ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર
ઓપન યુનિવર્સિટી
(ગુજરાત સરકાર દ્વારા સ્થાપિત)

દ્વિતિય વર્ષ બી.કોમ.
BCTAXN205
આવકવેરો અને GST

વિભાગ
1

એકમ-1	**આવકવેરા અધિનિયમ 1961 અને મૂળભૂત તત્ત્વો**	**3-16**
એકમ-2	**વ્યાખ્યાઓ**	**17-35**
એકમ-3	**કરમુક્ત આવકો**	**36-49**
એકમ-4	**રહેઠાણનો દરજ્જો**	**50-75**

લેખન :	ડૉ. જયેન્દ્ર જાદવ	આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, ગુજરાત કોલેજ, અમદાવાદ.
પરામર્શક(વિષય) :	પ્રો. (ડૉ.) મનોજ શાહ	પ્રોફેસર & નિયામક, સ્કૂલ ઓફ કોમર્સ એન્ડ મેનેજમેન્ટ, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
	ડૉ. મર્ઝુન જોખી	વાઈસ પ્રિન્સીપાલ, જી.એલ.એસ. યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
	ડૉ. શંકરસિંહ સોઢા	એસોસિયેટ પ્રોફેસર, ગુજરાત યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
પરામર્શક(ભાષા) :	શ્રી ઘનશ્યામ કે ગઢવી	નિવૃત આચાર્ય, સાર્વજનિક કોલેજ, મહેસાણા.
	શ્રી દિવ્યેશ વ્યાસ	આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
	ડૉ. જિતલ રાઠોડ	આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, (ગુજરાતી) ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
સંપાદન :	પ્રો. (ડૉ.) મનોજ શાહ	પ્રોફેસર & નિયામક, સ્કૂલ ઓફ કોમર્સ એન્ડ મેનેજમેન્ટ, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.

પ્રકાશક :	ડૉ. ભાવિન ત્રિવેદી	કાર્યકારી કુલસચિવ, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.

આવૃત્તિ : જૂન 2021 સુધારેલ પુનઃ આવૃત્તિ (નવો અભ્યાસક્રમ)

ISBN : 978-93-5598-018-2

<u>સર્વાધિકાર સુરક્ષિત</u>

આ પાઠ્યપુસ્તક ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીના ઉપક્રમે વિદ્યાર્થીલક્ષી સ્વઅધ્યન હેતુથી; દૂરવર્તી શિક્ષણના ઉદ્દેશને કેન્દ્રમાં રાખી તૈયાર કરવામાં આવેલ છે. જેના સર્વાધિકાર સુરક્ષિત છે. આ અભ્યાસ-સામગ્રીનો કોઈપણ સ્વરૂપમાં ધંધાધારી ઉપયોગ કરતાં પહેલાં ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીની લેખિત પરવાનગી લેવાની રહેશે.

એકમ 1

આવકવેરા અધિનિયમ 1961 અને મૂળભૂત તત્ત્વો

: રૂપરેખા :

1.1 પ્રસ્તાવના

  1.1.1 પ્રત્યક્ષ કરવેરા (Direct Tax)

  1.1.2 પરોક્ષ કરવેરા (Indirect Tax)

1.2 આવકવેરા કાયદા-1961નો પરિચય

1.3 આવકવેરાનો મૂળભૂત ખ્યાલ

1.4 આવકવેરો ગણવાની રીતો (Methods)

1.5 આવકવેરો ગણવાની પદ્ધતિઓ (Regimes)

1.6 ચાવીરૂપ શબ્દો (Key Words)

1.7 બહુવિકલ્પ પ્રશ્નો (MCQs)

1.8 ટૂંકા પ્રશ્નો

1.9 વિસ્તારપૂર્વકના પ્રશ્નો

1.1 પ્રસ્તાવના

આવક પર કરવેરા લાદવાની રીત પ્રાચીન કાળથી અમલમાં છે અને તેના પુરતા પુરાવા પ્રાપ્ત પણ છે. ભારતના ખૂબ જ પ્રખ્યાત ગ્રંથો 'મનુસ્મૃતિ' અને 'અર્થશાસ્ત્ર'માં કરવેરાનો ઉલ્લેખ પ્રાચીન સમયથી જ કરવામાં આવેલો જોવા મળે છે. 3000 વર્ષ અગાઉ પણ ઈજિપ્ત અને ગ્રીસ જેવા દેશોમાં વપરાશકારો એ વિવિધ સ્વરૂપે કરની ચુકવણી કરવી પડતી હતી. આજે પણ આવકવેરો એ દરેક દેશની સરકારની આવકનું એક મહત્ત્વનું સાધન ગણવામાં આવે છે કારણ કે તેના દ્વારા જ રાષ્ટ્રના વિકાસની અને સંરક્ષણની જરૂરિયાતોને નિવારી શકાય છે.

સામાન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, કર એટલે કોઈ પણ જાતના બદલાના ભાવ વિના સરકારને ભરવી પડતી દંડ સિવાયની રકમ.

ડૉ. ડાલ્ટનના શબ્દોમાં કહીએ તો, *"કર એટલે જેમાં વિનિમયનો અભાવ હોય એવી એક અનિવાર્ય રીતે વ્યક્તિએ આપવાની થતી રકમ"*

કરવેરાના માધ્યમથી સરકારને ખૂબ મોટા પ્રમાણમાં આવક પ્રાપ્ત કરવાની તક મળે છે અને તે માટે સરકાર મુખ્યત્વે બે રીતનો ઉપયોગ કરે છે.

(1) પ્રત્યક્ષ કરવેરા

(2) પરોક્ષ કરવેરા

કરવેરા અને ખર્ચ અંગે વિશદ ચર્ચા કરતી વખતે કૌટિલ્ય દ્વારા ભારત માટે ત્રણ મૂળભૂત સિદ્ધાંતો પર ભાર મૂકાયો છે.

(અ) કરવેરા મર્યાદિત લાદવા જોઈએ.

(બ) કરવેરા ખૂબ વધુ પડતા છે તેવી લાગણી દેશના નાગરિકને થવી જોઇએ નહિ અને

(ક) કરવેરામાં ક્રમશઃ વધારો કરવો જઈએ.

કૌટિલ્યના મત મુજબ આવકની વસૂલાત અને ખર્ચનું માળખું એવી રીતે તૈયાર કરવું જોઇએ કે જેથી અર્થતંત્રની આવક પ્રાપ્તિની ક્ષમતામાં કાયમી વધારો શક્ય બને. કૌટિલ્યના આ સિદ્ધાંતને આધુનિક વિચારધારામાં Dupiet Laffer Curveનું નામ અપાયું છે. જે કરવેરાના દર અને એકત્રિત થનાર કરવેરાની આવક વચ્ચેના સંબંધનું નિરુપણ છે.

1.1.1 પ્રત્યક્ષ કરવેરા :

વ્યક્તિની આવક પર, વ્યક્તિ એ જે સીધો જ કરવેરા સરકારને ભરવો પડે છે તેને પ્રત્યક્ષ કરવેરા કહે છે. એટલે કે જે વ્યક્તિની આવક હોય તે જ વ્યક્તિના શિરે સરકાર દ્વારા નિશ્ચિત દરે અને નિશ્ચિત સમયે કરવેરા ભરવાની જવાબદારી હોય છે તેને પ્રત્યક્ષ કરવેરા કહે છે.

દા.ત. પગારની આવક, મકાન-મિલકતની સંપત્તિમાંથી થતી આવક, મૂડી નફો, ધંધા કે વ્યવસાયમાંથી ઉદ્દભવતો લાભ અને નફો, અન્ય સ્ત્રોતમાંથી થતી આવક પર ભરવાનો થતો કરવેરા.

પ્રત્યક્ષ કરવેરાનો મોટો ભાર ગરીબ વર્ગ પર બહુ જ ઓછો અને ધનિક લોકો કે જે તે વહન કરવા માટે સક્ષમ છે, તેમના પર વધુ આવે છે. આ પ્રકારના કરવેરા સરકારનું એક એવું મહત્ત્વ સાધન છે કે જેની મદદથી આવક અને સંપતિની અસમાનતા ઘટાડી શકાય છે, જ્યારે પરોક્ષ કરવેરા દરેક ચોક્કસ સરખી વસ્તુ ખરીદનાર વ્યક્તિ માટે સમાન હોય છે. જો પ્રત્યક્ષ કરવેરાનું માળખું વિકાસલક્ષી હોય તો તેને પરિણામે આવકની પરિવર્તનશીલતાનો લાભ મળે છે તેમજ રાષ્ટ્રીય આવકમાં પણ સારો એવો વધારો કરી શકાય છે.

1.1.2 પરોક્ષ કરવેરા :

જે કરવેરા વ્યક્તિની આવક પર નહીં પરંતુ વસ્તુના ઉત્પાદનકાર કે વપરાશકાર પાસેથી અથવા તો સેવાના વપરાશકાર પાસેથી ઉઘરાવવામાં આવે છે, તેવા કરવેરા પરોક્ષ કરવેરા ગણવામાં આવે છે. ટૂંકમાં કહીએ તો, જે કરવેરા જેના પર નાખવામાં આવ્યા હોય તેનો ભાર બીજી વ્યક્તિ પર પસાર થઈ શકે તેને પરોક્ષ કરવેરા તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

હાલમાં, પરોક્ષ કરવેરાના સૌથી મોટા સ્ત્રોત તરીકે ભારતમાં વસ્તુ અને સેવા કર (051) અમલમાં છે. આ ઉપરાંત, આબકારી જકાત, સીમા શુલ્ક, સ્ટેમ્પ ડ્યૂટી કર વગેરે જેવા કરવેરાનો પણ પરોક્ષ કરવેરામાં સમાવેશ થાય છે.

જે વસ્તુઓ અને સેવાઓનો વ્યવહાર થાય છે, તેમાં પરોક્ષ કરવેરાની રકમ સામેલ હોવાથી તેના ભારનો બહુ ખ્યાલ આવતો નથી. જો પરોક્ષ કરવેરાનો વહીવટ અને નિયમન યોગ્ય રીતે કરવામાં આવે તો કરચોરી ઘટવાની વધુ તકો રહેલી છે. પરોક્ષ કરવેરા સરકારનું એક એવું સાધન છે જેને પરિણામે અર્થતંત્રની ઉત્પાદન અને રોકાણની પ્રવૃત્તિને દેશ હિતમાં ઉપયોગમાં લઈ શકાય છે.

1.2 આવકવેરા કાયદાનો પરિચય

ભારતમાં 19 મી સદીમાં જયારે બ્રિટિશ હકુમત હતી ત્યારથી જ બ્રિટિશ સરકારની આવક માટે રાજા-રજવાડાથી લઈ ખેડતો પાસેથી વિવિધ સ્વરૂપે કર (લગાન)ની ઉઘરાણી કરવામાં આવતી હતી. એક મત અનુસાર, 1860માં સૌ પ્રથમ વાર આધુનિક ભારતમાં કરવેરા લાગુ કરવામાં

આવ્યા હતા. ખરેખર 1918માં પહેલો આવકવેરા કાયદો પસાર થયો હતો અને 1922માં તેને બીજા સુધારા સાથે બદલવામાં આવ્યો હતો. હાલમાં જે આવકવેરા કાયદો-1961 અમલ છે તેના અમલીકરણ સુધી જૂનો આવકવેરા કાયદો લાગુ રહ્યો હતો.

સ્વતંત્રતા બાદ કાયદા મંત્રાલયની સલાહ-સહમતિથી આવકવેરા કાયદો-1961 પસાર કરવામાં આવ્યો, જે 1લી એપ્રિલ, 1962થી અમલમાં આવેલ છે.

આવકવેરા કાયદો-1961 એ એક વ્યાપક કાયદો છે, જે દેશમાં કરવેરાને સંચાલિત કરતા વિવિધ નિયમો અને નિયંત્રણો પર કેન્દ્રિત છે. તેમાં ભારત સરકાર માટે આવકવેરો વસૂલવા, વહીવટ કરવા, એકત્રિત કરવા અને વસૂલ કરવા અંગેની જોગવાઈઓનો સમાવેશ થાય છે.

ભારત સરકારના આવકવેરા વિભાગની સત્તાવાર વેબસાઈટ અનુસાર આવકવેરા કાયદા-1961માં કુલ 23 પ્રકરણો, 298 કલમો અને 14 પરિશિષ્ટો (જે પૈકી પરિશિષ્ટ 6, 9, અને 10 રદ કરેલ છે) સામેલ છે. આ વિવિધ કલમોમાં ભારતીય કરવેરાના માળખાના વિવિધ પાસાઓની જોગવાઈઓ રજૂ કરવામાં આવેલી છે. ભારતીય આવકવેરા કાયદા-1961 અનુસાર દરેક શખ્સે નીચેના પાંચ શીર્ષક પૈકી તેમને લાગુ પડતાં એક કે વધુ શીર્ષક હેઠળ કરવેરા ભરવો જરૂરી છે.

(1) પગાર

(2) મકાન-મિલકતની સંપત્તિમાંથી થતી આવક

(3) મૂડી નફો

(4) ધંધા કે વ્યવસાયમાંથી ઉદ્દભવતો લાભ અને નફો

(5) અન્ય સ્ત્રોતમાંથી થતી આવક

ભારતના બંધારણમાં પણ પરિશિષ્ટ 7ની કલમ 246 માં કરવેરા ઉઘરાવવાનો અધિકાર કોને-કોને મળેલ છે તેની વિગત આપેલ છે. જેમાં કેન્દ્ર સરકાર, રાજ્ય સરકારનો ઉલ્લેખ કરાયેલ છે.

આવકવેરામાં ફક્ત પ્રત્યક્ષ કરવેરાનો જ સમાવેશ થાય છે. જેનો વહીવટ મધ્યસ્થ સરકાર દ્વારા કરવામાં આવે છે. તેનું સંચાલન "CBDT - સેન્ટ્રલ બોર્ડ ઓફ ડાયરેક્ટ ટેક્સીસ" દ્વારા કરવામાં આવે છે. આવકવેરાના કાયદા સાથે નીચે આપેલ ત્રણ માર્ગદર્શક આધારોનું પણ ધ્યાન રાખવું અતિ મહત્ત્વનું છે :

(અ) વાર્ષિક નાણાં ધારો :

આવકવેરા કાયદા 1961 ઉપરાંત ભારત સરકાર દ્વારા દર વર્ષે ફેબ્રુઆરીમાં નાણાકીય બજેટ બહાર પાડવામાં આવે છે. હાલમાં તા. 1-4-2021 થી શરૂ થયેલ નાણાકીય વર્ષ 2021-22 ચાલે છે. જે માટે દરેક શખ્સએ નાણાં ધારા 2021ના અમલ અનુસાર આકારણી કરવાની રહેશે. ભારત સરકાર દર વર્ષે દેશના આર્થિક વિકાસ તેમજ સામાજિક કલ્યાણને અનુરૂપ નાણાકીય બજેટમાં આવકવેરાના સ્લેબમાં વખતો-વખત ફેરફાર કરે છે.

(બ) આવકવેરા નિયમો, 1962:

આવકવેરાના કાયદા હેઠળ મળેલ સત્તા અન્વયે, સેન્ટ્રલ બોર્ડ ઓફ ડાયરેક્ટ ટેક્સીસ દ્વારા કેન્દ્ર સરકારના અંકુશ હેઠળ 1962માં આવકવેરાની અસરકારતા વધારવા માટેના નિયમો ઘડવામાં આવેલ છે. જેમાં હાલમાં કુલ 129 નિયમો છે. આ નિયમોમાં પણ વખતો-વખત

સુધારો કરવામાં આવે છે. ભારત સરકાર દ્વારા દેશની આર્થિક પરિસ્થિતિને અનુકૂળ આવકવેરા કાયદા 1961ને અનુલક્ષીનેને તેના અસરકારક પાલન માટે નિયમો ઘડવાની તેમજ માર્ગદર્શક સૂચનો તૈયાર કરવાની સત્તા સેન્ટ્રલ બોર્ડ ઓફ ડાયરેક્ટ ટેકસીસને આપવામાં આવેલ છે. જો કે, આ નિયમો અને સૂચનો કરદાતા અને અદાલતો માટે અનુસરવા બંધનકર્તા નથી. જો કરદાતાને જરૂર જણાય તો તે ટ્રિબ્યુનલ કે અદાલતમાં અરજી કરી શકે છે.

(ક) અદાલતી ચુકાદાઓ :

ઘણા કરદાતા આવકવેરાના કાયદા 1961, વાર્ષિક નાણાં ધારો કે આવકવેરાના નિયમો 1962માં રજૂ કરવામાં આવેલ જોગવાઈઓનું ઘણી વાર કાયદાકિય રીતે કરવેરામાંથી મુક્તિ મેળવવા કે લાભ ઉઠાવવાના હેતુસર કાયદાકિય ખામીઓ કે છટકબારીઓ કે ખોટું અર્થઘટન કરવામાં આવે છે. કાયદાના ઉદ્દેશને અનુલક્ષીનેને તેના અસરકારક અર્થઘટનના પ્રશ્નો માટે કરદાતા કે આવકવેરા સત્તાધીશો અદાલત કે ટ્રિબુનલમાં આવે છે. આવા અદાલતી ચુકાદાને આધાર ગણીને પણ આવકવેરા નિયમોમાં વખતો વખત ફેરફાર થતાં રહે છે. મોટા ભાગે, દેશની સર્વોચ્ચ કોર્ટ - સુપ્રિમ કોર્ટ દ્વારા કરવામાં આવેલ ચુકાદાઓ દેશ તેમજ સમાજ બન્ને માટે ખૂબ જ મહત્ત્વના હોય, તેવા કેસનો અભ્યાસ નિયમોની ફેરબદલી માટે વધુ કરવામાં આવે છે.

1.3 ભારતમાં આવકવેરા અંગેનો મૂળભૂત ખ્યાલ

ભારતમાં બ્રિટિશ હૂકુમતને 1857ના ભારતીય સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામના કારણે નાણાકીય રીતે ખૂબ જ મોટી ખોટ પડેલી. આ ખોટને સરભર કરવા માટે તેમજ બ્રિટિશ હકુમતના સૈન્ય બળને વેગ આપવા માટે સર જેમ્સ વિલ્સને 1860માં સૌ પ્રથમ વાર કરવેરા લાગુ કરવામાં આવ્યા હતા. ત્યારથી લઈ વર્તમાન સમયમાં આવકવેરાનું સ્વરૂપ ચાર મુદ્દતમાં બદલવામાં આવ્યું.

(1) પ્રથમ મુદ્દત : 1860 થી 1885

અંગ્રેજ શાસક દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ વેરાની આ મુદ્દત પ્રયોગાત્મક હતી. સાર જેમ્સ વિલ્સને પણ એ વખતે કાયદો પસાર કરતી વખતે ભારતીય પ્રાચીન ગ્રંથ ‘મનુસ્મૃર્તિ’ને આધાર તરીકે રજૂ કર્યો હતો જેથી ભારતીય લોકો પાસેથી વેરો વસૂલવામાં અનુકૂળતા રહે. 1860ની 24 મી જુલાઇના રોજ ગવર્નર જનરલ દ્વારા તે કાયદાને મંજૂરી આપવામાં આવી હતી અને તેનો અમલ શરૂ થયો હતો. તે કાયદો કુલ 21 ભાગમાં વહેંચાયેલો હતો અને તેમાં 259 કલમો હતી. આ કાયદામાં અંગ્રેજ સરકાર દ્વારા પાંચ વર્ષ માટે કામચલાઉ મહેસૂલ કર ભારત પર લાગુ કરવામાં આવ્યો હતો. જેને વર્ષ 1865માં નાબૂદ કરી 1867માં લાઇસન્સ વેરા તરીકે ફરીથી ચાલુ કરવામાં આવ્યો. આ રીતે થતી આવક, બ્રિટિશ સરકાર માટે મોટી કમાણી પુરવાર થતાં 1885 સુધી અલગ-અલગ અખતરા કરી ચાલુ રાખવામાં આવ્યો હતો.

(2) દ્વિતીય મુદ્દત : 1886 થી 1914

પ્રથમ મુદ્દત દરમિયાન કામચલાઉ સ્વરૂપે લાદવામાં આવેલ કરવેરો વર્ષ 1886 થી કાયમી કરવામાં આવ્યો જે વર્ષે 1914 સુધી સ્થિરતા સાથે ઉઘરાવવામાં આવ્યો. જોકે વર્ષો-વર્ષ તે વધુને વધુ વિસ્તૃત કરાતો રહ્યો હતો.

(3) તૃતીય મુદ્દત : 1914 થી 1960

1918માં પ્રથમ વાર બધી આવક ભેગી કરીને કુલ આવક પર આવકવેરો લેવાની પદ્ધતિ દાખલ કરવામાં આવી. આ મુદ્દત દરમિયાન પ્રથમ વાર આવકવેરાને કાયદાકિય સ્વરૂપ મળ્યું

હતું. પ્રથમ વિશ્વયુદ્ધની આર્થિક અસરોને ધ્યાનમાં રાખીને વર્ષ 1922માં આવકવેરાનો કાયદો પસાર કરવામાં આવ્યો. આ ઉપરાંત વાર્ષિક પરિસ્થિતિનું વિશ્લેષણ કરી અગાઉથી જ પ્રત્યેક વર્ષે નાણાં ધારો પસાર કરવાનું સૂચવવામાં આવ્યું. જેનો અમલ વર્તમાન સમયમાં પણ ભારત સરકાર દ્વારા કરવામાં આવે છે. જો કે આ કાયદામાં દર વર્ષે થતાં વારંવાર સુધારાઓના કારણે તેનું મૂળ સ્વરૂપ બદલાતા તે અત્યંત ગૂંચવણ ભરેલો બની ગયો હતો.

(4) ચોથી મુદ્દત : 1961 થી આજ સુધી

હાલમાં જે આવકવેરાનો કાયદો અમલમાં છે તે વર્ષ 1961માં બ્રિટિશ આવકવેરા કાયદાની ગુંચવણ દૂર કરવા ભારત સરકારના કાયદા મંત્રાલય તેમજ આવકવેરા વહીવટી પૂછપરછ વિભાગ (Direct Taxes Administration Inquiry Committee) ના સલાહ-સૂચનો અંતર્ગત ભારતીય વ્યવસ્થાને સુસંગત બનાવવામાં આવ્યો. જેનો અમલ વર્ષ 1962ની 1લી એપ્રિલથી કરવામાં આવ્યો. જો કે આ કાયદામાં પણ ઉપર્યુક્ત રજૂ કરેલ ત્રણ માર્ગદર્શક આધારો - (અ) વાર્ષિક નાણાં ધારો, (બ) આવકવેરા નિયમો, 1962 અને (ક) અદાલતી ચુકાદાઓને ધ્યાનમાં રાખીને તેને અસરકારક બનાવવાના આશયથી અનેક સુધારા કરવામાં આવ્યા છે.

1.4 આવકકવેરા ગણવાની રીતો

આવકવેરા ગણવા માટેની કુલ બે રીતો છે.

(1) સ્ટેપ પદ્ધતિ :

સ્ટેપ પદ્ધતિમાં એસેસીએ પોતાની કુલ કરપાત્ર આવક પર એક જ દરે વેરો ભરવો પડે છે. આ પદ્ધતિમાં સ્ટેપ હોવા છતાં એસેસીને ઘણીવાર કરવેરામાં મોટું નુકસાન જાય છે કારણ કે તેમાં આવકવેરાના સ્ટેપ મુજબ જ કરવેરો ઉઘરાવવામાં આવે છે નહીં કે દરેક સ્ટેપની તફાવતની રકમ પર.

દા.ત. જો એસેસીની કુલ આવક ₹ 5,20,000 હોય અને આવકવેરાનો દર 5,00,000 થી વધુની આવક પર 20% હોય અને ₹ 2,50,000 થી 5,00,000ની આવક પર 5% હોય તો તે એસેસીને ફક્ત 20,000 વધારાની આવકના કારણે સીધો જ 5,20,000 પર 20% એટલે કે ₹ 1,04,000 જેટલો અધધ કરવેરા ચૂકવવો પડે છે. જ્યારે નીચે આપેલ સ્લેબ પદ્ધતિમાં તે (પ્રથમ સ્ટેપની તફાવતની રકમ ₹ 2,50,000 પર 5%) ₹ 12,500 તેમજ (બીજા સ્ટેપની વધારાની આવક ₹ 20,000 પર 20%) ₹ 4,000 ગણી ફક્ત ₹ 16,500નો જ કરવેરો ભરવો પડશે.

(2) આવકવેરા સ્લેબ પદ્ધતિ :

શખ્સની આવકની આકારણી માટે આવકવેરા ધારા 1961 પ્રમાણે, દર વર્ષે ફેબ્રુઆરીમાં સરકારશ્રી દ્વારા જે નાણાં બિલ બહાર પાડવામાં આવે છે તેમાં આવકવેરાની ગણતરી કરવા માટે શખ્સની કુલ કરપાત્ર આવક નક્કી કરવાની રહે છે. આ માટે હાલમાં આવકવેરા સ્લેબની પદ્ધતિ અમલમાં છે. આ પદ્ધતિ મુજબ દરેક કરદાતા (એસેસી) શખ્સએ પોતે કમાયેલી આવકના કદ અનુસાર અને નાણાં બિલમાં નક્કી કરાયેલ સ્લેબ દર મુજબ આવકવેરાની ચુકવણી કરવાની રહે છે. આ માટેનો કોઠો નીચે આવકવેરા પદ્ધતિની સમજ સાથે રજૂ કરવામાં આવેલ છે. તેમજ અન્ય વિશિષ્ટ હેતુ માટે જરૂરી વેરા ભરવા જરૂરી છે. જેથી કહી શકાય કે આવકવેરામાં કુલ બે પ્રકારના કરવેરા સમાવિષ્ટ છે. (1) મૂળભૂત આવકવેરા (2) વિશિષ્ટ આવકવેરા. વિશિષ્ટ

આવકવેરામાં હાલમાં કુલ બે પ્રકારના કર ઉઘરાવવામાં આવે છે (i) સરચાર્જ (ii) આરોગ્ય અને શિક્ષણ ઉપકર. જો કે આ વિશિષ્ટ આવકવેરા સ્ટેપ પદ્ધતિમાં પણ લાગુ પડે છે.

1.5 આવકવેરો ગણવાની પદ્ધતિઓ

આવકવેરા ગણવાની ઉપર્યુક્ત જણાવેલ બે રીતો ઉપરાંત કરદાતા માટે અતિ મહત્ત્વની નોંધનીય બાબત એ છે કે નાણાં બિલ 2020 રજૂ કરતી વખતે દેશના નાણાકીય મંત્રી શ્રીમતી નિર્મલા સિતારામને દેશના કરદાતા ઓને વધુ પડતી કપાતોની માયાજાળથી બચાવવા માટે પ્રત્યક્ષ કરવેરા માટે નવી કરવેરા પદ્ધતિ (Regime) અમલમાં લાવ્યા છે. જો કે એક મત અનુસાર નવી કરવેરા રેજિમ નાના અને મધ્યમ રોકાણકારો માટે લાભદાયી પુરવાર થશે કેમ કે તેમાં આવકવેરાના સાત સ્લેબ આપેલા છે અને દરમાં પણ ઘટાડો કરવામાં આવ્યો છે. જોકે, નવી કરવેરા પદ્ધતિ અનુસરવી જરૂરી નથી. કરદાતા ઓને નાણાં બિલ 2019 સુધીના કરવેરાની જૂની જોગવાઈઓ અનુસરવાની છૂટ આપવામાં આવેલી છે. એટલે કે કરદાતા નાણાં બિલ 2020 અથવા નાણાં બિલ 2019 મુજબની કોઈ પણ કરવેરા રેજિમનો આવકવેરા રિટર્ન ભરતી વખતે વિકલ્પ પસંદ કરી શકે છે.

આકારણી વર્ષ 2021-22 અને પાછલા વર્ષ 2020-21 માટે જૂના તેમજ નવા કરવેરા રેજિમ (પદ્ધતિ) માટે આવક અને તેના પર ભરવાનો જરૂરી કરવેરાનો દર માટેનો કોઠો:

આવકનો ગાળો	**આવકવેરાનો દર**			
સામાન્ય	**વરિષ્ઠ નાગરિક કરદાતા (ઉંમર 60 વર્ષ કરતા ઓછી)**	**વિશિષ્ટ વરિષ્ઠ (ઉંમર 60 વર્ષ કરતા વધુ પરંતુ 80 વર્ષ કરતાં ઓછી)**	**નવા કરવેરા નાગરિક (ઉંમર 80 વર્ષ કરતાં વધુ)**	**સ્લેબ રેજિમ પ્રમાણે**
₹ 2,50,000 સુધી	શૂન્ય	શૂન્ય	શૂન્ય	શૂન્ય
₹ 2,50,000 થી ₹ 3,00,000	5% (કલમ 87/એ હેઠળ રિબેટ ઉપલબ્ધ)	શૂન્ય	શૂન્ય	5% (કલમ 87/એ હેઠળ રિબેટ ઉપલબ્ધ)
₹ 3,00,000 થી ₹ 5,00,000 થી	5% (કલમ 87/એ હેઠળ રિબેટ ઉપલબ્ધ)	5% (કલમ 87/એ હેઠળ રિબેટ ઉપલબ્ધ)	શૂન્ય	5% (કલમ 87/એ હેઠળ રિબેટ ઉપલબ્ધ)
₹ 5,00,000 થી ₹ 7,50,000	20%	20%	20%	10%
₹ 7,50,000 થી ₹ 10,00,000	20%	20%	20%	15%
₹ 10,00,000 થી ₹ 12,50,000	30%	30%	30%	20%

₹ 12,50,000 થી ₹ 15,00,000	30%	30%	30%	25%
₹ 15,00,000 થી વધુ	30%	30%	30%	30%

નોંધઃ નવા કરવેરા રેજિમમાં નોંધવા લાયક બાબત એ છે કે કરવેરા સ્લેબ દરેક પ્રકારના નાગરિક - સામાન્ય, વરિષ્ઠ કે વિશિષ્ટ વરિષ્ઠ માટે સમાન છે એટલે કે આ રેજિમ મુજબ કરમુક્તિની મર્યાદા જૂના કરવેરા રેજિમમાં આપેલ ત્રણે પ્રકારના કરદાતા માટે સમાન છે.

આ ઉપરાંત, કુલ આવક જો 50 લાખથી વધુ હોય તો 10% થી લઈ આવકના અલગ-અલગ સ્લેબ મુજબ 37% સુધી સરચાર્જ તેમજ આવકવેરાની કુલ રકમ ક સરચાર્જ (જો હોય તો)ની કુલ રકમના 4% આરોગ્ય અને શિક્ષણ ઉપકર ઉમેરવામાં આવે છે.

નવા કરવેરા રેજિમમાં રાહત દરોની પસંદગી કરદાતાએ હાલની જૂની કર પદ્ધતિમાં ઉપલબ્ધ કેટલીક છૂટ અને કપાત વિશે વિચારવાની જરૂર રહેશે નહીં અથવા તો એવું કહી શકાય કે તેને કરદાતા એ છોડી દેવી પડશે. જૂની કર પદ્ધતિમાં ઉપલબ્ધ લગભગ 70 જેટલી કપાતો અને છૂટ-છાટો એવી છે કે જેની મંજૂરી નવા કરવેરા રેજિમમાં કરદાતા મેળવી શકશે નહીં. તેમાંથી સૌથી સામાન્ય રીતે વધુ ઉપયોગમાં લેવાતી સૂચિ નીચે મુજબ છે :

<u>નવા કર રેજિમ (પદ્ધતિ) હેઠળ નીચે આપેલ સામાન્ય છૂટ અને કપાતની ''મંજૂરી નથી''</u>

- મુસાફરી ભથ્થું (Leave Travel Allowance)
- મકાન ભાડું ભથ્થું (House Rent Allowance)
- વાહન ભથ્થું (Conveyance Allowance)
- રોજગાર દરમિયાન રોજનો ખર્ચ
- મકાન-ફેરબદલી ભથ્થું (Relocation Allowance)
- મદદનીશ/સહાયક ભથ્થું (Helper Allowance)
- બાળકો શિક્ષણ ભથ્થું
- અન્ય વિશેષ ભથ્થાં (કલમ 10 (14) મુજબ)
- પગાર પર વિશિષ્ટ/પ્રમાણ/માનક કપાત (Standard Deduction)
- વ્યવસાયિક કર (Professional Tax)
- હાઉસિંગ લોન પર વ્યાજ (કલમ 24)
- આવડવેરાના પ્રકરણ VI-A હેઠળ મળતી (80C, 80D, 80E અને તેથી વધુ) કપાત (વિભાગ 80 સીસીડી (2) સિવાય)

<u>નવા કર રેજિમ (પદ્ધતિ) હેઠળ નીચે આપેલ સામાન્ય છૂટ અને કપાતની ''મંજૂરી છે''</u>

- વિશેષ સક્ષમ લોકો માટે પરિવહન ભથ્થું
- કામ પર મુસાફરી કરવા પાછળ થતા ખર્ચ માટે કન્વેન્સ ભથ્થું
- કલમ 80 CCD (2) હેઠળ સૂચિત પેન્શન યોજનામાં રોકાણ

- કલમ 80 JJAA હેઠળ નવા કર્મચારીઓની રોજગાર માટે કપાત
- આવકવેરા ધારાની કલમ 32 હેઠળ મળતી રાહત (વધારાના ઘસારા સિવાય)
- રોજગાર માટે અથવા ટ્રાન્સફર પર મુસાફરી કરવા માટે કોઈપણ ભથ્થું

ઉપર્યુક્ત બન્ને કર પદ્ધતિનો અભ્યાસ કર્યા બાદ જ એ નક્કી કરવું કરદાતા માટે સલાહ ભર્યું રહેશે કે કઈ જૂની કર પદ્ધતિ તેમના માટે ફાયદા કારક રહેશે કે નવી કર પદ્ધતિ. પરંતુ આ માટે વ્યક્તિ એ કરવેરાનું આયોજન આકારણી વર્ષ શરૂ થતાંની સાથે જ કરવું જરૂરી છે.

નવી-જૂની કરવેરા રેજિમને એક ઉદાહરણ દ્વારા સમજીએ :

ઉદાહરણ : જો કોઈ રહીશ સામાન્ય કરદાતાની કુલ કરપાત્ર આવક ₹ 12,00,000 હોય તો તે એસેસીની આવકવેરા (વિશિષ્ટ કરવેરા - સરચાર્જ તેમજ આરોગ્ય અને શિક્ષણ ઉપકરની ગણતરી સિવાય)ની નવી તથા જૂની કરવેરા રેજિમ પ્રમાણે આકારણી વર્ષ 2021-22 માટે ગણતરી કરો.

આ ઉપરાંત જો તે કરદાતા વરિષ્ઠ હોય તો અને જો તે કરદાતા વિશિષ્ટ વરિષ્ઠ નાગરિક હોય તો આવકવેરાની રકમમાં શું ફેર પડશે તે જણાવો.

ઉકેલ :

(1) જૂના કરવેરા રેજિમ પ્રમાણે કરવેરાની ગણતરી :

આવકનો ગાળો	**સામાન્ય કરદાતા**	**વરિષ્ઠ નાગરિક**	**વિશિષ્ટ વરિષ્ઠ નાગરિક**
₹ 2,50,000 સુધી	શૂન્ય	શૂન્ય	શૂન્ય
₹ 2,50,000 થી ₹ 3,00,000	5% = ₹ 12,500	શૂન્ય	શૂન્ય
₹ 3,00,000 થી ₹ 5,00,000		5% = ₹ 10,000	શૂન્ય
₹ 5,00,000 થી ₹ 10,00,000	20% = ₹ 50,000	20% = ₹ 50,000	20% = ₹ 50,000
₹ 10,00,000 થી ₹ 12,00,000	30% = ₹ 60,000	30% = ₹ 60,000	30% = ₹ 60,000
કુલ કરવેરા	**₹ 1,22,500**	**₹ 1,20,000**	**₹ 1,10,000**

(2) નવા કરવેરા રેજિમ પ્રમાણે કરવેરાની ગણતરી :

આવકનો ગાળો	**સામાન્ય કરદાતા, વરિષ્ઠ નાગરિક કે વિશિષ્ટ વરિષ્ઠ નાગરિક**
₹ 2,50,000 સુધી	શૂન્ય
₹ 2,50,000 થી ₹ 5,00,000	5% = ₹ 12,500
₹ 5,00,000 થી ₹ 7,50,000	10% = ₹ 25,000
₹ 7,50,000 થી ₹ 10,00,000	15% = ₹ 37,500
₹ 10,00,000 થી ₹ 12,00,000	20% = ₹ 40,000
કુલ કરવેરા	**₹ 1,15,000**

સમજૂતી :

એટલે કે જો એસેસી સામાન્ય કરદાતા હોય કે વરિષ્ઠ નાગરિક હોય તેમજ કપાત પ્રમાણે રોકાણો ન કરેલ હોય તો તેણે નવી કરવેરા રેજિમ પસંદ કરવી જોઈએ.

સ્વાધ્યાય :

1.6 ચાવીરૂપ શબ્દો (Key Words)

- **કરવેરા :**

કર એટલે દંડ સિવાયની વ્યક્તિ એ સરકારને નિશ્ચિત સમયે અને નિશ્ચિત દરે કરવી પડતી ચુકવણી, જેમાં પ્રત્યક્ષ બદલાની અપેક્ષા હોય શકે નહીં. ડૉ. ડાલ્ટનના શબ્દોમાં કહીએ તો, *"કર એટલે જેમાં વિનિમયનો અભાવ હોય એવી એક અનિવાર્ય રીતે વ્યક્તિએ આપવાની થતી રકમ".*

- **પ્રત્યક્ષ કરવેરા :**

વ્યક્તિની આવક પર, વ્યક્તિ એ જે સીધો જ કરવેરા સરકારને ભરવો પડે છે તેને પ્રત્યક્ષ કરવેરા કહે છે. એટલે કે જે વ્યક્તિની આવક હોય તે જ વ્યક્તિના શિરે સરકાર દ્વારા નિશ્ચિત દરે અને સમયે કરવેરા ભરવાની જવાબદારી હોય છે તેને પ્રત્યક્ષ કરવેરા કહે છે. દા.ત. પગારની આવક, મકાન-મિલકતની સંપત્તિમાંથી થતી આવક, મૂડી નફો, ધંધા કે વ્યવસાયમાંથી ઉદ્દભવતો લાભ અને નફો, અન્ય સ્ત્રોતમાંથી થતી આવક પર ભરવાનો થતો કરવેરા.

- **પરોક્ષ કરવેરા :**

જે કરવેરા વ્યક્તિની આવક પર નહીં પરંતુ વસ્તુના ઉત્પાદનકાર કે વપરાશકાર પાસેથી અથવા તો સેવાના વપરાશકાર પાસેથી ઉઘરાવવામાં આવે છે તેવા કરવેરા પરોક્ષ કરવેરા ગણવામાં આવે છે. ટૂંકમાં કહીએ તો જે કરવેરા જેના પર નાખવામાં આવ્યા હોય તેનો ભાર બીજી વ્યક્તિ પર પસાર કરી શકે તેને પરોક્ષ કરવેરા કહેવાય. હાલમાં, પરોક્ષ કરવેરાનો મોટા સ્ત્રોત તરીકે ભારતમાં વસ્તુ અને સેવા કર અમલમાં છે આ ઉપરાંત, આબકારી જકાત, સીમા શુલ્ક, મનોરંજન કર, સ્ટેમ્પ ડ્યૂટી કર વગેરે જેવા કરવેરાનો પણ પરોક્ષ કરવેરામાં સમાવેશ થાય છે.

- **Dupuit Laffer Curve :**

કરવેરાના દર અને સરકાર દ્વારા એકત્રિત કરવામાં આવતા કરવેરાની આવક વચ્ચેના સંબંધ દર્શાવવા માટે અર્થશાસ્ત્રી આર્થર લાફર દ્વારા એક વક્ર-સિદ્ધાંત વિકસિત કરવામાં આવ્યો છે. કૌટિલ્ય દ્વારા પણ આ સિદ્ધાંતને અર્થશાસ્ત્રમાં રજૂ કરવામાં આવેલ જે આધુનિક વિચારધારામાં Dupuit Laffer Curve તરીકે ઓળખાય છે.

- **CBDT - સેન્ટ્રલ બોર્ડ ઓફ ડાયરેક્ટ ટેકસીસ :**

આવકવેરામાં પ્રત્યક્ષ કરવેરા વહીવટ મધ્યસ્થ સરકાર દ્વારા કરવામાં આવે છે. અને તેનું સંચાલન કરવા માટે "CBDT - સેન્ટ્રલ બોર્ડ ઓફ ડાયરેક્ટ ટેકસીસ"ની રચના કરવામાં આવી છે. જે ભારતીય નાણાં મંત્રાલયના મહેસૂલ વિભાગનો એક ભાગ છે. આ બોર્ડનું મુખ્ય કાર્ય પ્રત્યક્ષ

કરવેરા આયોજન અને નીતિ ઘડતરનું છે.

- **નાણાંધારો :**

આવકવેરા કાયદા 1961 ઉપરાંત ભારત સરકાર દ્વારા દર વર્ષે ફેબ્રુઆરીમાં નાણાકીય બજેટ બહાર પાડવામાં આવે છે. તે દર વર્ષે બહાર પાડવામાં આવતું આ નાણાકીય બજેટ જે-તે નાણાંકીય વર્ષ માટે નાણાં બિલનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે. જે મુજબ કરદાતા એ પોતાના કરવેરાની આકારણી કરવાની રહે છે.

- **અદાલતી ચુકાદાઓ :**

આવકવેરાના કાયદા 1961માં રજૂ કરવામાં આવેલ જોગવાઈઓનું ઘણી વાર કાયદાકિય રીતે કરવેરામાંથી લાભ ઉઠાવવાના હેતુસર ઘણા કરદાતા દ્વારા કાયદાકિય છટકબારીઓ કે ખોટું અર્થઘટન કરવામાં આવે છે. જેના પ્રશ્નોના નિરાકરણ માટે કરદાતા કે આવકવેરા સત્તાધીશો અદાલત કે ટ્રીબુનલ દ્વારા જે ચુકાદા આપવામાં આવે છે તેને અદાલતી ચુકાદાઓ કહે છે.

- **કાયદાકિય છટક બારીઓ :**

કરદાતા દ્વારા બદ-ઈરાદાથી જ્યારે આવકવેરા કાયદાની જોગવાઈઓમાં રહેલી ખામીઓનો ઉપયોગ કરીને જે કર બચાવવાની યુક્તિ કરવામાં આવે છે. ત્યારે તે કરદાતા કાયદાકિય છટકબારીનો ઉપયોગ કરે છે તેમ કહેવાય.

- **ટ્રિબ્યુનલ :**

ટ્રીબ્યુનલ એ ભારતીય કાયદા વ્યવસ્થાને સાચવવા માટે બનાવવામાં આવેલી એક અર્ધ- ન્યાયિક કોર્ટ છે. જે વહીવટી કે કરવેરા સંબધિત વિવાદોને ઉકેલવા માટે સ્થાપિત કરવામાં આવી છે. ભારતીય અદાલતોમાં કેસોની સંખ્યાને ધ્યાનમાં રાખીને વિવાદિત પરિસ્થિતિને પહોંચી વળવા માટે ટ્રિબ્યુનલની સ્થાપના કરવામાં આવેલી છે. આ મંચનો ઉપયોગ કરી ઝડપી નિર્ણયો લઈ મુખ્ય ન્યાયાલયોનો કાર્યભાર ઘટાડી શકાય છે.

- **ભારતીય આવકવેરા કાયદા 1961 :**

સ્વતંત્રતા બાદ કાયદા મંત્રાલય તેમજ આવકવેરા વહીવટી પૂછપરછ વિભાગની સલાહ-સહમતીથી આવકવેરા કાયદો-1961 પસાર કરવામાં આવ્યો જે 1લી એપ્રિલ, 1962 થી અમલ આવેલ છે. તેમાં ભારત સરકાર માટે આવકવેરો વસૂલવા, વહીવટ કરવા, એકત્રિત કરવા અને વસૂલ કરવા અંગેની જોગવાઈઓનો સમાવેશ થાય છે.

1.7 બહુવિકલ્પ પ્રશ્નો (MCQs)

(1) નીચેનામાંથી ભારતના કયા પ્રાચીન ગ્રંથમાં આવક વેરાનો ઉલ્લેખ જોવા મળે છે ?

(a) મનુસ્મૃતિ (b) અર્થશાસ્ત્ર

(c) ઉપર્યુક્ત બંને (d) ઉલ્લેખ જોવા મળતો નથી.

(2) ઈજિપ્ત અને ગ્રીસ જેવા દેશોમાં કરની ચુકવણીનો ઇતિહાસ આશરે કેટલા વર્ષ જૂનો છે ?

(a) 1000 વર્ષે (b) 5000 વર્ષે (c) 3000 વર્ષે (d) 7000 વર્ષ

(3) ભારત સરકાર દ્વારા મુખ્યત્વે કુલ કેટલા પ્રકારના કરવેરા ઉઘરાવવામાં આવે છે ?

(a) બે (b) પાંચ (c) ચાર (d) સાત

(4) કરવેરા અને ખર્ચ અંગેની વિશદ ચર્ચા કરતી વખતે ત્રણ મૂળભૂત સિદ્ધાંતો નીચેનામાંથી કોને ભાર મૂક્યો છે ?

(a) કપિ મનુ એ (b) કપિ ભૃગુ એ
(c) કૌટિલ્યએ (d) ઉપર્યુક્ત એક પણ નહીં

(5) આધુનિક વિચારધારા ***Original Script*** નીચેનામાંથી કોના સિદ્ધાંત સાથે મેળ ખાય છે ?

(a) કપિ મનુના (b) કપિ ભૃગુના
(c) કૌટિલ્યના (d) ઉપર્યુક્ત એક પણ નહીં

(6) ભારતમાં સૌપ્રથમ વાર બ્રિટિશ સરકાર દ્વારા ક્યારે લાગુ કરવામાં આવ્યા હતા ?

(a) 1822 (b) 1857 (c) 1860 (d) 1890

(7) ખરેખર પહેલો આવકવેરા કાયદો કયા વર્ષમાં પસાર કરવામાં આવ્યો હતો ?

(a) 1860 (b) 1918 (c) 1961 (d) 1962

(8) ભારતના આવકવેરા કાયદા 1961માં કુલ કેટલા પ્રકરણો આપેલા છે ?

(a) 10 (b) 20 (c) 13 (d) 23

(9) ભારતના આવકવેરા કાયદા 1961માં કુલ કેટલી કલમ આપેલી છે ?

(a) 200 (b) 298 (c) 258 (d) 300

(10) ભારતીય આવકવેરા કાયદા 1961 અનુસાર દરેક કેટલા શીર્ષક હેઠળ કરવેરા ભરવા જરૂરી છે ?

(a) 2 (b) 5 (c) 7 (b) 8

(11) આવકવેરાના કાયદા 1961 સિવાય નીચેનામાંથી કયું/કયાં માર્ગદર્શક આધાર/આધારો ધ્યાનમાં રાખવું/રખવા મહત્ત્વનું/ના ગણાય છે ?

(a) વાર્ષિક નાણાં ધારો (b) આવકવેરા નિયમો, 1962
(c) અદાલતી ચુકાદાઓ (d) ઉપર્યુક્ત દરેક

(12) ભારતમાં સૌપ્રથમ કરવેરા લાગુ કરનાર બ્રિટિશ વ્યક્તિ કોણ હતું ?

(a) સર જેમ્સ વિલ્સન (b) સર જોન કેનિંગ
(c) વિલિયમ બેંટિક (d) ગવર્નર વિલિયંસન

(13) સૌપ્રથમ વાર બધી આવક ભેગી કરી કુલ આવક પર આવકવેરો લેવાની પદ્ધતિ કયા વર્ષે દાખલ કરવામાં આવી ?

(a) 18600 (b) 1918 (c) 1961 (d) 1962

(14) ભારત સરકાર દ્વારા લાગુ કરવામાં આવેલ આવકવેરા કાયદો-1961, નીચેનામાંથી કોના સલાહ-સૂચન અંતર્ગત બનાવવામાં આવ્યો ?

(a) ભારત સરકારના કાયદા મંત્રાલય
(b) આવકવેરા વહીવટી પૂછપરછ વિભાગ
(c) ઉપર્યુક્ત બન્ને
(d) બ્રિટિશ સરકારના

(15) ભારતમાં આવકવેરો ગણવાની કુલ કેટલી રીત છે ?

(a) એક જ (b) બે (c) પાંચ (d) સાત

(16) મૂળભૂત આવકવેરા ઉપરાંત નીચેનામાંથી કયો વિશિષ્ટ કર પણ ભારત સરકાર દ્વારા દરેક શખ્સ પાસેથી ઉઘરાવવામાં આવે છે ?

(a) આરોગ્ય ઉપકર
(b) શિક્ષણ ઉપકર
(c) ઉપર્યુક્ત બંને
(d) કોઈ પણ વિશિષ્ટ કર ઉઘરાવવામાં આવતો નથી.

(17) આકારણી વર્ષ 2021-22 માટે જૂના કરવેરા રેજિમ પ્રમાણે વરિષ્ઠ નાગરિક માટે કેટલી આવક કરમુક્ત છે ?

(a) ₹ 2,50,000 (b) ₹ 3,00,000
(c) ₹ 5,00,000 (d) ₹ 7,50,000

(18) આકારણી વર્ષ 2021-22 માટે જૂના કરવેરા રેજિમ પ્રમાણે વિશિષ્ટ વરિષ્ઠ નાગરિક માટે કેટલી આવક કરમુક્ત છે ?

(a) ₹ 2,50,000 (b) ₹ 3,00,000
(c) ₹ 5,00,000 (d) ₹ 7,50,000

(19) નાણાં બિલ 2020માં રજૂ કરેલ નવા કરવેરા રેજિમ (પદ્ધતિ)માં આવકવેરાના કૂલ કેટલા સ્લેબ આપેલા છે ?

(a) એક જ (b) બે (c) પાંચ (d) સાત

(20) આકારણી વર્ષ 2021-22 માટે દરેક શખ્સ એ જો આવકવેરા ચૂકવવાનો થાય તો તેની સાથે આરોગ્ય અને શિક્ષણ ઉપકર કેટલા ટકા ચૂકવવાનો રહે છે.

(a) 1% (b) 3% (c) 2% (d) 4%

ઉપર્યુક્ત આપેલ વૈકલ્પિક પ્રશ્નોના ઉકેલ :

વૈકલ્પિક પ્રશ્નોના નં.	**સાચો વિકલ્પ નં.**	**વૈકલ્પિક પ્રશ્નોના ઉકેલ**
(1)	C	ઉપર્યુક્ત બંને
(2)	C	3000 વર્ષ
(3)	A	બે
(4)	A	કૌટિલ્ય એ
(5)	C	કૌટિલ્યના
(6)	C	1860
(7)	B	1918
(8)	D	23

(9)	B	298
(10)	B	5
(11)	D	ઉપર્યુક્ત દરેક
(12)	A	સર જેમ્સ વિલ્સન
(13)	B	1918
(14)	C	ઉપર્યુક્ત બન્ને
(15)	B	બે
(16)	C	ઉપર્યુક્ત બન્ને
(17)	B	₹ 3,00,000
(18)	C	₹ 5,00,000
(19)	D	સાત
(20)	D	4%

1.8 ટૂંકા પ્રશ્નો

1. કરવેરા એટલે શું ?
2. પ્રત્યક્ષ કરવેરાના કોઈ પણ 2 ઉદાહરણ આપો.
3. પરોક્ષ કરવેરાનો અર્થ સમજાવી તેના બે ઉદાહરણ આપો.
4. ભારતીય આવકવેરા કાયદા 1961 હેઠળ આપેલા પાંચ શીર્ષકો જણાવો.
5. સ્ટેપ પદ્ધતિ અને સ્લેબ પદ્ધતિનો તફાવત સ્પષ્ટ કરો.

ટૂંક નોંધ લખો -

6. વાર્ષિક નાણાં ધારો
7. અદાલતી ચુકાદા
8. આવકવેરા ગણવા માટેની સ્ટેપ પદ્ધતિ

1.9 વિસ્તારપૂર્વકના પ્રશ્નો

1. ભારત સરકાર દ્વારા ઉઘરાવવામાં આવતા પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ કરવેરા વિશે સવિસ્તાર સમજૂતી આપી ઉદાહરણ સાથે તેમની વચ્ચેનો તફાવત સ્પષ્ટ કરો.
2. આવકવેરાનો મૂળભૂત ખ્યાલ વિગતવાર રજૂ કરો.
3. આવકવેરા કાયદાનો પરિચય વિસ્તાર પૂર્વક સમજાવો.
4. આવકવેરા ગણવાની બન્ને રીતો સમજાવી. બન્ને રીતો વચ્ચેનો તફાવત એક જ ઉદાહરણ દ્વારા સ્પષ્ટ કરો.
5. આવકવેરો ગણવાની નવી અને જૂની પદ્ધતિ (કરવેરા રેજિમ)ની સમજ આપી. બન્ને પદ્ધતિ અનુસાર આવકવેરા ગણવા માટેનો આકારણી વર્ષે 2021-22 માટે આવક અને કરવેરા દરનો સ્લેબ માટેનો કોઠો જણાવો.

6. નવા કરવેરા રેજિમ હઠળ મંજૂર અનેના મંજૂર સામાન્ય છૂટ અને કપાતની પાંચ-પાંચ ઉદાહરણ આપો.

7. જો કોઈ રહીશ સામાન્ય કરદાતાની કુલ કરપાત્ર આવક ₹ 8,00,000 હોય તો તે એસેસીની આવકવેરા (વિશિષ્ટ કરવેરા સિવાય)ની નવી તથા જૂની કરવેરા રેજિમ પ્રમાણે આકારણી વર્ષ 2021-22 માટે ગણતરી કરો. આ ઉપરાંત જો તે કરદાતા વરિષ્ઠ હોય તો અને જો તે કરદાતા વિશિષ્ટ વરિષ્ઠ નાગરિક હોય તો આવકવેરાની રકમમાં શું ફેર પડશે તે જણાવો.

એકમ 2

વ્યાખ્યાઓ

: રૂપરેખા :

2.1 પ્રસ્તાવના

2.2 આવકવેરાનો અર્થ

2.3 આવક (Income)

2.3.1 કુલ આવક

2.3.2 કુલ ગ્રોસ આવક

2.4 ખેતીની આવક

2.5 આકસ્મિક આવક (Casual Income)

2.6 આકારણી વર્ષ (Assessment Year)

2.7 પાછલું વર્ષ (Previous Year)

2.8 શખ્સ (Person)

2.9 કરદાતા (Assessee)

2.10 ડિવિડન્ડ

2.11 કંપની

2.12 કરચોરી (Tax Evasion)

2.13 કર પરિવર્જન (Tax Avoidance)

2.14 કર આયોજન (Tax Planning)

2.15 ચાવીરૂપ શબ્દો (Key Words)

2.16 બહુવિકલ્પ પ્રશ્નો (MCQs)

2.17 ટૂંકા પ્રશ્નો

2.18 વિસ્તારપૂર્વકના પ્રશ્નો

2.1 પ્રસ્તાવના

કરવેરાનો મૂળભૂત હેતુ સામાજિક અને આર્થિક વિકાસ તેમજ વૃદ્ધિ પાછળના સરકારી ખર્ચ માટે જરૂરી ભંડોળ ઊભું કરવાનો છે. આ માટે ભારતીય આવકવેરા કાયદા, 1961 પ્રમાણે કરદાતા પાસેથી તેમણે પાછલા વર્ષ દરમ્યાન કમાયેલી કે મેળવેલી પોતાની કુલ આવકની જુદા-જુદા પાંચ શીર્ષકો હેઠળ ગણતરી કરી આવકવેરો ઉઘરાવવામાં આવે છે. કુલ આવકની ગણતરી માટે પહેલા કુલ ગ્રોસ આવકની ગણતરી કરી તેમાંથી કાયદા હેઠળ મળતી કપાતો બાદ કરવામાં આવે છે.

આ પ્રક્રિયા દેખાય છે એટલી સામાન્ય વ્યક્તિ માટે સરળ નથી. કારણ કે તેની સમજ વિના, વ્યક્તિને ખ્યાલ આવશે નહીં કે તે કાયદા મુજબ કયા પ્રકારનો શખ્સ છે. પાછલું વર્ષ એટલે શું ? વ્યક્તિ કુદરતી છે કે કૃત્રિમ ? પેઢી છે કે કંપની ? તે શખ્સની કઈ પરિભાષામાં તે બંધ બેસે છે કે કેમ ? તેમજ તેણે કાયદા મુજબ કેટલા દર પ્રમાણે કરવેરાની ચુકવણી કરવી પડશે ? આ માટે વ્યક્તિ એ કાયદા મુજબની વિવિધ પરિભાષાઓનું જ્ઞાન મેળવવું જરૂરી બને છે. આ પ્રકરણમાં આવકવેરા કાયદામાં આપેલ આવી જ અગત્યની કાયદાકિય પરિભાષાઓને સામાન્ય ભાષામાં રૂપાંતરિત કરી તેમની સમજ કેળવીશું.

2.2 આવકવેરો (Income Tax)નો અર્થ

સામાન્ય અર્થમાં કહીએ તો, "જે વેરો વ્યક્તિ કે શખ્સની પાછલા વર્ષની આવક પર દર નાણાકીય વર્ષે દેશની કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા વસૂલ કરવામાં આવે છે, તેને આવક વેરો કહે છે."

દેશના આર્થિક વિકાસ માટે કરવેરાનો એક મહત્ત્વના સાધન તરીકે ઉપયોગ કરવામાં આવે છે. એક પ્રગતિશીલ રાષ્ટ્રની સ્થાપના કરવા માટે આવક વેરો અતિ અગત્યનું સાધન પુરવાર થાય છે. તેથી આવકવેરાનો અર્થ સમજવા માટે આવકનો સંપૂર્ણ ખ્યાલ સમજવો જરૂરી બને છે. પરંતુ ફક્ત આવકના ખ્યાલથી જ આવકવેરાનો અર્થ સમજવો એ પણ અધૂરું જ ગણાશે. આ માટે નીચે આવકવેરાના કાયદામાં આપેલ અગત્યના પદો કે વ્યાખ્યાઓની સમજણ લેવી જરૂરી બને છે.

2.3 આવક (Income)

આવકવેરાના કાયદા 1961ની કલમ 2 (24) મુજબ, આવક ઉપરાંત અન્ય કઈ-કઈ રકમોને આવક તરીકે ગણવી તેની માહિતી આપેલ છે. આવી વાસ્તવિક ગણાતી આવકોમાં નિયમિત રીતે મળતી રકમ, અનિયમિત રીતે મળતી રકમોનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે. જેમ કે

(i) પગારના શીર્ષક હેઠળની આવક

(ii) પગારના બદલામાં મળતું મહેનતાણું, લાભ કે કોઈ પણ સવલતો

(iii) ધંધા કે વ્યવસાયમાંથી થતો લાભ કે નફો

(iv) મકાન-મિલકતની આવકમાંથી થતો નફો

(v) ડિવિડન્ડની આવક

(vi) આકસ્મિક આવકો જેવી કે જુગાર, લોટરી, હરીફાઈ, ઈનામ વગેરેમાંથી થતી આવકો

(vii) કંપની ડિરેક્ટર, સંચાલક કે કંપનીમાં નોંધપાત્ર રસ ધરાવનારને મળતો લાભ અથવા સવલત

(viii) મૂડી-નફાની આવક

(ix) કોઈ સહકારી મંડળી કે વીમા કંપની દ્વારા કરવામાં આવતા વ્યવસાયમાંથી ઉદ્દભવતો લાભ કે નફો

(x) કર્મચારી રાજી વીમા અધિનિયમ 1948 હેઠળ સ્થાપિત પ્રોવિડન્ડ ફંડ, સુપર વાર્ષિક ફંડ કે અન્ય કોઈ પણ ફંડ તરીકે પ્રાપ્ત થતી રકમ વગેરે.

(xi) વીમાનો ધંધો કરતી મ્યુચ્યુઅલ વીમા કંપની કે સહકારી મંડળી એ પ્રાપ્ત કરેલ નફો (કલમ 144 હેઠળ)

(xii) અન્ય આવકો જે આવકવેરાના કાયદાની કોઈ પણ કલમ પ્રમાણે કરપાત્ર હોય - જેમ કે કલમ 28, 41 કે 59 મુજબ કરપાત્ર આવક, કલમ 56 (2) (7), (9), (10) મુજબની કરપાત્ર આવક વગેરે.

જો કે કરપાત્ર આવકની ગણતરી માટે નીચેના મુદ્દાઓ ધ્યાનમાં રાખવા જરૂરી છે :

(1) ફક્ત નિયમિત જ નહીં પરંતુ અનિયમિત મળતી આવકો પણ કરપાત્ર છે.

(2) ગેરકાયદેસર કમાયેલી આવકો પણ કરપાત્ર છે.

(3) જો કરદાતાને ₹ 50,000 થી વધુની રકમની બક્ષિસ મળે તો સંપૂર્ણ મળેલી રકમની બક્ષિસ કરપાત્ર ગણાશે.

(4) ઘસારાયુક્ત મિલકતોમાંથી મળતી રૉયલ્ટીની આવક કરપાત્ર છે.

(5) નાણાંમાં ફેરવી શકાય તેવા લાભને પણ આવક ગણવામાં આવે છે.

(6) એક જ આવક પર બે વખત આવકવેરો વસૂલ કરી શકાય નહીં.

(7) અગાઉના વર્ષોની એક સામટી મળેલી આવક કરપાત્ર ગણાય.

2.3.1 કુલ ગ્રોસ આવક :

આવકવેરા કાયદા હેઠળ, આવકનાં જે મુખ્ય પાંચ શીર્ષકો (પગારની આવક, મકાન-મિલકતની સંપત્તિમાંથી થતી આવક, મૂડી નફો, ધંધા કે વ્યવસાયમાંથી ઉદ્દભવતો લાભ અને નફો, અન્ય સ્ત્રોતમાંથી થતી આવક)નાં સરવાળામાંથી ચાલુ વર્ષ કે આગળ ખેંચેલ નુકસાનની રકમ બાદ કર્યા પછીની બાકી રહેતી આવકને કુલ ગ્રોસ આવક તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

આવી કુલ ગ્રોસ આવકની ગણતરી આવકવેરા કાયદા હેઠળ મળતી કોઈ પણ કપાત બાદ કર્યા પહેલાની આવક તરીકે જ કરવાની રહે છે. જેથી આવી આવકની રકમ માટે કપાત માટેની કલમ 80 (C) થી લઈને 80 (U) સુધીની ગણતરી જરૂરી બનશે નહીં.

2.3.2 કુલ આવક :

આવકવેરા કાયદા પ્રમાણે કુલ આવક એટલે કુલ કરપાત્ર આવક. જે આવક, કુલ ગ્રોસ આવકમાંથી આવકવેરા કાયદા હેઠળ મળવાપાત્ર કપાત બાદ કર્યા પછી બચે છે, તેને કુલ આવક કહે છે. આ રકમ પર આવકવેરો વસૂલ કરવામાં આવે છે.

આવકની કરપાત્રતા નક્કી કરવા માટે નીચેના મુદ્દાઓ ધ્યાનમાં રાખવા જરૂરી છે.

(i) સૌપ્રથમ કરદાતાનો રહેઠાણનો દરજ્જો નક્કી કરવો. દા.ત. રહીશ, સામાન્ય રહીશ અથવા બિનરહીશ.

(ii) કરદાતાનું પાછલું વર્ષ નક્કી કરવું.

(iii) કરદાતાની દરેક શીર્ષક હેઠળની કેટલી આવકો કરપાત્ર બને છે તે ગણી તમામ આવકનો સરવાળો કરવો. આવી ગણતરી વખતે અન્ય વ્યક્તિની જે આવકો અંગે એસેસીએ કર ચૂકવવો પડે છે તેનો પણ સમાવેશ (Clubbing of Income) કરવો.

(iv) કુલ ગ્રોસ આવક નક્કી કરવા માટે આવકનાં સરવાળામાંથી ચાલુ વર્ષ અને અગાઉનાં આઠ વર્ષની આગળ ખેંચી લાવેલ ખોટ/નુકસાન બાદ કરવું.

(v) કુલ આવક નક્કી કરવા માટે ઉપરોક્ત રકમમાંથી આવક વેરાની કપાતની કલમ 80(c) થી 80(c) બાદ કરવી જેથી કરપાત્ર આવક મળે. આ રીતે મળેલ રકમને નજીકના ₹ 10માં ફેરવવી.

(vi) હવે આ રકમ પર સંબંધિત આકારણી વર્ષના આવકવેરાના સ્લેબ પ્રમાણે આવકવેરાની રકમ શોધવી.

(vii) આવક વેરાની રકમમાંથી રાહતો (Relief) કે વળતર (Rebate)ને પાત્ર રકમ બાદ કરવી.

(viii) બાકી વધેલ ચૂકવવા પાત્ર આવક વેરા પર પ્રવર્તમાન લાગુ પડતો સરચાર્જ કે 4% સ્વાસ્થ્ય અને શિક્ષણ ઉપકર - Cess સેસ ઉમેરાશે ઉપરાંત કલમ 234A, 234B, અને 234C હેઠળ ચૂકવવા પાત્ર વ્યાજ પણ ઉમેરાશે.

(ix) ઉપરોક્ત છેલ્લી રકમ ભરવાપાત્ર આવક વેરો ગણાશે.

જો કરદાતા એ કોઈ એડવાન્સ ટેક્સ કે મૂળ સ્થાનેથી કર કપાત કરાવેલ હોય તો તે બાદ કરવામાં આવશે.

જો તફાવતની રકમ ધન (+)માં આવે તો તે રકમ ચૂકવવા પાત્ર આવક વેરો ગણાશે અને ત્રણ (-)માં આવે તો તે રકમ પરત (રિફંડ) મેળવવાપાત્ર ગણાશે.

2.4 ખેતીની આવક

આવકવેરા કાયદાની કલમ 10 (1) મુજબ ખેતીની આવક સંપૂર્ણ કર મુક્ત છે. ખેતીની આવક પર કેન્દ્ર સરકાર કરવેરા વસૂલી શકે નહીં. ખેતીની આવક પર કરવેરા નાખવાનો અધિકાર માત્ર રાજ્ય સરકારનો છે. તે દ્રષ્ટિ એ ખેતીની આવકની વ્યાખ્યા સમજવી અગત્યની છે. આવકવેરા કાયદાની કલમ 2 (1)માં ખેતીની આવકની વ્યાખ્યા આપવામાં આવી છે. જે મુજબ નીચેની બે શરતોનું પાલન થવું જરૂરી છે.

(1) આવી આવક, ભારતમાં સ્થિત જમીનમાંથી મળેલી હોવી જરૂરી છે. તેમજ

(2) તે જમીનનો ખેતીના હેતુ માટે જ ઉપયોગ થયો હોવી જોઈએ.

આવકવેરા કાયદાની કલમ 2 (1) મુજબ,

(i) ભારતમાં આવેલી જમીન, જે ખેતીના હેતુ માટે ઉપયોગમાં લેવામાં આવતી હોય તેમાંથી પ્રાપ્ત થતી આવક, મળતું ભાડું કે મહેસૂલની રકમજ

(ii) ખેતીની પ્રક્રિયા દ્વારા પ્રાપ્ત થતી આવક કે જેમાં (અ) ખેતી દ્વારા ઉદ્‌ભવતી પેદાશ (અથવા વસ્તુના રૂપમાં ભાડું મેળવનાર મેળવેલ ખેતીની પેદાશ ને) બજારમાં વેચાણ યોગ્ય બનાવવા માટે પ્રોસેસિંગ કરવાનો સમાવેશ થાય છે. તેમજ (બ) ખેત પેદાશના વેચાણમાંથી મળેલ આવકનો સમાવેશ થાય છે.

(iii) ખેતી વિષયક મકાનમાંથી મળતી આવક -

(અ) આવું મકાન ખેડૂતના કબજામાં હોય, કે ખેતીની જમીનમાં અથવા તો ખેતીની જમીનની તદ્દન નજીક હોય અથવા તે મકાનનો ઉપયોગ રહેવા માટે કરવામાં આવતો હોય અથવા તો ગોડાઉન તરીકે કરવામાં આવતો હોય.

(બ) એ શરતે કે તે મકાન પર જમીન મહેસૂલ કે સ્થાનિક કરવેરાની આકારણી થતી હોવી જોઈએ.

જો આકારણી થતી ન હોય તો -

(1) તે જમીન પાછલા વર્ષની શરૂઆતની તારીખે છેલ્લામાં છેલ્લી વસતી-ગણતરી મુજબ 10,000 કે તેથી વધુ વસ્તીવાળા શહેરી વિસ્તારની કે નોટિફાઈડ કૅન્ટોન્મેન્ટ બોર્ડની હદ બહાર આવેલી હોવી જોઈએ અથવા;

(2) તે જમીન નીચે જણાવ્યા મુજબ હવાઈ દૂરીની મર્યાદામાં સ્થિત ન હોવી જોઈએ

I) મ્યુનિસિપલ કે કૅન્ટોન્મેન્ટ વિસ્તારની (કે જેની વસ્તી 10,000 થી વધુ હોય પરંતુ 1,00,000 થી વધુ ન હોય) હદથી 2 કિલોમીટરમાં સ્થિત ન હોય અથવા;

II) મ્યુનિસિપલ કે કૅન્ટોન્મેન્ટ વિસ્તારની (કે જેની વસ્તી 1,00,000 થી વધુ હોય પરંતુ 10,00,000 થી વધુ ન હોય) હદથી 6 કિલોમીટરમાં સ્થિત ન હોય અથવા;

III) મ્યુનિસિપલ કે કૅન્ટોન્મેન્ટ વિસ્તારની (કે જેની વસ્તી 10,00,000 થી વધુ હોય) હદથી 8 કિલોમીટરમાં સ્થિત ન હોય.

ઉપર્યુક્ત વ્યાખ્યાને વધુ સારી રીતે સમજવા માટે નીચે આપેલ અમુક પદની માહિતી હોવી જરૂરી છે. જેમ કે

(1) જમીનનું ભાડું કે મહેસૂલઃ

(અ) ભાડું કે મહેસૂલની આવક રોકડમાં જ મળે તે જરૂરી નથી, પરંતુ રોકડમાં રૂપાંતર થઈ શકે તેવી વસ્તુમાં મળે તો એવી આવક

(બ) જમીનનો માલિક જો પોતાની જમીન અન્ય વ્યક્તિને ખેતી કરવા માટે આપે તો તેમાંથી મળતી આવક કે ભાડું

(ક) જો જમીનના બે ભાડુઆત હોય મુખ્ય ભાડુઆત અને પેટા ભાડુઆત (ગણોતિયા) તો પેટા ભાડુઆતે તેના મુખ્ય ભાડુઆતને આપેલ રકમ.

(2) ખેતીવાડી પ્રક્રિયાઃ

ખેતીવાડીની પ્રક્રિયા એટલે જે પ્રક્રિયા દ્વારા જમીનમાં ખેતી કરવાના કારણે કોઈ પણ છોડ કે ઝાડના અંકુર ફૂટે છે. જેમાં ખેતરનું ખેડાણ કરવું, બિયારણની વાવણી કરવી, ક્યારા બનાવવા, વાડ બનાવવી, જરૂરી તડકા-પાણીની વ્યવસ્થા કરવી વગેરે કાર્યોમાં કરેલ શારીરિક તેમજ બૌદ્ધિક શ્રમનો સમાવેશ થાય છે.

આવી પ્રક્રિયામાં વધારાના બિન જરૂરી છોડ કે આપમેળે ઊગી નીકળેલા વૃક્ષોને કાપીને વેચવાથી પણ જે આવક થાય છે તેને ખેતીની આવક ગણી શકાય નહીં.

આવકવેરા કાયદામાં ખેતીવાડીની પ્રક્રિયા વિષે કોઈ વધુ માહિતી આપેલ નથી પરંતુ ઉપર્યુક્ત મુદ્દા દ્વારા તેને સ્પષ્ટ કરી શકાય છે.

(3) અંશતઃ ખેતીઃ

ઘણા પ્રકારની ખેતી એવી હોય છે કે જેને સંપૂર્ણ ખેતીની આવક ગણી શકાય નહીં, કારણ કે તેમાં ખેતીની પ્રક્રિયા ઉપરાંત મશીન કે હાથ પ્રક્રિયા સામેલ હોય છે. જેમ કે રબરના પ્લાન્ટ માટેની આવક પૈકી 65% ખેતીની અને 35% ધંધાની આવક ગણાય છે. તેવી જ રીતે ચા, કોફી, ખાંડ, તમાકુ જેવી ઘણા પ્રકારની ખેતી એવી છે, જેની આવક

પૈકી અમુક ભાગને જ ખેતીની આવક ગણવામાં આવે છે. બાકીની આવક બિન ખેતીની આવક ગણીને કરપાત્ર આવક ગણવામાં આવે છે.

અપવાદ:

નીચે આપેલ આવકને ખેતીની આવક ગણી શકાય નહીં:

(i) ડેરી ફાર્મ, ચીઝ કે માખણમાંથી બનાવેલ વસ્તુનાં વેચાણની આવક, પોલ્ટ્રી ફાર્મ, પશુપાલન, માછલા પકડવામાંથી થતી આવક

(ii) પથ્થરની ખાણમાંથી થતી આવક

(iii) ઊભો પાક ખરીદવાથી થતી વેચાણની આવક

(iv) લોનનાં વ્યાજને બદલે ખેત-પેદાશ મળે તેના વેચાણની આવક

(v) દરિયાનાં પાણીમાંથી બનાવેલ મીઠાની આવક

(vi) આપમેળે ઊગી ગયેલા વૃક્ષો વેચાણની આવક

(vii) ઈંટો બનાવવાની માટીનાં વેચાણની આવક

(viii) ખેતરમાં ફિલ્મ કે ટીવી સિરિયલનાં શૂટિંગમાંથી મળતી આવક

(ix) વિદેશમાંથી મળતી ખેતીની આવક

(x) ખેતીવાડીની કંપનીનાં શૅરહોલ્ડરને મળતી ડિવિડન્ડની આવક

(xi) સિંચાઇ માટે આપવામાં આવેલ પાણીની આવક

2.5 આકસ્મિક આવક (Casual Income)

જે આવક નિયમિત સ્વરૂપે મળતી ન હોય, જેનું પુનરાવર્તન થતું ન હોય કે તેવું થવાની શક્યતા ન હોય તેવી આવકને આકસ્મિક આવક કહે છે. આવી આવક ચોક્કસ કે નિયમિત હોતી નથી.

આકારણી વર્ષ 1972-73 સુધી આકસ્મિક આવકને સંપૂર્ણ કર મુક્ત ગણવામાં આવતી હતી.

આકસ્મિક આવકમાં ઘોડાદોડ કે એવી કોઈ પણ હરીફાઈની આવક, લોટરીની આવક, જુગારની આવક, વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

જો લોટરીની આવક ₹ 5,000 થી વધુ અને ઘોડાદોડની આવક ₹ 2500 થી વધુ હોય તો આવી આવક પર મૂળ સ્થાનેથી કર-કપાત (TDS) ફરજિયાત છે. આકસ્મિક આવકો ₹ 10,000 કે તેથી વધુ હોય તો તેના પર 30% લેખે આવક વેરો વસૂલ કરવામાં આવે છે. આવી આવકમાંથી કોઈ પણ કલમ હેઠળ કોઈ પણ કપાત બાદ લઈ શકાતી નથી.

અપવાદ:

(1) અનિયમિત આવક કે જે કર્મચારીને પોતાના પગાર ઉપરાંત મળતી હોય છે.

(2) અનિયમિત આવક કે જે ધંધા કે વ્યવસાયના સ્વરૂપે મળતી હોય

(3) અનિયમિત મૂડી- નફામાંથી મળતી આવક

(4) બાકીની અનિયમિત આવક જેવી કે વેઇટરને કે ટેક્સી ડ્રાઈવરને મળતી ટીપ, આકસ્મિક આવક હોવા છતાં તે ધંધા કે વ્યવસાયની આવક ગણાશે.

2.6 આકારણી વર્ષ (Assessment Year)

આવકવેરા કાયદા 1961ની કલમ 2 (9)માં આકારણી વર્ષ વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવેલું છે. "જે વર્ષ દરમિયાન કરદાતાની પાછલા વર્ષની આવકની આકારણી કરવામાં આવે છે, તેને આકારણી વર્ષ કહે છે."

આકારણી વર્ષને મહેસૂલી વર્ષ કે કરવેરાનાં વર્ષ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. દર વર્ષે તારીખ 1લી એપ્રિલથી શરૂ થતો બાર માસનો સમય આકારણી વર્ષ તરીકે ઓળખાય છે. આકારણી વર્ષ 1લી એપ્રિલે શરૂ થાય છે અને ત્યાર પછીના વર્ષની 31મી માર્ચના રોજ પુરું થાય છે. આકારણી વર્ષ દરમિયાન અમલમાં આવેલ આવકવેરાના દર મુજબ આવકવેરાની આકારણી કરવામાં આવે છે. દા.ત. 2020-21ના પાછલા વર્ષે (આકારણી વર્ષ 2021-22)ની આવકના Finance Act 2021માં કરેલી જોગવાઈ મુજબ આકારણી કરવામાં આવશે.

2.7 પાછલું વર્ષ (Previous Year)

આવકવેરા કાયદા 1961ની કલમ 3માં પાછલું વર્ષ વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવેલું છે. જે મુજબ, "પાછલું વર્ષ એટલે એ વર્ષ કે જે વર્ષે આકારણી કરવાની હોય તેની તરત અગાઉનું તા. 31મી માર્ચના રોજ પુરું થતું વર્ષ."

દા.ત. 2021-22ના આકારણી વર્ષ માટે પાછલું વર્ષ 2020-21નું ગણાય.

જો કે જો ધંધા કે વ્યવસાય નવો સ્થાપવામાં આવેલ હોય કે આવકનો સ્ત્રોત નવો અસ્તિત્વમાં આવેલ હોય તેવા કિસ્સામાં પાછલું વર્ષ તે ધંધા કે વ્યવસાયની સ્થાપના તારીખથી શરૂ કરીને કે તે આવકના અસ્તિત્વની તારીખથી શરૂ કરી ને, તે નાણાકીય વર્ષની સમાપ્તિ સુધીનું ગણવામાં આવે છે.

કેટલીક આવકો માટે પાછલું વર્ષ ત્યારે ગણવામાં આવે છે જ્યારે તે આવકોને શોધી કાઢવામાં આવે છે. જેમ કે ખુલાસા વગરના ખર્ચા, રોકડ, રોકાણો વગેરે.

2.8 શખ્સ (Person)

સામાન્ય અર્થમાં "શખ્સ એટલે આવકવેરો ભરવા માટે જવાબદાર દરેક વ્યક્તિ."

આવકવેરા કાયદા 1961ની કલમ 2 (31) મુજબ, આવકવેરો ભરવા માટે જવાબદાર વ્યક્તિઓની યાદી તૈયાર કરવામાં આવેલ છે. જેમાં કૃત્રિમ રીતે અસ્તિત્વમાં આવેલ વ્યક્તિઓનો પણ શખ્સની પરિભાષામાં સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે. આ યાદી નીચે મુજબ છેઃ

(i) કોઈ પણ વ્યક્તિ (Individual: કુદરતી વ્યક્તિ)

(ii) હિન્દુ અવિભક્ત કુટુંબ

(iii) કંપની

(iv) પેઢી

(v) શખ્સોનું મંડળ અથવા વ્યક્તિઓનો સમૂહ (સ્થાપિત ન હોય તો પણ) જેમ કે ગુજરાત ચેમ્બર ઓફ કોમર્સ.

(vi) સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થા (એટલે કે નગરપાલિકા, ગ્રામપંચાયત, મ્યુનિસિપાલિટી વગેરે)

(vii) ઉપરની યાદીમાં નહીં આવતા દરેક કૃત્રિમ રીતે કાયદેસર ગણાતા શખ્સો - જેમ કે યુનિવર્સિટી, 'નફો કે આવક નહિ મેળવવાના હેતુથી' સ્થપાયેલ શખ્સોના મંડળ,

વ્યક્તિઓના સમૂહ, સ્થાનિક સ્વરાજયની સંસ્થા કે કૃત્રિમ રીતે કાયદેસર ગણાતા શખ્સો જેવા કે કાનૂની કોર્પોરેશન, હિન્દુ દેવી-દેવતાના મંદિરો વગેરેનો પણ શખ્સની પરિભાષામાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

આ યાદીમાં સમાવિષ્ટ દરેક પ્રકારના શખ્સ (પુખ્તવયના હોય કે સગીરવય ના) એ તેમની આવક જો નાણાંધારાની જોગવાઈ અનુસાર કરપાત્ર ઠરતી હોય તો તેઓ કર ભરવાને જવાબદાર છે.

આવકવેરા કાયદો શખ્સોનું મંડળ અને વ્યક્તિઓનો સમૂહ બન્ને માટે સમાન રીતે કરવેરાની જોગવાઈઓનું સૂચન કરે છે તેમ છતાં બન્ને વચ્ચે નીચે મુજબનો તફાવત હોય શકે.

ક્રમ અને મુદ્દા	શખ્સોનું મંડળ	વ્યક્તિઓનો સમૂહ
(1) કારણ	શખ્સોનું મંડળને એક કાનૂની દરજ્જો મળે છે કે જેને કાયદા મુજબના હક અને ફરજોનું પાલન જરૂરી છે.	વ્યક્તિઓનો સમૂહ મોટાભાગે મજબૂરી ના કારણે ઉદ્‌ભવે છે.
(2) જોડાણ	તેમાં વ્યક્તિ તેમ જ બિનવ્યક્તિ જેવા કે પેઢી, કંપની, HUF સભ્ય સ્વૈછિક રીતે જોડાઈ શકે છે.	કૃત્રિમ રીતે કાયદા હેઠળ અસ્તિત્વમાં આવેલા વ્યક્તિ જેવા કે પેઢી, કંપની, HUF વ્યક્તિઓના સમૂહ તરીકે જોડાઈ શકે નહીં.
(3) હેતુ	બે કે વધુ શખ્સો કોઈ સમાન હેતુ અને આવક માટે જોડાય છે.	બે કે વધુ વ્યક્તિઓ આવકની કમાણી વધારવાના હેતુથી જોડાય છે.
(4) ઈરાદો	જ્યારે કોઈપણ બે શખ્સો ભાગીદારી ડીડ હેઠળ નોંધણી કર્યા વિના કાર્ય કરે છે તે શખ્સોનું મંડળ કહેવાય છે.	જ્યારે બે કે વધુ વ્યક્તિઓ સંયુક્ત રીતે વહીવટ કરવાના ઈરાદાથી કાર્ય કરતાં હોય છે તેને વ્યક્તિઓના સમૂહ કહે છે.
(5) ઉદાહરણ	દા.ત. ગુજરાત ચેમ્બર ઓફ કોમર્સ, કો.ઓ.હા.સોસાયટી, વગેરે.	દા.ત. પિતાના મૃત્યુ પછી બે કે તેથી વધુ પુત્રો દ્વારા સંભાળવામાં આવતો ધંધો ATIRA વગેરે.

2.9 કરદાતા (Assessee)

આવકવેરા કાયદા 1961ની કલમ 2 (7) મુજબ, કરદાતા કરદાતા કે એસેસી એટલે આવકવેરાના કાયદા હેઠળ કોઈ કાર અથવા નાણાંની બીજી કોઈ રકમ (દા.ત. વ્યાજ કે દંડ) ભરવા માટે જવાબદાર દરેક શખ્સ. (કાયદાકિય કાર્યવાહી ન થયેલ હોય તો પણ).

(i) આવકવેરાના કાયદાના આધારે જે કોઈ શખ્સ સામે તેની આવકની આકારણી અંગે; અથવા અન્ય શખ્સની આવકની - જો તે અંગે કર ભરવા માટે તે જવાબદાર ગણાતા હોય; અથવા તેને સહન કરેલ નુકસાન અંગે; અથવા તેને આપવાના નાણાંના રિફંડ અંગે કોઈ પગલાં લેવામાં આવ્યા હોય તે એસેસી ગણાય છે.

(ii) આ ઉપરાંત, આવકવેરાના કાયદાની કોઈ જોગવાઈઓના આધારે જે કોઈ શખ્સને એસેસી તરીકે માની લેવામાં આવે તે શખ્સ (Deemed to be an Assessee) પણ કાયદાના આધારે એસેસી બની જાય છે. માની લેવામાં આવે તે શખ્સ (Deemed to be an Assessee)માં નીચેનાનો સમાવેશ થશે :

(અ) કોઈ ટ્રસ્ટના ટ્રસ્ટીઓ

(બ) મરહૂમ શખ્સના કાયદેસરના પ્રતિનિધિ (કલમ 159 હેઠળ)

(ક) બિન-રહીશના પ્રતિનિધિ એસેસી (જે બિન-રહીશના એજન્ટ ગણાય) કલમ 160 (2) હેઠળ)

(ડ) બિન-રહીશના પ્રતિનિધિ એસેસી (બિન-રહીશના એજન્ટ) (કલમ 160 (2) હેઠળ)

(ઇ) કોર્ટ ઓફ વોર્ડ્સ અથવા ઓફિસિયલ ટ્રસ્ટી / રિસીવર તરીકે અન્ય વ્યક્તિ વતી આવક મેળવનાર શખ્સ

2.10 ડિવિડન્ડ

આવકવેરા ધારાની કલમ 2 (22)માં ડિવિડન્ડની વ્યાખ્યા આપેલી છે. પરંતુ આ વ્યાખ્યા સંપૂર્ણ નથી. કેટલીક વહેંચણીઓ જે સામાન્ય રીતે ડિવિડન્ડ નથી તેનો આવકવેરાના હેતુ માટે ડિવિડન્ડની વ્યાખ્યામાં સમાવેશ કરેલ છે. તેથી આ વ્યાખ્યા એક સમાવેશી વ્યાખ્યા છે. જે મુજબ ડિવિડન્ડમાં નીચે જણાવેલ માની લીધેલ ડિવિડન્ડનો પણ સમાવેશ કરવામાં આવે છે :

એવી કોઈ પણ વહેંચણી કે જે,

(i) કંપની એ એકત્રિત કરેલ નફામાંથી કરેલ હોય, પછી ભલે તે મૂડીકૃત હોય કે ન હોય; જે કંપનીની મિલકત અથવા તો તેનો કોઈ ભાગ દ્વારા શૅરહોલ્ડરને મળતો હોય. (જેમાં બોનસ શેરનો સમાવેશ થતો નથી)

(ii) કંપની દ્વારા શૅરહોલ્ડરને વ્યાજ સહિત કે વ્યાજ વગર વહેંચેલ ડિબેન્ચર્સ, ડિબેન્ચર સ્ટૉક કે ડિપોઝિટ સર્ટિફિકેટ;

(iii) કંપની દ્વારા પ્રૅફરન્સ શૅરહોલ્ડરને એકત્રિત કરેલ નફામાંથી વહેંચેલ બોનસ શેર.

(iv) ફડચામાં ગયેલ કંપની દ્વારા ફડચાની તારીખ પહેલાંના ભેગા થયેલ નફામાંથી શૅરહોલ્ડરને કરેલ વહેચણી;

(v) કંપની દ્વારા એકત્રિત કરેલ નફામાંથી મૂડી ઘટાડો કરવાના આશયથી મૂડી પરત કરવામાં આવેલ રકમ;

<u>અપવાદ:</u>

(i) જે શૅરહોલ્ડરે પૂરેપૂરો અવેજ આપીને શેર મેળવ્યા હોય, તે શૅરહોલ્ડર એ પૂરેપૂરો રોકડ અવેજ આપીને શેર મેળવ્યા હોય અને તે શૅરહોલ્ડરને વિસર્જન વખતે વધારાની મિલકતોમાં ભાગ લેવાનો હક ન હોય તો તેમને કરેલ વહેંચણીને ડિવિડન્ડ ગણી શકાશે નહી.

(ii) જાહેર જનતાને જેમાં સંગીન હિત ન હોય તેવી કંપનીઓ ઓછામાં ઓછા 10% મતાધિકાર ધરાવતા શૅરહોલ્ડરને કોઈ પણ રકમ લોન અથવા અગાઉથી નાણાં ધીરેલ હોય અથવા તો શૅરહોલ્ડરને અંગત કાર્ય માટે તેમના વતી બીજાને નાણાં આપેલ હોય તો તેવી કંપનીઓના એકત્રિત કરેલ નફાની મર્યાદા સુધી ઉપર જણાવ્યા મુજબની કોઈ પણ પ્રકારે વહેંચાયેલ રકમ માની લીધેલ 'ડિવિડન્ડ' ગણવામાં આવે છે. પરંતુ નાણાં ધીરવાનું કામ કરતી કંપની દ્વારા આવા શૅરહોલ્ડરને અપાયેલ લોન કે એડવાન્સ ડિવિડન્ડ ગણી શકાશે નહીં.

આવકવેરા ધારા 1961ની કલમ 10 (33) પ્રમાણે રહીશ શેરહોલ્ડર્સની દૃષ્ટિએ ભારતીય કંપની પાસેથી મળતી ડિવિડન્ડની આવકથી કરમુક્ત ગણાય છે. વિદેશી કંપની પાસેથી મળેલ ડિવિડન્ડ 'અન્ય સાધનોની આવક'ના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર ગણાશે. આવી ડિવિડન્ડની આવક, આકારણી વર્ષે 2003-04માં કરપાત્ર બનાવવામાં આવી હતી પરંતુ ફરીથી આકારણી વર્ષે 2004-05 થી કરમુક્ત જાહેર કરવામાં આવી છે.

હાલમાં આપણે આકારણી વર્ષ 2021-22ને લગતી જોગવાઈઓનો અભ્યાસ કરવાનો છે, તેથી પાછલું વર્ષ 2020-21 દરમિયાન ભારતીય કંપની પાસેથી રહીશને મળેલ ડિવિડન્ડની આવક કરમુક્ત છે.

2.11 કંપની

કંપનીધારા 2013 હેઠળ નોંધાયેલી અને ભારતના કોઈ પણ સ્થળે જેની રજેસ્ટર્ડ ઓફિસ આવેલી હોય તેને ભારતીય કંપની કહે છે.

જો કે આવકવેરા ધારાની કલમ 2(17) પ્રમાણે "કંપની" શબ્દમાં નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે -

(i) ભારતીય કંપની;

(ii) વિદેશી કંપની ધારા હેઠળ સ્થપાયેલી કોઈ પણ કંપની;

(iii) એવું મંડળ કે સંસ્થા કે જેની ભારતીય આવકવેરા ધારા 1922 હેઠળ કંપની તરીકે આકારણી થઈ હોય કે આકારણી થવાને પાત્ર હોય.

ભારતમાં સ્થપાયેલ કે બિન ભારતીય સંસ્થા કે મંડળ, જેને CBDT એ સામાન્ય કે ખાસ આદેશ દ્વારા કંપની જાહેર કરેલ હોય.

2.12 કરચોરી (Tax Evasion)

દુનિયામાં કોઈ પણ એવો શખ્સ હોતો નથી કે જેને કરવેરા ભરવાનું પસંદ હોય કેમ કે દરેક વ્યક્તિને એવું લાગે છે કે પોતાની મહેનતના ફળનો ઘણો હિસ્સો સરકાર લઈ જાય છે. વિશેષ એવી પરિસ્થિતિમાં જ્યારે કરદાતાને પોતે ભરેલ કરવેરા પ્રમાણે દેશમાં સગવડો મળતી નથી તેમ લાગ્યા કરતું હોય. તેથી કરવેરા બચાવવા માટે કરદાતા કરચોરીનો રસ્તો અપનાવે છે. મોટા ધંધાર્થીઓ કે મોટા વ્યવસાયિકો પણ કરચોરી કરવામાં પાછળ નથી, તો પછી એક સામાન્ય વ્યક્તિ કે જે પગારદાર હોય કે નાનો ધંધો કરતો હોય તેની પાસેથી સંપૂર્ણ પ્રમાણિક રીતે કરવેરા મળી રહે છે તે કેવી રીતે કહી શકાય. દરેક શખ્સ પોતાને ચૂકવવો પડતો કરવેરા ઓછામાં ઓછો કે નહિવત રહે તેવું જ ઇચ્છે છે. પરંતુ જ્યારે કોઈ શખ્સ પોતાને ભરવાનો થતો કરવેરા પ્રમાણિક રીતે આવકો છૂપાવીને કે ખોટા ખર્ચા બતાવીને કે જાણી જોઈને આવકવેરા કાયદાના નિયમોનો ભંગ કરવો કે પછી કપાત મળવા યોગ્ય ખોટા રોકાણો બતાવીને કરવેરાની ચુકવણી કરતો નથી ત્યારે તેને કરવેરાની ચોરી માનવામાં આવે છે.

"કર ઓછો કે નહીં ભરવાની દાનતથી ગેરકાયદેસર રીતે કરદાતા દ્વારા કરવામાં આવતા યુક્તિ - પ્રયુક્તિને કરચોરી કહે છે."

કરચોરીની પ્રવૃત્તિ એ ફક્ત ગેરકાયદેસર જ નહિ, પરંતુ અનૈતિક, અસામાજિક અને રાષ્ટ્ર વિરોધી પણ છે. જ્યારે આવકવેરા સત્તાધીશો આવી કરચોરી શોધી કાઢવા માટે તપાસ હાથ ધરે છે, તે પ્રવૃત્તિને છાપો મારવો કે દરોડો પાડવો કે Income Tax Raid કહેવાય છે. અને

આવી તપાસના અંતે જો કરદાતા કસૂરવાર ઠરે તો તે શિક્ષાને પાત્ર બને છે. આ માટે આવકવેરાના કાયદામાં અલગ-અલગ 40 કલમો - પેટાકલમો હેઠળ દંડથી લઈ 7 વર્ષની કેદ સુધીની જોગવાઈઓ આપેલી છે. જેથી દરેક કરદાતાએ કરચોરીની પ્રવૃત્તિથી દૂર રહેવું ખૂબ જ જરૂરી છે.

કરચોરી વધવા માટે નીચેના કારણો મુખ્ય માનવામાં આવે છે :

(1) કરવેરાના વધુ પડતાં ઊંચા દર

(2) કરવેરાના કાયદાની જોગવાઈઓની સરળ સમજણમાં પડતી મુશ્કેલી

(3) ચોક્કસ સજાની જોગવાઈનો અભાવ

(4) પૂરતી માર્ગદર્શિકા કે વિજ્ઞાપનનો અભાવ

(5) નાગરિકોમાં જોવા મળતી અનૈતિકતા તેમજ મનોવૈજ્ઞાનિક પરિબળો

(6) રાજકીય પાર્ટીઓનાં લાભ માટે કાયદામાં કરવામાં આવતા ફેરફારો

(7) ભ્રષ્ટાચાર તેમજ લાંચ જેવી પ્રવૃત્તિની આવકવેરા સત્તાધીશોમાં હાજરી

2.13 કર પરિવર્જન (Tax Avoidance)

જ્યારે કરદાતા કરવેરામાં રહેલી ખામીઓ કે છટકબારીઓનો લાભ ઉઠાવી ઓછામાં ઓછો કરવેરો ભરે પડે ત્યારે તેવી પ્રયુક્તિને કર પરિવર્જન કહેવામાં આવે છે.

ટૂંકમાં કહીએ તો, *“કાયદાની જોગવાઈઓનો ભંગ કર્યા વિના કર ઓછો ભરવાની પ્રયુક્તિ એટલે કર પરિવર્જન.”*

જ્યારે કરદાતા પોતાના પરનાં કરવેરાનો બોજો ઘટાડવા માટે કાયદામાં રહેલી જોગવાઈઓનો કાયદાની મર્યાદામાં રહીને ઉપયોગ કરે છે તેને કર પરિવર્જન કહેવામાં આવે છે. અહીં કરદાતા કાયદાનો ચુસ્તપણે અમલ તો કરે છે. પરંતુ તેનો ઉદ્દેશ કાયદાના હેતુથી વિરુદ્ધનો હોય છે. આ માટે નીચે જણાવેલ પ્રયુક્તિઓનો કરદાતા વધુ પ્રમાણમાં ઉપયોગ કરતાં જોવા મળે છે.

(1) એવી યુક્તિઓ કે જેમાં કાયદાનો મૂળભૂત હેતુ જ સિદ્ધ ન થતો હોય.

(2) હકીકતની ગેરરજૂઆત કરી હોય.

(3) દંભી કે આભાસી યુક્તિઓનો પ્રયોગ

<u>અસર:</u>

(1) કર પરિવર્જનનાં ઉપયોગથી દેશમાં આવકની અસમાનતા વધે છે.

(2) કાળા નાણાંનું પ્રમાણ વધે છે.

(3) ફુગાવાનો દર વધે છે.

(4) દેશના અર્થતંત્રને નુકસાન થાય છે.

(5) બુદ્ધિશાળી વ્યવસાયિકો પોતાની બુદ્ધિ દેશહિતમાં નહીં પરંતુ અસીલ કરદાતાનાં હિતમાં વાપરે છે.

(6) સમાજના નૈતિક મૂલ્યોને ખૂબ જ મોટી હાનિ થાય છે.

2.14 કર આયોજન (Tax Planning)

"જ્યારે કરદાતા દ્વારા આવકવેરા કાયદાના હાર્દને અનુસરીને, કાયદાની જોગવાઈમાં રહીને કાયદા મુજબ મળવાપાત્ર કપાતો, રાહતો, છૂટ-છાટો કે કરમુક્તિનો લાભ લેવાના હેતુથી આગોતરું આયોજન કરવામાં આવે છે તેને કરવેરા આયોજન કહે છે."

કરવેરાનું આયોજન એ કાયદાના હાર્દ મુજબ કાયદેસર રીતે કરદાતા દ્વારા નૈતિકતા પૂર્વક કરપાત્ર આવક ઓછી કરવાના ઈરાદાથી કરવામાં આવતી પ્રયુક્તિ હોવાથી તે સંપૂર્ણ પણે કાયદેસર છે. કરવેરાનું આયોજન કરી સાચી અને વાજબી રીતે કરબોજ ઘટાડવાનો અધિકાર દરેક કરદાતાને છે કારણ કે અહિ કરદાતા કોઈ પણ પ્રકારની ગુનાહિત પ્રવૃત્તિ વિના પોતાના નાણાકીય વ્યવહારોની એવી રીતે ગોઠવણી કરે છે કે જેથી તેને ઓછામાં ઓછો કર ચૂકવવો પડે. કરવેરા આયોજનને કાયદાની ચાર દીવાલોની અંદર કરવામાં આવતું નૈતિકતા પૂર્વકનું કાર્ય ગણવામાં આવે છે તેથી જ તેને કર પરિવર્જન તરીકે ઓળખી શકાય નહીં.

<u>કરવેરા આયોજન કુલ ચાર પ્રકારે કરવામાં આવે છે :</u>

(1) લાંબા-ગાળાનું કરવેરા આયોજન

(2) ટૂંકા-ગાળાનું કરવેરા આયોજન

(3) કાયદા દ્વારા પરવાનગી હોય તેવું કર આયોજન

(4) હેતુલક્ષી કરવેરા આયોજન

<u>કરવેરા આયોજનની અસર/મહત્ત્વ :</u>

(1) કાયદામાં રહીને કર ઓછો કરવાની કાયદેસરની પ્રયુક્તિ

(2) કરબોજ મા ઘટાડો કરી શકાય છે.

(3) રાષ્ટ્ર મા કાળા નાણાંનું અસ્તિત્વ નાશ પામે છે.

(4) ફુગાવાનો દર જળવાય છે.

(5) દેશમાં આર્થિક સ્થિરતા જળવાય છે.

(6) કાનૂની વાદ-વિવાદ ઘટવાથી, ટ્રિબ્યુનલ કે અદાલતી કેસ ઘટે છે.

(7) ભ્રષ્ટાચાર તેમજ લાંચ જેવા દૂષણોને સમાજમાંથી દૂર કરી શકાય છે.

<u>કરવેરા આયોજનમાં કરદાતા સામાનય રીતે નીચે પૂર્વકનું આયોજન વધુ કરતાં જોવા મળે છે :</u>

(1) રહેઠાણના દરજ્જો નક્કી થાય તેના માટે આયોજન

(2) આવકવેરા કાયદાની કલમ 80 હેઠળ મળતી કપાતો વિશે જાણીને તેમાં લાભ લેવાનાં હેતુથી અગાઉથી કરેલ રોકાણ જેમ કે જીવન વીમા પ્રીમિયમ, મેડિક્લેઈમ, ઘરભાડા ભથ્થું, બાળકોની ટ્યૂશન ફી, 5 વર્ષથી વધુ મુદત માટે બાંધી મુદતની થાપણ, પબ્લિક પ્રોવિડન્ડ ફંડ મા રોકાણ વગેરે.

(3) આ ઉપરાંત પગારદાર વ્યક્તિને ₹ 25,000 સુધીના સામાન્ય મેડિકલ ખર્ચા કરવેરા, ₹ 9,600 સુધીનું વાહન ભાડામાંથી બાદ મળે છે.

(4) આવકવેરા કાયદા હેઠળની કરમુક્ત આવકો તપાસીને તેમાં કરવામાં આવતું રોકાણ જેમ કે શેર પર મળતું ડિવિડન્ડ.

(5) મૂડી નફામાં સગીરના નામે થતાં મૂડી નફામાં અમુક છૂટ-છાટો મળી શકે છે.

(6) Special Economic Zone કે Trade Zone મા ઘણીવાર સરકાર દ્વારા ખાસ કપાતો અને રાહતો આપવામાં આવતી હોય છે.

<u>કરચોરી, કર પરિવર્જન અને કર આયોજન વચ્ચેનો તફાવત :</u>

ક્રમ અને મુદ્દા	કરચોરી	કર પરિવર્જન	કર આયોજન
(1) અર્થ	કર ઓછો કે નહીં ભરવાની દાનતથી ગેરકાયદેસર રીતે કરદાતા દ્વારા કરવામાં આવતા યુક્તિ-પ્રયુક્તિને કરચોરી કહે છે.	કાયદાની જોગવાઈઓનો ભંગ કર્યા વિના કર ઓછો ભરવાની પ્રયુક્તિ એટલે કર પરિવર્જન.	જ્યારે કરદાતા દ્વારા આવકવેરા કાયદાના હાર્દને અનુસરીને, કાયદાની જોગવાઈમાં રહીને કાયદા મુજબ મળવાપાત્ર કપાતો, રાહતો, છૂટ-છાટો કે કરમુક્તિનો લાભ લેવાના હેતુથી આગોતરું આયોજન કરવામાં આવે છે તેને કરવેરા આયોજન કહે છે.
(2) હેતુ	કાયદાની ગેરરીતિઓને આદરીની કર ઘટાડવાનો હેતુ છે.	કાયદાની છટકબારીનો ઉપયોગ કરીને કર ઘટાડવાનો હેતુ છે.	કાયદાની ચાર દીવાલોમાં રહી કર ઘટાડવાનો હેતુ છે.
(3) ફાયદો	સામાન્ય રીતે ફાયદારૂપ નથી પણ તે દંડ તેમજ ગુનાહિત પ્રવૃત્તિ છે.	ટૂંકા ગાળા માટે ફાયદા રૂપ છે.	લાંબા ગાળા માટે ફાયદારૂપ છે.
(4) કાયદામાં જોગવાઈ	કાયદા ને તોડવા-મરોડવા માટે આ પ્રયુક્તિનો ઉપયોગ કરવેરામાં આવે છે.	કાયદાની ખામીઓ, ત્રુટિઓ તેમજ છટક બારીઓનો ઉપયોગ થાય છે.	કાયદામાં કર આયોજનની સંપૂર્ણ જોગવાઈ કરવામાં આવેલી છે.
(5) પ્રવૃત્તિ	ચોરીની પ્રવૃત્તિ	સટ્ટાખોરીની પ્રવૃત્તિ	કર બચાવનારી પ્રવૃત્તિ
(6) જરૂરિયાત	પ્રતિબંધિત	પરિવર્જનની જરૂરિયાત	ઈચ્છિત જરૂરિયાત
(7) કાયદેસર	બિલકુલ અનૈતિક અને કાયદેસર છે	કાયદેસર છે પરંતુ અનૈતિક છે.	કાયદેસર તેમજ નૈતિક છે.

2.15 ચાવીરૂપ શબ્દો (Key Words)

• મહેસૂલ :

મહેસૂલ એ પણ કરનો જ એક પ્રકાર છે જે જમીન સાથે સંકળાયેલ છે. જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ પાસેથી રાજ્ય કે રાષ્ટ્રની જમીનનો ઉપયોગ કરવા બદલ કરવેરા ઉઘરાવવામાં આવે છે તેને મહેસૂલ કર તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. બ્રિટિશ ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપનીના શાસન દરમ્યાનથી જ 'જે. ટોડરમલ' દ્વારા ઈ.સ.1582માં મહેસૂલ નીતિ તૈયાર કરવામાં આવી હતી.

• ખેતીવાડી પ્રક્રિયા :

ખેતીવાડીની પ્રક્રિયા એટલે જે પ્રક્રિયા દ્વારા જમીનમાં ખેતી કરવાના કારણે કોઈ પણ છોડ કે ઝાડના અંકુર ફૂટે છે. જેમાં ખેતરનું ખેડાણ કરવું, બિયારણની વાવણી કરવી, ક્યારા બનાવવા, વાડ બનાવવી, જરૂરી તડકા-પાણીની વ્યવસ્થા કરવી વગેરે કાર્યોમાં કરેલ શારીરિક તેમજ બૌદ્ધિક શ્રમનો સમાવેશ થાય છે.

• અંશતઃ ખેતી :

ઘણા પ્રકારની ખેતી એવી હોય છે કે જેને સંપૂર્ણ ખેતીની આવક ગણી શકાય નહીં કારણ કે તેમાં ખેતીની પ્રક્રિયા ઉપરાંત મશીન કે હાથ પ્રક્રિયા સામેલ હોય છે. આવી ખેતી અંશતઃ ખેતી તરીકે ઓળખાય છે.

• મૂળ સ્થાનેથી કર કપાત (Tax Deduction at Source) :

આવકવેરા વિભાગ દ્વારા કરવેરાના અસરકારક પાલન માટે મૂળ સ્થાનેથી કર કપાતને લાગુ કરવામાં આવેલ છે. જ્યારે પણ કોઈ શખ્સ દ્વારા ભાડા, કમિશન, વ્યાવસાયિક ફી, પગાર, વ્યાજ વગેરેની ચુકવણી વખતે જે અગાઉથી જે કુલ ચૂકવવા પાત્ર રકમમાંથી કર કાપી લેવામાં આવે છે તેને મૂળ સ્થાનેથી કર કપાત (TDS - Tax Deduction at Source) કહે છે.

દા.ત. જો કોઈ કરદાતાની વ્યાવસાયિક આવક પાછલા વર્ષમાં ₹ 30,000 થી વધુ હોય તેના પર 7.5%ના દરે TDS કાપી લેવામાં આવે છે.

• હિન્દુ અવિભક્ત કુટુંબ :

એક હિન્દુ, બૌદ્ધ, જૈન કે શીખ પરિવારના સભ્યો એકઠા થઈને HUFની રચના કરી શકે છે. HUF એ સભ્યોથી અલગ પ્રકારનો કાયદા હેઠળનો શખ્સ છે. તેનું પોતાનું અલગ PAN પણ હોય છે અને તેની કુલ આવક પર સભ્યોની આવક કરતાં અલગથી કરવેરા ભરવો જરૂરી બને છે.

• શખ્સોનું મંડળ (Association of Persons) :

જ્યારે બે કે વધુ શખ્સો કોઈ સમાન હેતુ માટે અને આવક મેળવવા માટે જોડાય છે. આ માટે કુદરતી વ્યક્તિઓનું જ હોવું જરૂરી નથી કોઈ પણ કંપની કે કૃત્રિમ વ્યક્તિ પણ વ્યક્તિઓના સમૂહમાં જોડાઈ શકે છે. પરંતુ તેનો ઈરાદો કોઈ ભાગીદારી કરી ભાગીદારી પેઢીની સ્થાપનાનો હોતો નથી.

• વ્યક્તિઓનો સમૂહ (Body of Individuals) :

જ્યારે ફક્ત કુદરતી વ્યક્તિઓ જ કાયદા હેઠળ સંયુક્ત રીતે વહીવટ કરવાના ઈરાદાથી જોડાય છે. દા.ત. કોઈ વિધવા દ્વારા પોતાન માટે કે સંતાનો વતી ધંધો ચલાવવામાં આવે તો તેની આકારણી વ્યક્તિઓના સમૂહ તરીકે થઈ શકે છે.

● આકારણી વર્ષ :

"જે વર્ષ દરમિયાન કરદાતાની પાછલા વર્ષની આવકની આકારણી કરવામાં આવે છે, તેને આકારણી વર્ષ કહે છે." આકારણી વર્ષને 'મહેસૂલી વર્ષ' કે 'કરવેરાનું વર્ષ' તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.

● પાછલું વર્ષ :

"પાછલું વર્ષ એટલે એ વર્ષે કે જે વર્ષે આકારણી કરવાની હોય તેની તરત અગાઉનું તા. 31મી માર્ચના રોજ પૂરું થતું વર્ષે."

● શખ્સ :

શખ્સ એટલે આવકવેરો ભરવા માટે જવાબદાર દરેક વ્યક્તિ. જેની યાદી આવકવેરા વિભાગ દ્વારા કરવામાં આવેલ છે. આ પરિભાષામાં કુદરતી વ્યક્તિ ઉપરાંત કાયદાદ્વારા અસ્તિત્વમાં આવેલા અન્ય પ્રકારના વ્યક્તિઓનો પણ સમાવેશ થાય છે.

● કર પરિવર્જન :

"કાયદાની જોગવાઈઓનો ભંગ કર્યા વિના કર ઓછો ભરવાની પ્રયુક્તિ એટલે કર પરિવર્જન." જ્યારે કરદાતા કરવેરામાં રહેલી ખામીઓ કે છટકબારીઓનો લાભ ઉઠાવી ઓછામાં ઓછો કરવેરો ભરવો પડે ત્યારે તેવી પ્રયુક્તિને કર પરિવર્જન કહેવામાં આવે છે.

2.16 બહુવિકલ્પ પ્રશ્નો (MCQs)

(1) નીચેનામાંથી કઈ કલમ હેઠળ આવકની વ્યાખ્યા આપવામાં આવેલ છે ?

(a) કલમ 2 (9) (b) કલમ 2 (24) (c) કલમ 2 (d) કલમ 3

(2) નીચેનામાંથી કઈ કલમ હેઠળ આકારણી વર્ષની વ્યાખ્યા આપવામાં આવેલ છે ?

(a) કલમ 2 (9) (b) કલમ 2 (24) (c) કલમ 2 (31) (d) કલમ 3

(3) નીચેનામાંથી કઈ કલમ હેઠળ પાછલા વર્ષની વ્યાખ્યા આપવામાં આવેલ છે ?

(a) કલમ 2 (9) (b) કલમ 2 (24) (c) કલમ 2 (31) (d) કલમ 3

(4) નીચેનામાંથી કઈ કલમ હેઠળ શખ્સની યાદી આપવામાં આવેલ છે ?

(a) કલમ 2 (9) (b) કલમ 2 (24) (c) કલમ 2 (31) (d) કલમ 3

(5) નીચેનામાંથી શેનો સમાવેશ શખ્સની યાદીમાં કરવામાં આવેલ છે ?

(a) કુદરતી વ્યક્તિ (b) હિન્દુ અવિભક્ત કુટુંબ

(c) સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થા (d) ઉપર્યુક્ત બધા જ

(6) નીચેનામાંથી કઈ આવક એ આકસ્મિક આવકનું ઉદાહરણ નથી ?

(a) હરીફાઈની આવક (b) લોટરીની આવક

(c) વેઇટરને મળતી ટીપ (d) જુગાર કે સટ્ટાની આવક

(7) પાછલા વર્ષ 2020-21 માટે આકારણી વર્ષ કયું ગણાશે ?

(a) 2021-22 (b) 2019-20

(c) 2020નું સંપૂર્ણ વર્ષ (d) 2020-21 જ ગણાય

(8) નીચે આપેલ વિધાનો પૈકી કયું વિધાન સાચું નથી ?

(a) ગુજરાત ચૅમ્બર ઓફ કોમર્સ એ શખ્સોનું મંડળ છે.

(b) વડોદરા સ્પોર્ટ્સ ક્લબ એ શખ્સોનું મંડળ છે.

(c) શાહ બ્રધર્સ એ HUFનું ઉદાહરણ છે.

(d) સૌરાષ્ટ્ર યુનિવર્સિટીએ એક કૃત્રિમ રીતે સ્થાપયેલ કાયદેસરની સંસ્થા છે.

(9) નીચે આપેલ આવકો પૈકી કઈ આવક ખેતીની આવક નથી ?

(a) ખેતી માટે ઉપયોગમાં લેવાતી જમીનનું ભાડું

(b) ખેતીના પાકમાંથી મળેલ બિયારણના વેચાણની આવક

(c) ખેતીવાડીની પ્રક્રિયા દ્વારા મળેલ આવક

(d) વિદેશમાંથી મળતી ખેતીની આવક

(10) કલમ 2 (22) હેઠળ નીચેનામાંથી કઈ વ્યાખ્યા આપેલ છે ?

(a) ડિવિડન્ડની આવક (b) આકસ્મિક આવક

(c) શખ્સ (d) ખેતીની આવક

(11) નીચેનામાંથી કયા આકારણી વર્ષ માટે ડિવિડન્ડની આવક કરપાત્ર બનાવવામાં આવી હતી.

(a) કંપની એ એકત્રિત કરેલ નફામાંથી કરેલ કોઈ ભાગ

(b) ઈક્વિટી શૅરહોલ્ડરને વહેંચેલ બોનસ શેર

(c) કંપની દ્વારા પ્રેફરન્સ શૅરહોલ્ડરને એકત્રિત કરેલ નફામાંથી વહેચેલ બોનસ શેર

(d) કંપની દ્વારા શૅરહોલ્ડરને વહેંચેલ ડિબેન્ચર્સ

(12) નીચેનામાંથી કઈ પ્રવૃત્તિ ફક્ત અનૈતિક જ નહીં પરંતુ ગેરકાયદેસર પણ છે ?

(a) કર આયોજન (b) કર પરિવર્જન (c) કરચોરી (d) કર સંચાલન

(13) નીચેનામાંથી કઈ પ્રવૃત્તિ ફક્ત અનૈતિક છે પરંતુ કાયદેસર કરવામાં આવે છે ?

(a) કર આયોજન (b) કર પરિવર્જન (c) કરચોરી (d) કર સંચાલન

(14) નીચેનામાંથી કયું કારણ કરચોરીનું ઉદાહરણ નથી ?

(a) માહિતી છુપાવવી

(b) ખોટા ખર્ચા બતાવવા

(c) જાણી જોઈને કાયદાના નિયમોનો

(d) દંભી કે આભાસી યુક્તિઓનો પ્રયોગ ભંગ કરવો કરવો.

(15) કરવેરા આયોજન કુલ કેટલા પ્રકારે કરવામાં આવે છે ?

(a) એક જ (b) બે (c) ત્રણ (d) ચાર

(16) નીચેનામાંથી કયું વિધાન સાચું નથી ?

(a) કરવેરા આયોજનથી કરબોજમાં ઘટાડો કરી શકાય છે.

(b) કર ચોરીથી કરબોજમાં ઘટાડો કરી શકાય છે.

(c) કર પરિવર્જનથી કરબોજમાં ઘટાડો કરી શકાય છે.

(d) કર પરિવર્જનથી કાનૂની વાદ-વિવાદ ઘટાડી શકાય છે.

(17) નીચેનામાંથી કઈ પ્રવૃત્તિમાં કાયદામાં રહેલી ખામી ઓ, ત્રુટિઓ કે છટકબારીઓનો લાભ ઉઠાવીને કરવેરો ઓછો ભરવાની યુક્તિ કરવામાં આવે છે ?

(d) કર આયોજન (b) કર પરિવર્જન (c) કરચોરી (d) કર સંચાલન

(18) ભાગીદારી પેઢીમાંથી ભાગીદારને મળતો કયા શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર ગણાશે ?

(a) પગારની આવક (b) ધંધા કે વ્યવસાયની આવક

(c) કરમુક્ત ગણાય (d) અન્ય સાધનોનો આવક

(19) નીચેનામાંથી કયું વિધાન સાચું નથી ?

(a) ભારતમાં થયેલ ખેતીની આવક કરમુક્ત છે.

(b) શ્રીલંકામાં આવેલી ખેતીની જમીનમાંથી થયેલ આવક કરપાત્ર છે.

(c) ગેરકાયદેસર ધંધાની આવક કરપાત્ર છે.

(d) ટેક્સી ડ્રાઈવરને ક્યારેક મળતી ટીપની આવક કરમુક્ત છે.

(20) આવકવેરા કાયદા હેઠળ, આવકનાં જે મુખ્ય પાંચ શીર્ષકોમાંથી થતી આવકનાં સરવાળામાથી ચાલુ વર્ષ કે આગળ ખેંચેલ નુકસાનની રકમ બાદ કર્યા પછીની બાકી રહેતી આવકને કઈ આવક કહે છે ?

(a) કુલ ગ્રોસ આવક (b) કુલ કરપાત્ર આવક

(c) ચોખ્ખી આવક (d) ચોખ્ખી કરપાત્ર આવક

ઉપર્યુક્ત આપેલ વૈકલ્પિક પ્રશ્નોના ઉકેલ :

વૈકલ્પિક પ્રશ્નોના નં.	**સાચો વિકલ્પ નં.**	**વૈકલ્પિક પ્રશ્નોના ઉકેલ**
(1)	B	કલમ 2 (24)
(2)	A	કલમ 2 (9)
(3)	D	કલમ 3
(4)	C	કલમ 2 (31)
(5)	D	ઉપર્યુક્ત બધા જ
(6)	C	વેઈટરને મળતી ટીપ
(7)	A	2021-22
(8)	C	શાહ બ્રધર્સ એ HUFનું ઉદાહરણ છે.

(9)	D	વિદેશમાંથી મળતી ખેતીની આવક
(10)	A	ડિવિડન્ડની આવક
(11)	B	ઈક્વિટી શેરહોલ્ડરને વહેંચેલ બોનસ શેર
(12)	C	કરચોરી
(13)	B	કર પરિવર્જન
(14)	D	દંભી કે આભાસી યુક્તિઓનો પ્રયોગ કરવો.
(15)	D	ચાર
(16)	D	કર પરિવર્જનથી કાનૂની વાદ-વિવાદ ઘટાડી શકય છે.
(17)	B	કર પરિવર્જન
(18)	B	ધંધા કે વ્યવસાયની આવક
(19)	D	ટેક્સી ડ્રાઈવરને ક્યારેક મળતી ટીપની આવક કરમુક્ત છે.
(20)	A	કુલ ગ્રોસ આવક

2.17 ટૂંકા પ્રશ્નો

(1) આવકમાં સમાવિષ્ટ ત્રણ આવકોના નામ આપો.

(2) આકસ્મિક આવકના ચાર ઉદાહરણ આપો.

(3) કરચોરી એટલે શું ?

(4) કર પરિવર્જનની વ્યાખ્યા કરો.

(5) અંશતઃ ખેતીના બે ઉદાહરણ આપો.

(6) ખેતીની આવક ન ગણાય તેવી આવકના ચાર નામ આપો.

(7) એસેસી કોને કહેવાય ?

(8) કુલ ગ્રોસ આવકનો ખ્યાલ સમજાવો.

(9) આવકવેરા કાયદા અનુસાર કંપની એટલે શું ?

(10) જોડકાં જોડો :

વ્યક્તિ		શખ્સ
(1) કાર્તિક		(a) ભાગીદારી પેઢી
(2) શાહ બ્રધર્સ		(b) કંપની
(3) બૅન્ક ઓફ ઈન્ડિયા		(c) કુદરતી વ્યક્તિ
(4) અમદાવાદ યુનિવર્સિટી		(d) માળ
(5) ગુજરાત ચૅમ્બર ઓફ કોમર્સ		(e) કાયદા દ્વારા અસ્તિત્વમાં આવેલી કૃત્રિમ વ્યક્તિ
(6) અગ્રવાલ એન્ડ સન્સ		(f) સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થા
(7) અમિતાભ બચ્ચન		(g) વ્યક્તિઓનો સમૂહ

(8) ટાટા મોટર્સ લિમિટેડ		(h) શખ્સોનું મંડળ
(9) અમદાવાદ નગરપાલિકા		
(10) ભારતીય મેડિકલ એસોસિએશન		
(11) ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર યુનિવર્સિટી		
(12) સુરત મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન		
(13) શ્રી અને શ્રીમતી પટેલ તથા તેમના સંતાનોનું સંયુક્ત કુટુંબ		
(14) વડોદરા સ્પોર્ટ્સ ક્લબ		

જવાબ :

(1) - C	(2) - A	(3) - B	(4) - E	(5) - H
(6) - A	(7) - C	(8) - B	(9) - F	(10) - G
(11) - E	(12) - F	(13) - D	(14) - H	

2.18 વિસ્તારપૂર્વકના પ્રશ્નો

(1) કરવેરા આયોજનનો ખ્યાલ સવિસ્તાર સમજાવો.

(2) આકારણી વર્ષ એટલે શું ? આકારણી વર્ષ અને પાછલા વર્ષે વચ્ચેનો તફાવત સ્પષ્ટ કરો.

(3) કરચોરી, કર પરિવર્જન અને કર આયોજન વચ્ચેનો તફાવત સ્પષ્ટ કરો.

(4) ખેતીની આવક વિશે વિગતવાર ચર્ચા કરો.

(5) ડિવિડન્ડની વ્યાખ્યા આપી માની લીધેલ ડિવિડન્ડ વિશેના મુદ્દા રજૂ કરો.

(6) શખ્સની વ્યાખ્યા આપી, શખ્સોનું મંડળ અને વ્યક્તિઓના સમૂહ વચ્ચેનો તફાવત સમજાવો.

એકમ 3 કરમુક્ત આવકો

: રૂપરેખા :

3.1 પ્રસ્તાવના
3.2 કરમુક્તિ, કપાતો, રાહતો
3.3 સંપૂર્ણ કરમુક્ત આવકો (કલમ-10)
3.4 અંશતઃ કરમુક્ત આવકો
3.5 ચાવીરૂપ શબ્દો (Key Words)
3.6 બહુવિકલ્પ પ્રશ્નો (MCQs)
3.7 ટૂંકા પ્રશ્નો
3.8 વિસ્તારપૂર્વકના પ્રશ્નો

3.1 પ્રસ્તાવના :

પ્રત્યક્ષ કરવેરાએ કોઈપણ દેશના અર્થતંત્રની આવકનું મહત્ત્વનું સાધન માનવામાં આવે છે પરંતુ સાથે-સાથે દેશમાં નાણાંનો પ્રવાહ જળવાય તેપણ જોવું જરૂરી છે. અર્થતંત્રને ધબકતું રાખવા માટે નાણાંનો પ્રવાહ ખૂબ જ અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. નાણાંનો પ્રવાહ જાળવવા ફક્ત આવક જ નહીં પરંતુ બચતો અને રોકાણો પણ જરૂરી છે. આ માટે સરકાર દ્વારા એવા પ્રયત્નો કરવામાં આવે છે કે કરદાતા દર વર્ષે પોતાનું કરભારણ ઓછું કરવા માટે પોતાની આવકમાંથી અમુક રકમ રોકાણમાં ખર્ચે. જો કરદાતા તેમ કરશે તો તે પોતાની કુલ ચોખ્ખી કરપાત્ર આવકમાં ઘટાડો કરી શકશે. આવકવેરાના કાયદા હેઠળ કરદાતાને પ્રોત્સાહન પૂરું પાડવા હેતુસર કપાતો, રાહતો અને કરમુક્તિ અંગેની જોગવાઈઓ આપવામાં આવેલ છે.

જોકે, હાલમાં જ નાણાં બિલ 2020 માં, નાણામંત્રીએ નવા કરવેરા રેજિમની દરખાસ્ત કરી છે જેમાં કરદાતાને કપાતોની માયાજાળમાંથી મુક્તિ આપાઈ છે. દરેક કરદાતા જો તે પોતાની આવક પર કરવેરો ભરવા માટે જવાબદાર થાય તો સ્વાભાવિક રીતે જ એવી રીતે કરવેરાનું આયોજન કરવાની ઈચ્છા રાખશે કે જેથી તેને ઓછામાં ઓછો કરવેરા ચૂકવવો પડે. જો કરદાતાને જૂની કરવેરા રેજિમ પ્રમાણે કરવેરા ઓછો ભરવાનો થતો હોય તો તેણે આ પ્રકરણમાં આપેલ કપાતો (Deductions), રાહતો અને કરમુક્તિ વિશેની સમજણ કેળવવી જરૂરી છે જેની ચર્ચા આ પ્રકરણમાં કરવામાં આવી છે.

❖ **આવકવેરાના કાયદામાં જણાવ્યા મુજબ કરમુક્તિ બે પ્રકારની હોય છે.**

(1) સંપૂર્ણ કરમુક્તિ

(2) અંશતઃ કરમુક્તિ

આવકવેરાના કાયદામાં અમુક આવકોને સંપૂર્ણ કરમુક્ત જાહેર કરવામાં આવેલી છે જેની મોટા ભાગની માહિતી આવકવેરા કાયદાના પ્રકરણ 3 ની કલમ (10) માં આપેલી છે. કરદાતાએ આવકવેરા રિટર્ન ભરતી વખતે આવી કરમુક્ત આવકોનો કુલ ગ્રોસ આવક દર્શાવતી વખતે સમાવેશ કરવાનો રહેતો નથી.

કેટલીક આવકો, આવકવેરા કાયદાની મર્યાદામાં રહીને કરમુક્ત છે તેથી તેનો સમાવેશ અંશતઃ કરમુક્ત આવકોમાં કરવામાં આવે છે. કરદાતાની કુલ ગ્રોસ આવકમાંથી કાયદેસર રીતે મળી શકતી કેટલીક કપાતો અને રાહતો કરદાતાએ આવડવેરા રિટર્ન ભરતી વખતે અલગથી દર્શાવવી જરૂરી છે. એટલે કે કરદાતાએ કુલ ગ્રોસ આવક નક્કી કર્યા બાદ આવી કપાતોને અલગથી દર્શાવવી પડે છે. જો તે આવકવેરા કાયદા મુજબની મર્યાદામાં હશે તોજ કુલ કરપાત્ર આવકની ગણતરીમાં ધ્યાન લેવાશે નહીં તો તે કુલ ગ્રોસ આવકમાંથી બાદ મળશે નથી.

3.2 કરમુક્તિ, (Exemptions) કપાતો, (Deduction) રાહતો : (Reliefs)

3.3 સંપૂર્ણ કરમુક્ત આવકો (Fully Exempted Incomes) (કલમ-10)

આવકવેરા કાયદા હેઠળ સંપૂર્ણ કરમુક્ત આવકોએ કુલ આવકનો ભાગ ગણવામાં આવતી નથી (Incomes which do not form a part of total income). આવકવેરાના કાયદામાં નીચે જણાવેલી આવકો કરમુક્ત આવકોમાંની એવી જ આવકો ગણવામાં આવે છે.

(1) ખેતીની આવક (કલમ-10) :-

ખેતીની આવકની વ્યાખ્યા આગળના પ્રકરણ-૨ ''વ્યાખ્યાઓ''માં આપણે વિગતવાર જોઈ ચૂક્યા છીએ જે મુજબ,

(i) ભારતમાં આવેલી જમીન, જે ખેતીના હેતુ માટે ઉપયોગમાં લેવામાં આવતી હોય તેમાંથી પ્રાપ્ત થતી આવક, મળતું ભાડું કે મહેસૂલની રકમ -

(ii) ખેતીની પ્રક્રિયા દ્વારા પ્રાપ્ત થતી આવક -

(iii) ખેતી વિષયક મકાનમાંથી મળતી આવક -

આ વ્યાખ્યામાં બંધ બેસતી દરેક આવકો સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત ગણવામાં આવે છે.

(2) HUF, ભાગીદારો, કંપની ની અમુક આવક :-

- **(કલમ-10 (2)) : HUF** ના કોઈ સભ્ય તરીકે કોઈ વ્યક્તિને મળેલી રકમ અવિભક્ત કુટુંબની આવકમાંથી આપેલી હોવી જોઈએ.
- **(કલમ-10 (2A)) :** પેઢીની કુલ આવકમાંથી ભાગીદારના ભાગે આવતી આવક કે નફો સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત છે. કારણ કે ભાગીદારી પેઢીએ આવકવેરાના કાયદા મુજબની અલગ અસ્તિત્વ ધરાવતી વ્યક્તિ છે તેથી તે અલગ કરદાતા તરીકે ગણાય છે.

(3) બિન રહીશ અને વિદેશી નાગરિકની આવક (કલમ-10 (4) & (5)) :-

(i) બિન રહીશને મળતી વ્યાજ કે પ્રીમિયમની આવક (કલમ-(2)) :-

ભારતીય નાગરિક અથવા મૂળ ભારતીય વંશજ હોય તેવી વ્યક્તિએ જો વિદેશી હૂંડિયામણ સંચાલન દ્વારા (FEMA - Foreign Exchange Management Act) હેઠળ પરદેશમાં વિદેશી હૂંડિયામણ મોકલીને જો બિન રહીશ તરીકે કેન્દ્ર સરકારે જાહેર કરેલ બચત પ્રમાણપત્ર પર મળતી વ્યાજની આવક અને બચત મુદ્દત પૂર્ણ થયે મળતી પ્રીમિયમની રકમ સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત ગણાય છે.

(ii) વિદેશી નાગરિકને મળતી અમુક આવકો (કલમ-(6)) :-

- **(કલમ-(6) (ii)) :-** વિદેશ રાજદ્વારી કે દૂતાવાસો કે જે કે વિદેશી સરકારી એમ્બેસી કે કોન્સોલ કચેરીના ઉચ્ચ અધિકારી કે કર્મચારી તરીકે દેશમાં કાર્ય કરે છે તેઓને મળતું વેતન.
- **(કલમ-(6) (vi)) :-** વિદેશી સાહસમાં કાર્ય કરનાર કર્મચારીને મળતું વેતન (જો તે ભારતમાં ધંધો કે વેપાર કરતું ન હોય અને તે ભારતમાં પાછલા વર્ષ દરમિયાન 90 કે તેથી વધુ દિવસ માટે રહ્યા ન હોય).
- **(કલમ-(6) (viii)) :-** વિદેશી વહાણ પર કાર્ય કરવા બદલ ભારતીય બિનરહીશને મળતો પગાર (ભારતમાં પાછલા વર્ષ દરમિયાન 90 કે તેથી વધુ દિવસ માટે રહ્યા ન હોય),
- **(કલમ-(6) (xi)) :-** વિદેશી સરકારના તાલીમાર્થી વ્યક્તિને ભારત સરકાર તરફથી કે સરકારી કોઈપણ સંસ્થા અથવા કંપની તરફથી મળેલ મહેનતાણું.

(4) ભારતીય નાગરિક ની આવક (કલમ-10 (7), (8) & (9)) :-

- **(કલમ-(10) (5)) :-** રજા મુસાફરી રાહત (LTC - Leave Travel Concession) જેઓ કોઈપણ ભારતીય નાગરિક વ્યક્તિ પોતે કે પોતાના કુટુંબ (વ્યક્તિની પત્ની/પતિ,

બાળકો, આશ્રિત, માતા-પિતા કે ભાઈ-બહેન) સાથે ભારતના કોઈપણ સ્થળે રજાઓ ગાળવા માટે જાય, અને તેના માલિક દ્વારા તે વ્યક્તિ એ કરેલ મુસાફરી ખર્ચ પેટે ભાડું કે અમુક રકમ ચુકવવામાં આવે તો આવું મળે ભાડું કે ભાડામાં મળેલ રાહત.

- **(કલમ-(10) (7))** :- વિદેશ ભથ્થું કે વિદેશમાં મળતી સવલતો :- જો કોઈ ભારતીય નાગરિક વ્યક્તિને વિદેશમાં સેવા પૂરી પાડવા બદલ ભારતીય સરકાર દ્વારા કોઈ ભથ્થું ચૂકવવામાં આવતું હોય કે કોઈ સવલત પૂરી પાડવામાં આવતી તો તેવું મળેલ ભથ્થું કે સવલત.
- **(કલમ-(10) (8))** :- વિદેશી સરકાર અને ભારત સરકાર વચ્ચેના સહકારી ટેકનિકલ મદદના કાર્યક્રમ હેઠળ ભારતમાં નોકરી કરનાર વ્યક્તિને વિદેશી સરકાર તરફથી મળતું મહેનતાણું, તેમજ ભારત બહાર લેણી થતી અને ઉપજતી આવક જેના પર તેણે વિદેશી સરકારને આવકવેરો કે સામાજિક સલામતી વેરો.
- ભારતીય બિન-રહીશ વ્યક્તિને માન્ય આંતરરાષ્ટ્રીય એજન્સી સાથે ભારત સરકારે કરેલ સમજૂતી હેઠળ સલાહકાર તરીકે મળતું મહેનતાણું તેમજ અન્ય આવકો.
- **(કલમ-(10) (9))** :- ઉપર્યું ક્ત શરત હેઠળ સલાહકાર વ્યક્તિ સાથે આવેલ અન્ય કર્મચારી તથા કુટુંબના સભ્યની આવક.

(5) પગારની આવકમાં સમાવિષ્ટ કર્મચારીને મળતી અમુક આવક :-

- **(કલમ-(10) (10))** :- ગ્રેચ્યુઈટી - સરકારી કર્મચારીને તેમની નિવૃત્તિ સમયે કે તેના કારયદેસરના વારસદારોને તેમના મૃત્યુ પછી મળતી ગ્રેચ્યુઈટીની રકમ સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત છે. જો કે આમાં કાનૂની કોર્પોરેશનના કર્મચારી નો સમાવેશ થતોં નથી.
- **(કલમ-(10) (10 AA))** :- હકની રજાઓની અવેજમાં મળતો પગાર :- સરકારી કર્મચારીને એકઠી થયેલી રજાઓના અવેજમાં રોકડમાં મળતો પગાર કરમુક્ત ગણાય છે.
- **(કલમ-(10) (10 BB))** :- 1947ના ઔદ્યોગિક ઝઘડાના કાયદા હેઠળ, ભોપાલ ગેસ દુર્ઘટનાના પીડિત કામદાર વ્યક્તિને મળેલ રકમ.
- **(કલમ-(10) (10 BC))** :- કેન્દ્ર સરકાર, રાજ્ય સરકાર કે સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થા દ્વારા કુદરતી કે માનવસર્જિત કારણોસર ઉદ્ભવેલ હોનારત કે દુર્ઘટના માટે મળેલ વળતરની રકમ.
- **(કલમ-(10) (10 CC))** :- પગારદાર વ્યક્તિને મળતી રોકડ સિવાયની સવલતોનો લાભ કે જેના પર તેના માલિક દ્વારા કરવેરો ચૂકવી દેવામાં આવ્યો હોય તો માલિકે ચુકવેલ આવો કરવેરો સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત ગણવામાં આવશે.
- **(કલમ-(10) (10 D))** :- LIC - જીવન વીમા પૉલિસીના અંતે મળતી બોનસ તેમજ વધારાની રકમ.
- **(કલમ-(10) (11))** :- 1925 ના પ્રોવિડન્ડ ફંડના કાયદા હેઠળ લાગુ પડતાં ફંડમાંથી કે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા સંચાલિત અન્ય કોઈ પણ પ્રોવિડન્ડ ફંડમાંથી મળેલ રકમ.
- **(કલમ-(10) (11 A))** :- 1873ના સરકારી બચતો બેન્ક કાયદા હેઠળ સુકન્યા સમૃદ્ધિ ખાતા યોજનાના નિયમો, 2014 પ્રમાણે જો કોઈ વ્યક્તિએ ખાતામાંથી કોઈપણ

ચુકવણી કરી હોય તો તેવી રકમ અને તેમાંથી મળતું વ્યાજ તેમજ ઉપાડની કોઈપણ રકમ.

- **(કલમ-(10) (13))** :- માન્ય સુપરએન્યુએશન ફંડમાંથી મળતી રકમ
- **(કલમ-(10) (14))** :- કર્મચારીને નોકરીની ફરજો નિભાવવા બદલ આવશ્યક અન્ય કોઈ ખાસ પ્રકારના ભથ્થા કે લાભો કે જેનો સમાવેશ કલમ ૧૭માં થતોં ન હોય અને જે અંગે કેન્દ્ર સરકારે કરમુક્તિ જાહેર કરી હોય એવા લાભો કે ભથ્થા.

(6) અમુક જામીનગીરીઓ પરનું વ્યાજ :-

- **(કલમ-(10) (15))** :- આ કલમ હેઠળ કેન્દ્ર સરકાર કે સ્થાનિક સ્વરાજયની સંસ્થાઓ બહાર પડેલ બોન્ડ કે અધિસુચિત કરેલી નીચે જણાવેલી અન્ય જામીનગીરીઓ પરનું વ્યાજ સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત છેઃ
- ટ્રેઝરી બચત થાપણોના સર્ટિફિકેટ્સ
- 1980ના રાષ્ટ્રીય સંરક્ષણ ગોલ્ડ બૉન્ડ્સ
- 1981ના ખાસ થાપણ યોજના
- 1991ના ખાસ બેરર બોન્ડ્સ
- પાંચ-વર્ષીય પોસ્ટઓફિસ રોકડ સર્ટિફિકેટ્સ
- દસ-વર્ષીય રાષ્ટ્રીય આયોજિત સર્ટિફિકેટ્સ
- બાર-વર્ષીય રાષ્ટ્રીય આયોજિત બચત સર્ટિફિકેટ્સ
- બાર-વર્ષીય રાષ્ટ્રીય બચત એન્યુઈટી સર્ટિફિકેટ્સ
- બાર / સાત-વર્ષીય પોસ્ટઓફિસ રાષ્ટ્રીય બચત સર્ટિફિકેટ્સ
- 7%ના મૂડી રોકાણ બોન્ડ્સ પરનું વ્યાજ
- 9%ના રાહત બોન્ડ્સનું વ્યાજ
- જાહેર કંપની દ્વારા બહાર પડેલ અધિસુચિત ડિબેન્ચર પરનું વ્યાજ
- સરકારી તેમજ જાહેર કંપનીના કર્મચારી દ્વારા નિવૃત્તિ સમય મળવાપાત્ર થતી રકમમાંથી જો કોઈ રકમ અધિસુચિત યોજના હેઠળ રોકવામાં આવે તો તેવી થાપણો પરનું વ્યાજ
- ભારતમાં વ્યવસાય નહીં કરતી વિદેશી બેન્ક દ્વારા ભારતની સૂચિત બેન્કમાં રોકવામાં આવેલ થાપણો પરનું વ્યાજ

(7) શૈક્ષણિક સ્કોલરશીપ (કલમ-10 (16)) :-

સરકાર દ્વારા વિદ્યાર્થીઓને શિક્ષણના ખર્ચને પહોંચી વળવા માટે આપવામાં આવતી સ્કોલરશીપ કે ફ્રી-શિપ ની રકમ.

(8) MP, MLA ને કરવામાં આવતી અમુક ચુકવણી (કલમ-10 (17)) :-

લોકસભાના સભ્યો કે રાજ્યની ધારાસભાના સભ્યોને અથવા સંસદીય સમિતિના સભ્યોને મળતું દૈનિક ભથ્થું તેમજ રાજ્યો ની ધારાસભાના સભ્યોને મળતું મતવિસ્તાર માટેનું ભથ્થું સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત છે.

(9) પુરસ્કાર કે ઈનામો (કલમ-10 (17 A)) :-

કેન્દ્ર કે રાજ્ય સરકારે સાહિત્ય, કળા, વિજ્ઞાન કે રમતગમત ક્ષેત્રે શ્રેષ્ઠ કામગીરી બદલ એનાયત કરેલ પુરસ્કારની રોકડ રકમ કે વસ્તુ. આ ઉપરાતં કેન્દ્ર સરકારે માન્ય કરેલા વીરતા પુરસ્કાર કે રાજ્ય સરકાર દ્વારા વીરતા માટે એનાયત કરેલ રોકડ રકમ કે વસ્તુ.

- **(કલમ-(10) (18))** :- સૈનિકોને તેમની બહાદુરી માટે મળતો પુરસ્કાર કે પેન્શનની રકમ.
- **(કલમ-(10) (19))** :- સૈનિક કે અર્ધ-સૈનિકના ફરજ દરમિયાન થયેલ મૃત્યુ પછી તેમના બાળકો કે વારસદારોને સરકાર તરફથી મળતું કુટુંબ પેન્શન.

(10) સ્થાનિક સત્તાવાળાઓ આવક : (કલમ-10 (20)) :-

સ્થાનિક સત્તાવાળાઓ એટલે કે પંચાયત, મ્યુનિસિપાલિટી, જિલ્લા સમિતિ, કેન્ટોન્મેન્ટ બોર્ડ વગેરેની મકાન-મિલકત આવક, મૂડીનફાની આવક, અન્ય સાધનોની આવક તેમજ વેપાર કે ધંધાના પરિણામે ઉદ્ભવતી આવકો કરમુક્ત છે.

(11) મૂડી નફાની અમુક રકમ (કલમ-10 (33)) :-

યુનિટ ટ્રસ્ટ ઓફ ઈન્ડિયાના US-64 યોજના હેઠળના યુનિટોની તા.01-04-2002 પછી ફેરબદલીને પરિણામે થતોં મૂડીનફો કરમુક્ત ગણાય.

- **(કલમ-(10) (33))** :- યુનિટ ટ્રસ્ટ ઓફ ઈન્ડિયાના US-64 યોજના હેઠળના યુનિટોની તા.01-04-2002 પછી ફેરબદલીને પરિણામે થતોં મૂડીનફો કરમુક્ત ગણાય.
- **(કલમ-(10) (34A))** :- સ્થાનિક કંપની દ્વારા પુનઃખરીદી હેઠળ ખરીદી કરવામાં આવેલ શૅરના પરિણામે શૅરહોલ્ડર્સને મળતી આવક
- **(કલમ-(10) (37))** :- શહેરી વિસ્તારમાં આવેલી ખેતીની જમીન કે જે સરકાર કે સરકારની માન્ય કોઈપણ એજન્સી દ્વારા ફરજિયાત રીતે અધિગ્રહણ કરવામાં આવી હોય, તો તેવી જમીનમાંથી ઉપજતો લાંબા કે ટૂંકા ગાળાનો મૂડી નફો.
- **(કલમ-(10) (37 A))** :- જમીન એકત્રીકરણ યોજના હેઠળ નક્કી થયેલી ખાસ મૂડી-મિલકતોની ફેરબદલી કરવાથી ઉપજતી આવક.
- **(કલમ-(10) (43))** :- રિવર્સ ગીરો યોજના વ્યવહારના પરિણામે વ્યક્તિ મેળવેલ લોન કે હપ્તાની રકમ કે એકસામટી મળેલ રકમ.

(12) અન્ય પરચુરણ આવકો (કલમ-(10) (26)) :-

અનુસુચિત જનજાતિ (ST) ના કોઈપણ સભ્ય જે સરકારી નોકરીમાં ન હોય અને મણિપુર, ત્રિપુરા, નાગાલેન્ડ, અરુણાચલ, મિઝોરમ અને લદ્દાક કે ભારતીય સંવિધાન દ્વારા નક્કી થયેલી એવો કોઈપણ ખાસ પ્રદેશ કે વિસ્તારમાંથી મળતી આવક અને જામીનગીરી પર મળતું વ્યાજ કે ડિવિડન્ડની આવક.

- ભારતના સિક્કિમ રાજ્યમાં સ્થિતિ રહીશ વ્યક્તિને કોઈપણ સ્રોતમાંથી મળેલ કે મળવાપાત્ર આવક કે જામીનગીરી પર મળતું વ્યાજ કે ડિવિડન્ડ.
- **(કલમ-(10) (30))** :- 1953ના ચા કાયદા હેઠળ સ્થપાયેલી ટી બોર્ડ તરફથી ચા ના છોડની ફરીથી વાવણી કે હેરફેર કરવાના કાર્ય બદલ વ્યક્તિને મળેલ અનુદાનની રકમ.

- **(કલમ-(10) (31))** :- ચા ના ધંધા ઉપરાંત, કૉફી કે એલચી ની ફરીથી વાવણી કે રબરના ઉત્પાદનમાં કાર્ય કરતાં શખ્સને કાયદા હેઠળ સ્થપાયેલ જે-તે બોર્ડ તરફથી મળતી અનુદાનની રકમ.
- **(કલમ-(10) (35))** :- માન્ય મ્યુચ્યુઅલ ફંડના યુનિટની આવક
- **(કલમ-(10) (36))** :- શૅર-બજારમાં નોંધાયેલા કંપનીના ઈક્વિટી શૅરના વેચાણથી થતોં લાંબાગાળાનો નફો.
- **(કલમ-(10) (38))** :- આકારણી વર્ષ 2019-20 થી અમલમાં આવેલ કલમ 112Aમાં જણાવેલ નિયમો મુજબ, શૅર કે યુનિટના વેચાણથી ઉદ્ભવતો લાંબાગાળાનો મૂડી નફો.
- **(કલમ-(10) (39))** :- રમત-ગમત ક્ષેત્રે કેન્દ્ર સરકારની મંજૂરી લઈ ને ભાગ લેવા ગયેલ વ્યક્તિને કોઈપણ આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રતિયોગિતા કે જે બે કે તેથી વધુ દેશો વચ્ચે યોજાયેલ હોય અથવા તો આ પ્રકારની તાલીમ કે મુલાકાત માટે આયોજન કરવામાં આવેલ હોય તો તેમાંથી મળતી આવક.
- **(કલમ-(10) (40))** :- ઊર્જા ક્ષેત્રે સંકળાયેલ ભારતીય કંપનીઓ તરફથી ઊર્જાના ઉત્પાદન માટે, તેના પ્રવાહન કે તેના વિતરણ સમયે મળતી ગ્રાન્ટ કે સબસિડી.
- **(કલમ-(10) (42))** :- કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા સંધિ કરારથી અસ્તિત્વમાં આવેલી કે બનાવેલી કે નિમણૂક પામેલી કોઈપણ સંસ્થા, મંડળ કે તેના સત્તાધીશોની નક્કી થયેલી ખાસ પ્રકારની આવકો.
- **(કલમ-(10) (44))** :- ભારતીય ટ્રસ્ટ કાયદા 1882 અંતર્ગત આવેલ NPS ટ્રસ્ટને બદલામાં મળતી આવક.
- **(કલમ-(10) (45))** :- UPSC - Union Public Service Commission ના ચેરમેન કે સભ્યોને મળતી સવલતો કે ભથ્થાં સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત ગણવા.
- **(કલમ-(10) (46))** :- કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા મંજૂરી પામેલી કોઈપણ સંસ્થા, મંડળ કે તેના સત્તાધીશો કે જે વાણિજ્યક પ્રવૃત્તિ સાથે સંકળાયેલ ન હોય તેમની નક્કી થયેલી ખાસ પ્રકારની આવકો.
- **(કલમ-(10) (47))** :- ભારતીય માળખાગત વિકાસ માટે સૂચિત માળખાકીય (infrastructure) દેવા બોન્ડ પર મળતી આવક
- **(કલમ-(10) (47C))** :- ભારતીય વ્યૂહાત્મક પેટ્રોલિયમ રિઝર્વ લિ. ને મળતી અમુક આવકો.

(11) મૂડી નફાની અમુક રકમ (કલમ-10 (33)) :-

યુનિટ ટ્રસ્ટ ઓફ ઈન્ડિયાના US-64 યોજના હેઠળના યુનિટોની તા.01-04-2002 પછી ફેરબદલીને પરિણામે થતોં મૂડીનફો કરમુક્ત ગણાય.

- **(કલમ-(10) (34A))** :- સ્થાનિક કંપની દ્વારા પુનઃખરીદી હેઠળ ખરીદી કરવામાં આવેલ શૅરના પરિણામે શૅરહોલ્ડર્સને મળતી આવક
- **(કલમ-(10) (37))** :- શહેરી વિસ્તારમાં આવેલી ખેતીની જમીન કે જે સરકાર કે સરકારની માન્ય કોઈપણ એજન્સી દ્વારા ફરજિયાત રીતે અધિગ્રહણ કરવામાં આવી હોય, તો તેવી જમીનમાંથી ઉપજતો લાંબા કે ટૂંકા ગાળાનો મૂડી નફો.

- **(કલમ-(10) (37A))** :- જમીન એકત્રીકરણ યોજના હેઠળ નક્કી થયેલી ખાસ મૂડી-મિલકતોની ફેરબદલી કરવાથી ઉપજતી આવક.
- **(કલમ-(10) (43))** :- રિવર્સ ગીરો યોજના વ્યવહારના પરિણામે વ્યક્તિ મેળવેલ લોન કેપ્ટાની રકમ કે એકસામટી મળેલ રકમ.

(12) અન્ય પરચુરણ આવકો (કલમ-10 (26)) :-

અનુસુચિત જનજાતિ (ST)ના કોઈપણ સભ્ય કે સરકારી નોકરીમાં ન હોય અને મણિપુર, ત્રિપુરા, નાગાલેન્ડ, અરુણાચલ, મિઝોરમ અને લદ્દાક કે ભારતીય સંવિધાન દ્વારા નક્કી થયેલ એવો કોઈપણ ખાસ પ્રદેશ કે વિસ્તારમાંથી મળતી આવક અને જામીનગીરી પર મળતું વ્યાજ કે ડિવિડન્ડની આવક.

- **(કલમ-(10) (30))** :- 1953ના ચા કાયદા હેઠળ સ્થાપેયલ ટી બોર્ડ તરફથી ચાના છોડની ફરીથી વાવણી કે હેરફેર કરવાના કાર્ય બદલ વ્યક્તિ મળેલ અનુદાનની રકમ.
- **(કલમ-(10) (31))** :- ચા ના ધંધા ઉપરાંત, કૉફી કે એલટી ની ફરીથી વાવણી કે રબરના ઉત્પાદનમાં કાર્ય કરતાં શખ્સને કાયદા હેઠળ સ્થપાયેલ જે-તે બોર્ડ તરફથી મળતી અનુદાન ની રકમ.
- **(કલમ-(10) (35))** :- માન્ય મ્યુચ્યુઅલ ફંડના યુનિટની આવક
- **(કલમ-(10) (36))** :- શૅર-બજારમાં નોંધાયેલા કંપનીના ઇક્વિટી શૅરના વેચાણથી થતોં લાંબાગાળાનો નફો.
- **(કલમ-(10) (38))** :- આકારણી વર્ષ 2019-20 થી અમલમાં આવેલ કલમ 112Aમાં જણાવેલ નિયમો મુજબ, શૅર કે યુનિટના વેચાણથી ઉદ્ભવતો લાંબાગાળાનો મૂડીનફો.
- **(કલમ-(10) (39))** :- રમત-ગમત ક્ષેત્રે કેન્દ્ર સરકારની મંજૂરી લઈ ને ભાગ લેવા ગયેલ વ્યક્તિને કોઈપણ આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રતિયોગિતા કે જે બે કે તેથી વધુ દેશો વચ્ચે યોજાયેલ હોય અથવા તો આ પ્રકારની તાલીમ કે મુલાકાત માટે આયોજન કરવામાં આવેલ હોય તો તેમાંથી મળતી આવક.
- **(કલમ-(10) (40))** :- ઊર્જા ક્ષેત્રે સંકળાયેલ ભારતીય કંપનીઓ તરફથી ઊર્જાના ઉત્પાદન માટે, તેના પ્રવાહન કે તેના વિતરણ સમયે મળતી ગ્રાન્ટ કે સબસિડી.
- **(કલમ-(10) (42))** :- કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા સંધિ કરારથી અસ્તિત્વમાં આવેલી કે બનાવેલી કે નિમણૂંક પામેલી કોઈપણ સંસ્થા, મંડળ કે તેના સત્તાધીશોની નક્કી થયેલી ખાસ પ્રકારની આવકો.
- **(કલમ-(10) (44))** :- ભારતીય ટ્રસ્ટ કાયદા 1882 અંતર્ગત આવેલ NPS ટ્રસ્ટને બદલામાં મળતી આવક.
- **(કલમ-(10) (45))** :- UPSC - Union Pblic Service Commission ના ચેરમેન કે સભ્યોને મળતી સવલતો કે ભથ્થાં સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત ગણવા.
- **(કલમ-(10) (46))** :- કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા મંજૂરી પામેલી કોઈપણ સંસ્થા, મંડળ કે તેના સત્તાધીશો કે જે વાણિજ્યક પ્રવૃત્તિ સાથે સંકળાયેલ ન હોય તેમની નક્કી થયેલી ખાસ પ્રકારની આવકો.

- **(કલમ-(10) (47))** :- ભારતીય માળખાગત વિકાસ માટે સૂચિત માળખાકીય (infrastructure) દેવા બૉન્ડ પર મળતી આવક.
- **(કલમ-(10) (48C))** :- ભારતીય વ્યૂહાત્મક પેટ્રોલિયમ રિઝર્વ લિ. ને મળતી અમુક આવકો.

3.4 અંશતઃ કરમુક્ત આવકો :

(1) ગ્રેચ્યુઈટી :- બિનસરકારી કર્મચારીઓને મળેલ ગ્રેચ્યુઈટી વધુમાં વધુ ₹.20,00,000 સુધી કરમુક્ત છે.

(2) રજા મુસાફરી ભથ્થું :- બિનસરકારી કર્મચારીઓને મળેલ રજાઓની અવેજમાં રોકડમાં મળતો પગાર વધુમાં વધુ ₹.3,00,000 સુધી કરમુક્ત છે.

(3) પેન્શન :- બિનસરકારી ખાનગી કે ધંધાદારી પેઢીના કર્મચારીને મળતી એકસામટી પેન્શનની રકમ જો કર્મચારીને માલિક તરફથી સાથે ગ્રેચ્યુઈટી પણ મળી હોય તો પેન્શનની 1/3 રકમ જ કરમુક્ત ગણાશે અને જો કર્મચારીને માલિક તરફથી સાથે ગ્રેચ્યુઈટી મળી ન હોય તો પેન્શનની રકમ નો 1/2 ભાગ કરમુક્ત ગણાશે.

(4) VRS ની રકમ :- કેન્દ્ર કે રાજયના કાયદા હેઠળ સ્થપાયેલ કોઈપણ સત્તામંડળો, સંસ્થા કે કંપનીની નોકરીમાંથી જો કોઈપણ કર્મચારી સ્વૈચ્છિક નિવૃત્તિનો વિકલ્પ પસંદ કરે તો તે સમયે મળેલ કે મળવાપાત્ર થતી રકમ વધુમાં વધુ ₹.5,00,000 સુધી કરમુક્ત ગણવામાં આવે છે.

(5) ઘરભાડા ભથ્થું :- ખરેખર મળતું ઘરભાડું કે ખરેખર ચૂકવેલ ભાડામાંથી પગારના 10% કાપ્યા બાદ વધતું ભાડું અથવા તો પગારની 40% રકમ (ભાડે રાખેલ મકાન જો મુંબઈ, ચેન્નઈ, કોલકાતા કે દિલ્લીમાં હોય તો પગારની 50% રકમ)માંથી જે રકમ ઓછી હશે તેટલી જ કરમુક્ત ગણવામાં આવશે.

(6) LIC તરફથી મળતી આવક :- જો પોલિસીની અવધિ દરમિયાન કોઈપણ વર્ષ માટે ચૂકવવાપાત્ર પ્રીમિયમ વાસ્તવિક મૂડી રકમના 10%, 15% કે 20% કરતાં વધુ હોય તો અમુક શરતોને અધીન રહીને જ કરમુક્તિ મળી શકશે.

(7) ખાસ ભથ્થા અથવા લાભ :- 1947ના ઔદ્યોગિક ઝઘડાના કાયદા હેઠળ આવરી લેવાના કોઈપણ કાયદા મુજબ કામદારને મળતી વળતરની રકમ ₹.5,00,000ની મર્યાદામાં રહીને કરમુક્ત ગણાશે.

- લોકસભાના સભ્યો કે રાજયની ધારાસભાના સભ્યોને અથવા સંસદીય સમિતિના સભ્યોને મળતા અન્ય ભથ્થા (દૈનિક ભથ્થા સિવાયના)ની રકમ અમુક શરતોને અધીન કરમુક્ત છે.
- સરકારી કર્મચારીને તેના માલિક તરફથી મળતું મનોરંજન ભથ્થું વધુમાં વધુ ₹.5,000 સુધી કરમુક્ત છે. જો કે મનોરંજન ભથ્થું એક ખાસ કપાત ગણવામાં આવે છે. તેથી તેની રકમ ગ્રોસ પગારમાં સૌ પ્રથમ ઉમેરવામાં આવે છે અને ત્યારબાદ આ ભથ્થું ખાસ કપાસ તરીકે બાદ મળે છે. જયારે અન્ય ભથ્થાઓની ફક્ત કરપાત્ર રકમ જ ગ્રોસ પગારમાં ઉમેરવામાં આવે છે.

(8) સગીર બાળકની આવકના જોડાણ વખતે મળતી કરમુક્તિ :- જો સગીર બાળકની આવક માતપિતાની આવક સાથે જોડાયેલી હોય અને સગીરની આવક બાદ કરતાં જો તેમની કુલ આવક વધારે હોય તો સગીર બાળક દીઠ ₹.1500ની મર્યાદામાં કરમુક્ત છે.

(9) NPS ટ્રસ્ટ તરફથી મળતી અમુક રકમ :- NPS - National Pension Scheme હેઠળ જો કોઈ કર્મચારી પોતાના ખાતામાંથી આંશિક રકમ નો ઉપાડ કરે તો તેના પોતાના કુલ ફાળાના 25% રકમ સુધીનો ઉપાડ કરમુક્ત ગણાય.

(10) ભેગી કરેલી રજાઓ પેટે મળેલ રકમ :- બિનસરકારી કર્મચારીઓ ને ભેગી કરેલી રજાઓ પેટે મળેલી રકમ વધુમાં વધુ ₹.3,00,000 સુધી કરમુક્ત છે.

(11) કેટલાંક વ્યક્તિને મળતું વ્યાજ (કલમ-10 (15)) :- હેઠળ આવરી લેતી જામીનગીરીઓમાં પોસ્ટઓફિસ બચત ખાતામાં મળેલ વ્યાજ ₹.3,500 સુધી જો એકાકી વ્યક્તિ હોય તો અને જો જોઈન્ટ ખાતું હોય તો ₹.7,000 સુધીની મર્યાદામાં જ કરમુક્ત છે.

3.5 ચાવીરૂપ શબ્દો (Key Words) :

❖ **કપાતો (Deductions) :-**

સરકાર દ્વારા કરદાતા ને દર વર્ષે પોતાનું કરભારણ ઓછું કરવા માટે જે નક્કી કરેલા રોકાણ વિકલ્પોમાં, નક્કી કરેલી અવધિમાં રોકાણ કરવા બદલ નક્કી કરેલી રકમ તરીકે જે રાહત આપવામાં આવે છે. તેને આવકવેરા કાયદામાં કપાતો કહેવામાં આવે છે.

❖ **રાહતો (Reliefs) :-**

આવકવેરા કાયદામાં કરદાતા ને કરવેરા ભરવામાં અમુક સંજોગોમાં જે ફાયદો કરાવવાના હેતુથી જે સહાય કરવામાં આવે છે તેને રાહત કહે છે. દા.ત. જ્યારે કોઈ કરદાતાને તેના માલિક દ્વારા અગાઉથી કે બાકીનો પગાર ચુકવવામાં આવે તો તેવો પગાર વધારાનો ભરવાપાત્ર કરવેરામાંથી રાહત તરીકે બાદ મળે છે.

❖ **સંપૂર્ણ કરમુક્ત આવકો :-**

કરદાતાએ આવકવેરા રિટર્ન ભરતી વખતે આવી કરમુક્ત આવકોનો કુલ ગ્રોસ આવક દર્શાવતી વખતે સમાવેશ કરવો જરૂરી ન હોય તેવી આવકો એ સંપૂર્ણ કરમુક્ત આવકો તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

❖ **અંશતઃ કરમુક્ત આવકો :-**

કરદાતાની કુલ ગ્રોસ આવકમાંથી કાયદેસર રીતે મળી શકતી કેટલીક કપાતો અને રાહતો કરદાતાએ આવકવેરા રિટર્ન ભરતી વખતે અલગથી દર્શાવવી જરૂરી હોય છે. તેવી આવકો આવકવેરા કાયદાની મર્યાદામાં રહીને કરમુક્ત છે તેથી તેનો સમાવેશ અંશતઃ કરમુક્ત આવકોમાં કરવામાં આવે છે.

❖ **વળતર (Rebates) :-**

આવકવેરા કાયદા 1961 ના અનુસંધાને દર વર્ષે નાણાં બિલ પસાર કરવામાં આવે છે જેમાં આવકવેરા નો સ્લેબ નક્કી થાય છે. આ સ્લેબ મુજબ દરેક કરદાતા ને કરવેરો ભરવો પડે છે. જેમાં વ્યક્તિ શખ્સ ને કલમ 87/ હેઠળ જો તે વ્યક્તિ ની કુલ આવક 5,00,000થી વધુ ન હોય તો તેવી

વ્યક્તિ ને કરવેરામાંથી 100% મુક્તિ આપવા માટે વળતર ની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.

❖ **ગ્રેચ્યુઈટી (Gratuity) :-**

ગ્રેચ્યુઈટી એટલે અમુક વર્ષની નોકરી પછી કર્મચારી નોકરી છોડી જાય કે નિવૃત્ત થાય ત્યારે તેને માલિક તરફ થી આપવામાં આવતી એકસામટી રકમ.

❖ **ભથ્થા (Allowances) :-**

કર્મચારી ને તેના માલિક તરફથી મૂળ પગાર ઉપરાંત મળતી વધારા ની રકમ ને ભથ્થાં કહેવામાં આવે છે. જેમાં મોંઘવારી ભથ્થું, શહેરી રહેણાંક ભથ્થું, મેડિકલ ભથ્થું, ઘરભાડાં ભથ્થું જેવા ભથ્થાંઓનો સમાવેશ થાય છે.

❖ **અનુદાન (Subsidy) :-**

રાજ્ય અથવા જાહેર સંસ્થા દ્વારા વ્યક્તિ, ધંધા, વ્યવસાય કે ઉદ્યોગ ને કોઈ ચીજવસ્તુ અથવા સેવાની કિંમત ઓછી રાખવામાં મદદ કરવા માટે આપવામાં આવતી કુલ રકમને સબસિડી તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

3.6 બહુવિકલ્પ પ્રશ્નો (MCQs)

નીચે જણાવેલ દરેક પેટા પ્રશ્ન ના એક કરતાં વધુ જવાબો આપેલ છે. પરંતુ તે પૈકી ફક્ત એક જ જવાબ સાચો છે. તમારે સાચો જવાબ નક્કી કરવાનો છે. તેમ જ તેના સમર્થન માં જ્યાં જરૂર જણાય ત્યાં સમજૂતી રજૂ કરશો :

(1) જો કરદાતાએ સુકન્યા સમૃદ્ધિ યોજના માં રોકાણ કરેલ હોય, તો તેમાંથી મળતી રકમ__________ગણાશે.

(a) સંપૂર્ણ કરમુક્ત (b) અંશતઃ કરમુક્ત

(c) કપાત ને પાત્ર (d) કરપાત્ર

(2) ગોલ્ડ મુદ્રિકરણ યોજના, 2015 હેઠળ કરેલ રોકાણ પર નું વ્યાજ__________ ગણાશે.

(a) સંપૂર્ણ કરમુક્ત (b) અંશતઃ કરમુક્ત

(c) કપાત ને પાત્ર (d) કરપાત્ર

(3) સાહિત્ય એકેડેમી તરફથી કોઈ લેખકને મળેલ ઈનામ__________ગણાશે.

(a) સંપૂર્ણ કરમુક્ત (b) અંશતઃ કરમુક્ત

(c) કપાત ને પાત્ર (d) કરપાત્ર

(4) ખાનગી નોકરીમાં કાર્ય કરતાં કર્મચારીને મળતી ગ્રેચ્યુઈટીની રકમ કેટલી મર્યાદા સુધી જ કરમુક્ત હોય છે ?

(a) ₹. 2,00,000 સુધી (b) ₹. 5,00,000 સુધી

(c) ₹. 20,00,000 સુધી (d) ₹. 15,00,000 સુધી

(5) સરકારી કર્મચારીને એકસામટું મળેલ પેન્શનની કેટલી રકમ વધુમાં વધુ કરમુક્ત ગણાય છે ?

(a) 1/3 રકમ (b) 1/10 રકમ

(c) 1/2 રકમ (a) સંપૂર્ણ રકમ

(6) જો કોઈ કર્મચારી NPS હેઠળ તેના ખાતામાંથી આંશિક ઉપાડ કરવા ઈચ્છતો હોય, તો તે કેટલી રકમ નો ઉપાડ કરે તો કરમુક્ત ગણાશે ?

(a) 10% (b) 25% લાખ

(c) 20% (d) 50% લાખ

(7) બિનસરકારી કર્મચારીને ચઢેલ હક રજાઓની અવેજમાં રોકડમાં મળતો પગાર વધુમાં વધુ કેટલા સુધી કરમુક્ત ગણાય છે.

(a) ₹. 1,00,000 (b) ₹. 2,00,000

(c) ₹. 3,00,000 (d) સંપૂર્ણ

(8) સાંસદ સભ્યના દૈનિક ભથ્થાંના સંદર્ભમાં નીચેનામાંથી કયું વિધાન સાચું છે ?

(a) તેને આવક તરીકે ગણવામાં આવતી નથી.

(b) તેને કુલ આવકમાં ફક્ત દર નક્કો કરવાના હેતુથી ઉમેરવામાં આવે છે.

(c) તે સંપૂર્ણપણે કરપાત્ર ગણાશે.

(d) તે સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત ગણાશે.

(9) કરમુક્ત આવકો કુલ કેટલા પ્રકારની હોય છે ?

(a) એક (b) બે

(c) ત્રણ (d) ચાર

(10) કપાતો આવકવેરાની કઈ કલમ હેઠળ આપવામાં આવે છે.

(a) કલમ 10 (b) કલમ 80

(c) કલમ 89 (d) કલમ 89 A

(11) Union Public Service Commission ના ચેરમેન કે સભ્યોને મળતી સવલતો કે ભથ્થાં

(a) તે સંપૂર્ણપણે કરપાત્ર ગણાશે.

(b) ₹. 1,00,000 સુધી કરમુક્ત ગણાશે.

(c) તે સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત ગણાશે.

(d) ₹. 2,00,000 સુધી કરમુક્ત ગણાશે.

(12) રાહતો આવકવેરાની કઈ કલમ હેઠળ આપવામાં આવે છે.

(a) કલમ 10

(b) કલમ 80

(c) વિકલ્પ (a) અને (b) બંને

(d) કલમ 89 હેઠળ

(13) ભારતમાં ચા, કોફી, એલચી ઉગાડવા ના ધંધામાં રોકાયેલ કંપનીને જે-તે બોર્ડ તરફ થી છોડની પુનઃ સ્થાપના માટે અપાતી સબસિડી ની રકમ -

(a) ₹. 10,000 સુધી કરમુક્ત ગણાશે.

(b) ₹. 20,000 સુધી કરમુક્ત ગણાશે

(c) તે સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત ગણાશે.

(d) સંપૂર્ણપણે કરપાત્ર ગણાશે.

(14) નીચેના માંથી કયું વિધાન સાચું નથી ?

(a) ખેતીની આવક સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત છે. અને કુલ આવકમાં ઉમેરતી નથી.

(b) કરવેરા સલાહકારની તમામ પ્રકારની આવક કરપાત્ર છે.

(c) સાંસદ સભ્યને મળતું દૈનિક ભથ્થું અન્ય સાધનો ની આવકના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર છે.

(d) વકીલની તમામ પ્રકારની આવક

(15) નીચેના માંથી કયું વિધાન સાચું છે ?

(a) સરકારી કર્મચારીને મળેલ એકઠું થયેલું પેન્શન અંશતઃ કરપાત્ર છે.

(b) કાયદેસરના પ્રોવિડન્ટ ફંડના ભાગરૂપે મળેલ કુલ વ્યાજ કરપાત્ર છે.

(c) પોસ્ટઓફિસ રોકડ સર્ટિફિકેટ્સ ના વ્યાજ ની આવક કરપાત્ર હોય છે.

(d) સગીરપુત્રની આવક ₹. 1500 સુધીની રકમ કરમુક્ત ગણી બાકી ની રકમ એસેસીની આવકમાં ઉમેરાશે.

3.7 ટૂંકા પ્રશ્નો :

(1) આવકવેરાના કાયદામાં મુજબ પગારદાર કર્મચારી ને લાગુ પડતી કરમુક્ત આવકો જણાવો.

(2) અંશતઃ કરમુક્ત આવકો ના પાંચ ઉદાહરણ આપો.

(3) સંપૂર્ણ કરમુક્ત આવક તરીકે ખેતીની આવક સમજાવો.

(4) કપાતો પર ટૂંકનોંધ લખો

MCQ નં.	સાચો વિકલ્પ નં.	MCQ નો સાચો જવાબ
(1)	A	સંપૂર્ણ કરમુક્ત
(2)	A	સંપૂર્ણ કરમુક્ત
(3)	A	સંપૂર્ણ કરમુક્ત
(4)	C	₹. 20,00,000 સુધી
(5)	D	સંપૂર્ણ રકમ
(6)	B	25% લાખ
(7)	C	₹.3,00,000
(8)	D	તે સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત ગણાશે.
(9)	B	બે
(10)	B	કલમ 80

MCQ નં.	સાચો વિકલ્પ નં.	MCQ નો સાચો જવાબ
(11)	C	તે સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત ગણાશે.
(12)	D	કલમ 89 હેઠળ
(13)	C	તે સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત ગણાશે.
(14)	A	ખેતીની આવક સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત છે. અને કુલ આવકમાં ઉમેરતી નથી.
(15)	D	સગીરપુત્રની આવક ₹.1500 સુધીની રકમ કરમુક્ત ગણી બાકી ની રકમ એસેસીની આવકમાં ઉમેરાશે.

(5) રાહતો એટલે શું?

(6) મૂડીનફા વિશે કરમુક્તિ ની ચર્ચા કરો.

3.8 વિસ્તારપૂર્વક ના પ્રશ્નો :

(1) સંપૂર્ણ કરમુક્ત આવકો વિશે સવિસ્તાર ચર્ચા કરો.

(2) અંશતઃ કરમુક્ત આવકો ના કોઈ પણ સાત ઉદાહરણ તેની મર્યાદા આપી સમજાવો.

(3) કરમુક્ત આવકો નો ચાર્ટ બનાવી દરેક જરૂરી આવકો ને સંપૂર્ણ અને અંશતઃ આવકમાં વર્ગીકૃત કરો.

(4) બિનરહીશ અને વિદેશીનાગરિક ને લાગુ પડતી આવકો કે જેનો સમાવેશ કરમુક્ત આવકમાં થતો હોય તેના વિશે સમજાવો.

****

એકમ 4 રહેઠાણનો દરજ્જો

: રૂપરેખા :

4.1 પ્રસ્તાવના

4.2 અર્થ

4.3 રહેઠાણને આધારે કર ભરનારનું વર્ગીકરણ

4.4 વ્યક્તિ સિવાય અન્ય એસેસી અંગે જોગવાઈ

4.5 કર ભરવાની જવાબદારી

4.6 આવકની પ્રાપ્તિનો સમય અને સ્થળ

4.7 ઉદાહરણો

4.8 ચાવીરૂપ શબ્દો (Key Words)

4.9 બહુવિકલ્પ પ્રશ્નો (MCQs)

4.10 ટૂંકા પ્રશ્નો

4.11 વિસ્તારપૂર્વકના પ્રશ્નો

4.1 પ્રસ્તાવના

સામાન્ય રીતે એવું માનવામાં આવે છે કે જે વ્યક્તિ ભારતનો નાગરિક હોય એ ભારતનો રહેવાસી છે. પરંતુ આવકવેરા કાયદા મુજબ વ્યક્તિના રહેઠાણનો દરજ્જો તે પ્રમાણે નક્કી કરી શકાય નહીં. આ માટે કાયદામાં આપેલ જોગવાઈઓનો અભ્યાસ જરૂરી છે કેમ કે પાછલા વર્ષેની કુલ આવક નક્કી કરવા માટે કરદાતાએ પોતાના પાછલા વર્ષનો રહેઠાણનો દરજ્જો પણ નક્કી કરવો જરૂરી છે કેમ કે કરદાતા પાસેથી તે મુજબ જ તેની કુલ આવક પર આવકવેરો વસૂલ કરવામાં આવે છે. આ માટે ત્રણ બાબતો મહત્ત્વની છે.

(1) આવકનું પ્રાપ્તિ સ્થાન (તે દેશમાંથી મળેલ છે કે વિદેશમાંથી)

(2) મળેલ આવકનો સમયગાળો (પાછલું વર્ષ)

(3) કરદાતાનો રહેઠાણનો દરજ્જો

વ્યક્તિની આવકનું પ્રાપ્તિસ્થાન અને મળેલ આવકનો સમયગાળો તેની પાસેથી જાણવો સરળ છે પરંતુ કરદાતાનો રહેઠાણના દરજ્જા માટે તે વ્યક્તિ તે સમયગાળા માટે ભારતની રહીશ હતી કે બિન-રહીશ તે માટે આવકવેરાના કાયદામાં આપેલી શરતોનું પાલન કરવું જરૂરી છે. આ માટે એ પણ સમજવું જરૂરી છે કે એક વાર એક સમયગાળા માટે ગણતરી કરીને નક્કી કરેલ રહેઠાણનો દરજ્જો દરવર્ષે ચાલી શકે નહીં. કેમ કે હમેંશા એ યાદ રાખવું જરૂરી છે કે ભારતીય નાગરિકતા અને રહેઠાણનો દરજ્જો એ બે અલગ બાબત છે. મોટાભાગે જે વ્યક્તિની વિદેશમાં અવર-જવર વધુ હોય તેમણે પોતાનો રહેઠાણનો દરજ્જો દર પાછલા વર્ષની આવક પર કરવેરા ભરતી વખતે ગણવો જરૂરી છે અને કર ભરનારની જવાબદારી પણ પાછલા વર્ષની આવક માટે જ ઉદ્દભવે છે.

4.2 રહેઠાણના દરજ્જાનો અર્થ

આવકવેરા કાયદામાં રહેઠાણનો દરજ્જાનો કોઈ અર્થ આપવામાં આવેલ નથી. કારણ કે રહેઠાણનો દરજ્જો એ કોઈ પદ નથી કે જે વ્યાખ્યાયિત થઈ શકે. તે એક હોદ્દો છે જે પ્રાપ્ત કરવા માટે કરદાતા એ અમુક શરતોનું પાલન કરવું જરૂરી છે.

જ્યારે કરદાતા, પાછલાં વર્ષની કુલ કરપાત્ર આવક નક્કી કર્યા બાદ કર ભરવાની જવાબદારી અદા કરવાની જરૂર પડે છે. ત્યારે તે શખ્સ એ સૌપ્રથમ આવકવેરાની કલમ 6 (1)માં આપેલ શરતો મુજબ ભારતના રહીશ કે બિન-રહીશ વિશેનો દરજ્જો નક્કી કરવાનો રહે છે. આ શરતોની ચકાસણી કરવાની પ્રક્રિયાને રહેઠાણનો દરજ્જો નક્કી કરવાની પ્રક્રિયા તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

4.3 રહેઠાણને આધારે કર ભરનારનું વર્ગીકરણ

આવકવેરાની કલમ 6 (1) મુજબ શખ્સ માટેની રહેઠાણના દરજ્જાની શરતો મુજબ કુદરતી વ્યક્તિ કરદાતાને ફક્ત રહીશ અને બિન-રહીશ એમ બે જ દરજ્જો નહીં પરંતુ ત્રણ પ્રકારે દરજ્જો નક્કી થાય છે. રહીશ અને બિન-રહીશ ઉપરાંત વ્યક્તિ સામાન્ય રીતે રહીશ છે કે નહીં તેવું પણ નક્કી કરવામાં આવે છે કારણ કે આ ત્રણ પ્રકારના દરજ્જા અનુસાર કર ભરવાની જવાબદારી પણ નક્કી થાય છે.

આથી રહેઠાણના દરજ્જાના આધારે કર ભરનાર એસેસીનું વર્ગીકરણ સમજવું જરૂરી છે જે નીચે મુજબ વર્ણવી શકાયઃ

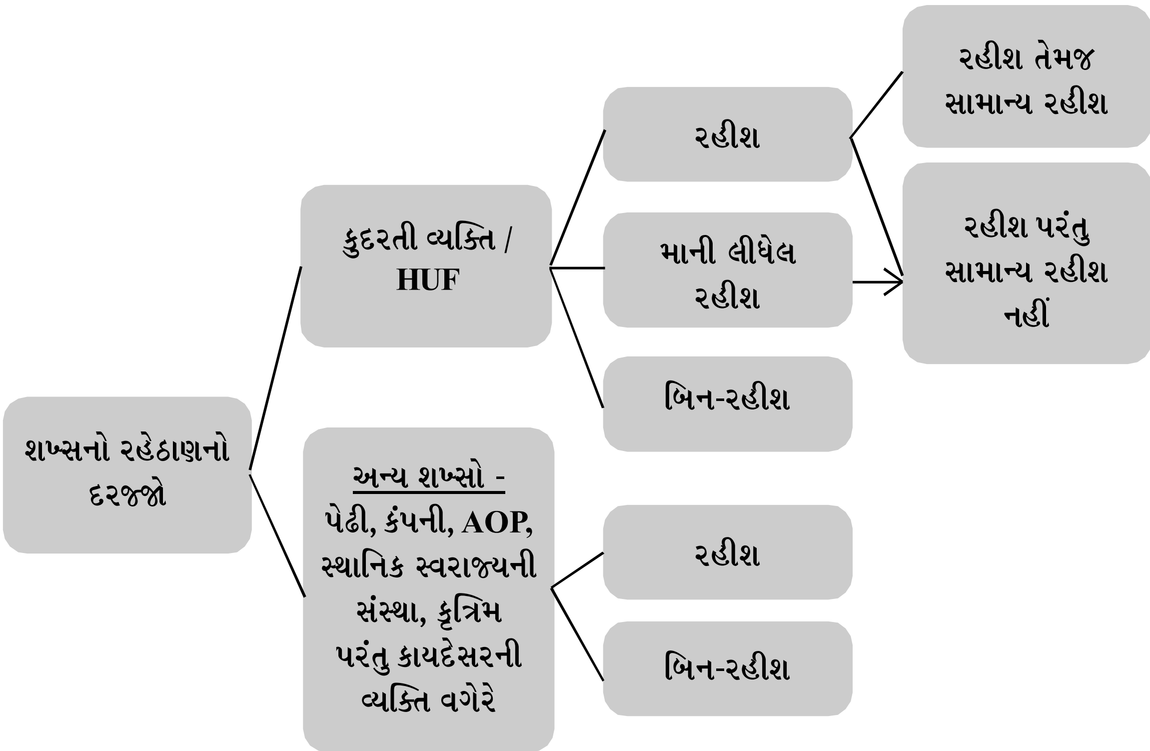

ઉપર જણાવ્યા મુજબ રહેઠાણના મુખ્ય બે દરજ્જા છે રહીશ અને બિન-રહીશ. પરંતુ જો વ્યક્તિ રહીશ હોય તો તેણે પોતે સમાન્ય રહીશ છે કે રહીશ પરંતુ સામાન્ય રહીશ નહીં તે પણ નક્કી કરવું જરૂરી બને છે.

નોંધ : રહીશ અને બિન-રહીશ સિવાય પણ એક નવો દરજ્જો નાણાં બિલ 2020માં રજૂ કરવામાં આવ્યો છે તે છે 'માની લીધેલ રહીશ'. અહીં એ યાદ રાખવું અગત્યનું છે કે માની લીધેલ રહીશ એ રહીશ તેમજ સામાન્ય રહીશ હોય શકે નહીં એટલે કે 'માની લીધેલ રહીશ' ફક્ત 'રહીશ પરંતુ સામાન્ય રહીશ નહીં'નો જ રહેઠાણ માટેનો દરજ્જો પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

આ માટે વધુ માહિતી આ જ પ્રકરણમાં 'માની લીધેલ રહીશ'ની શરતોની રજૂઆત સમયે આપેલ છે.

સૌપ્રથમ **કુદરતી વ્યક્તિ કે જીવંત વ્યક્તિ** શખ્સનો રહેઠાણનો દરજ્જો નક્કી કરવા માટે આવકવેરાની કલમ 6માં આપેલ અમુક શરતોને ચકાસીએ :

4.3.1 રહીશ માટેની શરતો :

સૌ પ્રથમ વ્યક્તિ રહીશ છે કે કેમ તે નક્કી કરવા માટે નીચેની શરતોનું પાલન થવું જરૂરી છે. જો રહીશ માટે આપેલ નીચેની શરતોનું શખ્સ પાલન કરતો નથી તો વ્યક્તિ બિન-રહીશ છે તેમ માનવામાં આવશે.

- **મૂળભૂત શરતો :**

મૂળભૂત શરત - 'અ'

''જો કોઈ શખ્સ સંબંધિત પાછલા વર્ષ દરમિયાન 182 કે તેથી વધુ દિવસ માટે ભારતમાં હાજર રહી હોય.''

(જો 'હા' હોય તો - તે શખ્સ ભારતીય રહીશ ગણાશે અને તે 'સામાન્ય રહીશ' છે કે કેમ તેની શરતોની ચકાસણી કરવાની રહેશે)

(જો 'ના' હોય તો - નીચે આપેલ અથવાની શરત નં. (બ) ચકાસવી.)

અથવા

મૂળભૂત શરત - 'બ'

(1) ''જો કોઈ શખ્સ સંબંધિત પાછલા વર્ષ દરમિયાન 60 કે તેથી વધુ દિવસ માટે ભારતમાં હાજર રહી હોય''

અને

(2) ''તે જ પાછલા વર્ષની તરત અગાઉના 4 વર્ષ દરમિયાન કુલ 365 કે તેથી વધુ દિવસ માટે ભારતમાં હાજર રહી હોય.''

(જો 'હા' હોય તો - તે શખ્સ ભારતીય રહીશ ગણાશે અને તે 'સામાન્ય રહીશ' છે કે કેમ તેની શરતોની ચકાસણી કરવાની રહેશે)

(જો 'ના' હોય તો - બિન રહીશ ગણાશે)

- **ઉપર્યુક્ત મૂળભૂત (શરત - 'બ') અંગેના અપવાદ :**

અપવાદ	શરતની વિગત	શરત
(1)	જો કોઈ વ્યક્તિ 'ભારતીય નાગરિક' (Indian Citizen)*[1], પાછલા વર્ષ દરમિયાન વિદેશમાં નોકરી, ધંધા કે વ્યવસાય (for employment purpose) કરવા જાય અથવા ભારતીય વહાણ પર કાર્ય કરનાર વ્યક્તિ (Crew Member) પાછલા વર્ષ દરમિયાન ભારત છોડીને (Leaves) જાય.	ફક્ત શરત - 'અ' જ લાગુ પડશે.

(2)	જો કોઈ વ્યક્તિ 'ભારતીય નાગરિક' (Indian Citizen) કે કોઈ મૂળ ભારતીય વંશજ (A person of Indian origin), પાછલા વર્ષ દરમિયાન ભારતની મૂલાકાતે (Coming for visit purpose) આવે અને તેની પાછલાં વર્ષની આવક (વિદેશી સ્ત્રોતમાંથી મળેલ આવક સિવાયની) ₹ 15,00,000 થી વધુ થતી નથી.	ફક્ત શરત - 'અ' જ અને લાગુ પડશે.
(3)	જો કોઈ વ્યક્તિ 'ભારતીય નાગરિક' કે કોઈ મૂળ ભારતીય વંશજ, પાછલા વર્ષ દરમિયાન ભારતની મૂલાકાતે (Coming for visit purpose) આવે અને તેની પાછલાં વર્ષની આવક (વિદેશી સ્ત્રોતમાંથી મળેલ આવક સિવાયની) ₹ 15,00,000 થી વધુ છે.	ઉપર્યુક્ત શરત - 'બ' (1) માં જણાવેલ 60 દિવસ બદલે 120 દિવસ ગણવામાં આવશે

- **સમજૂતી :**

  *1: <u>'ભારતીય નાગરિક' (Indian Citizen)</u> - *જેનો પોતાનો જન્મ અને માતા-પિતામાંથી કોઈપણ એકનો જન્મ ભારતમાં થયો હોય અથવા તો કોઈ વિદેશી વ્યક્તિએ ભારતીય નાગરિક સાથે લગ્નની નોંધણી કરેલ હોય)*

  *2: કોઈ મૂળ ભારતીય વંશજ (A person of Indian Origin) - ભારતીય વંશજ એટલે એવી વ્યક્તિ કે જેનો, જેના માતા-પિતા, દાદા-દાદી, નાના-નાની પૈકી કોઈનો જન્મ વિભાજન પહેલાના ભારતમાં થયો હોય.

  *3: ''વિદેશી સ્ત્રોતોથી થતી આવક''નો અર્થ એ આવક છે - જે ભારતની બહાર કમાયેલી કે ઉદ્દભવેલી હોય પરંતુ જે ભારતમાં સ્થાપિત કે નિયંત્રિત ધંધા કે વ્યવસાયની ન હોય અને જે ભારતમાં કમાયેલ કે ઉપજેલ છે તેમ માનવામાં પણ આવતી ન હોય.

  *4: નાણાં બિલ 2020ની જોગવાઈ અનુસાર આકારણી વર્ષ 2021-22 થી ઉપર્યુક્ત શરત - 'બ' (1) ના અપવાદ નંબર (2) અને (3)માં જણાવેલ ₹ 15,00,000ની (વિદેશ સ્ત્રોતમાંથી મળેલ સિવાય ની) આવકની મર્યાદા રજૂ કરવામાં આવેલ છે.

  *5: ઉપર્યુક્ત આપેલ શરત - 'બ' (1)માં જણાવેલ 60 દિવસ બદલે 182 દિવસ ગણવામાં આવતા હોવાથી શરત - 'બ' (1) અને (2)માંથી કોઈનું પણ મહત્ત્વ રહેતું નથી. તેથી તે સંજોગોમાં ફક્ત શરત - 'અ' જ લાગુ પડશે.

  *6: જો કોઈ વ્યક્તિ 'ભારતીય નાગરિક' કે કોઈ મૂળ ભારતીય વંશજ, પાછલા વર્ષ દરમિયાન તે 120 કે તેથી વધુ પરંતુ 182 કે તેથી ઓછા સમય માટે ભારતની મૂલાકાતે (Coming for Visit Purpose) આવે છે તેમજ તેની પાછલાં વર્ષની આવક (વિદેશી સ્ત્રોતમાંથી મળેલ આવક સિવાય ની) ₹ 15,00,000 થી વધુ હોય ત્યારે, તેણે ઉપર્યુક્ત આપેલ મૂળભૂત શરત 'અ' પૂર્ણ ન કરી શકવાના કારણે શરત - 'બ' (1)ની ચકાસણી 60 દિવસના બદલે લઘુતમ 120ની હાજરીની

આવશ્યકતાને ધ્યાનમાં રાખીને કરવી જરૂરી છે અને તેની સાથે ઉપર્યુક્ત મૂળભૂત શરત - 'બ' (2) મુજબ પાછલા વર્ષની તરત અગાઉના ચાર વર્ષે દરમિયાન કુલ 365 કે તેથી વધુ દિવસ માટે ભારતમાં હાજર રહી હોય તેની પણ ચકાસણી કરવી જરૂરી છે.

નોંધ : આવકવેરા કાયદાની કલમ 6(6)(C) મુજબ, આ કેસ (ઉપર્યુક્ત શરત - 'બ' (1) ના અપવાદ - 3) માટે જો વ્યક્તિ શરત 'બ' પ્રમાણે રહીશ સાબિત થાય તો તે વ્યક્તિ એ વધારાની શરતો દ્વારા તે સામાન્ય રહીશ છે કે કેમ તે સાબિત કરવાની જરૂર રહેતી નથી કારણ કે તે વ્યક્તિ ફક્ત 'રહીશ પરંતુ સામાન્ય રહીશ નહીં' (RNOR) તેમ ગણાશે.

નાણાં બિલ 2020માં આકારણી વર્ષ 2021-22 થી અમલમાં આવેલી આ વિશિષ્ટ જોગવાઈને નીચેના ચાર્ટ પર થી તે વધુ સારી રીતે સમજી શકાશે.

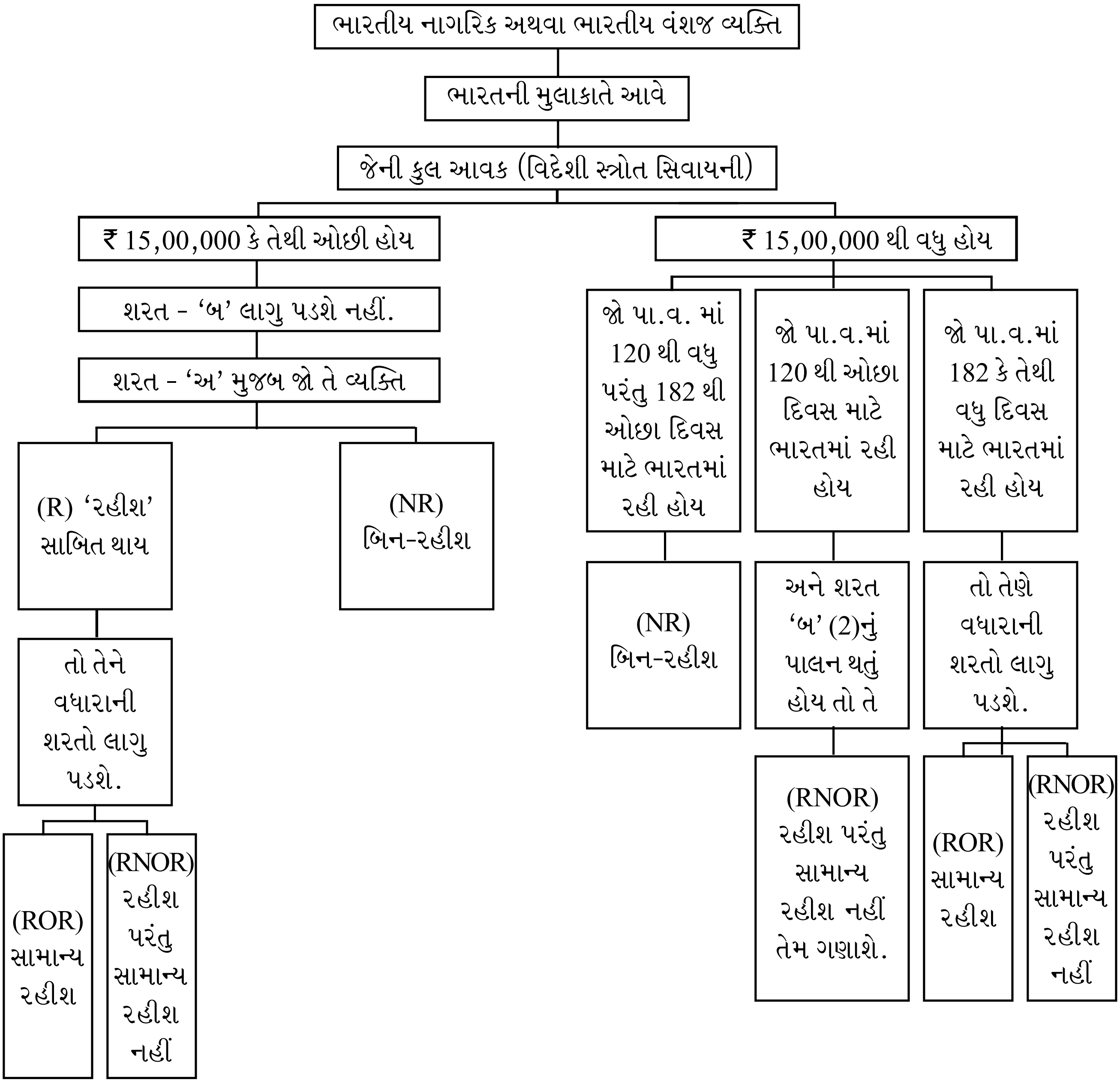

- **ખાસ નોંધ :**

(i) ઉપર્યુક્ત શરતોમાં દિવસો ગણવા માટે ભારતમાં હાજરી સતત હોવી જરૂરી નથી.

(ii) આ ઉપરાંત એસેસીના ભારતમાં આવવાનો દિવસ અને ભારત છોડવાનો દિવસ એમ બંને દિવસનો સમાવેશ ભારતીય વસવાટમાં કરવામાં આવશે.

(iii) જો કોઈ શખ્સ દ્વારા ભારતમાં અમુક કલાક માટે જ વસવાટ કરવામાં આવ્યો હોય તો તેવા આંશિક કલાકોનો સરવાળો કરી 24 કલાક થતાં તેને એક દિવસ ગણવામાં આવશે.

(iv) ભારતીય વસવાટનો અર્થ ભારતીય સરહદમાં ગમે તે સ્થળે કરવામાં આવેલું રોકાણ પછી તે દરીયાઈ સરહદ હોય કે જમીની સરહદ; તે એક શહેર હોય કે બીજું કોઈ ગામ.

(v) જો કોઈ 'ભારતીય નાગરિક' વ્યક્તિ, ભારતીય વહાણ પર કાર્ય કરતો હોય તો પાછલા વર્ષ દરમિયાન લાંબી દરિયાઈ મુસાફરી (Voyage) માટે ભારત છોડીને જાય ત્યારે, જે દિવસથી તેની મુસાફરી માટેની નોંધણી સર્ટિફિકેટ મળે તે દિવસથી લઈ મુસાફરી પૂરી કરવાની નોંધણી સર્ટિફિકેટની અંતમાં લખેલી તારીખ સુધીના દિવસ ભારતમાં રહેલી ગણાશે નહીં. (પછી ભલે તે વહાણ આ તારીખો વચ્ચે ભારતમાં અમુક દિવસ રહેલું હોય)

4.3.2 'માની લેવામાં આવેલ રહીશ' (Deemed Resident) :

નાણાં બિલ 2020માં આકરણી વર્ષ 2021-22 માટે આવકવેરાની કલમ 6માં એક નવો સુધારો કરીને નવી પેટાકલમ 1(0) ઉમેરવામાં આવી છે. જે મુજબ રહીશ અને બિન-રહીશ ઉપરાંત કુદરતી વ્યક્તિ માટે 'માની લેવામાં આવેલ રહીશ' નવો ખ્યાલ રજૂ કરવામાં આવ્યો છે જેની ત્રણ શરતો નીચે મુજબ છે.

(i) જો વ્યક્તિ કુદરતી વ્યક્તિ હોય અને ભારતીય નાગરિક હોય

(ii) જો તે વ્યક્તિની કુલ આવક (વિદેશી સ્ત્રોત સિવાય ની) ₹ 15,00,000 થી વધુ છે.

(iii) જો તે વ્યક્તિ પોતાના રહેઠાણ અથવા કાયમી નિવાસ અથવા પ્રાદેશિક ક્ષેત્રના કારણે અથવા અન્ય કોઈ દેશમાં કરવેરા ભરવા માટે જવાબદાર ઠરતો ન હોય.

જો વ્યક્તિ ઉપર્યુક્ત જણાવેલ ત્રણ શરતોમાં ખરો ઉતરશે તો તેને ભારતીય આવકવેરા કાયદા અનુસાર 'માની લીધેલ રહીશ' ગણવામાં આવશે.

નોંધ :

(i) આવકવેરા કાયદાની કલમ 6(6)(d) મુજબ, ઉપર્યુક્ત ત્રણ શરતોની પાલન દ્વારા જો વ્યક્તિ 'માની લીધેલ રહીશ' સાબિત થાય તો તે વ્યક્તિ એ વધારાની શરતો દ્વારા તે સામાન્ય રહીશ છે કે કેમ તે સાબિત કરવાની જરૂર રહેતી નથી કારણ કે તે વ્યક્તિ ફક્ત 'RNOR - રહીશ પરંતુ સામાન્ય રહીશ નહીં' છે તેમ ગણાશે.

(ii) કલમ 6 (16) - 'માની લીધેલ રહીશ' ભારતીય વંશજને લાગુ પડતી નથી.

(iii) કલમ 6 (1A) - 'માની લીધેલ રહીશ' કલમ 6 (1)નો ઉલટ હુકમ છે. એટલે કે 'માની લીધેલ રહીશ'નો દરજ્જો જ્યારે કોઈ વ્યક્તિને લાગુ પડે છે ત્યારે તે વ્યક્તિ માટે ભારતની હાજરીના દિવસો મહત્ત્વના રહેતા નથી. માટે એવું કહી શકાય કે જે વ્યક્તિ પા.વ.માં ભારતમાં એક પણ દિવસ હાજર રહી ન હોય પરંતુ ઉપર્યુક્ત ત્રણે શરતોનું પાલન થતું હોય તો તેવી વ્યક્તિ 'માની લીધેલ રહીશ' છે તેમ ગણાશે.

(iv) પરંતુ, 'માની લીધેલ રહીશ'ની કલમ 6 (1A), તેવી વ્યક્તિને લાગુ પડતી નથી કે જે કલમ 6 (1)ની મૂળભૂત શરત 'અ' અથવા 'બ' પૈકી એક પણ પ્રમાણે રહીશ બનતો હોય.

(v) 'માની લીધેલ રહીશ'ની કલમ 6 (1A), તેવી વ્યક્તિને પણ લાગુ પડતી નથી કે જે કલમ 6 (1)ની મૂળભૂત શરત (બ) ના અપવાદ (3) પ્રમાણે રહીશ બનતો હોય. (એટલે કે પા.વ.માં $\geq$ 120 દિવસ <u>અને</u> તેની અગાઉના ચાર પા.વ.માં કુલ $\geq$ 365 ભારતમાં હાજર રહી હોય)

<u>નાણાં બિલ 2020માં આકારણી વર્ષ 2021-22 થી અમલમાં આવેલી આ વિશિષ્ટ જોગવાઈ 'માની લેવામાં આવેલ રહીશ' (Deemed Resident) :</u>

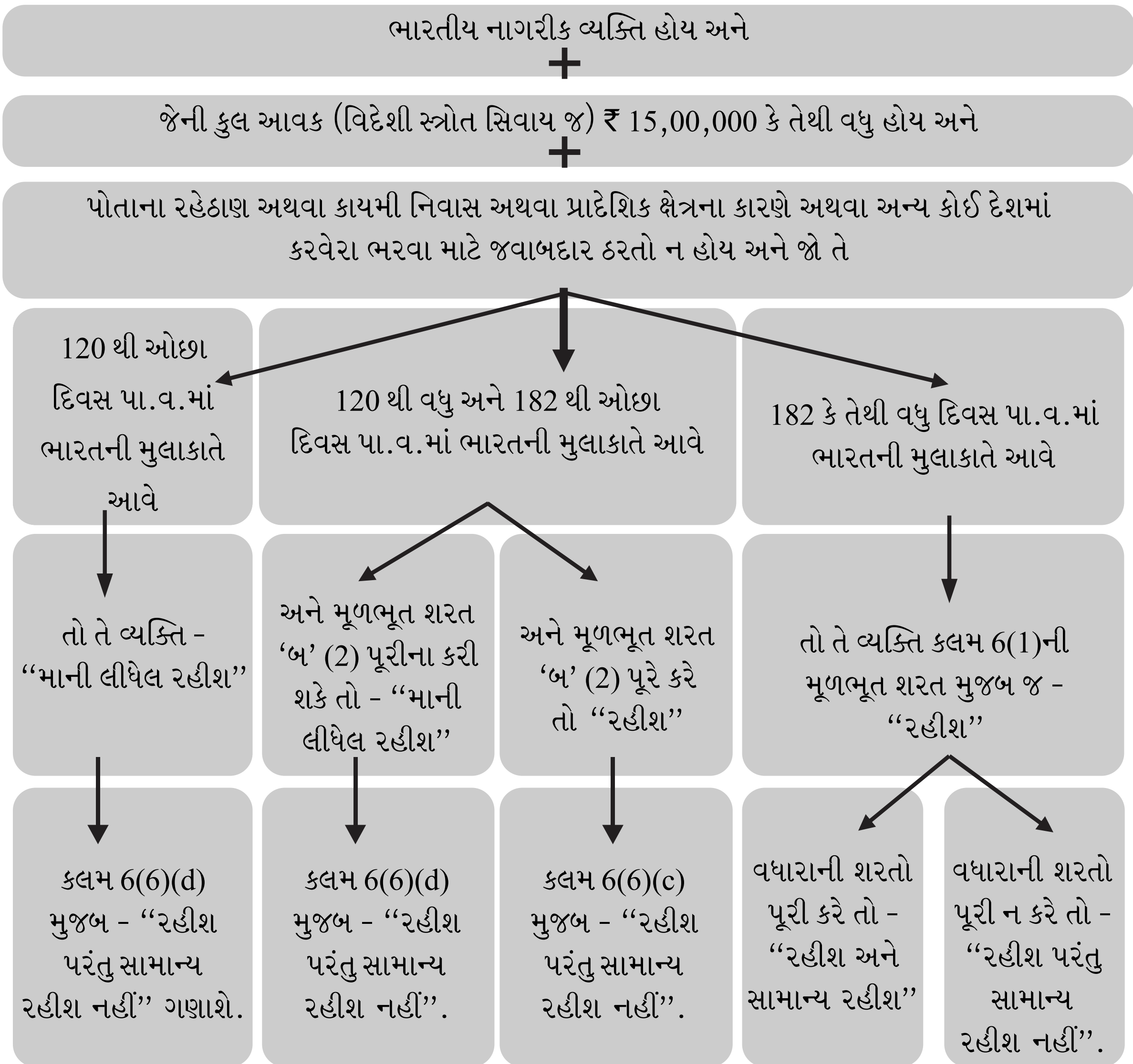

4.3.3 'રહીશ તેમજ સામાન્ય રહીશ' (Resident and Ordinary Resident) માટેની શરતોઃ

જો કુદરતી વ્યક્તિ શખ્સ ઉપર્યુક્ત પ્રથમ રહેઠાણના દરજ્જાનો મૂળભૂત શરતો 'અ' કે 'બ' પૈકીની કોઈ એક પણ શરતનું પાલન કરતાં જણાશે તો તે શખ્સ આવકવેરા કાયદા હેઠળ

ભારતીય રહીશ છે તેમ ગણાય છે અને વધુમાં તેણે પોતે 'સામાન્ય રહીશ' છે કે કેમ તેની શરતોની ચકાસણી કરવાની રહે છે.

(i) જે આવકવેરા કાયદાની કલમ 6(6)(a)માં આપેલ છે. તેને નીચે મુજબ યાદ રાખવી.

વધારાની શરત નં.-1

જો કોઈ શખ્સ સંબંધિત પાછલા વર્ષની તરત અગાઉના 10 વર્ષમાંથી કોઈ પણ 2 વર્ષ માટે ભારતીય 'રહીશ' રહી હોય.

અને

(યાદ રાખો : કે મૂળભૂત શરતો 'અ' અથવા 'બ' છે જ્યારે વધારાની શરતો (1) અને (2) છે. એટલે કે વ્યક્તિ એ સામાન્ય રહીશ બનવા બંને શરતોનું પાલન કરવું જરૂરી છે.

વધારાની શરત નં.-2

જો કોઈ શખ્સ સંબંધિત પાછલા વર્ષની તરત અગાઉના 7 વર્ષ દરમિયાન 730 દિવસ કે તેથી વધુ દિવસ માટે ભારતમાં હાજર રહી હોય.

(જો 'હા' હોય તો - તે શખ્સ ભારતીય ROR રહીશ તેમજ સામાન્ય રહીશ' ગણાશે)

(અને જો 'ના' હોય તો - ભારતીય RNOR રહીશ પરંતુ સામાન્ય રહીશ નહીં' તેમ ગણાશે)

અપવાદ : આ ઉપરાંત નાણાં બિલ 2020ના નવા સુધારામાં આકરણી વર્ષ 2021-22 થી નીચેના બે કેસમાં ઉપર્યુક્ત વધારાની શરતોનો ચકાસણી કરવી જરૂરી નથી.

(i) આવકવેરા કાયદાની કલમ 6(6)(c), ઉપર્યુક્ત મુદ્દા નંબર 4.3.1માં જણાવેલ મુજબ જ્યારે એસેસી શરત 'બ'ના અપવાદ (3) મુજબ 120થી વધુ પરંતુ 182 થી ઓછા દિવસની શરત પૂરી કરી રહીશ બને છે ત્યારે પણ તે *'RNOR - રહીશ પરંતુ સામાન્ય રહીશ નહીં'* ગણાશે.

(ii) આવકવેરા કાયદાની કલમ 6(6)(d) : ઉપર્યુક્ત મુદ્દા નંબર 4.3.2માં જણાવેલ મુજબ જ્યારે એસેસી 'માની લીધેલ રહીશ સાબિત થાય છે ત્યારે પણ તે *'RNOR રહીશ પરંતુ સામાન્ય રહીશ નહીં'* ગણાશે.

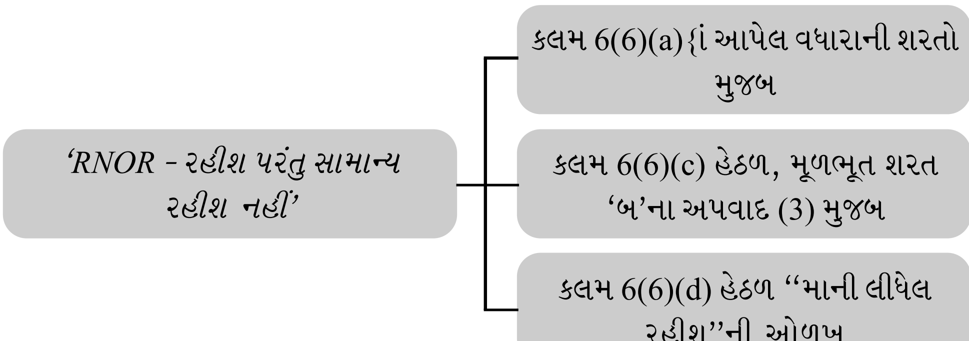

4.3.4 બિન-રહીશ (Non-Resident of India) :

જો કોઈ વ્યક્તિ મૂળભૂત શરતો 'અ' કે 'બ'માંથી એક પણનું પાલન કરવામાં અસફળ રહે તેમજ નાણાં 2020 થી હવે એ પણ યાદ રાખવું જરૂરી છે કે જે વ્યક્તિ "માની લીધેલ રહીશ" મુજબની શરતોમાં પણ બંધ બેસવામાં નિષ્ફળ જાય છે તો તેવી જ વ્યક્તિ બનવાને પાત્ર થશે.

4.4 વ્યક્તિ સિવાય અન્ય એસેસી અંગે જોગવાઈ

વ્યક્તિના રહેઠાણનો દરજ્જો નક્કી કરવાની શરતોને ઉપર મુજબ જાણ્યા બાદ અન્ય કર ભરનાર શખ્સો માટે પણ રહેઠાણનો દરજ્જો કઈ રીતે નક્કી થશે તે નીચે મુજબ ચકાસી શકાયઃ

(અ) હિન્દુ અવિભક્ત કુટુંબ (HUF) માટે :

(i) જેના કામકાજના નિયંત્રણ અને વહીવટનો સંપૂર્ણ કે અમુક ભાગ ભારતમાં હોય તો તે કુટુંબ ભારતનું ‘રહીશ’ ગણાય.

(ii) જો તેનો કર્તા (તેના અનુગામી કર્તાઓ સહિત) પાછલા વર્ષથી તરત અગાઉના 10 વર્ષમાંથી ઓછામાં ઓછાં ૨ વર્ષ માટે ‘રહીશ’ હોય અને પાછલા વર્ષથી તરત અગાઉના 7 વર્ષમાં એકંદરે 730 દિવસ માટે ભારતમાં રહ્યા હોય તો હિન્દુ અવિભક્ત કુટુંબ ‘સામાન્ય રહીશ’ ગણાય.

(iii) જે સયુંકત કુટુંબના કામકાજના નિયંત્રણ અને તેનો વહીવટ સંપૂર્ણ રીતે ભારતની બહાર હોય તો તે કુટુંબ બિનરહીશ ગણાય.

(બ) પેઢી (Partnership Firm) કે શખસોના અન્ય મંડળ (AOP અને BOI) માટે :

(i) જેના કામકાજનાં નિયંત્રણ અને વહીવટનો કોઈ પણ ભાગ ભારતમાં હોય તે પેઢી કે મંડળ રહીશ ગણાય છે અને તે સામાન્ય રહીશ પણ ગણાય છે.

(ii) પરંતુ જેના કામકાજનું નિયંત્રણ અને વહીવટ સંપૂર્ણપણે ભારતની બહાર હોય તે પેઢી કે મંડળ બિનરહીશ ગણાય છે.

(ક) કંપની શખ્સ માટે :

(i) જે કંપની નીચેની એક પણ શરતનું પાલન કરે તો તે ભારતની રહીશ ગણાયઃ

i) તે ભારતીય કંપની હોય.

ii) તે કંપનીના કામકાજનું અસરકારક નિયંત્રણ ભારતમાં હોય.

(ii) જે કંપની ભારતની રહીશ છે તે ‘સામાન્ય રહીશ’ પણ છે.

(ડ) કર ભરનાર અન્ય શખ્સ (એટલે કે કાયદા મુજબની કૃત્રિમ વ્યક્તિ) માટે :

(i) જેના કામકાજના નિયંત્રણ અને વહીવટનો સંપૂર્ણ કે અમુક ભાગ ભારતમાં હોય તો તે શખ્સ ભારતનો ‘રહીશ’ ગણાય.

(ii) પરંતુ જેના કામકાજનું નિયંત્રણ અને વહીવટ સંપૂર્ણપણે ભારતની બહાર હોય તે શખ્સ બિનરહીશ ગણાય છે.

રહેઠાણના ધોરણે કુદરતી વ્યક્તિ શખ્સ સિવાય અન્ય શખ્સનું વર્ગીકરણ :

રહેઠાણનો દરજ્જો	**હિન્દુ અવિભક્ત કુટુંબ માટે**	**ભાગીદારી પેઢી કે મંડળો માટે**	**કંપની માટે**
રહીશ	તેના કામકાજનું થોડું ઘણું નિયંત્રણ પણ ભારતમાં હોય,	તેના કામકાજનું થોડું નિયંત્રણ પણ ભારતમાં હોય.	ભારતીય કંપની હોય અથવા તેના કામકાજનું અસરકારક નિયંત્રણ ભારતમાં હોય.

સામાન્ય રહીશ	જો તેના કર્તા સામાન્ય રહીશ માટેની બંને વધારાની શરતોનું પણ પાલન કરે.	તે રહીશ હોય તો સામાન્ય રહીશ પણ ગણાય.	તે રહીશ હોય તો સામાન્ય રહીશ પણ ગણાય.
બિનરહીશ	તેના કામકાજનું સંપૂર્ણ નિયંત્રણ ભારત બહાર હોય તો	તેના કામકાજનું સંપૂર્ણ નિયંત્રણ ભારત બહાર હોય તો	તેના કામકાજનું અસરકારક નિયંત્રણ ભારતની બહાર હોય તો

4.5 રહેઠાણના દરજ્જાને આધારે કર ભરનારની જવાબદારી

આવકવેરા કાયદા પ્રમાણે કરદાતાની આવક પર આવક વેરો મેળવવા માટે તેના રહેઠાણનો દરજ્જો નક્કી કરવામાં આવે છે. કરદાતાના રહેઠાણનો દરજ્જો નક્કી થયા બાદ તેની આવકોની કરપાત્રતા નક્કી કરવામાં આવે છે.

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે કરદાતાના રહેઠાણના દરજ્જાને ત્રણ રીતે વર્ગીકરણ કરવામાં આવે છે.

(i) ROR - રહીશ અને સામાન્ય રહીશ.

(ii) RNOR - રહીશ પરંતુ સામાન્ય રહીશ નહીં.

(iii) NR - બિનરહીશ.

આ ત્રણ રહેઠાણના દરજ્જાને આધારે આવકોની કરપાત્રતા નક્કી કરવા માટે આવકોના પ્રકાર વિશે જાણવું પણ આવશ્યક છે કારણ કે કરદાતા એ પોતાના રહેઠાણના દરજ્જા ઉપરાંત આવકનો પ્રકાર પણ જાણવો જરૂરી છે. કરદાતાની આવક, વિસ્તારની દ્રષ્ટિ એ બે પ્રકારની હોય છે.

(અ) ભારતની આવક, અને

(બ) વિદેશની આવક.

આ આવકોમાં કઈ કઈ આવકોનો સમાવેશ થાય છે તેનું વર્ગીકરણ નીચે પ્રમાણે છે.

(અ) ભારતની આવક

(i) પાછલા વર્ષમાં ભારતમાં મળેલી કે મળી છે તેમ મનાતી બધી આવક

(ii) પાછલા વર્ષમાં ભારતમાં લેણી થયેલી કે ઉપજેલી બધી આવક

(iii) પાછલા વર્ષમાં ભારતમાં મળેલી કે મળી છે તેમ મનાતી બધી આવક પણ જે ભારત બહાર લેણી થયેલી કે ઉપજેલી હોય અને તેના ધંધા કે વ્યવસાયનું નિયંત્રણ ભારતમાંથી થતું હોય.

(iv) પાછલા વર્ષમાં ભારત બહાર મળેલી આવક કે જે ભારતમાં મળેલી કે મળી છે તેમ મનાતી હોય અથવા તો તે ભારતમાં લેણી થયેલી કે ઉપજેલી હોય.

(બ) વિદેશની આવક

(v) એવી આવક કે જે પાછલા વર્ષમાં ભારતમાં મળેલી કે મળી છે તેમ માનવામાં પણ આવતી ન હોય;

(vi) એવી આવક કે જે પાછલા વર્ષમાં ભારતમાં લેણી થયેલી કે ઉપજેલી ન હોય કે લેણી અથવા ઉપજેલી છે તેમ માનવામાં પણ આવતી ન હોય આવક;

(vii) પાછલા વર્ષની અગાઉના વર્ષોમાં ભારત બહાર મળેલ કે લેણી આવક પાછલા વર્ષમાં ભારતમાં લાવવામાં આવે છે.

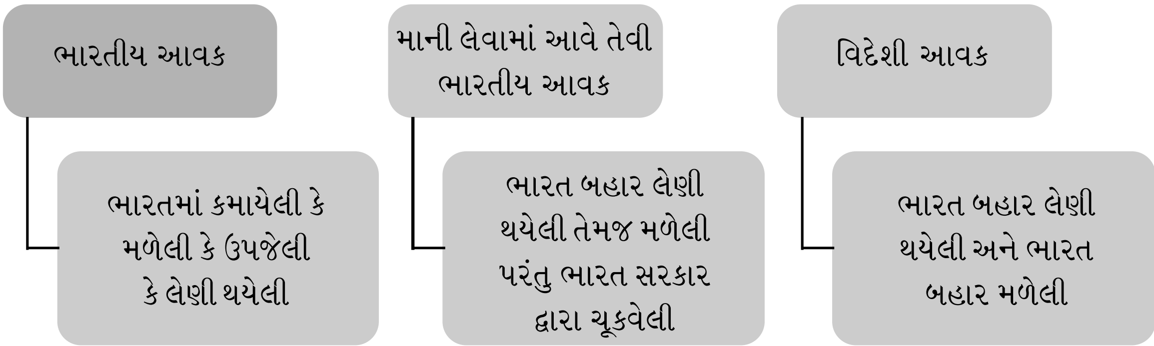

ઉપર્યુક્ત જણાવ્યા મુજબની બે પ્રકારની પાંચ આવકોના વર્ગીકરણને કરદાતાના રહેઠાણના દરજ્જા પ્રમાણે કરપાત્ર ગણવા નીચે આપેલ કોઠો મદદરૂપ થશે.

આવકનું વર્ગીકરણ	**રહેઠાણનો દરજ્જો**		
	સામાન્ય રહીશ	**રહીશ**	**બિનરહીશ**
(i) પાછલા વર્ષમાં ભારતમાં મળેલી બધી જ આવક	કરપાત્ર	કરપાત્ર	કરપાત્ર
(ii) પાછલા વર્ષમાં ભારતમાં લેણી થયેલી કે ઉપજેલી આવક	કરપાત્ર	કરપાત્ર	કરપાત્ર
(iii) પાછલા વર્ષમાં ભારતમાં મળેલી કે મળી છે તેમ મનાતી બધી આવક પણ જે ભારત બહાર લેણી થયેલી કે કરપાત્ર કરપાત્ર કરમુક્ત ઉપજેલી હોય અને તેના ધંધા કે વ્યવસાયનું નિયંત્રણ ભારતમાંથી થતું હોય.	કરપાત્ર	કરપાત્ર	કરમુક્ત
(iv) પાછલા વર્ષમાં ભારત બહાર મળેલી આવક કે જે ભારતમાં મળેલી કે મળી છે તેમ મનાતી હોય અથવા તો તે ભારતમાં લેણી થયેલી કે ઉપજેલી હોય.	કરપાત્ર	કરમુક્ત	કરમુક્ત
પરદેશની આવક			
(v) એવી આવક કે જે પાછલા વર્ષમાં ભારતમાં મળેલી કે મળી છે તેમ માનવામાં પણ આવતી ન હોય, અને	કરપાત્ર	કરમુક્ત	કરમુક્ત
(vi) ભારતમાં લેણી થયેલી કે ઉપજેલી ન હોય કે લેણી અથવા ઉપજેલી છે તેમ માનવામાં પણ આવતી ન હોય આવક	કરપાત્ર	કરમુક્ત	કરમુક્ત
(vii) પાછલા વર્ષની અગાઉના વર્ષોમાં ભારત બહાર મળેલ કે લેણી આવક પાછલા વર્ષમાં ભારતમાં લાવવામાં આવે છે.	કરમુક્ત	કરમુક્ત	કરમુક્ત

4.6 આવકની પ્રાપ્તિનો સમય અને સ્થળ

પાછલા વર્ષ દરમિયાન આવકની પ્રાપ્તિ ક્યાં અને ક્યારે થઈ તે મુદ્દો કુલ કરપાત્ર આવકની ગણતરી માટે ખૂબ જ જરૂરી જણાય છે. આ અંગે આગળ જણાવેલ પદોની સમજૂતી ઉપયોગી થઈ પડશે.

(1) ઉપજેલી કે લેણી થયેલી આવક :

જે આવક મેળવવાનો હક્ક પ્રાપ્ત થઈ ગયો હોય તે આવક ઉપજેલી કે લેણી થઈ ગયેલી ગણાય.

(2) ઉપજેલી કે લેણી થઈ ગયેલી એવી આવક :

નીચે જણાવેલી આવકો ભારતમાં ઉપજેલી કે લેણી થઈ ગયેલી ગણાય :

(i) ભારતમાં વેપારી સંબંધોને પરિણામે પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે ઉપજેલ આવક.

(ii) ભારતમાં નોકરી કરવાને પરિણામે કે ભારતીય નાગરિકને પરદેશમાં ભારત સરકારની નોકરી કરવાને પરિણામે ઉપજેલી આવક.

(iii) ભારતમાં નોકરીમાંથી નિવૃત્તિ પછી ભારત બહાર મળતું પેન્શન પણ ભારતમાં ઉપજેલી આવક ગણાશે.

(iv) ભારતીય કંપની દ્વારા પરદેશમાં ચૂકવાયેલા ડિવિડંડ

(v) ભારત સરકાર દ્વારા અથવા રાજ્ય સરકાર દ્વારા ચૂકવવામાં આવતું વ્યાજ.

(vi) ભારત સરકાર દ્વારા અથવા રાજ્ય સરકાર દ્વારા ચૂકવવાપાત્ર રૉયલ્ટીની આવક.

(vii) ટેકનિકલ સેવાઓ માટે ભારત સરકાર અથવા રાજ્ય સરકાર દ્વારા ચૂકવવાપાત્ર ફી વગેરે.

(viii) બિનરહીશ દ્વારા ભારતમાં સ્થિત મૂડી-મિલકતોની ફેરબદલીને પરિણામે થતી આવક.

(ix) ભારતમાં સ્થિત કોઈ પણ મિલકત કે આવકના સાધનની મદદથી ઉપજાવેલ આવક.

(x) ભારતમાં સ્થિત કોઈ પણ મૂડી-મિલકતોની ફેરબદલીથી ઉદભવતો નફો.

(3) મળેલી આવક :

પાછલા વર્ષ દરમિયાન સૌપ્રથમ વાર જે આવક ભારતમાં મળી હોય તે દરેક પ્રકારના એસેસી (રહીશ, બિનરહીશ વગેરે) માટે કરપાત્ર ગણાય. જો કોઈ બિનરહીશ કોઈ આવક પાછલા વર્ષ દરમિયાન પહેલી જ વાર ભારતમાં પ્રાપ્ત કરે તો તે અંગે તેણે આવકવેરો ચૂકવવો પડે.

જો કોઈ વ્યક્તિ બીજી વ્યક્તિને આવક પ્રાપ્ત કરવાનો હક લખી આપે તો તે મુજબ આવક પ્રાપ્ત કરનારે તે અંગે આવકવેરો ભરવો પડે નહી, કારણ કે તેણે આવકનું ઉપાર્જન કર્યું નહી.

(4) મળેલી ગણાતી આવક :

નીચે જણાવેલી કેટલીક આવકો પાછલા વર્ષ દરમિયાન ખરેખર મળી નથી તેમ છતાં કાયદા મુજબ એમ માની લેવામાં આવે છે કે એસેસી તે મેળવી છે.

(i) માન્ય પ્રોવિડંડ ફંડમાં માલિકનો વાર્ષિક ફાળો (જેટલે અંશે મૂળ પગારના 12%થી વધુ હોય) અને વાર્ષિક 9.5% થી વધુ દરે જમા થયેલું વ્યાજ.

(ii) અમાન્ય પ્રોવિડંડ ફંડની એકત્ર થયેલ રકમ માન્ય પ્રોવિડંડ ફંડ ખાતે ફેરવવામાં આવે ત્યારે તે રકમમાંથી કર્મચારીના પોતાના ફાળા સિવાયની રકમ.

(iii) કંપનીએ જાહેર કરેલ ડિવિડંડ (ભલે તે મળવાનું બાકી હોય).

(iv) વચગાળાનું ડિવિડંડ જ્યારે પણ ચૂકવવાપાત્ર થાય.

(vi) મૂળ સ્થાને કપાયેલ આવકવેરો.

(vii) ખુલાસા વગરની રોકડ, જમા બાકીઓ અને ખુલાસા વગરના રોકાણો.

(5) માની લેવામાં આવે તેવી ભારતીય આવક :

ભારત બહાર લેણી થયેલી તેમજ મળેલી પરંતુ ભારત સરકાર દ્વારા ચુકવેલી આવક દા.ત. ભારત બહાર કાર્ય કરતાં ભારતીય એમ્બેસીના કર્મચારી કે જેનો પગાર ભારત સરકાર ચુકવતી હોય છે.

4.7 ઉદાહરણો

Ex. 4.7.1 : નીચેની માહિતી પરથી વ્યક્તિ 'ક્ષ' કે જે ભારતીય નાગરિક કે ભારતીય મૂળ વંશજ નથી. તે પાછલા ક વર્ષ દરમિયાન જો દરેક વર્ષે ભારતમાં 60 દિવસ આવેલ હોય. તો આકારણી વર્ષ 2021-22 માટે તે શખ્સનો રહેઠાણનો દરજ્જો રહીશ છે કે બિન-રહીશ તે નક્કી કરો.

ઉકેલ :

કુદરતી વ્યક્તિ 'ક્ષ' શખ્સનો રહેઠાણનો દરજ્જો નક્કી કરવામાં માટેની નીચેની મૂળભૂત 2 શરતોમાંથી એકનું પાલન થાય તો તે રહીશ ગણાશે.

શરત નં.	**શરત**		**પ્રશ્ન મુજબની ગણતરી**		**શરતની મંજૂરી**
'અ'	પા.વ. 2020-21માં ભારતમાં 182 કે તેથી વધુ દિવસ હાજર રહી હોય.	=	100 દિવસ		ના
'બ' (1)	પા.વ.માં 60 કે તેથી વધુ દિવસ માટે ભારતમાં હાજર રહી હોય		પા.વ. 2020-21	= 60	હા
			જે 60 થી વધુ છે.		
'બ' (2)	<u>અને</u> તેની અગાઉના ચાર પા.વ. માં કુલ 365 કે તેથી વધુ દિવસ માટે ભારતમાં હાજર રહી હોય		પા.વ. 2019-20 પા.વ. 2018-19 પા.વ. 2017-18 પા.વ. 2016-17 કુલ દિવસ	= 60 = 60 = 60 = 60 = 240	ના
			જે 365 થી વધુ નથી.		
શરત 'અ' અને 'બ' એમ બંને શરતો નામંજૂર થઈ છે તેમ ગણાશે.					
ઉકેલ :	**શ્રી 'ક્ષ'નો રહેઠાણનો દરજ્જો**		**'બિનરહીશ'**		

Ex. 4.7.2 : નીચેની માહિતી પરથી વ્યક્તિ 'ય' કે જે ભારતીય નાગરિક કે ભારતીય મૂળ વંશજ નથી. પરંતુ તે પાછલા 7 વર્ષથી દરેક વર્ષે ભારતમાં 100 દિવસ આવેલ હોય. તો આકારણી વર્ષ 2021-22 માટે તે શખ્સનો રહેઠાણનો દરજ્જો રહીશ છે કે બિન-રહીશ તે નક્કી કરો

ઉકેલ :

કુદરતી વ્યક્તિ 'ય' શખ્સનો રહેઠાણનો દરજ્જો નક્કી કરવામાં માટેની નીચેની મૂળભૂત 2 શરતોમાંથી એકનું પાલન થાય તો તે રહીશ ગણાશે.

<table>
<tr><th>શરત નં.</th><th>શરત</th><th></th><th colspan="2">પ્રશ્ન મુજબની ગણતરી</th><th>શરતની મંજૂરી</th></tr>
<tr><td>'અ'</td><td>પા.વ. 2020-21માં ભારતમાં 182 કે તેથી વધુ દિવસ હાજર રહી હોય.</td><td>=</td><td colspan="2">100 દિવસ</td><td>ના</td></tr>
<tr><td>'બ' (1)</td><td>પા.વ.માં 60 કે તેથી વધુ દિવસ માટે ભારતમાં હાજર રહી હોય</td><td></td><td>પા.વ. 2020-21</td><td>= 100</td><td>હા</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td colspan="2">જે 60 થી વધુ છે.</td><td></td></tr>
<tr><td>'બ' (2)</td><td><u>અને</u> તેની અગાઉના ચાર પા.વ. માં કુલ 365 કે તેથી વધુ દિવસ માટે ભારતમાં હાજર રહી હોય</td><td></td><td>પા.વ. 2019-20
પા.વ. 2018-19
પા.વ. 2017-18
<u>પા.વ. 2016-17</u>
કુલ દિવસ</td><td>= 100
= 100
= 100
<u>= 100</u>
= 400</td><td>હા</td></tr>
<tr><td></td><td></td><td></td><td colspan="2">જે 365 થી વધુ નથી.</td><td></td></tr>
<tr><td colspan="6">શરત 'બ'ની બંને શરતો મંજૂર થતાં તે વ્યક્તિ 'ય' 'રહીશ' છે તેમ ગણાશે. અને તે વ્યક્તિ એ હવે તે સામાન્ય રહીશ છે કે કેમ તે ચકાસવાનું રહેશે.</td></tr>
<tr><td>ઉકેલ :</td><td colspan="2">શ્રી 'ય'નો રહેઠાણનો દરજ્જો</td><td colspan="3">'રહીશ'</td></tr>
<tr><td>વધારાની શરત (1)</td><td>પા.વ.ની તરત અગાઉના 10 વર્ષમાંથી કોઈપણ 2 વર્ષ માટે ભારતીય 'રહીશ' હોય. રહી હોય.</td><td></td><td colspan="2">પા.વ. 20-21ની જેમ તે તેની અગાઉના પા.વ. 19-20માં પણ તે રહીશ બનશે. કેમ કે તે 15-16ના વર્ષમાં પણ 100 દિવસ હાજર રહ્યો હતો.</td><td>ના</td></tr>
<tr><td>વધારાની શરત (1)</td><td>પા.વ.ની તરત અગાઉના 7 વર્ષમાં 730 કે તેથી વધુ દિવસ માટે ભારતમાં હાજર રહી હોય.</td><td></td><td colspan="2">શ્રી 'ય' પા.વ.ની તરત અગાઉના 7 વર્ષમાં ફક્ત 600 દિવસ જ હાજર રહેલ છે.
દિવસ હાજર રહ્યો હતો.</td><td>ના</td></tr>
<tr><td colspan="6">શ્રી 'ય' મૂળભૂત શરતનું પાલન તો કરે છે પરંતુ વધારાની ફક્ત એક જ શરતનું પાલન કરતો હોવાથી…</td></tr>
<tr><td>ઉકેલ :</td><td colspan="2">શ્રી 'ય'નો રહેઠાણનો દરજ્જો</td><td colspan="3">'રહીશ પરંતુ સામાન્ય રહીશ નહીં.'</td></tr>
</table>

Ex. 4.7.3 : શ્રીમાન 'જય' કે જે ભારતીય નાગરિક છે કે જે પ્રથમ વાર તા. 22-09-2020ના રોજ રોજગારના હેતુસર ઓસ્ટ્રેલિયા જવા રવાના થાય છે. તે તા. 05-05-2021ના રોજ 150 દિવસ માટે ભારતમાં પરત આવે છે. તો આકારણી વર્ષ 2021-22 માટે શ્રીમાન 'જય'નો રહેઠાણનો દરજ્જો નક્કી કરો.

ઉકેલ :

શરત નં.	**શરત**		**પ્રશ્ન મુજબની ગણતરી**	**શરતની મંજૂરી**
'અ'	પા.વ. 2020-21માં ભારતમાં 182 કે તેથી વધુ દિવસ હાજર રહી હોય.	=	(એપ્રિલ-30 + મે-31 + જૂન-30 + જુલાઈ-31 + ઓગ.-31 + સપ્ટે.-22) = 175 દિવસ	ના
શ્રીમાન 'જય', ભારતીય નાગરિક છે અને પ્રથમ વાર રોજગારના હેતુસર વિદેશ જતાં હોવાથી, મૂળભૂત શરત 'બ' લાગુ થતી નથી. જેથી શરત 'અ' પૂરી થતાં જ તેમનો રહેઠાણનો દરજ્જો નક્કી કરી શકાય છે. જે ઉપર્યુક્ત ગણતરી 182 દિવસથી ઓછા હોવાથી.				
ઉકેલ :	**શ્રીમાન 'જય'નો રહેઠાણનો દરજ્જો**		**'બિનરહીશ'**	

Ex. 4.7.4 : નીચેની માહિતી પરથી વ્યક્તિ 'જ' કે જે ભારતીય મૂળ વંશજ છે. તે પાછલા વર્ષ 2020-21 દરમિયાન ભારતમાં 170 દિવસ આવેલ હોય. તો આકારણી વર્ષ 2021-22 માટે તે શખ્સનો રહેઠાણનો દરજ્જો નક્કી કરો.

ઉકેલ :

અહી, ભારતીય મૂળ વંશજ વ્યક્તિ 'જ' અપવાદ 2 મુજબની વ્યક્તિ છે જો કે તેની કુલ આવક (વિદેશના સ્ત્રોત સિવાય ની) ₹ 15,00,000 થી વધુ છે કે નહીં તેની વિગત (નાણાં બિલ 2020 મુજબની જોગવાઈ અનુસાર) આપેલ નહીં હોવાથી એવું ધારી લઈશું કે તેની આવક ₹ 15,00,000 થી વધુ નહિ હોય.

જો એમ ધારવામાં આવે તો, વ્યક્તિ 'જ'ને ફક્ત શરત - 'અ' જ લાગુ પડશે

શરત નં.	**શરત**		**પ્રશ્ન મુજબની ગણતરી**	**શરતની મંજૂરી**
'અ'	પા.વ. 2020-21માં ભારતમાં 182 કે તેથી વધુ દિવસ હાજર રહી હોય.	=	170 દિવસ	ના
વ્યક્તિ 'જ' 182 દિવસ થી ઓછા દિવસ હાજર રહી હોય.				
ઉકેલ :	**વ્યક્તિ 'જ' તેનો રહેઠાણનો દરજ્જો**		**'બિનરહીશ'**	

Ex. 4.7.5 : નીચેની માહિતી પરથી વ્યક્તિ "નૈતિક" જે ભારતીય મૂળ વંશજ છે. તે સામાન્ય રીતે દુબઈમાં રહે છે અને ત્યાં તે કરવેરા ભરવાને પાત્ર થતો નથી. તે ભારતમાં 15-11-2020ના રોજ પ્રથમવાર 200 દિવસ માટે આવે છે. તો આકારણી વર્ષ 2021-22 માટે તે શખ્સની આવક (વિદેશી સ્ત્રોત સિવાયની) ₹ 15 લાખથી વધુ હોય તો તેનો રહેઠાણનો દરજ્જો નક્કી કરો.

ઉકેલ : ધ્યાન રાખો

(i) 200 દિવસ આવવાથી તે વ્યક્તિ 182 થી વધુ દિવસની શરત પૂરી કરી રહીશ બનતો નથી. કારણ કે 182 દિવસની શરત પા.વ. માટે છે.

(ii) નૈતિક એ ભારતીય મૂળ વંશજ છે ભારતીય નાગરિક નહીં. તેથી તેને કલમ 6 (1A)- 'માની લીધેલ રહીશ' લાગુ પડશે નહીં.

શરત નં.	**શરત**		**પ્રશ્ન મુજબની ગણતરી**		**શરતની મંજૂરી**
'અ'	પા.વ. 2020-21માં ભારતમાં 182 કે તેથી વધુ દિવસ હાજર રહી હોય.	=	(નવે.-16 + ડિસે.-31 + જાન્યુ.-31 + ફેબ્રુ.-28 + માર્ચ-31) = 137 દિવસ		ના
'બ' (1)	પા.વ.માં 120 કે તેથી વધુ દિવસ માટે ભારતમાં હાજર રહી હોય (તે શખ્સની આવક (વિદેશી સ્ત્રોત સિવાયની) ₹ 15 લાખથી વધુ છે અને 120થી વધુ પરંતુ 182 થી ઓછા દિવસ માટે હાજર રહી છે)		પા.વ. 2020-21 જે 120 થી વધુ છે.	= 137	હા
'બ' (2)	<u>અને</u> તેની અગાઉના ચાર પા.વ. માં કુલ 365 કે તેથી વધુ દિવસ માટે ભારતમાં હાજર રહી હોય	=	પા.વ. 2019-20 પા.વ. 2018-19 પા.વ. 2017-18 <u>પા.વ. 2016-17</u> કુલ દિવસ જે 365 થી વધુ નથી.	= 0 (પ્રથમ વાર આવેલ હોવાથી)	ના
શરત 'અ' અને 'બ' એમ બંને શરતો નામંજૂર થઈ છે તેમ ગણાશે.					
ઉકેલ :	**શ્રી 'નૈતિક'નો રહેઠાણનો દરજ્જો**		**'બિનરહીશ'**		

Ex. 4.7.5.1 : જો ઉપર્યુક્ત મૂળ ઉદાહરણમાં વ્યક્તિ "નૈતિક" ધારો કે પા.વ.ની અગાઉના 4 વર્ષમાં 370 દિવસ હાજર રહી હોય, તો રહેઠાણના દરજ્જામાં શો ફેરફાર થશે ?

ઉકેલ :

(i) ઉપર્યુક્ત ગણતરી પ્રમાણે વ્યક્તિ "નૈતિક" શરત 'બ'ની બન્ને પેટા શરતો પૂરી કરી લેશે અને તે રહીશ ગણાશે.

(ii) પરંતુ ધ્યાન રાખો : કે વ્યક્તિ "નૈતિક" શરત 'બ' (1)નો અપવાદ (3) - (120 થી વધુ પરંતુ 182 થી ઓછા દિવસ હજાર રહી હોય)

ઉકેલ :	**શ્રી 'નૈતિક'નો રહેઠાણનો દરજ્જો**	**RNOR 'રહીશ પરંતુ સામાન્ય રહીશ નહીં'**

Ex. 4.7.5.2 : જો ઉપર્યુક્ત મૂળ ઉદાહરણમાં વ્યક્તિ "નૈતિક"ની ધારો કે કુલ આવક (વિદેશી સ્ત્રોત સિવાયની) ₹ 15 લાખથી ઓછી હોય તો, તો રહેઠાણના દરજ્જામાં શો ફેરફાર થશે ?

ઉકેલ :

(i) ઉપર્યુક્ત મૂળ ઉદાહરણ ગણતરી પ્રમાણે વ્યક્તિ "નૈતિક"ને શરત 'બ' (1)નો અપવાદ (2) (એટલે કે તેને ફક્ત શરત 'અ' - 182 કે તેથી વધુ દિવસ) જ લાગુ પડશે. શરત 'બ' તેને લાગુ પડતી નથી.

(ii) પરતું, ઉપર્યુક્ત મૂળ ઉદાહરણ ગણતરી પ્રમાણે વ્યક્તિ "નૈતિક" પા.વ.માં 137 દિવસ જ હાજર રહી હોય તેનો રહેઠાણનો દરજ્જો "(NR) બિન-રહીશ" ગણાશે.

ઉકેલ :	**શ્રી 'નૈતિક'નો રહેઠાણનો દરજ્જો**	**"NR 'રહીશ પરંતુ સામાન્ય રહીશ નહીં"**

Ex. 4.7.6 : નીચેની માહિતી પરથી વ્યક્તિ "ખુશ્બુ" કે જે ભારતીય નાગરિક છે. તે સામાન્ય રીતે દુબઈમાં રહે છે અને ત્યાં તે કરવેરા ભરવાને પાત્ર નથી. તે ભારતમાં 10-11-2020ના રોજ પ્રથમ વાર 200 દિવસ માટે આવે છે. તો આકારણી વર્ષ 2021-22 માટે તે શખ્સની આવક (વિદેશી સ્ત્રોત સિવાય ની) ₹ 15 લાખથી વધુ હોય તો તેનો રહેઠાણનો દરજ્જો નક્કી કરો.

ઉકેલ : ધ્યાન રાખો

(i) અહીં વ્યક્તિ "ખુશ્બુ" કલમ 6 (1/6)- 'માની લીધેલ રહીશ'ની 3 શરતો ચ(1) તે ભારતીય નાગરિક છે (2) અન્ય કોઈ દેશમાં તે કરવેરા ભરવાને પાત્ર નથી તેમજ (3) તેની કુલ આવક (વિદેશી સ્ત્રોત સિવાય ની) ₹ 15 લાખથી વધુ લાગુ પડશે, પરંતુ,

(ii) ધ્યાન રાખો કે જો તેને કલમ (1)ની મૂળભૂત શરત 'અ' કે 'બ'માંથી કોઈ પણ શરત જો તેને લાગુ પડતી હશે તો કલમ 6 (1A)- 'માની લીધેલ રહીશ' લાગુ પડશે નહીં.

શરત નં.	**શરત**		**પ્રશ્ન મુજબની ગણતરી**		**શરતની મંજૂરી**
'અ'	પા.વ. 2020-21માં ભારતમાં 182 કે તેથી વધુ દિવસ હાજર રહી હોય.	=	(નવે.-21 + ડિસે.-31 + જાન્યુ.-31 + ફેબ્રુ.-28 + માર્ચ-31) = 142 દિવસ		ના
'બ' (1)	પા.વ.માં 120 કે તેથી વધુ દિવસ માટે ભારતમાં હાજર રહી હોય (તે શખ્સની આવક (વિદેશી સ્ત્રોત સિવાયની) ₹ 15 લાખથી વધુ છે અને 120થી વધુ પરંતુ 182 થી ઓછા દિવસ માટે હાજર રહી છે)		પા.વ. 2020-21 જે 120 થી વધુ છે.	= 142	હા
'બ' (2)	<u>અને</u> તેની અગાઉના ચાર પા.વ. માં કુલ 365 કે તેથી વધુ દિવસ માટે ભારતમાં હાજર રહી હોય	=	પા.વ. 2019-20 પા.વ. 2018-19 પા.વ. 2017-18 <u>પા.વ. 2016-17</u> કુલ દિવસ જે 365 થી વધુ નથી.	= 0 (પ્રથમ વાર આવેલ હોવાથી)	ના
શરત 'અ' અને 'બ' એમ બંને શરતો નામંજૂર થઈ છે તેમ ગણાશે.					
ઉકેલ :	**શ્રી 'નૈતિક'નો રહેઠાણનો દરજ્જો**		**'બિનરહીશ'**		

Ex. 4.7.6.1 : જો ઉપર્યુક્ત મૂળ ઉદાહરણમાં વ્યક્તિ ''ખુશ્બુ''ની ધારો કે પા.વ.ની અગાઉના 4 વર્ષમાં 370 દિવસ હાજર રહી હોય, તો રહેઠાણના દરજ્જામાં શો ફેરફાર થશે ?

ઉકેલ :

(i) ઉપર્યુક્ત મૂળ ઉદાહરણ ગણતરી પ્રમાણે વ્યક્તિ ''ખુશ્બુ'', શરત 'બ' પૂર્ણ કરી લેશે. અને તે 'રહીશ' બની જશે. તેથી તેને કલમ 6 (1A)- 'માની લીધેલ રહીશ' લાગુ પડશે નહીં.

(ii) પરંતુ અહી, વ્યક્તિ ''ખુશ્બુ'' કલમ 6 (1)માં આપેલ શરત 'બ'ના અપવાદ (3) - (120 થી વધુ અને 182 થી ઓછા દિવસ હાજર રહી હોય)

ઉકેલ :	**શ્રી 'ખુશ્બુ''નો રહેઠાણનો દરજ્જો**	**'રહીશ પરંતુ સામાન્ય રહીશ નહીં'**

4.7.7 : નીચેની માહિતીના આધારે શ્રી 'પ્રતીક'ની પાછલા વર્ષની કુલ આવક રહેઠાણના દરજ્જાને આધારે વર્ગીકૃત કરો.

ક્રમ	**આવકની વિગત**	**₹**
(1)	અગાઉ ભારતીય કર્મચારી રહી ચૂકેલ વ્યક્તિને વિદેશમાં મળતું પેન્શન	60,000
(2)	ભારતીય કંપની દ્વારા કરવામાં આવેલ થાપણનું ભારત બહાર મળેલું વ્યાજ	20,000
(3)	વિદેશમાં મળેલ ભારતીય કંપનીના ડિબેન્ચરનું વ્યાજ	3,000
(4)	ભારતમાંથી નિયંત્રિત થતાં વિદેશમાં ચાલતા ધંધાનો નફો (જેમાંથી 50% રકમ ભારતમાં લાવ્યા)	4,00,000
(5)	વિદેશમાં મળેલ ખેતીની આવક જે ભારતમાં લાવ્યા	2,00,000
(6)	ભારત બહાર આવેલી મિલકતનું મળેલ ભારત બહાર મળેલ ભાડું	3,00,000
(7)	વિદેશની કંપનીનું વિદેશમાં મળેલ ડિવિડન્ડ	8,000
(8)	પા.વ.ની અગાઉના વર્ષમાં ઉપજેલી આવક પા.વ.માં ભારતમાં લાવ્યા કે જેના પર પહેલા કરવેરો ભર્યો નથી	30,000

ઉકેલ :

રહેઠાણના દરજ્જાના આધારે શ્રી 'પ્રતીક'ની પાછલા વર્ષની કુલ કરપાત્ર આવક			
આવક	**રહીશ પરંતુ સામાન્ય રહીશ (₹)**	**રહીશ (₹)**	**બિન-રહીશ (₹)**
ઉપર્યુક્ત ક્રમ (1)ની આવક	60,000	60,000	60,000
ઉપર્યુક્ત ક્રમ (2)ની આવક	20,000	20,000	20,000
ઉપર્યુક્ત ક્રમ (3)ની આવક	3,000	3,000	3,000
ઉપર્યુક્ત ક્રમ (4)ની આવક	4,00,000	4,00,000	2,00,000
ઉપર્યુક્ત ક્રમ (5)ની આવક	2,00,000	-	-
ઉપર્યુક્ત ક્રમ (6)ની આવક	3,00,000	-	-
ઉપર્યુક્ત ક્રમ (7)ની આવક	8,000	-	-
ઉપર્યુક્ત ક્રમ (8)ની આવ	-	-	-
કુલ કરપાત્ર આવક	**9,91,000**	**4,83,000**	**2,83,000**

4.8 ચાવીરૂપ શબ્દો (Key Words)

- **રહેઠાણના દરજ્જો :**

  જ્યારે કરદાતા, પાછલાં વર્ષની કુલ કરપાત્ર આવક નક્કી કર્યા બાદ કર ભરવાની જવાબદારી અદા કરવાની જરૂર પડે છે. તે શખ્સ, સૌપ્રથમ આવકવેરાની કલમ 6 (1)માં આપેલ શરતોની ચકાસણી કરવાની જે પ્રક્રિયા કરે છે તેને રહેઠાણનો દરજ્જો નક્કી કરવાની પ્રક્રિયા તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

- **રહીશ (Resident) :**

  આવકવેરાની કલમ 6માં દરેક શખ્સ ક્યારે ભારતીય 'રહીશ' બની શકે તેની શરતો આપેલી છે જો કોઈ શખ્સ તે શરતોની પૂરતી કરતો જણાશે તો તે ભારતીય 'રહીશ' છે તેમ ગણાય.

- **બિન-રહીશ (Non-Resident) :**

  જો કોઈ શખ્સ આવકવેરાની કલમ 6માં આપેલી શરતો મુજબ લાયક કોઈ પણ રીતે લાયક ઠરતો નથી. તો તે શખ્સ ભારતીય 'બિન-રહીશ' છે તેમ ગણાય.

- **માની લીધેલ રહીશ (Deemed to be Resident) :**

  'માની લેવામાં આવેલ રહીશ'નો ખ્યાલ ફક્ત કુદરતી વ્યક્તિ તેમજ HUFના કર્તા શખ્સને જ લાગુ પડે છે. જો તેઓ (i) ભારતીય નાગરિક હોય (ii)ની કુલ આવક (વિદેશી સ્ત્રોત સિવાયની) ₹ 15,00,000 થી વધુ છે અને (iii) જો તે વ્યક્તિ પોતાના રહેઠાણ અથવા કાયમી નિવાસ અથવા પ્રાદેશિક ક્ષેત્રના કારણે અથવા અન્ય કોઈ દેશમાં કરવેરા ભરવા માટે જવાબદાર ન હોય, તો તેઓ 'માની લેવામાં આવેલ રહીશ' છે તેમ ગણાશે. (કલમ કલમ 6 (1) મુજબ કે કલમ 6 (1)ની મૂળભૂત શરત (બ) ના અપવાદ (3) સિવાય)

- **રહીશ તેમજ સામાન્ય રહીશ (Resident and Ordinary Resident) :**

  રહીશ તેમજ સામાન્ય રહીશનો ખ્યાલ પણ ફક્ત કુદરતી વ્યક્તિ તેમજ HUFના કર્તા શખ્સને જ લાગુ પડે છે. જો તેઓ આવકવેરા કાયદાની કલમ 6 (1)માં આપેલ મૂળભૂત શરતો મુજબ 'રહીશ' બને અને તે ઉપરાંત તેઓ કલમ 6(6)(1)માં આપેલ વધારાની શરતોની પણ પૂર્તિ કરે ત્યારે તેઓ ભારતીય 'રહીશ તેમજ સામાન્ય રહીશ' છે તેમ ગણાશે.

- **રહીશ પરંતુ સામાન્ય રહીશ નહીં (Resident but Not Ordinary Resident) :**

  'રહીશ તેમજ સામાન્ય રહીશ નહીં'નો ખ્યાલ પણ ફક્ત કુદરતી વ્યક્તિ તેમજ HUFના કર્તા શખ્સને જ લાગુ પડે છે. જો તેઓ ઉપર્યુક્ત જણાવ્યા મુજબ 'રહીશ તેમજ સામાન્ય રહીશ' ન બની શકે તો અને આવકવેરા કાયદાની કલમ 6(6)(c) તેમજ (d) મુજબ 'રહીશ તેમજ સામાન્ય રહીશ નહીં' ગણાશે.

- **Crew Member :**

  ભારતીય વહાણ પર કાર્ય કરનાર વ્યક્તિ એ લાંબી દરિયાઈ મુસાફરી કરવી પડતી હોય છે તેથી તેવા સંજોગોમાં રહેઠાણના દરજ્જા નક્કી કરવા માટે તે અંગેની વિગત રહેઠાણના દરજ્જો નક્કી કરતી વખતે આપવામાં આવેલ છે.

- **ભારતીય નાગરિક (Indian Citizen) :**

  જેનો પોતાનો જન્મ અને માતા-પિતામાંથી કોઈ પણ એકનો જન્મ ભારતમાં થયો હોય અથવા તો કોઈ વિદેશી વ્યક્તિ એ ભારતીય નાગરિક સાથે લગ્નની નોંધણી કરેલ હોય.

- **ભારતીય મૂળ વંશજ (A Person of an Indian Origin) :**

  ભારતીય મૂળ વંશજ એટલે એવી વ્યક્તિ કે જેનો, જેના માતા-પિતા, દાદા-દાદી, નાના-નાની પૈકી કોઈનો જન્મ 'વિભાજન પહેલાના ભારત'માં થયો હોય.

- **વિદેશી સ્ત્રોતોથી થતી આવક (Income from Forigh Sources) :**

  એવી આવક કે જે પાછલા વર્ષમાં ભારતમાં મળેલી કે મળી છે તેમ માનવામાં ન આવતી હોય; લેણી થયેલી કે ઉપજેલી ન હોય કે લેણી અથવા ઉપજેલી છે તેમ માનવામાં પણ આવતી ન હોય એવી બધી જ આવકો વિદેશી સ્ત્રોતોથી થતી આવક છે.

- **ઉપજેલી કે લેણી થયેલી આવક (Accrues or Arises Income) :**

  જે આવક મેળવવાનો હક્ક પ્રાપ્ત થઈ ગયો હોય તે આવક ઉપજેલી કે લેણી થઈ ગણાય.

4.9 બહુવિકલ્પ પ્રશ્નો (MCQs) :

નીચે જણાવેલ દરેક પેટા પ્રશ્નના એક કરતાં વધુ જવાબો આપેલ છે. પરંતુ તે પૈકી ફક્ત એક જ જવાબ સાચો છે. તમારે સાચો જવાબ નક્કી કરવાનો છે. તેમ જ તેના સમર્થનમાં જ્યાં જરૂર જણાય ત્યાં સમજૂતી રજૂ કરશો :

(1) આવકવેરા કાયદાની કલમ 6(1) મુજબ કુદરતી વ્યક્તિ એ પાછલા વર્ષમાં કુલ કેટલા દિવસ હાજર રહેવું જરૂરી છે જેથી તે રહીશ બની શકે ?

(a) 182 (b) 60 (c) 120 (d) 365

(2) જો વ્યક્તિ પા.વ.માં 60 કે તેથી વધુ દિવસ ભારતમાં હાજર રહી હોય તો રહીશ બનવા માટે પા.વ.ની તરત અગાઉના 4 વર્ષમાં લઘુતમ કેટલા દિવસની હાજરી જરૂરી છે ?

(a) 365 (b) 60 (c) 120 (d) 365

(3) સામાન્ય રહીશનો દરજ્જો મેળવવા માટે રહીશ એસેસીને વધારાની કુલ કેટલી શરતોનું પાલન કરવું જરૂરી છે ?

(a) એક (b) બે (b) ત્રણ (d) ચાર

(4) નાણાં બિલ 2020 મુજબ એસેસી કુદરતી વ્યક્તિ હોય તો તેને રહેઠાણના કુલ કેટલા દરજ્જા પ્રાપ્ત કરી શકે છે ?

(a) એક (b) બે (b) ત્રણ (d) ચાર

(5) નાણાં બિલ 2020 મુજબ એસેસી કુદરતી વ્યક્તિ હોય તો તે રહીશ, બિનરહીશ ઉપરાંત કયો મૂળ દરજ્જો પ્રાપ્ત કરી શકે છે ?

(a) વિદેશનો રહીશ (b) દૂરનો રહીશ

(c) માની લીધેલો રહીશ (d) ઉપર્યુક્ત એક પણ નહી

(6) માની લીધેલ રહીશનો દરજ્જો પ્રાપ્ત કરવા માટે એસેસીની કુલ આવક (વિદેશના સ્ત્રોત સિવાયની) કેટલા રૂપિયાથી વધુ હોવી જોઈએ ?

(a) 5 લાખ (b) 10 લાખ (c) 15 લાખ (d) 20 લાખ

(7) માની લીધેલ રહીશનો દરજ્જો નીચેનામાંથી કયા એસેસીને જ લાગુ પડે છે ?

(a) ભારતીય નાગરિક (b) ભારતીય મૂળ વંશજ
(c) બિન રહીશ (d) સામાન્ય રહીશ

(8) જો કોઈ ભારતીય નાગરિક એસેસી જેની કુલ આવક (વિદેશી સ્ત્રોત સિવાયની) ₹ 15 લાખ થી વધુ હોય અને તે ભારતની મુલાકાતે પા.વ.માં 181 દિવસ માટે આવે તો તે વ્યક્તિ -

(a) મૂળભૂત શરત 'અ' મુજબ બિનરહીશ ગણાશે.
(b) મૂળભૂત શરત 'બ'(1) મુજબ 60 કે તેથી વધુ દિવસ હાજર હોય રહીશ બની શકે.
(c) મૂળભૂત શરત 'બ'(1)ના અપવાદ મુજબ 120 કે તેથી વધુ પરંતુ 182 થી ઓછા દિવસ હાજર હોય રહીશ બની શકે.
(d) રહીશ ઉપરાંત સામાન્ય રહીશ પણ બની શકે.

(9) માની લીધેલ રહીશનો ખ્યાલ નાણાં બિલ 2020ની દરખાસ્તથી આવકવેરા કાયદાની કઈ કલમમાં ઉમેરવામાં આવ્યો છે ?

(a) કલમ 6(6) (b) કલમ 6(6A) (c) કલમ 6(1A) (d) કલમ 6(B)

(10) આવકવેરા કાયદાની કલમ 6 (6) મુજબ લાયક ઠરતો એસેસી ફક્ત -

(a) રહીશ બની શકે
(b) બિન રહીશ જ રહેશે
(c) રહીશ પરંતુ સામાન્ય રહીશ બની શકે.
(d) રહીશ પરંતુ સામાન્ય રહીશ નહીં જ બની શકે.

(11) રહેઠાણના આધારે આવકની કર પાત્રતા નક્કી કરતી વખતે આવકને મૂળ કેટલા પ્રકારમાં વહેચવામાં આવી છે.

(a) ત્રણ (b) ચાર (c) એક (d) બે

(12) પાછલા વર્ષમાં ભારતમાં મળેલી કે મળી છે તેમ ગણાતી આવક નીચેમાંથી કયા પ્રકારના એસેસી માટે લાગુ પડે છે ?

(a) રહીશને (b) સામાન્ય રહીશને
(c) બિન રહીશને (d) દરેકને

(13) જે ધંધા કે વ્યવસાયની સ્થાપના ભારતમાં થઈ હોય પરંતુ પાછલા વર્ષ દરમિયાન તેમાંથી મળેલ આવક ભારત બહારથી ઉપજેલી કે લેણી થયેલ હોય તો તેવી આવક કોના માટે કરપાત્ર નથી ?

(a) રહીશને (b) સામાન્ય રહીશને
(c) બિન રહીશને (d) ઉપર્યુક્ત એક પણને નહીં.

(14) પાછલા વર્ષની અગાઉના વર્ષમાં વિદેશમાં લેણી થયેલી આવકને જો પા.વ. દરમિયાન ભારતમાં લાવવામાં આવે તો તે -

(a) ફક્ત સામાન્ય રહીશ માટે કરપાત્ર છે.

(b) ફક્ત રહીશ માટે જ કરપાત્ર છે.

(c) ફક્ત બિન રહીશ માટે જ કરપાત્ર છે.

(d) કોઈ પણ એસેસી માટે કરપાત્ર ગણાય નહીં.

(15) નીચેનામાંથી કયા પ્રકારના એસેસી માટે રહીશ અથવા બિન-રહીશ એમ ફક્ત બે જ પ્રકારનો રહેઠાણનો દરજ્જો હોય છે ?

(a) પેઢી (b) AOP (c) કંપની (d) ઉપર્યુક્ત દરેક

(16) જો કોઈ શખ્સ એ પોતાની કુલ આવક પર કરનું ભારણ ઘટાડવું હોય તો તેના માટે નીચેનામાંથી કયા પ્રકારનો દરજ્જો સૌથી વધુ સારો રહેશે.

(a) રહીશ (b) સામાન્ય રહીશ

(c) બિન-રહીશ (d) માની લીધેલ રહીશ

(17) નીચેનામાંથી કયું વિધાન સાચું છે ?

(a) કરવેરાના બોજનું ભારણ એસેસીની આવકની રકમ પર આધારિત છે.

(b) વિદેશમાં સ્થિત મકાન-મિલકતની આવક ફક્ત ''બિન-રહીશ'' માટે જ કરપાત્ર છે.

(c) રહીશ બનવા માટે ભારતીય મૂળ વંશજ એસેસીની પાછલા વર્ષ દરમિયાન ભારતમાં ઓછામાં ઓછા 60 દિવસની હાજરી હોવી જરૂરી છે.

(d) બિન-રહીશને વિશ્વના કોઈ પણ ભાગમાંથી મળેલી આવક સંપૂર્ણ પણે કરમુક્ત છે.

(18) નીચેનામાંથી કયું વિધાન સાચું છે ?

(a) આવકવેરો ભરવાની જવાબદારી કરભરનારના રહેઠાણના દરજ્જાને આધારે નક્કી થાય છે.

(b) બધા જ શખ્સ માટે રહેઠાણના દરજ્જા ત્રણ પ્રકારના છે.

(c) કોઈ પણ બિન-નાગરિક શખ્સ સામાન્ય રહીશ ગણાય તે માટે પાછલા વર્ષ દરમિયાન તેનો ઓછામાં ઓછા 182 દિવસ ભારતમાં રહેવું જરૂરી છે.

(d) ભારતમાંથી જેનું નિયંત્રણ થતું હોય તેવી વિદેશી કંપની ''સામાન્ય રહીશ'' બની શકે નહીં.

(19) નીચેનામાંથી કયું વિધાન સાચું છે ?

(a) વિદેશમાં ઉપજેલી કે લેણી થયેલી આવક બારોબાર ભારતમાં મળી હોય તો પણ 'બેન-રહીશ' એસેસી માટે કરપાત્ર ગણાય નહીં.

(b) વિદેશમાં ઉપજેલી કે લેણી થયેલી પગારની આવક જો વિદેશમાં મેળવવામાં આવે તો પણ 'સામાન્ય રહીશ' માટે કરપાત્ર ગણાય.

(c) ભારતમાં જે રહીશ હોય તે શખ્સ તે જ આકારણી વર્ષ માટે અન્ય કોઈ પણ દેશમાં રહીશ બની શકે નહીં.

(d) જો કોઈ શખ્સ એક પા.વ. માટે 'રહીશ' બની જાય તો ત્યાર પછીના પા.વ. માટે પણ તે 'રહીશ' જ માનવામાં આવે છે.

(20) નીચેનામાંથી કયું વિધાન સાચું નથી ?

(a) જો કોઈ શખ્સ તેની આવકના કોઈ પણ એક સાધન સંબંધમાં 'રહીશ' ગણાતો હશે તો પછી તે પા.વ.ની તેની બીજી આવકના સાધનો માટે પણ 'રહીશ' જ ગણાશે.

(b) ફક્ત 'કુદરતી વ્યક્તિ' અને 'પા0'ને જ રહીશ પરંતુ સામાન્ય રહીશ નહીં તેવો દરજ્જો મળી શકે છે.

(c) એક ભારતીય કંપની હંમેશા ભારતમાં 'રહીશ' ગણાય.

(d) એક વિદેશી કંપની હંમેશા ભારતમાં 'બિન-રહીશ' ગણાય.

ઉકેલ :

MCQ	**સાચો વિકલ્પ નં.**	**MCQ નો સાચો જવાબ**
(1)	A	182
(2)	D	365
(3)	B	બે
(4)	C	ત્રણ
(5)	C	માની લીધેલો રહીશ
(6)	C	15 લાખ
(7)	A	ભારતીય નાગરિક
(8)	C	મૂળભૂત શરત 'બ'(1)ના અપવાદ મુજબ 120 કે તેથી વધુ પરંતુ 182 થી ઓછા દિવસ હાજર હોય રહીશ બની શકે.
(9)	C	કલમ 6(1A)
(10)	D	રહીશ પરંતુ સામાન્ય રહીશ નહીં જ બની શકે.
(11)	D	બે
(12)	D	દરેકને
(13)	C	બિન રહીશને
(14)	D	કોઈપણ એસેસી માટે કરપાત્ર ગણાય નહીં.
(15)	D	ઉપર્યુક્ત દરેક
(16)	C	બિન-રહીશ
(17)	C	રહીશ બનવા માટે ભારતીય મૂળ વંશજ એસેસીની પાછલા વર્ષ દરમિયાન ભારતમાં ઓછામાં ઓછા 60 દિવસની હાજરી હોવી જરૂરી છે.
(18)	A	આવકવેરો ભરવાની જવાબદારી કરભરનારના રહેઠાણના દરજ્જાને આધારે નક્કી થાય છે.

(19)	B	વિદેશમાં ઉપજેલી કે લેણી થયેલી પગારની આવક જો વિદેશમાં મેળવવામાં આવે તો પણ 'સામાન્ય રહીશ' માટે કરપાત્ર ગણાય.
(20)	D	એક વિદેશી કંપની હંમેશા ભારતમાં બિન-રહીશ' ગણાય.

4.10 ટૂંકા પ્રશ્નો

Ex. 4.10.1 નીચેની માહિતી પરથી વ્યક્તિ ભારતીય મૂળ વંશજ (Person of Indian Origin) છે કે કેમ તે નક્કી કરો.

(1)	જો વ્યક્તિનો જન્મ 1975માં ફ્રાંસમાં થયો હોય, તેના પિતાનો જન્મ 1945માં બાંગ્લાદેશમાં થયો હોય.
(2)	જો વ્યક્તિનો જન્મ 1980માં ઈંગ્લેન્ડમાં થયો હોય, તેના પિતાનો જન્મ 1950માં અમેરિકામાં થયો હોય અને તેના દાદાનો જન્મ 1925માં લાહોરમાં થયો હોય.
(3)	જો વ્યક્તિનો જન્મ 1988માં ઓસ્ટ્રેલીયામાં થયો હોય, તેના પિતાનો જન્મ 1960માં અમેરિકામાં થયો હોય અને તેના દાદાનો જન્મ 1935માં રશિયામાં થયો હોય પરંતુ તેના નાનાનો જન્મ 1940માં કરાચીમાં થયો હોય.

ઉકેલ : વ્યક્તિ દરેક કેસમાં ભારતીય મૂળ વંશજ ગણાશે.

Ex. 4.10.2 શ્રી "નિરાલી" કે જે ભારતીય રહીશ છે પરંતુ ભારતીય મૂળ વંશજ નથી. હાલમાં તે જર્મની સ્થિત એક કંપનીમાં કાર્ય કરે છે.તે પાછલા વર્ષ 2020-21માં ભારતની ફક્ત 20 દિવસ માટે જ મુલાકાતે આવે છે. પરંતુ તેની વિદેશના સ્ત્રોત સિવાયની કુલ આવક ₹ 18 લાખ છે. જો કે તે જર્મનીમાં કર ભરવાને જવાબદાર થતી નથી તો તેનો રહેઠાણનો દરજ્જો નક્કી કરો તેમજ કારણ જણાવો.

ઉકેલ :

(i) કલમ 6(1A)ની ત્રણે શરતો મુજબ, તે "માની લીધેલ રહીશ" અને કલમ 6(6)(d) હેઠળ તે RNOR - રહીશ પરંતુ સામાન્ય રહીશ નહિ" ગણાશે.

Ex. 4.10.3 નીચેની માહિતીના આધારે આપેલ દરેક એસેસી પાછલા વર્ષ 20-21માં ભારતની મુલાકાતે આવેલ છે તેમ ગણીને દરેકનો રહેઠાણનો દરજ્જો નક્કી કરો.

ક્રમ નં.	શરતો	મુલાકાતી વ્યક્તિ			
		જય	અજય	નિલય	અભય
(1)	શું તે ભારતીય નાગરિક છે ?	હા	ના	ના	હા
(2)	શું તે ભારતીય મૂળ વંશજ છે ?	ના	હા	ના	હા
(3)	શું તેની કરપાત્ર આવક ₹ 15,00,000 થી વધુ છે ?	હા	હા	હા	ના
(4)	શું તે પા.વ. દરમિયાન ભારતમાં 120 કે તેથી વધુ પરંતુ 182થી ઓછા દિવસ માટે હાજર રહી છે. તેમજ પાછલા વર્ષની તરત અગાઉના 4 વર્ષમાં તે 365થી વધુ દિવસ ભારતમાં હાજર રહી છે ?	હા	ના	હા	હા

ઉકેલ :

જય	અજય	નિલય	અભય
રહીશ પરંતુ સામાન્ય રહીશ નહીં.	બિન-રહીશ	બિન-રહીશ	બિન-રહીશ
શરત 'બ' અપવાદ (3) મુજબ	શરત 4ની અપૂર્તિ	શરત 1 અને 2 ની અપૂર્તિ શરત 'અ' ની અપૂર્તિ	શરત 'બ' લાગુ પડશે નહીં અને

4.11 વિસ્તારપૂર્વકના પ્રશ્નો

Ex. 4.11.1 નીચેની માહિતીના આધારે નાણાં બિલ 2020ની જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં રાખીને પાછલા વર્ષ દરમિયાન ભારતની મુલાકાતે આવનાર દરેક એસેસીનો રહેઠાણનો દરજ્જો નક્કી કરો.

ક્રમ નં.	શરતો	વ્યક્તિઓ							
		નિમેશ	રમેશ	સુરેશ	પ્રિતેશ	રાકેશ	દિપેશ	જયેશ	નિલેષ
(1)	ભારતીય મૂળ વંશજ છે ?	હા	હા	હા	હા	હા	હા	ના	ના
(1)	ભારતીય નાગરિક છે ?	હા	ના	હા	હા	ના	ના	ના	ના
(3)	વિદેશી સ્ત્રોત સિવાયની પાછલા વર્ષની કુલ આવક ₹ 15 લાખથી વધુ છે ?	હા	હા	ના	હા	હા	હા	ના	ના
(4)	પાછલા વર્ષે 2020-21માં ભારતમાં વિતાવેલ દિવસો	23	33	43	53	128	186	189	119
(5)	અન્ય કોઈ દેશમાં કોઈપણ કારણસર કર ભરવાને જવાબદાર થાય છે ?	ના	ના	ના	હા	ના	ના	ના	ના
(6)	પાછલા વર્ષની અગાઉના 4 વર્ષમાં 365 કે તેથી વધુ દિવસ ભારતમાં રહી છે ?	409	410	411	412	413	250	250	365
(7)	પાછલા વર્ષની તરત અગાઉના 10 વર્ષ દરમિયાન તે ભારતીય રહીશ બનેલ છે.	2	3	4	4	5	5	5	3
(8)	પાછલા વર્ષની તરત અગાઉના 7 વર્ષ દરમિયાન હાજર દિવસની સંખ્યા	740	750	750	750	750	750	750	750

ઉકેલ :

નિમેશ	રમેશ	સુરેશ	પ્રિતેશ	રાકેશ	દિપેશ	જયેશ	નિલેષ
માની લીધેલ રહીશ	બિન-રહીશ	બિન-રહીશ	બિન-રહીશ	રહીશ પરંતુ સામાન્ય રહીશ નહીં.	રહીશ તેમજ સામાન્ય રહીશ	રહીશ તેમજ સામાન્ય રહીશ	રહીશ તેમજ સામાન્ય રહીશ
શરત 3,4,6 મુજબ	માની લીધેલ રહીશની શરત 3,4,6માંથી એકની અપૂર્તિ તેમજ 60થી ઓછા દિવસની હાજરી			શરત ''બ''ના અપવાદ (3) મુજબ	મૂળભૂત શરત 'અ' અને વધારાની બન્ને શરતોની પૂર્તિ		મૂળભૂત શરત 'બ' અને વધારાની બન્ને શરતોની પૂર્તિ

Ex. 4.11.2 નીચેની માહિતીના આધારે શ્રી માલવની પાછલા વર્ષની કુલ આવક રહેઠાણના દરજ્જાને આધારે વર્ગીકૃત કરો.

ક્રમ	આવકની વિગત	₹
(1)	સિંગાપુરમાંથી નિયંત્રણ કરતાં ધંધામાંથી થયેલ આવક જે ભારતમાં મળેલ છે.	1,00,000
(2)	ભારત બહાર આવેલી મિલકતનું મળેલ ભાડું જે ભારત બહાર આવેલી ભારતીય બૅંકમાં જમા કરેલ તે ભારતમાં લાવ્યા	1,20,000
(3)	ભારત બહાર રહેલા ભારતીય રહીશને વિદેશમાં મળેલ લોન પરનું વ્યાજ જે ભારતમાં લાવવામાં આવ્યું હોય.	18,000
(4)	ભારતમાં પૂરી પાડવામાં આવેલ સેવાઓનું વળતર કે જે ભારત બહાર ઉપજેલ હોય	80,000
(5)	ભારતમાં રહેતા બિન-રહીશ વ્યક્તિને મળેલ રોયલ્ટીની આવક	20,000
(6)	વિદેશી કંપનીનું ભારતમાં મળેલ વ્યાજ	2,00,000
(7)	વિદેશી કંપનીનું વિદેશમાં મળેલ વ્યાજ	50,000
(8)	ભારતીય કંપનીનું વિદેશમાં મળેલ વ્યાજ	30,000
(9)	હોલેન્ડ સ્થિત મિલકતમાં વેચાણથી મળેલ નફો કે જેનો 75% હિસ્સો ભારતમાં મળેલ હોય	40,000
(10)	અમદાવાદથી નિયંત્રિત બર્મા સ્થિત ધંધાનો નફો (જેમાંથી ₹ 1,00,000 ભારતમાં મળેલ)	1,90,000

ઉકેલ :

રહીશ પરંતુ સામાન્ય રહીશ	રહીશ	બિન-રહીશ
ક્રમ નં. (1) થી (10)ની બધી જ આવક, [(9)મી આવકની 75% રકમ]	ક્રમ નં. (2) અને (7) સિવાયની બધી જ આવક, [(9)મી આવકની 75% રકમ]	ક્રમ નં. (2) અને (7) સિવાયની બધી જ આવક, [(10)મી આવકમાં ફક્ત ભારતમાં મળેલ રકમ]
કુલ કરપાત્ર આવકઃ ₹ 8,38,000	કુલ કરપાત્ર આવકઃ 6,68,000	કુલ કરપાત્ર આવકઃ ₹ 5,88,000

BAOU Education for All

ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર
ઓપન યુનિવર્સિટી
(ગુજરાત સરકાર દ્વારા સ્થાપિત)

દ્વિતિય વર્ષ બી.કોમ.
BCTAXN205
આવકવેરો અને GST

વિભાગ

2

એકમ-5	પગારની આવક (Salary income)	3-62
એકમ-6	મકાન મિલકતની આવક	63-97
એકમ-7	ધંધાની કે વ્યવસાયની આવક	98-120
એકમ-8	મૂડી નફો	121-149

લેખન :	પ્રો. (ડૉ.) મનોજ શાહ	પ્રોફેસર & નિયામક, સ્કૂલ ઓફ કોમર્સ એન્ડ મેનેજમેન્ટ, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
	ડૉ. દિપક રાસ્તે	એસોસિયેટ પ્રોફેસર, શ્રી સહજાનંદ વાણિજ્ય મહાવિદ્યાલય, અમદાવાદ.
	પ્રો. પંકજ રાવલ	એસોસિયેટ પ્રોફેસર, એચ. એ. કોલેજ ઓફ કોમર્સ, અમદાવાદ.
	ડૉ. યશ શાહ	આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, એલ. જે. ઇન્સ્ટીટયુટ ઓફ મેનેજમેન્ટ, અમદાવાદ.
પરામર્શક(વિષય) :	પ્રો. (ડૉ.) મનોજ શાહ	પ્રોફેસર & નિયામક, સ્કૂલ ઓફ કોમર્સ એન્ડ મેનેજમેન્ટ, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
	ડૉ. મર્જુન જોખી	વાઈસ પ્રિન્સીપાલ, જી.એલ.એસ. યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
	ડૉ. શંકરસિંહ સોઢા	એસોસિયેટ પ્રોફેસર, ગુજરાત યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
પરામર્શક(ભાષા) :	શ્રી ધનશ્યામ કે ગઢવી	નિવૃત આચાર્ય, સાર્વજનિક કોલેજ, મહેસાણા.
	શ્રી દિવ્યેશ વ્યાસ	આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
	ડૉ. જિતલ રાઠોડ	આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, (ગુજરાતી) ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
સંપાદન :	પ્રો. (ડૉ.) મનોજ શાહ	પ્રોફેસર & નિયામક, સ્કૂલ ઓફ કોમર્સ એન્ડ મેનેજમેન્ટ, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.

પ્રકાશક :	ડૉ. ભાવિન ત્રિવેદી	કાર્યકારી કુલસચિવ, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.

આવૃત્તિ : જૂન 2021 સુધારેલ પુનઃ આવૃત્તિ (નવો અભ્યાસક્રમ)

ISBN : 978-81-938309-4-9

સર્વાધિકાર સુરક્ષિત

આ પાઠ્યપુસ્તક ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીના ઉપક્રમે વિદ્યાર્થીલક્ષી સ્વઅધ્યન હેતુથી; દૂરવર્તી શિક્ષણના ઉદ્દેશને કેન્દ્રમાં રાખી તૈયાર કરવામાં આવેલ છે. જેના સર્વાધિકાર સુરક્ષિત છે. આ અભ્યાસ-સામગ્રીનો કોઈપણ સ્વરૂપમાં ધંધાધારી ઉપયોગ કરતાં પહેલાં ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીની લેખિત પરવાનગી લેવાની રહેશે.

એકમ 5 પગારની આવક (Salary Income)

: રૂપરેખા :

5.1 પ્રસ્તાવના

5.2 પગાર એટલે શું ? પગારના નિયમો

5.3 પગારની વ્યાખ્યા

5.4 પગારમાં કઈ રકમનો સમાવેશ થાય છે ?

5.5 બોનસ અને કમિશન

5.6 ભથ્થાંઓ

5.7 સવલતો

5.8 પગારને બદલે મળતાં લાભ

5.9 ગ્રેજ્યુઈટી અને પેન્શન

5.10 પ્રોવિડન્ટ ફંડ

5.11 પગારની આવક સાથે સંકળાયેલ અન્ય જોગવાઈઓ

5.12 પગારની આવકમાંથી બાદ મળતી કપાતો

5.13 વિશિષ્ટ ઉદાહરણો

- **સ્વાધ્યાય**

5.1 પ્રસ્તાવના

ભારતના આવકવેરા કાયદો, 1961 પ્રમાણે જે આવકો કરપાત્ર છે તે વર્તમાન આવકવેરા કાયદા પ્રમાણે નીચે આપેલ જુદા જુદા શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર ગણાશે.

1. પગારની આવક
2. મકાન-મિલકતની આવક
3. ધંધા વ્યવસાયની આવક
4. મૂડી નફાની આવક
5. અન્ય સાધનોની આવક

એસેસીએ પાછલા વર્ષ દરમ્યાન કમાયેલ કે મેળવેલ પોતાની કુલ આવક જુદાં જુદાં શીર્ષક હેઠળ આવકના આધાર મુજબ દર્શાવવાની છે. જુદાં જુદાં શીર્ષક હેઠળ આવકની કરપાત્રતા નક્કી કરવાની ગણતરી તેમજ દરેક શીર્ષક હેઠળ મળતી ખાસ કપાતો અલગ અલગ છે.

આમ, જુદાં જુદાં શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર આવકની ગણતરી કેવી રીતે કરવી ? કુલ ગ્રોસ આવક કેવી રીતે શોધવી ? સામાન્ય કપાતોની રકમ કેવી રીતે શોધવી ? કુલ કરપાત્ર રકમ કેવી રીતે શોધવી ? વિગેરે જેવી વિવિધ બાબતોનો અભ્યાસ આ પ્રકરણમાં તેમજ આ પ્રકરણ પછીના પ્રકરણમાં કરીશું ?

વિદ્યાર્થીમિત્રોને જલ્દીથી સમજમાં આવે એટલે નીચેના ચાર્ટ દ્વારા ઉપરની વાત સમજીએ.

એસેસી (વ્યક્તિ) ની કુલ કરપાત્ર આવકની ગણતરી

1.	કરપાત્ર પગારની આવક	.....
2.	કરપાત્ર મકાન-મિલકતની આવક	.....
3.	કરપાત્ર ધંધો કે વ્યવસાયની આવક	.....
4.	કરપાત્ર મૂડી નફાની આવક	.....
5.	કરપાત્ર અન્ય સાધનોની આવક	.....
	ગ્રોસ આવક	.....
	બાદ : સામાન્ય કપાતો (કલમ 80 C થી 80 U)	.....
	કુલ કરપાત્ર આવક	.....

ભારતના આવકવેરા કાયદા હેઠળ જે આવકોનો પગારની આવકમાં સમાવેશ થાય છે તે કયા પ્રકારની અને કઈ આવકો છે ? તેમજ તેની કરપાત્ર રકમ કેવી રીતે ગણાશે ? તેની વિગતવાર ચર્ચા આ પ્રકરણમાં કરેલ છે.

પગારની આવકમાં કેટલીક આવકો સંપૂર્ણ કરપાત્ર છે, જ્યારે કેટલીક આવકો અંશતઃ કરપાત્ર છે અથવા સંપૂર્ણ કરમુક્ત છે. આમ, પગારની આવકમાં કઈ કઈ વિગતોનો સમાવેશ થાય છે તેમજ તેની કઈ ખાસ કપાતો છે વિગેરેની વિગતવાર ચર્ચા આ પ્રકરણના આગળના મુદ્દાઓમાં કરેલ છે. ભારતીય આવકવેરા કાયદામાં 'પગારની આવક' કલમ 17 થી 21 માં કરવામાં આવેલ છે.

5.2 પગાર એટલે શું ? પગારના નિયમો

કઈ આવકને પગારની આવક કહેવાય તે માટે નીચેના બે નિયમો હોવા જરૂરી છે.

(i) એક વ્યક્તિ દ્વારા બીજી વ્યક્તિને તેના કાર્ય કે સેવાના બદલામાં જે ચૂકવણી અને સગવડો આપવામાં આવે છે તે રકમ અને

(ii) આ બંને વ્યક્તિ વચ્ચે માલિક અને કર્મચારીનો સંબંધ હોવો જરૂરી છે.

ઉદાહરણો દ્વારા સમજીએ કે કોઇ વ્યક્તિ તેના કાર્યના બદલામાં મળતી રકમ પગાર ગણાય કે નહિ ;

(1) એજન્ટને મળેલ કમિશન : આ પગારની આવક ગણાશે નહિ કેમ કે એજન્ટ એ કર્મચારી નથી. એજન્ટને મળતું કમિશન 'ધંધા કે વ્યવસાયની આવક' કે 'અન્ય સાધનોની આવક' હેઠળ કરપાત્ર ગણાશે.

(2) લોકસભા, રાજ્યસભા કે વિધાનસભા સભ્યોને મળતો પગાર : લોકસભા કે રાજ્યસભાના સાંસદોને મળતો પગાર તેમજ વિધાનસભાના સભ્યોને મળતો પગાર પગારની આવક ગણાશે નહિ, કારણ કે આ સભ્યો સરકારના કર્મચારીઓ નથી, તેમને મળતો પગાર 'અન્ય સાધનોની આવક' હેઠળ કરપાત્ર ગણાશે.

(3) વિદેશી સરકાર પાસેથી ભારતમાં નોકરીની ફરજો નિભાવવા માટે મળતું મહેનતાણું પગારની આવક ગણાશે, પરંતુ ભારતમાં રહીશ વ્યક્તિએ વિદેશી સરકારને વિદેશમાં આપેલી સેવાઓ બદલ મળેલ મહેનતાણું 'અન્ય સાધનોની આવક' ના શીર્ષક હેઠળ ગણાશે.

(4) જો કોઈ કર્મચારીને તેના માલિક પાસેથી અન્ય કોઈ વ્યક્તિ કે સંસ્થાને આપેલ સેવાઓ માટે મળેલ મહેનતાણું 'પગારની આવક' ગણાશે નહિ.

5.3 પગારની વ્યાખ્યા (Definition of salary)

ભારતીય આવકવેરા કાયદામાં કલમ 17(1) મુજબ 'પગાર'માં નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે :

1. મજૂરી
2. વર્ષાસન કે પેન્શન
3. ગ્રેચ્યુઇટી
4. પગાર કે મજૂરીને બદલે અથવા તે ઉપરાંત આપવામાં આવતી કોઇ પણ ફી, કમિશન, ભથ્થાં, સવલતો વિગેરે.
5. કર્મચારીની ચઢેલી રજાઓની અવેજમાં મળેલ રકમ
6. અગાઉથી મળેલ પગાર
7. માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં માલિકનો પગારના 12%થી વધુ ફાળો અને માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં વાર્ષિક 9.5% થી વધુ વ્યાજ
8. કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા તેના કર્મચારીઓના નામે પેન્શન યોજના હેઠળ જમા થયેલ ફાળો
9. સામાન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાંથી માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં ફેરબદલી કરાયેલ રકમનો કરપાત્ર ગણાતો ભાગ.

5.4 પગારમાં કઈ રકમનો સમાવેશ થાય છે ?

પગારની આવકમાં નીચેની આવકોનો સમાવેશ થાય છે.

પગારની આવક:

1. મૂળ પગાર
2. બોનસ અને કમિશન
3. ભથ્થાં
4. સવલતો
5. વર્ષાસન કે પેન્શન
6. ગ્રેચ્યુઈટી
7. પગારની અવેજમાં મળતો લાભ
8. માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં માલિકનો પગારના 12%થી વધુ ફાળો
9. માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં 9.5% થી વધારે જમા થયેલ વ્યાજ
10. રજાઓને બદલે મળતો પગાર

અહીં પગારમાં,

1. વર્તમાન માલિક કે ભૂતપૂર્વ માલિક પાસેથી પાછલા વર્ષમાં લેણી થયેલી પગારની રકમ પછી તે ખરેખર ચૂકવાઈ હોય કે ન ચૂકવાઈ હોય,
2. વર્તમાન માલિક કે ભૂતપૂર્વ માલિક દ્વારા પાછલા વર્ષમાં ચૂકવેલી કે મંજૂર રાખેલી રકમ જે લેણી થઈ નથી કે લેણી થયા પહેલાં ચૂકવાયેલી છે. (એડવાન્સ પગાર)
3. વર્તમાન માલિક કે ભૂતપૂર્વ માલિક દ્વારા પાછલા વર્ષમાં કર્મચારીને પાછલું વર્ષ કે પાછલાં વર્ષના અગાઉના વર્ષોમાં ચૂકવવાનો બાકી પગાર (arrears of salary) આપવામાં આવ્યો હોય તો તે (જેના પર આવકવેરો વસૂલ કરવામાં આવેલ ન હોવો જોઇએ.)
4. મૂળ પગાર તરીકે કર્મચારીને મળતી રકમ સંપૂર્ણ કરપાત્ર છે.

અન્ય અગત્યની નોંધ :

1. સામાન્ય રહીશ વ્યક્તિએ ભારતમાં કે ભારત બહાર કરેલ નોકરી અંગે જે પગાર લેણો થયો હોય તે પગાર ભારતમાં કરપાત્ર ગણાશે. આ પગાર ભારતમાં મળેલ હોય કે ભારત બહાર મળેલ હોય તો પણ કરપાત્ર ગણાશે.
2. ભારતમાં કે પરદેશમાં કરેલી નોકરી અંગે લેણી થયેલ પગારની રકમ કર્મચારીને સીધી ભારતમાં જ મળતી હોય તો તે કોઈપણ રહેઠાણનો દરજ્જો ધરાવતાં કર્મચારીને ભારતીય આવકવેરા હેઠળ કરપાત્ર ગણાશે.
3. માલિક પાસેથી કોઈપણ હેતુ માટે લીધેલી લોન પગાર ગણાશે નહિ. દા.ત. વાહન ખરીદવા કે મકાન ખરીદવા લીધેલ લોન.
4. ભાગીદારી પેઢીના ભાગીદારોને મળતો પગાર, બોનસ, કમિશન કે કોઈ ભથ્થાં પગારની આવક ગણાશે નહીં.

5.5 બોનસ અને કમિશન (Bonus and Commission)

બોનસ : 1965ના બોનસ ચૂકવણી ધારા હેઠળ માલિક દ્વારા કર્મચારીને આપવામાં આવતું બોનસ પગારનો એક ભાગ ગણાય છે. કર્મચારીને પાછલા વર્ષ દરમ્યાન બોનસ તરીકે મળતી રકમ સંપૂર્ણ કરપાત્ર છે.

કમિશન : માલિક અને કર્મચારી વચ્ચે થયેલ કરારની શરત મુજબ જો કમિશન પગારનો ભાગ ગણવામાં આવ્યો હોય તો તે કમિશનની રકમ પગારના શીર્ષક હેઠળ જ સંપૂર્ણ કરપાત્ર ગણાશે.

કમિશનના દર કે રકમ પહેલેથી નક્કી કરેલી હોય અથવા માલિકની ઇચ્છા અનુસાર ચૂકવાતું હોય તે પણ આ બંને સંજોગોમાં કમિશનની રકમ પગારની આવક હેઠળ સંપૂર્ણ કરપાત્ર ગણાશે.

ઓવરટાઇમ અંગે ચૂકવણી : માલિક દ્વારા કર્મચારીને વધારાની સેવાઓ આપવા બદલ કે ઑફિસ સમય ઉપરાંત વધારે સમય આપવા બદલ કોઈ મહેનતાણું આપવામાં આવે તો તે ઓવરટાઇમની રકમ પગારની આવકમાં ઉમેરાશે.

5.6 ભથ્થાંઓ

માલિક તરફથી તેના કર્મચારીને મૂળ પગાર ઉપરાંત નોકરીના સંજોગો અનુસાર વિવિધ ભથ્થાંઓ આપવામાં આવતાં હોય છે. આવા ભથ્થાંઓ સામાન્ય રીતે રોકડ સ્વરૂપમાં આપવામાં આવે છે. કર્મચારીઓને આવાં ભથ્થાંઓ મોંઘવારીને પહોંચી વળવા તેમજ તેમને રોજ-બરોજ કરવાં પડતાં ખર્ચને ધ્યાનમાં રાખીને માલિક તરફથી પગાર સાથે આપવામાં આવે છે. આવકવેરાની દૃષ્ટિએ આવાં ભથ્થાંઓને નીચે પ્રમાણે વર્ગીકરણ કરવામાં આવેલ છે :

1. **સંપૂર્ણપણે કરપાત્ર ભથ્થાં :** આ ભથ્થાંઓ પેટે મળતી રકમ સંપૂર્ણ કરપાત્ર છે જે કરપાત્ર પગારની ગણતરીમાં મૂળ પગારની સાથે ઉમેરાશે.
2. **અંશતઃ કરપાત્ર ભથ્થાં :** આ ભથ્થાંઓ પેટે મળતી રકમમાંથી આવકવેરાની જોગવાઈઓ મુજબ તેમાંથી કેટલીક રકમ કરપાત્ર પગારમાં ઉમેરાશે.
3. **સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત ભથ્થાં :** આ ભથ્થાંઓ પેટે મળતી રકમ કરપાત્ર પગારની ગણતરીમાં ઉમેરાશે નહિ કારણ કે આવકવેરાની જોગવાઈઓ અનુસાર તે સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત છે.

   ત્રણે પ્રકારનાં ભથ્થાંઓમાં કયા ભથ્થાંઓનો સમાવેશ થાય છે તેમજ આ ભથ્થાંઓ માટે આવકવેરાની જોગવાઈઓ કઇ છે તેનો વિગતવાર અભ્યાસ નીચે પ્રમાણે છે :

1. સંપૂર્ણપણે કરપાત્ર ભથ્થાં (Fully Taxable Allowances) :

(i) મોંઘવારી ભથ્થું (Dearness Allowance) :

માલિક તરફથી આ ભથ્થું તેના કર્મચારીઓને રોજબરોજ વધતાં મોંઘવારીની સામે

રક્ષણ મેળવવા મૂળ પગારની સાથે રોકડ સ્વરૂપમાં ચૂકવવાં આવતું હોય છે, જેની પૂરેપૂરી રકમ કરપાત્ર પગારની ગણતરીમાં ઉમેરાશે.

મોંઘવારી ભથ્થાંનો સંપૂર્ણ કે અંશતઃ ભાગ અન્ય ગણતરીમાં ઉપયોગમાં લેવાય છે જેમ કે પ્રોવિડન્ટ ફંડની ગણતરીમાં.

(ii) સિટી કૉમ્પેન્સેટરી ભથ્થું (City Compensatory Allowance) :

જ્યારે કર્મચારી કોઈ મોટા શહેરમાં નોકરી કરતો હોય ત્યારે સામાન્ય સંજોગોમાં તેનો ખર્ચ નાના શહેરમાં કે ગામડાં કામ કરતાં કર્મચારી કરતાં વધારે હોય છે. આવા ખર્ચાઓને પહોંચી વળવા માલિક તરફથી તેના કર્મચારી આ ભથ્થું આપવામાં આવતું હોય છે જે એક મોંઘવારી ભથ્થાંનો જ ભાગ ગણાય. આ ભથ્થાં પેટે મળતી રકમ સંપૂર્ણ કરપાત્ર છે.

(iii) મેડિકલ ભથ્થું (Medical Allowance) :

માલિક તરફથી તેના કર્મચારીને કોઈ નિશ્ચિત રકમ તબીબી ભથ્થાં / મેડિકલ ભથ્થાં તરીકે ચૂકવવામાં આવે તો આ રકમ સંપૂર્ણપણે કરપાત્ર છે. કર્મચારીએ આ ભથ્થાં સામે કેટલો તબીબી સારવાર પેટે ખર્ચ કર્યો તે ધ્યાનમાં લેવાશે નહિ.

(iv) ટિફિન ભથ્થું (Tiffin Allowance) :

કર્ચચારીને તેના માલિક તરફથી કોઇ નિશ્ચિત રકમ ટિફિન કે લંચ પેટે આપવામાં આવતી હોય તો આ રકમ સંપૂર્ણપણે કરપાત્ર છે. કર્મચારીએ કરેલ ખરેખર ખર્ચ ધ્યાનમાં લેવાશે નહિ.

(v) નોકર ભથ્થું (Servant Allowance) :

માલિક તરફથી તેના કર્મચારીને નોકરની સગવડ મળે તે હેતુથી કોઈ નિશ્ચિત રકમ તેના પગાર સાથે આપવામાં આવતી હોય તો આ ભથ્થું પણ સંપૂર્ણપણે કરપાત્ર છે.

(vi) અન્ય ભથ્થાંઓ (Other Allowances) :

કર્મચારીને જુદા જુદા નામથી રોકડમાં મળતાં આવાં ભથ્થાંઓ પણ સંપૂર્ણ કરપાત્ર છે જેવા કે ઓવરટાઈમ ભથ્થું, કુટુંબ ભથ્થું, વોર્ડન ભથ્થું વિગેરે.

2. અંશતઃ કરપાત્ર ભથ્થાં (Partly Taxable Allowances) :

માલિક તરફથી કર્મચારીઓને મળતાં કેટલાંક ભથ્થાંઓ આવકવેરાની જોગવાઈઓને આધારે અંશતઃ કરપાત્ર છે. એટલે કે જે રકમ કરપાત્ર થશે તે જ રકમ કર્મચારીના કરપાત્ર પગારની ગણતરીમાં મૂળ પગારમાં ઉમેરાશે.

(i) ઘરભાડા ભથ્થું (House Rent Allowance) :

જ્યારે કર્મચારીને માલિક તરફથી રહેઠાણની સગવડ માટે દર મહિને પગારની સાથે ઘરભાડા પેટે કોઈ નિશ્ચિત રકમ આપવામાં આવતી હોય તો આવકવેરા ધારાની કલ 10 (13 A) હેઠળ નીચે મુજબની જોગવાઈઓ અનુસાર અમુક રકમ કરમુક્ત થશે જ્યારે બાકીની રકમ કરપાત્ર ગણાશે.

ઘરભાડા ભથ્થાં અંગે નીચે મુજબની ત્રણ શરતો પરથી શોધેલ ત્રણ રકમમાંથી સૌથી ઓછી રકમ કરમુક્ત ગણાશે :

1. પાછલા વર્ષ દરમિયાન માલિક દ્વારા કર્મચારીને ઘરભાડા ભથ્થાં
   પેટે આપેલ કુલ રકમ (ખરેખર મળેલ ઘરભાડા ભથ્થું) ....
2. કર્મચારીએ તેના 'પગાર' નાં 10% થી વધુ ચૂકવેલ ભાડું
   (ખરેખર ચૂકવેલ ભાડું - પગારના 10%) ....

3. પગારના 40% (જો ભાડે રાખેલ મકાન મુંબઈ, કોલકત્તા, દિલ્હી કે ચેન્નાઈમાં હોય તો પગારના 50% લેવાં) ....

ઉપરની ત્રણે રકમમાંથી સૌથી ઓછી રકમ = કરમુક્ત ઘરભાડા ભથ્થું

કરપાત્ર ઘરભાડા ભથ્થું = કર્મચારીને મળેલ કુલ ઘરભાડા ભથ્થું બાદ કરમુક્ત ઘરભાડા ભથ્થુ.

અહીં, પગાર એટલે મૂળ પગાર. પરંતુ જો નોકરીની શરતો મુજબ પ્રોવિડન્ડ ફંડની ગણતરી માટે જો મોંઘવારી ભથ્થાંની જેટલી રકમ ગણવામાં લેવામાં આવતી હોય તે રકમ મૂળ પગારમાં ઉમેરવી. તે ઉપરાંત કર્મચારીએ પોતે કરેલ વેચાણમાં નિશ્ચિત ટકા કમિશન તરીકે ગણતા હોય તો કમિશનની રકમ પણ મૂળ પગારમાં ઉમેરવી.

જો કર્મચારી પાછલા વર્ષમાં ઘરભાડા પેટે એક પણ રકમ ચૂકવતો ન હોય તો તેને મળેલ ઘરભાડા ભથ્થું સંપૂર્ણ કરપાત્ર થશે.

ઉદાહરણ-1 : અમદાવાદના શ્રી ફોગટલાલને વાર્ષિક રૂ. 8,20,000 નો મૂળ પગાર મળે છે તથા મોંઘવારી ભથ્થું વાર્ષિક રૂ. 1,80,000 લેખે મળે છે. મોંઘવારી ભથ્થાંની સંપૂર્ણ રકમ પ્રોવિડન્ટ ફંડની ગણતરીમાં ધ્યાનમાં લેવાય છે. શ્રી ફોગટલાલને ઘરભાડા ભથ્થાં પેટે રૂ. 1,56,000 મળેલ છે જ્યારે તેમને રહેવાના મકાનનું ભાડું રૂ. 1,70,000 ચૂકવેલ છે.

પાછલા વર્ષ 2017-18 માટે કરપાત્ર ઘરભાડા ભથ્થાંની ગણતરી કરો.

જવાબ : પગારમાં મૂળ પગાર રૂ. 8,20,000 ની સાથે મોંઘવારી ભથ્થાંમાં રૂ. 1,80,000 પણ ઉમેરાશે.

શરતો :		**રૂ.**
(1)	ખરેખર મળેલ ઘરભાડા ભથ્થું	1,56,000
(2)	ખરેખર ચૂકવેલ ઘરભાડા ભથ્થું - પગારના 10% (રૂ. 1,70,000 – રૂ. 1,00,000)	70,000
(3)	પગારના 40% (રૂ. 10,00,000 × 40%)	4,00,000

ઉપરની ત્રણે રકમમાંથી સૌથી ઓછી રકમ રૂ. 70,000 છે.

જે કરમુક્ત ઘરભાડું ભથ્થું ગણાશે.

કરપાત્ર ઘરભાડા ભથ્થુ = ખરેખર મળેલ ઘરભાડા ભથ્થુ બાદ કરમુક્ત ઘરભાડા ભથ્થુ

= રૂ. 1,56,000 – રૂ. 70,000

= <u>રૂ. 86,000</u>

ઉદાહરણ-2 : નીચે આપેલ માહિતીના આધારે કરદાતાઓની ગ્રોસ પગારની ગણતરી કરો.

આકારણી વર્ષ 2018-2019 — પાછલું વર્ષ 2017-2018

આવકની વિગત	**કરદાતાનું નામ**			
	અ	**બ**	**ક**	**ડ**
મૂળ પગાર	7,28,000	9,44,000	5,12,000	14,40,000
બોનસ	–	80,000	48,000	1,20,000
મોંઘવારી ભથ્થું	3,64,000	2,36,000	92,800	2,88,000
ઘરભાડા ભથ્થું	1,44,000	1,88,800	1,14,000	પગારના 12%
ખરેખર ચૂકવેલ ભાડું	1,68,000	2,36,000	1,80,000	માસિક રૂ. 17,600
નોકરીનું સ્થળ	મહેસાણા	મુંબઈ	દિલ્હી	અમદાવાદ

નોંધ : (1) શ્રી કના પ્રોવિડન્ટ ફંડની ગણતરીમાં મૂળ પગાર સાથે મોંઘવારી ભથ્થાંની 100% રકમ લેવાય છે.

(2) શ્રી ડ તા. 1-1-2018 થી પોતે બંધાવેલ નવા મકાનમાં અંગત રહેઠાણ તરીકે ઉપયોગમાં લે છે.

જવાબ : **ગ્રોસ પગારની ગણતરી** **આ. વર્ષ 2018-2019**

પા. વર્ષ 2017-2018

વિગત		રકમ (રૂ.)
કરદાતા અ : (મહેસાણા)		
મૂળ પગાર		7,28,000
બોનસ		–
મોંઘવારી ભથ્થું		3,64,000
ઘરભાડા ભથ્થું		48,800
	ગ્રોસ પગાર	**11,40,800**
કરપાત્ર ઘરભાડા ભથ્થાંની ગણતરી :		
(1) ખરેખર મળેલ ઘરભાડા ભથ્થું	રૂ. 1,44,000	
(2) ખરેખર ચૂકવેલ ઘરભાડું – પગારના 10% (1,68,000 – 72,800)	રૂ. 95,200	
(3) પગારના 40% (7,28,000 × 40%)	રૂ. 2,91,200	
કરમુક્ત ઘરભાડા ભથ્થું =	રૂ. 95,200	
કરપાત્ર ઘરભાડા ભથ્થું = (રૂ. 1,44,000 – રૂ. 95,200)	રૂ. 48,800	
કરદાતા બ : (મુંબઈ)		**રૂ.**
મૂળ પગાર		9,44,000
બોનસ		80,000
મોંઘવારી ભથ્થું		2,36,000
ઘરભાડા ભથ્થું		47,200
	ગ્રોસ પગાર	**13,07,200**
કરપાત્ર ઘરભાડા ભથ્થાંની ગણતરી :		
(1) ખરેખર મળેલ ઘરભાડા ભથ્થું	રૂ. 1,88,800	
(2) ખરેખર ચૂકવેલ ઘરભાડું – પગારના 10% (રૂ. 2,36,000 – રૂ. 94,400)	રૂ. 1,41,600	
(3) પગારના 50% (9,44,000 × 50%)	રૂ. 4,72,200	
કરમુક્ત ઘરભાડા ભથ્થું =	રૂ. 1,41,600	
કરપાત્ર ઘરભાડા ભથ્થું = (રૂ. 1,88,800 – રૂ. 1,41,600)	રૂ. 47,200	

કરદાતા ક : (દિલ્હી)		**રૂ.**
મૂળ પગાર		5,12,000
બોનસ		48,000
મોંઘવારી ભથ્થું		92,800
ઘરભાડા ભથ્થું		–
	ગ્રોસ પગાર	**6,52,800**
કરપાત્ર ઘરભાડા ભથ્થાંની ગણતરી :		
(1) ખરેખર મળેલ ઘરભાડા ભથ્થું	રૂ. 1,14,000	
(2) ખરેખર ચૂકવેલ ઘરભાડું – પગારના 10%	રૂ. 1,19,520	
(રૂ. 1,80,000 – રૂ. 60,480)		
(3) પગારના 50% (રૂ. 6,04,800 × 50%)	રૂ. 3,02,400	
કરમુક્ત ઘરભાડા ભથ્થું =	રૂ. 1,14,000	
કરપાત્ર ઘરભાડા ભથ્થું =	શૂન્ય	
(રૂ. 1,14,000 – રૂ. 1,14,000)		
કરદાતા ડ : (અમદાવાદ)		**રૂ.**
મૂળ પગાર		14,40,000
બોનસ		1,20,000
મોંઘવારી ભથ્થું		2,88,000
ઘરભાડા ભથ્થું		1,22,400
	ગ્રોસ પગાર	**19,70,400**
કરપાત્ર ઘરભાડા ભથ્થાંની ગણતરી :		
(1) ખરેખર મળેલ ઘરભાડા ભથ્થું		
(રૂ. 14,40,000 ના 12%) × 9 મહિનાના	રૂ. 1,29,600	
(2) ખરેખર ચૂકવેલ ઘરભાડું – પગારના 10%	રૂ. 50,400	
(રૂ. 1,58,400 (17,600 × 9)– રૂ. 1,08,000)		
(3) પગારના 40% (રૂ. 14,40,000 × $\frac{9}{12}$	રૂ. 4,32,000	
= 10,80,000 × 40%)		
કરમુક્ત ઘરભાડા ભથ્થું =	રૂ. 50,400	
કરપાત્ર ઘરભાડા ભથ્થું =		
(રૂ. 14,40,000 ના 12% = 1,72,800) =	1,22,400	
બાદ રૂ. 50,400		

(ii) મનોરંજન ભથ્થું (Entertainment Allowance) :

(a) બિન સરકારી કર્મચારીઓને મળતું મનોરંજન ભથ્થું સંપૂર્ણ કરપાત્ર છે.

(b) સરકારી કર્મચારીઓને મળતું મનોરંજન ભથ્થું નીચેની શરતોના આધારે અમુક રકમ કરમુક્ત છે આ શરતો નીચે પ્રમાણે છે :

1. ખરેખર મળેલ મનોરંજન ભથ્થું ....

2. મૂળ પગારના 20% ($\frac{1}{5}$) ....

3. વધુમાં વધુ રકમ 5000

નોંધ : કરપાત્ર પગારની ગણતરી વખતે કર્મચારીને મળેલ મનોરંજન ભથ્થું પૂરેપુરું ગ્રોસ પગારની ગણતરીમાં ઉમેરવામાં આવશે. ત્યારબાદ ગ્રોસ પગારમાંથી કરમુક્ત મનોરંજન ભથ્થાંની રકમ કલમ 16(ii) મુજબ બાદ આપવામાં આવશે.

ઉદાહરણ-3 : શ્રી અમર ગુજરાત સરકારના કર્મચારી છે. પાછલા વર્ષ 2017-'18 માં તેમની આવકની માહિતી નીચે મુજબ છે :

મૂળ પગાર	રૂ. 30,000 માસિક
બોનસ	રૂ. 7,500 વાર્ષિક
મોંઘવારી ભથ્થું	રૂ. 15,000 માસિક
મનોરંજન ભથ્થું	રૂ. 2000 માસિક

વર્ષ દરમિયાન મળેલ મનોરંજન ભથ્થાંમાંથી તેમણે રૂ. 32,000નો ખર્ચ કરેલ છે.

આકારણી વર્ષ 2018-'19 માટે કરપાત્ર પગારની ગણતરી કરો.

જવાબ : **શ્રી અમરની કરપાત્ર પગારની ગણતરી**

પા. વર્ષ 2017-'18 **આ. વર્ષ 2018-'19**

વિગત	રકમ (રૂ.)
મૂળ પગાર (રૂ. 30,000 × 12)	3,60,000
બોનસ	7,500
મોંઘવારી ભથ્થું (રૂ. 15,000 × 12)	1,80,000
મનોરંજન ભથ્થું (રૂ. 2000 × 12)	24,000
ગ્રોસ પગાર	**5,71,500**
બાદ : કરમુક્ત મનોરંજન ભથ્થું (નોંધ મુજબ)	5000
કરપાત્ર પગાર	5,66,500

નોંધ : મનોરંજન ભથ્થાંની કરમુક્ત રકમ શોધવા માટે :

(1) ખરેખર મળેલ મનોરંજન ભથ્થું રૂ. 24,000

(2) મૂળ પગારના 20% (3,60,000 × 20%) રૂ. 72,000

(3) વધુમાં વધુ રકમ રૂ. 5000

સૌથી ઓછામાં ઓછી રકમ એટલે કે કરમુક્ત મનોરંજન ભથ્થું.

આવકવેરા કાયદાની કલમ 10(14) હેઠળ કેટલાંક ભથ્થાંઓની કરમુક્તિની મર્યાદા આપેલી છે જેના આધારે કેટલી રકમ કરપાત્ર થશે અને કેટલી રકમ કરમુક્ત થશે તે જાણી શકાય છે. આવા, ભથ્થાંઓની વિગતો નીચે પ્રમાણે છે :

(iii) શિક્ષણ ભથ્થું (Education Allowance) :

કર્મચારીઓના સંતાનના શિક્ષણ માટે મળતું શિક્ષણ ભથ્થું નીચેની શરતો પ્રમાણે કરમુક્ત છે.

સંતાનદીઠ વધુમાં વધુ માસિક રૂ. 100 પરંતુ વધુમાં વધુ બે સંતાન માટે.

(iv) હોસ્ટેલ ખર્ચ ભથ્થું (Hostel Expenditure Allowance) :

કર્મચારીઓના સંતાન માટે માલિક દ્વારા હોસ્ટેલ ખર્ચ પેટે આપવામાં આવતું ભથ્થું નીચેની શરતોની આધીન કરમુક્ત ગણાશે :

સંતાનદીઠ માસિક રૂ. 300 લેખે પરંતુ વધુમાં વધુ બે સંતાન માટે.

(v) વાહન વ્યવહાર ભથ્થું (Transpost Allowance) :

જ્યારે માલિક દ્વારા કર્મચારીને તેના રહેઠાણના સ્થળેથી નોકરીના સ્થળે કે કામના સ્થળે આવવા-જવા માટે જે ખર્ચ થાય તે પેટે કોઈ નિશ્ચિત રકમ આપવામાં આવે તેને વાહનવ્યવહાર ભથ્થું કહેવાય છે. આવકવેરાના કાયદા મુજબ માસિક રૂ. 1600 ના દરે મળતી રકમ કરમુક્ત ગણાય છે. જો માસિક રૂ. 1600 થી વધુ રકમ આ ભથ્થાં પેટે આપવામાં આવે તો તે વધારાની રકમ કરપાત્ર ગણાશે. અંધ કે અપંગ કર્મચારીઓ માટે કરમુક્ત મર્યાદા માસિક રૂ. 3200 ની છે. અહીં ખરેખર ખર્ચ ધ્યાનમાં લેવામાં આવતો નથી.

(vi) પ્રવાસ દરમ્યાન અંગત ખર્ચ માટે મળતું ભથ્થું (Running Allowance) :

વાહન વ્યવહારના ધંધા જેવાં કે રેલ્વે, બસ ટ્રાન્સપોર્ટ, વિમાન વિગેરેમાં નોકરી કરનાર કર્મચારીને તેના પ્રવાસ દરમિયાન તેના અંગત ખર્ચ માટે મળતું ભથ્થું નીચેની મર્યાદા સુધી કરમુક્ત ગણાય છે.

1. મળેલ ભથ્થાંની 70% રકમ અથવા

2. વધુમાં વધુ માસિક રૂ. 10,000

(vii) આદિવાસી વિસ્તારમાં ફરજો બજાવવા બદલ મળતું ભથ્થું (Tribal area & Scheduled Allowance) :

ભારતમાં અમુક રાજ્યો જેવાં કે મધ્યપ્રદેશ, ઉત્તરપ્રદેશ, ત્રિપુરા, પશ્ચિમ બંગાળ, આસામ, ઓરિસ્સા, કર્ણાટક અને તમિલનાડુના આદિવાસી વિસ્તારમાં ફરજો બજાવવા બદલ મળતા ભથ્થાંની રકમ માસિક રૂ. 200 લેખે થતી રકમ કરમુક્ત ગણાય છે.

(viii) પહાડી વિસ્તાર, દુર્ગમ વિસ્તાર, સરહદી વિસ્તાર, આતંકવાદથી ગ્રસ્ત વિસ્તાર વગેરે સ્થળોએ નોકરી કરનારને મળતા વિશિષ્ટ વળતર ભથ્થું (Special Compensatory Allowance) :

માસિક રૂ. 1060 થી રૂ. 1600 ની નિયત મર્યાદામાં કરમુક્ત ગણાય છે. ખાણમાં કે ભૂગર્ભમાં કામ કરતા કર્મચારીને મળતા ખાસ ભથ્થાં પૈકી માસિક રૂ. 800 અને આતંકવાદીઓ સામે લડનાર કર્મચારીઓને મળતા ભથ્થાં પૈકી માસિક રૂ. 3900 સુધીની રકમ કરમુક્ત ગણાય છે.

(ix) વિદેશ ભથ્થું (Foreign Allowance) :

ભારત સરકાર તરફથી જે કોઈ ભારતીય નાગરિક હોય તેવા કોઈ કર્મચારીને વિદેશમાં સેવાઓ આપતી વખતે આપવામાં આવતાં ભથ્થાંને સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત છે. પરંતુ કોઇ બિનસરકારી કે ખાનગી સંસ્થા દ્વારા ભારતીય નાગરિક હોય તેવા તેના કર્મચારીને પરદેશમાં સેવા આપવા માટે આપવામાં આવતાં ભથ્થાં સંપૂર્ણ કરપાત્ર છે.

(x) વિદેશી ટેક્નિશિયનને મળતું ભથ્થું :

બિન-રહીશ વિદેશી ટેક્નિશિયનને મળતું ભથ્થું પૂરેપુરું કરપાત્ર ગણાય છે. તેમને મળતો પગાર પણ કરપાત્ર છે.

(xi) વિદેશી નાગરિકને મળતું ભથ્થું :

જે તે દેશની એમ્બેસી કે તેના જેવી કોઇ સંસ્થામાં કામ કરતાં વિદેશી નાગરિકોને મળતું ભથ્થું તેમજ તેમને મળતો પગાર સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત છે.

(xii) હાઇકોર્ટ કે સુપ્રીમ કોર્ટના ન્યાયાધીશને મળતાં ભથ્થાં સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત ગણાય છે.

(xiii) સંયુક્ત રાષ્ટ્રસંઘન (UNO)ના કર્મચારીને ભારતમાં મળતાં ભથ્થાં સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત છે.

(xiv) સાર્ક (SAARC)ના સભ્ય દેશમાંથી શિક્ષક/સંશોધન કર્તાને મળતાં ભથ્થાં, જે તે દેશમાં તેમના આગમનથી વધુમાં વધુ 2 વર્ષ સુધી કરમુક્ત ગણાશે.

<u>આવકવેરાની કાયદાની કમલ 10(14) માં આપેલ કેટલાંક વિશિષ્ટ ભથ્થાં કર્મચારીને કોઇ ખાસ હેતુ માટે કે કોઈ ખર્ચ કરવા માટે આપવામાં આવે છે, જે સામાન્ય રીતે સંપૂર્ણ કરમુક્ત છે પરંતુ જો કર્મચારી તે પૈકી કોઇ રકમ બચાવી હોય તો તે રકમ કરપાત્ર ગણાશે, જે કર્મચારીના કરપાત્ર પગારની ગણતરીમાં ઉમેરાશે. આવા ભથ્થાંઓ નીચે પ્રમાણે છે :</u>

(i) વાહન ભથ્થું (Conveyance Allowance or Transfer Allowance) :

જ્યારે માલિક દ્વારા તેના કર્મચારીઓને તેમના ધંધા કે કામના હેતુ માટે ધંધા કે કામના સ્થળેથી તેમને કોઇ અન્ય સ્થળે આવવા જવા માટે કોઈ નિશ્ચિત રકમ આપવામાં આવે તો તેને વાહન ભથ્થું કહેવામાં આવે છે. દા.ત. અમદાવાદમાં કામ કરતાં કર્મચારીને અમદાવાદમાં જ કોઇ સ્થળે આવવા-જવા માટે મળતી રકમ. અહીં એવી ધારણા કરવામાં આવે છે કે કર્મચારીએ ધંધાકીય ફરજો કે કામ પૂરા કરવા માટે બધી જ રકમનો ખર્ચ કર્યો હશે તેથી વાહનભથ્થાંની રકમ સામાન્ય રીતે કરમુક્ત ગણાય છે. પરંતુ જો કોઇ કર્મચારીએ વાહન ભથ્થાં પેટે મળતી રકમમાંથી કોઈ રકમ બચાવી હોય તો તે કરપાત્ર ગણાશે.

(i) પ્રવાસ ભથ્થું (Travelling Allowance or Transper Allowance) :

નોકરી કે ધંધાના હેતુ માટે કર્મચારીઓને અન્ય કોઇ સ્થળે જવા-આવવા માટે મળતું ભથ્થું એટલે પ્રવાસ ભથ્થું. જેમાં નોકરીનું સ્થળ બદલવા માટે થતાં ખર્ચ સહિતની રકમ પેટે માલિક તરફથી મળતી રકમનો પણ સમાવેશ થાય છે.

આ હેતુ માટે મળતી રકમ પૂરેપૂરી ખર્ચ કરી દેવામાં આવી હોય તો તે સંપૂર્ણ કરમુક્ત ગણાય છે, પરંતુ જો કોઇ રકમ બચાવી હોય તો તે કરપાત્ર ગણાશે.

(iii) દૈનિક ભથ્થું (Daily Allowance) :

નોકરી કે ધંધાના હેતુ માટે કર્મચારીને કોઈ અન્ય સ્થળે કામ કરવા માટે મોકલવામાં આવે ત્યારે કર્મચારીની દૈનિક જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા માટે માલિક દ્વારા આ ભથ્થું આપવામાં આવે છે. આ રકમનો સંપૂર્ણ ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હોય તો તે કરમુક્ત ગણાશે.

(iv) મદદનીશ માટે મળતું ભથ્થું (Helper Allowance) :

કર્મચારીને પોતાના કાર્યો વધુ સારી રીતે કરવા માટે કેટલીકવાર મદદનીશની જરૂરિયાત રહેતી હોય છે. તે માટે માલિક દ્વારા કર્મચારીને કોઈ નિશ્ચિત રકમ પગારની સાથે આપવામાં આવતી હોય છે. જો કર્મચારી આ રકમનો સંપૂર્ણ ખર્ચ કરી લે તો આ ભથ્થું સંપૂર્ણ કરમુક્ત ગણાશે. પરંતુ જો કોઇ રકમ આ ભથ્થાંમાંથી બચાવવામાં આવશે તો તે રકમ કરપાત્ર ગણાશે.

(v) શૈક્ષણિક હેતુ માટે ભથ્થું (Academic Allowance or Research Allowance) :

શૈક્ષણિક અને રિસર્ચ સંસ્થાઓના કર્મચારીઓને શૈક્ષણિક હેતુ માટે મળતું આ ભથ્થું કર્મચારીએ કરેલ ખરેખર ખર્ચ સુધી કરમુક્ત છે.

(vi) ગણવેશ માટે ભથ્થું (Uniform Allowance) :

કર્મચારીઓને તેમના ગણવેશની ખરીદી તેમજ જાળવણી માટે આ ભથ્થું માલિક દ્વારા આપવામાં આવે છે જે કર્મચારીએ તેમને કરેલ ખરેખર ખર્ચ સુધી કરમુક્ત છે.

ઉદાહરણ-4 : મિ. પાવન મહેસાણાની ગુજરાત સ્ટીલ લિમિટેડમાં સેલ્સ મેનેજર તરીકે નોકરી કરે છે. પાછલા વર્ષ 2017-'18 માં તેમને મળેલ પગાર અને અન્ય આવકની વિગતો પરથી આકારણી વર્ષ 2018-'19 માટે તેમના ગ્રોસ પગારની ગણતરી કરો.

(1)	મૂળ પગાર વાર્ષિક	રૂ. 6,30,000
(2)	બોનસ	રૂ. 30,000
(3)	મોંઘવારી ભથ્થું (નિવૃત્તિના લાભ માટે એટલે કે પ્રોવિડન્ટ ફંડની ગણતરીમાં 50% મોંઘવારી ભથ્થાંનો સમાવેશ થાય છે.)	રૂ. 64,000
(4)	વેચાણ પર કમિશન	રૂ. 1,60,000
(5)	ઘરભાડા ભથ્થું વાર્ષિક (ખરેખર ચૂકવેલ ભાડું માસિક રૂ. 12,000)	રૂ. 90,000
(6)	બાળકો માટે શિક્ષણ ભથ્થું (બે બાળકો માટે)	રૂ. 13,500
(7)	બાળકો માટે હોસ્ટેલ ખર્ચ ભથ્થું (બે બાળકો માટે)	રૂ. 12,000
(8)	ટ્રાન્સપોર્ટ ભથ્થું માસિક	રૂ. 2000 લેખે
(9)	પ્રવાસ ભથ્થું વાર્ષિક (ખરેખર થયેલ ખર્ચ રૂ. 5000)	રૂ. 6000
(10)	પ્રવાસ અંગે દૈનિક ભથ્થું : 70 દિવસ માટે દૈનિક રૂ. 300 લેખે (ખરેખર થયેલ ખર્ચ રૂ. 22,000)	
(11)	ગણવેશ ભથ્થું (ખરીદી અને જાળવણી માટે) માસિક રૂ. 400 લેખે.	

જવાબ : **મિ. પાવનના કરપાત્ર પગારની ગણતરી**

પાછલું વર્ષ 2017-'18 **આકારણી વર્ષ 2018-'19**

વિગત		રકમ (રૂ.)	રકમ (રૂ.)
(1) મૂળ પગાર (વાર્ષિક)			6,30,000
(2) બોનસ			30,000
(3) મોંઘવારી ભથ્થું			64,000
(4) વેચાણ પર કમિશન			1,60,000
(5) ઘરભાડા ભથ્થું	(નોંધ 1 મુજબ)		12,200
(6) શિક્ષણ ભથ્થું		13,500	
બાદ : કરમુક્ત (રૂ. 100 × 12 મહિના × 2 બાળકો)		2400	11,100
(7) હોસ્ટેલ ભથ્થું		12,000	
બાદ : કરમુક્ત (રૂ. 300 × 12 મહિના × 2 બાળકો)		7,200	4,800
(8) ટ્રાન્સપોર્ટ ભથ્થું	(રૂ. 2000 × 12)	24,000	
બાદ : કરમુક્ત	(રૂ. 1600 × 12)	19,200	4,800

(9) પ્રવાસ ભથ્થું		6,000	
	બાદ : કરમુક્ત (ખરેખર થયેલ ખર્ચ)	5,000	1,000
(10) દૈનિક ભથ્થું	(70 દિવસ × રૂ. 300)	21,000	
	બાદ : કરમુક્ત (ખરેખર ખર્ચ)	22,000	–
(11) ગણવેશ ભથ્થું	(રૂ. 400 × 12)	4,800	
	બાદ : કરમુક્ત (નોંધ - 2)	4,800	–
	ગ્રોસ પગાર		8,17,900

નોંધ-1 : કરપાત્ર ઘરભાડા ભથ્થાંની ગણતરી

(1) ખરેખર મળેલ ઘરભાડા ભથ્થું — રૂ. 90,000

(2) ખરેખર ચૂકવેલ ઘરભાડું – પગારના 10% — રૂ. 77,800

(રૂ. 1,44,000 – રૂ. 66,200)

અહીં પગાર એટલે મૂળપગાર (રૂ. 6,30,000) +

મોંઘવારી ભથ્થાંના 50% (રૂ. 32,000)

(3) પગારના 40% (રૂ. 6,62,000 × 40%) — રૂ. 2,64,800

કરમુક્ત ઘરભાડા ભથ્થું = રૂ. 77,800

કરપાત્ર ઘરભાડા ભથ્થું = રૂ. 90,000 – રૂ. 77,800 = રૂ. 12,200

નોંધ-2 : પ્રશ્નમાં કે દાખલામાં કોઈ ઉલ્લેખ ન હોય તો આપેલ ભથ્થાંમાંથી કોઈ બચત થઈ નથી તેમ ધારણા કરવામાં આવે છે. અહીં, માલિક દ્વારા આપેલ ગણવેશ ભથ્થાંની પૂરેપૂરી રકમનો ખર્ચ થઈ ગયો હશે તેમ ધારવામાં આવે છે.

5.7 સવલતો (Perquisities)

માલિક દ્વારા તેમના કર્મચારીઓને પગાર કે મજૂરી ઉપરાંત કેટલીક સવલતો પૂરી પાડવામાં આવે છે. આ સવલતો કર્મચારીના હોદ્દા કે અન્ય બાબતો ધ્યાનમાં રાખીને આપવામાં આવે છે. સામાન્ય રીતે આ સવલતો વસ્તુ કે સેવાના સ્વરૂપમાં તેમજ રોકડના સ્વરૂપમાં કર્મચારીઓને આપવામાં આવે છે.

આવકવેરા કાયદા મુજબ કર્મચારીને મળતી આ સવલતોની જરૂરી જોગવાઈઓના આધારે તેની કરપાત્ર રકમ શોધી કરપાત્ર પગારની ગણતરી વખતે મૂળ પગારની સાથે ઉમેરવામાં આવે છે.

સામાન્ય રીતે જે કર્મચારી ઉચ્ચ હોદ્દા પર કામ કરે છે તેમને વધારે સવલતો મળતી હોય છે. જેમ કે, કલેક્ટર, મ્યુ. કમિશ્નર, સચિવ, ચીફ એકાઉન્ટ ઑફિસર, કંપનીના મેનેજિંગ ડિરેક્ટર વિગેરેની મળતી મકાનની સગવડ, મોટરકારની સગવડ, નોકરની સગવડ, મોબાઈલ ફોનની સગવડ વિગેરે. જ્યારે જે કર્મચારી મધ્ય કે નીચા હોદ્દા પર કામ કરતાં હોય તેવા લોકોને માલિક તરફથી ઓછી સવલતો આપવામાં આવતી હોય છે.

આવકવેરાના હેતુ માટે કરપાત્રતાની દૃષ્ટિએ સવલતોના ત્રણ પ્રકાર પાડવામાં આવ્યા છે :

1. બધાં જ પ્રકારના કર્મચારીઓ માટે કરમુક્ત સવલતો.
2. બધાં જ પ્રકારના કર્મચારીઓ માટે કરપાત્ર સવલતો.
3. ફક્ત વિશિષ્ટ પ્રકારના કર્મચારીઓ માટે કરપાત્ર સવલતો.

અહીં, વિશિષ્ટ પ્રકારનાં કર્મચારીઓમાં એટલે કે,

(i) જે કંપનીના સંચાલક હોય,

(ii) જે કર્મચારી કંપનીમાં સંગીન હિત ધરાવતો હોય એટલે કે કંપનીના ઓછામાં ઓછા 20% મતધિકારવાળા શેર પર તેનું હિત હોય,

(iii) જે કર્મચારી નાણાંના સ્વરૂપમાં વાર્ષિક રૂ. 50,000 થી વધુ પગારની આવક મેળવતો હોય.

હવે આપણે સવલતોની વિગતવાર ચર્ચા તેના પ્રકારના આધારે જોઈએ.

(1) બધાં જ પ્રકારના કર્મચારીઓ માટે કરમુક્ત સવલતો :

(i) ફોનની કે મોબાઈલની સગવડ : માલિક દ્વારા કર્મચારીના રહેઠાણના સ્થળે લેન્ડલાઈન ફોન કે મોબાઈલ ફોનની સગવડ આપવામાં આવે અને તે અંગેનો ખર્ચ માલિક દ્વારા ચૂકવવામાં આવે કે ભરપાઈ કરવામાં આવે તો તે સંપૂર્ણ કરમુક્ત સવલત ગણાય છે.

(ii) કમ્પ્યૂટર કે લેપટોપની સગવડ : કર્મચારીના અંગત હેતુ માટે કે ઑફિસના હેતુ માટે માલિક દ્વારા આપવામાં આવેલ આવી સગવડ સંપૂર્ણ કરમુક્ત છે. કમ્પ્યૂટર કે લેપટોપની માલિકી હક બદલાતો નથી.

(iii) મફત ટ્રાન્સપોર્ટની સગવડ : માલ કે મુસાફરો માટે વાહન વ્યવહારની સેવાઓ આપનાર માલિક દ્વારા તેના કર્મચારીઓને મફત કે રાહત દરે ટ્રાન્સપોર્ટની સગવડ પૂરી પાડવામાં આવે તો તે સંપૂર્ણ કરમુક્ત છે. દા.ત. રેલ્વે દ્વારા તેના કર્મચારીઓને આપવામાં આવતી ટ્રાન્સપોર્ટની સગવડ.

(iv) નોકરીના સ્થળેથી કર્મચારીના રહેઠાણ સુધી જવા આવવા માટે આપવામાં આવતી વાહનવ્યવહારની સવલત કરમુક્ત છે.

(v) હાઈકોર્ટ કે સુપ્રીમકોર્ટના ન્યાયાધીશોને મળતી મફત વાહન-વ્યવહારની સગવડ કરમુક્ત છે.

(vi) માલનું વેચાણ : માલિક દ્વારા તેના કર્મચારીઓને રાહતદરે માલનું વેચાણ કરવામાં આવે તો તે કરમુક્ત છે.

(vii) અવેજ વગર જંગમ મિલકતની ફેરબદલી : માલિક દ્વારા તેના કર્મચારીઓને કમ્પ્યૂટર, ઈલેક્ટ્રોનિક સાધનો કે કાર સિવાયની કોઇ પણ જંગમ મિલકત કે જેનો માલિક દ્વારા ધંધા માટે ઓછામાં ઓછા 10 વર્ષ તેનો ઉપયોગ કરેલ હોય તેવી મિલકત કર્મચારીને અવેજ વગર કે ઓછા અવેજથી ફેરબદલી કરવામાં આવે તો તે કરમુક્ત ગણાશે.

(viii) મનોરંજનની સગવડ : કર્મચારીઓના સમૂહ માટે માલિક દ્વારા મફત મનોરંજનની સગવડ પૂરી પાડવામાં આવે તો તે કરમુક્ત ગણાય.

(ix) મફત પીણાં અને નાસ્તાની સગવડ : ઑફિસ કે ધંધાના સમય દરમિયાન તમામ કર્મચારીઓને માલિક દ્વારા મફત ચા-પાણી કે અન્ય કોઈ પીણાં કે નાસ્તાની સગવડ આપવામાં આવે તો કરમુક્ત છે.

(x) મફત ભોજનની સગવડ : અગવડવાળા દૂરના વિસ્તારો કે દરિયાઈ સરહદમાં આવેલ નોકરીના સ્થળ પર અપાતી મફત ભોજન અને આલ્કોહોલ સિવાયમાં પીણાંની સગવડ કરમુક્ત છે.

(xi) પ્રશિક્ષણ આપવાનો ખર્ચ : માલિક દ્વારા તેના કર્મચારીને તાલીમ (training) આપવા માટે જે ખર્ચ કર્યો હોય તે સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત છે. આ ખર્ચમાં કર્મચારીના રહેવાનો તેમજ ભોજનના ખર્ચ પણ સમાવેશ થાય છે.

(xii) હાઈકોર્ટ કે સુપ્રીમ કોર્ટના ન્યાયાધીશને મળતી વગર ભાડાના મકાનની સવલત સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત છે.

(xiii) સંસદના કેન્દ્રીય મંત્રીઓ, સંસદના અધિકારીઓ કે સંસદના વિરોધ પક્ષના નેતાને મળતી વગર ભાડાના સજાવટવાળા મકાનની સવલત કરમુક્ત છે.

(xiv) અગવડવાળા દૂરના વિસ્તારો કે દરિયાઈ સરહદમાં આવેલ નોકરીના સ્થળે કર્મચારીને આપવામાં આવતી રહેઠાણની સગવડ કરમુક્ત છે.

(xv) દાક્તરી સારવારની સગવડ :

(અ) કર્મચારી અને તેના કુટુંબના સભ્યોને માલિક દ્વારા ચલાવાતી હૉસ્પિટલ, દવાખાનું કે નર્સિંગ હોમમાં કે કોઇ પણ સરકારી હોસ્પિટલમાં અને અમુક નિર્દિષ્ટ રોગ માટે ચીફ કમિશ્નર દ્વારા માન્ય ખાનગી હૉસ્પિટલમાં દાક્તરી સારવાર આપવામાં આવે તો તે સંપૂર્ણ કરમુક્ત છે.

(બ) સરકાર કે સ્થાનિક સંસ્થા દ્વારા સંચાલિત અથવા કેન્દ્ર કે રાજ્ય સરકાર દ્વારા માન્ય કરાયેલ હૉસ્પિટલમાં કે ચીફ કમિશ્નર દ્વારા માન્ય કરાયેલ હૉસ્પિટલમાં કર્મચારી કે તેના કુટુંબના કોઇ સભ્યની દાક્તરી સારવાર અંગે કરવામાં આવેલી માલિક દ્વારા ચૂકવણી સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત છે.

(ક) જો કર્મચારી કે તેના કુટુંબના કોઇ પણ સભ્ય માટે કોઇ પણ અન્ય પ્રકારની તબીબી સારવાર મેળવવા સંબંધી કરવામાં આવેલ ખર્ચની માલિક દ્વારા ચૂકવણી કરવામાં આવે તો તે વાર્ષિક રૂ. 15000 સુધી કરમુક્ત છે. તબીબી સારવાર અંગેનું બિલ રૂ. 15000 થી વધુ રકમનું હોય તો તેની ચૂકવણી ફક્ત વિશિષ્ટ કર્મચારીઓ માટે કરપાત્ર ગણાશે.

(xvi) તબીબી સારવાર માટે માલિક દ્વારા અપાતી વગર-વ્યાજની લોન (rule 3A) હેઠળ કરમુક્ત સવલત ગણાય.

(xvii) ગ્રુપ મેડિકલ વીમા યોજના હેઠળ માલિકે ભરેલ પ્રીમિયમ કર્મચારીઓ માટે કરમુક્ત છે.

(xviii) કર્મચારીની અંગત એક્સિડેન્ટ પોલિસી અંગે માલિકે ભરેલ પ્રીમિયમ

(xix) ભારત સરકાર દ્વારા વિદેશમાં નોકરી કરનાર ભારતીય નાગરિક કર્મચારીને મળતી તમામ સવલતો કરમુક્ત છે.

(xx) લીવ ટ્રાવેલ કન્સેશનની સવલત વિશિષ્ટ કર્મચારી ના હોય તેવા કર્મચારીઓ માટે સંપૂર્ણ કરમુક્ત છે.

(xxi) માલિક દ્વારા સંચાલિત કે અનુદાનિત શૈક્ષણિક સંસ્થામાં કર્મચારીના સંતાનના શિક્ષણ અંગે માલિક ચૂકવેલ ખર્ચ સંતાનદીઠ રૂ. 1000 સુધી કરમુક્ત સવલત ગણાય.

(xxii) **વગર વ્યાજની લોન :** માલિક દ્વારા કર્મચારીને રૂ. 20,000 સુધીની વગર વ્યાજની લોન આપવામાં આવી હોય તો તે સવલત સંપૂર્ણ કરમુક્ત છે.

(xxiii) કર્મચારીને નોકરીમાં સ્થળાંતરના સંદર્ભમાં વધુમાં વધુ 15 દિવસ માટે અપાતી હોટલની સવલત કરમુક્ત છે.

(xxiv) નોકરીના કામમાં મદદરૂપ થાય તેવા મેગેઝિન (સામયિકો)ની સગવડ કરમુક્ત ગણાય છે.

(xxv) સવલતો અંગે માલિકે ભરેલ કર કલમ 10(10 CC) હેઠળ કરમુક્ત ગણાય છે.

(2) બધાં જ પ્રકારનાં કર્મચારીઓ માટે કરપાત્ર સવલતો :

કલમ 17 (2) મુજબ આવી સવલતમાં નીચેની રકમોનો સમાવેશ થાય છે :

(A) માલિક તરફથી અપાયેલા ભાડા વગરના રહેઠાણની કિંમત (કલમ 17 (2)(i))

(B) માલિક તરફથી અપાયેલા મકાનના ભાડાની બાબતમાં મળતી રાહત (કલમ 17 (2)(ii))

(C) જે જવાબદારી કે ખર્ચ કર્મચારીએ ચૂકવવાનો હોય તે જવાબદારી કે ખર્ચ માલિક દ્વારા ચૂકવવામાં આવે તો માલિક દ્વારા ચૂકવાયેલ રકમ કરપાત્ર થશે. (કલમ 17 (2)(iv))

(D) માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડ કે અન્ય નિવૃત્તિ ફંડ સિવાયના બીજા ફંડમાંથી માલિકે પોતે કર્મચારીના જિંદગીના વીમા અંગે ચૂકવેલ પ્રીમિયમની રકમ કરપાત્ર ગણાય છે. (કલમ 17 (2)(v))

(E) જો કોઈ કર્મચારીને તેના માલિક તરફથી (ભૂતપૂર્વ માલિક સહિત) પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે વિશિષ્ટ જામીનગીરીઓ કે ઈક્વિટી શેરોની ફાળવણી કે ફેરબદલી કરવામાં આવી હોય તો તેનું મૂલ્ય કરપાત્ર ગણાશે. (કલમ 17 (2)(vi))

(F) માલિક તરફથી કર્મચારીના માન્ય સુપર એન્યુએશન ફંડમાં વાર્ષિક રૂ. 1,00,000 થી વધુ રકમનો ફાળો જમા કરાવવામાં આવ્યો હોય તો રૂ. 1,00,000 થી વધારાની રકમ કરપાત્ર ગણાશે. (કલમ 17 (2)(vii))

(G) નોકરી સાથે સંકળાયેલ અન્ય કોઇ પણ લાભ અને સગવડોનું મૂલ્ય કરપાત્ર ગણાશે. (કલમ 17 (2)(viii))

(3) ફક્ત વિશિષ્ટ કર્મચારીઓ માટે જ કરપાત્ર ગણાતી સવલતો :

(A) નોકરોની સગવડ : માલિક દ્વારા કર્મચારીને નોકર, સફાઈ કામદાર, ચોકીદાર કે માળી જેવા લોકોની સગવડ પૂરી પાડવામાં આવે તો તે સવલત કર્મચારી માટે કરપાત્ર ગણાય છે.

(B) શિક્ષણની સગવડ : માલિક દ્વારા કર્મચારીના કુટુંબના સભ્યોને સંપૂર્ણપણે મફત કે અંશતઃ મફત શિક્ષણની સગવડ આપવામાં આવી હોય તો તે સવલત કર્મચારીઓ માટે કરપાત્ર ગણાય છે.

(C) ગૅસ, વીજળી, પાણીની સગવડ : માલિક દ્વારા કર્મચારીના અંગત વપરાશ માટે ગૅસ, વીજળી, પાણીની સંપૂર્ણપણે મફત કે અંશતઃ મફત સગવડ આપવામાં આવી હોય તો તે સવલત કરપાત્ર ગણાય છે.

(D) કર્મચારી કે તેના કુટુંબના સભ્યોની દાક્તરી સારવાર અંગે બિલની રકમ રૂ. 15,000 થી વધુ હોય ત્યારે માલિક દ્વારા ચૂકવેલ રૂ. 15000 થી વધુ રકમનો ખર્ચ.

(E) માલિક દ્વારા કર્મચારીને આપવામાં આવતી મોટરકારની સગવડ.

(F) મફત ભોજન અને પીણાંની સગવડ કર્મચારીને આપવામાં આવે તો તે અમુક શરતોને આધીન કરપાત્ર ગણાશે.

ઉપર મુજબની સવલતો તેમજ અન્ય સવલતોનું મૂલ્યાંકન આવકવેરાની જોગવાઈઓને આધારે કરવામાં આવે છે. સવલતોનું મૂલ્યાંકન કરવાથી જે રકમ મળે તે કર્મચારીના કરપાત્ર પગારની ગણતરીમાં ઉમેરાશે.

આવકવેરા કાયદા મુજબ વિવિધ સવલતોનું મૂલ્યાંકન કેવી રીતે કરવું તેની વિગતો કે ગણતરી નીચે મુજબ છે.

(1) ભાડા વગરનું મકાન (Rent free house) :

જ્યારે માલિક દ્વારા તેના કર્મચારીને ભાડા વગરનું મકાન આપવામાં આવે ત્યારે તેની કિંમત નીચે મુજબ ગણી (સવલતનું મૂલ્યાંકન કરીને) કર્મચારીના કરપાત્ર પગારની ગણતરીમાં ઉમેરવામાં આવે છે.

વગર ભાડાના મકાનની સવલતનું મૂલ્યાંકનની ગણતરી નીચે પ્રમાણે કરવામાં આવે છે.

(i) જો કર્મચારી કેન્દ્ર સરકાર કે રાજ્ય સરકારનો કર્મચારી હોય તો આવી સવલતના મૂલ્યાંકન માટે સરકારી નિયમો મુજબ નિર્ધારિત લાઈસન્સ ફી જેટલી રકમ કરપાત્ર ગણાશે. સામાન્ય રીતે સરકાર દ્વારા બહાર પાડવામાં આવતાં ગેઝેટેડ ડાયરીમાં કે સરક્યુલરમાં આ સલવત અંગેની રકમ દર્શાવવામાં આવતી હોય છે. આ સવલત અંગે સરકાર દ્વારા કર્મચારીના

પગારમાંથી કોઈ રકમ બાદ કરવામાં આવતી હોય તો તેટલી રકમ કરપાત્ર સલવતમાંથી બાદ કરવામાં આવશે.

(ii) ખાનગી ક્ષેત્રમાં કર્મચારીઓ કે અન્ય કર્મચારીઓ (સ્થાનિક સ્વરાજ્ય સંસ્થાઓના કર્મચારીઓ સહિત) ને તેમના માલિક તરફથી રહેઠાણના મકાનની સવલત પૂરી પાડવામાં આવે તો નીચે પ્રમાણેની ગણતરી દ્વારા તેની કરપાત્ર રકમ નક્કી કરવામાં આવશે.

(અ) જો મકાન બિન સજાવટવાળું હોય તો :

બિનસજાવટવાળા મકાનની સવલતનું મૂલ્યાંકન

- **જો તે મકાનની માલિકી માલિક (Employer) નાં નામ પર હોય તો**
  - મકાન 10 લાખથી કે તેથી ઓછી વસ્તીવાળા શહેરમાં સ્થિર હોય તો ↓ પગારના 7.5% જેટલી રકમ કરપાત્ર મૂલ્ય ગણાશે.
  - મકાન 10 લાખથી વધુ પરંતુ 25 લાખથી ઓછી વસ્તીવાળા શહેરમાં હોય તો ↓ પગારના 10% જેટલી રકમ કરપાત્ર મૂલ્ય ગણાશે.
  - મકાન 25 લાખથી વધુ વસ્તીવાળા શહેરમાં સ્થિર હોય તો ↓ પગારના 15% જેટલી રકમ કરપાત્ર મૂલ્ય ગણાશે.
- **જો તે મકાન માલિક દ્વારા ભાડે રાખવામાં આવ્યું હોય**
  - માલિક દ્વારા આ મકાન અંગે ખરેખર ચૂકવવા પાત્ર ઘરભાડાની રકમ અથવા પગારના 15% બેમાંથી જે રકમ ઓછી હોય તે રકમ કરપાત્ર મૂલ્ય ગણાશે.

ઉપરની બધી જ ગણતરીમાં પગાર એટલે BABC.

જેમાં B = Basic Salary મૂળ પગાર + A = Allowanees (Taxable)

કરપાત્ર ભથ્થાં + B = Bonus બોનસ + C = Commission (કમિશન)

કરપાત્ર ભથ્થાંમાં મોંઘવારી ભથ્થાંનો સમાવેશ કરવામાં આવતો નથી, પરંતુ જો મોંઘવારી ભથ્થાંની જેટલી રકમ નિવૃત્તિના લાભ માટે ગણતરીમાં ધ્યાનમાં લેવાતી હોય તો તેટલી રકમ કરપાત્ર ભથ્થાંમાં ગણતરી વખતે ધ્યાનમાં લેવી. નિવૃત્તિના લાભ એટલે કર્મચારીના પ્રોવિડન્ટફંડની ગણતરીમાં, ગ્રેચ્યુઈટીની ગણતરીમાં કે પેન્શનની ગણતરીમાં વિગેરે.

ઉદાહરણ-5 : શ્રી ધવલ અમદાવાદની એક કંપનીના એકાઉન્ટ વિભાગના વડા તરીકે સેવા આવે છે. નાણાંકીય વર્ષ 2017-'18 માટે તેમના પગારની વિગતો નીચે મુજબ હતી :

(1)	મૂળ પગાર	રૂ. 5,76,000
(2)	બોનસ	રૂ. 48,000
(3)	મોંઘવારી ભથ્થું (જે પ્રોવિડન્ટ ફંટ માટે ગણાતું નથી.)	રૂ. 96,000
(4)	શિક્ષણ ભથ્થું (બે બાળકો માટે)	રૂ. 8000
(5)	હોસ્ટેલ ખર્ચ ભથ્થું (બે બાળકો માટે)	રૂ. 23,200
(6)	માલિક તરફથી કર્મચારીના રહેઠાણ માટે અમદાવાદમાં કંપનીની માલિકીનું વગર ભાડાનું મકાન આપ્યું છે, જેનું વાર્ષિક વાજબી ભાડું રૂ. 1,44,000 છે.	

આકારણી વર્ષ 2018-'19 માટે તેમના ગ્રોસ પગારની ગણતરી કરો.

જવાબ : **શ્રી ધવલની ગ્રોસ પગારની ગણતરી**

પાછલું વર્ષ 2017-'18 **આકારણી વર્ષ 2018-'19**

	વિગત		રકમ (રૂ.)
(1)	મૂળ પગાર		5,76,000
(2)	બોનસ		48,000
(3)	મોંઘવારી ભથ્થું		96,000
(4)	શિક્ષણ ભથ્થું	8,000	
	બાદ : કરમુક્ત (રૂ. 100 × 12 × 2)	2400	5,600
	હૉસ્ટેલ ભથ્થું	23,200	
	બાદ : કરમુક્ત (રૂ. 300 × 12 × 2)	7,200	16,000
	રહેઠાણની મકાનની સવલત (નોંધ મુજબ)		96,840
		ગ્રોસ પગાર	**8,38,440**

નોંધ : રહેઠાંણના મકાનની સવલતનું મૂલ્યાંકનની ગણતરી

BABC ની રકમ શોધીશું.

મૂળપગાર	5,76,000
શિક્ષણ ભથ્થું	5,600 (કરપાત્ર)
હૉસ્ટેલ ભથ્થું	16,000 (કરપાત્ર)
બોનસ	48,000
કમિશન	–
	6,45,600

મકાન અમદાવાદમાં હોવાથી 6,45,600ના 15% રકમ = રૂ. 96,840 કરપાત્ર થશે.

અહીં, મોંઘવારી ભથ્થું નિવૃત્તિના લાભ માટે ગણવામાં આવતું ન હોવાથી BABC ની ગણતરીમાં ધ્યાનમાં લેવાશે નહીં.

(બ) જો મકાન સજાવટવાળું હોય તો :

સૌ પ્રથમ મકાન બિનસજાવટવાળું છે તેમ ધારીને મકાનની સવલતનું મૂલ્યાંકન શોધો.

ત્યારબાદ, મકાનમાં માલિક તરફથી સજાવટ માટે કોઈ સાધનો પૂરા પાડ્યાં હોય જેવાં કે સોફાસૅટ, ડાઈનિંગ ટેબલ, અન્ય ફર્નિચર, ટેલિવિઝન, એરકંડિશનર, રેફ્રિજરેટર, વૉશિંગ મશીન વિગેરે તો તેની કરપાત્રતા નીચે મુજબ ગણાશે.

(i) જો સજાવટના સાધનોની માલિકી માલિકની પોતાની હોય તો જે સાધનો પૂરા પાડ્યાં હોય તેની મૂળકિંમતના 10% મકાનની સવલતના મૂલ્યાંકનમાં ઉમેરવા.

(ii) જો સજાવટના સાધનો માલિક દ્વારા ભાડે લાવીને પૂરા પાડ્યા હોય તો માલિક દ્વારા ચૂકવેલ ખરેખર ભાડાની રકમ મકાનની સવલતના મૂલ્યાંકનમાં ઉમેરાશે.

(ક) ભાડામાં મળતી રાહતનું મૂલ્ય :

જ્યારે માલિક દ્વારા કર્મચારીને મકાનની સવલત આપવામાં આવે અને આ સવલતની સામે જો કર્મચારીના પગારમાંથી કોઈ રકમ વસૂલ કરવામાં આવે ત્યારે, વસૂલ કરેલ રકમ મકાનના સવલતના મૂલ્યાંકનની કરપાત્ર રકમમાંથી બાદ કરી બાકીની રકમ જ કરપાત્ર પગારની ગણતરીમાં ઉમેરાશે.

ઉદાહરણ-6 : શ્રી પ્રણવ ભાવનગરની એક ખાનગી કંપનીમાં વેચાણ મેનેજર તરીકે નોકરી કરે છે. પાછલું વર્ષ 2017-'18માં તેમના પગારની નીચે આપેલી માહિતી પરથી વગર ભાડાનાં સજાવટવાળા મકાનની સવલતનું મૂલ્યાંકન કરો :

(1) મૂળ પગાર : તા. 30-9-2017 સુધી માસિક રૂ. 45,000
તા. 1-10-2017 થી માસિક રૂ. 60,000

(2) મોંઘવારી ભથ્થું : મૂળ પગારના 40% (જેનો 50% ભાગ પ્રોવિડન્ટ ફંડની ગણતરી માટે ધ્યાનમાં લેવાય છે.)

(3) કમિશન : માસિક રૂ. 13,500, જેનો દર તા. 1-1-2018 થી વધારીને માસિક રૂ. 18,000 કરવામાં આવ્યો છે.

(4) બોનસ : વાર્ષિક મૂળ પગારનો $\frac{1}{5}$ ભાગ

(5) સંપૂર્ણ સજાવટવાળા
મકાનની સવલત : માલિક તરફથી ભાવનગરમાં કર્મચારીને આ મકાન આપવામાં આવ્યું છે જે મકાનનું વાર્ષિક વાજબી ભાડું રૂ. 3,20,000 છે. ભાવનગર શહેરની વસ્તી 6,20,000 છે. કંપનીએ પોતાની માલિકીનું રૂ. 3,60,000નું ફર્નિચર મકાનના સજાવટ માટે આપેલ છે.

આ સવલતે પેટે માલિક દ્વારા કર્મચારીના પગારમાંથી દર મહિને રૂ. 1500 વસૂલ કરવામાં આવે છે.

જવાબ : સજાવટવાળા મકાનની સવલતનું મૂલ્યાંકન

સૌ પ્રથમ BABC ગણવાં જરૂરી રકમ શોધીશું.		રૂ.
B = મૂળ પગાર	તા. 1-4-’17 થી 30-9-’17 (45,000 × 6)	2,70,000
	તા. 1-10-’17 થી 31-3-’18 (60,000 × 6)	3,60,000
		6,30,000
A = કરપાત્ર ભથ્થાં	મોંઘવારી ભથ્થું (6,30,000 ના 40%)	2,52,000
B = બોનસ	મૂળ પગાર રૂ. 6,30,000 × $\frac{1}{5}$	1,26,000
C = કમિશન	તા. 1-4-17 થી 31-12-17 (13,500 × 9)	1,21,500
	તા. 1-1-18 થી 31-3-18 (18000 × 3)	54,000
		1,75,500

BABC = મૂળ પગાર	6,30,000		
<u>કરપાત્ર ભથ્થાં</u>			
મોંઘવારી ભથ્થું (2,52,000 × 50%)	1,26,000		
બોનસ	1,26,000		
કમિશન	1,75,500		
	10,57,500		
		10,57,500 ના 7.5%	= 79,312.50
	+	ફર્નિચરના 10% (3,60,000 × 10%)	= 63,000.50
		કુલ મકાનની સવલતનું મૂલ્ય	1,15,312.50

– સવલત પેટે પગારમાંથી કપાયેલ રકમ	
(રૂ. 1500 × 12)	18,000.50
સંપૂર્ણ સજાવટવાળા મકાનની સવલતની કરપાત્ર કિંમત	<u>રૂ. 97,312.50</u>

(2) મફત શૈક્ષણિક ખર્ચ (Free Education) :

આ સવલતની કરપાત્ર કિંમત શોધવા નીચે મુજબના નિયમો આવકવેરા કાયદામાં આપેલા છે :

(i) માલિક દ્વારા શૈક્ષણિક ખર્ચની બારોબાર ચૂકવણી : જ્યારે માલિક દ્વારા તેના કર્મચારીના કુટુંબના સભ્યોની સ્કૂલ ફીની રકમ બારોબાર જે તે સ્કૂલને ચૂકવી દેવામાં આવે તો તે કરપાત્ર છે.

(ii) માલિક દ્વારા શૈક્ષણિક ખર્ચની રકમ ભરપાઈ કરવામાં આવે : કર્મચારીના કુટુંબના સભ્યોની સ્કૂલ ફી ની રકમ કર્મચારી દ્વારા ચૂકવ્યા બાદ તે ફીની રકમ માલિક દ્વારા ભરપાઈ કરવામાં આવે તો તે પણ કરપાત્ર છે.

(iii) માલિક દ્વારા સંચાલિત સંસ્થામાં : માલિક દ્વારા સંચાલિત શૈક્ષણિક સંસ્થામાં કર્મચારીનાં સંતાનોને મફત શિક્ષણ આપવામાં આવતું હોય તો :

(અ) સંતાનદીઠ માસિક રૂ. 1000 સુધીનો માલિકે ભોગવેલ ખર્ચ તમામ કર્મચારીઓ માટે કરમુક્ત સવલત ગણાય છે.

(બ) જો સંતાનદીઠ માસિક રૂ. 1000 થી વધુ શૈક્ષણિક ખર્ચ માલિક દ્વારા ભોગવેલ હોય તો, રૂ. 1000 થી ઉપરની રકમ કરપાત્ર ગણાશે. જો કર્મચારીએ આ સવલત અંગે કોઈ રકમ ચૂકવી હોય કે તેના પગારમાંથી કપાત કરવામાં આવી હોય તો તેટલી રકમ સવલતના મૂલ્યાંકનમાંથી બાદ કરી બાકીની રકમ કરપાત્ર ગણાશે.

(ક) કર્મચારીના કુટુંબના કોઈ પણ સભ્યને આવી મફત શિક્ષણની સગવડ આપવામાં આવી હોય તો આ જ પ્રકારની નજીકની અન્ય શૈક્ષણિક સંસ્થામાં શિક્ષણ ખર્ચનું જે ધોરણ હોય તે મુજબ થતી રકમમાંથી કર્મચારીએ આપેલ કોઈ ફાળો બાદ કર્યા પછી બાકી રહેતી રકમ તમામ કર્મચારીઓ માટે કરપાત્ર સવલત ગણાશે.

(ડ) શિષ્યવૃત્તિ : કંપની દ્વારા સ્વેચ્છાએ તેના કર્મચારીના સંતાન માટે સ્કૉલરશીપ (શિષ્યવૃત્તિ) આપવામાં આવતી હોય તો આ સવલત ગણાતી નથી.

(3) મફત તબીબી સવલત : કર્મચારી તથા તેના કુટુંબના કર્મચારી પર આધારિત સભ્યોનો તબીબી ખર્ચ કે જે માસિક દ્વારા પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે ચૂકવ્યા હોય તો વાર્ષિક રૂ. 15,000 થી વધારે ચૂકવેલ રકમ કરપાત્ર સવલત ગણાશે. (આકારણી વર્ષ 2019-20 થી મળશે નહીં)

(4) નોકરોની સગવડ : જો કર્મચારીના રહેઠાણ પર ઘરઘાટી, ચોકીદાર, સફાઈ કામદાર, માળી, રસોઈઓ વગેરે રાખેલ હોય અને તેમના પગારની ચૂકવણી માલિક દ્વારા કરવામાં આવે તો માલિક દ્વારા ચૂકવાયેલ રકમ કર્મચારીના પગારમાં કરપાત્ર સવલત તરીકે ગણાશે.

નોંધ : જો મકાન કર્મચારીના રહેઠાણ માટે માળીની સગવડ સાથે આપેલ હોય અને તે મકાનની માલિકી માલિકની જ હોય તો માળીનો પગાર અલગ કરપાત્ર સવલત તરીકે ગણાશે નહિ.

(5) મફત ગૅસ, વીજળી અને પાણીની સવલત :

(i) માલિકના આંતરિક સાધનોમાંથી જો આ સવલત પૂરી પાડવામાં આવતી હોય તો અને તે અંગે કોઈ ત્રાહિત પક્ષને કોઈ રકમ ચૂકવવી ન પડતી હોય તો કર્મચારીને આ સવલતનું મૂલ્યાંકન માલિકની દૃષ્ટિએ એકમદીઠ ઉત્પાદન પડતરના આધારે થતી કિંમત કરપાત્ર ગણાશે. જો આ સવલત પેટે કર્મચારી પાસેથી કોઈ રકમ વસૂલ કરવામાં આવતી હોય તો તે રકમ બાદ કર્યા પછીની રકમ કરપાત્ર ગણાશે.

(ii) જો આ સવલત અંગે માલિક દ્વારા કોઈ ત્રાહિત પક્ષને રકમ ચૂકવવામાં આવતી હોય અને તે સવલત કર્મચારી દ્વારા તેના અંગત હેતુ માટે જ ઉપયોગમાં લેવાતી હોય તો, જે રકમ માલિક દ્વારા ચૂકવવામાં આવે તે રકમ આ સવલતનું મૂલ્યાંકન ગણાશે. જો કર્મચારીના પગારમાંથી કોઈ રકમ આ સવલત પેટે વસૂલ કરવામાં આવતી હોય તો તે રકમ બાદ કર્યા પછીની બાકી રકમ કરપાત્ર ગણાશે.

(6) મોટરકારની સવલત :

આ સવલત ફક્ત વિશિષ્ટ કર્મચારી માટે જ કરપાત્ર ગણાશે જેમાં માલિકે Fringe benefit tax ચૂકવવાનો થતો નથી.

(a) જ્યારે સવલત તરીકે મળેલ મોટર માલિકની માલિકીની હોય અથવા માલિક તે અંગે ભાડું ચૂકવતા હોય :

(i) જો આ મોટરનો કર્મચારી દ્વારા ફક્ત ઑફિસના કામ માટે જ ઉપયોગ થતો હોય તો કોઇ પણ કર્મચારી માટે તે કરપાત્ર નથી.

(ii) જો આ મોટરનો સંપૂર્ણપણે ફક્ત કર્મચારીના અંગત વપરાશ માટે જ ઉપયોગ થતો હોય તો સવલતની કરપાત્ર કિંમત નીચે મુજબ નક્કી કરવી :

મોટરના ચલિત અને નિભાવ ખર્ચ અંગે માલિકે ખરેખર ચૂકવેલ રકમ	....
+ માલિકની માલિકીની ગાડીની મૂળ પડતરના વાર્ષિક 10% લેખે થતી રકમ અથવા માલિકે ચૂકવેલ વાર્ષિક ભાડું	....
	....
– કર્મચારીના પગારમાંથી વસૂલ કરેલ રકમ	....
બાકી રહેતું (ઋણમાં ન હોય તો જ) કરપાત્ર મૂલ્ય	....

(iii) જો આ મોટરનો અંશતઃ ઑફિસ હેતુઓ માટે અને અંશતઃ અંગત હેતુઓ માટે ઉપયોગ થતો હોય તો સવલતનું કરપાત્ર મૂલ્ય નીચે મુજબ નક્કી થશે :

એન્જિનની ક્યૂબિક કેપેસિટી	**ચલિત અને નિભાવ ખર્ચ**	
	માલિક દ્વારા ચૂકવાય કે ભરપાઈ થાય	**કર્મચારી પોતે ભોગવતો હોય**
1.6 લિટર (= 1,600 સી.સી.) થી વધુ ક્ષમતા ન હોય.	માસિક રૂ. 1,800 (+ ડ્રાઈવરની સગવડ હોય તો માસિક રૂ. 900) લેખે	માસિક રૂ. 600 (+ ડ્રાઈવરની સગવડ હોય તો માસિક રૂ. 900) લેખે
1.6 લિટર (= 1,600 સી.સી.) થી વધુ ક્ષમતા હોય	માસિક રૂ. 2,400 (+ ડ્રાઈવરની સગવડ હોય તો માસિક રૂ. 900) લેખે	માસિક રૂ. 900 (+ ડ્રાઈવરની સગવડ હોય તો માસિક રૂ. 900) લેખે

નોંધ : (i) આ ચાર્ટમાં 'માસિક' શબ્દનો અર્થ સંપૂર્ણ થયેલ મહિના ગણાશે.

(ii) આ સવલતના મૂલ્યાંકન વખતે કર્મચારીના પગારમાંથી કપાયેલ ફાળો બાદ થશે નહીં.

(b) જ્યારે મોટરની માલિકી કર્મચારીની હોય અથવા કર્મચારીએ તે મોટર ભાડે રાખી હોય :

(i) જો આવી મોટરના તમામ ખર્ચા કર્મચારી પોતે ભોગવતો હોય તો તે સવલત ગણાય નહિ અને કરપાત્રતાનો પ્રશ્ન ઉદ્ભવશે નહીં.

(ii) જો આવી મોટરનો ચલિત અને નિભાવ ખર્ચ માલિક દ્વારા ચૂકવવામાં આવે કે ભરપાઈ કરી આપવામાં આવે.

(a) જો આ મોટરનો ફક્ત ઑફિસ કામ માટે જ ઉપયોગ થતો હોય તો માલિકે ચૂકવેલ ચલિત અને નિભાવ ખર્ચની સવલત કરમુક્ત ગણાય (જો કે આ અંગે કેટલીક શરતોનું પાલન થવું જરૂરી છે.)

(b) જો આ મોટરનો સંપૂર્ણપણે અંગત હેતુઓ માટે જ ઉપયોગ થતો હોય તો માલિકે ચૂકવેલ / ભોગવેલ કુલ ખર્ચની રકમમાંથી કર્મચારી પાસેથી થયેલ વસૂલાત બાદ કરતાં જે રકમ બાકી રહે તે કરપાત્ર ગણાય (ઋણમાં રહેતી બાકી ધ્યાનમાં લેવી નહીં.)

(c) જો આ મોટરનો અંશતઃ ઑફિસ કામ માટે અને અંશતઃ અંગત હેતુઓ માટે ઉપયોગ થતો હોય તો માલિકે ચૂકવેલ ચલિત અને નિભાવ ખર્ચની સવલત કરપાત્ર કિંમત નીચે મુજબ ગણાશે.

બાદ : ઑફિસના કામ માટે અંગત માલિકીની મોટરના ઉપયોગ બદલ સ્ટાન્ડર્ડ કપાત (1.6 લિટર સુધીની ક્ષમતા હોય તો માસિક રૂ. 1,800 લેખે અથવા 1.6 લિટરથી વધુ ક્ષમતા હોય તો માસિક રૂ. 2,400 લેખે થતી રકમ + ડ્રાઈવરની સગવડ પણ હોય તો માસિક રૂ. 900 લેખે થતી રકમ)

કર્મચારી પાસેથી વસૂલાત (જો હોય તો)

બાકી રહેતું મૂલ્ય (જો ઋણમાં ન હોય તો) કરપાત્ર

(c) જ્યારે માલિકની માલિકીની (કે માલિકે ભાડે રાખેલી) બે કે વધુ મોટરો કર્મચારીના (કે તેના ઘરના કોઇ સભ્યના) ઉપયોગ માટે આપવામાં આવી હોય કે જે દરેકનો અંશતઃ અંગત હેતુઓ માટે અને અંશતઃ ઑફિસ કામ માટે ઉપયોગ થતો હોય તો સવલતનું મૂલ્ય નીચે મુજબ નક્કી થશે.

(i) કર્મચારીની પસંદગીની કોઇપણ એક મોટરનું મૂલ્ય માસિક રૂ. 1,800 (+ કોઇપણ ગાડી માટે ડ્રાઈવરની સગવડ આપી હોય તો માસિક રૂ. 900) અથવા માસિક રૂ. 2,400 (+ કોઇ પણ ગાડી માટે ડ્રાઈવરની સગવડ આપી હોય તો માસિક રૂ. 900) લેખે થતી રકમ એન્જિનની ક્યૂબિક કેપેસિટીના આધારે નક્કી થશે.

(ii) આ સિવાયની બીજી મોટર (કે મોટર્સ) અંગે એવી ધારણા સાથે કરપાત્ર મૂલ્ય નક્કી કરવામાં આવશે કે અન્ય મોટરનો ફક્ત એસેસીના અંગત વપરાશ માટે જ ઉપયોગ થાય છે.

(d) જ્યારે મોટર સિવાયનું અન્ય કોઈ ઓટોમેટીવ વાહન કર્મચારીની માલિકીનું હોય, કે જેનો ચલિત અને નિભાવ ખર્ચ માલિકે ચૂકવ્યો હોય :

(i) જો આ વાહનનો ફક્ત ઑફિસકામ માટે જ ઉપયોગ થતો હોય તો તે સવલત કરમુક્ત ગણાય.

(ii) જો આ વાહનનો અંશતઃ ઑફિસ કામ માટે અને અંશતઃ અંગત હેતુઓ માટે ઉપયોગ થતો હોય તો સવલતની કરપાત્ર કિંમત નીચે મુજબ નક્કી થશે :

માલિકે ખરેખર ચૂકવેલ ખર્ચની રકમ ......

બાદ : ઑફિસ કામ માટે વપરાશ અંગે સ્ટાન્ડર્ડ કપાત :

માસિક રૂ. 900 લેખે (અથવા માલિકે રાખેલ રેકોર્ડ

મુજબ તેનાથી વધુ થતી રકમ) ......

બાદ : કર્મચારી પાસેથી વસૂલાત (જો હોય તો) ......

કરપાત્ર મૂલ્ય (જો ઋણમાં ન હોય તો) ......

(e) ફક્ત અંગત હેતુઓ માટે રાહત દરે મળતી મોટરની સવલત :

સૌ પ્રથમ એવી ધારણા સાથે મોટરની સવલતનું મૂલ્ય નક્કી કરવું કે તે સંપૂર્ણપણે મફત સવલત છે. આ રીતે જે કિંમત નક્કી થાય તેમાંથી માલિકે વસૂલ કરેલ 'ટૉકન ભાડું' બાદ કરવું. યાદ રાખો કે બંને હેતુઓ માટે વપરાતી મોટરનું કરપાત્ર મૂલ્ય ગણતી વખતે કર્મચારીએ આપેલ ફાળાની કોઈ રકમ બાદ થશે નહીં.

(7) કોઈપણ સવલત કે ખર્ચ જેની ચૂકવણીની જવાબદારી કર્મચારીની હોવા છતાં માલિકે તેનો ખર્ચ ચૂકવ્યો હોય તો માલિક દ્વારા ચૂકવેલ આ રકમ કરપાત્ર સવલત ગણાશે. દા.ત. કર્મચારીનું અંગત દેવું, નાણાંના સ્વરૂપમાં મળેલ સવલતો પરનો આવકવેરો માલિકે ચૂકવ્યો હોય તો.

જો માલિક દ્વારા કર્મચારીને રોકડ સ્વરૂપમાં નહિ આપેલી સવલતોની કિંમત પર થતી આવકવેરાની ચૂકવણી કરવામાં આવી હોય તો તે રકમ કરમુક્ત સવલત ગણાશે. પરંતુ માલિક દ્વારા ચૂકવાયેલ આવકવેરો ખરેખર આવકવેરાની રકમથી વધુ હોય તો વધારાની રકમ તમામ કર્મચારીઓ માટે કરપાત્ર સવલત ગણાય છે.

(8) કર્મચારીના માન્ય સુપર એન્યુએશન ફંડમાં માલિક તરફથી વાર્ષિક રૂ. 1,00,000 થી વધારાનો ફાળો કરપાત્ર ગણાશે.

(9) અન્ય કોઈ પણ સગવડ, લાભ કે સેવા કર્મચારીએ મેળવેલ હોય પરંતુ તેનો ખર્ચ માલિકે ચૂકવ્યો હોય તે ખર્ચની રકમ કર્મચારી માટે કરપાત્ર સવલત ગણાશે.

(10) ટ્રાન્સપોર્ટનો ધંધો કરનાર માલિક દ્વારા કર્મચારીને અપાતી મફત ટ્રાન્સપોર્ટની સગવડ (રેલ્વે તથા વિમાની સેવાઓના કર્મચારીઓ સિવાય) આ સવલત ફક્ત વિશિષ્ટ કર્મચારી માટે જ કરપાત્ર ગણાશે. આવી ટ્રાન્સપોર્ટની સવલતનું કરપાત્ર મૂલ્ય = આવી સગવડ માટે માલિક દ્વારા જાહેર જનતા પાસેથી લેવાતું મૂલ્ય બાદ કર્મચારી પાસેથી વસૂલ કરેલ રકમ.

જો બાકી રહેતી રકમ ઋણમાં આવે તો ધ્યાનમાં લેવાશે નહીં.

(11) ટ્રાવેલિંગ - ટુરિંગની, રહેઠાણની સગવડ

મૂલ્યાંકનનો આધાર :

(a) ઑફિસના કામ અંગે કર્મચારી દ્વારા કરેલ પ્રવાસ અંગે માલિકે ચૂકવેલ ખર્ચ કરપાત્ર ગણાય નહિ. પરંતુ, કર્મચારી સાથે તેના ઘરના સભ્ય પણ જોડાયા હોય તો તે સભ્યના પ્રવાસ અંગે માલિકે ચૂકવેલ ખર્ચ કરપાત્ર ગણાશે.

(b) ઑફિસના કામ અંગે પ્રવાસ લંબાવીને કર્મચારીએ વધારે સમય ભોગવ્યો હોય તો આ વધારાના સમય માટે માલિકે ચૂકવેલ ખર્ચ કરપાત્ર ગણાશે.

નિયમો : જો આવી સગવડ તમામ કર્મચારીઓને સમાન ધોરણે ઉપલબ્ધ કરવામાં આવી હોય તો :

કરપાત્ર મૂલ્ય = માલિકે ચૂકવેલ ખર્ચ – કર્મચારી પાસેથી વસૂલ કરેલ રકમ (ઋણમાં બાકી હોય તો ધ્યાનમાં લેવાય નહીં.)

જો આવી સગવડ તમામ કર્મચારીઓને સમાન ધોરણે ઉપલબ્ધ કરવામાં આવતી ન હોય તો :

કરપાત્ર મૂલ્ય = ત્રાહિત પક્ષ દ્વારા આવી સગવડ અંગે લેવામાં આવતું મૂલ્ય – કર્મચારી પાસેથી વસૂલ કરેલ રકમ (ઋણમાં રહેતી બાકી ધ્યાનમાં લેવી નહિ.)

(12) મફત ભોજન અને પીણું

ભોજન / નાસ્તાની સગવડનું મૂલ્યાંકન :

(a) 'રિમોટ એરિયા' કે 'ઓફ શોર ઇન્સ્ટોલેશન' સ્થળે કામના સમય દરમિયાન અપાતી ભોજન અને નોન-આલ્કોહોલિક પીણાંની સગવડ સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત ગણાય.

(b) અન્ય કોઇપણ સ્થળે અપાતી ચા/નાસ્તાની સગવડ સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત ગણાય.

(c) ભોજન તથા નોન-આલ્કોહોલિક પીણાંની સગવડ ઑફિસ સ્થળે આપવામાં આવી હોય કે અન્ય કોઇ પણ રૅસ્ટોરન્ટ/કેન્ટીન વગેરે સ્થળે નોન-ટ્રાન્સફરેબલ paid vouchers નો ઉપયોગ કરવાના રૂપમાં આપવામાં આવી હોય તો તે નીચે મુજબ કરપાત્ર ગણાય :

કરપાત્ર મૂલ્ય = માલિકે ભોગવેલ ખર્ચની કુલ રકમ

બાદ : ભોજનદીઠ રૂ. 50 લેખે થતી રકમ

બાદ : કર્મચારી પાસેથી આ પેટે વસૂલાત

(નોંધ : જો બાકી ઋણમાં આવે તો ધ્યાનમાં લેવાય નહિ.)

(13) પ્રાસંગિક બક્ષિસની સગવડનું મૂલ્યાંકન :

(a) રોકડ બક્ષિસ કે નાણાંમાં ફેરવી શકાય એવી (દા.ત. ગીફ્ટ ચેક) બક્ષીસની કુલ રકમ રૂ. 5,000 થી ઓછી હોય તો તે રકમ કરમુક્ત છે.

(b) કર્મચારી કે તેના ઘરના સભ્યોને મળેલ પ્રાસંગિક બક્ષિસ કે અન્ય કોઇ પણ સમયે મળેલ બક્ષિસ (જેમાં ગિફ્ટ વાઉચર્સ કે ટોકનનો પણ સમાવેશ થાય છે)નું કુલ મૂલ્ય રૂ. 5,000 થી વધુ હોય તો તે વધારો કરપાત્ર ગણાય.

(14) ક્રેડિટ કાર્ડની સગવડ

કરપાત્ર મૂલ્ય = કર્મચારી કે તેના ઘરના સભ્ય દ્વારા થયેલ ક્રેડિટકાર્ડના ઉપયોગ બદલ માલિકે ચૂકવેલ કુલ રકમ બાદ ઑફિસના હેતુઓ માટે કરેલ ઉપયોગની રકમ બાદ કર્મચારી પાસેથી આ પેટે થયેલ વસૂલાત (નોંધ : જો બાકી ઋણમાં આવે તો ધ્યાનમાં લેવાય નહીં.)

(15) ક્લબની સગવડ

કરપાત્ર મૂલ્ય = કર્મચારી કે તેના ઘરના સભ્ય દ્વારા ક્લબની સગવડતાના ઉપયોગ અંગે માલિકે ચૂકવેલ કુલ ખર્ચ (વાર્ષિક મેમ્બરશિપ ફી સહિત) બાદજ ઑફિસના હેતુઓ માટે કરેલ ઉપયોગ અંગેના ખર્ચા બાદ કર્મચારી પાસેથી આ પેટે કરેલ વસૂલાત

(નોંધ : જો બાકી ઋણમાં આવે તો ધ્યાનમાં લેવાશે નહિ.)

નોંધ : તમામ કર્મચારીઓને સમાન ધોરણે આપવામાં આવતી હેલ્થક્લબની, સ્પોર્ટ્સ ક્લબની કે એવી અન્ય કોઈ પણ સવલત સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત ગણાય.

(16) વગર વ્યાજની કે ઓછા વ્યાજ દરે લોનની સગવડ :

માલિક દ્વારા કર્મચારીને કે તેના કુટુંબના કોઇ પણ સભ્યની માન્ય તબીબી સારવાર માટે લોન આપવામાં આવી હોય કે અન્ય હેતુઓ માટે રૂ. 20,000 સુધીની રકમની લોનની સગવડ આપવામાં આવી હોય તો તે સવલત સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત ગણાશે. મેડિકલ સિવાયના હેતુઓ માટે રૂ. 20,000 થી વધુ રકમની લોન હોય તો તેની કરપાત્ર કિંમત નીચે મુજબ નક્કી થશે

(i) મકાન માટેની લોન હોય તો :

આ. વ. 2018-'19 માટે તેનું મૂલ્યાંકન નીચે મુજબ કરવું :

રૂ. 75 લાખ સુધીની લોન અંગે : વાર્ષિક 8.65% દરે થતું વ્યાજ સવલતની કિંમત ગણાય અને તેમાંથી કર્મચારીએ આપેલ વ્યાજ બાદ થાય.

રૂ. 75 લાખથી વધુ રકમની લોન અંગે : વાર્ષિક 8.70% ના દરે થતું વ્યાજ સવલતની કિંમત ગણાય અને તેમાંથી કર્મચારીએ આપેલ વ્યાજ બાદ થાય.

નોંધ : સ્ત્રીઓ દ્વારા આ હેતુ માટે લીધેલી લોન અંગે 0.05%ની રાહત બાદ કરવી.

(આવી લોન પર, સ્ટેટ બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયા જે દરે વ્યાજ લે છે, તે પાછલા વર્ષની પહેલી તારીખે (1લી એપ્રિલે) જે વ્યાજનો દર હોય તે દરે કરપાત્ર ગણાશે.)

(ii) વાહન (કાર) માટેની લોન હોય તો : વાર્ષિક 9.80% ના દરે;

નોંધ : સ્ત્રીઓ માટે આ હેતુ માટે લીધેલી લોન અંગે વાર્ષિક 9.75% ના દરે વ્યાજ ગણાશે.

(iii) વપરાયેલી પ્રમાણિત (Certified pre-owned) કાર લોન અંગે :

વાર્ષિક 13.20% ના દરે

(iv) શૈક્ષણિક હેતુઓ માટેની લોન અંગે (Student Loan Scheme)

રૂ. 7.5 લાખ સુધીની લોન પર	વાર્ષિક 11.20% ના દરે
રૂ. 7.5 લાખથી વધુ રકમની લોન અંગે	10.90% દરે

નોંધ : (1) વિદ્યાર્થીનીઓ માટેનો દર 0.50 ટકો ઓછો છે.

(2) લોન પરત મોકૂફી સમય (inovatorium) દરમિયાન (જેમાં અભ્યાસક્રમનો ગાળો પણ આવી જાય છે.) વ્યાજની નિયમિત ચૂકવણી માટે લોનના સંપૂર્ણ સમય માટે 1% નું વળતર બાદ મળે છે.

(v) સોનાના દાગીના ગીરવે મૂકીને લીધેલ લોન અંગે : વાર્ષિક 11.20%ના દરે (floating rate)

નોંધ : તબીબી સારવાર માટે મળેલી લોનની સગવડ (નિયમ 3 A માં નિયત રોગની સારવાર માટે કરમુક્ત સવલત ગણાય.)

(vi) નેશનલ સેવિંગ્સ સર્ટિફિકેટ્સ, કિસાન વિકાસ પત્ર, રિઝર્વ બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયાના રિલીફ બોન્ડ, એસ.બી.આઈ.લાઈફ, એલ. આઈ. સી., એસ.બી.આઈ. મેગનમ વગેરે (ફ્લોટિંગ દર) ના શરણ મૂલ્ય સામે લીધેલી લોન પર વાર્ષિક 13.70% ના દરે વ્યાજ ગણાય છે.

(17) જંગમ મિલકતો (Movable assets) નો ઉપયોગ કરવાની સગવડ : કમ્પ્યૂટર (લેપટોપ સહિત) સિવાયની માલિકની માલિકીની કે માલિકે ભાડે રાખેલી જંગમ મિલકતોનો કર્મચારી કે તેના કુટુંબના સભ્યો દ્વારા ઉપયોગ કરવાની સગવડ આપવામાં આવી હોય તો તે સવલત તમામ પ્રકારના કર્મચારીઓ માટે કરપાત્ર ગણાય છે. આવી જંગમ મિલકતોની ખરેખર પડતર કિંમતના વાર્ષિક 10% ના ધોરણે કે માલિકે તે અંગે ચૂકવેલ ભાડાની રકમ સવલતની કિંમત ગણાશે. જો કે આવી સવલત અંગે કર્મચારીને આપેલ ફાળા જેટલી રકમ સવલતની કિંમતમાંથી બાદ કરીને કરપાત્ર રકમ નક્કી કરવામાં આવશે. કર્મચારી કે તેના કુટુંબના સભ્યોને માલિક દ્વારા કમ્પ્યૂટર (લેપટોપ સહિત) નો ઉપયોગ કરવાની સવલત મળી હોય તો તે સવલત તમામ પ્રકારના કર્મચારીઓ માટે કરમુક્ત સવલત છે.

(18) માલિકની જંગમ મિલકતોની કર્મચારીના નામે નજીવી કિંમતે ફેરબદલી : માલિકની માલિકીની જંગમ મિલકતો કર્મચારી કે તેના કુટુંબના સભ્યોને પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે નજીવી કિંમતે કરેલી ફેરબદલી સવલત તરીકે તમામ પ્રકારના કર્મચારીઓ માટે કરપાત્ર ગણાય. સવલતના મૂલ્યાંકન

માટે તેની મૂળ પડતરમાંથી તેના ટ્રાન્સફરની તારીખ સુધીના સમયને (ફક્ત સંપૂર્ણ થયેલ વર્ષ) ધ્યાનમાં લઈને નિશ્ચિત દરે થતી રકમ બાદ કરવામાં આવશે અને તે રીતે જે કિંમત થાય તેમાંથી કર્મચારીએ આપેલ અવેજ (વેચાણ કિંમત) બાદ કરીને સવલતની કરપાત્ર કિંમત નક્કી કરવામાં આવશે. વપરાશના દરેક સંપૂર્ણ વર્ષ માટે નીચેના દરે ઘસારો બાદ થશે :

ઇલેક્ટ્રોનિક વસ્તુઓ / કમ્પ્યૂટર વગેરે	ઘટતી જતી બાકીની રીતે વાર્ષિક 50% ના દરે
મોટરકાર	ઘટતી જતી બાકીની રીતે વાર્ષિક 20% ના દરે
અન્ય મિલકતો અંગે	મૂળ પડતરના 10%ના દરે

નોંધ : ઇલેક્ટ્રોનિક વસ્તુઓમાં કમ્પ્યૂટર, ડેટા સ્ટોરેજનાં સાધનો, ડિજિટલ ડાયરી અને પ્રિન્ટર્સનો સમાવેશ થાય છે. પરંતુ ઘર-વપરાશની વસ્તુઓ જેવી કે વૉશિંગ મશીન, માઈક્રોવેવ ઑવન, હોટ પ્લેટ, ઑવન મિક્ષ્યર્સ વગેરેનો સમાવેશ થતો નથી.

5.8 પગારને બદલે મળતાં લાભ (Profit in lien of salary)

આવકવેરા કાયદાની કલ 17(3) ની જોગવાઈ મુજબ નીચે મુજબ મળતી રકમો પગારની આવકમાં કરપાત્ર છે :

(1) વળતર (Compensation)

(a) નોકરીમાં અંત આવવાના કારણે વર્તમાન માલિક પાસેથી કે અગાઉના માલિક પાસેથી મળેલું કે લેણું થયેલું વળતર જે માલિકે સ્વેચ્છાએ આપેલું હોય કે કરારની શરત મુજબ આપેલું હોય, આ બંને સંજોગોમાં મળેલ રકમ કરપાત્ર થશે. જો માલિકે તેના કર્મચારીને અંગત રીતે ભેટ તરીકે કોઇ રકમ ચૂકવેલ હોય તો તે કરપાત્ર ગણાશે નહિ.

(b) નોકરીની શરતોમાં ફેરફાર થવાના કારણે કર્મચારીને મળતી એક સામટી રકમ પણ 'પગારના બદલે મળતા લાભ' તરીકે કરપાત્ર થશે.

(c) નોકરીમાંથી કોઇ કર્મચારીની છટણી કરવામાં આવે એટલે કે છૂટા કરવામાં આવે ત્યારે તેમને મળતું વળતર કલમ 10 (10 G) હેઠળ નીચે જણાવેલ મર્યાદા સુધી કરમુક્ત ગણાય છે :

(i) ખરેખર મળેલ રકમ ....

(ii) 15 દિવસનો સરેરાશ પગાર × નોકરીના પૂરા વર્ષ ....

(iii) વધુમાં વધુ રૂ. 5,00,000 ....

ત્રણમાંથી જે રકમ ઓછી હોય તે કરમુક્ત ગણાશે.

(અહીં નોકરીના પૂરા વર્ષમાં 6 મહિનાથી વધુ સમય હોય તો પૂરા વર્ષ ગણવા.)

(2) સ્વૈચ્છિક નિવૃત્તિ વખતે મળેલ વળતર (Voluntary Retirement Scheme-VRS)

કલમ 10 (10 C) હેઠળ સ્વૈચ્છિક નિવૃત્તિ વખતે મળેલ વળતર અમુક શરતોની આધીન કરમુક્ત ગણાય છે. આ માટેની યોજના નિયત કરેલ માર્ગદર્શક સૂચનો હેઠળ નક્કી થયેલી હોવી જરૂરી છે. આ અંગે વધુમાં વધુ રૂ. 5,00,000 ની રકમ કરમુક્ત ગણાય છે અને એક વખત આ કરમુક્તિનો લાભ મળ્યો હોય તો પણ તે પછીના કોઇપણ આકારણી વર્ષમાં આવો બીજીવાર પણ લાભ મળશે.

5.9 ગ્રેચ્યુઈટી અને પેન્શન (Gratuity and Pension) :

ગ્રેચ્યુઈટી : ગ્રેચ્યુઈટી એટલે અમુક વર્ષની નોકરી કર્યા પછી કર્મચારી નોકરી છોડીને જાય કે નિવૃત્ત થાય ત્યારે તેને માલિક તરફથી આપવામાં આવતી એક સામટી રકમ. સામાન્ય રીતે માલિક દ્વારા કર્મચારીને લાંબા સમય સુધી કામ કરવા બદલ એક પ્રકારનું ઈનામ છે.

કર્મચારીને નિવૃત્તિ વખતે મળતી ગ્રેચ્યુઈટી પગારની આવકના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર ગણાય છે, જ્યારે કર્મચારીના નોકરી દરમિયાન થયેલ મૃત્યુને કારણે તેના કાયદેસરના વારસદારને મળતી ગ્રેચ્યુઈટી ‘અન્ય સાધનોની આવક’ ના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર ગણાય છે.

નોકરી કરતા કર્મચારીના અવસાનના કારણે તેની પત્ની કે કાયદેસરના વારસદારને માલિક દ્વારા ચૂકવાતું અનુદાન (Ex - Gratia Payment) કરમુક્ત છે. એ જ રીતે કેન્દ્ર સરકાર, રાજ્ય સરકાર કે અન્ય કોઇ પણ અર્ધ-સરકારીના કર્મચારીને કે તેના કુટુંબના કોઇ સભ્યને ઇજા થાય કે મૃત્યુ પામે ત્યારે પણ આવું અનુદાન કરમુક્ત ગણાય છે.

આવકવેરા કાયદાની કલમ 10 (10) મુજબ ગ્રેચ્યુઈટીની કરપાત્રતા નીચે મુજબ નક્કી કરવામાં આવે છે :

(1) સરકારી કર્મચારીઓને મળતી ગ્રેચ્યુઈટી : કેન્દ્ર સરકાર, રાજ્ય સરકાર, સ્થાનિક સ્વરાજ્ય સંસ્થાઓ અને સંરક્ષણ સેવાના કર્મચારીઓને કે તેના કાયદેસરના વારસદારોને મળતી ગ્રેચ્યુઈટી સંપૂર્ણ કરમુક્ત છે. આ ગ્રેચ્યુઈટીને મૃત્યુ કે નિવૃત્તિ અપેક્ષિત ગ્રેચ્યુઈટી કહેવાય છે.

આકારણી વર્ષ 2018-’19માં સરકાર દ્વારા મહત્તમ ગ્રેચ્યુઈટી રૂ. 10,00,000 નક્કી કરવામાં આવી છે જ્યારે સાતમાં પગાર પંચના અમલ પછી આકારણી વર્ષ 2019-’20 થી મહત્તમ ગ્રેચ્યુઈટીની રકમ રૂ. 20,00,000 નક્કી કરવામાં આવી છે.

(1) બિન સરકારી કર્મચારીઓને ‘1972ના ગ્રેચ્યુઈટી ચૂકવણી કાયદા’ હેઠળ ચૂકવવામાં આવેલ ગ્રેચ્યુઈટી :

જે કર્મચારીઓને આ પ્રકારની ગ્રેચ્યુઈટી ચૂકવવામાં આવે છે તેની કરપાત્ર રકમ નીચેની ત્રણ શરતોને આધારે નક્કી કરવામાં આવે છે :

શરતો :

(i) ખરેખર મળેલ ગ્રેચ્યુઈટીની રકમ ....

(ii) વધુમાં વધુ રૂ. 10,00,000 ....

(iii) છેલ્લા માસનો પગાર $\times \frac{15}{26}$ દિવસ $\times$ નોકરીના પૂરા વર્ષ ....

ઉપરની ત્રણ રકમો પૈકી જે રકમ ઓછી હોય તે કરમુક્ત ગ્રેચ્યુઇટી ગણાશે.

કરપાત્ર ગ્રેચ્યુઈટી = ખરેખર મળેલ ગ્રેચ્યુઈટી – કરમુક્ત ગ્રેચ્યુઈટી

ઉપરની ગણતરીમાં ધ્યાનમાં રાખવાનાં મુદ્દા :

(1) અહીં પગાર એટલે મૂળ પગાર + મોંઘવારી ભથ્થું (જે મોંઘવારી ભથ્થું નિવૃત્તિના લાભ માટે ગણાતું હોય તેટલું)

(2) નોકરીના પૂરાં વર્ષમાં જો કુલ વર્ષની ઉપર 6 મહિનાથી વધુ સમય હોય તો 1 વર્ષ ગણી લેવું.

દા.ત. 32 વર્ષ 5 મહિના = 32 વર્ષ, 32 વર્ષ 6 મહિના = 32 વર્ષ,

32 વર્ષ 7 મહિના = 33 વર્ષ, 32 વર્ષ 6 મહિના અને એક દિવસ = 33 વર્ષ

(3) જો કર્મચારી નિવૃત્ત થયો હોય તો કરપાત્ર ગ્રેચ્યુઇટીની રકમ તેની પગારની આવકમાં ઉમેરાશે. પરંતુ કર્મચારી મૃત્યુ પામેલ હોય તો તેના કાયદેસરના વારસદાર માટે કરપાત્ર ગ્રેચ્યુઇટીની રકમ ‘અન્ય સાધનોની આવક’ ના શીર્ષક હેઠળ ઉમેરાય છે.

(4) જો કોઇ કર્મચારીએ એક કરતાં વધુ માલિકોને સેવાઓ આપી હોય અને અગાઉના

માલિક પાસેથી ગ્રેચ્યુઈટી ન મળી હોય તો અગાઉના માલિકને ત્યાં કરેલી નોકરીનો સમય પણ ગ્રેચ્યુઈટીની ગણતરીમાં ધ્યાનમાં લેવાશે.

ઉદાહરણ-7 : મંગલમ પ્રા. લિમિટેડના કર્મચારી મિ. આદિત્ય જાનીને તા. 20મી સપ્ટેમ્બર, 2017ના રોજ નિવૃત્તિ વખતે, 1972ના ગ્રેચ્યુઈટી ચૂકવણી ધારા હેઠળ રૂ. 8,20,000ની ગ્રેચ્યુઈટી મળી છે. તેઓ આ કંપનીમાં 31 વર્ષ અને 9 માસ સુધી નોકરીમાં હતા. નિવૃત્તિ વખતે તેમને મૂળ પગાર પેટે માસિક રૂ. 39,000 હતો. તેમની ગ્રેચ્યુઈટીની કરપાત્ર રકમ શોધો ?

જવાબ : 1972ના ગ્રેચ્યુઈટી ચૂકવણી ધારા હેઠળ કરપાત્ર ગ્રેચ્યુઈટીની શરતો :

		રૂ.
(1)	ખરેખર મળેલ ગ્રેચ્યુઈટીની રકમ	= 8,20,000
(2)	વધુમાં વધુ રકમ	= 10,00,000
(3)	છેલ્લા માસનો પગાર × $\frac{15}{26}$ દિવસ × નોકરીના પૂરા વર્ષ	
	39,000 × $\frac{15}{26}$ × 32 વર્ષ	= 7,20,000

ઉપરના ત્રણે રકમમાંથી સૌથી ઓછી રકમ = 7,20,000

કરમુક્ત ગ્રેચ્યુઈટી = રૂ. 7,20,000

કરપાત્ર ગ્રેચ્યુઈટી = ખરેખર મળેલ ગ્રેચ્યુઈટી – કરમુક્ત ગ્રેચ્યુઈટી
= રૂ. 8,20,000 – રૂ. 7,20,000
= રૂ.1,00,000

(3) બિન સરકારી કર્મચારીઓ કે જેઓ ખાનગી નોકરીમાં હોય અથવા કાયદા મુજબ રચાયેલ કોર્પોરેશનમાં કામ કરતાં હોય તેમને મળતી ગ્રેચ્યુઈટી :

જે કર્મચારીને નિવૃત્તિ વખતે, નોકરીમાં અંત આવવાને કારણે કે કાયમી અસમર્થતાના કારણે કે મૃત્યુના કારણે ગ્રેચ્યુઈટી મળે તો નીચેની ત્રણ શરતોને આધીન ગ્રેચ્યુઈટીની કરપાત્ર રકમ ગણાશે.

શરતો :

(i)	ખરેખર મળેલ ગ્રેચ્યુઈટી	....
(ii)	વધુમાં વધુ રકમ રૂ. 10,00,000	....
(iii)	છેલ્લા 10 માસનો સરેરાશ પગાર × $\frac{1}{2}$ × નોકરીના પૂરા વર્ષ	....

ઉપરની ત્રણ રકમોમાંથી સૌથી ઓછી રકમ કરમુક્ત ગ્રેચ્યુઈટી ગણાશે.

કરપાત્ર ગ્રેચ્યુઈટી = ખરેખર મળેલ ગ્રેચ્યુઈટી – કરમુક્ત ગ્રેચ્યુઈટી

ઉપરની ગણતરીમાં ધ્યાનમાં રાખવાનાં મુદ્દા :

(1) અહીં પગાર એટલે મૂળ પગાર + મોંઘવારી ભથ્થું (પ્રોવિડન્ટ ફંડ જેવા નિવૃત્તિના લાભ માટે જેટલું મોંઘવારી ભથ્થું ગણતરીમાં લેવાતું હોય તેટલું) + વેચાણ પરનું કમિશન (જો કમિશન પગારની શરતોનો ભાગ હોય તો)

(2) અહીં નોકરીના પૂરાં વર્ષ જ ધ્યાનમાં લેવાશે.

ઉપરના મહિના ધ્યાનમાં લેવાશે નહિ.

દા.ત. 32 વર્ષ 5 મહિના = 32 વર્ષ

32 વર્ષ 7 મહિના = 33 વર્ષ

32 વર્ષ 11 મહિના = 32 વર્ષ

(3) છેલ્લા 10 મહિનાનો સરેરાશ પગાર ગણતી વખતે જો કોઇ કર્મચારી મહિનાની આખર તારીખ બાદ નિવૃત્ત થયો હોય તો તે મહિનાની ગણતરી કરવી. (દા.ત. 31-8-18 નિવૃત્તિની તારીખ હોય તો ઓગસ્ટ મહિના સહિત પાછળના 10 મહિના ગણવા. પરંતુ, જો કર્મચારી મહિનાની કોઇ વચ્ચેની તારીખે નિવૃત્ત થયો હોય તો તે મહિનાને ધ્યાનમાં લેવો નહિ.) (દા.ત. 16-8-18 નિવૃત્તિની તારીખ હોય તો જુલાઈ-2018 થી 10 મહિના ગણવા.)

(4) એક જ વર્ષમાં બે માલિકો પાસેથી કે અલગ અલગ વર્ષમાં જુદા જુદા માલિકો પાસેથી ગ્રેચ્યુઇટી મળી હોય તો કુલ કરમુક્ત રકમ રૂ. 10,00,000 થી વધારે થશે નહિ.

(5) જો કર્મચારી નોકરીમાં ચાલુ હોય અને માલિક દ્વારા તેમને ગ્રેચ્યુઇટી ચૂકવી હોય તો કરમુક્તિનો લાભ મળશે નહિ.

ઉદાહરણ-8 : શ્રીમતી કોમલ 32 વર્ષ અને 6 માસિની નોકરી પછી તા. 31-12-2018ના રોજ નિવૃત્ત થાય છે. તેમને માલિક તરફથી રૂ. 12,50,000 ગ્રેચ્યુઇટીના મળે છે. નિવૃત્તિ અગાઉના 10 માસનો સરેરાશ માસિક પગાર રૂ. 40,000 હતો અને મોંઘવારી ભથ્થું દર મહિને રૂ. 10,000 હતું, જેનો સમાવેશ પ્રોવિડન્ટ ફંડની ગણતરીમાં કરેલ છે. તેમની કરપાત્ર ગ્રેચ્યુઇટીની રકમ શોધો.

જવાબ : **ગ્રેચ્યુઇટીની શરતો** **રૂ.**

(1) ખરેખર મળેલ ગ્રેચ્યુઈટીની રકમ = 12,50,000

(2) વધુમાં વધુ રકમ = 10,00,000

(3) છેલ્લા 10 માસનો સરેરાશ પગાર $\times \frac{1}{2} \times$ નોકરીનાં પૂરા વર્ષ

$(50,000 \times \frac{1}{2} \times 32$ વર્ષ$)$ = 8,00,000

ઉપરના ત્રણે રકમમાંથી સૌથી ઓછી રકમ રૂ. 8,00,000 છે.

કરમુક્ત ગ્રેચ્યુઇટી = રૂ. 8,00,000

કરપાત્ર ગ્રેચ્યુઇટી = રૂ. 12,50,000 – રૂ. 8,00,000

= રૂ. 4,50,000

પેન્શન (Pension) :

(1) દર મહિને મળતી પેન્શનની રકમ : કર્મચારીને નિવૃત્તિ બાદ તેના માલિક તરફથી દર મહિને અમુક રકમ પગારની જેમ જ આપવામાં આવે તો સરકારી કે બિનસરકારી કર્મચારીઓ માટે પગારના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર ગણાય છે. સામાન્ય રીતે નિવૃત્તિ બાદ કર્મચારીના જીવનનિર્વાહ માટે આ રકમ આપવામાં આવે છે. જેને Uncommuted Pension કહે છે.

અપવાદ :

(i) ભારતીય સૈન્યના કર્મચારીઓના કુટુંબના સભ્યોને મળતું પેન્શન (ફેમિલી પેન્શન) કરમુક્ત છે.

(ii) કેન્દ્ર સરકારના સંરક્ષણ વિભાગના કર્મચારીઓને કે જેમને વીરતા પુરસ્કાર મળેલ હોય તો તેમને મળતું પેન્શન પણ કરમુક્ત છે.

(iii) કર્મચારી કે તેના કુટુંબના સભ્યોને સંયુક્ત રાષ્ટ્રસંઘ તરફથી મળતું પેન્શન કરમુક્ત છે.

(2) એકસામટું પેન્શન :

(i) સરકારી કર્મચારીઓ, સ્થાનિક સ્વરાજ્ય સંસ્થાઓના કર્મચારીઓ, કાયદેસરના કોર્પોરેશનના કર્મચારીઓ, તેમજ સુપ્રીમ કોર્ટ અને હાઈકોર્ટના ન્યાયાધીશોને મળતું એકસામટું પેન્શન કલમ 10(10 A) મુજબ સંપૂર્ણ કરમુક્ત છે. જેને Commuted Pension કહેવાય છે.

(ii) જો કર્મચારી બિનસરકારી હોય તો તેને મળતું એકસામટું પેન્શન નીચેની શરતો મુજબ કરપાત્ર ગણાશે.

(a) જો કર્મચારીને માલિક તરફથી ગ્રેચ્યુઈટી પણ મળી હોય તો કુલ મળવાપાત્ર એકસામટા પેન્શનની $\frac{1}{3}$ રકમ કરમુક્ત ગણાશે.

(b) જો કર્મચારીને માલિક તરફથી ગ્રેચ્યુઈટી ન મળી હોય તો કુલ મળવાપાત્ર એક સામટા પેન્શનની $\frac{1}{2}$ રકમ કરમુક્ત ગણાશે.

ઉદાહરણ-9 : શ્રી નરેન્દ્ર તા. 31-8-2017 ના રોજ નિવૃત્ત થાય છે અને તેમને માલિકત તરફથી રૂ. 9,25,000 ની ગ્રેચ્યુઈટી મળે છે. તેમનું માસિક પેન્શન રૂ. 18,000 નક્કી થયું છે. તેઓએ આ પૈકી અડધું પેન્શન તા. 1-1-2018 ના રોજ કૉમ્યુટેડ કરાવીને રૂ. 5,75,000 ની એકસામટી રકમ મેળવી હોય તો આકારણી વર્ષ 2018-'19 માટે પેન્શન તેમજ કૉમ્યુટેડ પેન્શનની કરપાત્ર રકમ શોધો.

જવાબ : શ્રી નરેન્દ્ર બિનસરકારી કર્મચારી છે. વળી, તેમને ગ્રેચ્યુઈટી પણ માલિક પાસેથી મળી છે. તેથી કુલ કૉમ્યુટેડ પેન્શનના $\frac{1}{3}$ રકમ કરમુક્ત થશે.

તેમને 50% લેખે રૂ. 5,75,000 તા. 1-1-2018 ના રોજ ઉપાડ્યા છે. માટે કુલ પેન્શન રૂ. 11,50,000 થશે. જેના $\frac{1}{3}$ ભાગ કરમુક્ત ગણાશે.

એટલે કે રૂ. $11,50,000 \times \frac{1}{3} = 3,83,333$ થાય

શ્રી નરેન્દ્રની ગ્રોસ પગારની ગણતરીમાં નીચે મુજબ પેન્શનની રકમ ઉમેરાશે :

(1)	તા. 1 લી સપ્ટેમ્બર 2017 થી 31 મી ડિસેમ્બર, 2017 સુધી	
	$18,000 \times 4$ મહિના	રૂ. 72,000
	તા. 1 લી જાન્યુ, 2018 થી 31 મી માર્ચ, 2018 સુધી	
	(રૂ. 18,000 ના 50% = રૂ. 9000 × 3 મહિના)	રૂ. 27,000
	અન-કૉમ્યુટેડ પેન્શન	રૂ. 99,000
	ઉમેરો : કૉમ્યુટેડ પેન્શનની રકમ	
	કુલ ઉપાડેલ પેન્શન	રૂ. 5,75,000

બાદ : કરમુક્ત	રૂ. 3,83,333
કરપાત્ર કૉમ્યુટેડ પેન્શન	રૂ. 1,91,667

(3) **કુટુંબ પેન્શન (Family Pension) :** કર્મચારીના મૃત્યુ બાદ તેના કુટુંબીજનોને મળતું પેન્શન પગારની આવકની શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર ગણાશે નહીં પરંતુ આ પેન્શન મેળવનારની 'અન્ય સાધનોની આવકના' શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર ગણાશે.

5.10 પ્રોવિડન્ટ ફંડ (Provident Fund)

કર્મચારીઓ માટે એક પ્રકારની બચત ઊભી થાય તેમ જ નિવૃત્તિ દરમ્યાન કે ત્યારબાદ તે રકમમાંથી જરૂરી ખર્ચ કરી શકે તે માટે એક ફંડ ઊભું કરવામાં આવે છે. સરકાર દ્વારા જે લોકો નોકરી કરતાં નથી તેમના માટે આવું ફંડ ઊભું કરવાની વ્યવસ્થા કરેલ છે. આ ફંડને પ્રોવિડન્ટ ફંડ કહેવામાં આવે છે. અલગ-અલગ પ્રકારના પ્રોવિડન્ટ ફંડ માટે આવકવેરાની જોગવાઈઓ અલગ-અલગ છે. આ ફંડમાં કર્મચારીનો ફાળો, માલિકનો ફાળો, ફંડ પર વ્યાજ અને જો ફંડમાંથી ઉપાડ કરવામાં આવે તો કઇ રકમ કરપાત્ર થશે તેની ચર્ચા જુદા-જુદા ફંડના આધારે કરવામાં આવી છે.

(A) **કાયદા મુજબનું પ્રોવિડન્ટ ફંડ (Statutory Provident Fund) :** જે પ્રોવિડન્ટ ફંડને 1925ના પ્રોવિડન્ટ ફંડનો કાયદો લાગુ પડતો હોય તેને કાયદા મુજબનું પ્રોવિડન્ટ ફંડ કહેવાય છે. સામાન્ય રીતે કેન્દ્ર સરકાર, રાજ્ય સરકાર, રેલ્વે, સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓ, યુનિવર્સિટી અને કૉલેજના કર્મચારીઓને આ ફંડ લાગુ પડે છે.

(1) **કર્મચારીઓનો ફાળો :** કર્મચારીના પગારમાંથી જરૂર રકમ બાદ કરીને આ ફાળામાં જમાં કરવામાં આવે છે, માટે કર્મચારીનો ફાળો એ આવક નથી. પરંતુ કર્મચારીના ફાળાની રકમ કુલ ગ્રોસ આવકમાંથી કલમ 80 સી હેઠળ કપાત કરીકે બાદ મળે છે.

(2) **માલિકનો ફાળો :** જ્યારે સરકાર દ્વારા જરૂરી નિયમ પ્રમાણે કર્મચારીના આ ફંડમાં જે રકમ જમાં કરવામાં આવે છે તે સંપૂર્ણ કરમુક્ત છે.

(3) **પ્રોવિડન્ટ ફંડ પરનું વ્યાજ :** સરકાર દ્વારા દર વર્ષે આ ફંડ પર જે વ્યાજ જમા કરવામાં આવે છે તે સંપૂર્ણ કરમુક્ત છે.

(4) **પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં ઉપાડ :** જ્યારે કર્મચારી દ્વારા નોકરી દરમિયાન (શરતોને આધીન) કે નિવૃત્તિ સમયે કે નિવૃત્તિ બાદ તેમાંથી જે રકમનો ઉપાડ કરવામાં આવે તે સંપૂર્ણ કરમુક્ત છે.

(B) **માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડ (Recognised Provident Fund) :** જ્યાં કાયદા મુજબનું પ્રોવિડન્ટ ફંડ લાગુ પડતું નથી ત્યાં માલિક દ્વારા કમિશ્નર ઓફ ઇન્કમટેક્ષ પાસેથી જે પ્રોવિડન્ટ ફંડ માન્ય કરવામાં આવે તેવા ફંડને માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડ કહેવાય છે. આ ફંડમાં કર્મચારીનો ફાળો, માલિકનો ફાળો તેમજ વ્યાજનો પણ સમાવેશ થાય છે. 1952ના પ્રોવિડન્ટ ફંડ એક્ટની યોજના હેઠળ સ્થપાયેલ પ્રોવિડન્ટ ફંડ પણ માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડ ગણાય.

(1) **કર્મચારીનો ફાળો :** કર્મચારી દ્વારા આ ફંડમાં વર્ષ દરમિયાન જમા કરેલ રકમ કર્મચારીના ગ્રોસ પગારમાંથી કલમ 80 સી ની કપાતમાં ઉમેરાશે.

(2) **માલિકનો ફાળો :** જ્યારે માલિક દ્વારા કર્મચારીના કુલ મૂળ પગારના 12% થી વધારે રકમ જમા કરાવી હોય તો તે વધારાની રકમ કરપાત્ર ગણાશે.

(3) **પ્રોવિડન્ટ ફંડ પરનું વ્યાજ :** માલિક દ્વારા આ ફંડ પર જમા કરેલ વ્યાજ વાર્ષિક 9.5% ના દરેથી વધારે રકમ કરપાત્ર છે. એટલે કે વાર્ષિક 9.5% સુધીનું વ્યાજ કરમુક્ત છે.

(4) **પ્રોવિડન્ટ ફંડમાંથી ઉપાડ :** નિવૃત્તિ બાદ આ ફંડમાંથી કર્મચારી દ્વારા ઉપાડ કરેલ બધી જ રકમ કરમુક્ત છે.

(C) **અમાન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડ (Unrecognised Provident Fund) :** કમિશ્નર ઑફ ઈન્કમટેક્ષ દ્વારા જે ફંડને માન્યતા ના આપી હોય તેવા પ્રોવિડન્ટ ફંડને અમાન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડ કહેવાય છે.

(1) **કર્મચારીનો ફાળો :** કર્મચારીના પગારમાંથી જેટલી રકમ દર વર્ષે અમાન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં જમાં કરવામાં આવે છે તે કલમ 80 C હેઠળ કપાત તરીકે ગણાશે નહિ.

(2) **માલિકનો ફાળો :** માલિક દ્વારા જે તે વર્ષે આ પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં જમા કરેલ રકમ કર્મચારીના ગ્રોસ પગારની કરપાત્ર આવક તરીકે ગણતરી ઉમેરાશે નહીં.

(3) **પ્રોવિડન્ટ ફંડ પરનું વ્યાજ :** અમાન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડ પર જમા કરેલ વ્યાજ કરમુક્ત છે.

(4) **પ્રોવિડન્ટ ફંડમાંથી ઉપાડ :** જ્યારે કર્મચારી દ્વારા ચાલુ નોકરીએ કે નિવૃત્તિ બાદ આ ફંડમાંથી રકમ ઉપાડવા આવે ત્યારે ઉપાડની રકમમાં સમાયેલ માલિકનો ફાળો તેમજ તેના પરનું વ્યાજ 'પગારની આવક' તરીકે કરપાત્ર થશે. જ્યારે કર્મચારીના ફાળા પરનું વ્યાજ 'અન્ય સાધનોની આવક' તરીકે કરપાત્ર થશે.

(D) **જાહેર પ્રોવિડન્ટ ફંડ (Public Provident Fund) :** જે વ્યક્તિઓ નોકરી કરતી નથી તેઓ પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં રોકાણ કરી શકે તે માટે મધ્યસ્થ સરકાર દ્વારા તા. 1-7-1968 થી જાહેર પ્રોવિડન્ટ ફંડની યોજના દાખલ કરી છે. ભારત દેશની કોઇ પણ વ્યક્તિ ભારતની કેટલીક નૅશનેલાઇઝ બેંકમાં કે ભારતીય પોસ્ટ ઑફિસમાં પ્રૉવિડન્ટ ફંડ ખાતું ખોલી શકે છે. નોકરી કરનાર વ્યક્તિ પણ આ ખાતું ખોલાવી શકે છે. આ ફંડમાં દર વર્ષે ઓછામાં ઓછા રૂ. 500 અને વધુમાં વધુ રૂ. 1,50,000 નો ફાળો આપી શકાય છે.

(1) **માલિકનો ફાળો :** આ ફંડમાં માલિકનો ફાળો હોતો નથી.

(2) **એસેસીનો ફાળો :** કલમ 80 C ની કપાત માટે ઉપયોગ લઈ શકાય છે.

(3) **પ્રોવિડન્ટ ફંડ પરનું વ્યાજ :** સરકાર દ્વારા તેના પર વ્યાજ આપવામાં આવે છે જે સંપૂર્ણ કરમુક્ત છે.

(4) **પ્રોવિડન્ટ ફંડમાંથી ઉપાડ :** જાહેર પ્રોવિડન્ટ ફંડનું ખાતું ખોલ્યા બાદ 15 વર્ષ પછી પૂરી રકમ પરત મળી શકે છે. તે પહેલાં જો ફાળો આપનાર એસેસીનું મૃત્યુ થાય તો તેના વારસદારને પૂરી રકમ મળશે. આ ખાતું દર 5 વર્ષે રીન્યુ કરાવી શકાય છે. ઉપાડ તરીકે મળતી બધી જ રકમ કરમુક્ત છે. આ પ્રોવિડન્ટ ફંડની જમા બાકી પર અદાલતની ટાંચ લાવી શકાય નહિ.

5.11 પગારની આવક સાથે સંકળાયેલ અન્ય જોગવાઈઓ

(1) **એન્યુઈટી (Annuity) :** એન્યુઈટીને વર્ષાસન કહેવાય છે. માલિક દ્વારા તેના કર્મચારીને સ્વૈચ્છિક રીતે કે કરારજન્ય જવાબદારીના આધારે ચૂકવવામાં આવે છે. પગારના શીર્ષક હેઠળ વર્ષાસન તરીકે મળતી રકમ કરપાત્ર છે.

(2) **પગાર જતો કરવો (Surrender of Salaries) :** મધ્યસ્થ સરકારના જે કર્મચારીઓ પોતાના પગાર અને ભથ્થાંઓનો અમુક ભાગ સ્વૈચ્છિક રીતે મધ્યસ્થ સરકારના તરફેણમાં છોડી દે તો તે રકમ કર્મચારીની કુલ આવકમાંથી બાદ કરવામાં આવે છે.

(3) **મુસાફરી ભાડું અને રજાઓનું ભથ્થું (Leave travel Concession) :** આવકવેરા ધારાની કલમ 10(5) મુજબ જે કર્મચારીને (i) તેના માલિક તરફથી ભારતમાં કોઇપણ સ્થળે રજાઓમાં ફરવા માટે પોતાના માટે, પત્ની તથા બાળકો માટે અને આશ્રિત માતા-પિતા અને ભાઈ

બહેન માટે મુસાફરી ભાડા અંગે સહાય આપવામાં આવે તો તે સવલત કરમુક્ત ગણાય છે. (ii) જો કર્મચારી નોકરીમાંથી નિવૃત્ત થયા પછી કે નોકરીનો અંત આવ્યા પછી પણ માલિક દ્વારા કર્મચારીને કે તેના કુટુંબને ભારતમાં કોઇ પણ સ્થળે આવવા-જવા માટે મુસાફરી ભાડું આપવામાં આવે તો તે સવલત પણ કરમુક્ત છે.

નોંધ :

(1) કુટુંબમાં કર્મચારી પોતે, તેના પતિ કે પત્ની, તેનાં બાળકો (વધુમાં વધુ બે બાળકો કે જેમનો જન્મ 1-10-1998 પછી થયેલો હોય તો), વ્યક્તિના માતા-પિતા, ભાઈ-બહેન કે જેઓ તે વ્યક્તિ પર સંપૂર્ણપણે કે અંશતઃ આશ્રિત હોય તો.

(2) આ કરમુક્તિ ફક્ત રેલ્વે, બસ કે વિમાનના ભાડા અંગે જ મળી શકે છે. રહેવા કે જમવાનો ખર્ચ અંગે કરમુક્તિ મળતી નથી.

(3) કોઇપણ 4 વર્ષના બ્લોકમાં ફક્ત બે વાર કરમુક્તિનો લાભ મળશે.

(4) મુસાફરી કરેલ ન હોય અને કર્મચારીએ આ સવલતની રકમ માલિક પાસેથી રોકડમાં લીધેલ હોય તો તે રકમ કરપાત્ર ગણાશે.

(4) રજાનો પગાર કે ચઢેલી રજાનું રોકડમાં રૂપાંતર (Leave Salary or Leave Encashment) : કર્મચારી પોતાની નોકરીની મુદ્દત દરમિયાન જે રજા ભોગવવા માટે હકદાર છે અને જો કર્મચારી તેની નોકરીની મુદ્દત દરમિયાન આ રજાઓ તે ન ભોગવે તો તેના ખાતે ભેગી થયેલી રજાઓના તેના બદલામાં તેને રોકડાં નાણાં નિવૃત્તિ વખતે માલિક તરફથી ચૂકવવામાં આવે છે. આને ‘રજાનો પગાર’ કે ‘રજાનું રોકડમાં રૂપાંતર’ કહે છે.

આ માટે કરવેરાની જોગવાઈઓ નીચે મુજબ છે :

(1) નોકરી દરમિયાન રજાઓનું રોકડમાં રૂપાંતર : સરકારી કે બિનસરકારી કર્મચારીને ચાલુ નોકરી દરમિયાન તેમને ભેગી થયેલી રજાઓનું રોકડમાં રૂપાંતર કરી માલિક તરફથી રોકડ મળે તો તે રકમ બધા જ પ્રકારના કર્મચારીઓ માટે કરપાત્ર છે.

(2) નિવૃત્તિ વખતે રજાઓનું રોકડમાં રૂપાંતર :

(i) જો કર્મચારી કેન્દ્ર સરકાર કે રાજ્ય સરકારનો કર્મચારી હોય તો તેને નિવૃત્તિ વખતે તેની ભેગી થયેલ રજાઓને બદલે રકમ મળે (નિયમ અનુસાર) તો તે સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત છે.

(ii) જો કર્મચારી ખાનગી નોકરીમાં હોય તેમજ સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થા તથા કાયદાથી સ્થપાયેલ કોર્પોરેશનમાં નોકરી કરતો હોય તો તેને નિવૃત્તિ વખતે રજાઓનું રોકડમાં રૂપાંતર કરી રકમ મળે તો નીચેની શરતો મુજબ જે રકમ ઓછામાં ઓછી હશે તે કરમુક્ત ગણાશે.

(a) ખરેખર મળેલ રકમ ....

(b) નિવૃત્તિ પહેલાંનો 10 માસનો સરેરાશ પગાર ....

(c) નિવૃત્તિ વખતે તેના ખાતે જમા થયેલ કુલ રજાઓનો પગાર ....

(d) મહત્તમ મર્યાદા રૂ. 3,00,000 ....

અહીં સરેરાશ પગાર એટલે કરમુક્ત ઘરભાડા ભથ્થાંની ગણતરીમાં જે રીતે પગાર ગણાય છે તે રીતે ગણતરી કરવી.

5.12 પગારની આવકમાંથી બાદ મળતી કપાતો (Deductions from Salaries)

પગારના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર પગારની ગણતરી કરતી વખતે સૌ પ્રથમ પગારને લગતી બધી જ કરપાત્ર રકમોનો સમાવેશ કરી ગ્રોસ પગાર શોધવામાં આવે છે.

ગ્રોસ પગારની રકમની ગણતરી કર્યા બાદ તેમાંથી નીચે મુજબની બે વિશિષ્ટ કપાતો તેમાંથી બાદ કરીને કરપાત્ર પગાર શોધવામાં આવશે.

વિશિષ્ટ કપાતો :

(1) કરમુક્ત મનોરંજન ભથ્થું : સરકારી કર્મચારીને તેના માલિક તરફથી મનોરંજન ભથ્થું મળતું હોય તો મનોરંજન ભથ્થાંના શરતો મુજબ કરમુક્ત મનોરંજન ભથ્થું શોધવામાં આવે છે. આ શોધેલ રકમ ગ્રોસ પગારમાંથી બાદ કરવામાં આવશે. (કલમ 16 (ii))

(2) વ્યવસાયવેરો : કર્મચારીના પગારમાંથી સરકાર દ્વારા દર મહિને જે વ્યવસાયવેરો વસૂલ કરવામાં આવે છે તે વ્યવસાયવેરાની વર્ષ દરમિયાનની કુલ ચૂકવણી અહીં ગ્રોસ પગારમાંથી બાદ મળશે. (કલમ 16 (iii))

5.13 વિશિષ્ટ ઉદાહરણો

ઉદાહરણ-10 :

શ્રીમાન રાકેશ 20 વર્ષ, 11 મહિના અને 25 દિવસની નોકરી કરીને તા. 1-3-2018 ના રોજ નિવૃત્ત થાય છે. તેમને ગ્રેચ્યુઇટીની રૂ. 8 લાખની રકમ મળી. કેલેન્ડર વર્ષ 2017 અને 2018 નો સરેરાશ માસિક પગાર રૂ. 24,000 અને રૂ. 26,000 હતો. કેલેન્ડર વર્ષ 2017 અને 2018 દરમિયાન બોનસ માસિક રૂ. 12,000 અને રૂ. 16,000 મળ્યું હતું. આ.વ. 2018-19 માટે કરપાત્ર ગ્રેચ્યુઇટીની રકમ ગણો, જો તેઓ,

1. જો તેઓ સરકારી કર્મચારી હોય.
2. જો તેમને 1972નો ગ્રેચ્યુઈટી ચૂકવણી કાયદો લાગુ પડતો હોય.
3. જો તેઓને ઉપર્યુક્ત બંનેમાંથી એકપણ વિકલ્પ લાગુ પડતો ના હોય.

જવાબ :

1. જો શ્રીમાન રાકેશ સરકારી કર્મચારી હોય તો તેને પાછલા વર્ષ દરમ્યાન મળેલ ગ્રેચ્યુઇટી રૂ. 8,00,000 સંપૂર્ણ કરમુક્ત છે.
2. જો 1972નો ગ્રેચ્યુઈટી ચૂકવણી કાયદા હેઠળ શ્રીમાન રાકેશને ગ્રેચ્યુઇટી મળી હોય તો, નીચે પ્રમાણેની શરતોને આધારે કરપાત્ર ગ્રેચ્યુઇટી ગણાશે :

જવાબ : **રૂ.**

(i) ખરેખર મળેલ ગ્રેચ્યુઈટી = 8,00,000

(ii) વધુમાં વધુ રકમ = 10,00,000

(iii) (છેલ્લા માસનો પગાર × $\frac{15}{26}$ × નોકરીનાં પૂરા થયેલાં વર્ષ)

(26,000 × $\frac{15}{26}$ × 21 વર્ષ) = 3,15,000

કરમુક્ત ગ્રેચ્યુઈટી = રૂ. 3,15,000

કરપાત્ર ગ્રેચ્યુઈટી = રૂ. 800,000 − રૂ. 3,15,000

= રૂ. 4,85,000

(3) બિન સરકારી કર્મચારી હોય તો કરપાત્ર ગ્રેચ્યુઈટીની રકમ નીચેની શરતો મુજબ શોધાશે :

		રૂ.
(i)	ખરેખર મળેલ ગ્રેચ્યુઈટી	= 8,00,000
(ii)	વધુમાં વધુ રકમ	= 10,00,000
(iii)	(છેલ્લા 10 માસનો સરેરાશ પગાર × $\frac{1}{2}$ × નોકરીનાં પૂરા થયેલાં વર્ષ)	
	(24,400 × $\frac{1}{2}$ × 20 વર્ષ)	= 2,44,000

2018 જાન્યુ. અને ફેબ્રુ 26000 × 2 = 52000
2017 મે થી ડિસે. 24000 × 8 = 1,92,000
2,44,000
2,44,000 10 મહિના 24,400 સરેરાશ પગાર

કરમુક્ત ગ્રેચ્યુઈટી = રૂ. 2,44,000

કરપાત્ર ગ્રેચ્યુઈટી = રૂ. 800,000 – રૂ. 2,44,000
= રૂ. 5,56,000

ઉદાહરણ-11 : શ્રી જામીનદારની તા. 31-3-2018 ના રોજ પૂરા થતાં વર્ષની આવક નીચે મુજબ છે.

1. મૂળ પગાર માસિક રૂ. 30,000
2. મોંઘવારી ભથ્થું મૂળ પગારના 40%
3. બોનસ રૂ. 45,000 વાર્ષિક
4. ઘરભાડા ભથ્થું રૂ. 3000 માસિક
5. મનોરંજન ભથ્થું રૂ. 400 માસિક
6. ટ્રાન્સપોર્ટ ભથ્થું રૂ. 2000 માસિક
7. કર્મચારીનો પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં ફાળો : મૂળ પગારના 15%
8. માલિકનો પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં ફાળો : મૂળ પગારના 16%
9. પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં જમા થયેલી રકમ પર 10.5% લેખે પાછલા વર્ષમાં જમાં થયેલું વ્યાજ રૂ. 26,250.

શ્રી જામીનદારની નીચેના સંજોગોને આધારે તેમની ગ્રોસ પગારની આવક શોધો :

(અ) જો તેમનું પ્રોવિડન્ટ ફંડ કાયદેસરનું હોય તો,
(બ) જો તેમનું પ્રોવિડન્ટ ફંડ માન્ય હોય તો,
(ક) જો તેમનું પ્રોવિડન્ટ ફંડ અમાન્ય હોય તો.

જવાબ :

શ્રી જામીનદારની ગ્રોસ પગારની ગણતરી

પા. વર્ષ 2017-'18 **આ. વર્ષ 2018-19**

વિગત	કાયદા મુજબનું પ્રોવિડન્ટ ફંડ હોય તો	માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડ હોય તો	અમાન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડ હોય તો
મૂળ પગાર (30,000 × 12)	3,60,000	3,60,000	3,60,000
મોંઘવારી ભથ્થું (3,60,000ના 40%)	1,44,000	1,44,000	1,44,000
બોનસ	45,000	45,000	45,000
ઘરભાડા ભથ્થું (3,000 × 12)	36,000	36,000	36,000
મનોરંજન ભથ્થું (400 × 12)	4,800	4,800	4,800
ટ્રાન્સપોર્ટ ભથ્થું (2000 × 12) = 24,000 – કરમુક્ત (1600 × 12) = 19,200	4,800	4,800	4,800
માલિકનો પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં ફાળો [માન્ય પ્રો. ફંડમાં 12% થી વધુ ફાળો કરપાત્ર (57,600 – 43,200)]	કરમુક્ત	14,400	કરમુક્ત
પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં જમાં થયેલ વ્યાજ (માન્ય પ્રો. ફંડમાં 9.5% થી વધુ જમા થયેલ વ્યાજ કરપાત્ર)	કરમુક્ત	2500 [10.5% - 26,250 9.5% - 23,750]	કરમુક્ત
ગ્રોસ પગાર	**5,94,600**	**6,11,500**	**5,94,600**

* કાયદા મુજબના પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં માલિકનો ફાળો તેમજ તેના પર મળતું વ્યાજ કરમુક્ત છે.

* અમાન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં માલિકનો ફાળો તેમજ ફંડ પરનું વ્યાજ જ્યારે મળે ત્યારે કરપાત્ર નથી પરંતુ જ્યારે એસેસી તેમાંથી ઉપાડ કરશે ત્યારે આ રકમ કરપાત્ર થશે.

ઉદાહરણ-12 : આકારણી વર્ષ 2018'-19ના સંબંધિત પાછલા વર્ષ માટે નીચેની માહિતી ધ્યાનમાં લઈ વિશિષ્ટ કર્મચારી અલ્પાની કરપાત્ર પગારની આવકની ગણતરી કરો.

1. મૂળ પગાર - તેઓ 1-7-2012 ના રોજ રૂ. 10,000 - 1,000 - 13,000 - 2,500 - 28,000 ના ગ્રેડમાં નોકરીમાં જોડાયાં છે અને તેમને દર વર્ષે 1 લી જુલાઈએ ઈજાફો મળે છે.
2. મોંઘવારી ભથ્થું રૂ. 85,200
3. બોનસ અને કમિશન વાર્ષિક રૂ. 16,000
4. મનોરંજન ભથ્થું રૂ. 1,000 માસિક
5. શિક્ષણ ભથ્થું (તેમને એક જ બાળક છે) રૂ. 600 માસિક
6. માલિકે તેમને રહેઠાણ માટે જે ફલેટ આપેલ છે તેનું કંપનીએ ચૂકવેલ માસિક ભાડું રૂ. 8,000 છે. માલિકે આ ફલેટની સજાવટ (ફર્નિચર વગેરે) અંગે રૂ. 2,92,000 ખર્ચેલ છે.
7. માલિકે 1.8 ક્યૂબિક કેપેસિટીની ક્ષમતાના એન્જિનની મોટરકાર (ડ્રાઈવરની સવગડ વિના)

આપેલ છે. આ ગાડીનો ઉપયોગ અંશતઃ ધંધા માટે અને અંશતઃ ખાનગી હેતુઓ માટે થાય છે. આ અંગેના બધા જ ખર્ચ કર્મચારી ભોગવે છે.

8. માલિક દ્વારા મૂળ પગારના 14% પ્રમાણે તેમના માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં ફાળો આપે છે.

9. તેમના પ્રોવિડન્ટ ફંડ ખાતામાં 9.5% ના દરે રૂ. 10,450 વ્યાજ જમા થયેલ છે.

10. તેમના પગારમાંથી નીચેની કપાતો કરવામાં આવેલ છે :

(અ) પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં કર્મચારીનો ફાળો મૂળ પગારના 14%

(બ) વ્યવસાય વેરો રૂ. 2,400 વાર્ષિક

(ક) મકાનની સગવડ અંગેની વસૂલાત (મૂળ પગારના 10%)

(ડ) વર્ષ દરમિયાન વધારે ચૂકવાયેલ કમિશનની વસૂલાત રૂ. 2,000

જવાબ :

અલ્પાની કરપાત્ર પગારની ગણતરી

પા. વર્ષ 2017-'18 **આ. વર્ષ 2018-'19**

વિગત	રકમ (રૂ.)	રકમ (રૂ.)
1. મૂળ પગાર (નોંધ - 1 મુજબ)		2,08,500
2. મોંઘવારી ભથ્થું		85,200
3. બોનસ અને કમિશન (16,000 – 2,000)		14,000
4. મનોરંજન ભથ્થું (રૂ. 1000 × 12 મહિના)		12,000
5. શિક્ષણ ભથ્થું (રૂ. 600 × 12 મહિના)	7,200	
બાદ : કરમુક્ત (રૂ. 100 × 1 બાળક × 12 મહિના)	1200	6000
6. રહેઠાણના મકાનની સવલત (નોંધ - 2 મુજબ)		44,425
7. મોટરકારની સગવડ (રૂ. 900 × 12 મહિના)		10,800
8. માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં માલિકનો વધારાનો ફાળો (રૂ. 29,190 – રૂ. 25,020)		4,170
9. માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડ ખાતામાં જમા થયેલ વધુ વ્યાજ (9.5% પ્રમાણે રૂ. 10,450)		–
ગ્રોસ પગાર		3,85,095
બાદ : વ્યવસાય વેરો		2400
કરપાત્ર પગાર		3,82,695

નોંધ-1 મુજબ મૂળ પગારની ગણતરી :

તા.	1-7-2012	રૂ. 10,000 નોકરીમાં જોડાયેલ તારીખ
	1-7-2013	રૂ. 11,000
	1-7-2014	રૂ. 12,000
	1-7-2015	રૂ. 13,000
	1-7-2016	રૂ. 15,500
	1-7-2017	રૂ. 18,000

પાછલા વર્ષ 2017-'18 માં મેળવેલ મૂળ પગાર :

1-4-2017 થી 30-6-2017 = 15,500 × 3 =	46,500
1-7-2017 થી 31-3-2018 = 18,000 × 9 =	1,62,000
	2,08,500

નોંધ-2 મુજબ રહેઠાણના મકાનની સગવડનું મૂલ્યાંકન :

BABC =	B	મૂળ પગાર	2,08,500
	A	કરપાત્ર ભથ્થાં	
		મનોરંજન ભથ્થું	12,000
		શિક્ષણ ભથ્થું	6,000
	B & C	બોનસ અને કમિશન	14,000
			2,40,500

માલિક દ્વારા મકાન ભાડે લીધેલ હોવાથી	
2,40,500 × 15% =	36,075
+ ફર્નિચરની કિંમતના 10% =	29,200
	65,275
બાદ : કર્મચારીના પગારમાંથી આ સવલત પેટે વસૂલ કરેલ રકમ	20,850
(મૂળ પગારના 10%)	44,425

ઉદાહરણ-13 : માધવપુરાની એક કંપનીના કર્મચારી શ્રી કલ્પેશની આકારણી વર્ષ 2018-19 માટે નીચેની વિગતો રજૂ કરી :

1. મૂળ પગાર માસિક રૂ. 45,000 છે, જે તા. 1-8-2017 થી વધારીને રૂ. 52,000 કરેલ છે.
2. મોંઘવારી ભથ્થું - મૂળ પગારના 50%
3. સિટી કોમ્પેનસેટરી ભથ્થું : માસિક રૂ. 1,500
4. શિક્ષણ ભથ્થું (ત્રણ બાળકો માટે કુલ) : માસિક રૂ. 750
5. હોસ્ટેલ ભથ્થું (એક બાળક માટે) : માસિક રૂ. 1,500
6. મનોરંજન ભથ્થું : માસિક રૂ. 1,500
7. રાહત દરે લંચની સગવડ (ફક્ત ઑફિસ સમય દરમિયાન) :

   300 દિવસ માટે કંપનીએ પ્રતિ લંચ રૂ. 150ના ખર્ચ સામે પ્રતિ લંચ પેટે રૂ. 55ની રકમ કર્મચારીના પગારમાંથી કાપેલ છે.
8. કર્મચારી તથા માલિકનો માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં મૂળ પગારના 14% નો છે.
9. વાર્ષિક 10.5% ના દરે માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં જમા થયેલ વ્યાજ રૂ. 31,500 છે.
10. કંપની તરફથી તેમને બંને હેતુઓ માટે ઉપયોગ કરવા માટે 1600 સી. સી. વાળી મોટરની સગવડ મળી છે. જે અંગે ડ્રાઈવરના પગાર સહિતનો ખર્ચ કંપની ભોગવે છે.
11. કંપની જેનું માસિક ભાડું રૂ. 9,000 ભરે છે તેવું એક મકાન (ફ્લેટ) રહેઠાણ માટે તેમને આપેલ છે. આ ફ્લેટમાં કંપની દ્વારા રૂ. 6,30,000 ની મૂળકિંમતનું ફર્નિચર વસાવી આપેલ છે.

12. ભરેલ વ્યવસાય વેરો : માસિક રૂ. 200 છે.

આકારણી વર્ષ 2018-19 માટે તેમના પગારની કરપાત્ર આવકની ગણતરી કરો.

જવાબ :

શ્રી કલ્પેશની પગારની કરપાત્ર આવકની ગણતરી

પા. વર્ષ 2017-'18 **આ. વર્ષ 2018-'19**

વિગત	રકમ (રૂ.)	રકમ (રૂ.)
1. મૂળ પગાર (રૂ. 45,000 × 4 મહિના)	1,80,000	
(રૂ. 52,000 × 8 મહિના)	4,16,000	5,96,000
2. મોંઘવારી ભથ્થું (રૂ. 5,96,000 ના 50%)		2,98,000
3. સિટી કોમ્પેનસેટરી ભથ્થું (રૂ. 1500 – 12 મહિના)		18,000
4. શિક્ષણ ભથ્થું (રૂ. 750 × 12 મહિના)	9,000	
બાદ : કરમુક્ત (રૂ. 100 × 12 મહિના × 2 બાળકો)	2,400	6,600
5. હોસ્ટેલ ભથ્થું (રૂ. 1500 × 12 મહિના)	18,000	
બાદ : કરમુક્ત (રૂ. 300 × 12 મહિના × 1 બાળક)	3,600	14,400
6. મનોરંજન ભથ્થું (રૂ. 1500 × 12 મહિના)		18,000
7. રાહત દરે લંચની સગવડ (300 દિવસ × રૂ. 150)	45,000	
બાદ : કરમુક્ત (300 દિવસ × રૂ. 50)	15,000	
	30,000	
બાદ : પગારમાંથી કાપેલ રકમ (300 દિવસ × રૂ. 55)	16,500	13,500
8. માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં માલિકનો વધુ ફાળો		
રૂ. 5,96,000 × 14%	83,440	
બાદ : કરમુક્ત રૂ. 5,96,000 × 12%	71,520	11,920
9. માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં જમા થયેલ વધુ વ્યાજ		
10.5% લેખે	31,500	
બાદ : કરમુક્ત 9.5% લેખે	28,500	3,000
10. મોટરકારની સવલત રૂ. 1800 × 12 મહિના	21,600	
+ ડ્રાઈવરની સવલત રૂ. 900 × 12 મહિના	10,800	32,400
11. રહેઠાણની સવલત (નોંધ મુજબ)		1,60,950
ગ્રોસ પગાર		11,72,770
બાદ : વ્યવસાય વેરો (200 × 12 મહિના)		2400
કરપાત્ર પગાર		**11,70,370**

નોંધ : રહેઠાણના મકાનની સવલત

BABC પ્રમાણે મૂળ પગાર = 5,96,000

સિટી કોમ્પે. ભથ્થું = 18,000

શિક્ષણ ભથ્થું = 6,600

હોસ્ટેલ ભથ્થું	= 14,400
મનોરંજન ભથ્થું	= 18,000
	6,53,000

મોંઘવારી ભથ્થું નિવૃત્તિના લાભ માટે ગણાતું નથી તેથી તેનો સમાવેશ કરવામાં આવશે નહિ.

કંપની દ્વારા મકાન ભાડે લીધેલ હોવાથી

6,53,000 × 15% = 97,950

\+ કંપની દ્વારા વસાવેલ ફર્નિચરની કિંમતના

10% (6,30,000 × 10%) = 63,000

1,60,950

ઉદાહરણ-14 : મિ. X એબીસી પ્રાઈવેટ લિમિટેડમાં નોકરી કરે છે. નીચે આપેલી વિગત પરથી પાછલા વર્ષ 2017-'18 માટે કરપાત્ર પગારની આવકની ગણતરી કરો :

મિ. X તા. 1-4-2013 ના રોજ કંપનીમાં રૂ. 17,500 – 2,500 – 25,000 – 5,000 – 40,000 ના પગાર ધોરણે જોડાયા છે.

મોંઘવારી ભથ્થું (જેનો સમાવેશ નિવૃત્તિ લાભની ગણતરીમાં થાય છે.)	મૂળ પગારના 60%
યુનિફોર્મ ભથ્થું (બચાવેલ)	રૂ. 10,000 વાર્ષિક
સિટી કોમ્પનસેટરી ભથ્થું	રૂ. 36,000 વાર્ષિક
ચાર બાળક માટે શિક્ષણ ભથ્થું	રૂ. 24,000 વાર્ષિક (કુલ ચાર સંતાન માટે)
બોનસ	રૂ. 60,000 વાર્ષિક
મનોરંજન ભથ્થું	રૂ. 12,000 વાર્ષિક
માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં વ્યાજ વાર્ષિક 12% લેખે	રૂ. 21,600
કર્મચારીએ ચૂકવેલો વ્યવસાય વેરો	રૂ. 200 માસિક

કંપનીએ બંને હેતુના વપરાશ માટે મોટર કાર આપી છે. 2.2 લિટરની ક્યૂબિક કેપેસિટીવાળી કાર કંપનીએ આપેલ છે. આ અંગે ખર્ચ કંપની પોતે ભોગવે છે . (ડ્રાઈવર સહિત)

કંપનીનો માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં ફાળો	(મૂળ પગાર + મોંઘવારી ભથ્થાં)ના 15%
ઓવરટાઇમ ભથ્થું	રૂ. 2,500 માસિક
હોસ્ટેલ ખર્ચ ભથ્થું (બે બાળક માટે)	રૂ. 500 માસિક, સંતાન દીઠ
નોકરો માટેનું ભથ્થું	રૂ. 1,000 માસિક
મેડિકલ ભથ્થું	રૂ. 24,000 વાર્ષિક

કંપનીએ પોતાની માલિકીનું બિનસજાવટવાળું મકાન 45 લાખની વસ્તીવાળા શહેરમાં Mr. X ને આપ્યું છે.

જવાબ :

મિ.X ની કરપાત્ર પગારના આવકની ગણતરી

પા. વર્ષ 2017-'18 **આ. વર્ષ 2018-'19**

વિગત		રકમ (રૂ.)
મૂળ પગાર (નોંધ - 1 મુજબ)		3,60,000
મોંઘવારી ભથ્થું (મૂળ પગારના 60%)		2,16,000
બચાવેલ યુનિફોર્મ ભથ્થું		10,000
સિટી કોમ્પનસેટરી ભથ્થું		36,000
શિક્ષણ ભથ્થું (ચાર બાળકો માટે)	24,000	
બાદ : કરમુક્ત (રૂ. 100 × 12 મહિના × 2 બાળકો)	2400	21,600
બોનસ		60,000
મનોરંજન ભથ્થું		12,000
ઓવર ટાઈમ ભથ્થું (2500 × 12)		30,000
હોસ્ટેલ ખર્ચ ભથ્થું (બે બાળકો માટે)		
(રૂ. 500 × 12 મહિના × 2 બાળક)	12,000	
બાદ : કરમુક્ત (રૂ. 300 × 12 મહિના × 2 બાળક)	7,200	4800
નોકર માટે ભથ્થું (1000 × 12 મહિના)		12,000
મેડિકલ ભથ્થું		24,000
મોટરકારની સવલત રૂ. 2400 × 12	28,800	
ડ્રાઈવરની સવલત રૂ. 900 × 12	10,800	39,600
કંપનીનો માન્ય પ્રો. ફંડમાં વધારાનો ફાળો		
(મૂળ પગાર + મોંઘવારી ભથ્થાંનાં) 15%	86,400	
બાદ : કરમુક્ત 12%	69,120	17,280
માન્ય પ્રો. ફંડમાં વધારાનું વ્યાજ		4,500
[12% લેખે રૂ. 21,600 / 2.5 % લેખ ?]		
રહેઠાણની સવલત (નોધ-2 મુજબ)		1,17,960
ગ્રોસ પગાર		9,65,740
બાદ : વ્યવસાય વેરો (રૂ. 200 × 12 મહિના)		2,400
કરપાત્ર પગાર		**9,63,340**

નોંધ-1 મુજબ મૂળ પગારની ગણતરી :

નોકરીમાં જોડાયેલ તારીખ તા.	1-4-2013 ના રોજ	રૂ. 17,500
	1-4-2014	રૂ. 20,000
	1-4-2015	રૂ. 22,500
	1-4-2016	રૂ. 25,000
	1-4-2017	રૂ. 30,000

પાછલા વર્ષ 2017-'18 માં મળેલ કુલ મૂળ પગાર :

1-4-2017 થી 31-3-2018 રૂ. 30,000 × 12 = રૂ. 3,60,000

નોંધ-2 મુજબ રહેઠાણની સવલત :

કંપનીએ પોતાની માલિકીનું બિનસજાવટવાળું મકાન આપેલ છે. શહેરની વસ્તી 45 લાખની છે.

BABC ના 15% ગણાશે.

મૂળ પગાર	3,60,000	
કરપાત્ર ભથ્થાં :		
મોંઘવારી ભથ્થું	2,16,000	(નિવૃત્તિના લાભ માટે ગણાય છે)
યુનિફોર્મ ભથ્થું	10,000	
સિટી કોમ્પે. ભથ્થું	36,000	
શિક્ષણ ભથ્થું	21,600	
મનોરંજન ભથ્થું	12,000	
ઓવરટાઈમ ભથ્થું	30,000	
હોસ્ટેલ ખર્ચ ભથ્થું	4,800	
નોકર માટેનું ભથ્થું	12,000	
મેડિકલ ભથ્થું	24,000	
બોનસ	60,000	
કમિશન	–	
	7,86,400	
7,86,400 × 15% =	1,17,960	

ઉદાહરણ-15 : નીચે આપેલી માહિતીને આધારે શ્રીમાન રાજ કે જેઓ વિશિષ્ટ કર્મચારી છે. તેમનાં પાછલા વર્ષ 2017-'18 અર્થાત્ આકારણી વર્ષ 2018-19 ની પગારની આવક ગણો.

1. મૂળ પગાર : તેઓ તા. 1-7-2013 ના રોજ 20,000 - 2,000 - 26,000 - 5,000 - 56,000 ના ધોરણે નોકરીમાં જોડાયા હતા. ઈજાફાની તારીખ દર વર્ષે 1 લી જુલાઈના રોજ ધ્યાનમાં લેવાય છે.
2. મોંઘવારી ભથ્થું : રૂ. 1,70,400
3. બોનસ અને કમિશન રૂ. 32,000
4. મનોરંજન ભથ્થું માસિક રૂ. 2,000
5. બાળકોનું શિક્ષણ ભથ્થું માસિક રૂ. 1,200 (એક બાળક માટે)
6. માલિકે ફર્નિચર સાથે તેમને રહેઠાણ માટેનું મકાન આપેલ હતું. જેનું માલિક માસિક રૂ. 16,000 ભાડું ચૂકવે છે. માલિકે તદ્દુપરાંત રહેઠાણમાં સાજ-સજાવટ માટે ફર્નિચર રૂ. 5,84,000 માં ખરીદીને પૂરાં પાડેલ હતાં.
7. માલિકે તેમને ડ્રાઇવર સહિતની મોટરકારની સગવડ પૂરી પાડેલ હતી જેનો બધો ખર્ચો માલિક ચૂકવે છે. મોટરકાર ઑફિસ તેમજ અંગત વપરાશ માટે ઉપયોગમાં લેવાય છે. મોટરકાર 1.8 હોર્સપાવરનું ઍન્જિન ધરાવે છે.

8. માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં માલિકનો ફાળો મૂળ પગારના 14% છે.
9. તેમના પ્રોવિડન્ટ ફંડ ખાતામાં 9.5% લેખે રૂ. 20,900 વ્યાજ જમા થયેલ હતું.
10. માલિકે તેમના પગારમાંથી મૂળ પગારના 14% લેખે પ્રોવિડન્ટ ફંડ કપાત કરેલ છે.
11. પ્રોફેશનલ ટેક્ષ કપાત રૂ. 2,400 (વાર્ષિક)
12. રહેઠાણનો ભાડા પેટે તેમના મૂળ પગારના 10% લેખે ભાડાની વસૂલાત કરવામાં આવે છે.
13. વર્ષ દરમિયાન વધારે ચૂકવાયેલ કમિશન રૂ. 4,000ની વસૂલાત કરેલ છે.

જવાબ :

શ્રીમાન રાજની કરપાત્ર પગારની ગણતરી

પા. વર્ષ 2017-'18 **આ. વર્ષ 2018-'19**

વિગત		રકમ (રૂ.)
1. મૂળ પગાર (નોંધ - 1 મુજબ)		3,57,000
2. મોંઘવારી ભથ્થું		1,70,400
3. બોનસ અને કમિશન (32,000 − 4000)		28,000
4. મનોરંજન ભથ્થું (રૂ. 2000 × 12 મહિના)		24,000
5. શિક્ષણ ભથ્થું (એક બાળક માટે)	14,400	
બાદ : કરમુક્ત (રૂ. 100 × 12 મહિના × 1 બાળક)	1200	13,200
6. રહેઠાણની સવલત (નોંધ - 2 મુજબ)		86,030
7. મોટરકારની સવલત (રૂ. 2400 × 12)	28,800	
+ ડ્રાઈવરની સવલત રૂ. 900 × 12	10,800	39,600
8. માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં માલિકનો વધુ ફાળો		
14% − 12% કરમુક્ત = 2% કરપાત્ર		
3,57,000 ના 2%		7,140
9. માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં 9.5% લેખે જમા		
થયેલ વ્યાજ (કરમુક્ત)		−
ગ્રોસ પગાર		7,25,370
બાદ : વ્યવસાય વેરો		2,400
કરપાત્ર પગાર		7,22,970

નોંધ-1 મૂળ પગાર :

1-7-2013	રૂ. 20,000	1-4-17 થી 30-6-17
1-7-2014	રૂ. 22,000	(26,000 × 3) = 78,000
1-7-2015	રૂ. 24,000	1-7-17 થી 31-3-18
1-7-2016	રૂ. 26,000	(31,000 × 9) = 2,79,000
1-7-2017	રૂ. 31,000	3,57,000

નોંધ-2 રહેઠાણની સવલત :

BABC		4,22,200 × 15% =	63,330
મૂળ પગાર	3,57,000	+ ફર્નિચરની મૂળ કિંમતના 10%	
મનોરંજન ભથ્થું	24,000	(5,84,000 × 10%) =	58,400
શિક્ષણ ભથ્થું	13,200		1,21,730
બોનસ અને કમિશન	28,000	બાદ : પગારમાંથી બાદ	35,700
	4,22,200	કરેલ રકમ	
	કરપાત્ર રકમ		86,030

સ્વાધ્યાય

સૈદ્ધાંતિક પ્રશ્નો

1. પગારના શીર્ષક હેઠળ સમાવાતી આવક જણાવો ?
2. પગારની વ્યાખ્યા આપો. પગારની આવકમાંથી મજરે મળતી કપાતો જણાવો.
3. ઘરભાડા ભથ્થું, મનોરંજન ભથ્થું અને ગ્રેચ્યુઈટી અંગે આવકવેરા ધારા-1961 ની જોગવાઈએ જણાવો.
4. માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડ, અમાન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડ અને કાયદેસરના પ્રોવિડન્ટ ફંડ અંગે 1961 ના ઈન્કમટેક્સ કાયદાની જોગાવાઈઓ ટૂંકમાં સમજાવો.
5. ટૂંકમાં જવાબ આપો.
   - (i) પગારના શીર્ષક હેઠળ મજરે મળતી કપાતો.
   - (ii) કરમુક્ત સલવતોના ચાર ઉદાહરણો આપો.
   - (iii) પગારના શીર્ષકમાં સમાવેશ થતી હોય તેવી ત્રણ આવકો જણાવો.
   - (iv) કરપાત્ર સવલતોના છ / ત્રણ દાખલાઓ આપો.
   - (v) પગારના શીર્ષક હેઠળ દર્શાવાતી ચાર આવકોના ઉદાહરણ આપો.
   - (vi) બધા કર્મચારીઓ માટે કરપાત્ર સવલતોના ત્રણ ઉદાહરણ આપો.
   - (vii) કરમુક્ત સવલત એટલે શું ? ઉદાહરણ સાથે સ્પષ્ટ કરો.
6. ટૂંકનોંધ લખો.
   - (1) ગ્રેચ્યુઈટી
   - (2) કરમુક્ત સવલતો
   - (3) મનોરંજન ભથ્થું
   - (4) પગારના શીર્ષક હેઠળ ગણાતી આવકો
   - (5) મફત કે ઓછા વ્યાજના દરે માલિકે આપેલી લોનની સગવડ
   - (6) ગ્રોસ પગારમાંથી મજરે મળતી રકમો
   - (7) કાયદા મુજબનું પ્રોવિડન્ટ ફંડ
   - (8) કોમ્યુટેડ અને અન-કોમ્યુટેડ પેન્શન
   - (9) આવકના શીર્ષકો
   - (10) સવલતો

(11) ઘરભાડા ભથ્થું

(12) માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડ અને અમાન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડ

(13) જાહેર પ્રોવિડન્ટ ફંડ

(14) પગારની અવેજમાં મળતો નફો કે લાભ

(15) રજાનો પગાર કે ચઢેલી રજાનું રોકડમાં રૂપાંતર

(16) ભાડામુક્ત રહેઠાણનું મૂલ્યાંકન

(17) પગારની આવકમાં સવલતો

(18) મુસાફરી ભાડું અને રજાઓનું ભથ્થું

(19) શિક્ષણ ભથ્થું અને હોસ્ટેલ ભથ્થું

7. બહુવિકલ્પીય પ્રશ્નો – MCQs

નીચે જણાવેલ દરેક પેટાપ્રશ્નોમાં એક કરતાં વધુ જવાબ આપેલ છે તે પૈકી તમારે સાચો જવાબ યોગ્ય ગણતરી કે સમજૂતી દ્વારા શોધવાનો છે :

(1) નીચે આપેલ વિધાનો પૈકી કયું વિધાન સાચું નથી ?

(i) માલિકનો કાયદેસરના પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં ફાળો સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત છે.

(ii) માલિકનો માન્ય પ્રોવિડન્ડફંડમાં ફાળો પગારના 12% સુધી કરમુક્ત છે.

(iii) કાયદેસરના પ્રોવિડન્ડફંડમાં જમા થયેલું વ્યાજ વાર્ષિક 12% ના દર સુધી કરમુક્ત છે.

(iv) માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં જમા થયેલું વ્યાજ વાર્ષિક 9.5% ના દર સુધી કરમુક્ત છે.

(જવાબ : iii)

(2) સરકારી કર્મચારીએ મેળવેલ 'મનોરંજન ભથ્થાં' ના સંદર્ભમાં નીચેના વિધાનોમાંથી કયું વિધાન સાચું છે ?

(i) તે સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત છે.

(ii) તે સંપૂર્ણપણે કરપાત્ર છે.

(iii) તે મૂળ પગારના 20% કે વધુમાં વધુ રૂ. 5,000 સુધી કરમુક્ત છે.

(iv) તેનો સૌ પ્રથમ ગ્રોસ પગારમાં (પૂરેપૂરી રકમનો) સમાવેશ થશે અને ત્યાર પછી મૂળ પગારના $\frac{1}{5}$ ભાગ કે ખરેખર મળેલ મનોરંજન ભથ્થું કે રૂ. 5,000 પૈકી સૌથી ઓછી રકમ કપાત તરીકે બાદ થશે.

(જવાબ : iv)

(3) 'સ્વૈચ્છિક નિવૃત્તિ વખતે મળેલ વળતરની' કરમુક્તિ અંગેની મહત્તમ મર્યાદા શું છે ?

(i) રૂ. 5,00,000 (ii) રૂ. 3,50,000

(iii) રૂ. 3,00,000 (iv) રૂ. 2,40,000

(જવાબ : i)

(4) 'રજાઓના રોકડમાં રૂપાંતર' અંગે જેમને સંપૂર્ણ કરમુક્તિનો હક છે તે સંદર્ભમાં નીચે જણાવેલ કયો જવાબ સાચો છે ?

(i) ફક્ત કેન્દ્ર સરકારના કર્મચારીઓ

(ii) ફક્ત રાજ્ય સરકારના કર્મચારીઓ

(iii) કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકાર બંનેના કર્મચારીઓ

(iv) સરકારી કર્મચારીઓ અને સ્થાનિક સ્વરાજ્ય સંસ્થાના કર્મચારીઓ

(જવાબ : iii)

(5) શ્રી બબલીની તા. 1 લી એપ્રિલ, 2011 ના રોજથી રૂ. 15,000 – 500 – 17,000 – 5,000 – 25,000 ના પગાર ધોરણમાં નિમણૂંક થઈ હતી. પાછલા વર્ષ 2017-18 માટે શ્રી બબલીનો ગ્રોસ પગાર કેટલો હશે ?

(i) રૂ. 2,04,000 (ii) રૂ. 2,16,000

(iii) રૂ. 2,28,000 (iv) રૂ. 2,76,000

(જવાબ : iii)

(6) શ્રી અમર માસિક રૂ. 30,000 નો પગાર અને રૂ. 10,000નું મોંઘવારી ભથ્થું મેળવે છે. માલિક તરફથી તેમના વતી આવકવેરાના રૂ. 30,000 પણ ભરપાઈ કરી આપવામાં આવ્યા છે. આકારણીવર્ષ 2018-19 માટે શ્રી અમલનો ગ્રોસ પગાર કેટલો હશે ?

(i) રૂ. 5,10,000 (ii) રૂ. 4,80,000

(iii) રૂ. 3,90,000 (iv) રૂ. 3,60,000

(જવાબ : i)

(7) શ્રી ભાવેશને રૂ. 1,20,000 નો વાર્ષિક મૂળ પગાર મળે છે. તેઓ માન્ય પ્રોવિડન્ટફંડમાં $\frac{1}{2}$ મોંઘવારી ભથ્થાં સહિતના પગારના $12\frac{1}{2}$% લેખે રૂ. 18,750 નો ફાળો કપાવે છે. માલિકનો ફાળો 17% લેખે જમા થાય છે. અન્ય સાધનોમાંથી તેમની કરપાત્ર આવકો રૂ. 90,000 છે. આકારણી વર્ષ 2018-'19 માટે તેમનો ગ્રોસ પગાર કેટલો હશે ?

(i) રૂ. 1,42,500 (ii) રૂ. 1,87,500

(iii) રૂ. 96,000 (iv) રૂ. 1,47,500

(જવાબ : ii)

(8) શ્રી ઈલેશ, પરમ લિ. માં તા. 1-12-2015 ના રોજથી રૂ. 6,000 – 400 – 8000 – 500 – 10,000 ના ગ્રેડમાં નોકરીમાં જોડાયા હતા. નિમણૂંકની તારીખે તેમને 3 વધારાના ઈજાફા આપવામાં આવેલ હતા. તેમની સેવાઓની કદરરૂપે ફરીથી તા. 1-12-2017ના રોજ એક વધારાનો ઈજાફો મંજૂર કરવામાં આવ્યો હતો તેઓ માન્ય પ્રોવિડન્ટફંડમાં મૂળ પગારના 15% લેખે ફાળો આપે છે. (માલિક 17% લેખે ફાળો આપે છે) આકારણી વર્ષ 2018-19 માટે તેમનો કરપાત્ર પગાર કેટલો હશે ?

(i) રૂ. 94,800 (ii) રૂ. 97,440

(iii) રૂ. 99,540 (iv) રૂ. 1,07,100

(જવાબ : iii)

(9) શ્રી સુરેશ એક કંપનીમાં સંગીન હિત ધરાવનાર શૅરહોલ્ડર કર્મચારી છે. તેમનો વાર્ષિક મૂળ પગાર રૂ. 48,000 છે અને કંપનીના નફા પર આધારિત કમિશન રૂ. 12,000 મળે છે. કંપનીએ તેમને મફત ગૅસ-વીજળીની સવલત પૂરી પાડી છે. કંપનીએ આ

સવલત અંગે વાર્ષિક રૂ. 6,000 નો ખર્ચ કર્યો છે. મફત ગૅસ-વીજળીની સવલતની કરપાત્ર કિંમત કેટલી હશે ?

(i) રૂ. 3,000 (ii) રૂ. 6,000

(iii) રૂ. 3,750 (iv) રૂ. 4,800

(જવાબ : ii)

<u>વ્યાવહારિક પ્રશ્નો</u>

1. શ્રી અમર ગુજરાત સચિવાયલના કર્મચારી છે. પાછલા વર્ષ 2017-'18માં તેમની આવકની માહિતી નીચે મુજબ છે.

મૂળ પગાર	રૂ. 20,000 માસિક
મોંઘવારી ભથ્થું	રૂ. 10,000 માસિક
કમિશન	રૂ. 2,00,000 નાં કુલ વેચાણ પર 5%
બોનસ	રૂ. 5,000 માસિક
મનોરંજન ભથ્થું મળેલ	રૂ. 2,000 માસિક

વર્ષ દરમિયાન મળેલ મનોરંજન ભથ્થાંમાંથી તેમણે રૂ. 20,000 નો ખર્ચ કરેલ છે.

આકારણી વર્ષ 2018-'19 માટે કરપાત્ર મનોરંજન ભથ્થાંની રકમ નક્કી કરો.

(**જવાબ :** કરપાત્ર મનોરંજન ભથ્થું રૂ. 19,000

નોંધ : (1) સરકારી કર્મચારીને મળતું મનોરંજન ભથ્થું, નીચેની ત્રણ રકમો પૈકી જે રકમ ઓછી હોય ત્યાં સુધી કરમુક્ત ગણાય.

(1) ખરેખર મળેલ ભથ્થું રૂ. 24,000 (2) રૂ. 2,40,000 ના મૂળ પગારના 20% લેખે થતી રકમ રૂ. 48,000 અને (3) વધુમાં વધુ કરમુક્ત રકમ રૂ. 5,000, તેથી રૂ. 5,000 કરમુક્ત ગણાય.

(2) આ હેતુ માટે મોંઘવારી ભથ્થું, કમિશન કે બોનસનો 'પગાર' માં સમાવેશ થાય નહિ.

(3) કર્મચારીએ ખરેખર કરેલ મનોરંજન ખર્ચ ધ્યાનમાં લેવાશે નહિ.)

2. શ્રી ક્ષ 25 વર્ષ અને 10 મહિના નોકરી કરીને ખાનગી કંપનીમાંથી તા. 1-3-2018 ના રોજ નિવૃત્ત થયા તેમને રૂ. 4,00,000ની ગ્રેચ્યુઇટી મળી. વર્ષ 2017 અને 2018માં તેમનો મૂળ માસિક પગાર રૂ. 12,000 અને રૂ. 14,000 હતો, વર્ષ 2017 અને 2018 માં તેમને માસિક બોનસ રૂ. 6,000 અને રૂ. 8,000 મળ્યું હતું.

આકારણી વર્ષ 2018-'19 માટે કરપાત્ર ગ્રેચ્યુઇટીની રકમ શોધો.

(જવાબ : કરપાત્ર ગ્રેચ્યુઇટી રૂ. 2,45,000 અને કરમુક્ત ગ્રેચ્યુઇટી રૂ. 1,55,000**)**

નોંધ : (1) છેલ્લાં 10 માસનો સરેરાશ પગાર (મે, 2016 થી ફેબ્રુઆરી, 2017) = (રૂ. 12,000 × 8 + 14,000 × 2)   10 માસ = રૂ. 12,400. આ ગણતરી માટે બોનસની રકમ પગારમાં ઉમેરાશે નહિ. (2) નીચેની ત્રણ રકમો પૈકી સૌથી ઓછી રકમ કરમુક્ત ગ્રેચ્યુઇટી ગણાય : (1) ખરેખર મળેલ ગ્રેચ્યુઇટી રૂ. 4,00,000 (2) નોકરીના દરેક સંપૂર્ણ વર્ષ દીઠ $\frac{1}{2}$ માસના પગાર લેખે થતી રકમ (રૂ. 12,400   2 × 24 વર્ષ) = રૂ. 1,55,000 અને (3) વધુમાં વધુ કરમુક્ત રકમ રૂ. 10,00,000

∴ કરમુક્ત ગ્રેચ્યુઇટી રૂ. 1,55,000)

3. શ્રી જગદીશ 35 વર્ષ અને 7 માસની નોકરી કર્યા બાદ ખાનગી પેઢીમાંથી 31-12-2017ના રોજ નિવૃત્ત થયા. નિવૃત્તિ વખતે તેમનો માસિક પગાર રૂ. 15,000 હતો. દર વર્ષે 1 લી જુલાઈના રોજ રૂ. 1,000 નો ઈજાફો મેળવતા હતા. નિવૃત્તિ વખતે 60% ના દરે મૂડીકૃત પેન્શનના રૂ. 2,40,000 અને ગ્રેચ્યુઈટીના રૂ. 4,50,000 મળ્યા, મોંઘવારી ભથ્થું મૂળ પગારના 50% લેખે હતું (જે પૈકી 70% નિવૃત્તિના લાભો માટે લક્ષમાં લેવાય છે.) કરપાત્ર ગ્રેચ્યુઈટી અને પેન્શનની ગણતરી કરો.

જવાબ : કરપાત્ર ગ્રેચ્યુઈટી રૂ. 1,05,075 અને મૂડીકૃત પેન્શનની કરપાત્ર રકમ રૂ. 1,06,667

નોંધ : (1) કરપાત્ર ગ્રેચ્યુઈટીના હેતુ માટે 'સરેરાશ માસિક પગાર' = રૂ. 14,000 × 4 માસ (માર્ચ, 2017 થી જુન, 2017) રૂ. 56,000 + 15,000 × 6 માસ (જુલાઈ, 2017 થી ડિસેમ્બર, 2017) રૂ. 90,000 = રૂ. 1,46,000 10 = રૂ. 14,600 + રૂ. 5,110 (રૂ. 14,600 × 50% × 70%) = 19,710 (2) કરમુક્ત ગ્રેચ્યુઈટી : ખરેખર મળેલ રકમ રૂ. 4,50,000, નોકરીના સંપૂર્ણ વર્ષદીઠ $\frac{1}{2}$ માસના પગાર લેખે થતી રકમ (રૂ. 19,710 × $\frac{1}{2}$ × 35) રૂ. 3,44,925 અને વધુમાં વધુ રકમ રૂ. 10,00,000 પૈકી સૌથી ઓછી રકમ રૂ. 3,44,925 કરમુક્ત છે અને બાકીના રૂ. 1,05,075 કરપાત્ર છે. (3) જે કર્મચારીને ગ્રેચ્યુઈટી પણ મળી હોય તેની દૃષ્ટિએ કુલ કોમ્પ્યુટેડ થવાને પાત્ર પેન્શનના $\frac{1}{3}$ જેટલી રકમ મળેલ કોમ્પ્યુટેડ પેન્શન પૈકી કરમુક્ત ગણાય. કુલ કોમ્પ્યુટેડ થવાને પાત્ર રકમ રૂ. 2,40,000 × 100/60 = રૂ. 4,00,000 નો 1/3 ભાગ રૂ. 1,33,333 કરમુક્ત ગણાય અને રૂ. 2,40,000 ના મળેલ કોમ્પ્યુટેડ પેન્શનમાંથી તે બાદ કરતાં રૂ. 1,06,667 કરપાત્ર ગણાય)

4. સુરતના શ્રી અનિલ શેઠને વાર્ષિક રૂ. 2,40,000 નો મૂળ પગાર અને વાર્ષિક 80,000નું મોંઘવારી ભથ્થું મળે છે, જેનો સમાવેશ પ્રોવિડન્ટ ફંડ માટે પગારમાં કરવામાં આવે છે. ઘરભાડા ભથ્થું વાર્ષિક રૂ. 80,000 મળ્યું છે અંગત રહેઠાણના મકાન માટે ખરેખર વાર્ષિક ભાડું રૂ. 96,000 ચૂકવ્યું છે.

   2018-'19 ના આકારણી વર્ષ માટે કરમુક્ત ઘરભાડા ભથ્થું નક્કી કરો.

(જવાબ : કરમુક્ત ઘરભાડા ભથ્થું રૂ. 64,000 અને કરપાત્ર રૂ. 16,000)

5. શ્રી યુવરાજસિંહ એક ખાનગી કંપનીમાં માસિક રૂ. 30,000 ના પગારથી નોકરી કરે છે. પગાર ઉપરાંત 50% લેખે મોંઘવારી ભથ્થું મેળવે છે, જેની 50% રકમ નિવૃત્તિના લાભો માટે લક્ષમાં લેવાય છે. માલિક તરફથી મૂળ પગારના 25% ઘરભાડા ભથ્થું મળે છે. તેઓ માસિક રૂ. 7000 ભાડું ચૂકવે છે. કરપાત્ર ઘરભાડા ભથ્થાંની ગણતરી કરો.

(જવાબ : કરમુક્ત ઘરભાડા ભથ્થુ રૂ. 39,000, કરપાત્ર ઘરભાડા ભથ્થું રૂ. 51,000.

નોંધ : આ હેતુ માટે 'પગાર' = મૂળ પગાર રૂ. 3,60,000 + $\frac{1}{2}$ મોંઘવારી ભથ્થું રૂ. 90,000 = 4,50,000)

6. શ્રી આકાશ (વિશિષ્ટ કર્મચારી) ડાયનેમિક કં. લિ. માં જનરલ મેનેજર છે. નીચેની માહિતી પરથી આકારણી વર્ક 2018-'19 માટે તેઓની પગારના મથાળા હેઠળની આવકની ગણતરી કરો.

   (1) મૂળ પગાર – માસિક રૂ. 20,000

(2) મોંઘવારી ભથ્થું – માસિક રૂ. 2,000 (જે પૈકી અડધી રકમ નિવૃત્તિના લાભની ગણતરી માટે પગારનો ભાગ ગણાય છે)

(3) ઘરભાડા ભથ્થું માસિક રૂ. 6,000 (અમદાવાદ ખાતે ખરેખર ચૂકવેલ ઘરભાડું રૂ. 6,000)

(4) બે સંતાનો માટે શિક્ષણ ભથ્થું – માસિક રૂ. 600

(5) ટ્રાન્સપોર્ટ ભથ્થું – માસિક રૂ. 2,400

(6) એક સંતાન માટે હોસ્ટેલ ભથ્થું – માસિક રૂ. 500

(7) માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં માલિકનો ફાળો – 12.5% મુજબ

(8) માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડની બાકી પર 10% ના દરથી જમા થયેલ વ્યાજ રૂ. 50,000. તેઓના પગારમાંથી માસિક રૂ. 200 મુજબ વ્યવસાયવેરાની કપાત થયેલ છે.

(જવાબ : ગ્રોસ પગાર રૂ. 3,07,360, કરપાત્ર પગાર રૂ. 3,04,960

નોંધ : (1) કરપાત્ર ઘરભાડા ભથ્થું રૂ. 25,200 (આ હેતુ માટે 'પગાર' માં 50% મોંઘવારી ભથ્થું પણ ઉમેરાશે.

(2) કરપાત્ર શિક્ષણભથ્થું રૂ. 4,800, કરપાત્ર હોસ્ટેલ ભથ્થું રૂ. 2,400, કરપાત્ર ટ્રાન્સપોર્ટ ભથ્થું (રૂ. 2,400 – કરમુક્ત રૂ. 1,600) રૂ. 800 × 12 = રૂ. 9,600

(3) માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં માલિકનો વધારાનો ફાળો (50% મોંઘવારી ભથ્થાં સહિતના પગારના 0.5%) રૂ. 1260

(3) માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં વધુ દરે (10% કરમુક્ત 9.5%) જમા થયેલ વ્યાજ રૂ. 2,500

7. બેંગ્લોરના શ્રી મુકેશ શાહને વાર્ષિક રૂ. 4,80,000 નો મૂળ પગાર મળે છે તથા મોંઘવારી ભથ્થું વાર્ષિક રૂ. 1,20,000 લેખે મળે છે જેનો સમાવેશ પ્રોવિડન્ટ ફંડના હેતુ માટે પગારમાં કરવામાં આવે છે. તે ઉપરાંત તેમને મોંઘવારી પગાર રૂ. 96,000 અને ઘરભાડા ભથ્થું રૂ. 1,44,000 મળે છે. તેઓ રહેવાના મકાનનું ભાડું રૂ. 1,50,000 ચૂકવે છે. નાણાંકીય વર્ષ 2017'-18 માટે કરમુક્ત ઘરભાડા ભથ્થું નક્કી કરો.

(જવાબ : કરમુક્ત ઘરભાડા ભથ્થું રૂ. 90,000, અહીં પગાર એટલે મૂળ પગાર રૂ. 4,80,000 + મોંઘવારી ભથ્થું રૂ. 1,20,000 = 6,00,000)

8. પાછલા વર્ષ 2017-18 દરમિયાન શ્રીમાન વાસુદેવ તેમના માલિક પાસેથી નીચેની રકમો મેળવે છે :

મૂળ પગાર માસિક રૂ. 15,000

મોંઘવારી ભથ્થું : મૂળ પગારના 40%

(મોંઘવારી ભથ્થાંની 50% રકમ નિવૃત્તિના લાભો માટે ધ્યાનમાં લેવાય છે.)

કમિશન : રૂ. 4,500 (માસિક)

ઘરભાડા ભથ્થું : માસિક રૂ. 12,000

શ્રીમાન વાસુદેવે વડોદરા શહેરમાં ખરેખર ચૂકવેલ ઘરભાડું માસિક રૂ. 13,500

આ. વ. 2018-'19 માટે કરપાત્ર ઘરભાડા ભથ્થાંની રકમ ગણો.

(જવાબ : કરપાત્ર ઘરભાડા ભથ્થું રૂ. 57,600, કરમુક્ત ઘરભાડા ભથ્થું રૂ. 86,400, અહીં પગાર એટલે મૂળ પગાર માસિક રૂ. 15,000 + મોંઘવારી ભથ્થું માસિક રૂ. 3000 = કુલ માસિક રૂ. 18,000)

9. કાનપુરના રહીશ શ્રી અજય પાછલા વર્ષ 2017-18 દરમિયાન રૂ. 1,92,000 મૂળ પગાર મેળવે છે. વધારામાં તે રૂ. 19,200 મોંઘવારી ભથ્થું મેળવે છે, જે તેના મૂળ પગારનો ભાગ ગણાય છે. તેણે કરેલા વેચાણ પર 7% કમિશન મેળવે છે. પાછલા વર્ષ દરમિયાન તેમણે રૂ. 3,44,000 નું વેચાણ કરેલ છે અને ઘરભાડા ભથ્થાં તરીકે રૂ. 24,000 મેળવે છે. તેઓ રૂ. 23,400 ઘરભાડું ચૂકવે છે.

   કરમુક્ત ઘરભાડા ભથ્થાંની રકમ નક્કી કરો.

(જવાબ : કરમુક્ત ઘરભાડા ભથ્થું 'શૂન્ય'

આ હેતુ માટે 'પગાર' = મૂળ પગારમાં મોંઘવારી ભથ્થું (નિવૃત્તિ લાભની ગણતરી માટે પગારમાં ગણાય છે તેથી) તથા વેચાણ પર આધારિત કમિશનનો પણ સમાવેશ થશે. આમ, 'પગાર' = રૂ. 1,92,000 + 19,200 + 24,080 = રૂ. 2,35,280. ખરેખર મળેલ ઘરભાડા ભથ્થું રૂ. 24,000, 'પગાર'ના 10% થી વધુ ચૂકવેલ ભાડું (રૂ. 23,400 – 23,528 = – રૂ. 128) શૂન્ય અને 'પગાર' ના 40% લેખે રકમ રૂ. 94,112 પૈકી 'શૂન્ય' સૌથી ઓછી રકમ કરમુક્ત હોવાથી પૂરેપૂરું ઘર ભાડા ભથ્થું કરપાત્ર ગણાય.**)**

10. શ્રી મિહિર (મહેસાણામાં નોકરી) પાછલા વર્ષ 2017-'18 માટે તેમની આવકની નીચેની વિગતો રજૂ કરે છે :

   (1) મૂળ પગાર રૂ. 2,00,000

   (2) મોંઘવારી ભથ્થું રૂ. 1,00,000

   (3) બોનસ રૂ. 10,000

   (4) ઘરભાડા ભથ્થું રૂ. 36,000

   (5) તેઓ દર મહિને પોતાના રહેઠાણ માટે રૂ. 3,000 લેખે ચૂકવે છે. તા. 1-2-2018 થી ભાડાનું મકાન ખાલી કરી પોતાની માલિકીના મકાનમાં રહેવા ગયેલ છે.

   (6) નિવૃત્તિના લાભ માટે મોંઘવારી ભથ્થાંની માત્ર 40% રકમ ધ્યાનમાં લેવાય છે.

   આકારણી વર્ષ 2018-'19 માટે કરમુક્ત ઘરભાડા ભથ્થાંની રકમની ગણતરી કરો.

(જવાબ : કરપાત્ર ઘરભાડા ભથ્થું રૂ. 26,000, કરમુક્ત ઘરભાડા ભથ્થું રૂ. 10,000**)**

આ હેતુ માટેનો 'પગાર' = મૂળ પગાર + 40% મોંઘવારી ભથ્થું = 10 માસનો મૂળ પગાર (જે સમય દરમિયાન ખરેખર ભાડાના મકાનમાં રહ્યાં છે) + આ સમયમાં મળેલ મોંઘવારી ભથ્થાંની 40% રકમ = (રૂ. 2,00,000 + રૂ. 40,000) × 10/12 = રૂ. 2,00,000)

11. શ્રી પરાગ 14-6-2017 ના રોજ 32 વર્ષ અને 6 માસ સુધી નોકરી કરી નિવૃત્ત થયેલ છે. નિવૃત્તિ સમયે તેમણે રૂ. 3,40,000 ગ્રેચ્યુઇટી મેળવેલ છે. કેલેન્ડર વર્ષ 2016 તથા 2017 દરમિયાન તેમનો માસિક પગાર અનુક્રમે રૂ. 7,000 અને રૂ. 8,000 હતો.

   આકારણી વર્ષ 2018-'19 માટે કરપાત્ર ગ્રેચ્યુઇટીની રકમની ગણતરી કરો.

(જવાબ : કરપાત્ર ગ્રેચ્યુઇટી રૂ. 2,20,000, કરમુક્ત ગ્રેચ્યુઇટી રૂ. 1,20,000. નીચેની ત્રણ રકમો પૈકી સૌથી ઓછી રકમ કરમુક્ત ગણાય : ખરેખર મળેલ ગ્રેચ્યુઇટી રૂ. 3,40,000, નોકરીના ખરેખર પૂરા થયેલ વર્ષ દીઠ 1/2 માસના પગારની રકમ (32 × 1/2 × રૂ. 7,500) રૂ. 1,20,000 અને વધુમાં વધુ રૂ. 10,00,000.

નોંધ : નિવૃત્તિના માસથી અગાઉના 10 માસનો સરેરાશ માસિક પગાર = રૂ. 7,500, ઑગસ્ટ 2016થી ડિસેમ્બર, 2016 : રૂ. 7,000 × 5 = 35,000 + જાન્યુઆરી, 2017 થી મે, 2017 : રૂ. 8,000 × 5 = રૂ. 40,000 = રૂ. 75,000 10 = રૂ. = 7,500)

12. શ્રી અજિત, અમીર લિ. કંપનીમાંથી તા. 30 જૂન, 2017 ના રોજ 30 વર્ષ અને 6 માસની નોકરી કર્યા પછી નિવૃત્ત થયા હતા. તેમને ગ્રેચ્યુઇટી તરીકે રૂ. 3,10,000 મળ્યા હતા. અન્ય માહિતી નીચે પ્રમાણે હતી :

1-4-'17 થી માસિક રૂ. 20,400નો મૂળ પગાર મળતો હતો. ઈજાફાનો દર રૂ. 600 હતો. જે દર વર્ષે 1 એપ્રિલથી મળતો હતો. માસિક મોંઘવારી ભથ્થું પગારના 40% હતું. પ્રોવિડન્ટ ફંડની ગણતરી માટે મૂળ પગારમાં 50% મોંઘવારી ભથ્થું ઉમેરવામાં આવતું હતું.

આ. વ. 2018-'19 માટે કરપાત્ર ગ્રેચ્યુઇટીની ગણતરી કરો.

જવાબ : કરમુક્ત ગ્રેચ્યુઇટી રૂ. 3,10,000, કરપાત્ર ગ્રેચ્યુઇટી શૂન્ય :

છેલ્લા 10 માસનો સરેરાશ માસિક પગાર : સપ્ટેમ્બર, 2016 થી માર્ચ, 2017 : મૂળ પગાર માસિક રૂ. 19,800 + 40% લેખે મોંઘવારી ભથ્થાંના ૫૦% લેખે રૂ. 3,960 = રૂ. 23,760 × 7 = રૂ. 1,66,320 + એપ્રિલ, 2017 થી જૂન, 2017 : મૂળ પગાર માસિક રૂ. 20,400 ૪૦% મોંઘવારી ભથ્થાંના × 40% લેખે રૂ. 4,080 = રૂ. 24,480 × 3 = રૂ. 73,440 = રૂ. 2,39,760   10 માસ = રૂ. 23,976. નીચેની ત્રણ રકમો પૈકી સૌથી ઓછી રકમ કરમુક્ત : (i) ખરેખર મળેલ ગ્રેચ્યુઈટી રૂ. 3,10,000 (ii) નોકરીના દરેક પૂરા થયેલાં વર્ષ માટે 1/2 માસનો પગાર (રૂ. 23,976 × 30 × 1/2) = રૂ. 3,59,640 અને (iii) વધુમાં વધુ કરમુક્ત રકમ રૂ. 10,00,000)

13. મિ. સૌરવ તા. 17-12-2017 ના રોજ 29 વર્ષ 6 માસ અને 15 દિવસની નોકરી પૂર્ણ કરીને નિવૃત્તિ થયા અને તેમને રૂ. 4,00,000 ગ્રેચ્યુઇટી મળી. નિવૃત્તિ સમયે તેમનો માસિક મૂળ પગાર રૂ. 6,000, મોંઘવારી ભથ્થું, રૂ. 1,800 માસિક અને કંપનીના ટર્નઓવર પર કમિશન 1% હતું. તેમને તા. 1-4-2017 ના રોજ રૂ. 1,000 નો ઈજાફો મૂળ પગારમાં મળેલ હતો. કંપનીનું ટર્નઓવર રૂ. 1,00,000 માસિક હતું. મોંઘવારી ભથ્થું ગ્રેચ્યુઈટીની માટે ૧૦૦% ઉમેરવું

આકારણી વર્ષ 2018-'19 માટે કરપાત્ર ગ્રેચ્યુઇટીની ગણતરી કરો. જો તે –

(1) સરકારી કર્મચારી હોય.

(2) સરકારી કર્મચારી ન હોય પણ પેમેન્ટ ઓફ ગ્રેચ્યુઇટી એક્ટ હેઠળના કર્મચારી હોય.

(જવાબ : (1) સરકારી કર્મચારીને મળતી ગ્રેચ્યુઇટી કલમ 10(10) (i) હેઠળ સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત ગણાય. (2) કરપાત્ર ગ્રેચ્યુઇટી રૂ. 2,65,000

1972ના ગ્રેચ્યુઇટી ચૂકવણી ધારા હેઠળ આવરી લેવાયેલ કર્મચારી માટે કરમુક્ત ગ્રેચ્યુઇટીની ગણતરી : (i) ખરેખર મળેલ ગ્રેચ્યુઇટી રૂ. 4,00,000, (ii) નોકરીના સંપૂર્ણ પૂરા થયેલ વર્ષ (6 માસથી વધુ સમયને આખું વર્ષ ગણીને) દીઠ 15 દિવસના પગાર (મોંઘવારી ભથ્થાં સહિતના છેલ્લા પગારના આધારે) મુજબ થતી રકમ : (રૂ. 6,000 + 1,800) × 15/26 × 30 = રૂ. 1,35,000, (iii) વધુમાં વધુ રકમ રૂ. 10,00,000 આથી કરમુક્ત ગ્રેચ્યુઇટી રૂ. 1,35,000 અને કરપાત્ર ગ્રેચ્યુઇટી રૂ. 2,65,000, કમિશન (વેચાણ પર આધારિત હોય તો પણ) આ હેતુ માટેના 'પગાર'માં સમાવેશ થશે નહિ.**)**

14. મિ. એ 30 વર્ષની નોકરી કરી તા. 31-10-2017 ના રોજ નિવૃત્ત થયા અને તેમના માલિક પાસેથી ગ્રેચ્યુઇટીના રૂ. 5,00,000 મળ્યા. નિવૃત્તિની તારીખની અગાઉના 10 માસનો સરેરાશ માસિક પગાર રૂ. 16,000 હતો.

નિવૃત્તિ વખતે નક્કી થયેલ માસિક પેન્શન દર રૂ. 7,000 હતો. તા. 1-2-2018 ના રોજ તેઓ રૂ. 2,70,000 એક સામટું પેન્શન મેળવે છે, જે 50 ટકાના ધોરણે મળ્યું હતું.

આકારણી વર્ષ 2018-'19 માટે પેન્શન અને ગ્રેચ્યુઇટી અંગે તેમની કરપાત્ર આવક નક્કી કરો.

(જવાબ : કરમુક્ત ગ્રેચ્યુઈટી રૂ. 2,40,000 અને કરપાત્ર ગ્રેજ્યુઈટી રૂ. 2,60,000

નીચેની ત્રણ રકમો પૈકી સૌથી ઓછી રકમ કરમુક્ત ગણાય, (1) મળેલ ગ્રેચ્યુઈટી રૂ. 5,00,000 (2) નોકરીના સંપૂર્ણ વર્ષ દીઠ 1/2 માસના પગાર લેખે થતી રકમ (રૂ. 16,000 × 1/2 માસના પગાર લેખે થતી રકમ (રૂ. 16,000 × 1/2 × 30) રૂ. 2,40,000) અને (3) વધુમાં વધુ રકમ રૂ. 10,00,000.

કરપાત્ર પેન્શન (તા.1-11-2017 થી તા. 31-1-2018 સુધી માસિક રૂ. 7,000 લેખે) રૂ. 21,000 + (તા. 1-2-2018 થી તા. 31-3-2018 સુધી માસિક રૂ. 3,500 લેખે) રૂ. 7,000 = રૂ. 28,000, કૉમ્યુટેડ પેન્શન રૂ. 2,70,000 માંથી રૂ. 1,80,000 કરમુક્ત છે. (જે કુલ કોમ્યુટેબલ પેન્શન રૂ. 2,70,000 × 2 = રૂ. 5,40,000 × 1/3 લેખે ગણાય કારણ કે ગ્રેચ્યુઈટી પણ મળી છે) અને બાકીના રૂ. 90,000 કરપાત્ર છે)

15. સખી લિ. નામની બિન-સરકારી કંપનીમાંથી ધરમપુરના શ્રી માયા તા. 31-3-'18 સુધીની નોકરી કર્યા પછી નિવૃત્ત થાય છે. તેઓએ વિશિષ્ટ કર્મચારી તરીકે 40 વર્ષની નોકરી કરેલ છે. નીચેની માહિતી પરથી તેમના હિસાબી વર્ષ 2017-'18નો કરપાત્ર પગાર નક્કી કરો.

(1) મૂળ પગાર — તા. 1-4-'17 થી 30-9-'17 સુધી માસિક રૂ. 14,000
તા. 1-10-'17 થી 31-3-'18 સુધી માસિક રૂ. 16,000

(2) મોંઘવારી ભથ્થું : મૂળ પગારના 25%

(3) ઘરભાડા ભથ્થું : માસિક રૂ. 2,500 (તેઓ માસિક રૂ. 3,000 ઘરભાડું ચૂકવે છે)

		રૂ.
(4)	માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં કંપનીનો ફાળો	26,600
(5)	માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડની રકમ પર 12.5% લેખે જમા થયેલ વ્યાજ	25,000
(6)	બોનસ	30,000
(7)	કર્મચારીએ ચૂકવેલ વ્યવસાયવેરો	3,000
(8)	માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં કર્મચારીનો ફાળો	18,000
(9)	મળેલ ગ્રેચ્યુઈટી (એપ્રિલ, 2018માં)	3,95,000

(જવાબ : ગ્રોસ પગાર રૂ. 2,78,000, કરપાત્ર પગાર રૂ. 2,75,000.

(1) મૂળ પગાર રૂ. 1,80,000 (2) મોંઘવારી ભથ્થું રૂ. 45,000 (3) કરપાત્ર ઘરભાડા ભથ્થું રૂ. 12,000, (4) માલિકનો માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં વધારાનો ફાળો રૂ. 5,000, (5) માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં વધુ દરે જમા થયેલ કરપાત્ર વ્યાજ રૂ. 6,000)

16. શ્રી યોગી તા. 1-10-'13ના રોજ નિરમા કંપનીમાં મૂળ પગાર રૂ. 12,500 – 500 – 14,000 – 1,000 – 25,000 ના ગ્રેડમાં મેનેજર તરીકે જોડાયા. પા. વ. 2017-'18 દરમિયાન તેમની નીચેની વિગતો પરથી તમારે આ.વ. 2018-'19 માટે પગારની કરપાત્ર આવક ગણવાની છે.

(1) મોંઘવારી ભથ્થું મૂળ પગારના 40% મળ્યું જે પૈકી 50% રકમ પ્રોવિડન્ટ ફંડની ગણતરી માટે લેવાય છે.

(2) મનોરંજન ભથ્થું મહિને રૂ. 800

(3) તેમનાં બે બાળકો માટે બાળકદીઠ મહિને રૂ. 1,200 લેખે શિક્ષણ ભથ્થું.

(4) ગૅસ, વીજળી, પાણીના રૂ. 18,000 કંપનીએ ચૂકવ્યા જે પૈકી 2/3 અંગત વપરાશ છે.

(5) સુરતમાં (જેની વસ્તી 10 લાખથી વધુ છે પરંતુ 25 લાખથી વધુ નથી) રહેઠાણ માટે એક બંગલો આપેલ છે, જેની મ્યુનિસિપલ આકારણી રૂ. 40,000 છે, આ બંગલામાં રૂ. 2,04,800 ની મૂળ કિંમતનું ફર્નિચર વસાવી આપેલ છે.

(6) આ બંગલાના ચોકીદાર તથા માળીનો પગાર અનુક્રમે રૂ. 2,200 અને 1,200 કંપનીએ ચૂકવેલ છે.

(7) તેમના વતી તેમનું જીવન વીમા પ્રીમિયમ રૂ. 10,300 અને જાહેર ભવિષ્યનિધિ ખાતામાં રૂ. 32,000 કંપનીએ ચૂકવ્યા છે.

(8) મૂળ પગાર તથા 50% મોંઘવારી ભથ્થાં સહિતની રકમના 15% જેટલી રકમ માન્ય પ્રો. ફંડમાં તેઓ ફાળવે છે. કંપની આવા પગારના 12% જેટલો ફાળો આપે છે.

(9) તેમના પગારમાંથી મહિને રૂ. 200 વ્યવસાયવેરો કપાયેલ છે.

(10) કંપનીએ તેમના વતી હૉટલ-ક્લબનું બિલ રૂ. 42,000 ચૂકવ્યું.

(11) ઑફિસ સમય દરમિયાન થયેલ ઈજાનું વળતર રૂ. 9,500 કંપનીએ ચૂકવ્યું.

(જવાબ : ગ્રોસ પગાર રૂ. 4,47,260, કરપાત્ર પગાર રૂ. 4,44,860, (રૂ. 2,400 ની વ્યવસાયવેરાની કપાત બાદ કર્યા પછી)

(1) કુલ મૂળ પગાર (તા. 1-4-'17 થી 30-9-'17 સુધી માસિક રૂ. 14,000 લેખે + તા. 1-10-'17 થી તા. 31-3-'18 સુધી માસિક રૂ. 15,000 લેખે) રૂ. 1,74,000, મોંઘવારી ભથ્થું રૂ. 69,600 (2) BABC = મૂળ પગાર રૂ. 1,74,000 + 1/2 મોંઘવારી ભથ્થું રૂ. 34,800 + મનોરંજન ભથ્થું રૂ. 9,600 + 9,600 + કરપાત્ર શિક્ષણ ભથ્થું રૂ. 26,400 (રૂ. 14,400 × બે બાળકો માટે = રૂ. 28,800 – કરમુક્ત રૂ. 2,400) = રૂ. 2,44,800, બિનસજાવટવાળા મકાનની કિંમત = રૂ. 2,44,800 × 10% રૂ. 24,480 + ફર્નિચરની મૂ. કિંમતના 10% લેખે રૂ. 20,480 = સજાવટવાળા મકાનનું કરપાત્ર મૂલ્ય રૂ. 44,960 (માલિકની માલિકીનું મકાન હોવાથી માળીનો પગાર અલગથી કરપાત્ર ગણાશે નહીં.) (3) ગૅસ અને વીજળીની સવલતનો 2/3 ઉપયોગ અંગત હેતુઓ માટે થાય છે તેથી ખર્ચનો 2/3 ભાગ કરપાત્ર ગણાશે. (4) ચોકીદારનો પગાર કરપાત્ર ગણાય. (5) માલિકે તેમના વતી ચૂકવેલ જીવન વીમા પ્રીમિયમ અને પબ્લિક પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં ભરેલ રકમ કરપાત્ર સવલતો છે. (6) માલિકે ચૂકવેલ હોટલ અને ક્લબ ફી કરપાત્ર સવલતો છે. (7) નોકરીના સમય દરમિયાન કર્મચારીને થયેલ ઇજા અંગે માલિકે આપેલ વળતર આવક ગણાય નહિ.)

17. શ્રી જે વિશિષ્ટ કર્મચારી છે. નીચે આપેલી વિગતો પરથી પાછલા વર્ષ 2017-'18 માટે તેમનો કરપાત્ર પગાર નક્કી કરો.

(1)	મોંઘવારી ભથ્થું (1/3 ભાગ નિવૃત્તિ લાભ માટે ગણાય છે)	રૂ.
		= મૂળ પગારના 50%
(2)	ટેલિફોન ભથ્થું	20,000
(3)	શિક્ષણ ભથ્થું (ત્રણ બાળકો માટે)	8,000
(4)	હૉસ્ટેલ ખર્ચ માટે ભથ્થું (1 બાળક માટે)	5,000
(5)	વાર્ષિક 12% ના દરે માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં જમા થયેલ વ્યાજ	36,000
(6)	ગૅસ, વીજળી અને પાણીની સગવડ અંગે માલિકે ચૂકવેલ (2/3 ઉપયોગ અંગત હેતુઓ માટે)	18,000
(7)	ઑફિસ ફરજો દરમિયાન થયેલ ઈજા અંગે મળેલ વળતર	30,000

(8) માલિક દ્વારા ડ્રાઈવરની સગવડતાવાળી 1.8 લિટરની ક્ષમતાવાળી મોટર મળેલ છે, જેના તમામ ખર્ચા માલિક ભોગવે છે અને આ સગવડ અંગે તેમના પગારમાંથી માસિક રૂ. 1,000 કાપી લે છે.

(9) માલિક દ્વારા અમદાવાદમાં રહેઠાણની સગવડ મળેલ છે, જેનું વાજબી ભાડું માસિક રૂ. 5,000 છે. માલિકે આપેલ ફર્નિચરની મૂળ કિંમત રૂ. 4,00,000 છે. (આ સવલત અંગે તેમના પગારમાંથી રૂ. 16,550ની કપાત થયેલી છે.)

(10) માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં કંપનીનો ફાળો રૂ. 45,200 છે, જ્યારે કર્મચારીનો ફાળો રૂ. 38,000 છે.

(11) કર્મચારી વતી માલિકે ચૂકવેલ અન્ય રકમો :

ક્લબ ફી વાર્ષિક	રૂ. 10,000
જીવનવીમા પ્રીમિયમ	રૂ. 3,000
મોબાઈલ ખર્ચ	રૂ. 6,000

(12) તા. 30-11-2017 સુધી તેમનો માસિક મૂળ પગાર રૂ. 22,500 હતો જે તા. 1-12-2017 થી વધારીને માસિક રૂ. 30,000 કર્યો હતો.

(જવાબ : ગ્રોસ પગાર = કરપાત્ર પગાર રૂ. 6,32,300.

નોંધ : (1) મૂળ પગાર રૂ. 3,00,000 અને મોંઘવારી ભથ્થું રૂ. 1,50,000 (2) કરપાત્ર ટેલિફોન ભથ્થું રૂ. 20,000, (3) કરપાત્ર શિક્ષણ ભથ્થું (રૂ. 8,000 – રૂ. 2,400) રૂ. 5,600 (4) કરપાત્ર હોસ્ટેલ ખર્ચ ભથ્થું (રૂ. 5,000 – રૂ. 3,600) રૂ. 1,400 (5) માન્ય પ્રો. ફંડમાં માલિકનો વધારાનો ફાળો (કરપાત્ર) = 1/3 મોંઘવારી ભથ્થાં સહિતના રૂ. 3,50,000 ના પગારના 12% થી વધારાનો (રૂ. 3,200) (6) ગેસ, વીજળીની સગવડ અંગે માલિકે ચૂકવેલ રકમનો 2/3 ભાગ (અંગત વપરાશનો) રૂ. 12,000 કરપાત્ર (7) ઈજા માટેનું વળતર કરમુક્ત ગણાય. (8) મોટરની સવલતની કરપાત્ર કિંમત રૂ. 39,600 (કર્મચારીએ આપેલ ફાળો બાદ મળે નહીં); (9) સજાવટવાળા મકાની સવલતની કરપાત્ર કિંમત રૂ. 80,000 BABC મુજબ 'પગાર' = રૂ. 3,77,000 (10) માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં 9.5%થી વધુ દરે જમા વ્યાજ કરપાત્ર (રૂ. 36,000 × 2.5/12) રૂ. 7,500 (11) માલિકે ચૂકવેલ ક્લબ ફી અને જીવનવીમા પ્રીમિયમ કરપાત્ર ગણાય.

18. શ્રીમતી શ્વેતા શાહ (વિશિષ્ટ કર્મચારી) નિરમા કંપની લિ. માં મદદનીશ ઈજનેર તરીકે નોકરી કરે છે. તા. 31-3-2018ના રોજ પૂરા થતાં વર્ષની તેમની આવકની વિગતો નીચે પ્રમાણે છે :

(1) મૂળ પગાર : તેઓ તા. 1લી ઑગસ્ટ, 2013ના રોજ આ કંપનીમાં રૂ. 19,000 – 500 – 25,000 ના મૂળ પગાર ધોરણથી જોડાયાં હતાં. તેઓ દર વર્ષે 1લી ઑગસ્ટના રોજ તેમનો ઈજાફો (ઈન્ક્રીમેન્ટ) મેળવે છે.

(2) મોંઘવારી ભથ્થું : મૂળ પગારના 40 ટકા (50 ટકા મોંઘવારી ભથ્થું નિવૃત્તિના લાભ ગણતી વખતે ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે.)

(3) ઘરભાડા ભથ્થું : માસિક રૂ. 1,500 (તેઓ માસિક રૂ. 3,500 મકાન ભાડું ચૂકવે છે.)

(4) મનોરંજન ભથ્થું : માસિક રૂ. 1,000.

(5) શિક્ષણ ભથ્થું (હૉસ્ટેલ ભથ્થાં સહિત) માસિક રૂ. 1,800 (કુલ ત્રણ બાળકોનું : જે પૈકી ફક્ત બે બાળકો હૉસ્ટેલ રહીને ભણે છે.)

(6) કંપની તેમના માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં માસિક રૂ. 3,500 ફાળો જમા કરે છે.

(7) તેઓ પણ તેમના માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં માસિક રૂ. 3,500 ફાળો જમા કરાવે છે.

(8) તેમના માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં વાર્ષિક 11.5% લેખે રૂ. 17,250 વ્યાજ જમા થયું છે.

(9) ઑફિસ દરમિયાન ફરજ બજાવતી વખતે તેમને થયેલ ઈજાનું વળતર રૂ. 12,000 કંપનીએ ચૂકવ્યું છે.

(10) પાછલા વર્ષ દરમિયાન તેમણે નીચે મુજબ ચૂકવણીઓ કરે છે :

– વ્યવસાય વેરો માસિક રૂ. 200 લેખે.

– આવકવેરો (ટી.ડી.એસ.) વાર્ષિક રૂ. 24,000

આ.વ. 2018-'19 માટે તેમના કરપાત્ર પગારની ગણતરી કરો.

(જવાબ : ગ્રોસ પગાર રૂ. 3,89,000, કરપાત્ર પગાર રૂ. 3,86,600

(1) પાછલા વર્ષ 2017-'18 નો કુલ મૂળ પગાર રૂ. 2,50,000, કરમુક્ત ભથ્થાંની ગણતરી માટે 'પગાર' = મૂળ પગાર રૂ. 2,50,000 + 40% ના 50% મોંઘવારી ભથ્થું રૂ. 50,000 = રૂ. 3,00,000 (2) કરમુક્ત ઘરભાડા ભથ્થું રૂ. 12,000 અને કરપાત્ર રૂ. 6,000 (3) મનોરંજન ભથ્થું પૂરેપુરું કરપાત્ર છે. (4) શિક્ષણ અને હોસ્ટેલ ભથ્થાંની કરપાત્ર રકમ = રૂ. 21, 600 – (રૂ. 2,400 + રૂ. 7,200) = રૂ. 12,000 (5) ફરજ બજાવતાં થયેલી ઈજા અંગે મળેલ વળતર કરમુક્ત ગણાય. (6) તેણીના માન્ય પ્રો. ફંડમાં માલિકે ચૂકવેલ કરપાત્ર ફાળો (રૂ. 42,000 – રૂ. 36,000 જે 3,00,000 ના 12%) રૂ. 6,000 (7) માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં વધુ દરે જમા થયેલ કરપાત્ર વ્યાજ = રૂ. 17,250 × 2/11.5 = રૂ. 3,000)

19. શ્રી મહેશભાઈ નાણાંવટી, મુંબઇની કંપનીમાં મેનેજિંગ ડિરેક્ટર છે. નાણાંકીય વર્ષ 2017-18ની તેમની નીચે આપેલી વિગતો પરથી આકારણી વર્ષ 2018-'19 માટે કરપાત્ર પગારની ગણતરી દર્શાવતું પત્રક તૈયાર કરો.

(1) મૂળ પગાર રૂ. 3,50,000

(2) મોંઘવારી ભથ્થું - મૂળ પગારના 20% (નિવૃત્તિના લાભો માટે ધ્યાનમાં લેવાય છે)

(3) કમિશન માસિક રૂ. 1,250 ના દરે

(4) બોનસ રૂ. 10,000

(5) મદદનીશ ભથ્થું રૂ. 12,000

(6) સિટી કૉમ્પેન્સેટરી એલાઉન્સ રૂ. 10,000

(7) ઘરભાડા ભથ્થું - વાર્ષિક રૂ. 84,000 (ખરેખર ચૂકવેલ ભાડુ માસિક રૂ. 7,000)

(8) ઘરઘાટીના પગાર અંગે માલિકે ચૂકવેલ રકમ રૂ. 14,400

(9) અંગત વપરાશ માટે મફત ગૅસ-વીજળીની સવલત અંગે માલિકે ચૂકવેલ ખર્ચ રૂ. 6,250

(10) ઑફિસ સમય દરમિયાન અંશતઃ મફત ભોજનની સગવડ (200 દિવસ માટે ભોજનદીઠ રૂ. 100 લેખે ખર્ચ થયો છે, જે કંપનીએ ભોગવેલ છે.) આ અંગે ભોજનદીઠ રૂ. 30ની ટોકન રકમ પગારમાંથી કાપી લેવામાં આવી છે.

(11) માલિકે 1.4 સીસીના ઍન્જિનની મોટકાર (ડ્રાઇવરની સગવડ સાથે) આપેલ છે. આ ગાડીનો ઉપયોગ અંશતઃ ધંધા માટે અને અંશતઃ ખાનગી હેતુ માટે થાય છે. આ અંગેના બધા ખર્ચ કર્મચારી ભોગવે છે.

(12) માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં કંપનીનો ફાળો રૂ. 63,000. કર્મચારીએ આ ફંડમાં રૂ. 42,000 ફાળવ્યા છે.

(13) માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં વાર્ષિક 10.5% ના દરે જમા થયેલું વ્યાજ રૂ. 23,100

(14) કર્મચારીએ ચૂકવેલ વ્યવસાયવેરો રૂ. 200 (માસિક)

(15) તેમનાં રોકાણો નીચે મુજબ હતાં –

– જીવન વીમા પ્રીમિયમ - રૂ. 40,000

– રાષ્ટ્રીય બચતપત્ર (IX શ્રેણી) - રૂ. 45,000

– બૅન્કમાં ત્રણ વર્ષ માટે ફિક્સ ડિપોઝિટ - રૂ. 1,00,000.

(જવાબ : ગ્રોસ પગાર રૂ. 5,54,450, કરપાત્ર પગાર રૂ. 5,52,050.

નોંધ : (1) કરપાત્ર ઘરભાડા ભથ્થું રૂ. 42,000 (આ હેતુ માટે 'પગાર'માં મોંઘવારી ભથ્થું પણ ઉમેરાશે.)

(2) મદદનીશ ભથ્થું એવી ધારણા સાથે કરમુક્ત ગણો કે તે રકમ તે હેતુ માટે પૂરેપૂરી ખર્ચ કરી દીધી હશે.

(3) ઘરઘાટીનો પગાર અને મફત ગૅસ-વીજળીની સવલતો પૂરેપૂરી કરપાત્ર છે.

(4) અંશતઃ મફત ભોજનની સગવડની કરપાત્ર કિંમત = (ભોજન દીઠ ખર્ચ રૂ. 100 – કરમુક્ત રૂ. 50 – કર્મચારીએ ભરેલ રૂ. 30) રૂ. 20 × 200 દિવસ = રૂ. 4,000

(5) બંને હેતુ માટે સવલત તરીકે મળેલ કાર (ડ્રાઈવરની સગવડ સહિતની) અંગે નિભાવ ખર્ચ કર્મચારી ભોગવે છે તેથી (રૂ. 600 + રૂ. 900) રૂ. 1,500 × 12 = રૂ. 18,000 કરપાત્ર ગણાય,

(6) માલિકનો માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં વધારાનો ફાળો (રૂ. 63,000 – મોંઘવારી ભથ્થાં સહિતના પગારના 12% લેખે રૂ. 50,400) રૂ. 12,600 કરપાત્ર છે.

(7) માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં વધુ દરે જમા થયેલ કરપાત્ર વ્યાજ = રૂ. 23,100 × 1/10.5 = રૂ. 2,200)

20. ડૉ. પાર્થ રાજકોટની હૉસ્પિટલમાં ફરજ બજાવે છે. નીચેની વિગતો પરથી આકારણી વર્ષ 2018-'19 માટે તેમના પગારની કરપાત્ર આવક શોધો.

(1) મૂળ પગાર માસિક રૂ. 40,000

(2) મોંઘવારી ભથ્થું - મૂળ પગારના 50%

(3) બોનસ વાર્ષિક રૂ. 30,000

(4) વાહનવ્યવહાર ભથ્થું માસિક રૂ. 1,800

(5) સિટી કૉમ્પેન્સેટરી એલાઉન્સ માસિક રૂ. 1,000

(6) બાળકોનું શિક્ષણ ભથ્થું (ત્રણ બાળકો માટે વાર્ષિક રૂ. 7,500)

(7) તેઓ માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં મૂળ પગારના 14% ફાળો આપે છે. તેના માલિક પણ એટલો જ ફાળો આપે છે. આ ફંડમાં વાર્ષિક 12% લેખે જમા થયેલું વ્યાજ રૂ. 20,160 હતું.

(8) તેમને તેમના માલિક તરફથી રાજકોટમાં મકાનની સવલત પૂરી પાડવામાં આવી છે. મકાનમાં રૂ. 3,00,000 નું ફર્નિચર પૂરું પાડવામાં આવેલ છે. હૉસ્પિટલે તેના પગારમાંથી માસિક રૂ. 1,000 લેખે કપાત કરી છે. રાજકોટની વસ્તી 15 લાખ છે.

(9) તેમને હૉસ્પિટલે 1.8 સી.સી. વાળી મોટરકારની સવલત આપી છે. તેનો ઉપયોગ અંગત અને ઑફિસ એમ બંને હેતુ માટે થાય છે. નિભાવ ખર્ચ તથા ડ્રાઈવરનો પગાર હૉસ્પિટલ સત્તાવાળા ચૂકવે છે.

(10) પાછલા વર્ષ દરમિયાન ડૉ. પાર્થે નીચે મુજબ ચૂકવણીઓ કરી છે.

	રૂ.
વ્યવસાયવેરો (વાર્ષિક)	2,400
પી.પી.એફ.માં રોકાણ	50,000
એલ.આઇ.સી. પ્રીમિયમ	20,000
હોમલોનની પુનઃ ચૂકવણી (વ્યાજ સિવાય)	20,000

(જવાબ : (અ) ગ્રોસ પગાર રૂ. 8,93,850, કરપાત્ર પગાર રૂ. 8,91,450.

નોંધ : (1) કરપાત્ર વાહનવ્યવહાર ભથ્થું રૂ. 2,400 (માસિક રૂ. 1,800 માંથી કરમુક્ત રકમ માસિક રૂ. 1,600)

(2) કરપાત્ર શિક્ષણ ભથ્થું = રૂ. 7,500 – (માસિક રૂ. 100 પ્રતિ બાળક – બે બાળકો માટે) રૂ. 2,400 = રૂ. 5,100

(3) માલિકનો માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં પગારના 12%થી વધુ ફાળો કરપાત્ર = રૂ. 9,600

(4) માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં વાર્ષિક 9.5% થી વધુ દરે જમા વ્યાજ કરપાત્ર = રૂ. 20,160 × 2.5/12 = રૂ. 4,200

(5) BABC મુજબ 'પગાર' = રૂ. 5,29,500 (મૂળ પગાર + મોંઘવારી સિવાયના કરપાત્ર ભથ્થાં + બોનસ) : બિનસજાવટવાળું મકાન હોય તો રૂ. 5,29,500 × 10% = રૂ. 52,950 + ફર્નિચરની મૂ. કિ. ના 10% રૂ. 30,000 = રૂ. 82,950 – પગારમાંથી કપાવેલ રકમ રૂ. 12,000 = કરપાત્ર રૂ. 70,950

(6) મોટરની સવલતની કરપાત્ર કિંમત = રૂ. 2,400 + રૂ. 900 = રૂ. 3,300 × 12 માસ = રૂ. 39,600

21. મુંબઈની એક કંપનીના સંચાલક કર્મચારી અક્ષયે આ.વ. 2018-'19 માટે રજૂ કરેલી વિગતો નીચે મુજબ છે :

(1) મૂળ પગાર માસિક રૂ. 30,000 જે તા. 1-8-2017 થી વધારીને રૂ. 35,000 કરેલ છે.

(2) મોંઘવારી ભથ્થું – મૂળ પગારના 50%

(3) અન્ય ભથ્થાં :

– સિટી કૉમ્પેનસેટરી ભથ્થું માસિક રૂ. 1000

– શિક્ષણ ભથ્થું (ત્રણ બાળકો માટે) માસિક રૂ. 500

– હૉસ્ટેલ ભથ્થું (એક બાળક માટે) માસિક રૂ. 1,000

– મનોરંજન ભથ્થું માસિક રૂ. 1,000

(4) રાહત દરે લંચની સગવડ (ઑફિસ સમય દરમિયાન) : 300 દિવસ માટે કંપનીએ પ્રતિ લંચ રૂ. 100ના ખર્ચ સામે પ્રતિલંચ રૂ. 20ની રકમ કર્મચારીના પગારમાંથી કાપેલ છે.

(5) કર્મચારી તથા માલિક દરેકનો માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં ફાળો મૂળ પગારના 14% નો છે.

(6) કંપની તરફથી તેમને બંને હેતુઓ માટે ઉપયોગ કરવા માટે 1,600 ક્યૂબિક કેપેસિટીવાળી મોટરની સગવડ મળી છે. જે અંગે ડ્રાઇવરના પગાર સહિતનો રૂ. 60,000 નો ખર્ચ કંપનીએ ભોગવ્યો છે.

(7) કંપની જે અંગે માસિક રૂ. 6,000 નું ભાડું ભરે છે તેવો એક ફ્લેટ તેમને રહેઠાણ માટે મળ્યો છે. આ ફ્લેટમાં માલિકે વસાવી આપેલ ફર્નિચરની મૂળ કિંમત રૂ. 4,20,000 છે.

(8) શ્રી અક્ષયે રૂ. 2,400 નો વ્યવસાયવેરો પણ ભર્યો છે.

આ.વ. 2018-'19 માટે તેમના પગારની કરપાત્ર આવકની ગણતરી કરો.

(જવાબ : ગ્રોસ પગાર રૂ. 9,94,800, કરપાત્ર પગાર રૂ. 7,92,400 (વ્યવસાયવેરાના રૂ. 2,400ની કપાત કર્યા પછી)

નોંધ : (1) મૂળ પગાર (રૂ. 30,000 × 4) + (રૂ. 35,000 × 8) = રૂ. 4,00,000

(2) મોંઘવારી ભથ્થું (રૂ. 2,00,000), સિટિ કૉમ્પેન્સેટરી ભથ્થું અને મનોરંજન ભથ્થું સંપૂર્ણતઃ કરપાત્ર ગણાય.

(3) કરપાત્ર શિક્ષણ ભથ્થું રૂ. 3,600 અને કરપાત્ર હૉસ્ટેલ ખર્ચ ભથ્થું રૂ. 8,400

(4) રાહત દરે લંચની સગવડની કરપાત્ર કિંમત (રૂ. 100 – રૂ. 50 કરમુક્ત બાદ રૂ. 20 કર્મચારીનો ફાળો) રૂ. 30 × 300 ભોજન = રૂ. 9,000

(5) માલિકનો માન્ય પ્રો. ફંડમાં વધારાનો કરપાત્ર ફાળો રૂ. 8,000 અને વધુ દરે જમા થયેલું વ્યાજ રૂ. 2,000

(6) ગાડીની કરપાત્ર કિંમત રૂ. 32,400, સજાવટવાળા મકાનની કરપાત્ર કિંમત (BABC = રૂ. 4,36,000) રૂ. 1,07,400 (BABC ના 15% લેખે રૂ. 65,400 કે માલિકે ભરેલ ભાડા પૈકી ઓછી રકમ + રૂ. 42,000 ફર્નિચરની મૂ.કિ.ના 10%)

22. શ્રી હરેશભાઈ એક કંપનીના મેનેજર તરીકે નોકરી કરે છે. તા. 31-3-2018 ના રોજ પૂરા થતા વર્ષની તેમની વિગતો નીચે પ્રમાણે છે :

(1) મૂળ પગાર - માસિક	રૂ. 10,000
(2) મોંઘવારી ભથ્થું - પગારના 40% લેખે (33 1/3% ભથ્થું નિવૃત્તિના લાભ માટે ધ્યાનમાં લેવાય છે.)	
(3) બોનસ - એક માસનો મૂળ પગાર	
(4) વેચાણ પર 1% લેખે મળેલ કમિશન	રૂ. 32,700
(5) શિક્ષણ અને હોસ્ટેલ ભથ્થું - માસિક (કુલ ત્રણ બાળકોનું, એક બાળક હૉસ્ટેલમાં રહીને ભણે છે)	રૂ. 1,500
(6) વાહન ભથ્થું (25% રકમ ખર્ચેલ છે) માસિક	રૂ. 500
(7) મેડિકલ ભથ્થું - માસિક	રૂ. 400

કંપની તરફથી સજાવટ વિનાનું કંપનીની માલિકીનું એક મકાન રહેઠાણ તરીકે મળેલું છે. જેનું વાજબી ભાડું માસિક રૂ. 3,000 છે.

આ. વ. 2018-’19 માટે નીચેના દરેક સંજોગોમાં મકાનની કરપાત્ર સવલત કિંમત નક્કી કરો :

(1) જો મકાન મહેસાણામાં આવેલું હોય (કુલ વસ્તી 4 લાખ)

(2) જો મકાન વડોદરામાં આવેલું હોય (કુલ વસ્તી 15 લાખ)

(3) જો મકાન અમદાવાદમાં આવેલું હોય (કુલ વસ્તી 40 લાખ)

(4) જો આ મકાન કંપનીની માલિકીનું ન હોય અને કંપનીએ માસિક રૂ. 2,000 ભાડું ચૂકવીને સવલતમાં આપેલું હોય.

(5) જો આ મકાન કંપનીની માલિકીનું ન હોય અને કંપનીએ માસિક રૂ. 3,500 ભાડું ચૂકવીને સવલતમાં આપેલ હોય.

જવાબ : BABC મુજબનો પગાર = રૂ. 2,00,000 (મૂળ પગાર રૂ. 1,20,000 + મોંઘવારી ભથ્થું (રૂ. 1,20,000 × 33 1/3%) રૂ. 16,000 + કરપાત્ર શિક્ષણ અને હૉસ્ટેલ ભથ્થું (રૂ. 18,000 – રૂ. 2,400 – રૂ. 3,600) રૂ. 12,000 + કરપાત્ર વાહન ભથ્થું (બચત) રૂ. 4,500 + કરપાત્ર મેડિકલ ભથ્થું (પૂરેપુરું) રૂ. 4,800 + બોનસ રૂ. 10,000 + વેચાણ પર કમિશન રૂ. 32,700)

(1) મહેસાણામાં સ્થિત મકાનની સવલત કિંમત (7.5% લેખે) રૂ. 15,000

(2) વડોદરામાં સ્થિત મકાનની સવલત કિંમત (10% લેખે) રૂ. 20,000

(3) અમદાવાદમાં સ્થિત મકાનની સવલત કિંમત (15% લેખે) રૂ. 30,000

(4) જો આ મકાન માલિકે ભાડે રાખીને સવલત તરીકે આપેલ હોય તો 'પગાર' ના 15% અથવા માલિકે ચૂકવવાપાત્ર ભાડા પૈકી ઓછી રકમ કરપાત્ર ગણાય. અહીં 'પગાર' ના 15% = રૂ. 30,000 અને માલિકે ચૂકવેલ ભાડું રૂ. 24,000 હોવાથી રૂ. 24,000 કરપાત્ર ગણાય.

(5) 'પગાર' ના 15% = રૂ. 30,000 અને માલિકે ચૂકવેલ ભાડું રૂ. 42,000 પૈકી રૂ. 30,000 ઓછી રકમ હોવાથી રૂ. 30,000 કરપાત્ર ગણાય)

23. શ્રી રમેશભાઈ અમદાવાદમાં એક કંપનીના કર્મચારી છે. નીચેની વિગતો પરથી આ.વ. 2018-'19 ની તેમની પગારની કરપાત્ર આવક શોધો :

(1) મૂળ પગાર - રૂ. 22,000 માસિક જેમાં તા. 1-8-2017 થી રૂ. 3,000 નો વધારો કરવામાં આવ્યો.

(2) મોંઘવારી ભથ્થું - રૂ. 60,000 (50% નિવૃત્તિના લાભો માટે ધ્યાનમાં લેવાય છે.)

(3) બોનસ રૂ. 18,000

(4) તબીબી ભથ્થું રૂ. 3,600

(5) મનોરંજન ભથ્થું - રૂ. 15,000

(6) પહેરવેશ ભથ્થું - રૂ. 3,000

(7) શિક્ષણ ભથ્થું (બે બાળકો માટે) - રૂ. 500 માસિક

(8) હોસ્ટેલ ભથ્થું (એક બાળક માટે) - રૂ. 500 માસિક

(9) માલિકે તેમને રહેઠાણ માટે જે ફ્લેટ આપેલ છે તેનું ભાડું માસિક રૂ. 8,000 કંપનીએ ચૂકવેલ છે. માલિકે આ ફ્લેટની સજાવટ અંગે રૂ. 50,100 ખર્ચેલ છે અને વધારાના ફર્નિચરનું ભાડું રૂ. 5,000 ચૂકવેલ છે.

(10) માલિકે 1.8 સીસીના ઍન્જિનની મોટરકાર (ડ્રાઇવર વિના) આપેલ છે. આ ગાડીનો ઉપયોગ અંશતઃ ધંધા માટે અને અંશતઃ ખાનગી હેતુ માટે થાય છે. આ અંગેના બધા ખર્ચ માલિક ભોગવે છે.

(11) માલિક દ્વારા મૂળ પગાર + 50% મોંઘવારી ભથ્થાં સહિતના પગારના 14% પ્રમાણે તેમના માન્ય પ્રો. ફંડમાં ફાળો આપે છે. તેઓ પોતે પણ આટલો જ ફાળો આપે છે.

(12) તેમના પ્રો. ફંડમાં ખાતામાં 9.5% ના દરે રૂ. 10,450 વ્યાજ જમા થયેલ છે.

(13) તેમના પગારમાંથી નીચેની કપાતો કરવામાં આવેલી છે.

– વ્યવસાયવેરો - રૂ. 2,400

– મકાનની સગવડ અંગેની વસૂલાત (મૂળ પગારના 10%)

(14) પાછલા વર્ષ દરમિયાન તેમણે કરેલ રોકાણ નીચે મુજબ હતું.

– SBI માં પાંચ વર્ષ માટે ફિક્સ ડિપોઝિટ - રૂ. 45,000

– પી.પી.એફ. રૂ. 35,0000

(15) અમદાવાદની વસ્તી (છેલ્લી પ્રકાશિત વસ્તી ગણતરી મુજબ) 25 લાખથી વધુ હતી.

(જવાબ : ગ્રોસ પગાર રૂ. 4,61,060, કરપાત્ર પગાર રૂ. 4,58,660.

નોંધ : (1) મૂળ પગાર રૂ. 2,88,000, મોંઘવારી ભથ્થું રૂ. 60,000, બોનસ રૂ. 18,000, તબીબી ભથ્થું (પૂરેપુરું કરપાત્ર) રૂ. 3,600 મનોરંજન ભથ્થું (પૂરેપુરું કરપાત્ર) રૂ. 15,000

(2) પહેરવેશ ભથ્થું કરમુક્ત

(3) કરપાત્ર શિક્ષણ ભથ્થું રૂ. 3,600 અને હૉસ્ટેલ ખર્ચ ભથ્થું રૂ. 2,400

(4) BABC મુજબ 'પગાર' = રૂ. 3,60,600, જેના 15% = રૂ. 54,090 + 5,010 + 5,000 = રૂ. 64,100 – કર્મચારીનો ફાળો રૂ. 28,800 = અંશતઃ મફત સજાવટવાળા મકાનની સવલતની કરપાત્ર કિંમત રૂ. 35,300

(5) માલિકનો માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં વધારાનો કરપાત્ર ફાળો (1/2 મોંઘવારી ભથ્થાં સહિતના પગાર રૂ. 3,18,000 ના 2% લેખે) રૂ. 6,360

એકમ 6

મકાન મિલકતની આવક

: રૂપરેખા :

6.1 પ્રસ્તાવના

6.2 કલમ-૨૨

6.3 મકાનના ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્યનું નિર્ધારણ

6.4 ચોખ્ખું વાર્ષિક મૂલ્ય

6.5 અંગત વપરાશ માટેના મકાનનું વાર્ષિક મૂલ્ય

6.6 કલમ-૨૪ : મજરે મળતી રકમો કે ખાસ કપાતો

6.7 કલમ-૨૭ : ધારી લીધેલ માલિકી

- **સ્વાધ્યાય**

6.1 પ્રસ્તાવના

મકાન મિલકતની આવકના શીર્ષક હેઠળ, જે વ્યક્તિના નામ હેઠળ મકાન મિલકતની કાયદેસર નોંધણી થઈ હોય, તે વ્યક્તિ મકાનના વાર્ષિક મૂલ્ય પર આવકવેરો ચૂકવવા જવાબદાર ગણાય છે.

આવકવેરા ધારો-1961 ના હેઠળ મકાન-મિલકતની આવક મુખ્યત્વે 8 કલમો હેઠળ વિભાજિત કરવામાં આવે છે.

કલમ-22, કલમ-23, કલમ-24, કલમ-25, કલમ-25 (અ), કલમ-26, કલમ-27

6.2 કલમ-22 :

આવકવેરાની કલમ-22 મુજબ, જે વ્યક્તિ મકાનનો માલિક હોય, તે વ્યક્તિ, મકાનના નિર્ધારિત વાર્ષિક મૂલ્ય પર આવકવેરો ભરવા જવાબદાર ગણાય છે. (મકાનના વાર્ષિક મૂલ્યનું નિર્ધારણ કલમ-23 હેઠળ કરવામાં આવે છે.)

ઉપર જણાવેલ વ્યાખ્યા મુજબ કોઈ પણ વ્યક્તિ મકાન-મિલકતના શીર્ષક હેઠળ વેરો ભરવા ત્યારે જ જવાબદાર ગણાશે જ્યારે નીચે જણાવેલ ત્રણ શરતોનું પાલન થશે.

નોંધ : ''મકાન'' શબ્દ હેઠળ મકાન અને તેની સાથે જોડાયેલ જમીનનો પણ સમાવેશ થાય છે.

ત્રણ શરતો :

- એસેસી જે-તે મકાન-મિલકતનો માલિક હોવો જોઈએ.
  - માલિક તે વ્યક્તિ છે કે જે મકાન મિલકતમાંથી પોતાના અધિકારની આવક મેળવવા માટે હકદાર છે.
  - એસેસી ફક્ત મકાનની માલિકી ધરાવતો હોય અને જમીનની માલિકી ના ધરાવતો હોય, તો પણ તે ''મકાન-મિલકતના'' શીર્ષક હેઠળ વેરો ભરવા જવાબદાર ગણાય છે.
  - પરંતુ જો એસેસી જમીન અને મકાન બંનેની માલિકીના ધરાવતો હોય (જમીન અને મકાન બંને ભાડાપેટે રાખેલ હોય) તો તે આવક ''મકાન-મિલકતની આવક''ના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર ગણાતી નથી. આવી આવક ને ''અન્ય સાધનોમાંથી મળતી આવક''ના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર ગણાવામાં આવે છે.
  - માલિકીનો હક સાબિત કરવા માટે વેચાણની નોંધણીની આવશ્યકતા હોતી નથી.
  - માલિકીના હકમાં માની લીધેલા માલિકની પણ સમાવેશ થાય છે. (કલમ-27)
- મકાન-મિલકતના શીર્ષક હેઠળ મકાનની સાથે જોડાયેલી જમીનનો પણ સમાવેશ થાય છે.

– મકાન-મિલકતના શીર્ષક હેઠળ મકાનની ઉપરાંત ઑફિસનું મકાન, કારખાનાનું મકાન, દુકાન, ગોડાઉન અને અન્ય વ્યવસાયિક મકાનોનો પણ સમાવેશ કરવામાં આવે છે.

– મકાનની સાથે જોડાયેલી જમીનમાં મકાનની આજુબાજુ બનાવેલ બગીચા, ગેરેજ વગેરેનો પણ સમાવેશ થાય છે.

– પરંતુ ખાલી જમીનને ભાડે આપીને તેમાંથી ઉપજાવેલી આવક ''અન્ય સાધનોમાંથી મળતી આવકના'' શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર થાય છે.

- **મકાન-મિલકતનો ઉપયોગ ધંધા કે વ્યવસાય માટે ના થવો જોઈએ.**

જ્યારે કોઈ એસેસી મકાન-મિલકત અથવા તેનો કોઈ પણ ભાગ પોતાના ધંધા કે વ્યવસાય માટે ઉપયોગમાં લેતો હોય અને તે ધંધા વ્યવસાયની આવક ધંધા કે વ્યવસાયનો નફો કે લાભના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર હોય તો તે મકાન-મિલકતનું વાર્ષિક મૂલ્ય મકાન-મિલકતની આવકના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર ગણી શકાય નહીં.

×મકાન-મિલકતની આવકની ગણતરી વખતે ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા લાયક મુદ્દા :×

(અ) જ્યારે એસેસી મકાન ભાડે આપવાનો ધંધો કરતો હોય :-

જ્યારે એસેસી મકાન ભાડે આપવાનો ધંધો કરતા હોય ત્યારે પણ આવા મકાન પર મળેલી ભાડાની આવક મકાન-મિલકતના શીર્ષક હેઠળ જ કરપાત્ર થાય છે. નહીં કે ધંધા અને વ્યવસાયની આવકના શીર્ષક હેઠળ.

અપવાદ :

પરંતુ જ્યારે આવી મકાન-મિલકત અન્ય સુવિધાઓ સાથે એસેસી દ્વારા ભાડે આપવામાં આવે છે. ઉ.દા. ફર્નિચર સાથેનું મકાન, વગેરે તેવા સમયે મકાનના ભાડામાંથી મળેલી આવક ધંધા અને વ્યવસાયની આવકના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર થાય છે.

(બ) જ્યારે મકાન-મિલકત પેટાભાડે આપેલી હોય :-

જ્યારે ભાડુઆત મકાન-મિલકતનો કોઈ ચોક્કસ ભાગ પેટા ભાડે આપે છે, ત્યારે તે ભાડુઆતને મળેલી આવક અન્ય સાધનોમાંથી મળેલ આવકના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર ગણવામાં આવે છે.

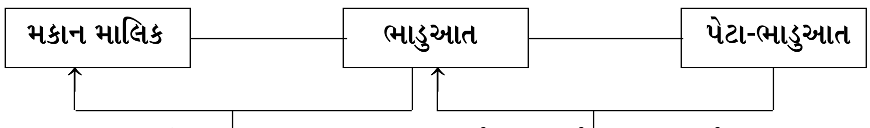

'મકાન મિલકતની આવક' 'અન્ય સાધનોમાંથી મળેલ આવક મળેલી ભાડાની આવક'

(ક) પરદેશમાં આવેલી મકાન-મિલકત :

– ''સામાન્ય રહીશ'' માટે પરદેશમાં મળેલ ''મકાન મિલકતની આવક'' સંપૂર્ણ રીતે કરપાત્ર ગણાય છે.

– પરંતુ ''રહિશ પરંતુ સામાન્ય રહિશ નહીં'' અને ''બિનરહીશ'' માટે આ આવક ત્યારે જ કરપાત્ર ગણાય, જ્યારે તે પાછલા વર્ષ દરમિયાન ભારતમાં મળી હોય.

(ડ) જ્યારે મકાન-મિલકતની માલિકી વિવાદાસ્પદ હોય :-

જો કોઈ મકાન-મિલકતની માલિકી વિવાદાસ્પદ હોય અને તેની માલિકી અંગે કૉર્ટમાં મદ્દ્મો ચાલુ હોય, તેવા સંજોગોમાં જ્યાં સુધી જે-તે મુકદ્દમાનો નિકાલ ના આવે ત્યાં સુધી આવકવેરા વિભાગના સત્તાવાળાઓ તેની માલિકી અંગે નિર્ણય લઈ, જે-તે વ્યક્તિ પાસેથી વેરો ઊઘરાવી શકે છે.

6.3 મકાનના ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્યનું નિર્ધારણ :

મકાન-મિલકતના ગ્રોસ વાર્ષિક નિર્ધારણ માટે નીચે જણાવેલ પાંચ સંભાવનાઓ ધ્યાનમાં લેવાય છે.

1. જો કોઈ મકાન-મિલકત અથવા તેનો ભાગ પાછલા આખા વર્ષ માટે ભાડે આપવામાં આવેલ હોય.
2. જો કોઈ મકાન-મિલકત અથવા તેનો ભાગ, જે પાછલા વર્ષમાં અમુક સમય માટે ભાડે આપવામાં આવેલ હોય અને અન્ય સમય માટે ખાલી રહેલ હોય.
3. જો કોઈ મકાન-મિલકત અથવા તેનો ભાગ, પાછલા વર્ષ દરમિયાન અમુક સમય માટે ભાડે આપેલ હોય, અને બાકીના સમય માટે તેનો ઉપયોગ અંગત રહેઠાણ તરીકે કરેલો હોય.
4. જ્યારે કોઈ એસેસી પાછલા વર્ષ દરમિયાન, એક કરતા વધુ મકાનનો ઉપયોગ અંગત રહેઠાણ માટે કરતો હોય.
5. જ્યારે કોઈ એસેસી એક કરતા વધુ મકાનની માલિકી ધરાવતો હોય અને કોઈ એક મકાનનો ઉપયોગ તેના નોકરી-ધંધાના કારણે અંગત રહેઠાણ માટે ના કરી શકતો હોય.

ઉપર જણાવેલ પાંચેય સંભાવનાઓ હેઠળ મકાન-મિલકત ના મૂલ્યનું નિર્ધારણ વિસ્તારમાં નીચે મુજબ ગણીશું :

1. જો કોઈ મકાન-મિલકત અથવા તેનો ભાગ પાછલા આખા વર્ષ માટે ભાડે આપેલ હોય :

જો એસેસી તેનું મકાન અથવા તે મકાનનો કોઈ ચોક્કસ ભાગ પાછલા આખા વર્ષ માટે ભાડે આપે તો તેવા મકાનનું ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય નીચે જણાવેલ સ્ટેપ મુજબ ગણવામાં આવશે :

સ્ટેપ-1 :

(અ) મ્યુનિસિપલ આકરણી મુજબ મકાનનું નિર્ધારિત મૂલ્ય અથવા

(બ) મકાનનું વ્યાજબી ભાડુ

(અ) અને (બ) પૈકી જે વધુ હોય તે રકમ

સ્ટેપ-2 :

(ક) ઉપર મુજબ નિર્ધારિત થયેલ રકમ અથવા

(ડ) મકાનનું સ્ટાર્ન્ડડ રેન્ટ

(ક) અને (ડ) પૈકી જે ઓછી હોય તે રકમ

(ઈ) ઉપરના સ્ટેપ્સ મુજબ નિર્ધારિત થયેલ રકમને મકાનનું ''વ્યાજબી અપેક્ષિત ભાડું'' કહેવાય છે. (ઉ.દા.-1)(ઈ)

સ્ટેપ-3 :

(ફ) મકાનનું ''ખરેખર મળેલ અથવા મળવાપાત્ર ભાડુ'' અથવા

(ઈ) ''વ્યાજબી અપેક્ષિત ભાડું''

આ બે પૈકી જે વધુ હોય તે

નોંધ : ''ખરેખર મળેલ અથવા મળવાપાત્ર'' ની ગણતરી વખતે ''વસૂલ નહીં થઈ શકેલ ભાડું'' બાદ કરવામાં આવે છે. પરંતુ મકાન ખાલી રહ્યું હોય તો તેવા સમયનો મળેલ ભાડુ બાદ કરવામાં આવતું નથી. (ઉ.દા.-2)

2. મકાન-મિલકત અથવા તેનો ભાગ જે પાછલા વર્ષમાં અમુક સમય માટે ભાડે આપવામાં આવેલ હોય તે અન્ય સમય માટે ખાલી રહેલ હોય.

સ્ટેપ-3 (-) ખાલી રહેલા સમયમાં ગુમાવેલ ભાડુ

સ્ટેપ-4 :

સ્ટેપ-3 મુજબ નિર્ધારિત કરેલ મૂલ્ય

(-) મકાન ખાલી રહ્યું હોય તે કારણથી ના મળેલું ભાડુ

(ઉ.દા.-3)

આ પ્રક્રિયાના અંતે મળેલી રકમ મકાનનું "ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય" ગણાશે.

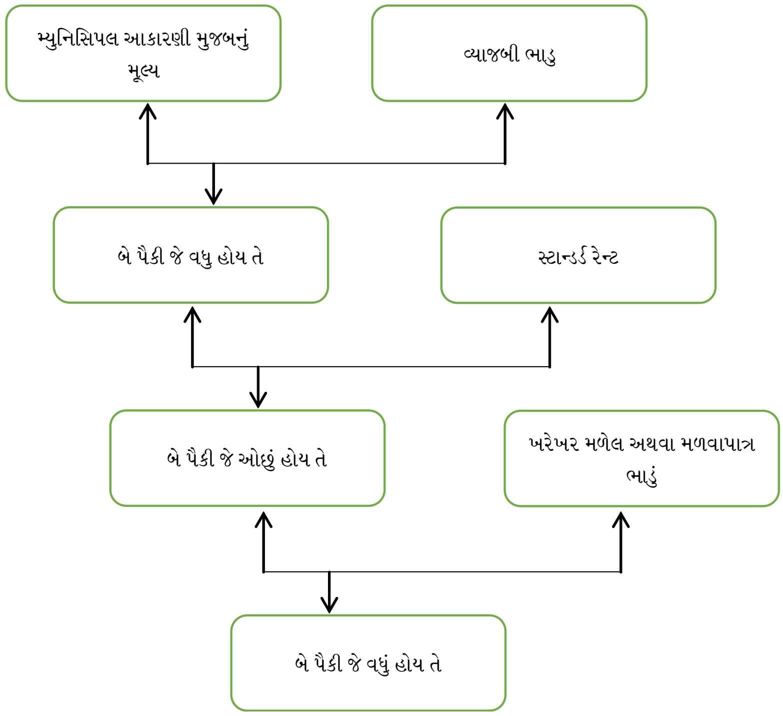

બાદ : $\frac{\text{મકાન ખાલી રહેલ સમયમાં મળેલ ભાડું}}{\text{ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય}}$

ઉ.દા.-1

નીચે જણાવેલ વિગતો પરથી મકાનનું વાર્ષિક મૂલ્ય નક્કી કરો.

વિગતો	એસેસી-અ (રુ.)	એસેસી-બ (રુ.)	એસેસી-ક (રુ.)
મ્યુનિસિપાલ આકરણી મુજબનું મૂલ્ય	10,000	10,000	10,000
મકાનનું વ્યાજબી ભાડું	14,000	8,000	9,000
સ્ટાર્ન્ડડ રેન્ટ	18,000	12,000	8,000

જવાબ :

એસેસી-અ

સ્ટેપ-1

મ્યુનિસિપલ આકરણી મુજબનું મૂલ્ય — રુ. 10,000

અથવા

મકાનનું વ્યાજબી ભાડું — રુ. 14,000

બે પૈકી જે વધુ હોય તે મૂલ્ય = રુ. 14,000

સ્ટેપ-2

સ્ટેપ-1 મુજબ નિર્ધારિત મૂલ્ય — રુ. 14,000

અથવા

સ્ટાન્ડર્ડ રેન્ટ — રુ. 18,000

બે પૈકી જે ઓછું હોય તે મૂલ્ય = રુ. 14,000

મકાનનું ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય = રુ. 14,000

નોંધ : ઉપર આપેલ ઉદાહરણમાં ખરેખર મળેલુ ભાડુ આપેલ ન હોવાથી સ્ટેપ-3 અને સ્ટેપ-4 લાગુ પડશે નહીં.

એસેસી-બ

સ્ટેપ-1 :

મ્યુનિસિપલ આકરણી મુજબનું મૂલ્ય - રુ. 10,000

અથવા

મકાનનું વ્યાજબી ભાડું - રુ. 8,000

બે પૈકીનું વધુ મૂલ્ય = રુ. 10,000

સ્ટેપ-2 :

સ્ટેપ-1 મુજબ મૂલ્ય - રુ. 10,000

અથવા

સ્ટાન્ડર્ડ રેન્ટ - રુ. 12,000

બે પૈકી ઓછુ મૂલ્ય = રુ. 10,000

મકાનનું ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય = રુ. 10,000

એસેસી-ક

સ્ટેપ-1

મ્યુનિસિપલ આકરણી મુજબનું મૂલ્ય - રુ. 10,000

અથવા

મકાનનું વ્યાજબી ભાડું - રુ. 9,000

બે પૈકી વધુ મૂલ્ય = રુ. 10,000

સ્ટેપ-2

સ્ટેપ-1 મુજબનું નિર્ધારિત મૂલ્ય - રુ. 10,000

અથવા

સ્ટાન્ડર્ડ રેન્ટ - રુ. 8,000

બે પૈકી ઓછું મૂલ્ય = રુ. 8,000

મકાનનું ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય = રુ. 8,000

ઉ.દા.-2

નીચે જણાવેલ વિગતો પરથી એસેસી-અ ના મકાનના ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્યની ગણતરી કરો.

વિગત	મકાન-1
• મ્યુનિસિપલ આકરણી મુજબનું ભાડું	રુ. 30,000
• વાર્ષિક અપેક્ષિત ભાડું (વ્યાજબી ભાડું)	રુ. 32,500
• સ્ટાન્ડર્ડ રેન્ટ	રુ. 36,000
• વસૂલ ન થઈ શકેલ ભાડું	રુ. 3,600
• ખરેખર મળવાપાત્ર ભાડું	રુ. 36,000

જવાબ :

સ્ટેપ-1

મ્યુનિસિપલ આકરણી મુજબનું મૂલ્ય - રુ. 30,000

અથવા

મકાનનું વ્યાજબી અપેક્ષિત ભાડું - રુ. 32,500

બે પૈકી વધુ મૂલ્ય = રુ. 32,500

સ્ટેપ-2

સ્ટેપ-1 મુજબનું નિર્ધારિત મૂલ્ય - રુ. 32,500

અથવા

સ્ટાન્ડર્ડ રેન્ટ - રુ. 36,000

બે પૈકીનું ઓછું મૂલ્ય = રુ. 32,500

સ્ટેપ-3

સ્ટેપ-2 મુજબ નિર્ધારિત મૂલ્ય - રુ. 32,500

અથવા

ખરેખર મળેલ/મળવાપાત્ર ભાડું - રુ. 32,400

(નોંધ-1)

બે પૈકી વધુ મૂલ્ય = રુ. 32,500

મકાનનું ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય = રુ. 32,500

નોંધ-1 = (ખરેખર મળેલ/મળવાપાત્ર ભાડું)

ખરેખર મળવાપાત્ર ભાડું = રુ. 36,000

(-) વસૂલ ન થઈ શકેલ ભાડું = રુ. 3,600

ખરેખર મળેલુ ભાડું = રુ. 32,400

ઉ.દા.-3

નીચે આપેલી વિગતો પરથી એસેસી-બના મકાનના ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્યની ગણતરી કરો.

વિગત	રુ.
• મ્યુનિસિપલ આકરણી મુજબનું ભાડું	65,000
• સ્ટાન્ડર્ડ રેન્ટ	70,000
• વાર્ષિક અપેક્ષિત વ્યાજબી ભાડું	55,000
• ખરેખર મળેલ/મળવાપાત્ર ભાડું	60,000
• વસૂલ ન થઈ શકેલ ભાડું	5,000
• મકાન ખાલી રહેલો સમય	(2 મહિના)

જવાબ :

સ્ટેપ-1

મ્યુનિસિપલ આકરણી મુજબનું ભાડું - રુ. 65,000

અથવા

વાર્ષિક અપેક્ષિત ભાડું - રુ. 55,000

બે પૈકી વધુ મૂલ્ય = રુ. 65,000

સ્ટેપ-2

સ્ટેપ-1 મુજબ નિર્ધારિત થયેલુ ભાડુ - રુ. 65,000

અથવા

સ્ટાન્ડર્ડ રેન્ટ - રુ. 70,000

બે પૈકી ઓછું મૂલ્ય = રુ. 65,000

સ્ટેપ-3

સ્ટેપ-2 મુજબ નિર્ધારિત મૂલય - રુ. 65,000

અથવા

ખરેખર મળેલ ભાડું - રુ. 55,000

(60,000-5,000)

બે પૈકી વધુ મૂલ્ય = રુ. 65,000

સ્ટેપ-4

સ્ટેપ-3 મુજબ નિર્ધારિત મૂલ્ય = રુ. 65,000

(-) ખાલી સમય ગુમાવેલ ભાડુ = રુ. 10,000

ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય = રુ. 55,000

ઉ.દા.-4

નીચે જણાવેલ વિગતો પરથી એસેસી અ, બ અને ક ના મકાનનું ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્યનું નિર્ધારણ કરો.

વિગત	અ	બ	ક
મ્યુનિસિપલ આકરણી મુજબ વાર્ષિક મૂલ્ય	27,000	30,000	28,000
વાર્ષિક વ્યાજબી ભાડું	25,000	26,000	30,000
સ્ટાન્ડર્ડ રેન્ટ	35,000	24,000	32,000
મળવાપાત્ર ભાડું	25,000	26,000	30,000
વેકેન્સી સમયે ગુમાવેલું ભાડું	-	5,000	6,000
વસૂલ ન થઈ શકે તેવુ ભાડું	6,000	-	5,000

જવાબ :

વિગત	એસેસી અ(રૂ.)	એસેસી બ(રૂ.)	એસેસી ક(રૂ.)
સ્ટેપ-1 મ્યુનિસિપલ આકરણ મુજબનું વાર્ષિક મૂલ્ય	27,000	30,000	28,000
અથવા વાર્ષિક વ્યાજબી ભાડુ	25,000	26,000	30,000
(બે પૈકી વધુ) સ્ટેપ-2	27,000	30,000	30,000
સ્ટેપ-1 મુજબ નિર્ધારિત મૂલ્ય અથવા	27,000	30,000	30,000
સ્ટાન્ડર્ડ રેન્ટ બે પૈકી ઓછું	35,000 27,000	24,000 24,000	32,000 30,000
સ્ટેપ-3			
સ્ટેપ-2 મુજબ નિર્ધારિત ભાડું અથવા	27,000	24,000	30,000
ખરેખર મળેલ ભાડુ (બે પૈકી વધુ)	(25,000-6,000) 19,000 27,000	26,000 26,000	(30,000-5,000) 25,000 30,000
સ્ટેપ-4 સ્ટેપ-3 મુજબ ભાડું	27,000	26,000	30,000
(-) વેકેન્સી સમયે ગુમાવેલ ભાડું	-	(5,000)	(6,000)
ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય	27,000	21,000	24,000

3. જો કોઈ મકાન પાછલા વર્ષ દરમિયાન અમુક સમય માટે ભાડે આપેલ હોય અને અન્ય સમય માટે તેનો ઉપયોગ અંગત રહેઠાણ માટે કરેલ હોય :

આવા સંજોગોમાં સ્ટેપ-1 અને સ્ટેપ-2 મુજબ વ્યાજબી અપેક્ષિત ભાડુ તે રીતે ગણવું કે મકાન આખા વર્ષ માટે ભાડે આપેલ છે. પરંતુ ખરેખર મળેલ કે મળવાપાત્ર ભાડુ (સ્ટેપ-2) મુજબ તે જ સમય માટે ગણવું જે સમય માટે મકાન ભાડે આપેલ હોય.(ઉ.દા.-5)

ઉ.દા.-5 :

નીચે આપેલ માહિતી પરથી શ્રી ક ના મકાનની ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્યની ગણતરી કરો.

વિગત	રૂ.
– મ્યુનિસિપલ આકરણી મુજબનું મૂલ્ય(વાર્ષિક)	15,000
– સ્ટાન્ડર્ડ રેન્ટ(વાર્ષિક)	18,000
– ભાડે આપેલ મકાનનું નક્કી કરેલ ભાડું(માસિક)	2,000

શ્રી ક દ્વારા આ મકાન 1-4-2016 ના રોજ ભાડે આપેલ હતુ. પરંતુ 31-12-2016 થી આ મકાન ભાડુઆતે ખાલી કરી દીધેલ હતું. જેના બાદ, આ મકાનનો ઉપયોગ શ્રી ક પોતાના અંગત રહેઠાણ તરીકે કરે છે.

જવાબ :

Mtu-1

મ્યુનિસિપલ આકરણી મુજબનું મૂલ્ય	- રુ. 15,000
અથવા	
વાર્ષિક અપેક્ષિત ભાડું	- (-)
બે પૈકી વધુ મૂલ્ય = રુ. 15,000	

સ્ટેપ-2

સ્ટેપ-1 મુજબ નિર્ધારિત મૂલ્ય	= રુ. 15,000
અથવા	
સ્ટાન્ડર્ડ રેન્ટ	= રુ. 18,000
બે પૈકી ઓછું મૂલ્ય	= રુ. 15,000

સ્ટેપ-3

સ્ટેપ-2 મુજબ નિર્ધારિત મૂલ્ય	= રુ. 15,000
અથવા	
ખરેખર મળેલ ભાડું	= રુ. 18,000
(2,000 × 9 મહિના)	
બે પૈકી જે વધુ = રુ. 18,000	

★ઉપર જણાવ્યા મુજબ સ્ટેપ-1 અને સ્ટેપ-2 માં વાર્ષિક ભાડાની ગણતરી થશે.

પરંતુ સ્ટેપ-3 માં ખરેખર મળેલ ભાડું જે સમય માટે મકાન ભાડે આપેલ હશે તે સમય માટે જ ગણાશે.

4. જ્યારે એસેસી એક કરતા વધુ મકાનનો ઉપયોગ સ્વ-વપરાશ માટે કરતો હોય :

જ્યારે એસેસી એક કરતા વધુ મકાનનો ઉપયોગ સ્વ-વપરાશ માટે કરતો હોય ત્યારે એસેસી પોતાની મરજીથી કોઈ એક મકાન સ્વ-વપરાશ માટે છે તેમ ગણી તેનું ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય શૂન્ય ગણી શકે છે. પરંતુ એક મકાન સિવાય બાકીના દરેક મકાન ભાડે આપેલ છે. તેમ ધારી તેનું વાર્ષિક મૂલ્યાંકન કલમ-23(1)(અ) મુજબ કરવામાં આવે છે.

આવા સંજોગોમાં એસીસીએ દરેક સંભાવના ધ્યાનમાં લઈ. જે-તે સંભાવના હેઠળ પોતાની કુલ વાર્ષિક કરપાત્ર આવક ગણવાની રહેશે અને તે પૈકી જે સંભાવના હેઠળ કુલ કરપાત્ર મૂલ્ય સૌથી ઓછું આવે તે મુજબ એક મકાન સ્વ-વપરાશ માટે ગણી અને મકાનને ભાડે આપેલ છે તેમ ગણતરી થશે.

5. જ્યારે એસેસી એક કરતા વધુ મકાનની માલિકી ધરાવતો હોય પરંતુ તે કોઈ મકાનનો ઉપયોગ પોતાના નોકરી-ધંધાના કારણે સ્વ-વપરાશ માટે ન કરી શકતો હોય :

આવા સંજોગોમાં જ્યારે એસેસી પોતાની નોકરી અથવા ધંધાના કારણથી જે-તે મકાનનો ઉપયોગ સ્વ-વપરાશ માટે ન કરી શકતો હોય ત્યારે એસેસી બંને મકાનનું મૂલ્યાંકન સ્વ-વપરાશ માટેના મકાન તરીકે કરી શકે છે અને ઉપર જણાવેલ સંભાવના મુજબ કોઈ એક મકાન ભાડે આપેલ છે તેમ ધારી લેવામાં આવશે નહીં.

નોંધ :- ઉપર જણાવેલ સંભાવનાઓ ચકાસવા માટે સૌ પ્રથમ અંગત વપરાશના મકાનનું વાર્ષિક મૂલ્યાંકન અને ચોખ્ખું વાર્ષિક મૂલ્ય સમજવું જરૂરી છે. આ મૂલ્યાંકન આપણે પછીના મુદ્દા નં-4 અને મુદ્દા નં-5 માં સમજશું.

6.4 ચોખ્ખુ વાર્ષિક મૂલ્ય :-

મકાન-મિલકતનું ગ્રોસ મૂલ્ય શોધ્યા બાદ, તેનું "ચોખ્ખું વાર્ષિક મૂલ્ય" શોધવામાં આવે છે. "ચોખ્ખુ વાર્ષિક મૂલ્ય" શોધવા મકાન-મિલકતની ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્યમાંથી સ્થાનિક કરવેરા બાદ કરવામાં આવે છે.

- સ્થાનિક કરવેરા ત્યારે જ બાદ કરવામાં આવે છે, જ્યારે તે ભરવાની જવાબદારી મકાન માલિકની હોય, નહીં કે મકાનના ભાડુઆતની.
- જ્યારે કોઈ સ્પષ્ટતા ન કરી હોય ત્યારે તેમ ધારી શકાય છે કે સ્થાનિક કરેવેરા મકાન-માલિકે ભરેલા હશે.
- ચાલુ વર્ષ માટેના કરવેરામાંથી ફક્ત ચૂકવેલા વેરા જ બાદ થશે.
- અગાઉના વર્ષના બાકી રહેલા કરવેરા જો આ વર્ષે ભરેલા હશે તો તે પણ બાદ મળશે.
- પરંતુ એડવાન્સમાં ચૂકવેલા, આવતા વર્ષનાં કરવેરા બાદ મળી શકશે નહીં.
- સ્થાનિક કરવેરા હેઠળ સામાન્ય રીતે મકાન વેરો, શિક્ષણ વેરો, પાણી વેરો, સામાન્ય વેરો વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

સ્થાનિક કરવેરા બાદ કર્યા પછી બાકી રહેલી રકમ ચોખ્ખુ વાર્ષિક મૂલ્ય ગણાશે. (ઉ.દા.-6)

ઉ.દા.-6

નીચે આપેલી વિગતો પરથી મકાન-મિલકતના ચોખ્ખા વાર્ષિક મૂલ્યની ગણતરી કરો.

માસિક ભાડું	= રુ. 3,000
અપેક્ષિત વ્યાજબી ભાડુ(વાર્ષિક)	= રુ. 40,000
મ્યુનિસિપલ આકરણી મુજબનું ભાડું	= રુ. 36,000
સ્ટાન્ડર્ડ રેન્ટ(વાર્ષિક)	= રુ. 35,000
સ્થાનિક કરવેરા	= રુ. 4,000
ખરેખર ચૂકવેલા કરવેરા	= રુ. 3,000

જવાબ :

સ્ટેપ-૩

ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય (નોંધ-1)	= રુ. 36,000
(-) સ્થાનિક કરવેરા	= રુ. 3,000
(ખરેખર ચૂકવેલા)	
ચોખ્ખુ વાર્ષિક મૂલ્ય	= રુ. 33,000

નોંધ-1

મ્યુનિસિપલ આકરણી મુજબનું મૂલ્ય અથવા

અપેક્ષિત વ્યાજબી ભાડું પૈકી વધુ = રુ. 40,000

રુ. 40,000 અથવા સ્ટાન્ડર્ડ રેન્ટ પૈકી ઓછું = રુ. 35,000

રુ. 35,000 અથવા ખરેખર ચૂકવેલ ભાડું = રુ. 36,000

(રુ. 3000 × 12 મહિના)

ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય = રુ. 36,000

6.5 અંગત વપરાશ માટેના મકાનનું વાર્ષિક મૂલ્ય :

જ્યારે કોઈ એસેસી પોતાની માલિકીના એક મકાનનો ઉપયોગ પાછલા પૂરા વર્ષ દરમિયાન પોતાના સ્વ-વપરાશ માટે કરતો હોય ત્યારે આવા મકાનનું ચોખ્ખું વાર્ષિક મૂલ્ય શૂન્ય ગણાશે.

પરંતુ જો એસેસી એક કરતા વધુ મકાનની માલિકી ધરાવતો હોય તો કોઈ એક મકાન સ્વ-વપરાશ માટે છે તેમ ગણી બાકીના મકાન ભાડે આપેલ છે તે મુજબ ગણતરી થશે.

જો કે આવા મકાનનો ઉપયોગ એસેસી પોતાના નોકરી-ધંધાના કારણે અન્ય સ્થળે રહેતો હોવાથી ન કરી શક્યો હોય તો બંને મકાનનું ચોખ્ખું વાર્ષિક મૂલ્ય શૂન્ય ગણાશે.

જ્યારે કોઈ એસેસી તેના મકાનનો કોઈ એક ભાગ પોતાના સ્વતંત્ર રહેઠાણ તરીકે કરતો હોય અને અન્ય ભાગ ભાડે આપેલ હોય, તેવા સંજોગોમાં જે ભાગ સ્વ-વપરાશ માટે છે તેનું ચોખ્ખું વાર્ષિક મૂલ્ય શૂન્ય થશે અને બાકીના મકાનનું મૂલ્યાંકન મકાન ભાડે આપેલ છે તે રીતે થશે.

ઉ.દા. : કોઈ એસેસીએ પોતાના મકાનનો 1/3 ભાગ ભાડે આપેલ હોય અને બાકીના મકાનનો ઉપયોગ સ્વ-વપરાશ માટે કરતો હોય ત્યારે 2/3 મકાનનું ચોખ્ખું વાર્ષિક મૂલ્ય શૂન્ય ગણાશે અને બાકીના 1/3 ભાગનું મૂલ્ય ભાડે આપેલ મકાન મુજબ થશે.

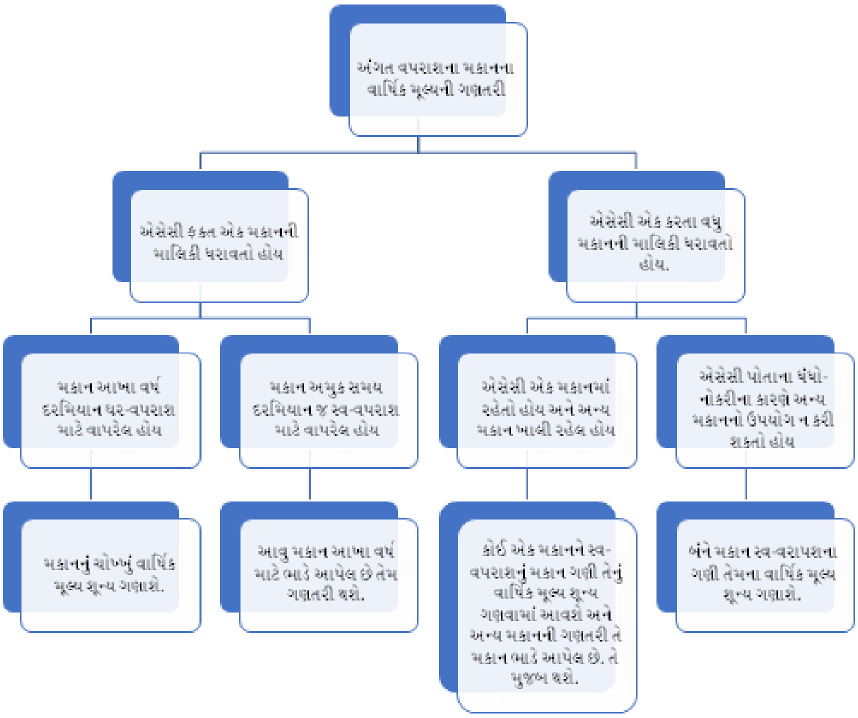

6.6 કલમ-24 : મજરે મળતી રકમો કે ખાસ કપાતો

નીચે જણાવેલ રકમો ભાડે આપેલ મકાનના ચોખ્ખા વાર્ષિક મૂલ્યોમાંથી કપાત તરીકે બાદ આપવામાં આવે છે.

(1) 30% જેટલી રકમ ચોખ્ખા વાર્ષિક મૂલ્યની સ્ટાન્ડર્ડ કપાત તરીકે બાદ મળશે.

(2) ચાલુ વર્ષનું અને બાંધકામ પૂરુ થયા પહેલાનું મકાનની ખરીદી, મકાનના બાંધકામ મકાનના સમારકામ અને મકાનના પુનઃબાંધકામ માટે લીધેલા ઉછીની મૂડી પરનું વ્યાજ.

ઉપરના મુદ્દા-2 માં જણાવેલ કારણો માટે ઉછીની લીધેલી રકમ પર ચૂકવવા પાત્ર વ્યાજની રકમ (રકમ ચૂકવવાની બાકી હોય તેમ છતાં) અને રોકડના ધોરણે હિસાબો રાખ્યા હોય તો પણ કપાતની રકમ બાદ મળશે.

નોંધ :

1. ઉપર જણાવેલ મુદ્દા-2 ના ચાર કારણમાંથી કોઈ પણ કારણ માટે લીધેલી લૉનને પરત કરવા માટે કોઈ પણ નવી લૉન લેવામાં આવે તો તે નવી લૉન પરનું વ્યાજ પણ કપાત તરીકે બાદ મળશે.
2. મિલકતની ખરીદી અથવા તેના બાંધકામ માટે કોઈ રકમ ઉછીની લીધી હોય તો નીચે મુજબના સમયનું વ્યાજ ખરીદી કે બાંધકામ પૂરુ થયાના પાછલા વર્ષ અને આવનારા પાછળના 4 વર્ષોમાં સરખે ભાગે એટલે કે દર વર્ષે 1/5 ભાગ કપાત તરીકે બાદ મળશે :

(1) મિલકતની ખરીદી કે બાંધકામ પૂરુ થયા તારીખથી અગાઉની 31મી માર્ચ સુધી અથવા

(2) લૉન પરત કર્યા તારીખ સુધી (બે પૈકી વહેલી તારીખ)

(3) આ પ્રકારનું ચૂકવવાનું બાકી વ્યાજ પણ વાર્ષિક ધોરણે બાદ મળે છે.

(4) વ્યાજનું વ્યાજ એટલે કે બાકી વ્યાજ પરનું વ્યાજ કપાત તરીકે બાદ મળતું નથી.

(5) મકાન બાંધવા માટે જે જમીન ખરીદી છે તે જમીન ખરીદવા માટે ઉછીના લીધેલા નાણા પરનું વ્યાજ મજરે મળશે.

(6) આ ઉછીના નાણાં (લોન) મેળવવા માટે જે કમિશન કે દલાલીનો ખર્ચ ચૂકવ્યો હોય તે કપાત તરીકે બાદ મળતો નથી.

સ્વ-વપરાશના માટેના રહેઠાણના (અંગત મકાન-મિલકત) મકાનના ચોખ્ખા વાર્ષિક મૂલ્ય એટલે કે શૂન્યમાંથી ઉછીની લીધેલી મૂડી પરના વ્યાજની કપાત અંગેની જોગવાઈ :

(1) જો લૉન નીચે જણાવેલ હેતુ માટે લીધેલી હોય અને આ લીધેલી લૉનનો તે જ હેતુ માટે ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હોય તો તે લૉનનું વાર્ષિક વધુમાં વધુ રુ. 30,000 સુધીનું વ્યાજ કપાત તરીકે બાદ થાય :

1. મકાનની ખરીદી કે બાંધકામ માટે : તા. 1-4-1999 પહેલા

અથવા

2. મકાનના પુનઃબાંધકામ કે સમારકામ માટે : તા. 1-4-1999 પહેલા કે પછી ગમે ત્યારે

(2) જો આ લૉન તા.1-4-1999 કે ત્યાર બાદ મકાનની ખરીદો કે બાંધકામ માટે લેવામાં આવી હોય અને લૉન લીધાના નાણાંકીય વર્ષની છેલ્લી તારીખ (31મી માર્ચ) થી ત્રણ વર્ષના સમયમાં મકાનની ખરીદ/બાંધકામ પૂરુ થયું હોય તથા આ અંગેનું પ્રમાણપત્ર લૉન આપનાર તરફથી આપ્યું હોય તો તે લૉનના વ્યાજ અંગે વધુમાં વધુ વાર્ષિક રુ. 1,50,000 સુધીની રકમ કપાત તરીકે બાદ થાય.

ઉ.દા.-9 શ્રી આ ત્રણ મકાનની માલિકી ધરાવે છે. આ તમામ મિલકતોનો ઉપયોગ શ્રી અ પોતાના અંગત ઉપયોગ માટે કરે છે. આ મકાનને લગતી વિગતો નીચે મુજબ છે.

વિગતો	મકાન-1(રુ.)	મકાન-2(રુ.)	મકાન-3(રુ.)
ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય	45,000	84,000	43,000
મ્યુનિ કરવેરા(ચૂકવેલા)	3,500	6,000	4,000

ઉપર જણાવેલ વિગતો પરથી શ્રી અ ની આવકની ગણતરી કરો.

જવાબ :

(1) આવકવેરાની કલમ-23(2)(અ) હેઠળ એસેસી જ્યારે એક કરતા વધુ મકાન સ્વ-વપરાશ માટે વાપરતો હોય ત્યારે કોઈ પણ એક મકાન સ્વ-વપરાશ માટે ગણી બાકીના મકાન ભાડે આપેલ છે તે મુજબ ગણતરી થશે.

(2) અહી શ્રી અ પાસે ત્રણ વિકલ્પ છે :

- મકાન-1 સ્વવપરાશ માટે છે એમ પસંદગી કરી બાકીના બે મકાન ભાડે આપેલ છે તેમ ગણતરી કરવી.
- મકાન-2 સ્વ-વપરાશ માટે છે એમ પસંદગી કરી બાકીના બે મકાન ભાડે આપેલ છે તેમ ગણતરી કરવી.
- મકાન-3 સ્વ-વપરાશ માટે છે તેમ પસંદગી કરી બાકીના બે મકાન ભાડે આપેલ છે તેમ ગણતરી કરવી.

મકાન સ્વ-વપરાશ માટે છે તે ધારણા કરી ત્રણેય મકાનનું મૂલ્ય નીચે મુજબ થશે.

વિગત	મકાન-1(રુ.)	મકાન-2(રુ.)	મકાન-3(રુ.)
ચોખ્ખું વાર્ષિક મૂલ્ય	0	0	0

મકાન ભાડે આપેલ છે તે મુજબ ધારણ કરીએ તો ત્રણેય મકાનનું મૂલ્ય નીચે મુજબ થશે.

વિગત	મકાન-1(રુ.)	મકાન-2(રુ.)	મકાન-3(રુ.)
ગ્રો અવાર્ષિક મૂલ્ય	45,000	84,000	43,000
(-) મ્યુનિ. કરવેરા	(3,500)	(6,000)	(4,000)
ચોખ્ખું વાર્ષિક મૂલ્ય	41,500	78,000	39,000
(-) સ્ટાન્ડર્ડ કપાત (30%)	(12,450)	(23,400)	(11,700)
મકાન-મિલકતની કરપાત્ર આવક	29,050	54,600	27,300

ઉપરની ગણતરી પરથી હવે ત્રણેય સંભાવનાઓ નીચે મુજબ જોઈશું :

વિગત	વિકલ્પ-1(રુ.)	વિકલ્પ-2(રુ.)	વિકલ્પ-3(રુ.)
મકાન-1	0	29,050	29,050
મકાન-2	54,600	0	54,600
મકાન-3	27,300	27,300	0
કુલ મકાન-મિલક્તની આવક	81,900	56,350	83,650

ઉપર જણાવેલ સંભાવનાઓ પૈકી વિકલ્પ-2 હેઠળ આવક સૌથી ઓછી હોવાથી વિકલ્પ-2 પસંદ કરીશું.

ઉ.દા.-8 શ્રી અ એક મકાનના માલિક છે તેમણે આ મકાન ભાડુઆતને માસિક રુ. 36,000 ના ભાડાથી 2 વર્ષ માટે ભાડે આપ્યું છે. મકાનને લગતા અન્ય વાર્ષિક ખર્ચાઓ નીચે મુજબ છે. :

વિગત	રુ.
મકાન બંધાવવા માટે લીધેલી લોનનું વ્યાજ	34,800
સ્થાનિક વેરો ભાડુઆતે ચૂકવેલ	24,000
આગના વીમાનું પ્રિમિયમ	12,000
ભાડુ ઉઘરાવવાનો ખર્ચ	12,000
સમારકામ ખર્ચ	12,000
જમીન ભાડું	6,000

ઉપર જણાવેલ વિગત પરથી મકાન-મિલકતની આવકની ગણતરી કરો.

જવાબ :

વિગત	રુ.
ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય	4,32,000
(રુ. 36,000 × 12 મહિના)	
(-) સ્થાનિક વેરા (નોંધ-1)	(0)
ચોખ્ખુ વાર્ષિક મૂલ્ય	4,32,000
મજરે મળતા ખર્ચ	
સ્ટાન્ડર્ડ કપાત (30%) ચોખ્ખુ વાર્ષિક મૂલ્યનાં	1,29,600
ઘર બાંધવા માટે લીધેલ લોનનું વ્યાજ	34,800
મકાન-મિલકતની કરપાત્ર આવક	2,67,600

નોંધ :

(1) સ્થાનિક વેરા ભાડુઆતે ચૂકવેલા હોવાથી ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્યમાંથી તે બાદ મળતા નથી.

(2) આગના વીમાનું પ્રીમિયમ, ભાડું ઉઘરાવવાનો ખર્ચ, સમારકામ ખર્ચ તથા જમીનભાડું અંગે કોઈ અલગ કપાત બાદ મળશે નહીં. આ પ્રકારના ખર્ચા માટે સ્ટાન્ડર્ડ કપાત 30% ના દરે મળે છે.

ઉ.દા.-9 શ્રી બ ની માલિકીના મકાનનું મ્યુનિસિપલ આકારણી મુજબનું વાર્ષિક મૂલ્ય રુ.3,60,000 છે. જ્યારે અંદાજિત વ્યાજબી ભાડું રુ. 3,00,000 છે. પાછલા વર્ષ દરમિયાન તે મકાનનો ઉપયોગ નીચે મુજબ થયો હતો. :

તા.1-4-2017 થી તા. 30-6-2017 સુધી માસિક રુ. 35,000 પ્રમાણે મકાન ભાડે આપેલ હતું.

તા.1-7-2017 થી તા. 31-1-2018 સુધી આ મકાનનો અંગત રહેઠાણ તરીકે ઉપયોગ કરેલ હતો.

તા. 1-2-2018 થી 31-3-2018 સુધી માસિક રુ. 36,000 લેખે ભાડે આપેલ હતું.

આ ઉપરાંત મકાનને લગતા અન્ય ખર્ચાઓ નીચે મુજબ છે.

મરામત ખર્ચ	= રુ. 42,000
આગના વીમાનું પ્રીમિયમ	= રુ. 4,500
સ્થાનિક કરવેરા	= રુ. 66,000
જમીન મહેસૂલ	= રુ. 14,400

મકાનના બાંધકામ માટે લીધેલી લૉનનું વ્યાજ રુ. 72,000 (મકાનનું બાંધકામ તા.31-3-2017 ના રોજ પૂરુ થયું હતુ અને બાંધકામ પૂરુ થયા તારીખ સુધીનું લૉનનું કુલ વ્યાજ રુ. 2,16,000 ચૂકવેલ હતું.)

આકારણી વર્ષ 2018-2019 માટે મકાન-મિલકતની કરપાત્ર આવક શોધો.

જવાબ :

વિગત	રુ.
ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય (આખા વર્ષ માટે મકાન ભાડે આપેલ છે એ ધારણા સાથે માસિક ભાડુ રુ. 36,000) નોંધ-1	4,32,000
બાદ : સ્થાનિક વેરા	66,000
ચોખ્ખુ વાર્ષિક મૂલ્ય	3,66,000
બાદ : મજરે મળતા ખર્ચા	
સ્ટાન્ડર્ડ કપાત 30%	(1,09,800)
બાંધકામ માટે લીધેલ	
લોનનું વ્યાજ = 72,000 + બાંધકામ પૂરુ થયા = 43,200 પહેલાના સમયના કુલ વ્યાજનો ભાગ (2,16,000 /5)	1,15,200
મકાન-મિલકતોની કરપાત્ર આવક	1,41,000

નોંધ :

1. સ્ટેપ-1

મ્યુનિ. આકારણી મુજબ વાર્ષિક મૂલ્ય વ્યાજબી ભાડાથી વધુ હોવાથી રુ. 3,60,000.

સ્ટેપ-2

આખા વર્ષ દરમિયાન મકાન ભાડે આપેલ છે તેવી ધારણા સાથે માસિક ભાડા રુ. 36,000 લેખે આખા વર્ષનું ભાડું રુ. 4,32,000.

સ્ટેપ-3

ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય સ્ટેપ-1 અને સ્ટેપ-2 માંથી જેનું વધુ મૂલ્ય હોય તે

ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય= રુ. 4,32,00

2. જ્યારે કોઈ મકાન પાછલા વર્ષમાં અમુક સમય માટે ભાડે આપેલ હોય ત્યારે તે મકાન આખા વર્ષ દરમિયાન ભાડે આપેલ હતુ તે ધારણા સાથે ગણતરી કરવામાં આવે છે.
3. મકાનના ખરેખર થયેલા ખર્ચા ધ્યાનમાં લેવામાં આવતા નથી, કારણ કે આ ખર્ચા ચોખ્ખા વાર્ષિક મૂલ્યના 30% સ્ટાન્ડર્ડ કપાત તરીકે બાદ આપવામાં આવે છે.

ઉ.દા.-10 શ્રી અની માલિકીના મકાનોની નીચે આપેલી વિગતો પરથી તેમના મકાન-મિલકતની કરપાત્ર આવકની ગણતરી કરો.

વિગત	મકાન નં-1 રુ.	મકાન નં-2 રુ.
(1) મ્યુનિસિપલ આકારણી મુજબ વાર્ષિક મૂલ્ય	15,000	30,000
(2) વાજબી ભાડું	22,200	28,800
(3) મળેલ વાર્ષિક ભાડું (રહેઠાણ માટે ભાડે આપેલ)	24,000	24,000
(4) મુંબઈ રેન્ટ કન્ટ્રોલ એક્ટ હેઠળ નિર્ધારિત સ્ટાન્ડર્ડ રેન્ટ	21,000	27,000
(5) 2013-14 ના વર્ષ દરમિયાન ચૂકવેલ સ્થાનિક કરવેરા : અગાઉના પાછલા વર્ષના	6,000	-
આગામી પાછલા વર્ષના એડવાન્સમાં ચાલુ	-	6000
ચાલુ પાછલા વર્ષના	3000	6000
(6) બાંધકામ પુરું થયા તારીખ	31-3-10	31-3-2012
(7) ચૂકવેલ વીમા પ્રીમિયમ	1500	-
(8) બાંધકામ માટે લીધેલી લોનનું વ્યાજ :		
અગાઉના વર્ષનું બાકી વ્યાજ ચૂકવ્યુ	3,000	-
અગાઉના વર્ષનું બાકી વ્યાજ મોડું ચૂકવવા બદલ તેના પર વધારાનું વ્યાજ ચૂકવ્યું	600	-
ચાલું વર્ષનું ચૂકવવાનું બાકી વ્યાજ	3,600	4,800

જવાબ : શ્રી અની મકાન મિલકતોની કરપાત્ર આવકની ગણતરી.

પાછલા વર્ષ : 2017-18 આકારણી વર્ષ : 2018-18

વિગત	રુ.	રુ.
મકાન નં-1 (રહેઠાણ માટે ભાડે આપેલ) : ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય(નોંધ-1)	24,000	
બાદ : ચૂકવેલ સ્થાનિક કરવેરા (રુ. 6,000 + રુ. 3,000)	9,000	
ચોખ્ખુ વાર્ષિક મૂલ્ય :	15,000	
બાદ : ખાસ કપાતો :		
(1) મકાન અંગે ખર્ચ માટે સ્ટાન્ડર્ડ કપાત(ચોખ્ખા વા.મૂના 30%)	4,500	
(2) બાંધકામ માટેની લોનનું ચાલુ વર્ષનું બાકી વ્યાજ (રુ. 3,600-600)	3,000	2,400
પ્રથમ મકાની કરપાત્ર આવક		2,500
મકાન નં. 2 (રહેઠાણ માટે ભાડે આપેલ) : ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય (નોંધ-2)	20,000	
બાદ : ચૂકવેલ સ્થાનિક કરવેરા(નોંધ-5)	6,000	
ચોખ્ખું વાર્ષિક મૂલ્ય :	21,000	
બાદ : ખાસ કપાતો :		
(1) મકાન અંગે ખર્ચ માટે સ્ટાન્ડર્ડ કપાત (ચોખ્ખા વા.મૂ.ના 30%)	6,300	
(2) બાંધકામ માટેની લોનનું ચાલુ વર્ષનું બાકી વ્યાજ	4,800	11,100
દ્વિતીય મકાનની કરપાત્ર આવક		9,900
મકાન-મિલકતોની કરપાત્ર આવક		17,400

6.7 કલમ-27 : ધારી લીધેલ માલિકી

નીચે જણાવેલ વ્યક્તિઓ કાનૂની રીતે મિલકતના માલિક ન હોવા છતાં કલમ-22 થી 26 માટે ધારી લીધેલા માલિક માનવામાં આવે છે.

(અ) પતિ/પત્નીને તબદીલ(ટ્રાન્સફર) :

જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ કોઈ પણ પ્રકારના વળતર વગર પોતાના પતિ/પોતાની પત્નીને કોઈ મકાનની મિલકત તબદીલ(ટ્રાન્સફર) કરે છે, તો તે મિલકત તબદીલ (ટ્રાન્સફર) કરનાર વ્યક્તિને તે મકાનનો ધારી લીધેલો માલિક માનવામાં આવે છે.

ઉ.દા. અગર મિ. પટેલ મિસિસ પટેલ(તેમના પત્નિ)ને પોતાની માલિકીનું મકાન કોઈ વળતર વગર ટ્રાન્સફર કરે, તો તેવા સંજોગોમાં મિ. પટેલ જ મકાનના માલિક ગણાશે.

જ્યારે આ પ્રકારની ટ્રાન્સફર કોઈ વ્યક્તિ પોતાની પત્ની/પોતાના પતિને અલગ રહેવાની શરત હેઠળ કરવામાં આવે છે તો તે મિલકત તબદીલ કરનાર વ્યક્તિને તેનો ધારી લીધેલો માલિક ગણવામાં આવતો નથી. જેની તરફેણમાં તે ટ્રાન્સફર કરવામાં આવે છે તે વ્યક્તિને મકાનનો માલિક ગણવામાં આવે છે.

(બ) સગીર વયના બાળકને તબદીલ(ટ્રાન્સફર) :

જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ પોતાના સગીર વયના બાળકને કોઈ પણ પ્રકારના વળતર વગર પોતાનું મકાન તેની તરફેણમાં તબદીલ કરે છે ત્યારે મકાન તબદીલ(ટ્રાન્સફર) કરનાર વ્યક્તિને તેનો ધારી લીધેલો માલિક માનવામાં આવે છે.

અપવાદ :

જ્યારે કોઈ મકાનની તબદીલ(ટ્રાન્સફર) સગીર વયની લગ્ન કરેલી દિકરીની તરફેણમાં કરવામાં આવે છે, ત્યારે મિલકત તબદીલ કરનાર વ્યક્તિને મિલકતનો ધારી લીધેલો માલિક માનવામાં આવતો નથી.

નોંધ :

જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ પોતાના પતિ/પોતાની પત્ની/પોતાના સગીર વયના બાળકને રોકડ રકમ ટ્રાન્સફર કરે છે અને તે રોકડ રકમમાંથી તે વ્યક્તિ કોઈ મિલકત ખરીદે છે તો તે રોકડ રકમ ટ્રાન્સફર કરનાર વ્યક્તિને મિલકતનો ધારી લીધેલો માલિક માનવામાં આવતો નથી.

(ક) અવિભાજિત મિલકતના ધારક :

અવિભાજિત મિલકત એટલે એવી મિલકત કે જેનું કાયદાકીય રીતે વિભાજન શક્ય નથી. આ પ્રકારની અવિભાજિત મિલકતના ધારકને દરેક સંયુક્ત મિલકતનો વ્યક્તિગત રીતે ધારેલો માલિક માનવામાં આવશે.

હિન્દુ ઉત્તરાધિકાર કાયદો, 1956 અમલમાં આવ્યા બાદ, અવિભાજિત મિલકતોમાં સમાવેશ થતી તમામ મિલકતોને એચ.યુ.એફ. ના શીર્ષક હેઠળ તેનું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવે છે. ઉપરાંત, આ કલમ જે અવિભાજિત મિલકતો અનુદાન અથવા કરારમાં હોય તેને પણ લાગુ પડશે.

(ડ) કૉ-ઓપરેટીવ સોસાયટીના સભ્ય વગેરે :

કૉ-ઓપરેટિવ સોસાયટીના સભ્ય કે જેમને મકાનની વહેંચણી કરવામાં આવેલ હોય અથવા ભાડા-પેટે આપેલ હોય, તે સભ્ય પોતે જે-તે મકાન-મિલકતને માલિક ગણાય છે.

(ઈ) વ્યક્તિ કે જે મકાન-મિલકતનો કબ્જો ધરાવતી હોય

ટ્રાન્સફર ઑફ પ્રોપર્ટી એક્ટની કલમ 53-એ હેઠળ, અગર કોઈ વ્યક્તિને મકાન અથવા મકાનના કોઈ ભાગને કબ્જો(નહીં કે માલિકી) કોઈ ચોક્કસ કોન્ટ્રાક્ટના પર્ફોમન્સ હેઠળ મળેલ હોય તો તેવી વ્યક્તિ આ મકાન ધારી લીધેલ માલિક ગણાય છે.

જ્યારે મકાનનો કબ્જો બિલ્ડરે, મકાન ખરીદનારને આપી દીધેલ હોય અને ખરીદારે બિલ્ડરને વેચાણ મૂલ્ય આપી દીધેલ હોય અથવા આપવાનું વચન આપેલ હોય.

નોંધ :-

(1) જે મકાન અંગે રેન્ટ કન્ટ્રોલ એક્ટ હેઠળ સ્ટાન્ડર્ડ રેન્ટ નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું હોય કે આવું નિર્ધારણ કરી શકાય એમ હોય તે મકાનનું સ્ટેપ 1 હેઠળ મ્યુનિ. આકારણી મુજબ વા.મુ. અને અપેક્ષિત વાજબી ભાડા પૈકી વધુ રકમના આધારે નક્કી કરેલ ગ્રોસ તા. મુ. આવા સ્ટાન્ડર્ડ વધી શકે નહીં. સિવાય કે સ્ટેપ-2 હેઠળમળેલ કે મળવાપાત્ર વાર્ષિક ભાડું સ્ટેપ-1 ની રકમથી વધુ હોય. આમ મકાન નં-1 નું સ્ટેપ-3 મુજબ ગ્રોસ વા.મૂ. રુ. 24,000 ગણાશે.

(2) મકાન નં.2 અંગે સ્ટેપ નં.1 મુજબ મ્યુનિ. આકારણી મુજબની કિંમત વાજબી ભાડાથી વધુ છે. પરંતુ સ્ટાન્ડર્ડ રેન્ટ ઓછું હોવાથી સ્ટેપ નં.1 મુજબ નિર્ધારિત મૂલ્ય રુ. 20,000 થાય અને સ્ટેપ નં.2 મુજબ મળેલ ભાડું ઓછું છે, તેથી સ્ટેપ નં.1 મુજબ છેવટનું ગ્રોસ વા.મુ. રુ. 27,000.

(3) ગમે તે સમયના સ્થાનિક કરવેરા પાછલા વર્ષ દરમિયાન ચૂકવ્યા હોય તો તે બાદ મળે.

(4) ખાસ હેતુ માટે લીધેલી લૉનનું બાકી વ્યાજ પણ જે તે વર્ષમાં જ કપાત તરીકે બાદ મળશે, પરંતુ આવા બાકી વ્યાજ પર જે વધારાનું વ્યાજ ચૂકવવાનું થશે તે બાદ મળશે નહીં.

(5) આગામી વર્ષ માટે એડવાન્સમાં ચૂકવેલ સ્થાનિક વેરા ચાલુ વર્ષે બાદ મળે નહીં.

સ્વાધ્યાય

(1) મકાન મિલકતની આવકના શીર્ષક હેઠળ આવકની કરપાત્ર નક્કી કરવા માટે માલિકી હક જોવામાં આવે છે. ચર્ચા કરો.

(2) મિલકતનું વાર્ષિક મૂલ્ય એટલે શું ? તે કેવી રીતે નક્કી થાય તે સમજાવો. (ઉ.ગુ.યુ. 2004, ગુજ. યુનિ. સેમિસ્ટર)

(3) મકાનમિલકતની આવક ગણતરી વખતે કઈ કઈ રકમ કપાત તરીકે મજરે મળે છે તે જણાવો. (સૌરાષ્ટ્ર યુનિ.)

(4) માલમિલકતની આવકના શીર્ષક હેઠળ નીચેનાં પદ સમજાવો.

1. વાર્ષિક મૂલય
2. ચોખ્ખું વાર્ષિક મૂલ્ય (સૌ.યુ. 2006)
3. મળેલ કે મળવાપાત્ર ભાડું
4. મળેલ કે મળવાપાત્ર ભાડાની ગણતરી વખતે મકાન ખાલી રહ્યા સકમયની થતી ગણતરી.
5. ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય (સૌ.યુ.1999, 2011)

(5)

1. મકાન મિલકતના ચોખ્ખા વાર્ષિક મૂલ્યમાંથી મજરે મળતી રકમો લખો. (ગુ.યુ. નવે.2000)
2. આવકવેરા ધારા અન્વયે કરમુક્ત મકાનમિલકતની આવકના બે ઉ.દા. આપો. (ગુ. યુનિ.)
3. ભાડે આપેલ મકાનનું નુકશાન અન્ય આવક સામે મજરે મેળવી શકાય છે. વિધાન સાથે સંમત થાઓ છો ? (ગુ.યુ.)

(6) આવકવેરા કાયદા હેઠળ મકાન મિલકતના કોઈપણ ત્રણ માની લીધેલા માલિકનો અર્થ સમજાવો. (ગુ.યુ.2005, ઉ.ગુ.યુ. ડિસે,2012)

(7) ટૂંકનોંધ લખો : સુધારેલું વાર્ષિક મૂલ્ય (ચોખ્ખુ વાર્ષિક મૂલ્ય)

(8) ટૂંકનોંધ લખો : વસૂલ નહીં થયેલું ભાડું (ગુ.યુ. ડિસે, 2012)

(9) ટૂંકનોંધ લખો : ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય (સૌ. યુનિ.)

(10) નીચે આપેલી વિગતોના પરથી હવે પછીના પ્રશ્નો જવાબ આપો.

શ્રી નરોત્તમની માલિકીનું મકાન વાર્ષિક રુ. 60,000 ના દરે રહેઠાણ માટે ભાડે આપેલું છે. મકાનનું વાર્ષિક વાજબી ભાડું રુ. 66,000 અને રેન્ટ કન્ટ્રોલ એક્ટ હેઠળ નિર્ધારિત સ્ટાન્ડર્ડ રેન્ટ રુ. 63,000 છે તથા પાછલા વર્ષ દરમિયાન ચૂકવેલ મ્યુનિસિપલ વેરા (વાર્ષિક મૂલ્યના 15%) રુ. 7,500 છે.

મકાન મિલકતોની આવકના શીર્ષક હેઠળ તેની કરપાત્ર આવક કેટલી નક્કી થઈ શકે ?

(1) રુ. 12,000 (2) રુ. 38,850 (3) રુ. 42,000 (4) રુ. 46,800

(11) શ્રીમાન ગબ્બરસિંગ એક મકાનના માલિક છે જેને લગતી નીચેની વિગતો પરથી ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય નક્કી કરો.

1. મળવાપાત્ર વાર્ષિક ભાડું રુ. 84,000
2. મકાન ખાલી રહ્યાનો સમય 3 માસ
3. મ્યુનિસિપલ આકારણી રુ. 90,000
4. વ્યાજબી ભાડુ (વાર્ષિક) રુ. 85,000
5. સ્ટાન્ડર્ડ રેન્ટ રુ. 72,000

ઉપરોક્ત દાખલામાં વસૂલ નહીં આવેલ ભાડું રુ. 21,000 હોય તો સુધારેલુ ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય પણ નક્કી કરો. (ગુ.યુ. 2010 અને ઉ.ગુ.યુ. ડિસે, 2000)

જવાબ :

ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય (જો ઘાલખાધની ન હોય તો) રુ. 63,000 સ્ટેપ-1 અપેક્ષિત ભાડું રુ. 72,000 સ્ટેપ-2 મળેલ કે મળવાપાત્ર ભાડું રુ. 84,000, સ્ટેપ-3 : અગાઉના બે સ્ટેપ પૈકી વધુ રકમ રુ. 84,000, સ્ટેપ-4 રુ. 84,000 વેકેન્સી સમયનું ગુમાવેલ ભાડું રુ. 21,000 = રુ. 63,000

નોંધ : ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય (જો ઘાલખાધની વિગત હોય) = રુ.5100 સ્ટેપ 1 : અપેક્ષિત ભાડું રુ. 72,000, સ્ટેપ-2 : મળેલ કે મળવાપાત્ર = રુ. 84,000 – માન્ય ઘાલખાધ રુ. 21,000 = રુ 63,000; સ્ટેપ-3 : અગાઉના બે સ્ટેપમાં જે વધારે રકમ રુ. 72,000 ; સ્ટેપ 4 : રુ. 72,000 વેકેન્સી સમયનું ગુમાવેલ ભાડું રુ. 21,000 = રુ. 51,000

12. શ્રી પ્રશાંતભાઈના મકાનને લગતી વિગતો નીચે મુજબ છે. માલિકીના આ મકાનની વિગત પરથી મકાન-મિલકતની (પાછલા વર્ષ 2013-2014ની) કરપાત્ર આવક નક્કી કરો.

(1) ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય રુ. 59,000

(2) સ્થાનિક કરવેરાની વિગત :

ક્રમ	ક્યારે ચૂકવ્યા	કયા વર્ષના	રુ.
1	મકાન માલિકે	2012-13ના	5,000
2	મકાન માલિકે	2013-14ના	4,000
3	મકાન માલિકે	2013-14ના	3,000
4	ભાડૂઆતે	2013-14ના	2,000

(3) મકાનના બાંધકામ માટે લીધેલ લૉનનું વ્યાજ રુ. 10,000 (ગુ.યુ. 2010 ફેરફાર સાથે)

(મકાન-મિલકતની કરપાત્ર આવક રુ. 25,000)

નોંધ : ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય. રુ. 59,000 - પાછલા વર્ષ 2013-14 દરમિયાન ખરેખર ચૂકવેલ મ્યુનિસિપલ વેરા(ગમે તે વર્ષને લગતા હોય) રુ. 5000 + રુ. 4000 = રુ.9000 = ચોખ્ખું વાર્ષિક મૂલ્ય રુ. 50,000 – સ્ટાન્ડર્ડ કપાત રુ. 15,000 – બાંધાકામ માટેની લૉનનું વ્યાજ રુ. 10,000 = કરપાત્ર આવક રુ. 25,000

13. શ્રી પાર્થિવે 2011માં એક મકાન બાંધ્યું. આ મકાનનો 50% ભાગ ભાડે આપેલ છે અને 50% ભાગ સ્વ રહેઠાણ માટે ઉપયોગમાં લે છે. સ્વ-રહેઠાણના ભાગને પણ ચાર માસ માટે ભાડે આપવામાં આવ્યો હતો. જેની વિગત નીચે મુજબ છે.

1. સમગ્ર મકાનની મ્યુનિસિપલ આકરણી	રુ. 1,45,000
2. સ્વ-રહેઠાણનો ચાર માસ માટે ભાડે આપેલ ભાગનું ભાડું	માસિક રુ. 25,000
3. ભાડે આપેલ 50% ભાગના મકાનનું ભાડું	માસિક રુ. 8,000
4. મ્યુનિસિપલ વેરા	રુ. 25,000
5. જમીન ભાડું ચૂકવવાપાત્ર	રુ. 3,100
6. મરામત	રુ. 6,000
7. આગના વિમાનું પ્રીમિયમ	રુ. 2,100
8. બાંધકામ માટે લીધેલ લૉનનું વ્યાજ	રુ. 30,000

ઉપરની માહિતી પરથી આકારણી વર્ષ 2014-15 માટે મકાન મિલકતોની કરપાત્ર આવકની ગણતરી કરો.

(જવાબ : મકાન-મિલકતની 1/2 ભાગની કરપાત્ર આવક રુ. 43,450 અંગત રહેઠાણના 1/2 ભાગની કરપાત્ર આવક(આ ભાગ જ ખાસ ભાડે આપેલ આખા વર્ષ માટે આપેલ એમ માનીને ગણતરી થશે) રુ. 27,000)

નોંધ-1 ભાડે આપેલ 1/2 ભાગ : સ્ટેપ-1 રુ. 72,000 સ્ટેપ-2 રુ. 96,000, તેથી છેવટનું ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય રુ. 96,000. ચો વાર્ષિક મૂલ્ય રુ. 83,500અને ખાસ કપાતો રુ. 40,050

(2) અંગત રહેઠાણનો 1/2 ભાગ : જે માસ માટે ઓપન છે. સ્ટેપ-1 રુ. 72,000, સ્ટેપ-2 રુ. 20,000(ખરેખર ભાડે આપતા સમયનું ભાડું) સ્ટેપ-3 અને 4 રુ. 72,000 તેથી છેવટનું ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય રુ. 72,000, ચોખ્ખું વાર્ષિક મૂલ્ય રુ. 60,000 અને ખાસ કપાતો રુ. 33,000)

14. નીચે આપેલ શ્રી વિશાલ રાઠોડના મકાનોની માહિતી ઊપરથી આ વર્ષ 2014-15 માટે મકાન મિલકતની આવકના શીર્ષક હેઠળની કરપાત્ર આવકની ગણતરી કરો.

વિગત	મકાન-1	મકાન-2	મકાન-3	મકાન-4
વપરાશનો પ્રકાર	રહેઠાણ માટે ભાડે આપેલ	ધંધા માટે ભાડે આપેલ	સ્વ-વપરાશ	સ્વ-વપરાશ
(1) મ્યુનિસિપલ આકારણી મુજબ મૂલ્ય	1,80,000	2,80,000	4,00,000	3,80,000
(2) પ્રમાણિત ભાડુ (સ્ટાન્ડર્ડ રેન્ટ)	1,90,000	2,70,000	3,80,000	4,20,000
(3) વ્યાજબી ભાડું	2,30,000	3,00,000	4,20,000	4,00,000
(4) ખરેખર મળવાપાત્ર ભાડું(ફક્ત ભાડે આપેલ સમયનું)	1,98,000	3,45,000	-	-
(5) મકાન ખાલી રહ્યાનો સમય	1 માસ	1/2 માસ	-	-
(6) શ્રી વિશાલે ચૂકવેલ મ્યુનિસિપલ વેરા	6,000	12,000	15,000	5,000
(7) ભાડુઆતે ચૂકવેલ મ્યુનિસિપલ વેરા	5,000	18,000	-	-
(8) ભાડુ ઊઘરાવવાનો ખર્ચ	3,000	4,000	-	-
(9) મરામત ખર્ચ	10,000	15,000	25,000	20,000
(10) બાંધકામ પૂરુ થયાનું વર્ષ	2009-10	2006-07	2007-08	2002-03
(11) મૂડીકૃત વ્યાજ (કુલ)	1,00,000	1,50,000	2,00,000	1,50,000
(12) 2013-13 ના પાછલા વર્ષનું વ્યાજ (ચૂકવવાનું બાકી)	10,000	25,000	40,000	50,000

જવાબ : કુલ કરપાત્ર આવક રુ. 4,78,000

નોંધ : (1) મકાન નં.1 (રહેઠાણ માટે ભાડે આપેલ) : ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય : સ્ટેપ-1 : અપેક્ષિત ભાડું રુ. 1,90,000, સ્ટેપ-2 : ખરેખર મળેલ/મળવાપાત્ર ભાડું = રુ. 1,98,000 ઠ12/11 = રુ. 2,16,000; સ્ટેપ-3 : અગાઉ પૈકીનું વધુ મૂલ્ય રુ. 2,16,000 આધાર તરીકે પસંદ કરો. સ્ટેપ-4 : સ્ટેપ-3 મુજબનું મૂલ્ય રુ. 2,16,000 – વેકેન્સી સમયનું ગુમાયેલું ભાડું રુ. 18,000 = રુ. 1,98,000. છેવટનું ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય ગણાય – માલિક ચૂકવેલ મ્યુનિસિપલ વેરા રુ. 6,000 = ચોખ્ખુ વાર્ષિક મૂલ્ય રુ. 1,92,000 - ખાસ કપાતો (સ્ટાન્ડર્ડ કપાત રુ. 5,76,000 + 1/5 મૂડીકૃત વ્યાજ રુ. 20,000 + મૂલ્ય રુ. 1,92000 = ખાસ કપાતો રુ. 57,600 + 1/5 મૂડીકૃત વ્યાજ રુ. 20,000 + પાછલા વર્ષનું વ્યાજ રુ. 10,000) રુ. 87,500 = કરપાત્ર આવક રુ. 1,04,400.

મકાન નં. 2 (ધંધા માટે ભાડે આપેલ) ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય : સ્ટેપ-1 મૂજબ સ્ટાન્ડર્ડ રેન્ટ રુ. 2,70,000; સ્ટેપ-2 મુજબ ખરેખર મળવાપાત્ર ભાડું રુ. 3,45,000 (12 માસનું મળવાપાત્રભાડું રુ. 3,45,000 ઠ12) 11.5 = રુ. 3,60,000 ; સ્ટેપ-3 : અગાઉના સ્ટેપ્સમાં વધુ રકમ રુ. 3,60,000 આધાર તરીકે લેવી. સ્ટેપ-4 : 3 મુજબ મૂલ્ય રુ. 3,60,000 – વેકેન્સી સમયનું ગુમાવેલ ભાડું રુ. 15,000 = રુ. 3,45,000 તેથી છેવટનું ગ્રોસ વા. મૂ. રુ. 3,45,000 – માલિકે ચૂકવેલ મ્યુનિ. ઠેક્ષ રુ. 12,000 = ચોખ્ખુ વા.મૂ. રુ. 3,33,000 - ખાસ કપાત (સ્ટાન્ડર્ડ કપાત રુ. 99,900 + પાછલા વર્ષનું વ્યાજ રુ. 25,000) રુ. 1,24,900 = કરપાત્ર આવક રુ. 2,08,100.

મકાન નં. 3 (ધારણા મુજબ ભાડે આપેલ) ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય સ્ટેપ-1 મૂલ્ય સ્ટાન્ડર્ડ રેન્ટ રુ. 3,80,000 (આ મકાન અંગે ફક્ત સ્ટેપ 1 મુજબ ગણતરી થશે.) – ચૂકવેલ મ્યુનિ. વેરા રુ. 15,000 = ચોખ્ખુ વા.મૂ. રુ. 3,65,000 - ખાસ કપાતો રુ. 1,09,500 + પાછલા વર્ષનું વ્યાજ રુ. 40,000) = રુ.1,49,500 = કરપાત્ર આવક રુ. 2,15,500.

મકાન નં. 4 (ખરેખર અંગત રહેઠાણ માટે ગણેલ) કલમ-23 (રાવ) હેઠળ. ચોખ્ખુ વા.મૂ. શૂન્ય - પાછલા વર્ષનું વ્યાજ 50,000 (બાંધકામ પૂરુ થયા પહેલાનું મૂડીકૃત વ્યાજ ત્યાર પછીના 5 વર્ષમાં મજરે મળી ગયું હશે.) = ખોટ રુ. 50,000)

15. યશકુમાર ત્રણ મકાનના માલિક છે. નીચેની માહિતી પરથી આકારણી વર્ષ 2014-15 માટેની મકાન-મિલકતની કરપાત્ર આવક નક્કી કરો.

વિગત	ફ્લેટ	ટેનામેન્ટ	રો હાઉસ
મકાન વપરાશનો હેતુ	સ્વ-વપરાશ	સ્વ-વપરાશ	ભાડે આપેલ
વાર્ષિક ભાડું	-	-	36,000
વ્યાજબી ભાડું	15,000	60,000	42,000
મ્યુ. આકરણી	18,000	75,000	39,000
સ્ટાન્ડર્ડ રેટ	-	-	30,000
માલિકે ચૂકવેલ વેરા	500	8,000	1,000
ભાડુઆતે ચૂકવેલ વેરા	-	-	2,000
મકાન-બાંધકામની લોનનું વ્યાજ	-	-	-
(અ) ચાલુ વર્ષનું	1,000	6,000	3,000
(બ) મૂડીકૃત(કુલ)	5,000	30,000	12,000
મકાન ખાલી રહ્યાનો સમય	-	-	એકમાત્ર
મકાનનું બાંધકામ પૂરુ થયાનું વર્ષ	2005-06	2009-10	2011-12
વસૂલ નહીં થઈ શકે તેવું ભાડું	-	-	1,000

જવાબ : મકાન-મિલકતો કુલ કરપાત્ર આવક રુ. 15,550; ધારણા મુજબ ભાડે આપેલ ફ્લેટ રુ. 11,250; ખરેખર સ્વ-વપરાશનું ગણેલ ટેનામેન્ટ રુ. 12,000 (ખોટ); ભાડે આપેલ રો-હાઉસ રુ. 16,300

નોંધ : (1) ધારણા મુજબ ભાડે આપેલ ફ્લેટ : સ્ટેપ-1 રુ. 18,000(અન્ય કોઈપણ સ્ટેપ ધ્યાનમાં લેવાય નહીં.) ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય ગણાય જેમાંથી માલિકે ચૂકવેલ વેશ રુ. 500 બાદ કરતા ચોખ્ખુ વા.મૂ. રુ. 17,500 – ખાસ કપાતો રુ. 6,250 (સ્ટાન્ડર્ડ કપાત રુ. 5,250 + લૉનનું વ્યાજ રુ. 1000) (2) સ્વ-વપરાશનું ટેનામેન્ટ : ચોખ્ખું વા.મૂ. શૂન્ય-લોનનું વ્યાજ રુ. 12,000 (ચાલુ વર્ષનું રુ. 6,000 + 1/5 મૂડીકૃત રુ. 6000) (3) ભાડે આપેલ રો-હાઉસ ; સ્ટેપ-1 રુ. 30,000 સ્ટેપ-2 રુ. 36,000 – રુ. 1,000 = રુ. 35,000 સ્ટેપ-3 : રુ.35,000; સ્ટેપ-4 રુ. 35,000 – વેકેન્સી વખતનું ભાડું રુ. 3000 = ગ્રોસ વા. મૂ. રુ. 32,000 – સ્થાનિક વેરા રુ. 1000 = ચોખ્ખુ વા.મૂ. રુ. 31,000 - ખાસ કપાતો રુ. 14,000 (સ્ટાન્ડર્ડ કાપત રુ. 9,300 + ચાલુ વર્ષનું વ્યાજ રુ. 3,000 + 1/5 મૂડીકૃત વ્યાજ રુ. 6,000) (4) સ્વ-વપરાશના ફ્લેટનું બાંધકામ 2005-06માં પૂરુ થયું હોવાથી પાંચ વર્ષનો સમય પૂરો થઈ ગયો છે. તેથી મૂડીકૃત વ્યાજ બાદ કરવાનો પ્રશ્ન રહેતો નથી.

16. કુમારી શારદા નીચેની માલ-મિલકતોની માલિક છે. અકારણી વર્ષ 2014-15 માટેની મકાન-મિલકતની આવક શીર્ષક હેઠળની કરપાત્ર આવકની ગણતરી કરો.

વિગત	મકાન-1	મકાન-2	મકાન-3
(1) મિલકતનો ઉપયોગ	ભાડે આપેલ	પોતાનું રહેઠાણ	પોતાનું રહેઠાણ
(2) મ્યુનિ. આકરણી	30,000	20,000	36,000
(3) સ્ટાન્ડર્ડ રેન્ટ	25,000	-	-
(4) વાર્ષિક વ્યાજબી ભાડું	24,000	21,000	31,000
(5) માસિક મળવાપાત્ર ભાડું (સગવડો સહિત)	2,500	-	-
(6) ચૂકવેલ મ્યુનિ. ટેક્ષ	2,000	1,000	2,000
(7) ભાડુઆતની સગવડો માટે મકાન માલિકે ચૂકવેલ ખર્ચા/ જે ચાર્જ ભાડામાં ગણેલ છે.	1,000	-	-
(8) બાંધકામ માટે લીધેલ લોનનું વ્યાજ	15,000	7,000	4,000
(9) બાંધકામ સમયનું કુલ મૂડીકૃત વ્યાજ	5,000	2,500	5,000
(10) બાંધકામ પુરુ થયાનું વર્ષ	2011-12	2009-10	2010-11
(11) મકાન ખાલી રહ્યાનો સમય	3 માસ	-	-

જવાબ : મકાન-મિલકતતની કરપાત્ર આવક(ખોટ) – રુ. 675 ભાડે આપેલ મકાન નં.1 ની ખોટ રુ. 2,175. ધારણા મુજબ ભાડે આપેલ મકાન નં.2 ની આવક રુ. 6,500 અને ખરેખર અંગત રહેઠાણ માટે ગણેલ મકાન નં. 3 ની ખોટ રુ. 5,000.

નોંધ(1) : મકાન નં-1 સ્ટેપ-1 મુજબ અપેક્ષિત ભાડું રુ. 25,000 સ્ટેપ-2 મુજબ મળવાપાત્ર વાર્ષિક ભાડું રુ.30,000 - ભાડુઆતની સગવડ અંગેના ખર્ચા રુ. 1000 = રુ. 29,000 સ્ટેપ-3 અગાઉના બે સ્ટેપ પૈકીનું વધુ મૂલ્ય આધાર ગણાય = રુ. 29,000 સ્ટેપ-4 ; સ્ટેપ-3 મુજબનું મૂલ્ય રુ. 29,000 – 3 માસ માટે વેકેન્સી સમયની પ્રમાણ રકમ (યાદ રાખો કે વેકેન્સી સમયનું ગુમાવેલ ભાડું રુ. 30,000 ના ગ્રોસ ભાડાના આધારે નહીં. પરંતુ રુ. 29,000ના નેટ ભાડાના આધારે ગણાય, રુ. 7,250 = રુ. 21,750 ; આમ છેવટે નિર્ધારિત ગ્રોસ મૂલ્ય રુ. 21,750 માંથી મ્યુનિ.ટેક્ષ રુ. 2000 બાદ કરતા ચોખ્ખુ વાર્ષિક મૂલ્ય રુ. 19,750 – કપાતો રુ. 21,925 (સ્ટાન્ડર્ડ કપાત રુ. 5,925 લૉનનું વ્યાજ રુ. 15,000 + મૂડીકૃત વ્યાજનો 1/5 ભાગ રુ. 1,000 = કરપાત્ર આવક(ખોટ) રુ. 2,175).

નોંધ -2 : મકાન નં.2 (ધારણા મુજબ ભાડે ગણ્યું.) સ્ટેપ-1 અપેક્ષિત ભાડું (વાર્ષિક વ્યાજબી ભાડું) રુ. 21,000 માંથી મ્યુનિ. ટેક્ષ રુ. 1000 બાદ કરતા ચોખ્ખું વા.મૂ. 20,000 – કપાતો રુ. 13,500 (રુ. 5,000 + રુ. 7,000 + રુ. 500) = કરપાત્ર આવક રુ. 6,5000.

નોંધ-3 : મકાન નં. 3 (ખરેખર અંગત રહેઠાણ માટે ગણેલ) ચોખ્ખું વા.મૂ. શૂન્ય વ્યાજ અંગે કપાત(રુ. 4000 + રુ. 1,000 + રુ. 5,000 = કરપાત્ર આવક (ખોટ) – રુ.5,000)

17. જરીવાલા ત્રણ મકાનના માલિક છે. જેને લગતી નીચેની માહિતી પરથી આકારણી વર્ષ 2014-15ની મકાન-મિલકતની કરપાત્ર આવક નક્કી કરો.

વિગત	મકાન-1	મકાન-2	મકાન-3
(1) બાંધકામનો ખર્ચ	2011-12		
(2) મકાનનો ઉપયોગ	ભાડે	સ્વ-વપરાશ	પોતાનો છે.
(3) મ્યુનિ. આકરણી	45,000	12,000	8,000
(4) વાજબી ભાડું	40,000	14,000	10,000
(5) સ્ટાન્ડર્ડ રેન્ટ	36,000	-	-
(6) વાર્ષિક મળવાપાત્ર ભાડું	48,000	-	-
(7) સ્થાનિક વેરા (ચૂકવેલ)	5,000	3,000	4,000
(8) વસૂલ નહીં આવેલ ભાડું	2,000	-	-
(9) મકાન ખાલી રહ્યાનો સમય	2 માસ	-	-
(10) મકાન-બાંધકામની લૉનનું વ્યાજ			
(અ) ચાલુ વર્ષનું	2,000	5,000	3,000
(બ) બાંધકામના સમયગાળાનો (કુલ)	15,000	10,000	-

જવાબ : મકાન મિલકતોની કરપાત્ર આવક રુ. 9,100; મકાન-1 (ભાડે આપેલ) રુ. 16,100; મકાન-2 (અંગત રહેઠાણ) – રુ. 7,000(ખોટ) ; મકાન-3 (પોતાના ધંધા માટે ઉપયોગ); આ શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર ગણાય નહીં.

નોંધ : (1) ભાડે આપેલ મકાન સ્ટેપ-1 રુ. 36,000, સ્ટેપ-2 રુ. 46,000 સ્ટેપ-3 રુ. 46,000 સ્ટેપ-4 રુ. 38,000 ચોખ્ખુ વા.મૂ. રુ. 33,000 - ખાસ કપાતો રુ. 14,900 (સ્ટાન્ડર્ડ કપાત રુ. 9,900;)

(2) અંગત રહેઠાણનું મકાન : ચોખ્ખું વા. મૂ. શૂન્ય - લૉનના વ્યાજ અંગે કપાત (રુ. 5000 + રુ. 4000) રુ. 70000 = ખોટ રુ. 7000

18. શ્રીમતી છાયા એક મકાનની માલિક છે જેની 2013-14 પાછલા વર્ષની મ્યુનિસિપલ આકરણી રુ. 15,00,000 છે. જેમાં ઉપર 12% લૉન મ્યુનિ. ટેક્ષ ચૂકવેલ છે. મકાનનો

(1) સ્વ-રહેઠાણ માટે

(2) માસિક રુ. 50,000 ભાડાથી ભાડુઆત રહેઠાણ માટે અને

(3) પોતાના ધંધા માટે સરખા ભાગે ઉપયોગ થાય છે.

નીચેના ખર્ચા ચૂકવેલ છે.

(1) જમીનભાડું રુ. 18,000

(2) વીમા પ્રીમિયમ રુ. 24,000

(3) જમીન મહેસૂલ રુ. 12,000

(4) મરામત માટે લીધેલ લૉનનું વ્યાજ રુ. 2,40,000

ભાડુઆતે બે મહિનાનું ભાડુ ચૂકવેલ નથી.

ઊપરની વિગતો પરથી મકાન-મિલકતની આવકના શીર્ષક હેઠળ આ.વ. 2014-15 માટે કરપાત્ર આવકની ગણતરી કરો.

મકાન-મિલકતોની કરપાત્ર આવક રુ. 2,68,000 સ્વ રહેઠાણ માટેના 1/3 ભાગની ખોટ રુ. 30,000; ભાડે આપેલ 1/3 ભાગની કરપાત્ર આવક રુ. 2,98,000.

નોંધ : (1) એસેસીના પોતાના ધંધા માટે વપરાતા 1/3 ભાગની આવક આ શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર ગણાય નહીં. આ ભાગના તમામ પ્રકારના ખર્ચા ધંધા કે વ્યવસાયની આવક સામે મજરે મળશે.

(2) સ્વ-રહેઠાણના 1/3 ભાગના શૂન્ય ચોખ્ખા વાર્ષિક મૂલ્યમાંથી મરામત માટે લીધેલ લૉનના પ્રમાણસર વ્યાજ રુ. 80,000 ની સામે વધુમાં વધુ રુ. 30,000 ની કપાત બાદ કરતા આ ભાગની ખોટ રુ. 30,000 ગણાય. મકાન બાંધકામ માટે લૉન લીધી હોત તો રુ. 1,50,000 સુધી વ્યાજ અંગે કપાત બાદ થાત (3) ભાડે આપેલ 1/3 ભાગ અંગે ; સ્ટેપ-1 રુ. 5,00,000; સ્ટેપ-2 રુ. 6,000 સ્ટેપ-3 વધુ કિંમત રુ. 6,00,000 સ્ટેપ-4 સ્ટેપ-3 મૂજબનું મૂલ્ય રુ. 6,00,000 – વેકેન્સી સમયનું ગુમાવેલ ભાડું (જો હોય તો) શૂન્ય = ગ્રોસ વા.મૂ. રુ. 6,00,000 – સ્થાનિક વેરા (રુ. 15,00,000 ઠ12.1 ઠ12) રુ.60,000 = ચોખ્ખુ વા.મૂ. રુ. 5,40,000 - ખા.કપાતો રુ. 2,42,000 (સ્ટાન્ડર્ડ કપાત રુ. 1,62,000 + લૉનનું વ્યાજ રુ. 80,000) = કરપાત્ર આવક રુ. 2,98,000 (4) ભાડુઆતે બે માસનું ભાડુ ચૂકવેલ નથી એનો અર્થ ઘાલખાધ કરી શકાય નહીં. સિવાય કે દાખલામાં એવી સ્પષ્ટતા કરી હોય કે કસુરવાર ભાડુઆતે ને મકાન ખાલી કરી આપ્યું છે અથવા તેની સામે કાયદેસરના પગલા ભર્યા છે.

19. નાણાંકીય વર્ષ 2013-14 માટે શ્રી લાલા અમરનાથની માલિકીના ચાર મકાનોની મ્યુનિ. આકરણી માટે રુ. 12,600 + રુ. 12,000 રુ. 11,000 અને રુ. 20,000 છે. મ્યુનિ. ટેક્ષ 10% છે. તેઓ નીચેના ખર્ચા મજરે માંગે છે.

પ્રથમ મકાન ગીરો મૂકીને લીધેલી લૉનનું વ્યાજ રુ. 4,800 ત્રીજા મકાનની બાબતમાં માળીને આપેલો પગાર રુ. 1,200 31મી માર્ચ, 2014 ના રોજ પૂરા થતા પાછલા વર્ષ માટે શ્રી અમરનાથની મકાન મિલકતની કુલ કરપાત્ર આવક શોધો.

જવાબ :

મકાન નં.2 રહેઠાણ માટે ભાડે આપેલ મકાનની આવક રુ. 14,280; મકાન નં. 3 વેપારી પેઢીને ભાડે આપેલ મકાનની આવક રુ. 7,630; મકાન નં. 4 ; માં માલિકનો ધંધો ચાલે છે. તે મકાનની આવક મકાન-મિલકતમાં ગણાશે નહીં. મકાન નં.1 જેમાં પોતે રહે છે. તેની કરપાત્ર આવક શૂન્ય મકાન મિલકતોની કુલ કરપાત્ર આવક રુ. 21,910

નોંધ : (1) મકાન નં.3 નું ગ્રોસ વા.મૂ. ગણતાં સ્ટેપ 2 મુજબ મળેલ મળવાપાત્ર ભાડું ગણતરી વખતે માળીનો પગાર પણ બાદ થઈ જશે. (2) અંગત રહેઠાણના મકાનનું ચોખ્ખું વા.મૂ. શૂન્ય ગણાય અને મકાન ગીરો મૂકીને લીધેલી લૉનનું વ્યાજ કપાત તરીકે બાદ મળે નહીં. ફક્ત મકાન ખરીદવા-બાંધવા કે સુધારા-વધારા કે મરામત કરવા માટે લીધેલી લૉન પર વ્યાજ બાદ મળે.

20. શ્રી દિનેશ શાહ અને શ્રી અરવિંદ પટેલ આશિયાના શામિયાના નામની મકાન મિલકતોના સહ માલિકો છે. તેઓ મકાનમાં અને આવકમાં હિસ્સો નીચે મુજબ છે.

(1) શ્રી દિનેશ શાહ 45%

(2) શ્રી અરવિંદ પટેલ 55%

મકાનમિલકતોને લગતી વિગતો નીચે પ્રમાણે છે.

વિગત	આશિયાના	શામિયાના
(1) માસિક ભાડું	4,000	8,000
(2) મ્યુ. વેરા ચૂકવેલ(મ્યુનિ. આકારણી મુજબના વાર્ષિક મુખ્યના 20% લેખે)	12,000	18,000
(3) જમીન મહેસૂલ	400	2,000
(4) આગના વીમાનું પ્રીમિયમ	640	800
(5) ભાડું ઉઘરાવનારને પગાર	2,400	3,000
(6) મકાનમાં સુધારા-વધારા માટે લીધેલ લોનનું વ્યાજ.	20,000	10,000
(7) મકાન ખાલી રહ્યાનો સમય	3 માસ	

નીચેની વધારાની માહિતી પરથી શ્રી દિનેશ શાહ અને શ્રી અરવિંદ પટેલની આકારણી વર્ષ 2014-15 માટેની મકાન મિલકતોની કરપાત્ર આવકની ગણતરી કરો.

વિગત	શ્રી દિનેશ શાહ	શ્રી અરવિંદ શાહ
(1) પોતાના રહેઠાણનું મકાન-ગ્રોસ વાર્ષિક મૂલ્ય	8,400	9,000
(2) મ્યુનિસિપલ વેરા	800	1000
(3) મકાન-ખરીદવા, લીધેલ લોનનું વ્યાજ	14,900	12,200

જવાબ :

મકાન મિલકતોની આવકના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર આવક શાહ રુ. 6565 અને રુ. 14,035; સંયુક્ત માલિકીના મકાનોની કરપાત્ર આવક ; આશિયાના રુ. 3100 અને શામિયાના રુ. 44,500 = રુ. 47,000 (જેમાંથી શાહનો ભાગ રુ. 21,465 અને પટેલનો ભાગ રુ. 26,235) અંગત રહેઠાણના મકાનોની કરપાત્ર આવક ; શાહ રુ. 14,900(ખોટ) અને પટેલ રુ. 12,000 (ખોટ)

નોંધ : (1) **આશિયાના :** સ્ટેપ-1 રુ. 60,000; સ્ટેપ-2 રુ. 48,000, સ્ટેપ-3 રુ. 60,000, સ્ટેપ-4 રુ. 60,000 – વેકેન્સી સમયનું ભાડું રુ. 15,000 – સ્થાનિક વેરા રુ. 12,000 = ચો.વા.મૂ. 33,000

(2) **શામિયાના :** સ્ટેપ-1 રુ. 90,000; સ્ટેપ-2 રુ. 96,000 ; સ્ટેપ-3 રુ. 96,000; સ્ટેપ-4 રુ. 96,000 (ગ્રો.વા.મૂ.) – સ્થાનિક વેરા રુ. 18,000 = ચો.વા.મૂ. રુ. 78,000

21. શ્રી વિક્રમભાઈ ઝવેરીની માલિકીના ત્રણ મકાનો છે તા.31-3-2015 ના રોજ પૂરા થતા વર્ષની મકાનોની વિગતો નીચે મુજબ છે.

વિગત	મકાન વસંત	મકાન વર્ષા	મકાન વૈભવ
(1) મકાનનો ઉપયોગ	રહેઠાણ માટે ભાડે	સ્વ-રહેઠાણ	સ્વ-રહેઠાણ
(2) અપેક્ષિત ભાડું વાર્ષિક	1,15,000	90,000	60,000
(3) પ્રમાણિત ભાડું વાર્ષિક	1,00,000	-	-
(4) મ્યુનિ. વેરા 10% લેખે	12,000	8,000	4,000
(5) વીમા પ્રીમિયમ	6,000	5,000	5,000
(6) સમારકામ માટે લીધેલ લોન(10% વ્યાજે તા.1-4-13 ના રોજ)	2,00,000	3,20,000	1,31,000
(7) મ્યુનિ. વેરા ચૂકવવા લીધેલા લોનનું વ્યાજ	1,500	1,000	1,000
(8) ભાડે વસૂલાતનો ખર્ચ	3,000	-	-
(9) બાંધકામ પૂર્ણ થયાનું વર્ષ	2007-08	2007-08	2007-08

અન્ય માહિતી :

(1) મકાન-વસંત જેમાં રહેઠાણના બે અલગ યુનિટો છે જે બે ભાડુઆતોને આવેલ છે. યુનિટ-1નું માસિક ભાડું રુ. 4,000 હતુ. જ્યારે યુનિટ-2 નું માસિક ભાડું રુ. 4,500 હતું.

(2) યુનિટ-2 ના ભાડુઆતે તા.28-2-2014 ના રોજ મકાન ખાલી કરી દીધું હતું. ત્યારબાદ યુનિટ-1 ખાલી રહ્યું હતું.

(3) યુનિટ-2 ના ભાડુઆતે તા.31-1-2014 ના રોજ મકાન ખાલી કરી દીધું હતું ત્યાર બાદ યુનિટ-2 ખાલી રહ્યું હતું.

આ.વ. 2014-14 માટે મકાન-મિલકત શીર્ષકની કરપાત્ર આવક નક્કી કરો.

જવાબ : કરપાત્ર આવક(તમામ મકાનોની) રુ. 30,000.

નોંધ : (1) મ્યુનિસિપલ આકારણી મુજબ મૂલ્ય વસંત (રુ. 12,000 + રુ. 1,20,000; વર્ષા (રુ.8,000 + 10%) રુ. 80,000 અને વૈભવઃ (રુ.48000 + 10%) રુ. 40,000 (2) અપેક્ષિત ભાડું વસંત સ્ટેપ-1 રુ.1,000 સ્ટેપ-2 (એકમ-1 રુ. 4000 ઠ12 + એકમ-2 : રુ. 4500 ઠ12 રુ. 1,02,000; સ્ટેપ-3 બે માંથી વધુ મૂલ્ય રુ. 1,02,000 આધાર તરીકે લો. સ્ટેપ-4 સ્ટેપ-3 મૂજબ મૂલ્ય રુ. 1,02,000 – વેકેન્સી સમયનું ગુમાવેલ ભાડું (એકમ-1 રુ.4000 ઠ12 + એકમ-2 રુ.4,500 ઠ2 માસ) રુ. 13,000 = રુ. 89,000; છેવટનું ગ્રો.વા.મૂ. રુ. 89,000 – સ્થાનિક રુ. 12,000 = ચો.વા.મૂ. રુ. 77,000 - ખાસ કપાતો (રુ. 23,100 + રુ. 20,000) રુ. 43,000 = કરપાત્ર આવક રુ. 33,900 (3) વર્ષા – (ખરેખર રહેઠાણ માટે ગણેલ મકાન) ચો.વા.મૂ. શૂન્ય – મરામત માટે લીધેલ લૉનનું વ્યાજ (મર્યાદિત) રુ. 30,000 = રુ.30000 ખોટ (4) વૈભવ : (ભાડે આપેલ છે તેવી ધારણા નું ગ્રોસ વા.મૂ. ફક્ત સ્ટેપ-1 મુજબ રુ. 60,000 – સ્થાનિક કર રુ. 4,000 = ચો.વા.મૂ. રુ. 56,000 - ખાસ કપાતો રુ. 16,000 + રુ. 13,100) રુ. 29,000 = કરપાત્ર આવક રુ. 26,100)

22. શ્રી કનકભાઈનું એક મકાન છે. મ્યુનિસિપલ આકરણી પ્રમાણે આખા મકાનનું વાર્ષિક મૂલ્ય રુ. 60,000 છે અને વાર્ષિક વ્યાજબી ભાડું રુ. 66,000 છે.

આ મકાનનો 1/3 ભાગ ભાડુઆતને માસિક રુ. 2000 ભાડેથી આપેલ છે અને બાકીના ભાગનો અંગત ઉપયોગ કરે છે. માલિકે મ્યુનિ. ટેક્ષ 5% લેખે ચૂકવેલ છે. તા.1-4-2011 ના રોજ મકાનના બાંધકામ માટે 9% ના વ્યાજે રુ. 2,00,000 ની લૉન લીધી હતી અને તા. 13-3-2012ના રોજ બાંધકામ પૂરુ થયું હતુ. લૉન પેટે કોઈ રકમ ચૂકવેલ નથી તથા ચાલુ વર્ષનું વ્યાજ પણ ચૂકવવાનું બાકી છે.

આકારણી વર્ષ 2014-15 માટે મકાન-મિલકતની કરપાત્ર આવક શોધો.

જવાબ : મકાન-મિલકતની કરપાત્ર આવક (ખોટ) રુ. 1,900

નોંધ : (1) એક જ મકાનનો 1/3 ભાગ ભાડે આપેલ છે અને 2/3 ભાગ અંગત રહેઠાણ માટે ઊપયોગમાં છે તેથી બંને સ્વતંત્ર એકમો તરીકે અલગ-અલગ ગણતરી થશે.

ભાડે આપેલ 1/3 ભાગ : સ્ટેપ-1 મુજબ અપેક્ષિત ભાડું = પ્રમાણસર વ્યાજબી ભાડું (66,000 ઠ1/3) રુ. 22,000; સ્ટેપ-2 મળવાપાત્ર ભાડું (2,000 ઠ12) 24,000 (સ્ટેપ-3 તથા સ્ટેપ-4 મુજબ પણ) તેથી છેવટે નિર્ધારિત ગ્રો.વા.મૂ. રુ. 24,000 – 1/3 મ્યુનિ. વેરા 1,000 = ચોખ્ખુ વા.મૂ. રુ. 23,000 – (સ્ટાન્ડર્ડ કપાત રુ. 6,900 અને 1/3 વ્યાજ રુ. 6,000) રુ. 12,900 = કરપાત્ર આવક રુ. 10,100

અંગત રહેઠાણ 2/3 ભાગ ચોખ્ખું વા.મૂ. શૂન્ય – 2/3 વ્યાજ રુ. 12,000 = ખોટ રુ. 12,000 (2) બાંધકામ પૂરુ થયા તારીખ પહેલાનું કોઈ વ્યાજ ચાલુ પાછલા વર્ષ (2013-14) માં મજરે મળશે નહીં. કારણ કે બાંધકામ માટેની લૉન તા.1-4-2011 ના રોજ લીધી હતી અને બાંધકામ તેજ પાછલા વર્ષ (2011-12) માં પૂરુ થઈ ગયુ હોવાથી તે સમયનું પૂરેપુરુ વ્યાજ તે જ પાછલા વર્ષની આવક સામે બાદ થઈ ગયું હશે.

23. શ્રી કાફની માલિકીના મકાનનો 1/3 ભાગ અંગત રહેઠાણ માટે જ ઉપયોગમાં લેવાય છે. જ્યારે બાકીનો 2/3 ભાગ તા.31-12-2013 સુધી માસિક રુ. 2,000 ના દરે રહેઠાણ માટે ભાડે આપેલ હતો અને ત્યાર પછી અંગત રહેઠાણ માટે ઉપયોગમાં લીધો હતો. મકાનનું મ્યુનિ.આકારણી મુજબનું વા.મૂલ્ય રુ. 24,000 હતું. મકાન અંગે સ્થાનિવેરો રુ. 3,000 ચૂકવ્યો હતો. (જેમાં રુ. 1,500 અગાઉના વર્ષના બાકી સ્થાનિક વેરા અંગેના છે.) મરામત ખર્ચ, વ્યાજ અને ઉઘરાણી ખર્ચ સિવાયના અન્ય ખર્ચા રુ. 6,690 ચૂકવ્યા હતા. મકાનનું બાંધકામ તા.31-12-2012 ના રોજ પૂરુ થયું હોત તો આ.વ 2014-15 માટે મકાન-મિલકતની આવકના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર આવક નક્કી કરો.

(જવાબ : મકાન મિલકતની કરપાત્ર આવક રુ. 11,200)

નોંધ : એક જ મકાનના બે સ્વતંત્ર એકમો (1/3 અને 2/3 અંગે) અલગ-અલગ ગણતરી કરવી જે 1/3 ભાગનો આખા વર્ષમાં અંગત રહેઠાણ માટે જ ઉપયોગ થયો છે તેનું ચો.વા.મુ. શૂન્ય ગણાય અને ખાસ હેતુ માટે લૉનનું વ્યાજ નથી તેથી કરપાત્ર આવક પણ શૂન્ય ગણાય. જે 2/3 ભાગનો પ્રથમ માસ માટે ભાડુઆતના રહેઠાણ માટે અને પછીના 3 માસ અંગત રહેઠાણ માટે ઉપયોગ થયો છે તે 2/3 ભાગની આવક નીચે મુજબ ગણવી. અપેક્ષિત ભાડું (સ્ટેપ-1 મુજબ 2/3 મ્યુનિ. આકારણી રકમ રુ. 16,000; સ્ટેપ-2 મુજબ મળેલ મળવાપાત્ર ભાડું, ખરેખર ભાડું આપેલ સમયના આધારે (રુ. 2000 ઠ9) રુ. 18,000; સ્ટેપ-3 મુજબ વધુ કિંમત રુ. 18,000 ; સ્ટેપ-4 = છેવટનું ગ્રો.વા.મૂ. રુ. 18,000 માંથી 2/3 સ્થાનિક કરવેરા રુ. 2,000 બાદ કરતાં ચો.વા.મૂ. રુ. 16,000 – સ્ટાન્ડર્ડ કપાત 30% લેખે રુ. 4,800 = કરપાત્ર આવક રુ. 11,200

24. શ્રી રાજુભાઈની માલિકીના મકાનોની વિગતો નીચે પ્રમાણે છે.

વિગત	મકાન લાભ	મકાન શુભ	મકાન અમૃત
(1) મ્યુનિ. આકારણી મૂલ્ય	80,000	75,000	30,000
(2) વાજબી ભાડું-વાર્ષિક	90,000	1,00,000	36,000
(3) સ્ટાન્ડર્ડ ભાડું	-	1,10,000	-
(4) મ્યુનિ. કરવેરા(બાકી)	20%	20%	20%
(5) ભાડુઆતની સગવડ માટે ચૂકવેલ ખર્ચ	-	3000	-
(6) સમારકામ ખર્ચ	4,000	5,000	3,000
(7) વીમા પ્રીમિયમ(ચૂકવેલ)	2500	2000	15000
(8) મકાન બાંધકામ માટેની લોનનું વ્યાજ (ચાલુ પાછલા વર્ષનુ)	30,000	30,000	10,000
(9) બાંધકામ સમય દરમિયાનના કુલ વ્યાજ 1/5 ભાગ	-	15,000	5,150
(10) બાંધકામ પૂર્ણ થયાનું વર્ષ	2012-13	2009-10	2010-11
(11) મકાનનો ઉપયોગ	સ્વરહેઠાણ	રહેઠાણ માટે ભાડે	સ્વ-રહેઠાણ

અન્ય માહિતી :

(1) મકાન શુભ (જેમાં રહેઠાણના અલગ-અલગ બે યુનિટ છે અને ક્ષેત્રફળ 3:2 ના પ્રમાણમાં છે) બે ભાડુંઆતોને ભાડે આપેલ હતું. યુનિટ-1 નું માસિક ભાડું રુ. 4500 અને યુનિટ-2 નું માસિક ભાડું રુ. 3,000 (આ યુનિટના ભાડુઆતની સગવડના ખર્ચ સહિત) હતું.

(2) યુનિટ-2 નો ભાડુઆત બે મહિનાનું ભાડું બાકી રાખીને તા.31-1-2014 ના રોજ મકાન ખાલી કરીને જતો રહ્યો હતો. (આ ભાડુઆતનો દર જાહેર થયેલ) ત્યારબાદ તા.31-3-2014 સુધી આ યુનિટ ખાલી રહ્યુ.

(3) યુનિટ-2 ના ભાડુઆતે તા.1-3-2014 ના રોજ મકાન ખાલી કર્યુ હતુ. ત્યારબાદ તા.30-3-2014 સુધી આ યુનિટ ખાલી રહ્યું.

આકારણી વર્ષ 2014-15 માટે મકાન-મિલકતોના શીર્ષક હેઠળની કરપાત્ર આવકની ગણતરી કરો.

જવાબ :

મકાન-મિલકતોના શીર્ષક હેઠળની કુલ કરપાત્ર આવક (ખોટ) રુ. 3,175 નોંધ-1 ભાડે આપેલ મકાન શુભના બે એકમો અંગે ગણતરી.

વિગત	એકમ-1 રુ.	એકમ-2રુ.
સ્ટેપ-1 અપેક્ષિત ભાડું = વાજબી ભાડું (3:2 ના પ્રમાણમાં)	60,000	40,000
સ્ટેપ-2 ખરેખર મળવાપાત્ર ભાડું (માસિક ભાડું × 12)	54,000	36,000
ભાડુઆતને સગવડ અંગે ચાર્જ	-	3000
	54,000	33,000
વસૂલ ન થઈ શકે તે ભાડું	- 9,000	
	45,000	33,000
સ્ટેપ-3 અગાઉના બે સ્ટેપ્સ પૈકીની વધુ રકમને આધાર તરીક લેતા	60,000	40,000
સ્ટેપ-4 સ્ટેપ-3 મુજબનું મૂલ્ય	60,000	40,000
બાદ : વેકેન્સી સમયનું ભાડું	- 9,000	- 2,000
છેવટે નિર્ધારિત ગ્રો.વા.મૂ. = ચો.વા. મૂ.	51,000	37,00
બાદ : સ્ટાન્ડર્ડ કપાત(30%)	- 15,300	- 11,000
બાંધકામ માટેની લોનનું ચાલુ વર્ષનું વ્યાજ (3 : 2)માં	- 18,000	- 12,000
મૂડીકૃત વ્યાજનો 1/5 ભાગ (3:2)	- 9,000	- 6,000
	8,700	+ 8,070

નોંધ-2 : અંગત રહેઠાણ માટે રાખેલ મકાનનો લાભ અમૃત પૈકી લાભ ખરેખર અંગત રહેઠાણ માટે ગણો અમૃત ધારણા મુજબ આપેલ ભાડે મકાન ગણો; લાભ અંગ ચો.વા.મૂ. શૂન્યમાંથી ચાલુ વર્ષનું વ્યાજ રુ. 30,000 બાદ કરતાં ખોટ રુ. 30,000 અને અમૃત અંગે ગ્રો.વા.મૂ. રુ. 36,000 – કરવેરા (બાકી) શૂન્ય = ચો.વા.મૂ. રુ.36,000 માંથી 30% લેખે સ્ટાન્ડર્ડ કપાત રુ. 10,800 ; બાંધકામ માટેની લૉનના ચાલુ વર્ષના રુ. 5,150 બાદ કરતા કરપાત્ર આવક રુ. 10,050,સ્થાનિક કરવેરા ચૂકવ્યા તો જ બાદ મળે.

જો લાભ ધારણા મુજબ ભાડે આપેલ છે અને અમૃત અંગત રહેઠાણ માટે રાખેલ છે એમ ગણીએ તો અનુક્રમે રુ.33,000(આવક) અને રુ. 15,150 ની ખોટ નક્કી થાય.

25. શ્રી અ અને શ્રી બ એ નવી દિલ્લીમાં ખરીદેલ સંયુક્ત માલિકીના જમીનના પ્લોટ પર તેમના મકાનો બંધાવ્યા હતા. દરેક મકાનના બાંધકામનો વિસ્તાર 1000 ચો.ફૂટ ગ્રાઉન્ડ ફ્લોર પર છે અને એટલો જ વિસ્તાર પ્રથમ માળનો છે. શ્રી અ એ તા.1-4-2010 ના રોજ શરૂ કરેલ બાંધકામ તા.31-3-2013 ના રોજ પૂરુ કર્યુ હતુ. શ્રી અ એ સમગ્ર મકાનનો રહેઠાણ માટે ઉપયોગ તા.1-4-2013 ના રોજથી શરૂ થયેલ છે. શ્રી બ એ તા.1-4-2013ના રોજથી ગ્રાઉન્ડ ફ્લોરનો રહેઠાણ માટે ઉપયોગ શરૂ કરેલ છે અને પહેલો માળ માસિક રુ.15,000 ના દરે ભાડે આપેલ છે. આ ભાડુઆતે તા.31-12-2013 ના રોજ પહેલો માળ ખાલી કરી આપેલ હોવાથી તા.1-1-2014 થી 31-3-2014 સુધી તે ભાગનો પણ શ્રી બ એ પોતાના રહેઠાણ માટે ઉપયોગ કર્યો છે.

અન્ય વિગતો નીચે મુજબ છે.

(અ) દરેક એકમ (ગ્રાઉન્ડ ફ્લોર) (પહેલો માળ)નું વ્યાજબી ભાડુ — વાર્ષિક રુ. 1,00,000

(બ) દરેક એકમ (ગ્રાઉન્ડ ફ્લોર) (પહેલો માળ) ની મ્યુનિસિપલ આકારણી મુજબની કિંમત — વાર્ષિક રુ. 72,000

(ક) ચૂકવેલ મ્યુનિ. કરવેરા ; શ્રી અ ; રુ. 8,000 ; શ્રી બ = રુ. 8,000

(ડ) મરામત અને જાળવણી ખર્ચ ; શ્રી અ = રુ. 28,000

શ્રી બ = રુ. 30,000

શ્રી અ એ તા.1-4-2012 ના રોજ મકાન બાંધકામ માટે રુ. 20 લાખની 12% ના વ્યાજે લૉન લીધી હતી. શ્રી બ એ તા.1-7-2012 ના રોજ મકાન બાંધકામ માટે રુ. 12 લાખની 18% ના વ્યાજે લૉન લીધો હતી. તા.31-3-2014 સુધી લૉન પેટે કોઈ પરત ચૂકવણી થઈ નથી.

શ્રી અ અને શ્રી બ ની આકારણી વર્ષ 2014-15 માટે મકાન-માલિકોની કરપાત્ર આવકોની ગણતરી કરો.

જવાબ : એસેસી અ મકાન મિલકતોની આવકના શીર્ષક હેઠળ ખોટ રુ. 1,50,000; એસેસી બ, મકાન-મિલકત આવકના શીર્ષક હેઠળ ખોટ રુ. 46,300.

નોંધ : 1

એસેસી અ કલમ-23(2) હેઠળ અંગત રહેઠાણ મકાનનું ચોખ્ખું મૂલ્ય રુ. શૂન્ય-કલમ-24 હેઠળ ઉછીના લીધેલી મૂડી(બાંધકામ માટેનું વ્યાજ) (રુ. 20 લાખ ઠ12) = રુ. 2,40,000. પરંતુ આ અંગે વધુમાં વધુ કપાત રુ. 1,50,000 બાદ મળશે. (2) એસેસી બ ગ્રાઉન્ડ ફ્લોર(અંગત રહેઠાણ માટે) ચો.વા.મૂ. રુ. શૂન્ય – કલમ 24 બાંધકામ માટે લીધેલી લૉનનું ચાલુ પાછલા વર્ષનું પ્રમાણ વ્યાજ (રુ. 12 લાખ ઠ10% ઠ12) રુ. 60,000 + અગાઉના પાછલા 9 માસના (બાંધકામ પૂરુ થયા તારીખ 31-3-2013 સુધીનું લૉનનો વ્યાજનો 1/5 ભાગ = રુ. 12 લાખ ઠ10% ઠ12)ઠ1/2 ઠ1/3 = 9,000 = 69,000 = ગ્રાઉન્ડ ફ્લોર અંગે ખોટ રુ. 69,000 પહેલા માળનું ગ્રોસ વા.મૂ. મિલકતનું બાંધકામ તા.1-7-2013 ના રોજ પૂરુ થયું હોવાથી વાજબી ભાડું, મ્યુનિ. આકરણી મુજબનું મારુ અને ખરેખર મળેલ/મળવાપાત્ર ભાડું 9 માસ માટે ગણાશે.

સ્ટેપ-1 હેઠળ વાજબી ભાડા અને મ્યુનિ. મૂલ્ય પૈકી વધુ કિંમત રુ. 75,000 અને સ્ટપે-2 હેઠળ રુ. 35,000 કે મળેલભાડું રુ. 1,35,000 પૈકી વધુ રકમ રુ. 1,35,000 વા.મૂ. નક્કી થશે અને તેમાંથી સ્થાનિક કરવેરા (રુ.8,000 ઠ50%) રુ. 4000 બાદ થશે. ચો.વા.મૂ. 1,37,000 – સ્ટાન્ડર્ડ કપાત (30%) રુ. 39,300 અને બાંધકામ માટેની લૉનનું પાછલા વર્ષનું વ્યાજ (રુ. 12 લાખ ઠ10% ઠ50%) રુ. 60,000 અને અગાઉના પાછલા વર્ષના મૂડીકૃત વ્યાજ (રુ. 12 લાખ ઠ10% ઠ9/12 ઠ50%ઠ1/5) રુ. 9000 મળીને રુ. 90,000 બાદ કરતા છેવટે કરપાત્ર આવક રુ. 22,700 આમ, ગ્રાઉન્ડ ફ્લોર અંગે ખોટ રુ. 69,000 અને પહેલા માળની આવક રુ. 22,700 મળીને છેવટે ખોટ રુ. 46,300.

26. શ્રી રજનીકાંત શાહ ત્રણ મકાનોના માલિક છે. નીચેની માહિતીને આધારે આ.વ. 2014-15 માટે મકાન-મિલકતની આવકના શીર્ષક હેઠળની તેની કરપાત્ર આવકની ગણતરી કરો :

વિગત	મકાન-1	મકાન-2	મકાન-3
(1) મકાનનો હેતુ	રહેઠાણ માટે ભાડે રુ.	ધંધા માટે ભાડે રુ.	સ્વ-રહેઠાણ માટે રુ.
(2) મ્યુનિ. આકારણી(વાર્ષિક)	36,000	90,000	1,20,000
(3) વ્યાજબી ભાડું(વાર્ષિક)	40,000	84,000	-
(4) મળવાપાત્ર ભાડું (વાર્ષિક)	36,000	72,000	-
(5) સ્ટાન્ડર્ડ ભાડું (વાર્ષિક)	42,000	-	1,40,000
(6) મ્યુનિ. વેરા (ચૂકવેલ)	2,000	4,000	4,000
(7) બાંધકામ માટેની લોનનું વ્યાજ	10,000	-	35,000
(8) બાંધકામ માટેની લોનનું મૂડીકૃત વ્યાજ(કુલ)	10,000	-	40,000
(9) મકાન ખાલી રહ્યાનો સમય	1 માસ	-	-
(10) વસૂલ ન થઈ શકે તેવુ ભાડું	4,000	-	-
(11) ભાડું મળવાનું બાકી	-	6,000	-
(12) જમીન મહેસૂલ	2,450	4,000	2,000
(13) બાંધકામ પૂર્ણ થયાની તારીખ	31-1-10	30-6-13	31-3-99

જવાબ : મકાન-મિલકતોની કરપાત્ર આવક રુ. 26,950; મકાન નં.-1 કરપાત્ર આવક રુ. 12,500; મકાન નં.2 ; કરપાત્ર આવક રુ. 44,450; મકાન નં. 3 ; કરપાત્ર આવક (ખોટ) રુ. 30,000.

નોંધ : (1) મકાન નં.1 સ્ટેપ-1 અપેક્ષિત ભાડું રુ. 40,000 સ્ટેપ-2 મળવાપાત્ર મળેલભાડું રુ. 36,000 – વસૂલ ન થઈ શકે તેવુ ભાડું રુ. 4000 = રુ. 32,000 ; સ્ટેપ-3 વધુ મૂલ્ય રુ. 40,000 સ્ટેપ-4 = રુ.42,000 - વેકન્સી સમય ગુમાવે ભાડું રુ. 3000 = છેવટે ગ્રો.મૂ. રુ. 37,000 – મ્યુનિ. વેરા રુ. 2000 = ચો.વા.મૂ. રુ. 35,000 – રુ. 22,500 (સ્ટાન્ડર્ડ કપાત રુ. 10,500 + વ્યાજ રુ. 10,000 + 1/5 મૂડીકૃત વ્યાજ રુ. 2,000) = કરપાત્ર આવક રુ. 12,500.

મકાન નં.2 સ્ટેપ-1 અપેક્ષિત ભાડું (9 માસનું) રુ. 67,500 સ્ટેપ-2 મળવા પામેલ ભાડું (9 માસનું) રુ. 54,000; ગ્રો.વા.મૂ. રુ. 67,500 – મ્યુનિ. કરવેરા રુ. 4000 = ચો.વા.મૂ. રુ. 63,500 – સ્ટાન્ડર્ડ કપાત રુ. 19,050 – કરપાત્ર આવક રુ. 44,450.

મકાન નં. 3 અંગત રહેઠાણના મકાનનું ચો.વા.મૂ. શૂન્ય – ફક્ત પાછલા વર્ષનું વ્યાજ (રુ. 35,000 થી વધુ છે તેથી રુ. 30,000 જ બાદ મળે) રુ. 30,000 (બાંધકામ સમય દરમિયાન મૂડીકૃત વ્યાજ પ્રથમ પાંચ વર્ષમાં બાદ થઈ ગયું હશે = કરપાત્ર આવક(ખોટ) રુ. 30,000)

27. શ્રી વિજય અને વિનય બે મિલકતોના સંયુક્ત માલિક છે. તેમનાં ભાગીદારીનો હિસ્સો અનુક્રમે 30% અને 70% છે.તા.31-3-2014 ના રોજ પૂરા થતા પાછલા વર્ષની મકાન-મિલકતોની વિગતો નીચે પ્રમાણે છે.

	વિગત	મકાન-1	મકાન-2
1.	ખરેખર માસિક ભાડાનો દર	9,000	10,000
2.	પ્રમાણિત ભાડું- વાર્ષિક	1,10,000	-
3.	અપેક્ષિત ભાડું – વાર્ષિક	1,00,000	90,000
4.	મ્યુનિ. કરવેરા 2.5% લેખે	2,000	2,500
5.	ભાડું ઉઘરાવવાનો ખર્ચ	1,000	2,000
6.	જમીન-મહેસૂલ	3,000	1,000
7.	10% વ્યાજે બાંધકામ માટે લીધેલ લોન (તા.1-4-2013 ના રોજ મુદ્દલ)	1,66,500	3,50,000
8.	બાંધકામ સમય (તા.31-3-06 ના રોજ પૂર્ણ થયેલ દરમિયાનનું લોનનું વ્યાજ)	30,000	40,000
9.	બાંધકામ પૂર્ણ થયા તારીખ	31-3-2006	31-3-2006
10.	મકાન ખાલી રહ્યાનો સમય	1 માસ	15 દિવસ

અન્ય માહિતી

બંનેના અંગત રહેઠાણના મકાનની વિગતો :

	વિગત	વિજય	વિનય
1.	મ્યુનિ. આકારણી(વાર્ષિક)	1,50,000	80,000
2.	અપેક્ષિત ભાડું (વાર્ષિક)	1,30,000	72,000
3.	મ્યુનિ. કરવેરા	2.5%	2.5%
4.	બાંધકામ માટે લીધેલી લોનનું વ્યાજ (1-4-2008 ના રોજ લીધેલ)	30,000	50,000
5.	બાંધકામ સમય દરમિયાનનું લોનનું વ્યાજ	40,000	60,000
6.	બાંધકામ પૂર્ણ થયા તારીખ	31-3-11	31-3-11

ચાલુ આકારણી વર્ષ 2014-15 માટે વિજય અને વિનય દરેકની મકાન મિલકતોના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર આવકની ગણતરી કરો.

જવાબ : સંયુક્ત માલિકીની મકાન મિલકતોની કરપાત્ર વાર્ષિક મકાન. નં.1 રુ.51,250 + મકાન નં.2 રુ. 43,750 = રુ.95,000 જે પૈકી વિજયનો ભાગ રુ. 28,500 અને વિનયનો ભાગ રુ. 66,500.

નોંધ : (1) મ્યુનિ. આકારણી મુજબનું વા.મૂ. મકાન નં. (રુ. 2,00,000 + 2.5%) = રુ.80,000 અને મકાન નં.2(રુ. 2,500 / 2.5% રુ. 1,00,000. (2) મકાન નં.1 સ્ટેપ-1 મુજબ રુ. 1,00,000 સ્ટેપ-2 મુજબ રુ. 1,08,000; સ્ટેપ-3 (વધુ મૂલ્ય) રુ. 1,08,000 સ્ટેપ-4 સ્ટેપ-3 મુજબ રુ. 1,08,000 – વેકેન્સી સમયનું ગુમાવેલ ભાડું રુ. 9,000 = છેવટનું ગ્રો.વા.મૂ. રુ. 99,000 – મ્યુનિ. રુ. 2000 = ચો.વા.મૂ. રુ. 97,000 - ખાસ કપાતો (રુ. 29,100 + 16,550) રુ. 45,750 = કરપાત્ર આવક રુ. 51,250 (મૂડી વ્યાજની રકમ અગાઉ મળશે મળી ગઈ હશે) (3) મકાન નં.4 સ્ટેપ-1 મૂજબ રુ. 1,00,000; સ્ટેપ-2 મુજબ (ખરેખર મળેલ મળવાપાત્ર વાર્ષિક ભાડું રુ. 1,20,000; સ્ટેપ-3 (વધુ મૂલ્ય) રુ.1,20,000 – વેકેન્સી સમયનું ગુમાવેલુ ભાડું રુ. 5,000 = રુ. 1,15,000 (જે ગ્રો.મૂ. ગણાશે) – મ્યુનિ. વેરા રુ. 2,500 = ચો.વા.મૂ. રુ. 1,12,000 - ખાસ કપાતો (રુ. 33,750 + રુ. 35,000 રુ. 68,750 = કરપાત્ર આવક રુ. 43,750) (4) વિજયની અંગત રહેઠાણના મકાનની ખોટ (રુ.30,000 + 1/5 મૂડીકૃત વ્યાજ) રુ. 8000 બાદ કરતા રુ. 38,000 માં સંયુક્ત માલિકીના મકાનોનો હિસ્સો રુ. 28,500 ઉમેરતાં છેવટની ખોટ રુ. 9,500 અને

વિનયના અંગત રહેઠાણના મકાનની ખોટ (રુ.50,000 + 1/5 મૂડીકૃત વ્યાજ રુ. 12,000 બાદ કરતાં – રુ. 62,000 માં સંયુક્ત માલિકીની મિલકતોનો હિસ્સો રુ. 66,500 બાદ કરતાં) – રુ. 62,000 માં સંયુક્ત માલિકીની મિલકતોનો હિસ્સો રુ. 66,500 ઊમેરતાં છેવટે કરપાત્ર આવક રુ. 4,500)

28. નીચેની આપેલી વિગતો પરથી આકારણી વર્ષ 2014-15 માટે દરેક મકાનના ગ્રો.વા.મૂ. ની ગણતરી કરો.

વિગત	અ(રુ.)	બ(રુ.)	ક(રુ.)
મ્યુનિસિપલ આકારણી(અ)	12,500	12,500	24,900
વાજબી ભાડું(બ)	14,400	14,400	23,900
પ્રમાણીત ભાડું(ક)	12,900	16,200	23,500
ખરેખર મળેલ ભાડું	14,850	14,900	14,400
નહી મળેલ ભાડું	1,350	1,500	4,800

જવાબ : મકાન એ સ્ટેપ-1 મ્યુનિ. આકારણી મુજબનું મૂલ્ય (અ) અથવા વ્યાજબી ભાડું (બ) પૈકી રુ. 14,400 વધુ છે પરંતુ પ્રમાણિત ભાડું (ક) તેનાથી ઓછું હોવાથી રુ. 12,900 અપેક્ષિત ભાડું નક્કી થયા; સ્ટેપ-2 મળેલ કે મળવાપાત્ર ભાડું = રુ. 14,800 + રુ. 1,350 = રુ.16,200. અગાઉના સ્ટપે કરતા વધુ હોવાથી છેવટે ગ્રોસ વા.મૂ. રુ. 16,000 ગણાય.

મકાન-બી : સ્ટેપ-1(અ) અથવા (બ) પૈકી રુ. 14,400 વધુ છે (અને આ પ્રમાણિત ભાડાથી વધુ નથી) તેથી રુ. 14,400 અપેક્ષિત ભાડું ગણાય; સ્ટેપ-2 હેઠળ મળેલ કે મળવાપાત્ર ભાડું = રુ.14,900 + રુ.1,500 = રુ. 16,400. અગાઉના સ્ટેપ કરતાં વધુ હોવાથી ગ્રો.વા.મૂ. રુ. 16,400 ગણાય.

મકાન-સી : સ્ટેપ-1(અ) અથવા (બ) પૈકી રુ. 24,900 વધુ છે. પરંતુ પ્રમાણિત ભાડું(ક) તેનાથી ઓછું હોવાથી રુ. 23,500 અપેક્ષિત ભાડુ નક્કી થશે. સ્ટેપ-2 મળેલ કે મળવાપાત્ર ભાડું = રુ. 14,400 + રુ. 4,800 = રુ. 19,200 અગાઉના સ્ટેપ કરતા ઓછું હોવાથી આ સ્ટેપ ધ્યાનમાં લેવાશે નહીં, તેથી છેવટે સ્ટેપ-1 ની રકમ ગ્રો.વા.મૂ. રુ. 23,500 ગણાય.

29. શ્રી વનમાળીભાઈ ચાર મકાનો ધરાવે છે. જેની વિગતો નીચે મુજબ છે.

	વિગત	મકાન-1	મકાન-2	મકાન-3	મકાન-4
1.	મ્યુનિ. આકરણી	60,000	40,000	54,000	72,000
2.	વાજબી ભાડું	45,000	42,000	60,000	64,000
3.	મળવાપાત્ર ભાડું(માસિક)	4,500	-	-	-
4.	મ્યુનિ. ટેક્ષ(ભરેલ)	10%	2.5%	5%	2.5%
5.	સ્ટાન્ડર્ડ રેટ	57,000	-	-	-
6.	બાંધકામ માટેની લોન પર વ્યાજ(ચૂકવવાનું બાકી)	30,000	15,000	-	18,000
7.	બાંધકામ સમય દરમિયાન ચૂકવેલ વ્યાજ(મૂડીકૃત)	30,000	15,000	-	12,000
8.	મ્યુનિ. ટેક્ષ ભરવા માટે લીધેલ લોન પર વ્યાજ	200	300	-	-
9.	મળવાનું બાકી ભાડું	2400	-	-	-
10.	ઉપયોગ	રહેઠાણ માટે ભાડે	અંગત રહેઠાણ	અંગત ધંધા માટે	અંગત રહેઠાણ
11.	બાંધકામ પુરુ થયા વર્ષ	2011-12	2009-10	2009-10	2010-11

શ્રી વનમાળીભાઈની આકરણી વર્ષ 2014-15 માટે મકાન-મિલકતોની કરપાત્ર આવક શોધો.

જવાબ : મકાન-મિલકતોની આવકના શીર્ષક હેઠળ ખોટ રુ. 10,000 મકાન-1 ખોટ રુ.300, મકાન-2 આવક રુ. 10,000 મકાન નં-4; ખોટ 20,000

નોંધ : (1) અંગત ધંધા માટે વપરાતું મકાન(મકાન નં.3) મકાન મિલકત આવકના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર ગણાય નહીં.

(2) અંગત રહેઠાણ માટે વપરાતાં બે મકાનો પૈકી મકાન નં.2 ધારણાં મુજબ ભાડે આપેલ મકાન અને મકાન નં.2 ખરેખર અંગત વપરાશ માટે રાખેલ મકાન ગણવાથી એસેસીને કરવેરાની દૃષ્ટિએ લાભ છે.

(3) મકાન નં.1 : સ્ટેપ-1 મુજબ અપેક્ષિત ભાડું રુ. 57,000 સ્ટેપ-2 મુજબ મળવાપાત્ર ભાડું રુ. 54,000 (મળવાનું ભાડું ઘાલખાધ ગણાય નહીં. સ્ટેપ-3 વધુ મૂલ્ય રુ. 57,000 સ્ટેપ-4 વેકન્સી ન હોવાને લીધે છેવટનું ગ્રો.વા.મૂ. 57,001 – મ્યુનિ. કરવેરા રુ. 6000 = રુ. 51,000 – રુ. 51,300 (સ્ટાન્ડર્ડ કપાત રુ. 15,300 + ચાલુ પા.વ.નું બાકી વ્યાજ રુ. 30,000 +1/5 મૂડીકૃત વ્યાજ રુ. 6,000) = રુ. 300 ખોટ.

(4) મકાન નં.2 સ્ટેપ-1 મુજબ ગ્રો.વા.મૂ. રુ. 42,000 – મ્યુનિ. કરવેરા રુ. 1,000 = ચો.વા.મૂ. રુ.41,000 – રુ. 30,000 (સ્ટાન્ડર્ડ કપાત રુ. 12,300 + ચા.પા.વ.નું વ્યાજ રુ. 15,000 + 1/5 મૂડીકૃત વ્યાજ રુ. 3000) = કરપાત્ર આવક રુ. 10,700

(5) મકાન-4 ચો.વા.મૂ. રુ. શૂન્ય – રુ. 20,400(વ્યાજ રુ. 18000 + 1/5 લેખે રુ. 2,400) = ખોટ રુ. 20,400

એકમ 7 ધંધાની કે વ્યવસાયની આવક

: રૂપરેખા :

7.1 પ્રસ્તાવના

7.2 ધંધા અને વ્યવસાયનો અર્થ

7.3 ધંધા કે વ્યવસાયનો નફો કે લાભ શીર્ષક હેઠળની આવકો

7.4 ધંધા કે વ્યવસાયની આવકની ગણતરી અંગે અગત્યના મુદ્દા

7.5 વ્યવસાયના નફા કે લાભના શીર્ષક હેઠળની આવકમાંથી મજરે મળતી રકમ / કપાતો

7.6 સામાન્યતઃ મજરે મળતી કપાતો

7.7 ઘસારો (કલમ-૩૨)

7.8 કરવેરાના હેતુથી હિસાબોનું ઑડિટ

7.9 ધંધાની કરપાત્ર આવક દર્શાવતું પત્રક

◆ સ્વાધ્યાય

7.1 પ્રસ્તાવના

આવકના મુખ્ય પાંચ શીર્ષકો છે. જે પૈકી એક શીર્ષક 'ધંધા કે વ્યાવસાયનો લાભ કે નફો' છે. આ શીર્ષકની આવકનું મહત્ત્વ અન્ય શીર્ષક કરતાં વધુ છે. કારણ કે સરકારની આવકવેરાની મોટાભાગની આવક આ શીર્ષકમાંથી મળી રહે છે. ''ધંધા કે વ્યાવસાયનો લાભ કે નફો'' ને લગતી જોગવાઈઓ આવકવેરા ધારાની કલમ 28 થી 44 માં આપવામાં આવી છે. આ શીર્ષક હેઠળ કઈ કઈ આવકોનો સમાવેશ થાય છે તેમજ કયાં ખર્ચાઓ મજરે મળે છે. તેમજ ઘસારો અને ઓડિટ અંગેની વિગતવાર ચર્ચા કરવામાં આવી છે.

7.2 ધંધા અને વ્યવસાયનો અર્થ :-

ધંધો :- આવકવેરા ધારાની કલમ-2(13)માં આવેલ ધંધાની વ્યાખ્યા ''ધંધામાં વેપાર વાણિજ્ય કે ઉત્પાદન કાર્ય કે વેપાર વાણિજ્ય કે ઉત્પાદન કાર્યની પ્રકૃતિવાળા કોઈપણ સાહસ કે કાર્યનો સમાવેશ થાય છે. ધંધાનો ઉદ્દેશ નફો કમાવવાનો હોય છે.''

વ્યવસાય કે રોજગાર :-

આવકવેરા ધારાની કલમ-2(36)માં આપેલ વ્યાખ્યા પ્રમાણે ''વ્યવસાય શબ્દમાં રોજગાર શબ્દનો સમાવેશ થઈ જાય છે. વ્યવસાયમાં ફક્ત બુદ્ધિ કૌશલ્યની જરૂર પડે છે અથવા શારીરિક કામ સાથે કૌશલ્યની જરૂર પડે છે અથવા શારીરિક કામ સાથે કૌશલ્યની જરૂર પડે છે. દા.ત. ડૉક્ટર, વકીલ, લેખક, ઓડિટર વગેરે કાયદાની દૃષ્ટિએ ધંધો, વ્યવસાય કે રોજગારની પ્રવૃત્તિઓમાં ભેદ પાડવાની જરૂર નથી. કારણ કે આ ત્રણેય પ્રવૃત્તિઓમાંથી પ્રાપ્ત થતી આવક કે નુકશાન એક જ શીર્ષક હેઠળ ગણતરી કરવામાં આવે છે. જે કાયદાની કલમ(28) મુજબ આ શીર્ષક હેઠળ પાત્ર બને છે. સટ્ટાનો ધંધો એક અપવાદ છે. સટ્ટાના ધંધામાંથી પ્રાપ્ત થતી આવક આ શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર ગણાય છે. તેમ છતાં તે અન્ય ધંધાથી સ્વતંત્ર અને અલગ ગણાય છે. સટ્ટાની ખોટ અન્ય ધંધા કે વ્યવસાયની આવક સામે મજરે મળી શકે નહીં જે ખોટ સટ્ટાની આવક સામે જ વધુમાં વધુ 8 વર્ષ સુધી નફા સામે જ મોડી વાળી શકાય છે.''

7.3 ધંધા કે વ્યવસાયનો નફો કે લાભ શીર્ષક હેઠળની આવકો

કલમ 28 મુજબની નીચેની આવકો પણ આ શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર બને છે.

1. ધંધા કે વ્યવસાયનો નફો
2. અમુક વ્યક્તિઓને વળતર

દા.ત. ભારતીય કંપનીનું સંપૂર્ણ કે અંશતઃ સંચાલન કરનારના સંચાલન હક રદ કરતાં મળેલ રકમ.

3. ધંધાદારી-વ્યવસાયી મંડળની તેના સભ્યોને સેવાઓ આપવાથી થતી આવક.

4. નિકાસકારને મળતી પ્રોત્સાહક સગવડો, દા.ત. ઈમ્પોર્ટ એન્ટાઈટલમેન્ટ લાઈસન્સના વેચાણ થી થતો નફો સરકારી યોજના હેઠળ નિકાસની સામે મળતી રોકડ સહાય.

5. ધંધા-વ્યવસાયમાંથી મળતા લાભ અને સવલતો

6. ભાગીદારી પેઢીના ભાગીદારને મળેલ કે મળવાપાત્ર વ્યાજ, પગાર, બોનસ, કમિશન કે મહેનતાણું

7. ધંધા સાથે સંબંધિત જેવા કે પૅટન્ટ, કૉપીરાઈટ ટ્રેડમાર્ક વગેરે અન્ય કોઈ સાથે નહીં વહેંચવા બદલ મળેલ હોય તેવી આવકો

8. Keyman Insurance Policy હેઠળ મળેલ રકમ

7.4 ધંધા કે વ્યવસાયની આવકની ગણતરી અંગે અગત્યના મુદ્દા

(1) ધંધા એસેસી દ્વારા ચલાવાતો હોવો જોઈએ, એસેસીએ પોતે જ ધંધાનું સંચાલન કરવું જોઈએ. મેનેજર કે બીજી કોઈપણ અધિકૃત વ્યક્તિ દ્વારા એસેસીના ધંધાનું સંચાલન કરે તો પણ તો પણ તે ધંધો એસેસી દ્વારા ચલાવવામાં આવે છે. એમ માનવામાં આવે છે.

(2) બધા ધંધાની આવક ભેગી કરી કરપાત્ર આવક ગણાય એસેસીની માલિકીના એક કરતા વધુ ધંધા કે વ્યવસાય હોય તો તે તમામની કુલ આવક આ શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર ગણાય. જો કોઈ એક ધંધામાં ખોટ હોય તો તે બીજા ધંધાની આવક સામે માંડી વાળવામાં આવશે.

(3) સટ્ટાના ધંધાની ખોટ અન્ય ધંધા-વ્યવસાયની આવકમાંથી બાદ મળશે નહીં. સટ્ટાનો ધંધો એક અપવાદ છે. સટ્ટાના ધંધાનું નુકશાન હોય તો તે બિનસટ્ટાકીય ધંધાના નફા સામે માંડી વાળી શકાશે નહીં.

(4) પાછલા વર્ષ દરમિયાન ધંધો ચાલ્યો હોવો જોઈએ પાછલા વર્ષ દરમિયાન એસેસીએ ગમે તેટલા સમય માટે ધંધો ચલાવ્યો હોય તો પણ તે અંગે તેણે કર ચૂકવવા પડે. સંપૂર્ણ વર્ષ દરમિયાન ધંધો ચાલ્યો હોય તે જરૂરી નથી.

(5) વિસર્જન વખતે થતો નફો કરપાત્ર નથી :

ધંધાના વિસર્જન વખતે મિલકતો વેચાણના નફો કરપાત્ર નથી, પરંતુ સ્ટોક વેચાણનો નફો કરપાત્ર છે. સમગ્ર ધંધાવાળું એકમ તરીકે વેચી દેવામાં આવ્યો હોય. જેમાં સ્ટોકમાં સમાવેશ થયેલ હોય પરંતુ સ્ટોક અલગ પાડી શકાય તેમ ન હોય તો તે નફો સંપૂર્ણ કરપાત્ર નથી.

(6) ધંધાની લાભદાયક માલિકી પણ ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે. આવકવેરા કાયદાની દૃષ્ટિએ કરપાત્ર થનારી આવક મેળવનાર ખરેખર વ્યક્તિ કોણ છે. તે પ્રમાણે કરપાત્રતા નક્કી થાય છે. જો ચાલુ ધંધો ખરીદીને તેના કાયદેસરના માલિક તરીકે તેનું સંચાલન કરે તો પણ કંપનીની નોંધણી પહેલાનો નફો પણ કંપનીની દૃષ્ટિએ જ કરપાત્ર ગણાય.

(7) ધંધાકીય પ્રવૃત્તિની કોઈપણ આવક સામે તે અંગેનો ખર્ચ મજરે મળે છે.

ધંધાકીય પ્રવૃત્તિના કોઈ એક જ વ્યવહાર અંગે વર્ષ દરમિયાન જે કાંઈ ખર્ચા થયા હોય તે બધા તે વ્યવહારની આવક સામે મજરે મળે છે. આ વ્યવહાર પહેલાનાં ખર્ચા હોય તો પણ મજરે મળે છે.

(8) અપેક્ષિત નફો કરપાત્ર ગણાય નહીં.

ધંધાના ભવિષ્યમાં અપેક્ષિત નફા અને આવકવેરો ચૂકવવાની જવાબદારી ઊભી થતી નથી.

(9) ધંધાના સામાન્ય સિદ્ધાંતો અને પ્રણાલિકાઓ મુજબ બધા ખર્ચ બાદ મળે ;

ધંધાનો ખરેખર નફો કે ખોટ ગણતી વખતે વાણિજ્યના સામાન્ય સિદ્ધાંતો ધ્યાનમાં રાખવામાં આવે છે. આવકવેરા કાયદા મુજબ મજરે ન મળી શકે તેનો ખર્ચ પણ તે પ્રકારના વ્યવસાયના સામાન્ય સિદ્ધાંતો મુજબ મજરે મળી શકશે. મૂડી નુકશાન હોય તો તે આ શીર્ષક હેઠળ કપાત તરીકે બાદ ન મળે.

(10) પછીના વર્ષમાં થયેલી ઘાલખાધ વસૂલાત વગેરે કરપાત્ર છે.

અગાઉના હિસાબી વર્ષો દરમિયાન ખર્ચ નુકશાન કે જવાબદારી અંગે જે કપાત બાદ મળી હોય તે પછીથી વસૂલ થાય તો વસૂલાતના વર્ષની કરપાત્ર આવક તરીકે ગણાશે.

(11) બંધ કરેલ ધંધાના ખર્ચા મજરે મળે નહીં.

હિસાબી વર્ષ શરૂ થતાં પહેલા કોઈ ધંધો બંધ કરી દેવામાં આવ્યો હોય તો તેના ખર્ચા બીજા ધંધાની આવક સામે માંડી વાળવાની છૂટ નથી.

(12) કરાર અન્વયે ઊભી થતી જવાબદારી :

આવકવેરા કાયદામાં સ્પષ્ટ રીતે જણાવેલ કપાતો સિવાયની કપાતો પણ બાદ મળી શકે, જો તે કપાત વેપારી હિસાબી પદ્ધતિના સામાન્ય સિદ્ધાંતો પ્રમાણે બાદ મળતી હોય.

(13) ઉછીની લીધેલ મૂડી પર ચૂકવેલ વ્યાજ :

ઉછીની લીધેલ મૂડી પણ ચૂકવેલ વ્યાજ સ્પષ્ટ રીતે મજરે મળે છે. જેની વિગત પેઢીઓની આકારણી અંગેની કલમ-67(3)માં છે. કોઈ ભાગીદારે પેઢીમાં તેના નફાનો હિસ્સો કમાવવાના આશયથી નાણાં ઉછીના લઈને પેઢીમાં મૂડીરોકાણ ક્યું હોય તો તેના હિસ્સાના નફામાંથી તે આ વ્યાજ મજરે મેળવી શકે.

(14) ધંધા માટે આનુષંગિક હોય તે ખોટ માટે :

કાયદાની કલમ-30 થી 43ની જોગવાઈઓ મુજબ ધંધાકીય ખોટ મજરે મળતી નથી. તેમ છતાં જો આ ખોટ મૂડી-ખોટ ન હોય અને ધંધામાં આની ખોટ ધંધા સાથે ફક્ત સંકળાયેલી હોય એ પૂરતું નથી. પરંતુ ધંધા માટે આનુષંગિક હોય તે પણ જરૂરી છે.

ધંધા માટે આનુષંગિક હોય તેવી ખોટના ઉદાહરણ :

(1) ધંધા કે વ્યવસાયના કર્મચારીઓ દ્વારા બેદરકારી કે બેઈમાનીને પરિણામે થતું નુકશાન :

કર્મચારીએ રોકડ વેચાણની કે ઉઘરાણીની રકમ પેઢીમાં જમા ન લીધી હોય, એ જ રીતે કોઈ કર્મચારી પેઢીમાં નાણાંની ઉપાચત કે ચોરી કરે તો તે નુકશાન પણ મૂડી-નુકશાન ન હોવાથી ધંધાની આવક સામે મજરે મળે.

(2) કુદરતી કારણોસર કે યુદ્ધને કારણે કે રસ્તામાં ફેરફારને પરિણામે કે કર્મચારીની બેદરકારી કે કપટને કારણે ધંધાની ચાલુ મિલકતો ને નુકશાન થાય તો તે ધંધાકીય નુકશાન ગણી મજરે મળી શકે.

(3) કર્મચારીઓને એડવાન્સ તરીકે રકમ આપવાને પરિણામે નુકશાન થાય તો તે રકમ પણ ધંધાની આવકમાંથી મજરે મળી શકે. આ પ્રકારની એડવાન્સ રકમ યોગ્ય ધંધાકીય બુદ્ધિમત્તા પ્રમાણે જ આપેલી હોવી જોઈએ.

(15) ગેરકાયદેસર ધંધાની ખોટ :

આવકવેરા કાયદાની જોગવાઈના સંદર્ભમાં ગેરકાયદેસર ધંધાની ખોટ પણ ધંધા કે વ્યવસાયની આવકમાંથી મજરે મળી શકે. જો ગેરકાયદેસર ધંધાની આવક કે તેનો નફો કરપાત્ર ગણાતો હોય તો ગેરકાયદેસર ધંધાની ખોટ મજરે નહીં આપવાની કોઈ સત્તા નથી.

7.5 વ્યવસાયના નફા કે લાભના શીર્ષક હેઠળની આવકમાંથી મજરે મળતી રકમ / કપાતો

1. મકાનનું ભાડું વેરો, વીમો વગેરે :

(એ) એસેસીએ જો મકાન ભાડે લીધેલ હોય તો ચૂકવેલ ભાડું તેમજ જો તેણે સમારકામ ખર્ચ ભોગવવાનું સ્વીકાર્યું હોય તો ફક્ત મહેસૂલી પ્રકૃતિના સમારકામ અંગે ચૂકવેલી રકમ (બી) જો તે પોતે મકાનનો માલિક હોય તો મકાનના ફક્ત મહેસૂલી પ્રકારના સમારકામ માટે ખર્ચેલી ખરેખર રકમ.

આવા મકાન અંગે સ્થાનિક વેરો, જમીન મહેસૂલ અને વિમા પ્રીમિયમ પણ કપાત તરીકે બાદ મળશે. એસેસી ધંધા માટે ભાડે રાખેલ મકાનનો અંશતઃ પોતાના રહેઠાણ માટે પણ ઉપયોગ કરતો હોય તો માત્ર ધંધાકીય ભાગનું પ્રમાણસર ભાડુ અને પ્રમાણસર મરામત કપાત તરીકે બાદ મળી શકે.

2. યંત્રો, પ્લાન્ટ કે ફર્નિચરનું સમારકામ, વીમો વગેરે :

(એ) ધંધો કે વ્યવસાયના હેતુ માટે વપરાતા પ્લાન્ટ અને મશીનરી કે ફર્નિચરના ચાલુ સમારકામ(મહેસૂલી સ્વરૂપનું) અંગે ચૂકવેલ ખરેખર રકમ (બી) તેના નાશ કે નુકશાન સામે લીધેલા વિમા અંગે ચૂકવેલ પ્રીમિયમ (સી) ધંધામાં વપરાતા અને કર ભરનાર શખ્સની માલિકીના મકાન, પ્લાન્ટ અને મશીનરી તેમજ ફર્નિચર પરનો ઘસારો.

3. ઘસારો :

એસેસીની પોતાની માલિકીના મકાન, મશીન, પ્લાન્ટ અથવા ફર્નિચરનો ઉપયોગ ધંધા વ્યવસાયમાં કરવામાં આવતો હોય તો આ મિલકતોનો સમાવેશ યોગ્ય દરે કપાત મળે છે.

4. વૈજ્ઞાનિક સંશોધન અંગેના ખર્ચ :

(એ) (1) કર ભરનાર શખ્સે તેના ધંધાને લગતા વૈજ્ઞાનિક સંશોધન અંગે કરેલો સંપૂર્ણ મહેસૂલી ખર્ચ આવો મહેસૂલી કે મૂડીખર્ચ ધંધો શરૂ કર્યા પહેલાના ત્રણ વર્ષ દરમિયાન ચૂકાયો હોય તો પણ તે રકમ ધંધાના પ્રથમ પાછલા વર્ષમાં મજરે મળી શકશે.

(2) આ ઉપરાંત ગમે તે ધંધા અંગે સંશોધન કરવા માન્ય વૈજ્ઞાનિક સંશોધન સંસ્થા કે શિક્ષણ સંસ્થાને આપેલ રકમ

(3) પરંતુ જો માન્ય શિક્ષણ સંસ્થાને સામાજિકશાસ્ત્ર કે આંકડાશાસ્ત્રીય સંશોધન અંગે નાણાં આપવામાં આવે અને તે એસેસીના ધંધાને લગતું જ સંશોધન હોય તો તે અંગે 125% લેખે કપાત બાદ મળશે.

નોંધ : જમીનની ખરીદી કરી હોય તો તે મૂડીખર્ચની રકમ મજરે મળશે નહીં.

(બી) સંશોધન કરવા માન્ય વૈજ્ઞાનિક સંશોધન સંસ્થા કે શિક્ષણ સંસ્થાને આપેલ રકમ

1. વૈજ્ઞાનિક સંશોધન માટે કોઈ પણ રિસર્ચ એસોસિએશન કે માન્ય શૈક્ષણિક સંસ્થાઓને આપેલ ફાળા અંગે 175% લેખે કપાત બાદ મળશે.
2. ભારતમાં નોંધાયેલી કંપની કે જે આ હેતુ માટે માન્ય ઠરાવેલ હોય તેને વૈજ્ઞાનિક સંશોધન અને વિકાસ માટે આપેલ ફાળા અંગે 125% લેખે કપાત બાદ મળશે.
3. નેશનલ લેબોરેટરીને, યુનિવર્સિટીને, આઈઆઈટીને કે અન્ય કોઈ માન્ય વ્યક્તિને વૈજ્ઞાનિક સંશોધનના હેતુથી આ રકમ અંગે 200% લેખે કપાત બાદ મળશે.
4. બાયો-ટેક્નોલોજી વગેરેના સંશોધન અંગે કંપની દ્વારા પોતે જે મૂકી કે મહેસૂલી ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હોય તેના 200% લેખે કપાત બાદ મળે છે. કંપનીનો ધંધો શરૂ કર્યા પહેલા કરેલ ખર્ચ અને મકાન અંગે 100% લેખે કપાત બાદ મળે છે.

વૈજ્ઞાનિક સંશોધન અંગેનો ખર્ચ (કલમ-35 હેઠળ કપાતને પાત્ર છે.)

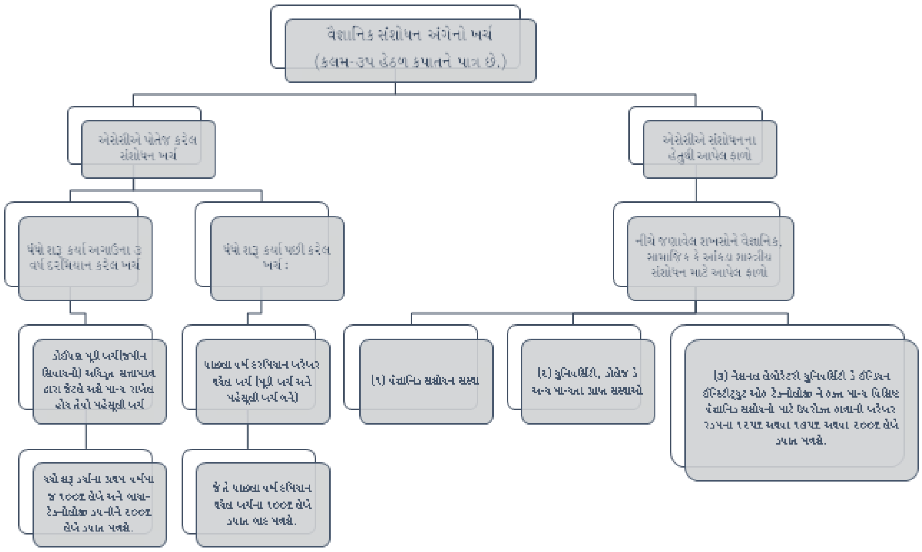

5. પેટન્ટ રાઈટ કે કોપીરાઈટ મેળવવા કરેલ ખર્ચ (કલમ-35એ)

તા.28/02/1966 પછી પરંતુ 1/04/1998 પહેલા જો એસેસી ધંધાન હેતુ માટે વાપરવા પેટન્ટ હકો કે કોપીરાઈટ મેળવવા મૂડીખર્ચ કરે તો 14 વર્ષ દરમિયાન તે સરખે હિસ્સે ધંધાના નફામાંથી બાદ મળી શકે. જો આ હકની મુદત 14 વર્ષની વહેલી પૂરી થતી હોય તો તેટલા સમયમાં સરખા વાર્ષિક હપ્તામાં માંડી વાળવાની રહે છે. પેટન્ટ કે કોપીરાઈટના વેચાણનો નફો ધંધાની આવક ગણાય. પાછલા વર્ષ 2016-17ના સંદર્ભમાં આ જોગવાઈની 14 વર્ષની મુદ્દત પૂરી થઈ હોવાથી અપ્રસ્તુત ગણાશે.

તા. 01/04/1998 કે ત્યાર પછી મેળવેલ પેટન્ટ રાઈટ કે કોપીરાઈટના ખર્ચ અંગે ઘસારો મજરે મળે છે.

6. કૌશલ્ય પ્રાપ્તિ અંગેનો ખર્ચ (કલમ-35 એ.બી.)

તા. 31/03/1998 પછી થયેલ ખર્ચ અંગેના કલમ હેઠળ કપાત બાદ મળશે નહીં. આ અંગે કલમ 32 હેઠળ કપાત બાદ મળશે.

7. ટૅલિકોમ્યુનિકેશન સેવાઓ માટે સ્પેક્ટ્રમની ખરીદીનો ખર્ચ :

આ અંગે કપાત નીચેની શરતોને આધિન બાદ મળશે.

1. આવો ખર્ચ મૂડી સ્વરૂપનો હોવો જોઈએ.
2. આવો ખર્ચ ધંધો શરૂ કર્યા પહેલા કે ત્યાર બાદ ગમે ત્યારે થયો હોવો જોઈએ.
3. આવો ખર્ચ ટૅલિકોમ્યુનિકેશન સેવાઓના ઉપયોગ મળશે. હક પ્રાપ્ત કરવા માટે થયો હોવો જોઈએ.
4. આવો ખર્ચ ખરેખર ચૂકવેલ હોવો જોઈએ.

સ્પેક્ટ્રમનો હક મેળવવા માટે કરેલ ખર્ચ જેટલા વર્ષ માટે હક મેળવ્યો હોય તેના આધારે પ્રમાણસર રકમ કપાત તરીકે બાદ થશે.

8. ટૅલિકોમ લાઈસન્સ ફીની માંડવાળ(કલમ-35 એબીબી)

આ અંગેની કપાત મેળવવા માટે નીચેની શરતો નક્કી કરવામાં આવી છે.

(1) આવો ખર્ચ મૂડી ખર્ચ હોવો જોઈએ.

(2) આવો ખર્ચ ધંધો શરૂ કર્યા પહેલાં અથવા ત્યાર પછી ગમે ત્યારે થયેલ હોવો જોઈએ.

(3) આવો ખર્ચ ટૅલિકોમ્યુનિકેશન સેવાઓ આપવા માટેના કોઈપણ હક્ક મેળવવા માટે થયો હોવો જોઈએ.

(4) આવો ખરેખર થયેલ ખર્ચ લાઈસન્સ મેળવવા માટે થયો હોય તે જરૂરી રે.

જો ધંધો શરૂ કર્યા પહેલાના સમયમાં આવો ખર્ચ થયો હોય તો જે વર્ષના ચૂકવણી કરી હોય તે વર્ષની અને ધંધો શરૂ કર્યા પછી ચૂકવણી કરી હોય તો તે વર્ષથી શરૂ કરીને લાઈસન્સની મુદત પૂરી થવાના વર્ષ સુધી સરખા વાર્ષિક હપ્તામાં આ અંગેની કપાત બાદ મળે છે.

9. અમુક પ્રાથમિક ખર્ચની માંડવાળ (કલમ 35 ડી)

જો કોઈ એસેસી ભારતીય કંપની કે સામાન્ય રહીશ હોય તો તેણે તા.31/03/1970 પછી ચૂકવેલ પ્રાથમિક ખર્ચ મજરે મળે.

(1) ધંધો શરૂ થતાં પહેલાના પ્રાથમિક ખર્ચા.

(2) ધંધો શરૂ થયા પછી વિસ્તાર માટે નવા ઔદ્યોગિક એકમની સ્થાપના માટેના પ્રાથમિક ખર્ચા આ પ્રકારના પ્રાથમિક ખર્ચા પ્રોજેક્ટની પડતર કિંમતના 5% સુધી જે આ હેતુ માટે માન્ય ગણાય છે. તા.31/3/1998 સુધીમાં પૂરા થયેલ પ્રોજેક્ટની રકમ 10 વાર્ષિક હપ્તામાં અને ત્યાર પછી થયેલ પ્રાથમિક ખર્ચની રકમ 5 વર્ષ દરમિયાન સરખા વાર્ષિક હપ્તામાં માંડી વાળવામાં આવશે.

10. સ્ટોર કે સ્ટોકના વિમાનું પ્રીમિયન (કલમ-36) :

ધંધામાં વપરાતા સ્ટોર અને સ્ટોકના નાશ કે નુકશાન સામે લીધેલા વિમાનું વીમા પ્રીમિયમ.

11. કર્મચારીઓ અંગેના ખર્ચ : (કલમ-36(1)(2)) :-

1. કર્મચારીઓને તેમની સેવા બદલ આપેલું કમિશન કે બોનસ.
2. માન્ય પ્રોવિડન્ડ ફંડ કે નિવૃત્તિ ફંડમાં માલિકે આપેલ ફાળાની રકમ.
3. ફક્ત પોતાના કર્મચારીઓના લાભાર્થે સ્થપાયેલ માન્ય ગ્રેચ્યુઈટી ફંડમાં માલિકે આપેલ ફાળાની રકમ.

12. ધંધા માટે ઉછીની લીધેલી મૂડી પર વ્યાજ : (કલમ 36(1)(3)) :

આ માટે બે શરતોનું પાલન થવું જોઈએ (1) મૂડી ખરેખર ઉછીની લીધેલ હોવી જોઈએ (2) તેના પર વ્યાજ ખરેખર ચૂકવેલું હોવું જોઈએ.

13. ઝીરો(શૂન્ય) કૂપન બોન્ડ અંગે વટાવ :

આવા બોન્ડ માળખાકીય સગવડો પૂરી પાડતી કંપની કે ફંડ દ્વારા કે પબ્લિક સેક્ટર કંપની દ્વારા બહાર પાડવામાં આવ્યા હોય. બોન્ડની ઈસ્યુ પ્રાઈઝ અને પાક્યા તારીખે ચૂકવવા પાત્ર રકમનો તફાવત(વટાવ) પ્રમાણસર ધોરણે બોન્ડની કુલ મુદત દરમિયાન માંડી વાળવામાં આવશે.

14. ઢોર અંગે નુકશાન : (કલમ-36(1)(1)) :

ધંધાના ઉપયોગમાં આવતા ઢોર જે મરી ગયા હોય અથવા નકામા થઈ ગયા હોય તેના વેચાણ પર ગયેલ ખોટ.

15. ઘાલખાધની રકમ : (કલમ-36(1)(7)) :

આ રકમ કર ભરનાર શખ્સે પાછલા વર્ષમાં લખી વાળેલી હોવી જોઈએ. આગલા વર્ષમાં લખી વાળેલી ઘાલખાધ પેટે કોઈ રકમ પરત મળે તો તે પાછલા વર્ષની આવકમાં ઉમેરાય છે.

આવી ઘાલખાધ મજરે લેવા માટેની શરતો નીચે મુજબ પ્રમાણે છે.

(1) આ લેણું એસેસીના ધંધા કે વ્યવસાય સાથે આનુષંગિક હોય તે જરૂરી છે.

(2) ઘાલખાધની આ રકમ ધંધાના લેણાં તરીકે અસ્તિત્ત્વમાં હોવી જોઈએ.

(3) પાછલા વર્ષની કે અગાઉના વર્ષની આવકની ગણતરીમાં તે લેણું ધ્યાનમાં લીધેલું હોવું જોઈએ.

(4) જે વર્ષમાં આ લેણું વસૂલ થઈ શકે એમ નથી એવું નક્કી થયું હોય તે પાછલા વર્ષમાં જ તે કપાત તરીકે બાદ મળે.

(5) જો પછીના કોઈ વર્ષમાં આ રીતે માંડી વાળેલ રકમ કે તેનો કોઈ ભાગ વસૂલ થાય તો તે વસૂલાતના વર્ષની આવક ગણાશે.

16. કુટુંબ નિયોજનના પ્રચારના હેતુથી કરેલ ખર્ચ : (કલમ-36(1) IX)

પોતાના કર્મચારીઓ માટે કંપની કુટુંબ નિયોજનના પ્રચાર અંગે કરેલ ખર્ચ જો મહેસૂલી સ્વરૂપનો હોય તો પૂરેપૂરો બાદ મળે. જો મૂડી સ્વરૂપનો ખર્ચ હોય તો પાંચ વર્ષ વચ્ચે સરખા ભાગે માંડી વાળવાની છૂટ મળે છે.

17. અન્ય ખર્ચ(કલમ-37) :-

ઉપર જણાવેલ શીર્ષક હેઠળ નહીં આવતા તેમજ તમામ ખર્ચ જે વ્યવસાય ચલાવવા માટે કરવામાં આવ્યા હોય અને મહેસૂલી સ્વરૂપના હોય તો મજરે મળે છે.

જાહેરાત ખર્ચ :- જાહેરાત, પ્રસિદ્ધ અને વેચાણ અંગેનો પૂરેપૂરો ખર્ચ મજરે મળી શકે. કલમ(37)(1)ની જોગવાઈ મુજબ ફક્ત ધંધા કે વ્યવસાય માટે થયેલ જાહેરાત ખર્ચ ધંધા કે વ્યવસાયની આવક સામે મજરે મળવાપાત્ર છે.

રાજકીય પક્ષો દ્વારા પ્રકાશિત પત્ર-પત્રિકાઓમાં આપેલ જાહેરાતનો ખર્ચ મજરે મળે નહીં. તેમજ ગુનાહિત હેતુ માટે કરેલ જાહેરાત ખર્ચ ધંધાની આવક સામે મજરે મળશે નહીં.

18. સિક્યુરિટી ટ્રાન્ઝેક્શન ટૅક્સ અંગે ચૂકવેલ રકમ ધંધા કે વ્યવસાયની આવક સામે માંડી વાળવામાં આવશે પરંતુ એ અંગે એવી શરત છે કે સિક્યુરિટી ટ્રાન્ઝેક્શનમાં ઉદ્ભવતો નફો આ શીર્ષક હેઠળની આવકમાં દર્શાવેલ હોય.

19. કોમોડિટીઝ ટ્રાન્ઝેક્શન ટેક્સ અંગે પણ ઉપર જણાવ્યાં જેવી જ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.

20. મુસાફરી ખર્ચ : ધંધાકીય હેતુ માટે થયેલ જોગવાઈ મુજબ મુસાફરી ખર્ચ પણ મજરે મળશે.

7.6 સામાન્યતઃ મજરે મળતી કપાતો

અન્ય કોઈપણ ધંધાકીય ખર્ચ કે જેનો કલમ 30થી 36માં સમાવેશ ન થયો હોય કે જે સંપૂર્ણપણે ધંધા કે વ્યવસાય ચલાવવા માટે જ કરવામાં આવ્યો હોય અને જે ધંધો કે વ્યવસાયની આવકમાંથી મજરે મળી શકે તેના ઉદાહરણો નીચે આપેલ છે.

શરતો :-

(1) આવો ખર્ચ ફક્ત ધંધા કે વ્યવસાય ચલાવવાના હેતુથી થયો હોવો જોઈએ.

(2) આવો ખર્ચ એસેસી દ્વારા ચલાવાતા ધંધા માટે થયો હોવો જોઈએ.

(3) આવો ખર્ચ મહેસૂલી પ્રકૃત્તિનો(નહિ કે મૂડી ખર્ચ) હોવો જોઈએ.

(4) આવો ખર્ચ એસેસીનો અંગત ખર્ચ ન હોવો જોઈએ. (દા.ત. માલિકની જિંદગીના વિમાનું પ્રીમિયમ)

(5) આવો ખર્ચ કોઈ ગેરકાયદેસર ધંધા માટે ન થયો હોવો જોઈએ.

(6) આવો ખર્ચ પાછલા વર્ષ દરમિયાન થયો હોવો જોઈએ.

1. માલની ખરીદી, ઉત્પાદન અને વેચાણ અંગે કરેલ ખર્ચ,
2. જે ખર્ચનો કલમ 30 થી 36 સુધીની જોગવાઈઓમાં સમાવેશ થતો નથી એવો રોજ-બરોજનો ધંધો ચલાવવાનો સમન્વય ખર્ચ.
3. ધંધાકીય હેતુઓ માટે કરેલ જાહેરાત ખર્ચ
4. કોઈ કંપની દ્વારા કંપનીના વિસર્જન માટેના દાવા સામે કંપનીનું અસ્તિત્ત્વ ટકાવી રાખવા માટે થયેલ કાનૂની ખર્ચ
5. ધંધાની મૂડી મિલકતોનો સ્વામિત્ત્વ હક સુરક્ષિત રાખવા માટે થયેલ ખર્ચ.

6. વેચાણવેરાની રકમ અને વેચાણવેરાના દાવા તથા અપીલ અંગેનો ખર્ચ
7. ધંધો ચલાવવામાં બેદરકારીને પરિણામે ચૂકવવું પડતું વળતર
8. ધંધાકીય કરાર રદ્દ કરવાને પરિણામે ચૂકવવું પડતું વળતર
9. ધંધાને નુકશાનકર્તા હોય તેવા કર્મચારીને નોકરીમાંથી છૂટા કરવાને પરિણામે કે કંપનીના સંચાલકને છૂટા કરવાને પરિણામે ચૂકવવું પડતું વળતર.
10. ધંધાકીય દૃષ્ટિએ યોગ્ય હોય તો મેનેજિંગ ડિરેક્ટરોની સેવાઓનો વહેલો અંત લાવવાને પરિણામે ચૂકવવું પડતું વળતર.
11. ફરજ ઉપર હોય તે સમય દરમિયાન કર્મચારીને થયેલી ઈજા કે અકસ્માત અંગે ચૂકવેલ વળતર.
12. સિવિલ કોર્ટમાં થયેલ કાનૂની ખર્ચ, રજિસ્ટ્રાર ઓફ કંપનીઝમાં ચૂકવેલ રકમ, પેનલ્ટી, ડેમેજીસ વગેરે અંગે ચૂકવેલ રકમ.
13. નફાના નુકશાન સામે લીધેલા વિમાનું પ્રીમિયમ અને કર્મચારી રાજ્ય વિમા યોજના હેઠળ ચૂકવેલ પ્રીમિયમ કે કર્મચારીઓના અકસ્માત વગેરે અંગે ચૂકવેલ પ્રીમિયમ.
14. કર્મચારીઓને આપેલ પેન્શન કે ગ્રેચ્યુઈટી
15. કર્મચારીઓની સુખાકારી માટેનો મહેસૂલી ખર્ચ
16. ધંધો મેળવવા માટે ચૂકવેલ કમિશન કે દલાલી
17. ધંધા કે વ્યવસાયના હિત માટે કોઈ વેપારી મંડળને આપેલ લવાજમ તથા ફરજિયાત ચૂકવવુ પડે તેવું લવાજમ.
18. દિવાળી કે અન્ય શુભ પ્રસંગે આપેલ ભેટ કે અન્ય ખર્ચા બાદ મળી શકે.
19. ડિબેન્ચર બહાર પાડવાનો કે લૉન મેળવવા અંગેનો ખર્ચ
20. પેટન્ટસ કે કોપીરાઈટ અંગે આપેલી રોયલ્ટી
21. જો ધંધા કે વ્યવસાય શરૂ થઈ ગયેલ હોય તો જ ધંધાકીય મિલકતની બાકી રકમ પરનું વ્યાજ
22. ઓડિટ અને હિસાબી ખર્ચની રકમ
23. એપ્રેન્ટિસ એક્ટ, 1961ની જોગવાઈ મુજબ પ્રાથમિક પ્રશિક્ષણ અંગેનો રિકરિંગ પ્રકૃતિનો ખર્ચ
24. વ્યવસાયવેરો બેંકિંગ ટ્રાન્ઝેક્શન ટેક્સ અને સિક્યુરિટી ટ્રાન્ઝેક્શન ટેક્સ
25. તમારો ટેલિફોન વસાવો યોજના હેઠળ કે તત્કાલ ડિપોઝિટ યોજના હેઠળ મૂકેલ ડિપોઝીટની બધી રકમ. કોઈપણ કારણસર ટેલિફોનનું જોડાણ ન મળે અને ડિપોઝિટ પરત મળે તો તે રકમ ધંધાની કરપાત્ર આવક ગણાશે.
26. વહીવટી ખર્ચ દા.ત. પગાર પોસ્ટેજ, સ્ટેશનરી વગેરે.
27. ઉદ્‌ઘાટન પ્રસંગે કે અન્ય કોઈ વિશિષ્ટ પ્રસંગે થયેલ ખર્ચ(આવકવેરા અધિકારીને સંતોષ થાય તો જ)
28. સૌ પ્રથમ વખત ફ્લોરોસેન્ટ લાઈટિંગ અંગેનો ખર્ચ મૂડી ખર્ચ છે. પરંતુ તે અંગેના પછીના તમામ ખર્ચા મહેસૂલી ખર્ચ ગણીને કપાત તરીકે મજરે મળશે.

    જો કોઈ એસેસીએ મજરે મળવાપાત્ર કોઈ પણ કુલ રુ. 25,000/- થી વધુ ખર્ચની એક જ દિવસમાં એક જ વ્યક્તિને એકાઉન્ટ પેઈ ચેક/બેંક ડ્રાફ્ટ સિવાય ચૂકવણી કરી હોય તો આવી સંપૂર્ણ ચૂકવણી ધંધાની આવક સામે ખર્ચ તરીકે મજરે મળશે નહીં.

7.7 ઘસારો (કલમ-૩૨)

ઘસારો એટલે ઉપયોગને કારણે કે સમયના વહેવા સાથે મિલકતની કિંમતમાં થતો ઘટાડો. ધંધો

કે વ્યવસાયના ઉપયોગમાં આવતી મિલકતો ઉપર ઘસારાની રકમ મજરે આપવામાં આવે છે. આવી અદશ્ય મિલકતો પર 25%ના દરે ઘસારો મજરે મળે છે.

1. કલમ 32(1) મુજબ ઘસારાની રકમ :

(1) દશ્ય મિલકતો : મકાન, પ્લાન્ટ અને યંત્રો તથા ફર્નિચર પર

(2) અદશ્ય મિલકતો : કૌશલ્ય, પેટન્ટસ, કોપી રાઈટ્સ, ટ્રેડમાર્કસ, લાઈસન્સ, ફેન્ચાઈઝ કે એવો અન્ય કોઈ પણ ધંધા કે વ્યવસાયને લગતો હક્ક જેવી અદશ્ય મિલકતો પર 25%ના દરે ઘસારો મજરે મળે છે.

2. ઘસારો મજરે મેળવવા માટેની શરતો :

(1) એસેસી તે મિલકતનો માલિક હોવો જોઈએ.

(2) મિલકતનો ધંધા-વ્યવસાય માટે ઉપયોગ થયો હોવો જોઈએ.

(1) એસેસી તે મિલકતનો માલિક હોવો જોઈએ.

જો કોઈ એસેસી પોતાના ધંધા કે વ્યવસાય માટે કોઈ મકાન પેટે રાખે તો તે મિલકત અંગે 31/3/1990 પછી થયેલ મૂડી ખર્ચ (સમારકામ ખર્ચ) અંગે ઘસારો મેળવવાનો થાય છે. આ ઉપરાંત એસેસીની અંશતઃ માલિકી હકવાળી મિલકતો અંગે પણ ઘસારો મજરે મળશે.

(2) મિલકતનો ધંધો/વ્યવસાય માટે ઉપયોગ થયો હોવો જોઈએ.

જે ધંધા કે વ્યવસાયનો નફો આવકવેરાને પાત્ર છે. એવા ધંધા કે વ્યવસાય માટે જ આવી મિલકતોનો પાછલા વર્ષ દરમિયાન કે પાછલા વર્ષના અમુક સમય દરમિયાન ઉપયોગ થયો હોવો જોઈએ. પાછલા વર્ષ દરમિયાન મેળવેલી મિલકતનો ધંધા માટે ઉપયોગ થઈ શકે એવો સમય 180 દિવસથી ઓછો થતો હોય તો નિયત દર કરતાં અડધા દરે ઘસારો મજરે મળશે.

3. કલમ-43(6)માં જણાવ્યા પ્રમાણે ઘટતી જતી બાકીની પદ્ધતિએ ગણેલ કિંમતનો અર્થ :-

(1) અગાઉના પાછલાં વર્ષો દરમિયાન ખરીદેલી કે પ્રાપ્ત કરેલી મિલકતોની ખરેખર પડતર કિંમત બાદ તે મિલકત અંગે આવકવેરામાંથી ખરેખર મજરે મળેલ કુલ ઘસારો આકારણી વર્ષ 2017-18માં સંદર્ભમાં તા.1/4/2016 ના રોજની ઘસારા બાદ કિંમત નક્કી કરવી. આ જોગવાઈ દર્શાવે છે કે આવકવેરાના હેતુ માટે ઘસારો ફક્ત ઘરની જતી બાકીની રીતે જ માંડી વાળી શકાય. સીધી લીટીની પદ્ધતિ પ્રમાણે નહીં. પરંતુ આકારણી વર્ષ 1998-99 થી જે કંપનીઓ પાવર(વીજળી)નું ઉત્પાદન અને વિતરણ કરવા સ્થપાયેલ હોય તેમને સીધી લીટીની પદ્ધતિથી ઘસારો માંડી વાળવાની છૂટ છે. પાછલા વર્ષ દરમિયાન મેળવવી અને ધંધા કે વ્યવસાય માટે ઉપયોગમાં મુકેલી મિલકતોનો 180 દિવસથી ઓછા સમય માટે ઉપયોગ થયો હોય તો ઘસારાના માન્ય દરના 50% લેખે ઘસારો મજરે મળશે.

(2) એસેસીએ પાછલા વર્ષ દરમિયાન ખરીદેલ મિલકતોની ખરેખર પડતર ઉમેરાશે અને પાછલા વર્ષ દરમિયાન વેચેલ, કાઢી નાખેલ કે નાશ પામેલ મિલકત અંગે વસૂલ થયેલી રકમ બાદ થશે અને ત્યાર પછી જે રકમ વધે તે આ.વ. 2017-18નો ઘસારો ગણવાના હેતુથી મિલકતોના બ્લોકની ઘસારા-બાદ કિંમત ગણાય.

- એસેસીએ તેની કુલ આવકની ગણતરી વખતે ઘસારો મજરે ન માગ્યો હોય તો પણ આવકવેરા અધિકારીએ માન્ય ઘસારો બાદ આપવાનો રહેશે.

- અમુક સંજોગોમાં મિલકતો પર વધારાનો ઘસારો પણ બાદ મળશે. આ માટેની શરતો નીચે પ્રમાણે છે.

1) એસેસી તેના ધંધામાં કોઈ વસ્તુનું ઉત્પાદન કરતા હોય અથવા વિદ્યુતના ઉત્પાદન કે વિતરણના કામ સાથે સંકળાયેલ હોય.

2) એસેસીએ તા. 31/3/2005 પછી નવા પ્લાન્ટ અને યંત્રો ખરીદીને ગોઠવ્યાં હોય.

3) આવા પ્લાન્ટ અને યંત્રો વહાણ/વિમાનના ઉત્પાદન માટે ન હોવા જોઈએ. અન્ય કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા તેનો અગાઉ ઉપયોગ ન થયો હોવો જોઈએ. આવા પ્લાન્ટ-તંત્રોની કારખાનામાં જ ગોઠવણી થઈ હોવી જોઈએ. આવા પ્લાન્ટ યંત્રો ચાના છોડ કે ઢોરઢાખર ઑફિસના સાધનો કે ટ્રાન્સપોર્ટના સાધનોના સ્વરૂપના ન હોવા જોઈએ અને આવા પ્લાન્ટ અને યંત્રો પર 100% ના દરે ઘસારો મળતો હોવો ન જોઈએ.

4) એસેસી એ તે અંગે નિયત ફોર્મમાં ચાર્ટડ એકાઉન્ટન્ટના પ્રમાણપત્ર સાથે વિગતો રજૂ કરેલી હોય.

વધારાના ઘસારાનો દર : મૂળ પડતરના 20%

(જો 180 દિવસથી ઓછા સમય માટે ઉપયોગ થયો હોય તો ઘસારાનો દર મૂળ પડતરના 10% ગણાશે.)

4. ઘસારાની ગણતરી માટે નીચેની વિગતો ધ્યાનમાં રાખવી :-

(1) મિલકતોનો સમૂહ:-

કલમ-2(11) મુજબ સમાન પ્રકારની મિલકતો જેવી કે મકાન ફર્નિચર, પ્લાન્ટ કે યંત્રો અંગે ઘસારાનો સમાન દર લાગુ થાય છે. મકાન શબ્દમાં જમીનનો સમાવેશ થતો નથી. પ્લાન્ટમાં વહાણ, પુસ્તકો, વાહનો, વૈજ્ઞાનિક સાધનો તેમજ દાક્તરી વાઢકાપના સાધનોનો સમાવેશ થાય છે. ઘસારાને પાત્ર મિલકતોને ચાર ભાગમાં વહેંચવામાં આવી છે.

(1) મકાન, (2) પ્લાન્ટ અને યંત્રો (3) ફર્નિચર (4) અદશ્ય મિલકતો (1/4/1998 કે ત્યાર પછી મેળવેલ હોય ને જ)

(2) મિલકતોની મૂળ પડતર :-

એસેસીની દૃષ્ટિએ મૂળકિંમતમાં એવો પ્રમાણસર ભાગ બાદ થઈ શકે કે જેની પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે ચૂકવણી અન્ય વ્યક્તિ કે સંસ્થા દ્વારા થઈ છે. પ્લાન્ટ અને યંત્રોની ખરીદી અને ગોઠવણી માટે ધંધો શરૂ કર્યા પહેલા ઉછીની લીધેલી મૂડીનું વ્યાજ પણ મિલકતની મૂળ કિંમતમાં ઉમેરાય છે. અમે તે અંગે ઘસારો તથા રોકાણ ભથ્થું મજરે મળે છે. એક રીતે મિલકત વેચનારને બેંક પાસેથી ગેરંટી અપાવવા બદલે બેન્કને ચૂકવેલ કમિશન પણ 'મૂળ કિંમત'માં ઉમેરાય છે.

મિલકતની મૂળ પડતર નીચે પ્રમાણે ગણાશે.

મિલકતની મૂળ પડતર =	રુ.
મિલકતની કુલ ખરીદ કિંમત કે પડતર	✓
(બાદ) મિલકતની ખરીદી કે બાંધકામ માટે જ મળેલ સહાય —	✓
	× ×
(ઉમેરો) + (એ) મિલકતની ખરીદી કે બાંધકામ માટે લીધેલી લોનનું ઉત્પાદન શરૂ થયા તારીખ સુધીનું વ્યાજ (બી) મિલકતની પ્રાપ્તિ માટે થયેલ ખર્ચા દા.ત. લારીભાડું, વીમો વગેરે. (સી) મિલકતની સ્થાપના માટે થયેલ ખર્ચા દા.ત. પ્લેટફોર્મનો ખર્ચ, ટેક્નિકલ ફી વગેરે.	✓ ✓ ✓
મિલકતની મૂળ પડતર	× ×

(3) મિલકતની ઘસારા બાદ કિંમત :-

કોઈ પણ મિલકત સમૂહની ઘસારા બાદ કિંમત એટલે કે તે પાછલા વર્ષની શરૂઆતની ઘસારા બાદ કિંમત. આ રકમમાં પાછલા વર્ષ દરમિયાન ખરીદેલ મિલકતની પડતર ઉમેરાશે અને પાછલા વર્ષ દરમિયાન વેચેલ કે નાશ પામેલ મિલકત અંગે ભંગાર સહિતની ઊપજ બાદ થશે.

પરંતુ આવી બાદ કરવાની રકમ વર્ષની શરૂઆતની ઘસારા બાદ કિંમત + વર્ષ દરમિયાન ખરીદેલ મિલકતની મૂળ કિંમત + વેચેલ મિલકત અંગે ચૂકવેલ કાનૂની ખર્ચ વગેરેની કુલ રકમ કરતાં વધવી જોઈએ નહીં.

5. ઘસારા અંગે મહત્ત્વની જોગવાઈઓ :-

કલમ-32 હેઠળ ઘસારા અંગેની જોગવાઈ નીચે મુજબ છે.

(એ) એસેસીની સંપૂર્ણ કે અંશતઃ માલિકીની દશ્ય મિલકતો જેવી કે મશીનરી, પ્લાન્ટ, ફર્નિચર કે મકાન તેમજ અદશ્ય મિલકતો જેવી કે પેટન્ટસ વગેરે અંગે ફક્ત ઘટતી જતી બાકીની રીતે ઘસારો મજરે મળે છે.

(બી) આવી દરેક મિલકતોના સમૂહ અંગે સમાન દરે ઘસારો મજરે મળે છે.

(4) જે વર્ષમાં મિલકતનું વેચાણ કરવામાં આવે તે વર્ષ માટે ઘસારો ગણતા પહેલા તે મિલકત સમૂહની વર્ષની શરૂઆતની ચોપડે કિંમતમાંથી વેચાણની ઉપજ (ભંગારની ઉપજ સહિત) બાદ કરવામાં આવે છે. પરંતુ બાદ કરવાની આવી રકમ તે મિલકત સમૂહની ચોપડે કિંમત કરતાં વધુ હોય તો તે વધારો મૂડીનફાના શીર્ષક હેઠળ ટૂંકાગાળાના મૂડીનફા તરીકે દર્શાવવામાં આવશે અને કલમ-50ની નવી જોગવાઈ હેઠળ આવા મૂડીનફામાંથી કોઈ કપાત બાદ મળશે નહીં.

6. કલમ-50ની મહત્ત્વની જોગવાઈ :-

આ જોગવાઈ મુજબ કોઈ પણ મિલકત સમૂહ પેઢીની એક અથવા વધુ મિલકતો પાછલા વર્ષ દરમિયાન વેચી દેવામાં આવે તો તે અંગે નીચે મુજબ ગણતરી કરવી.

પાછલા વર્ષની શરૂઆતની ઘસારા બાદ કિંમત	રુ.
+ઉમેરો : પાછલા વર્ષ દરમિયાન ખરીદેલ મિલકતની મુળ કિમત	✓
+ઉમેરો : વર્ષ દરમિયાન વેચેલ મિલકત અંગે થયેલ ખર્ચ	✓
- બાદ : પાછલા વર્ષ દરમિયાન વેચેલ મિલકતની કુલ ઉપજ	✓
= પાછલા વર્ષ માટે મિલકતોની ઘસારા બાદ કિંમત	× ×
- બાદ : ઉપરોક્ત ઘસારા બાદ કિંમત પર નક્કી કરેલ દરે ઘસારો	✓
પાછલા વર્ષની અસર તારીખે ઘસારા બાદ કિંમત	× ×

7. ઘસારાના દર :

આકારણી વર્ષ 2017-18 માટે કેટલીક મિલકતોના ઘસારાના દર નીચે પ્રમાણે છે.

1. **મકાન :** મુખ્યત્ત્વે રહેઠાણ માટે વપરાતા મકાન અંગે 5% રહેઠાણ માટે નહીં વપરાતા મકાન અંગે 10% હંગામી પ્રકારનું બાંધકામ હોય તો 100%
2. **ફર્નિચર અને ફિટિંગ્સ :** ફર્નિચર વગેરે અંગે (ઈલેક્ટ્રિક ફિટિંગ્સ સહિત) 10%

3. **યંત્રો અને પ્લાન્ટ :** આ અંગે સામાન્ય દર 15% નો છે અને અમુક ઉદ્યોગો અને યંત્રો માટે 30%, 40% કે 50% નો છે. પ્રદુષણ નિવારણ માટેના પ્લાન્ટ યંત્રો અંગે 100%ના દરે, કમ્પ્યુટર્સ અને તેના સોફ્ટવેર પર 60% ના દરે, ફ્લોર મિલ, આયર્ન ઍન્ડ સ્ટીલ ઉદ્યોગ, એનર્જી સેવિંગ ડિવાઈસીસ વગેરેમાં 80%ના દરે અને રિફિલ તરીકે વપરાશમાં આવતા કાચ અને પ્લાસ્ટિકના સાધનો અંગે 50%ના દરે ઘસારો મજરે મળશે.

4. **દરિયામાં તરતા વહાણ અંગે :** 20% ના દરે

5. **અદશ્ય મિલકતો :** કૌશલ્ય, પેટન્ટ્સ વગેરે અંગે ઘસારાનો દર 25%નો છે.

ઉદાહરણ-1 :

શ્રીમતી પ્રાથનાના ધંધાનું હિસાબી વર્ષ 2016-17 નું વર્ષ છે. તા.1/4/2016 ના રોજ તેમની માલિકીના પાંચ યંત્રો પૈકી 30% ના દરે ઘસારો મજરે મળે એવા ત્રણ યંત્રોની ચોપડે કિંમત રુ. 4,50,000/- થાય છે. જ્યારે 15%ના દરે ઘસારો મજરે મળે એવા બે યંત્રોની ચોપડે કિંમત રુ. 4,80,000/- થાય છે.

તા. 30/4/2016 ના રોજ રુ. 2,50,000માં ખરીદેલ યંત્ર પર 30%ના દરે ઘસારો મજરે મળવાપાત્ર છે. 30%ના દરે ઘસારો બાદ મળી શકે એવું એક જૂનુ યંત્ર 1/7/2016 ના રોજ રુ. 2,10,000/-માં વેચી દેવામાં આવ્યું હોય તો આ.વ. 2017-18 માટે બંને યંત્ર-સમૂહો માટે કુલ મજરે મળવાપાત્ર ઘસારાની ગણતરી કરો.

જવાબ : આ.વ. 2017-18 માટે મજરે મળવાપાત્ર ઘસારાની ગણતરીનું પત્રક

(I) તા.01/04/2016 ના રોજ પ્રથમ યંત્ર સમૂહ (જેમાં 30% ના દરે ઘસારો મજરે મળી શકે એવા 3 યંત્રો છે.) ની ઘસારા બાદ કિંમત	4,50,000
+ઉમેરો : તા. 30/04/2016 ના રોજ ખરીદેલ યંત્રની મૂળ કિંમત	2,50,000
	7,00,000
બાદ : તા. 01/07/2016 ના રોજ વેચેલ યંત્રની ઉપજ	2,10,000
પાછલા વર્ષ માટે ઘસારાની ગણતરી માટેનો આધાર	4,90,000
બાદ : પા. વર્ષ 2016-17 નો ઘસારો (4,90,000 ઠ 30%)	1,47,000
	3,47,000
(II) તા. 1/4/2016 ના રોજ દ્વિતીય યંત્ર સમૂહ (જેમાં 15% ના દરે ઘસારો મજરે મળી શકે એવા 2 યંત્રો છે.) ની ઘસારા બાદ કિંમત	4,80,000
બાદ : આ. વ. 2016-17 નો ઘસારો (9,60,000 ઠ 15%)	72,000
તા. 31/3/2007ની ઘસારા બાદ કિંમત (3,47,000 + 72,000)	2,19,000

ઉદાહરણ-2 : મેસર્સ લક્ષ્મી ટ્રેડર્સની માલિકીના બે મકાનોની તા. 1/04/2016 ના રોજની ચોપડે કિંમત 7,50,000 છે. આ બંને મકાનો અંગે મજરે મળવાપાત્ર ઘસારાનો દર 10% છે. તા. 31/12/2016 ના આ પૈકીનું એક મકાન રુ. 15,00,000માં વેચી દેવામાં આવ્યું હતું અને તે પહેલા તા. 1/06/2016 માં રોજ રુ. 6,25,000 ની કિંમતનું (10% ના દરે ઘસારો મજરે મળી શકે તેવું) બીજુ મકાન ખરીદ્યું હતું.

આ.વ. 2017-18 માટે મજરે મળવાપાત્ર ઘસારા અંગે શું પરિસ્થિતિ છે ? તે જણાવો.

જવાબ : મજરે મળવાપાત્ર ઘસારાની ગણતરી :

પા.વ. 2016-17 આકારણી વર્ષ 2017-18

વિગત	રકમ રુ.
તા. 1/4/2016 ના રોજ બે મકાનોની ઘસારા બાદ કિંમત	7,50,000
+ ઉમેરો : 1/6/2016 ના રોજ ખરીદેલ મકાનની મૂળ કિંમત	6,25,000
	13,75,000
બાદ : જૂના મકાનની 31/12/2016 ના રોજ વેચાણ કિંમત રુ. 13,75,000 થી વધુ છે. તેથી તે પૈકી ફક્ત રુ. 13,75,000 જ બાદ મળશે.	13,75,000
તા. 31/3/2017 ના રોજ પૂરા થતા વર્ષ માટે ઘસારા બાદ કિંમત	
નોંધ : ઘસારા બાદ કિંમત શૂન્ય છે. તેથી આ મિલકત સમૂહ અંગે 2016-17 ના પાછલા વર્ષ માટે ઘસારો મજરે મળશે નહી.	

4.8 કરવેરાના હેતુથી હિસાબોનું ઑડિટ

આવકવેરાધારાની કલમ-44 એબી ની જોગવાઈ મુજબ નીચે જણાવેલ દરેક શખસે તેના હિસાબોનું ઑડિટ કરાવવું ફરજીયાત બનાવવામાં આવ્યું છે.

(1) જે શખસના ધંધાનું પાછલા વર્ષનું કુલ વેચાણ કે કુલ પ્રાપ્તિ રુ. 1 કરોડથી વધુ હોય.

(2) જે શખસના વ્યવસાયની પાછલા વર્ષની કુલ પ્રાપ્તિ રુ. 50,00,000 થી વધુ હોય.

(3) જે શખસે પાછલા વર્ષની ધંધાની આવક અંગે કલમ-44બી, 44બીબી કે 44બીબીબી હેઠળ તેના ધંધાનો નફો કે લાભ ચોપડે ગણેલ નફા કે લાભ કરતાં ઓછો હોવાનો દાવો રજૂ કર્યો હોય અથવા

(4) જે શખસના ધંધાનો કલમ-44એડી હેઠળ ગણેલ નફો ચોપડે ગણેલ નફા કરતાં ઓછો છે. એવો દાવો રજૂ કર્યો હોય અને પાછલા વર્ષની તેની આવક નિયત મર્યાદા કરતાં વધુ હોય.

ઉપરોક્ત સંજોગોમાં તે શખસે ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટ પાસે તેના ધંધાનું ઑડિટ કરાવીને ઑડિટ રિપોર્ટ સાથે નિયત સમય મર્યાદામાં અને નક્કી કરેલ ફોર્મમાં રજૂ કરવાનું હોય છે. જો ઉપર મુજબ કરવેરા ઑડિટ કરાવવામાં કસૂર થાય તો તે એસેસીએ તેના કુલ વેચાણ કે કુલ પ્રાપ્તિના 1/2% લેખે થતી રકમ અથવા રુ. 1,50,000/- બે માંથી જે રકમ ઓછી હોય તે દંડ તરીકે ચૂકવવાની જવાબદારી બને છે.

7.9 ધંધાની કરપાત્ર આવક દર્શાવતું પત્રક

વિગત	રકમ રુ.	રકમ રુ.
નફા-નુકશાન ખાતા મુજબ ચોખ્ખો નફો (નફો+, નુકશાન-)		✓
બાદ : અન્ય શીર્ષક હેઠળની આવક(જે એસેસીએ પેઢીના નફા નુકશાન ખાતે જમા કરેલી છે.)		
1. મકાન-મિલકતની આવક	✓	
2. મૂડી નફો	✓	
3. અન્ય સાધનોની આવક(જામીનગીરીનું વ્યાજ)	✓	✓
		××
બાદ : અન્ય આવકો જે કરપાત્ર નથી. (જે એસેસીએ પેઢીના નફા નુકશાન ખાતે જમા કરેલી છે.)		
1. અગાઉ મંજુર નહી થયેલ ઘાલખાધ વસૂલાત (કરપાત્રા નથી)	✓	
2. સંપૂર્ણ કરમુક્ત એવી જામીનગીરીનાં વ્યાજની આવક	✓	✓
		××
ઉમેરો : મજરે નહી મળે તેવા ખર્ચાઓ(જે એસેસીએ પેઢીના નફા નુકશાન ખાતે ઉધારેલ છે.)		
1. અનામતો અને જોગવાઈઓ	✓	
2. આવકવેરો, સંપત્તિવેરો(વેચાણવેરો કે જકાત નહી)	✓	
3. મૂડી ખર્ચા	✓	
4. મૂડી નુકશાન	✓	
5. દાન અને સખાવતો	✓	
6. અન્ય શીર્ષક હેઠળની આવકના ખર્ચાઓ	✓	
7. અંગત ખર્ચા	✓	
8. માલિકની મૂડીનું વ્યાજ, તેનો પગાર	✓	
9. અમાન્ય ઘસારો	✓	
10. ભાગીદારને ચૂકવેલ રકમ(ભાગીદારી પેઢીમાં જ)	✓	
11. ભૂતકાળની ખોટ	✓	
12. કવિદાની મર્યાદા ઉપરાંતના અન્ય ખર્ચાઓ (દા.ત. 20000 થી વધુની રોકડમાં ચૂકવણીના 100%)	✓	✓
		××
બાદ : એસેસીએ મજરે નહી માંગેલ માન્ય ધંધાકીય ખર્ચ		✓
		××
ઉમેરો : નફા નુકશાન ખાતે જમા નહી કરેલ ધંધાકીય આવકો		✓
ધંધાની કરપાત્ર આવક		××

ઉદાહરણ : 3 માર્મિક મોબાઈલ ડીલરનું તા.31/3/2017 ના રોજ પૂરા થતા વર્ષનું નફાનુકશાન ખાતુ નીચે પ્રમાણે છે.

ભાડું	1,80,000	કાચો નફો	19,43,500
સ્ટાફનો પગાર	10,82,000	મોબાઈલ ભાડું	2,59,500
દિવાળી અને પૂરાનો ખર્ચ	12,000	ભાડે આપેલ મકાનની	
લોનનું વ્યાજ	1,20,000	આવક (મળેલ ભાડું)	3,60,000
પરચૂરણ ખર્ચ	67,000	પરચૂરણ આવક	26,000
ઘાલખાધ	7,500	કમિશન	37,000
ધર્માદા	11,000		
ઘાલખાધ અનામત	22,000		
સ્થાનિક કરવેરા	6,000		
મનોરંજન ખર્ચ	8,500		
આગથી માલનું નુકશાન	14,000		
ચોખ્ખો નફો	10,96,000		
	26,26,000		26,26,000

અન્ય વધારાની માહિતી :-

(1) ચૂકવેલ ભાડાની રકમમાં રુ. 42,000ની રકમ એસેસીની પોતાની માલિકીના દુકાનના ભાડા અંગેની છે.

(2) સ્ટાફના પગારની રકમમાં એસેસીના ગ્રૅજ્યુએટ પુત્રને આપેલ પગારના રુ. 96000 નો સમાવેશ થાય છે. એસેસીનો પુત્ર ધંધામાં ખંડ સમયની સેવાઓ આપે છે.

(3) એસેસીએ તેની પત્ની પાસેથી લીધેલ લૉન (સ્ત્રી ધનમાંથી નથી) પર વ્યાજના રુ. 25000 ચૂકાયા હતા. જેનો લૉનના વ્યાજમાં સમાવેશ થાય છે.

(4) દાણચોરીના વિદેશી મોબાઈલનું વેચાણ કરવાથી રુ. 1,60,000નો નફો થયો હતો જે ચોપડે દર્શાવેલ નથી.

(5) સ્થાનિક કરવેરામાં રુ. 3000/- ભાડે આપેલ મિલકતો અંગેના છે. આકારણી વર્ષ 2017-18 માટેની ધંધાની કરપાત્ર આવક ગણો.

જવાબ : માર્મિક મોબાઈલ ડીલરની ધંધાની કરપાત્ર આવકની ગણતરી :

વ્યક્તિ : પાછલું વર્ષ : 2016-17

સામાન્ય રહીશ : આકારણી વર્ષ : 2017-18

નફાનુકશાન ખાતા પ્રમાણે ચોખ્ખો નફા		10,96,000
બાદ : મળેલ ભાડું (મકાન મિલકતની આવકના શીર્ષક હેઠળ આકારણી માટે)		3,60,000
		7,36,000
ઉમેરો : મજરે ન મળી શકે એવા ખર્ચા અને નફા નુકશાન ખાતે નહી દર્શાવેલ છતાં કરપાત્ર હોય તેવી આવક		
ધર્માદા	11,000	
પોતાની માલિકીની દુકાનનું ભાડુ(નામંજૂર)	42,000	
ભાડે આપેલ મિલકતો અંગેના વેરા	3,000	
ગ્રેજ્યુએટ પુત્રનો 1/2 પગાર(ખંડ સમય માટેનો)	48,000	
ઘાલખાધ અનાતમ	22,000	
પત્ની પાસેથી લીધેલી લોનનું વ્યાજ	25,000	
દાણચોરીના રેડિયાના વેચાણનો નફો	1,60,000	3,11,000
	ધંધાની કરપાત્ર આવક	10,47,000

ઉદાહરણ : 4 શ્રીમતી પ્રાથર્ના પટેલ અમદાવાદના એક જાણીતા એડવોકેટ છે. તેઓ પોતાના ચોપડા રોકડ પદ્ધતિએ રાખે છે. તેમના 31/3/2017 ના રોજ પૂરા થતા પાછલા વર્ષની નીચેની માહિતી પૂરી પાડે છે.

આવક-જાવક ખાતું

આવક	રુ.	જાવક	રુ.
બાકી આગળ લાવ્યા	1,12,000	ઓફિસના સાધનોની ખરીદી	2,40,000
અસીલો પાસેથી ફી :		મોટરકારના ખર્ચા	1,40,000
2014-15	5000	ઓફિસ ખર્ચા	2,62,000
2015-16	10,000	કર્મચારીઓનો પગાર	14,51,000
2016-17	21,60,000	ચૂકવેલ આવકવેરા	65,000
અસીલો તરફથી મળેલ ભેટ	50,000	લોન પર વ્યાજ	11,000
અસીલો પાસેથી લોન	50,000	પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં ફાળો	61,500
		લોન પરત કરી	1,50,000
		બાકી આગળ લઈ ગયા	6,500
	23,87,000		**23,87,000**

વધારાની માહિતી :

(1) મોટરકારનો ઘસારો રુ. 30,000 ગણવાનો છે.

(2) મોટરકારનો 20% ભાગ અંગત વપરાશ માટે થાય છે.

(3) રુ. 60,000 ની ફી મળવાની બાકી છે.

(4) ઑફિસના સાધનો અંગે 10% ઘસારો માંડી વાળવાનો છે.

આકારણી વર્ષ 2017-18 માટેની ધંધો કે વ્યવસાયની કરપાત્ર આવકની ગણતરી કરો.

જવાબ : શ્રીમતી પ્રાર્થના પટેલનું ધંધા કે વ્યવસાયની કરપાત્ર આવક દર્શાવતું પત્રક

વ્યક્તિ : સામાન્ય રહીશ   પાછલા વર્ષ : 2016-17

આકારણી વર્ષ : 2017-18

ધંધા કે વ્યવસાયનો નફો :	રુ.	રુ.
અસીલો પાસેથી ફી (5,000 + 10,000 + 2,16,000)	21,75,000	
અસીલો તરફથી મળેલી ભેટ	50,000	22,25,000
બાદ : મજરે મળે એવા ખર્ચાઓ :		
ઓફિસમાં સાધનો અંગે ઘસારો (2,40,000 ના 10%)	24,000	
મોટરકારના ખર્ચા (1,40,000 ના 80%)	1,12,000	
ઓફિસ ખર્ચા	2,62,000	
કર્મચારીનો પગાર	14,51,000	
લોન પરનું વ્યાજ	11,000	
મોટરકારનો ઘસારો (30,000 ના 80% ધંધાનો)	24,000	18,84,000
ધંધા કે વ્યવસાયની કરપાત્ર આવક		3,41,000

શ્રીમતી પ્રાર્થના પટેલ રોકડ પદ્ધતિથી હિસાબો રાખતી હોવાથી મળવાની બાકી ફી 60,000 આવકમાં ઉમેરાશે નહીં.

ઉદાહરણ : 5 આવકવેરા કાયદા 1961 હેઠળ નીચે જણાવેલ ખર્ચો ધંધા કે વ્યવહારની કરપાત્ર આવક ગણતી વખતે મજરે મળશે કે નહીં તે જણાવો.

1. પેઢીના મેનેજરને વાર્ષિક રુ. 2,40,000 નો પગાર ચૂકવો છે. અને મેનેજરને આપેલ મફત રહેઠાણની સવલત અંગે માલિકે રુ. 60,000 ના ખર્ચા પણ ભોગવ્યા છે.
2. 2016-17 દરમિયાન 4 વર્ષની મુદત માટે પેટન્ટ હક્કની ખરીદી અંગેનો ખર્ચ રુ. 1,70,000
3. 2015-16 ના હિસાબી વર્ષની વેચાણવેરાની જવાબદારી અંગે તા.31/3/2017 ના રોજ પૂરા થતા વર્ષના નફા-નુકશાન ખાતુ રુ. 22,000 ની જોગવાઈ ઉધારેતી હતી.
4. રુ. 60,000 નો માલ આગથી બળી જવાથી થયેલ નુકશાનની પૂરેપૂરી રકમ નફા-નુકશાન ખાતે ઉધારેલી છે.
5. 2016-17 દરમિયાન પાંચ વર્ષ માટે ટેક્નિકલ જાણકારી પ્રાપ્ત કરવા માટે ચૂકવેલ રકમ રુ. 5,00,000.
6. 2016-17 દરમિયાન માન્ય સંશોધન માટે સ્થાપયેલ લેબોરેટરી પાસેથી પાંચ વર્ષ માટે ધંધા માટે ટેક્નિકલ જાણકારી મેળવવા ચૂકવેલ રકમ રુ. 6,00,000.
7. ધંધાના મકાનના બાંધકામ માટે ઉછીની લીધેલી રકમ પર ચૂકવેલ વ્યાજ રુ. 2,50,000.

જવાબ :

(1) મૅનેજરનો પગાર તથા સવલત તરીકે આપેલ મકાન અંગેના તમામ ખર્ચા (2,40,000 + 60,000) ધંધાની આવક સામે મજરે મળવાપાત્ર છે.

(2) તા. 31/3/98 પછી ધંધા માટે મેળવેલ પેટન્ટ્સની ખરીદ કિંમત મૂડીખર્ચ ગણાય અને તે અંગે દર વર્ષે $\frac{1}{4}$ ભાગનો ઘસારો ધંધાની આવક સામે મજરે મળવાપાત્ર છે.

(3) વેચાણવેરા અંગેની જવાબદારી માટે નફાનુકશાન ખાતે ઉધરેલી જોગવાઈ મજરે મળે એવો ખર્ચ ગણાય નહીં. કલમ-43બ ની જોગવાઈ મુજબ કરવેરાની રકમ જે વર્ષમાં ખરેખર ચૂકવાય ત્યારે જ બાદ મળે.

(4) ધંધા માટેનો સ્ટોક મૂડી મિલકત નથી તેથી તે અંગેનું નુકશાન ધંધાની આવક સામે મજરે મળે એવો ખર્ચ છે.

(5) ધંધા માટે તા. 31/3/1998 પછી ટેકનિકલ જાણકારી મેળવવા અંગે એક સામટી રકમ ચૂકવી હોય તો તે વપરાશના હક મુજબ 5 વાર્ષિક હપ્તામાં ઘસારો બાદ મળશે.

(6) જો આવી ટેકનિકલ જાણકારી કલમ-32(2બી)માં જણાવેલ માન્ય લેબોરેટરી, યુનિવર્સિટી કે અન્ય સંસ્થામાં વિકસાવવામાં આવી હોય તો તેની ખરીદી અંગે એસેસીએ તા.31/3/1998 પછી ચૂકવેલી રકમ તેના ઉપયોગના અધિકારના વર્ષોમાં સરખે ભાગે ઘસારા તરીકે મજરે મળશે.

(7) ધંધાના મકાનના બાંધકામ માટે ઉછીની લીધેલી રકમ પર ચૂકવેલ વ્યાજ ધંધાની આવક સામે મજરે મળવાપાત્ર ખર્ચ છે.

<u>સ્વાધ્યાય</u>

1. ધંધા-વ્યવસાયનો નફો કે લાભના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર આવકોની જણાવો.
2. ધંધા-વ્યવસાયનો નફો કે લાભ શીર્ષક હેઠળની આવકમાંથી મજરે મળી શકે તેવા ખર્ચાઓ જણાવો.
3. ધંધાની આવકમાંથી થતા નફા અને લાભો ઉપર આવકવેરાને પાત્ર રકમની ગણતરી કરતી વખતે કયા ખર્ચાની રકમ મળી શકે છે. તેના પાંચ ઉદાહરણ આપો.
4. ધંધા વ્યવસાયની આવક પર ટૂંકનોંધ લખો.
5. ધંધાના નફાના શીર્ષક હેઠળ મજરે મળતી દસ આઈટમ જણાવો.
6. **યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી જવાબ આપો.**

1. ભાગીદારે પેઢીને આપેલ લૉન કે મૂડી પર તેને મળતાં વ્યાજ અંગે તેની કરપાત્રતા શુ હશે ?
   a. અન્ય સાધનોની આવકના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર ગણાય.
   b. ધંધા કે વ્યવસાયના નફા કે લાભના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર ગણાય
   c. લોનનું વ્યાજ અન્ય સાધનોની આવકના શીર્ષક હેઠળ તથા મૂડીનું વ્યાજ ધંધા કે વ્યવસાયના નફા કે લાભના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર ગણાય.
   d. બંને કલમ 10(2 એ) હેઠળ કરમુક્ત ગણાય.
2. ધંધા કે વ્યવસાયના શીર્ષક હેઠળ આવકની હિસાબી નોંધ રાખવા માટે એસેસીએ નીચે જણાવેલ પદ્ધતિઓ પૈકી કઈ પદ્ધતિનો અમલ કરવાનો હોય છે ?
   a. ફક્ત રોકડ પદ્ધતિ
   b. ફક્ત વેપારી હિસાબી પદ્ધતિ
   c. વેપારી હિસાબી પદ્ધતિ અથવા રોકડ પદ્ધતિ
   d. મિશ્ર પદ્ધતિ
3. નીચે જણાવેલ હિસાબી ધોરણો પૈકી કયું ધોરણ એસેસીએ તેના ધંધા કે વ્યવસાયના શીર્ષક હેઠળની આવકોની નોંધ માટે અમલ કરવાનું હોય છે.
   1) ઈન્સ્ટિટ્યુટ ઓફ ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટસ ઓફ ઈન્ડિયાએ નક્કી કરેલ હિસાબી ધોરણ
   2) કેન્દ્ર સરકારે જાહેર કરેલ હિસાબી ધોરણ
   3) જે તે રાજ્યમાં પ્રવર્તમાન પારંપરિક હિસાબી ધોરણ
   4) વિવેકપૂર્ણ હિસાબી ધોરણ

4. કોઈ ખાસ ધંધાને લગતો અગાઉના આકારણી વર્ષનો આગળ ખેંચી લાવેલ અસમાવિષ્ટ ઘસારો નીચે જણાવેલ આવક સામે માંડી વાળવામાં આવશે.

   a. જે તે ખાસ ધંધાની આવક સામે

   b. કોઈ પણ ધંધાની આવક સામે

   c. આવકના કોઈ પણ શીર્ષક હેઠળની આવક સામે

   d. ધંધા કે વ્યવસાયના શીર્ષક હેઠળની આવક અપૂરતી હોય તો અન્ય કોઈ પણ શીર્ષક હેઠળની આવક સામે.

5. એસેસીના પોતાના ધંધા સંબંધિત વૈજ્ઞાનિક સંશોધન માટે તેણે ચૂકવેલ ખર્ચ અંગે કલમ-35 હેઠળ કપાત મેળવવા માટેની કઈ શરત છે.

   a. મહેસૂલી ખર્ચ હોય તો જ કપાત મળે.

   b. મૂડી ખર્ચ હોય તો જ કપાત મળે.

   c. મહેસૂલી તથા મૂડીખર્ચ – બંને અંગે કપાત મળે

   d. જમીનની ખરીદી કિંમત સિવાય મહેસૂલી તથા મૂડીખર્ચ બંને અંગે કપાત મળે.

6. નીચે આપેલ વિધાનો પૈકી કયું વિધાન સાચું છે ?

   a. જો પૂરતો નફો હોય તો જ એસેસીના અંગત ખર્ચા ધંધાની આવક સામે મજરે મળી શકે.

   b. નવા પ્લાન્ટ અને મશીનરીની ગોઠવણી અંગે એન્જિનિયરને ચૂકવેલ પગાર મજરે મળે તેવો ધંધાકીય ખર્ચ ગણાય.

   c. નિષ્ક્રિય ભાગીદારને ચૂકવેલ બોનસ પેઢીનો મજરે મળે એવો ખર્ચ ગણાય નહીં.

   d. ધંધાકીય હેતુ માટે લૉન મેળવવા અંગે ચૂકવેલ કમિશન મૂડી પ્રકૃતિનો ખર્ચ હોવાથી મજરે મળે એવો ખર્ચ ગણાય નહીં.

7. પ્લાન્ટ અને યંત્રોની તા. 1-4-2016 ના રોજની ચોપડે કિંમત રુ. 90,000 હતી. આ પૈકીનું 22,500 ની -ચોપડે કિંમતનું યંત્ર તા. 1-7-2016 ના રોજ રુ. 25000 માં વેચ્યું હતું. તા. 1-9-2016 અને તા.1-1-2017 ના રોજ રુ. 20,000 અને રુ.40,000ના નવા યંત્રો ખરીદ્યા હતા. ઘસારાનો દર 15%નો છે.

   આકારણી વર્ષ 2017-18 માટે પ્લાન્ટ અને મશીનરી પર મજરે મળવાપાત્ર ઘસારો કેટલો ગણાય.

   A. રૂ. 19125

   B. રૂ. 15750

   C. રૂ. 14469

   D. રૂ. 18750

8. નીચે આપેલી આવકો પૈકીની કઈ આવક ધંધાની આવકના શીર્ષક હેઠળ ગણાતી નથી.

   A. ઝવેરાતના વેપારી દ્વારા ઝવેરાત ભાડે આપવાથી થતી આવક

   B. ફર્નિચરના વેપારી દ્વારા ફર્નિચર ભાડે આપવાથી થતી આવક

   C. જમીન-મકાનની ખરીદ-વેચાણ કરનારને મકાન ભાડે આપવાથી થતી આવક

   D. ઉપર પૈકી એક પણ નહીં.

9. ધંધા કે વ્યવસાયની આવકના સંદર્ભમાં નીચે જણાવેલ ખર્ચાઓ પૈકી કયો ખર્ચ મજરે મળવાપાત્ર નથી.

A. આવકવેરો

B. વેચાણવેરો

C. સેવાકર

D. આ પૈકી એક પણ નહીં.

10. ધંધાની કરપાત્ર આવકની ગણતરી વખતે આખર સ્ટોકના ઓછા મૂલ્યાંકન અંગે શી અસર નોંધવામાં આવશે ?

A. તફાવતની રકમ ચોખ્ખા નફામાંથી બાદ કરવી.

B. તફાવતની રકમ ચોખ્ખા નફામા ઉમેરવી

C. કોઈ અસર દર્શાવવાની જરૂરી નથી.

D. ઉપર પૈકી એકપણ નહીં.

જવાબ : (1) B (2)C (3)B (4)D (5)D (6)C (7)B (8)C (9)A (10)B

7. એક ફેક્ટરીની નીચેની માહિતી આપવામાં આવી છે. જેના માલિક શ્રી કરન છે. તા.31/3/2017 ના રોજનું પૂરા થતાં વર્ષનું નફા-નુકશાન ખાતુ નીચે આપવામાં આવ્યું છે.

વિગત	રુ.	વિગત	રુ.
શરૂઆતનો સ્ટોક	5,00,000	વેચાણ	80,00,000
ખરીદી	50,00,000	ભાડું મળ્યું	9,00,000
મજૂરી	20,00,000	આખરનો સ્ટોક	7,00,000
ઓડિટ ફી	20,000	ઘાલખાધ પરત	
ભાડે આપેલ મકાનનો મરામતખર્ચ	5,98,000	(જે પૈકી રુ. 10,000 ની રકમ અગાઉના વર્ષમાં મંજૂર થઈ ન હતી)	રુ. 000
ઉઘરાણી ખર્ચ(ભાડા અંગે)	42,000		
સામાન્ય ખર્ચ	30,000		
લોન અંગે કમિશન	10,000		
ઘાલખાધ અનામત	40,000		
ઘાલખાધ	50,000		
મૂડીનું વ્યાજ	1,40,000		
સ્ટાફ કલ્યાણ ફંડમાં ફાળો	50,000		
આવકવેરાની જોગવાઈ	1,50,000		
ઘસારો(માન્ય)	65,000		
ભાવિ જોખમ માટેનું અનામત	30,000		
ચોખ્ખો નફો	9,00,000		
	96,25,000		96,25,000

ઉપરની માહિતી પરથી આકારણી વર્ષ 2017-18ની ધંધાની કરપાત્ર આવક શોધો.

જવાબ : ધંધાની કરપાત્ર આવક રુ. 9,90,000

(1) ભાડે આપેલ મકાનનું ભાડું મકાન-મિલકતોની આવકના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર આવક ગણાય અને મકાન મરામત અને ઉઘરાણી અંગે ચૂકવેલ ખર્ચ ધંધાની આવક સામે ધ્યાનમાં લેવાશે નહીં. (2) ઘાલખાધ પરતની આવક પૈકી રુ. 10,000 ની રકમ જે અગાઉમાં વર્ષોમાં નુકશાન તરીકે મંજૂર થઈ નથી. તે પાછલા વર્ષની કરપાત્ર આવક ગણાય નહીં. (3) આવકવેરાની જોગવાઈ, ઘાલખાધ અનામત કે ભાવિ જોખમ માટેનું અનામત મજરે મળી શકે નહીં. (4) મજરે ન મળી શકે તેવી રકમ(જે ચોખ્ખા નફામાં ઉમેરો) રુ. 1,00,000 અને આ શીર્ષક હેઠળ

કરપાત્ર નથી તેવી રકમો(જે બાદ કરો) રુ. 9,10,000.

8. ડો. જનકના તા.31/3/2017 ના રોજ પૂરા થતા વર્ષના રોકડ ખાતા પરથી તેમના ધંધા-વ્યવસાયની કરપાત્ર આવક નક્કી કરો.

વિગત	રુ.	વિગત	રુ.
શરૂની બાકી	25,000	સ્ટાફ પગાર	5,20,000
ઓપરેશનની આવક	6,00,000	હોસ્પિટલનો વીમો	30,000
કન્સલ્ટિંગ ફી	5,00,000	મેગેઝિનની ખરીદી	25,000
દવાનું વેચાણ	40,000	દવાની ખરીદી	60,000
હોસ્પિટલની આવક	3,00,000	સાધનોની ખરીદી(1/4/16)	1,80,000
વિઝિટ ફી	50,000	વ્યવસાયવેરો	3,000
સાધનોનું વેચાણ(1/6/16)	10,000	એમ્બ્યુલન્સ ખર્ચ	1,37,000
દર્દીઓ તરફથી બક્ષિસ	15,000	કોન્ફરન્સ ફી	20,000
પગાર(મેડિકલ ઈન્સ્ટિટ્યુટમાંથી)	2,60,000	મોટર ખર્ચ	40,000
		ઘરખર્ચ	8,60,000
ડિવિડન્ડ	10,000	આવકવેરો	85,000
મકાનનું ભાડું(ભાડે આપેલ)	1,20,000	આખર બાકી(ઓવરડ્રાફ્ટ)	-60,000
	19,30,000		19,30,000

(1) સ્ટાફ પગારમાં પત્નીનો પગાર રુ. 30,000 સમાયેલ છે. પત્ની કોઈ જ સેવા આપતા નથી.

(2) મોટરનો 1/4 વપરાશ અંગત હેતુ માટે છે.

(3) સાધનોની શરૂની ઘસારા બાદ કિંમત રુ. 25,000 હતી. ઘસારાનો દર 20% છે.

જવાબ : ધંધા કે વ્યવસાયની આવકના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર આવક રુ. 1,41,000.

(1) સાધનો અંગે માન્ય ઘસારો = શરૂની ઘસારા બાદ કિંમત રુ. 25000 + ખરીદી રુ. 1,80,000 – વેચાણ રુ. 10,000 = રુ. 1,95,000 નાં 20% = રુ. 39,000 (2) વ્યાવસાયિક આવકો = રુ. 6,00,000 + રુ. 5,00,000 + રુ. 40,000 + રુ. 3,00,000 + રુ. 50,000 + રુ. 15,000(બક્ષિસ) = રુ. 15,05,000.

(3) મજરે મળે તેવા ખર્ચા = પગાર રુ. 5,20,000 + વીમો રુ. 30,000 + રુ. 25,000 + દવાઓ રુ. 60,000 + રુ. 3000 + રુ. 1,37,000 + રુ. 20,000 + 3/4 મોટર ખર્ચ રુ 30,000 + ઘસારો રુ. 39,000 = રુ. 13,64,000.

9. શ્રી દેવાંશનું તા. 31/3/2017 ના રોજ પૂરા થતા વર્ષનું નફા-નુકશાન ખાતું નીચે મુજબ છે. જેના પરથી આકારણી વર્ષ 2017-18 માટે ધંધાની કરપાત્ર આવકની ગણતરી કરો.

વિગત	રુ.	વિગત	રુ.
વીમો	10,000	કાચો નફો	1,75,000
લોનનું વ્યાજ	15,000	પરચૂરણ આવક	8,000
મૂડીનું વ્યાજ	12,000	સરકારી જામીનગીરીનું વ્યાજ	5,000
પગાર	30,000		
ભાડું-વેરા	10,000		
મોટર-ખર્ચા	9,000		
કાનૂની ખર્ચા	2,000		
મૂસાફરી ખર્ચા	50,000		
ચોખ્ખો નફો	50,000		
	1,88,000		**1,88,000**

વધારાની માહિતી :

(1) વિમા પૈકી રુ. 2000 અંગત જીવન વિમાના છે.

(2) તા.1/4/2016 ના રોજ મોટરની ઘસારા બાદ કિંમત રુ. 75,000 હતી. 20% ના દરે ઘસારો મજરે મળે છે. મોટરનો વપરાશ 1/3 અંગત ગણાવો.

(3) તા.1/4/16 ના રોજ જાહેરાત અંગે રુ. 35,000 નો ખર્ચ ચૂકવ્યો. આનો લાભ પાંચ વર્ષ સુધી રહેવાનો છે.

(4) તા. 1/1/17 ના રોજ રુ. 3,44,000 ની કિંમતના નવા યંત્રો ખરીદ્યાં જે અંગે મુસાફરી ખર્ચ રુ. 6000 થયો જેનો સમાવેશ ઉપર જણાવેલ રુ. 50,000 ના મુસાફરી ખર્ચામાં થયો છે. યંત્રો પર 20% ઘસારો મજરે મળી શકે છે.

(5) આકારણી અધિકારીએ પાછલા વર્ષ 2016-17 ની ઘાલખાધ રુ. 4889 માન્ય રાખેલ છે. જે ઉપર નોંધેલ નથી.

જવાબ : (ધંધા-વ્યવસાયની કરપાત્ર આવક 11,111)

(1) નફા નુકશાન મુજબનો નફો રુ. 50,000 + મજરે ન મળે એવા ખર્ચા રુ. 23,000 (રુ. 2000 + રુ. 12000 + રુ. 3000 + રુ. 6000) – રુ. 73,000 – અન્ય શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર હોય અથવા જે ખર્ચા મજરે મળે તેમ છે પરંતુ. નફા નુકશાન ખાતે ઉધાર્યા નથી. રુ. 81,889 (વ્યાજ 5000 + ઘસારો 10,000 + જા. પ. પ્રમાણસર 7000 + યંત્રોનો અડધા દરે ઘસારો 35,000 + નહીં નોંધેલ ઘાલખાધ 4889) = રુ. 11,111).

10. ડો. નિશાંતની નીચેની માનુસી પરથી આકરણી વર્ષ 2017-18 માટે તેમની ધંધા વ્યવસાયની આવકના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર આવકની ગણતરી કરો.

ઉધાર જમા

તા.31/3/2017 ના રોજ પૂરા થતાં વર્ષનું આવક-જાવક ખાતુ.

આવક	રુ.	જાવક	રુ.
		હોસ્પિટલ ભાડું	3,60,000
બાકી આગળ લાવ્યા	60,000	સ્ટાફ પગાર	6,90,000
વિઝિટ ફી	90,000	મોબાઈલ બિલ	18,000
તપાસ ફી	11,10,000	વર્તમાનપત્રો મેગેઝિન	4,000
દવાનું વેચાણ	1,20,000	પુત્ર માટે બાઈક્ની ખરીદી	2,00,000
ઓપરેશન ચાર્જિસ	10,80,000	તબીબી સામયિકો	10,000
ઓપરેશન થિયેટરનું ભાડું	45,000	મોટરકારનો ખર્ચ	60,000
જન્મદિવસની ભેટ	5,000	મ્યુનિસિપલ ટેક્ષ	28,000
શેરના વેચાણની આવક	45,000	મુસાફરી ખર્ચ(અંગત)	12,000
જમીન વેચાણની આવક	1,80,000	જૈવિક કરારના નિકાલનો ખર્ચ	9,000
વ્યાજ અને ડિવિડન્ડ	52,500	વીમા પ્રીમિયમ(જીંદગીનું)	15,000
વાઢકાપના સાધનોનું વેચાણ	30,000	દવાની ખરીદી	2,40,000
દર્દીઓ પાસેથી મળેલ ભેટ	30,000	વાઢકાપના સાધનોની ખરીદી(1/7/2016)	1,20,000
		એર કન્ડિશન્ડ પ્લાન્ટ(1/9/2016)	8,85,500
		બાકી આગળ લઈ ગયા	96,000
	28,47,500		28,47,500

વધારાની માહિતી :

1. મોબાઈલ બિલમાં રુ. 3000 અંગત વપરાશના છે.
2. દવાઓનો શરૂઆતનો સ્ટોક રુ. 30,000 અને આખર સ્ટોક રુ. 45,000 હતો.
3. મોટરકારનો ઉપયોગ અંગત અને વ્યવસાય બંને હેતુ માટે સરખે ભાગે થાય છે.
4. વાઢકાપના સાધનોની શરૂઆતની ઘસારા બાદની બાકી રુ. 1,50,000 હતી. મજરે મળવાપાત્ર ઘસારો 20% વાર્ષિક છે.
5. મ્યુનિસિપલ ટેક્સમાં રુ. 20,000 રહેઠાણના મકાનના છે.
6. એરકન્ડિશન્ડ પ્લાન્ટ પર ઘસારાનો દર 15% નો છે.

જવાબ : ધંધા કે વ્યવસાયનો નફો શીર્ષક હેઠળની કરપાત્ર નફાની રકમ રુ. 8,52,175.

(1) જન્મદિવસની ભેટ, શૅરના વેચાણની આવક, જમીન વેચાણની આવક તથા વ્યાજ અને ડિવિડન્ડની આવક આ શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર ગણાશે નહીં, પરંતુ દર્દીઓ પાસેથી મળેલ ભેટ ધંધાની કરપાત્ર આવક ગણાશે.

(2) પુત્ર માટે બાઈકની ખરીદી, અંગત મુસાફરી ખર્ચ, પોતાની જિંદગીનું વિમા પ્રીમિયમ, મૉબાઈલ બિલ પૈકી અંગત વપરાશની રકમ અને અંગત રહેઠાણના મકાનનો મ્યુનિસિપલ ટેક્ષ આ શીર્ષક હેઠળ મજરે મળે તેવા ખર્ચ નથી.

(3) દવાઓના વપરાશનો ખર્ચ રુ. 2,25,000 વાઢકાપના સાધનોનો ઘસારો (રુ. 1,50,000 + 1,20,000 – 30,000 = 2,40,000 નાં 20%) = રુ. 48,000

(4) મોટરકારના ખર્ચની 1/2 રકમ પણ મજરે ન મળે તેવો ખર્ચ છે. એરકન્ડિશન્ડ પ્લાન્ટનો ઘસારો 1,32,825.

એકમ 8

મૂડી નફો

: રૂપરેખા :

8.1 મૂડી નફાનો અર્થ

8.2 મૂડી મિલકતનો અર્થ

8.3 મૂડી મિલકતના પ્રકારો

8.4 મૂડી નફાના પ્રકારો

8.5 કરમુક્ત મૂડી નફો

8.6 મૂડી નફા અંગેના મહત્ત્વનાં મુદ્દાઓ

8.7 મૂડી નફાની ગણતરી

8.8 લાંબાગાળાના મૂડી નફા અંગેની કપાતો

8.9 સ્વયં ઉદ્‌ભવતી મિલકતો અંગે મૂડી નફો

8.10 મૂડી નફાની ગણતરીનું પત્રક

8.11 ઉદાહરણો

- **સ્વાધ્યાય**

8.1 મૂડી નફાનો અર્થ

સામાન્ય રીતે મહેસૂલી આવક પર આવકવેરો લેવામાં આવે છે. પરંતુ મૂડી નફો એ મહેસૂલી આવક ન હોવા છતાં તેના પર આવકવેરો લેવામાં આવે છે. કરદાતાના રોજિંદા વ્યવહારમાંથી ઉદ્‌ભવતી આવકને મહેસૂલી આવક કહે છે. જ્યારે મિલકતની ફેરબદલીમાંથી ઉદ્‌ભવતા નફાને મૂડી નફો કહે છે. મૂડી નફા અંગે આવકવેરાના કાયદામાં કલમ-44 થી 55 એ સુધી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.

8.2 મૂડી-મિલકતનો અર્થ

મૂડી-મિલકત એટલે કે કરદાતાએ ધારણ કરેલી તમામ પ્રકારની સ્થાવર અથવા જંગમ, દશ્ય અથવા અદશ્ય મિલકતો. આ મિલકતો ભલે ધંધા કે વ્યવસાય સાથે જોડાયેલી હોય કે ન હોય, પરંતુ તેની ફેરબદલીથી ઉદ્‌ભવતા નફાને મૂડી–નફો ગણાય છે. જો કે આવકવેરાના હેતુ માટે નીચેની મિલકતોને મૂડી મિલકતો ગણવામાં આવતી નથી, જેથી તેની ફેરબદલી પ્રાપ્ત થતા નફાને મૂડી નફો ગણીને આવકવેરો વસૂલ કરવામાં આવતો નથી.

(1) ધંધાના કાચા માલનો, અર્ધતૈયાર માલનો કે તૈયાર માલનો સ્ટોક

(2) કરદાતાની કે તેના કુટુંબના સભ્યોના અંગત ઉપયોગ માટેની જંગમ મિલકતો દા.ત. કપડાં, ફર્નિચર, (ઝવેરાત સિવાય, હવાઈ જહાજ સિવાય) મોટરકાર, રેફ્રિજરેટર, એરકંડિશન વગેરે.

(3) ભારતમાં આવેલી ખેતીની જમીન બે જે 10,000 થી વધુ વસ્તીવાળા વિસ્તારની મ્યુનિસિપલ કે કેન્ટોમેન્ટની હદમાં કે કોઈપણ જાહેર કરેલ ક્ષેત્રમાં આવેલી ન હોય.

(4) (અ) ભારત સરકારના 6.5%ના ગોલ્ડ બોન્ડઝ 1977

(બ) 7%ના ગોલ્ડ બોન્ડઝ 1980

(ક) નેશનલ ડિફેન્સ ગોલ્ડ બોન્ડઝ 1980

(ડ) સ્પેશિયલ બેરર બોન્ડઝ 1991

(ઈ) ગોલ્ડ ડિપોઝિટ બોન્ડઝ

(જે મધ્યસ્થ સરકાર દ્વારા ગોલ્ડ ડિપોઝિટ સ્કીમ, 1999 દ્વારા બહાર પાડવામાં આવ્યા હોય)

પરંતુ નીચેની મિલકતને મૂડી-મિલકતો ગણવામાં આવે છે.

(1) ધંધાની પાઘડી (2) રાઈટ શૅર ખરીદવાના હક્ક (3) ભાગીદારી પેઢીમાં ભાગીદારનો હક્ક (4) ખાણનો ભાડા પટ્ટા-હક્ક અને ઉત્પાદનનો અધિકાર. દા.ત. પેટન્ટનો હક્ક (5) ટ્રેડમાર્ક તેમજ બ્રાન્ડનેમ (6) કંપની દ્વારા શૅરોની પુનઃખરીદી (7) કલમ-80 સીસીબી મુજબ યુનિટ પુનઃખરીદવામાં આવે (8) કર્મચારીને સ્ટોક ઓપ્શન (ESOP)

8.3 મૂડી મિલકતના પ્રકારો

આવકવેરાના કાયદા મુજબ મૂડી મિલકતના બે પ્રકારો પાડવામાં આવ્યા છે.

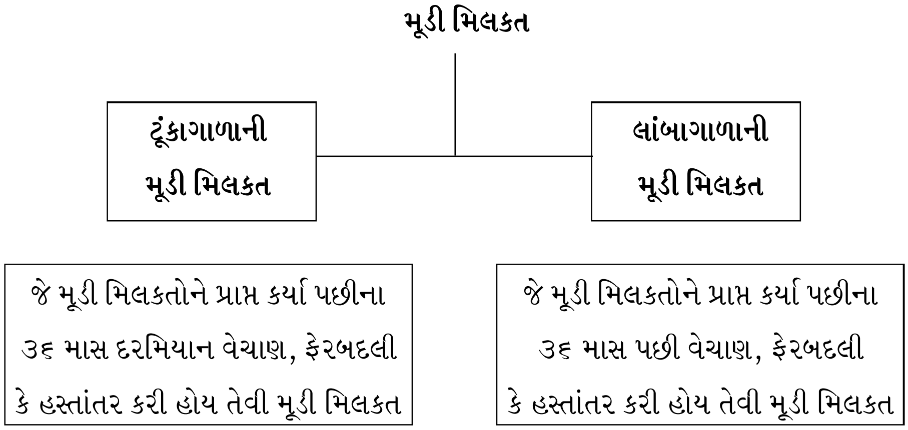

નોંધ : આકારણી વર્ષ 1997-98 થી થયેલ ફેરફાર મુજબ નીચેની મિલકતો માટે ટૂંકાગાળાની મૂડી મિલકત માટેનો સમયગાળો 36 માસને બદલે 12 માસનો મૂકવામાં આવ્યો છે. એટલે કે 12 માસ પછી આવી મૂડી મિલકત ફેરબદલી થાય તો તેને લાંબાગાળાની મૂડી મિલકત ગણાશે.

(1) કંપનીના ઈક્વિટી કે પ્રેફરન્સ શૅર (શૅરબજારમાં શૅર નોંધાયેલ હોય)

(2) માન્ય શૅરબજારમાં નોંધાયેલ જામીનગીરીઓ (જેમાં ડિબેંચર અને સરકારી જામીનગીરીઓનો સમાવેશ થાય છે.)

(3) યુનિટ ટ્રસ્ટ ઑફ ઈન્ડિયાના યુનિટ (નોંધાયેલ કે નહીં નોંધાયેલ)

(4) મ્યુચ્યુઅલ ફંડના યુનિટો (નોંધાયેલ કે નહીં નોંધાયેલ)

(5) શૂન્ય કૂપન બોન્ડ (નોંધાયેલ કે નહીં નોંધાયેલ)

મિલકતનો સમય નક્કી કરવા અંગે નીચેના મુદ્દાઓ ધ્યાનમાં લેવા જોઈએ.

(1) કર ભરનારે ખરીદેલ મિલકતોની ખરીદ્યા તારીખ ધ્યાનમાં લેવી.

(2) જો કર ભરનારને મિલકત વારસામાં કે બક્ષિસ તરીકે પ્રાપ્ત થઈ હોય કે એવા બીજા કોઈ કારણસર અવેજ ચૂકવ્યા વગર મેળવી હોય તો અગાઉના માલિકે જેટલા સમય માટે મિલકત ધારણ કરી હતી તેનો પણ સમાવેશ થશે.

(3) કંપનીઓના સંયોજનની યોજના હેઠળ કર ભરનારને નવી કંપનીના શૅર મળ્યા હોય ત્યારે જૂની કંપનીના શેર રોકાણનો સમય પણ ધ્યાનમાં રખાશે.

(4) ફડચામાં જનાર કંપનીના શૅર અંગે ફરચાની તારીખ પછીનો સમય ધ્યાનમાં લેવો નહીં.

(5) બોનસ શેરમાં મૂળ શૅરની પ્રાપ્તિની તારીખ નહીં, પરંતુ બોનસ શૅર મળ્યા તારીખ ધ્યાનમાં લેવી.

(6) જો કોઈ શૅરહોલ્ડર શૅર વગેરે ખરીદવાના હક્કનું વેચાણ કર્યું હોય તો જે તારીખે કંપનીએ આવા હકની ઓફર કરી હોય તે તારીખ ધ્યાનમાં લેવી.

8.4 મૂડી નફાના પ્રકારો

મૂડી નફાના બે પ્રકારો છે. (અ) ટૂંકાગાળાનો મૂડી નફો, (બ) લાંબાગાળાનો મૂડી નફો

(અ) ટૂંકાગાળાનો મૂડી નફો : ટૂંકાગાળાની મૂડી-મિલકતોના વેચાણ, ફેરબદલી કે હસ્તાંતર દ્વારા પ્રાપ્ત થતાં નફાને ટૂંકાગાળાનો મૂડી નફો કહે છે.

(બ) લાંબાગાળાનો મૂડી નફો : લાંબાગાળાની મૂડી-મિલકતોના વેચાણ, ફેરબદલી કે હસ્તાંતર દ્વારા પ્રાપ્ત થતાં નફા કે નુકશાનને લાંબાગાળાની મૂડી ખોટ કહે છે.

8.5 કરમુક્ત મૂડી નફો

નીચે જણાવેલ વ્યવહારોમાંથી મળતો મૂડી નફો કરમુક્ત ગણાય છે. કારણ કે આવકવેરોની કલમ-47(2) મુજબ ફેરબદલીના વ્યવહારો ગણાતાં નથી

(1) એચ. યુ.એફના સંપૂર્ણ કે અંશતઃ વિભાજન સમયે મિલકત વહેંચણીના વ્યવહારો કે ફેરબદલીથી ઉદ્ભવતો નફો.

(2) ફરચામાં ગયેલ કંપનીઓની મૂડી મિલકતો વહેંચતા થયેલી મિલકતોની વહેંચણી થતાં ઉદ્ભવતો નફો.

(3) બક્ષિસ, વસિયતનામા કે રદ થઈ શકે તેવા ટ્રસ્ટ દ્વારા મિલકતોની ફેરબદલી કરવાથી ઉદ્ભવતો નફો.

(4) શાસક કંપનીએ તેની સંપૂર્ણ માલિકીની ભારતીય ગૌણ કંપનીને ફેરબદલી કરેલી મિલકતોમાંથી ઉદ્ભવતો નફો.

(5) સંપૂર્ણ ગૌણ કંપનીએ તેની ભારતીય શાસક કંપનીને ફેરબદલી કરેલી મિલકતોમાંથી ઉદ્ભવતો નફો.

(6) સંયોજન યોજના હેઠળ ભારતીય સંયોજિત કંપનીને જેનું સંયોજન થવાનું હોય તે કંપની તરફથી ફેરબદલી કરેલી મિલકતો.

(7) નવી ભારતીય સંયોજિત કંપનીના શૅરના બદલામાં કોઈ શૅરહોલ્ડરે સંયોજન યોજના હેઠળ જૂની કંપનીના શૅરની કરેલી ફેરબદલી.

(8) તા.01-03-1970 પહેલા ભારતમાં આવેલી ખેતીની જમીન ફેરબદલીમાંથી ઉદ્ભવતો નફો.

(9) કરદાતાએ સરકાર, યુનિવર્સિટી, નેશનલ મ્યુઝિયમ, નૅશનલ આર્ટ ગેલેરી કે રાષ્ટ્રીય મહત્ત્વ ધરાવતી કોઈ સંસ્થાને હસ્તાંતર કરેલી કલાકૃતિ, પુરાતત્ત્વ સંગ્રહ, કલા સંગ્રહ, પુસ્તક, હસ્તપ્રત, ચિત્ર, ફોટો કે છાપામાંથી ઉદ્ભવતો નફો.

(10) કન્વર્ટીવલ ડિબેંચરનું શેરોમાં કે અન્ય ડિબેંચરમાં રૂપાંતર થવાથી ઉદ્ભવતો નફો.

(11) એક બિનરહીશ દ્વારા અન્ય બિનરહીશ પરદેશમાં મૂડી મિલકતની ફેરબદલી, જો આ મૂડી મિલકત વિદેશી હૂંડિયામણની મદદથી શેર અથવા કન્વર્ટીબલ બોન્ડના રૂપમાં હોય.

(12) Sick Industries Company Act ની જોગવાઈ મુજબ કોઈ માંદી કંપની તેની જમીનની ફેરબદલી કરે અને તે માંદી કંપનીનું સંચાલન તેના કામદારોની સહકારી મંડળી દ્વારા થતું હોય તો તે ફેરબદલી ગણાશે નહીં.

(13) ડિમર્જરની યોજના હેઠળ નિયત શરતોને આધીન મૂડી રૂપી મિલકતોનું હસ્તાંતર.

(14) જામીનગીરી ઉછીની આપવાની યોજના હેઠળના વ્યવહારોને ફેરબદલી ગણાશે નહીં.

(15) એકાંકી પેઢીનું પેઢીમાં રૂપાંતર થાય ત્યારે મૂડી મિલકતોની ફેરબદલીને લીધે ઉદ્ભવતો નફો.

(16) માન્ય શેરબજારના સભ્ય દ્વારા પોતાનું સભ્યપદ શેરો અને ક્લિયરિંગ ટ્રેગિ હક્કની અવેજમાં ફેરબદલી કરી આપવામાં આવે તો તેવો વ્યવહાર ફેરબદલી ગણાય નહીં.

8.6 મૂડી નફા અંગેના મહત્ત્વના મુદ્દાઓ

(1) ફરજિયાત થાપણ યોજના (આવકવેરો ભરનાર માટે) 1974 ને લાંબાગાળા કે ટૂંકાગાળાનો મૂડી નફો લાગુ પડતો નથી.

(2) આકારણી વર્ષ 1988-89 થી સ્થાવર મિલકતનો કબજો યોગ્ય દસ્તાવેજ અને તેની નોંધણી કર્યા વગર આપવામાં આવશે તો પણ તેનો મૂડી નફો ગણાશે.

(3) મૂડી મિલકતની ફેરબદલી માટે અગાઉની મળેલ નાણાં મળ્યા હોય પરંતુ આવી ફેરબદલી થઈ ન શકતાં અગાઉથી મળેલા નાણાં જપ્ત કરવામાં આવે કે રાખી મૂકવામાં આવે તો, આ રીતે મળેલ નાણાં મૂડી નફાની ગણતરે માટે મૂડી મિલકતની પડતરમાંથી કરવામાં આવશે. દા.ત. 'અ' તેની મિલકતની ફેરબદલી અંગે શ્રી બ પાસેથી અગાઉથી 5,000 લીધા, પરંતુ શ્રી બ સાથે તે અંગેનો કરાર ન થઈ શકતાં, તે નાણાં અ એ જપ્ત કર્યા. આ મિલકત શ્રી અ એ પછીથી શ્રી ક ને 40,000માં વેચી જેની પડતર કિંમત 15,000 હતી. આ માટે નફાની ગણતરી નીચે મુજબ થશે.

મૂડી-મિલકતની વેચાણ કિંમત		40,000
મૂડી-મિલકતની પડતર કિંમત	15,000	
બાદ : અગાઉ રદ કરેલ સોદાની જપ્ત કરેલ રકમ	5,000	10,000
મૂડી નફો		30,000

(4) આકારણી વર્ષ 2000-01 થી 'બાય-બેક ઓફ શૅર'ની યોજના અન્વયે શૅરહોલ્ડરોને મળતા અવેજના સંદર્ભમાં તેને થતો લાભ મૂડી-નફા તરીકે આકારણીને પાત્ર ગણવા નવી કલમ 46-એ હેઠળ વિશિષ્ટ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. તેમજ આવા લાભ તે કલમ-2(22) હેઠળ 'ડિમ્ડ ડિવિડન્ડ' તરીકે કરપાત્ર ગણવામાં આવશે નહીં.

(5) આવકવેરાના કાયદાની કલમ-10 મુજબ કરમુક્ત મૂડી નફા અંગે :

(1) યુનિટ ટ્રસ્ટ ઓફ ઈન્ડિયાના યુનિટ 64ની ફેરબદલી જો તા. 01-04-2002 પછી થઈ હોય તો તેમાંથી પ્રાપ્ત થતો નફો મૂડી નફો ગણાશે નહીં. એટલ કે ટૂંકાગાળાનો કે લાંબાગાળાનો મૂડી નફો ગણાશે નહીં.

(2) આકારણી વર્ષ 2005-06 થી ખેતીની જમીન ફરજિયાત પ્રાપ્ત કરવામાં આવી હોય તો અમુક શરતોને આધીન તેમાંથી પ્રાપ્ત થતો મૂડી નફો વ્યક્તિ કે એચ.યુ.એફ. માટે કરમુક્ત ગણાશે.

(3) 2004ના નાણાંકીય ધારાની કલમ-10(38) ની જોગવાઈ મુજબ ટ્રાન્ઝેક્શન કર (Transaction tax) આવતા ઈક્વિટી શેરોની ફેરબદલી દ્વારા ઉદ્ભવતો લાંબાગાળાનો મૂડી નફો સંપૂર્ણ કરમુક્ત ગણાશે. આ માટેની શરતો નીચે મુજબ છે.

(અ) આ લાભ દરેક કર ભરનાર શખ્સને પ્રાપ્ત થશે

(બ) ઈક્વિટી શૅર અથવા ઈક્વિટી મ્યુચ્યુઅલ ફંડના યુનિટમાંથી લાંબાગાળાનો મૂડી નફો પ્રાપ્ત થયો હોય.

(ક) ફેરબદલી તા. 01-10-2004 ના રોજ કે તે પછી હોય

(ડ) ફેરબદલી માટે ટ્રાન્ઝેક્શન કર ચૂકવવામાં આવ્યો હોય

(ઈ) ટૂંકાગાળાનો મૂડી નફો પ્રાપ્ત થાય તો તેના ઉપર 10%ના દરે આવકવેરો વસૂલ કરવામાં આવશે.

8.7 મૂડી નફાની ગણતરી

1. ટૂંકાગાળાના મૂડી નફાની ગણતરી : આવકવેરાના કાયદાની કલમ-48(2) મુજબ ટૂંકાગાળાના મૂડી નફાની ગણતરી નીચે મુજબ છે.

ટૂંકાગાળાની મૂડી મિલકતની ફેરબદલીને પરિણામે જે અવેજ વેચાણ કિંમત પ્રાપ્ત થાય છે, તેમાંથી નીચેની રકમો મજરે મળે છે.

(1) મૂડી-મિલકતની પડતર કિંમત

(2) મૂડી-મિલકત માટે કરેલ સુધારા-વધારાનો મૂડી ખર્ચ

(3) મૂડી-મિલકતની ફેરબદલી અંગેના જરૂરી ખર્ચાઓ જેવા કે સ્ટેમ્પ ફી, નોંધણી ખર્ચ-દલાલી, વકીલ ફી વગેરે.

2. લાંબાગાળાની મૂડી નફાની ગણતરી : આકારણી વર્ષ 1997-98 થી અમલમાં આવેલ સુધારા મુજબ આવકવેરાના કાયદાની કલમ-48(2) મુજબ લાંબાગાળાના મૂડી નફાની ગણતરી નીચે મુજબ છે.

લાંબાગાળાની મૂડી મિલકતની ફેરબદલીને પરિણામે પ્રાપ્ત થયેલ ફેરબદલી કિંમત અથવા વેચાણ કિંમતમાંથી નીચેની રકમો મજરે મળશે.

(1) મૂડી મિલકતની નિર્ધારિત પડતર :

$$\frac{\text{મૂડી પડતર} \times \text{જે વર્ષ દરમિયાન મિલકતની ફેરબદલી થઈ હોય તે વર્ષનો ફુગાવાજન્ય સૂચકઆંક}}{\text{મૂડી મિલકતની પ્રાપ્તિના વર્ષનો ફુગાવાજન્ય સૂચકઆંક}}$$

(2) મૂડી મિલકત અંગે થયેલ સુધારા-વધારાના ખર્ચની નિર્ધારિત પડતર :

$$\frac{\text{મિલકતનો સુધારા-વધારાનો મૂડી ખર્ચ} \times \text{જે વર્ષ દરમિયાન મિલકતની ફેરબદલી થઈ હોય તે પડતરનો ફુગાવાજન્ય સૂચકઆંક}}{\text{મૂડી મિલકતના સુધારા-વધારાના વર્ષનો ફુગાવાજન્ય સૂચકઆંક}}$$

મૂડી મિલકતની પડતર કિંમત : મૂડી મિલકતની પડતર કિંમતની ગણતરી માટે નીચેના મુદ્દાઓ ધ્યાનમાં લેવા પડશે.

(1) કરદાતાએ તા.01-04-2001 પહેલા મૂડી મિલકત મેળવેલ હોય તો તે મૂડી મિલકતની મૂળકિંમત અથવા તા.01-04-2001 ના રોજની વાજબી બજારકિંમત-બેમાંથી જે કિંમત કરદાતા નક્કી કરે તે કિંમત મૂડી મિલકતની પડતર કિંમત ગણવી.

(2) ફડચામાં ગયેલ કંપનીને શૅરહોલ્ડરો વચ્ચે મૂડી મિલકતની વહેંચણી કરી હોય તો વહેંચણીની તારીખે તેની જે વાજબી કિંમત હોય તે કિંમત કરદાતાની દ્રષ્ટિએ મૂડી મિલકતની પડતર કિંમત ગણાય.

(3) શેર કે સ્ટોકનું વિભાજન કે એકત્રીકરણ કરવાની પરિણામે શૅરનું સ્ટોકમાં કે સ્ટોકનું શેરમાં રૂપાંતર કરવાને પરિણામે કે એક પ્રકારના શૅરનું બીજા પ્રકારના શેરમાં રૂપાંતર કરવાને પરિણામે કરદાતાએ પ્રાપ્ત કરેલી મૂડી-મિલકતની પડતર કિંમત એટલે શેર કે સ્ટોકની પડતર કિંમત ગણાય. જો કે કન્વર્ટીબલ ડિબેંચરોનું શૅરમાં રૂપાંતર થાય ત્યારે મૂડી નફો ઉદ્‌ભવતો નથી અને ભવિષ્યમાં જ્યારે પણ શૅરનું વેચાણ થાય ત્યારે મૂળ ડિબેંચરની કિંમત જ તેની પડતર કિંમત ગણાશે.

(4) જ્યારે કોઈ શૅરહોલ્ડરોને બોનસ શૅર મળ્યા હોય ત્યારે આવા બોસ શૅરની પડતર કિંમત નીચે મુજબ ગણાશે.

(અ) જો મૂળ શૅર અને બોનસ શૅર 01-04-2001 પહેલા મેળવેલ હોય તો :

(1) મૂળ શૅરની ખરેખર પડતર કે તા. 01-04-2001 તા રોજની વાજબી બજારકિંમત પૈકી જે રકમ વધુ હોય તે પડતર તરીકે લેવી.

(2) બોનસ શૅરની તા. 01-04-2001 ના રોજની વાજબી બજારકિંમત પડતર તરીકે લેવી.

(બ) જો મૂળ શૅર તા. 01-04-2001 પહેલા મેળવ્યા હોય અને બોનસ શેરો તા. 01-04-2001 પછી મેળવ્યા હોય તો :

(1) મૂળ શૅરની ખરેખર પડતર અથવા તા.01-04-2001 ના રોજની વાજબી બજારકિંમત બેમાંથી વધુ કિંમત લેવી.

(2) બોનસ શૅરની પડતર શૂન્ય ગણવી.

(ક) જો મૂળ શૅર અને બોનસ શૅર તા. 01-04-2001 પછી મેળવેલ હોય તો :

(1) મૂળ શૅરની ખરેખર ખરીદ કિંમત પડતર કિંમત તરીકે લેવી.

(2) બોનસ શૅરની પડતર શૂન્ય ગણવી.

(5) જો કોઈ શૅરહોલ્ડરને હક્કના શૅર ખરીદવાનો હક્ક મળ્યો હોય તો હક્કની પડતર કિંમત શૂન્ય ગણાશે. પરંતુ જો આ હક્કનો ઉપયોગ કરીને કંપનીને નિશ્ચિત રકમ ચૂકવીને શૅર ખરીદે તો આવા શેરોની કિંમત તરીકે તેણે કંપનીને ચૂકવેલ રકમ તેની પડતર કિંમત ગણાશે.

(6) મૂડી મિલકતની ફેરબદલી અંગેના જરૂરી ખર્ચામાં જેવા કે સ્ટેમ્પ ફી, નોંધણી ખર્ચ, દલાલી, વકીલ ફી વગેરે. ફેરબદલી કિંમતમાંથી બાદ કરીને ચોખ્ખી ફેરબદલી કિંમત કે ચોખ્ખી વેચાણ કિંમત નક્કી થશે.

(7) સરકારે બહાર પાડેલ પરિપત્ર મુજબ પડતરનો ફુગાવાજન્ય સૂચકઆંક નીચે મુજબ છે.

ક્રમ	**નાણાંકીય વર્ષ**	**પડતરનો ફુગાવાજન્ય સૂચક આંક**
1	2001-2002	100
2	2002-2003	105
3	2003-2004	109
4	2004-2005	113
5	2005-2006	117
6	2006-2007	122
7	2007-2008	129
8	2008-2009	137
9	2009-2010	148
10	2010-2011	167
11	2011-2012	184
12	2012-2013	200
13	2013-2014	220
14	2014-2015	240
15	2015-2016	254
16	2016-2017	264
17	2017-2018	272

1997ના નાણાંકીય ધારા અન્વયે કલમ-48માં થયેલ સુધારા મુજબ, કરદાતા દ્વારા ફેરબદલી કરવામાં આવતી લાંબાગાળાની મિલકત જો કોઈ પણ કંપની કે કોર્પોરેશનના બોન્ડ કે ડિબેંચર હોય તો તેના સંદર્ભમાં ઉપર જણાવ્યા મુજબ ફુગાવાજન્ય સૂચકઆંકનો લાભ મળતો નથી.

(8) ઉદાહરણ : શ્રી અ એ 1995ના વર્ષ દરમિયાન 2,000 ચોરસ વારનો પ્લોટ, એક ચોરસ વાર દીઠ રુ. 200ના ભાવે ખરીદ્યા. જે તેમણે જાન્યુઆરી 2018માં ચોરસ વાર દીઠ રુ. 3,500 ના ભાવે વેચ્યો. આ પ્લોટની તા.01-04-2001 ના રોજની વ્યાજબી બજાર કિંમત ચોરસ વાર દીઠ રુ. 350

હતી. પ્લોટના વેચાણ અંગે રુ. 40,000 નો ખર્ચ થયો હતો. આકારણી વર્ષ 2018-19 માટે લાંબાગાળાનો મૂડી નફો નક્કી કરો.

વિગત	**રુ.**	**રુ.**
વેચાણ કિંમત (2,000 × 3,500) બાદ : (1) મૂડી પડતર :		70,00000
1995ની ખરીદ કિંમત (2,000 × 200)	4,00,000	
તા. 01-04-2001 ની વાજબી કિંમત (2,000 × 350)	7,00,000	
રુ. 7,00,000 ની સુધારેલી મૂડી પડતર		
(7,00,000 × 272/100)	19,04,000	
(2) વેચાણ ખર્ચ	40,000	19,44,000
લાંબાગાળાનો મૂડી નફો		**50,56,000**

(9) મૂડી નફાની ગણતરી : મૂડી નફાની ગણતરી નીચે મુજબ છે.

ટૂંકાગાળાની મૂડી નફાની ગણતરી દર્શાવતું પત્રક		લાંબાગાળાની મૂડી નફાની ગણતરી દર્શાવતું પત્રક	
1. ફેરબદલી કરેલ મિલકતની પ્રાપ્ત થયેલ રકમ	---	1. ફેરબદલી કરેલ મિલકતની પ્રાપ્ત થયેલ રકમ	---
2. બાદ : (અ) ફેરબદલી માટે કરેલ ખર્ચા જેવા કે સ્ટેમ્પ ડયુટી, કાનૂની ખર્ચ વગેરે (બ) મિલકત પ્રાપ્ત કરવાની કિંમત… (ક) મિલકતનો સુધારા-વધારાનો ખર્ચ…	---	2. બાદ : (અ) ફેરબદલી માટે કરેલ ખર્ચા જેવા કે સ્ટેમ્પ ડયુટી, કાનૂની ખર્ચ વગેરે (બ) મિલકત પ્રાપ્તિની સુધારેલ મૂડી પડતર (ક) મૂડી-મિલકતના સુધારા-વધારાના મૂડી ખર્ચની સુધારેલી મૂડી પડતર	---
3. ટૂંકાગાળાનો મૂડી નફો	---	3. લાંબાગાળાનો મૂડી નફો	---
4. બાદ : કપાતો (કલમ-54બી, 54ડી, 54જી)	---	4. બાદ : કપાતો (કલમ-54, 54બી, 54ડી, 54ઈસી, 54એફ)	---
ટૂંકાગાળાનો કરપાત્ર મૂડી નફો	---	લાંબાગાળાનો કરપાત્ર મૂડી નફો	---

5. લાંબાગાળાના મૂડી નફા અંગે કેટલીક કપાતો

(1) રહેઠાણના મકાનની ફેરબદલીમાંથી ઉદ્ભવતા નફામાંથી રહેઠાણના મકાનમાં રોકાણ કરવાથી મળતી કપાત(કલમ-54) :

કરદાતા કે તેના માતાપિતાના અંગત રહેઠાળ તરીકે છેલ્લા ત્રણ વર્ષથી વાપરવામાં આવતું મકાન વેચી દેતાં થતો લાંબાગાળાનો નફો નીચેની શરતોને આધીન કરમુક્ત છે.

(1) મકાનની ફેરબદલી કરનાર વ્યક્તિ અવિભક્ત કુટુંબ હોય.

(2) રહેઠાણનું મકાન ત્રણ વર્ષથી વધુ સમય માટે ઉપયોગમાં લીધું હોય. (લાંબાગાળાની મૂડી-મિલકત હોય)

(3) ફેરબદલી કરનાર વ્યક્તિ ફેરબદલી તારીખથી એક વર્ષ પેહલાં કે બે વર્ષ પછીના ગાળામાં રહેઠાણના મકાનની ખરીદી કરી હોય અથવા ફેરબદલી તારીખ પછીના ત્રણ વર્ષમાં નવું રહેઠાણનું મકાનનું બાંધકામ પૂરું કર્યુ હોય (રહેઠાણ માટેના મકાનના ફેરબદલી તારીખના ત્રણ

વર્ષના ગાળા દરમિયાન બાંધકામ પુરું થયું હોવું જોઈએ એનો અર્થ એમ નથી થતો કે નવાં રહેઠાણના મકાનનું બાંધકામ જૂનું મકાન વેંચ્યા પછી જ શરુ થયું હોય, નવા મકાનનું બાંધકામ વેચાણ તારીખ પહેલા પણ શરૂ કરવાની છૂટ છે.)

(4) રહેઠાણ માટે ખરીદેલ કે બંધાયેલ નવું મકાન ઓછામાં ઓછું ત્રણ વર્ષ દરમિયાન ફેરબદલી કરેલ ન હોવું જોઈએ અને જો ફેરબદલી કરવામાં આવે તો અગાઉ મળેલ કરમુક્તિનો લાભ પરત કરવો પડશે.

નોંધ : (1) આકારણી વર્ષ 1988-89 થી લાંબાગાળાનો મૂડી નફાનો નવા બાંધકામ માટે કે નવાં મકાનની ખરીદી માટે જે તે વર્ષના આ આવકવેરાના રિટર્ન ભરવાની તારીખ સુધી ઉપયોગમાં લેવામાં ન આવે તો તે રકમ ખાસ બેંકમાં કે સંસ્થામાં આ સિવાયના હેતુ માટે ઉપાડી ન શકાય તે રીતે જમા કરવી પડશે અને આ જમા કરેલ રકમ અંગેનો પુરાવો આવકવેરાના રિટર્ન સાથે આપવો પડશે. (કલમ-54(2) અનુસાર)

નોંધ : (2) જો નવું ખરીદેલ કે બાંધેલ રહેઠાણનું મકાન ત્રણ વર્ષમાં ફેરબદલી કરવામાં આવે તો તે વખતે અગાઉ મળેલ કરમુક્તિની રકમ આવક તરીકે ઉમેરવામાં આવશે.

નોંધ : (3) મકાન મિલકતની પડતર કિંમતમાં જમીનની કિંમતનો સમાવેશ થઈ જાય છે.

કરમુક્તિની રકમ :

(અ) આ નવાં મકાનની પડતર કિંમત કરતાં મૂડી નફાની રકમ ઓછી હોય તો બધો જ નફો મૂડી નફો કરમુક્ત ગણાશે.

(બ) નવાં મકાનની પડતર કિંમત કરતાં મૂડી નફાની રકમ વધુ હોય તો ફક્ત વધારાનો મૂડી નફો (જેનું રોકાણ કરવામાં આવ્યું નથી) તે કરપાત્ર ગણાશે.

ઉદાહરણ : શ્રી અ પાસે એક રહેઠાણનું મકાન છે, જે તેમણે તા. 30-06-2004 ના રોજ રુ. 2,50,000માં ખરીદ્યું હતું. તેમણે આ મકાન તા. 30-06-2017 ના રોજ રુ. 18,00,000 માં વેંચ્યુ હતું. આ વ્યવહારથી પ્રાપ્ત થતો લાંબાગાળાનો મૂડી નફો નીચે મુજબ નક્કી થશે. (આકારણી વર્ષ 2018-19)

વિગત	રુ.
તા. 30-06-2017 ના રોજની વેચાણ કિંમત	18,00,000
બાદ : મૂડી પડતર :	
તા. 30-06-2004 ના રોજની પડતર કિંમત રુ. 2,50,000ની ફુગાવાજનક કિંમત :	
$\frac{\text{2,50,00} \times \text{272 (સૂચક આંક 2017-18)}}{\text{113 (સૂચક આંક 2004-05)}}$	6,01,770
લાંબાગાળાનો મૂડી નફો	11,98,230

(2) ખેતીના હેતુ માટે વપરાતી જમીનની ફેરબદલીમાંથી મળતા મૂડી નફા અંગે (કલમ-54બી) :

શરતો :

(1) કર ભરનાર વ્યક્તિ હોય

(2) ખેતીના ઉપયોગવાળી જમીનની ફેરબદલી થઈ હોય અને તેમાંથી લાંબાગાળાનો મૂડી નફો પ્રાપ્ત થતો હોય.

(3) ફેરબદલી તારીખથી અગાઉના બે વર્ષ સુધી વ્યક્તિ કે તેના માતાપિતા દ્વારા જે જમીનનો ખેતીના હેતુ માટે ઉપયોગ કરતાં હોય.

(4) ફેરબદલી તારીખથી બે વર્ષ દરમિયાન નવી ખેતીવાડીની જમીન ખરીદવામાં આવી હોય.

કપાતની રકમ :

(1) નવી ખરીદેલ ખેતીની જમીનની પડતર કિંમત મૂડી નફા કરતાં વધુ તો બધો મૂડી નફો કરમુક્ત ગણાય.

(2) નવી ખરીદેલ ખેતીની જમીનની પડતર કિંમત મૂડી નફા કરતા ઓછી હોય તો જેટલી રકમ રોકાયેલ છે તે કરમુક્ત ગણાશે અને બાકીની રકમ કરપાત્ર મૂડીનફો ગણાશે.

નોંધ :

(1) નવી ખરીદેલ ખેતીની જમીન ત્રણ વર્ષ સુધી ફેરબદલી કરી શકાશે નહીં. જો તે પહેલા ફેરબદલી કરવામાં આવી હોય તો અગાઉના પ્રાપ્ત થયેલ કરમુક્ત રકમ આવક ગણવામાં આવશે.

(2) ખેતીની જમીન ગ્રામ્ય વિસ્તાર કે શહેરી વિસ્તારમાં આવી હશે તો પણ આ કપાતનો લાભ મળશે.

(3) કલમ-54બી હેઠળ કરમુક્તિનો લાભ મેળવવાના આશયથી પણ મૂડી નફાની રકમ માન્ય બેંકમાં ખાતુ ખાલી ડિપોઝીટ કરી શકાય છે.

ઉદાહરણ : શ્રી અ પાસે તા.01-07-2017 ના રોજ અમદાવાદ કોર્પોરેશન વિસ્તારમાં આવેલ ખેતીની જમીન રુ. 20,10,000ની કિંમતે વેચાણ કરી હતી. વેચાણ ખર્ચ રુ. 10,000 થયો હતો. આ જમીન તેમણે તા. 01-10-2014 ના રોજ રુ. 9,60,000માં ખરીદી હતી. તેમણે તા. 01-09-2017 ના રોજ નવી ખેતીની જમીન રુ. 2,00,000 માં ખરીદી હતી. મૂડી નફાની ગણતરી નીચે મુજબ થશે.

વિગત	**રુ.**
તા. 01-07-2017 ના રોજ ફેરબદલી કિંમત	20,10,000
બાદ : વેચાણ ખર્ચ	10,000
ચોખ્ખી ઉપજ કિંમત	**20,00,000**
બાદ સુધારેલ મૂડી પડતર : $\frac{9,60,00 \times 272}{240}$	10,88,000
લાંબાગાળાનો મૂડી નફો	**9,12,000**
બાદ : નવી ખરીદ જમીનની કિંમત (કલમ-54બી મુજબ)	2,00,000
કરપાત્ર લાંબાગાળાનો મૂડી નફો	**7,12,000**

નોંધ : જો નવી ખરીદેલ ખેતીની જમીન રુ. 9,12,000 માં ખરીદી હોય તો બધો જ મૂડી નફો કરમુક્ત ગણાય.

(3) જાહેર કરાયેલ બૉન્ડમાં રોકાણ કરવામાં આવે (કલમ-54 ઈ.સી.) :

શરતો :

(1) તમામ પ્રકારના કરદાતાઓને આ કલમનો લાભ મળે છે.

(2) પાછલા વર્ષમાં ફેરબદલી કરેલ મૂડી મિલકતોમાંથી લાંબાગાળાનો મૂડી નફો પ્રાપ્ત થયો હોવો જોઈએ.

(3) મૂડી મિલકતની ફેરબદલી તારીખથી 6 માસ દરમિયાન તે મૂડી નફાનું વિશિષ્ટ મિલકતોમાં રોકાણ કર્યું હોવું જોઈએ. નાણાંકીય વર્ષ દરમિયાન રુ. 50 લાખથી વધુ નહીં.

(4) લાંબાગાળાની વિશિષ્ટ મિલકતોમાં કરેલ રોકાણ અંગે કલમ-80 સીના કુલ આવકમાંથી કપાતનલ લાભ લઈ શકાશે નહીં.

વિશિષ્ટ શરતો : જે વિશિષ્ટ મિલકતોમાં રોકાણ કરવાનું છે. તે મિલકતમાં ત્રણ વર્ષ પછી પરત કરવાના હોય તેવા બોન્ડ નીચે મુજબ છે.

(1) National Highway Authority of India (2) Rural Electrification Corporation Limited દ્વારા બહાર પાડેલ તા. 01-04-2006 તે ત્યાર પછી બહાર પાડેલ ત્રણ વર્ષની મુદતના બૉન્ડ.

કપાતની રકમ : (1) જો બધો જ લાંબાગાળાનો મૂડી નફો વિશિષ્ટ મિલકતોમાં રોકાણ કરવામાં આવ્યો હોય તો બધો જ મૂડી નફો કરમુક્ત ગણાશે. (2) જો બધો જ લાંબાગાળાનો મૂડી નફો વિશિષ્ટ મિલકતોમાં રોકાણ કરવામાં ન આવ્યો હોય તો જેટલો નફો રોકાણ કર્યો હોય તે કરમુક્ત ગણાશે અને બાકીનો નફો કરપાત્ર ગણાશે.

નોંધ : વિશિષ્ટ મિલકતોમાં રોકાણ કરેલ રકમ ત્રણ વર્ષ સુધી ફેરબદલી કરી શકાશે નહીં. જો તે પહેલા ફેરબદલી કરવામાં આવે તો અગાઉ મળેલ કપાતની રકમ કરપાત્ર ગણાશે.

ઉદાહરણ : શ્રી રામે તા. 15-02-2018 ના રોજ ઝવેરાત રુ. 4,22,000 ની કિંમતે વેંચ્યું જેની દલાલીના રુ. 2,000 ચૂકવ્યા હતા. આ ઝવેરાત તેમણે તા. 25-07-2011 ના રોજ રુ. 72,000 ની કિંમતે ખરીદ્યા હતા. તેમણે તા. 25-03-2018 ના રોજ નેશનલ હાઈવે ઑથોરીટી ઑફ ઈન્ડિયાના 3 વર્ષના બૉન્ડ રુ. 4,00,000 ના ખરીદ્યા હતા. તેમની આકારણી વર્ષ 2018-19ની કરપાત્ર આવક નીચે મુજબ ગણાશે.

વિગત	રુ.
તા. 15-2-2018ના રોજ ઝવેરાતની કિંમત	4,22,000
બાદ : ચૂકવેલ દલાલી	2,000
ચોખ્ખી ઉપજ કિંમત	4,20,000
બાદ : મૂડી મિલકતની સુધારેલ પડતર : $\frac{72{,}000 \times 272}{184}$	1,06,435
લાંબાગાળાનો મૂડી નફો	3,13,565
બાદ : કલમ-54ઈસી મુજબ કપાત : રુ. 4,00,000 ના બોન્ડમાં રોકાણ (વધુમાં વધુ નફા જેટલું)	3,13,565
કરપાત્ર લાંબાગાળાનો મડી નફો	શૂન્ય
પરંતુ જો તેમણે રુ. 2,00,000 ના બોન્ડ ખરીદ્યા હોય તો કલમ-54ઈસી મુજબ કપાતની રકમ રુ. 2,00,000 જ મળશે. જેથી બાકીની રકમ (3,13,565-2,00,000)= રુ. 1,13,565 કરપાત્ર મૂડી નફો ગણાય	

(4) મૂડી નફાની રકમનું રહેઠાણના મકાનમાં રોકાણ અંગે કપાત (કલમ-54 એફ)

શરતો :

(1) ફેરબદલી કરનાર એસીસી વ્યક્તિ હિન્દુ અવિભક્ત કુટુંબનો હોવો જોઈએ.

(2) ફેરબદલી કરનારની મિલકત રહેઠાણના મકાન સિવાયની અન્ય કોઈપણ મિલકત હોવી જોઈએ.

(3) આ પ્રકારની મિલકતમાંથી લાંબાગાળાનો મૂડી નફો પ્રાપ્ત થયો હોવો જોઈએ.

(4) મિલકતની ફેરબદલી તારીખથી એક વર્ષ પહેલા અથવા બે વર્ષ પછીના સમયગાળામાં રહેઠાણ માટે મકાન ખરીદ્યું હોય અથવા મિલકતની ફેરબદલી તારીખથી ત્રણ વર્ષ દરમિયાન રહેઠાણ માટેનું નવું મકાન બંધાવ્યુ હોય.

(5) આવી મિલકતની ફેરબદલી તારીખે એસીસીની માલિકીના રહેઠાણ માટે અન્ય કોઈ એક વધુ મકાન હોય તેમજ જૂની મૂડી મિલકતની વેચાણ તારીખથી પછીના બે વર્ષમાં રહેઠાણ માટેનું અન્ય કોઈ એકથી વધુ મકાન ખરીદવામાં આવે અથવા પછીના ત્રણ વર્ષમાં રહેઠાણ માટેનું અન્ય કોઈ એકથી વધુ મકાન બાંધકામ આવે તો કલમ-54 એફ, નો લાભ મળશે નહીં.

(6) મિલકતની ફેરબદલી તારીખથી એસીસી પોતાના પાછલા વર્ષનું આવકવેરાનું રીર્ટન ભરે ત્યાં સુધીમાં રહેઠાણ મકાનની ખરીદી કે બાંધકામમાં મૂડી નફાનો ઉપયોગ ન કર્યો હોય તો તે રકમ ચોક્કસ બૅંકમાં કે સંસ્થામાં ડિપોઝિટ કરવી જોઈએ, અને આ અંગેનો પુરાવો આવકવેરાના રિર્ટન સાથે રજૂ કરવો પડશે.(કલમ 54(2) મુજબ)

કરમુક્તિની રકમ : (1) જો ખરીદેલ કે બંધાવેલ મકાનની પડતર કિંમત, વેચેલ જૂની મિલકતની ઉપજતી ચોખ્ખી રકમ કરતાં ઓછી હોય તો બધો મૂડી નફો કરમુક્ત ગણાય.

(2) જૂની મૂડી મિલકતના વેચાણમાંથી ઉપજતી ચોખ્ખી રકમ રહેઠાણના મકાનમાં પૂરેપૂરી રોકવામાં ન આવે તો પ્રમાણસર ધોરણે કરમુક્તિનો લાભ મળશે. જેનું સૂત્ર પાછળ મુજબ છે.

કરમુક્ત મૂડી નફો = કુલ મૂડી નફો ×રહેઠાણના મકાનમાં રોકાણ/ વેચેલ મિલકતની ચોખ્ખી ઊપજ કિંમત

નોંધ : આ કલમનો લાભ લેવા માટે જે રહેઠાણનું મકાન ખરીદ્યું હોય તે મકાન ઓછામાં ઓછા 3 વર્ષ સુધી વેચી શકાય નહીં. આ મુદત પહેલા તેનું વેચાણ કે ફેરબદલી કરવામાં આવે તો કલમ-54 એફ મુજબ અગાઉ જે કરમુક્તિનો લાભ મળ્યો હશે તે રદ ગણીને આવકવેરો ચૂકવવો પડશે.

ઉદાહરણ : શ્રી મિતેશ માર્ચ, 2002 માં ખરીદ કરેલા રોકાણ કે જેની પડતર રુ. 70,000 હતી. તે 2017ના નવેમ્બર માસમાં રુ. 6,84,000માં વેચે છે, જેને વેચતા રુ. 4,000 દલાલીના ચૂકવ્યાં છે.

– જો તેઓ જૂન-2018માં રહેઠાણનું મકાન રુ. 7,50,000 માં ખરીદે(હાલ તેઓ ભાડાના મકાનમાં રહે છે અને અન્ય કોઈ રહેઠાણનું મકાન ધરાવતા નથી.)

– અથવા તેઓ આ જ સમયે રુ. 3,40,000 ની કિંમતે એક ફ્લેટ ખરીદે તો કલમ-54 એફ નીચે મળતી કરમુક્તિ દર્શાવો.

સૌ પ્રથમ લાંબાગાળાની મૂડી નફાની રકમ નક્કી કરવી.

ચોખ્ખી ઊપજ(રુ. 6,84,000- રુ. 4,000)	6,80,000
બાદ : પડતર કિંમત : 70,000 × 272/100	1,90,400
લાંબાગાળાનો મૂડી નફો =	4,89,600

સંજોગો :

(1) નવા મકાનમાં કુલ રોકાણ રુ. 7,50,000 જે ચોખ્ખી ઊપજ રુ. 6,80,000 થી વધુ હોવાથી પૂરેપૂરો મૂડી નફો કરમુક્ત ગણાશે.

(2) નવા ફ્લેટમાં રોકાણ રુ. 3,40,000 જે ચોખ્ખી ઊપજ રુ. 6,80,000 થી ઓછી હોવાથી પ્રમાણસર કરમુક્તિ ગણાશે.

$$\text{કરમુક્ત મૂડી નફો} = \frac{\text{લાંબાગાળાનો મૂડીનફો} \times \text{નવું રોકાણ}}{\text{ચોખ્ખી ઊપજ કિંમત}}$$

$$= \frac{4{,}89{,}600 \times 3{,}40{,}000}{6{,}80{,}000} = 2{,}44{,}800 \text{ રુ. કરમુક્ત ગણાશે.}$$

જ્યારે, બાકીની રકમ કરપાત્ર ગણાશે.

9. સ્વયં ઉદ્‌ભવતી મિલકતોની ફેરબદલી દ્વારા મળતો મૂડી-નફો(કલમ-55(2))

ધંધાની પાઘડીની ફેરબદલીથી પ્રાપ્ત થતી રકમ આવકવેરાને પાત્ર ન ગણાય કારણ કે તે મૂડી સ્વરૂપની આવક છે. એ અંગેનો સુપ્રીમ કોર્ટ "કમિશનર ઓફ ઈન્કમટેક્ષ વિરુદ્ધ શ્રીનિવાસ સેટ્ટી"ના ચુકાદામાં જણાવેલું. આ ચુકાદા મુજબ પાઘડી જેવી સ્વયં ઉદ્‌ભવતી મૂડી રૂપી મિલકતનું રૂપાંતર મૂડી નફાની ગણતરી માટે વિષયવસ્તુ બની શકે નહીં. આમ, આ રીતે મળતી રકમ સંપૂર્ણ કરમુક્ત ગણાય પરંતુ સરકારે આ ચુકાદાનો લાભ ચાલુ ન રહે તે માટે આકારણી વર્ષ 1988-89 થી આવકવેરાના કાયદાની કલમ-55(2)માં સુધારો કરીને એવી સ્પષ્ટ જોગવાઈ કરવામાં આવી કે સ્વયં ઉદ્‌ભવતી એવી પાઘડીની મિલકતની પડતર કિંમત શૂન્ય ગણવામાં આવશે અને મૂડી નફાની ગણતરી કરવી.પાઘડી સિવાયની અન્ય મિલકતો જેનો ઉદ્‌ભવ સ્વયંભૂ હોય તેની કોઈ પડતર કિંમત આંકી શકાશે નહીં. આથી ભાડુઆત હક્ક, ટ્રેડમાર્ક, કોપીરાઈટ જેવી મિલકતોની ફેરબદલી પ્રાપ્ત થતી રકમ ઉપર આવકવેરો લાગશે નહીં. પરંતુ 1994 ના નાણાં ધારામાં કલમ-55(2)માં વધુ ફેરફાર પાઘડીની સાથે સ્વયં ઉદ્‌ભવતી મિલકતો જેવી કે ભાડુઆત હક્ક, સ્ટેટ કેરેજ પરમીટ તેમજ લૂમ અવર્સને પણ આવરી લેવામાં આવી. આ ઉપરાંત 1997ના નાણાંકીય ધારા મુજબ આકારણી વર્ષ 1998-99થી કોઈ પણ વસ્તુ ઉત્પાદન કરવાના હક્કને પણ કલમ-55(2)માં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો અને તેમાંથી પ્રાપ્ત થતા નફાને મૂડી નફો ગણવામાં આવશે.

2001ના નાણાંકીય ધારા મુજબ આકારણી વર્ષ 2002-03 થી કલમ-55(2) હેઠળ ટ્રેડમાર્ક, તેમજ બ્રાન્ડ નેમનો પણ સમાવેશ કરીને તેની ફેરબદલી સબંધી મૂડી-નફાને કરપાત્ર ગણવામાં આવશે એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.

10. મૂડી-નફાના દાખલાની ગણતરી માટેનું પત્રક

વિગત	રુ.	રુ.
(1) ટૂંકાગાળાનો મૂડી નફો : ટૂંકાગાળાની મૂડી મિલકતની વેચાણ કિંમત	....	
બાદ : વેચાણ અંગેના ખર્ચાઓ	....	
મિલકતની ચોખ્ખી ઊપજ કિંમત		....
બાદ મિલકતની પડતર કિંમત અને મિલકતનો સુધારા વધારાનો મૂડી ખર્ચ		....
ટૂંકાગાળાનો મૂડી નફો :		....
(મિલકત ફેરબદલી તેની પ્રાપ્તિના 36 માસ દરમિયાન થઈ હોય પરંતુ ઈક્વિટી શેર અને પ્રેફરન્સ શેર તથા માન્ય શેરબજારમાં નોંધાયેલ જામીનગીરીઓ માટે 12 માસ દરમિયાન થઈ હોય તો નફો ટૂંકાગાળાનો મૂડી નફો ગણાશે.		
(2) લાંબાગાળાનો મૂડી નફો :		
લાંબાગાળાની મૂડી-મિલકતની ઊપજ કિંમત (ઉપર જણાવ્યાથી વધુ સમય દરમિયાન મિલકતની ફેરબદલી થઈ હોય)	....	
બાદ : મિલકતની ફેરબદલી અંગેના ખર્ચાઓ	....	
મિલકતની ચોખ્ખી ઊપજ કિંમત		....
બાદ : (1) મિલકતની સુધારેલી મૂડી પડતર :		
મિલકતની સુધારેલી મૂડી પડતર × ફેરબદલીના વર્ષનો સૂચકઆંક / ખરીદીના વર્ષનો સૂચકઆંક	....	
(2) મિલકત અંગેના સુધારા-વધારાનો સુધારેલ મૂડીખર્ચ		
સુધારા-વધારાનો મૂડીખર્ચ × ફેરબદલીના વર્ષનો સૂચકઆંક / સુધારા-વધારાના વર્ષનો સૂચકઆંક	....	....
લાંબાગાળાનો મૂડી નફો :		....
બાદ : સામાન્ય કપાતો : (જેવી કે કલમ-54, 54બી, 54ડી, 54ઈસી, 54એફ, 54જી વગેરે)		....
કરપાત્ર લાંબાગાળાનો મૂડી નફો :		....

11. ઉદાહરણો

ઉદાહરણ : 1

શ્રી કપિલદેવની નીચે આપેલ માહિતી પરથી આકારણી વર્ષ 2018-19 માટે કરપાત્ર મૂડીનફાની ગણતરી કરો.

તા. 10-03-2006ના રોજ રુ. 1,09,000 માં ખરીદેલ ઝવેરાત તા. 2-11-17 ના રોજ રુ. 5,95,000 માં વેચી દીધું. ઝવેરાત ખરીદતી વખતે રુ. 2,000 અને વેચાણ કરતી વખતે રુ. 5,000 દલાલીનો ખર્ચ કર્યો હતો.

તા. 03-11-2017 ના રોજ નેશનલ હાઈવે ઑથોરિટી ઑફ ઈન્ડિયાના રુ. 80,000 ના બૉન્ડ ખરીદ્યા હતા. જે ત્રણ વર્ષ બાદ પુનઃચૂકવણીને પાત્ર છે. (2005-06 નો સૂચકઆંક 117 અને 2017-18 ના વર્ષનો સૂચકઆંક 272 છે.)

જો ઉપરોક્ત વ્યવહારમાં નેશનલ હાઈવે ઑથોરિટીના બૉન્ડ ખરીદવાને બદલે પોતે જે ભાડાના મકાનમાં રહેતા હતા તે રુ. 1,00,000 માં ખરીદ લે તો જવાબમાં શું ફેર પડશે ? (ગુ. યુનિ. માર્ચ, 2007)

જવાબ : શ્રી કપિલદેવની કરપાત્ર મૂડીનફાની ગણતરી દર્શાવતું પત્રક

પાછલું વર્ષ : 2017-18 આકારણી વર્ષ : 2018-19

વિગત	રુ.	રુ.
ઝવેરાતની વેચાણ કિંમત		5,95,000
બાદ : વેચાણ ખર્ચ		5,000
ચોખ્ખી ઊપજ કિંમત		**5,90,000**
બાદ : સુધારેલી મૂડી પડતર		
ખરીદ કિંમત	1,09,000	
+ ખરીદીનો ખર્ચ	2,000	
ચોખ્ખી ખરીદ કિંમત	1,11,000	
$\frac{1,11,000 \times 272}{117}$		(2,58,051)
લાંબાગાળાનો મૂડી નફો :		**3,31,949**
બાદ : કલમ-54 ઈઇ્રી મુજબ કપાત :		
નેશનલ હાઈવે ઓથોરિટી ઓફ ઈન્ડિયા બોન્ડમાં રોકાણ રુ. 80,000 પરંતુ કપાત ફક્ત નફા જેટલી જ રકમ મળશે.		80,000
કરપાત્ર લાંબાગાળાનો મૂડી નફો :		**2,51,949**
લાંબાગાળાની મૂડી નફા(ગણતરી કરેલ)		3,31,949
બાદ : કલમ-54 એફ મુજબ કપાત :(મકાનમાં રોકાણ કરેલ)		
$3,31,949 \times \frac{1,00,000}{5,90,000}$		52,263
કરપાત્ર લાંબાગાળાનો મૂડી નફો :		**2,61,686**

ઉદાહરણ : 2 કુમારી કેટરીનાએ હિસાબી વર્ષ 2017-18 માટે નીચેના વ્યવહારો કરેલા છે. તેના પરથી કરપાત્ર મૂડી નફો શોધો.

ક્રમ	મિલકતનું નામ	ખરીદ તારીખ	ખરીદ કિંમત રુ.	વેચાણ તારીખ	વેચાણ કિંમત	ફેરબદલી ખર્ચ રુ.	સૂચક આંક
(1)	શહેરી જમીન	01-01-1995	5,000	01-01-2018	95,000	3,100	100
(2)	રહેઠાણનું મકાન(એકમાત્ર)	01-01-2007	61,000	01-01-2018	6,200	6,200	122
(3)	ઝવેરાત	01-01-2017	28,000	01-01-2018	1,75,000	1,200	148
(4)	અંગત મોટર	01-01-2003	44,700	01-01-2018	1,00,000	1200	105

અન્ય વિગતો :

(1) તા. 01-04-2001 ની શહેરી જમીનની વાજબી કિંમત રુ. 20,000 હતી.

(2) તેમણે તા. 01-03-2017 ના રોજ રહેઠાણનો નવો ફ્લેટ રુ. 50,000માં ખરીદેલ છે.

(3) વર્ષ 2017-18 નો સૂચક આંક 272 છે. (ગુ.યુનિ. માર્ચ, 2008)

જવાબ : કુમારી કેટરીનાનો કરપાત્ર મૂડી નફો દર્શાવતું પત્રક

પાછલું વર્ષ : 2017-18 આકારણી વર્ષ : 2018-19

વિગત	રુ.	રુ.
લાંબાગાળાનો મૂડી નફો :		
(1) શહેરી જમીન : વેચાણ કિંમત	95,000	
બાદ : ફેરબદલી ખર્ચ	3,100	
ચોખ્ખી ઊપજ કિંમત	91,900	
બાદ : સુધારેલી મૂડી પડતર : $\frac{20,000 \times 272}{100}$	54,400	
મૂડી નફો		**37,500**
(2) રહેઠાણનું મકાન :		
વેચાણ કિંમત	2,60,000	
બાદ : ફેરબદલી ખર્ચ	6,200	
ચોખ્ખી ઊપજ કિંમત	2,53,800	
બાદ : સુધારેલ મૂડી પડતર : $\frac{61,000 \times 272}{112}$	1,36,000	
મૂડી નફો	1,17,800	
બાદ : કલમ-54 મુજબ કપાત (નવા ફ્લેટ રોકાણ)	50,000	
		67,800
(3) ઝવેરાત :		
વેચાણ કિંમત	1,75,000	
બાદ : ફેરબદલી ખર્ચ	1,200	
ચોખ્ખી ઊપજ કિંમત	1,73,800	
બાદ : સુધારેલ મૂડી પડતર :		
$\frac{28,000 \times 272}{148}$	51,460	
મૂડી નફો		**1,22,340**
(4) અંગત મોટર (મૂડી મિલકત નહી ગણાય)		
કુલ કરપાત્ર લાંબાગાળાનો મૂડી નફો		**2,27,640**

ઉદાહરણ : 3 પવનકુમારની હિસાબી વર્ષ 2017-18 ની નીચેની માહિતી પરથી કરપાત્ર મૂડી-નફાની ગણતરી કરો.

મિલકતનું નામ	**શહેરી જમીન**	**ઝવેરાત**	**અંગત મોટર**
ખરીદ તારીખ	1-1-76	1-1-02	1-1-95
ખરીદ કિંમત	3,000	42,000	80,000
તા. 1-4-01 ની વાજબી કિંમત	40,000	-	-
વેચાણ કિંમત	3,85,000	4,32,000	50,000
વેચાણ ખર્ચ	25,000	12,000	2,000
સંબંધિત સૂચકઆંક	100	100	100

નોંધ :

(1) બધી જ મિલકતો જાન્યુઆરી 2018માં વેચેલ છે.

(2) હિસાબી વર્ષ 2017-18નો સૂચક આંક 272 છે. (ગુ.યુનિ. માર્ચ, 2009)

જવાબ : શ્રી પવનકુમારનો કરપાત્ર મૂડી નફો દર્શાવતું પત્રક

પાછલુ વર્ષ : 2017-18 આકારણી વર્ષ : 2018-19

વિગત	**રુ.**	**રુ.**
(1) શહેરી જમની : વેચાણ કિંમત	3,85,000	
બાદ : વેચાણ ખર્ચ	25,000	
ચોખ્ખી ઊપજ કિંમત	**3,60,000**	
બાદ : સુધારેલી મૂડી પડતર $\left(40{,}000 \times \frac{272}{100}\right)$	1,08,800	**2,51,200**
(2) ઝવેરાત : વેચાણ કિંમત	4,32,000	
બાદ વેચાણ ખર્ચ	12,000	
ચોખ્ખી ઊપજ કિંમત	**4,20,000**	
બાદ : સુધારેલી મૂડી પડતર $\left(42{,}000 \times \frac{272}{100}\right)$	1,14,240	**3,05,760**
(3) અંગત મોટર મૂડી મિલકત ગણાય નહી		-
કરપાત્ર લાંબાગાળાનો મૂડી નફોઃ		**5,56,960**

ઉદાહરણ : 4 શ્રીમાન રામાણીએ તા. 10-03-2013 ના રોજ રુ. 4,80,000 નું કેટલુંક ઝવેરાત ખરીદ્યું હતું. આ ઝવેરાત તેમણે તા. 15-01-2018 ના રોજ રુ. 12,00,000માં વેચેલ છે. તેમણે તા.15-02-2018 ના રોજ સૌ પ્રથમવાર રુ. 6,00,000 નું રહેઠાણ મકાન ખરીદેલ છે. કરપાત્ર મૂડી નફો શોધો. (સૂચક આંક 2012-13 માટે 200 અને 2017-18 માટે 272)

(ગુ. યુનિ. માર્ચ, 2010)

જવાબ : શ્રીમાન રામાણીનો કરપાત્ર મૂડી નફો દર્શાવતું પત્રક

પાછલું વર્ષ : 2017-18 આકારણી વર્ષ : 2018-19

વિગત	રુ.	રુ.
ઝવેરાતની વેચાણ કિંમત		12,00,000
બાદ : સુધારેલ મૂડી પડતર $\left(4{,}80{,}000 \times \frac{272}{200}\right)$		6,52,800
લાંબાગાળાનો મૂડી નફો :		**5,47,200**
બાદ : કપાત (કલમ 54) મુજબ મૂડી નફો x <u>નવા રહેઠાણના મકાનમાં રોકાણ</u> મૂડી મિલકતની ચોખ્ખી ઊપજ કિંમત $\left(5{,}47{,}200 \times \frac{6{,}00{,}000}{12{,}00{,}000}\right)$	1,08,800	2,51,200 2,73,600
કરપાત્ર લાંબાગાળાનો મૂડી નફોઃ		**2,76,600**

ઉદાહરણ : 5 ખુશાલીએ તા. 31-03-2018 ના રોજ પૂરા થતા વર્ષ દરમિયાન કરેલા વ્યવહારોની વિગતો નીચે મુજબ છે. તેના પરથી કરપાત્ર મૂડી નફો શોધો.

મિલકતનું નામ	**ખરીદ તારીખ**	**વેચાણ તારીખ**	**ખરીદ કિંમત રુ.**	**વેચાણ કિંમત**	**1-4-01 ની કિંમત રુ.**	**સૂચક આંક**
રહેઠાણનો બંગલો	1-1-94	31-12-17	80,000	17,00,000	3,00,000	100
હીરા માણેક	1-1-13	31-10-17	96,000	1,96,000	-	200
ચાંદી	1-1-13	30-09-17	90,000	1,80,000	-	200
અંગત કાર	1-1-06	01-01-18	90,700	60,000	-	117
રહેઠાણનો ફ્લેટ	1-3-18	-	6,68,000	-	-	-

વર્ષ 2017-18નો સૂચક આંક 272 છે. (ગુ. યુનિ. માર્ચ, 2011)

જવાબ : ખુશાલીનો કરપાત્ર મૂડી નફો દર્શાવતુ પત્રક

પાછલું વર્ષ : 2017-18 આકારણી વર્ષ : 2018-19

વિગત	રુ.	રુ.
(1) રહેઠાણનો બંગલો : ચોખ્ખી ઊપજ કિંમત	17,00,000	
બાદ : સુધારેલ મૂડી પડતર $\frac{3,00,000 \times 272}{100}$	8,16,000	
	8,84,000	
બાદ : કલમ-54 મુજબ કપાત (નવા ફ્લેટની ખરીદ કિંમત)	6,68,000	**2,16,000**
(2) હિરા માણેક : ચોખ્ખી ઊપજ કિંમત	1,96,000	
બાદ : સુધારેલ મૂડી પડતર : $96,0000 \times \frac{272}{100}$	1,30,560	**65,440**
(3) ચાંદી : ચોખ્ખી ઊપજ કિંમત	1,80,000	
બાદ : સુધારેલ મૂડી પડતર : $\frac{90,000 \times 272}{200}$	1,22,400	**57,600**
(4) અંગત મોટર મિલકત ગણાય નહી		-
કુલ કરપાત્ર લાંબાગાળાનો મૂડી નફો		**3,39,040**

ઉદાહરણ : 6 કિંજલે તા.31-3-18 ના રોજ પૂરા થતા વર્ષ દરમિયાન કરેલ વ્યવહારોની વિગતો નીચે મુજબ છે. તેના પરથી કરપાત્ર મૂડી-નફો શોધો.

મિલકત	રહેઠાણનું મકાન	અંગત કાર	ખેતીની જમીન	સોનું
વેચાણ કિંમત રુ.	8,30,000	60,000	5,00,000	4,53,000
ખરીદ કિંમત રુ.	50,000	90,000	3,00,000	1,50,000
તા.1-4-01 ની કિંમત રુ.	2,00,000	-	-	-
ખરીદ તારીખ	1-3-98	1-1-07	1-1-15	1-1-08
વેચાણ તારીખ	31-3-18	1-3-18	1-2-18	31-12-17
વેચાણ ખર્ચ	30,000	2,000	50,000	3,000
સૂચક આંક	100	122	240	129

નોંધ :

(1) તેમણે તા. 1-3-18ના રોજ રહેઠાણનું મકાન રુ. 2,00,000 માં ખરીદેલ છે.

(2) હિસાબી વર્ષ 2017-18નો સૂચક આંક 272 છે. (ગુ. યુનિ, માર્ચ, 2012)

જવાબ : કિંજલનો કરપાત્ર મૂડી નફો દર્શાવતું પત્રક

પાછલું વર્ષ : 2017-18 આકારણી વર્ષ : 2018-19

વિગત	રુ.	રુ.
લાંબાગાળાનો મૂડી નફો		
(1) રહેઠાણનું મકાન :		
વેચાણ કિંમત	**8,30,000**	
બાદ : વેચાણ ખર્ચ	30,000	
ચોખ્ખી ઊપજ કિંમત	8,00,000	
બાદ : સુધારેલ મૂડી પડતર : $2{,}00{,}000 \times \frac{272}{100}$	5,44,000	
	2,56,000	
બાદ : કપાત (કલમ-54 મુજબ નવા રહેઠાણના મકાનની ખરીદી)	2,00,000	
લાંબાગાળાનો મૂડી નફો		**56,000**
(2) અંગત કાર :		–
મૂડી મિલકત ગણાય નહી		
(3) ખેતીની જમીન :		–
મૂડી મિલકત ગણાય નહી		
(4) સોનું :		
વેચાણ કિંમત	**4,53,000**	
બાદ : વેચાણ ખર્ચ	**3,000**	
ચોખ્ખી ઊપજ કિંમત	**4,50,000**	
બાદ : સુધારેલ મૂડી પડતર : $1{,}50{,}000 \times \frac{272}{129}$	**3,16,280**	
લાંબાગાળાનો મૂડી નફો		**1,33,720**
કરપાત્ર લાંબાગાળાનો મૂડી નફો :		**1,89,720**

ઉદાહરણ : 7 શ્રી રોહિતે પોતાનું રહેઠાણનું મકાન તા.1-7-2017 ના રોજ રુ. 9,60,400 માં વેચ્યું હતુ. આ મકાન તેમણે તા.1-1-97 ના રોજ રુ. 40,000 માં ખરીદ્યું હતું. જેની તા. 1-4-01 ના રોજ વાજબી બજાર કિંમત રુ. 2,50,000 હતી. મકાનની ફેરબદલી અંગેનો ખર્ચ રુ. 10,400 થયો હતો. તેમણે તા. 1-1-2018 ના રોજ નવું રહેઠાણનું મકાન રુ. 2,00,000 ખરીદ્યુ હતું. આકારણી વર્ષ 2018-19 માટે તેમની મૂડી નફાની ગણતરી કરો.

જો તેમણે આ મકાન રુ. 3,00,000માં ખરીદ્યું હોય તો તમારા જવાબમાં શો ફેર પડે ?

જવાબ : શ્રી રોહિતના મૂડી નફાની ગણતરી દર્શાવતું પત્રક

પાછલું વર્ષ : 2017-18 આકારણી વર્ષ : 2018-19

વિગત		રુ.
(1) તા. 1-7-2017 ના રોજની વેચાણ કિંમત		9,60,400
બાદ : ફેરબદલીનો ખર્ચ		10,400
	ચોખ્ખી વેચાણ કિંમત	**9,50,000**
બાદ : મિલકતની પડતર કિંમત		
2,50,000(1-4-01 ની વા.બ.કિં) × 272 (ફેરબદલીના વર્ષનો સૂચક આંક) / 100(2001-02 નો સૂચક આંક)		6,80,000
	લાંબાગાળાનો મૂડી નફો	2,70,000
બાદ : કલમ-54 મુજબ કપાત		2,00,000
	કરપાત્ર મૂડી નફો	70,000
(2) લાંબાગાળાનો મૂડી નફો(ઉપરની ગણતરી મુજબ)		2,70,000
બાદ : કલમ-54 મુજબ કપાત (બધો જ મૂડી નફો નવા મકાનમાં રોક્યો હોવાથી લાંબાગાળાનો મૂડી નફો છે તે રકમ)		**2,70,000**
	કરપાત્ર લાંબાગાળાનો મૂડી નફો	-------

ઉદાહરણ : 8 શ્રી રાજેશકુમારની નાણાંકીય વર્ષ 2017-18 દરમિયાન વેચેલ મૂડી મિલકતોની વિગત નીચે પ્રમાણે છે.

મિલકતનું વર્ણન	**ખરીદનું વર્ષ**	**ખરીદ કિંમત રુ.**	**1-4-01 ના રોજની વાજબી બજાર કિંમત રુ.**	**વેચાણ અંગેના ખર્ચા રુ.**	**વેચાણ કિંમત રુ.**	**સૂચક આંક**
ઝવેરાત	1999-00	40,000	50,000	5,000	2,70,000	100
મકાન	2012-13	94,000	-	2,000	2,60,000	200
ડિબેંચર	5-11-16	40,000	-	1,000	44,000	264

ઉપરોક્ત વિગતો પરથી આકારણી વર્ષ 2018-19 માટે કરપાત્ર મૂડી નફાની ગણતરી કરો. ડિબેંચર શેરબજારમાં બિનનોંધાયેલા છે. (વેચાણ વર્ષનો સૂચકઆંક 272 છે.)

જવાબ : શ્રી રાજેશકુમારની મૂડી નફાની ગણતરી દર્શાવતુ પત્રક

પાછલું વર્ષ : 2017-18 આકારણી વર્ષ :2018-19

વિગત	રુ.	રુ.
(1) ટૂંકાગાળાનો મૂડી નફો: (શેરબજારમાં નોંધાયેલ નથી માટે)		
ડિબેંચરોની : વેચાણ કિંમત	44,000	
બાદ : વેચાણ ખર્ચા	**1,000**	
ચોખ્ખી ઊપજ કિંમત	43,000	
બાદ : મૂડી પડતર	40,000	
ટૂંકાગાળાનો મૂડી નફો(1)		**3,000**
(2) લાંબાગાળાનો મૂડી નફો :	2,56,000	
(1) ઝવેરાત અંગે : વેચાણ કિંમત	2,70,000	
બાદ : વેચાણ ખર્ચા	5,000	
ચોખ્ખી ઊપજ કિંમત	**2,65,000**	--
બાદ : સુધારેલ મૂડી પડતર : $\frac{50,000 \times 272}{100}$	**1,36,000**	**1,29,000**
(2) મકાન અંગે : વેચાણ કિંમત	**2,60,000**	
બાદ : વેચાણ ખર્ચા	**2,000**	
ચોખ્ખી ઊપજ કિંમત	**2,58,000**	
બાદ : સુધારેલ મૂડી પડતર : $\frac{94,000 \times 272}{200}$	**1,27,840**	**1,30,160**
કુલ લાંબાગાળાનો મૂડી નફો(2)		**2,59,160**
કુલ મૂડી નફો (1) + (2)		**2,62,160**

ઉદાહરણ : 9 નીચે આપેલ માહિતીના આધારે શ્રી નીતિન માટે આકારણી વર્ષ 2017-18 ના વર્ષનો કરપાત્ર મૂડી નફો ગણો.

મિલકતનું નામ	વેચાણ તારીખ	વેચાણ કિંમત રુ.	ખરીદ તારીખ	ખરીદ કિંમત રુ.	વેચાણ અંગેના ખર્ચા
રહેઠાણનું મકાન	1-2-18	11,50,000	5-10-00	3,00,000	30,000
ડિબેંચર(નોંધાયેલ)	28-2-18	60,000	4-5-17	30,000	500
મોટરકાર(અંગત વપરાશ માટે)	15-10-17	1,50,000	8-8-95	2,25,000	1,000
ઝવેરાત	10-11-17	6,00,000	4-1-95	60,000	10,000
રહેઠાણનો ફ્લટે	-	-	30-03-18	2,20,000	-

રહેઠાણના મકાન અને ઝવેરાતની વ્યાજબી બજાર કિંમત તા. 1-04-01 ના રોજ અનુક્રમે રુ. 4,00,000 અને રુ. 90,000 હતી. તા. 1-1-18 ના રોજ તેમણે 3 વર્ષના નૅશનલ હાઈવે ઑથોરીટી ઑફ ઈન્ડિયાના બૉન્ડસ રુ. 1,95,000માં ઝવેરાતના વેચાણની ઉપજમાંથી ખરીદ્યા હતા. સૂચક આંક 2001-02:100, 2012-13:200 અને 2017-18:272 છે.

જવાબ : શ્રી નીતિનનો કરપાત્ર મૂડી નફાની ગણતરી દર્શાવતું પત્રક

પાછલું વર્ષ : 2017-18 આકારણી વર્ષ : 2018-19

વિગત		રુ.	રુ.
(અ) લાંબાગાળાનો મૂડીનફો :			
(1) રહેઠાણનું મકાન : વેચાણ		11,50,000	
બાદ : વેચાણ ખર્ચ		**30,000**	
	ચોખ્ખી ઊપજ કિંમત	11,20,000	
બાદ : સુધારેલ મૂડી પડતર : $\frac{4,00,000 \times 272}{100}$		10,88,000	
	લાંબાગાળાનો મૂડી નફો	32,000	
બાદ : કલમ-54 મુજબ નવો ખરીદેલ ફ્લેટમાં રોકાણ (તા.30-3-13 ના રોજ) રુ. 2,20,000 પરંતુ કપાત ફક્ત મૂડીનફા જેટલી		32,000	
	કરપાત્ર મૂડી નફો		-
(2) ઝવેરાત : વેચાણ		6,00,000	
	બાદ : વેચાણ ખર્ચ	**10,000**	
	ચોખ્ખી ઊપજ કિંમત	**5,90,000**	
બાદ : સુધારેલ મૂડી પડતર : $\frac{90,000 \times 272}{100}$		**2,44,000**	
	લાંબાગાળાનો મૂડી નફો	**3,45,200**	
બાદ : કલમ-54 ઈસી મુજબ કપાત : નેશનલ હાઈવે ઓથોરીટી ઓફ ઈન્ડિયાના 3 વર્ષના બોન્ડમાં રોકાણ રુ. 1,95,000 આથી મૂડી નફા સુધીની કપાત મળશે.		**1,95,000**	**1,50,200**
	કરપાત્ર લાંબાગાળાનો મૂડી નફો		**1,50,200**
(બ) ટૂંકાગાળાનો મૂડી નફો			
ડિબેંચર : વેચાણ		**60,000**	
બાદ : વેચાણ ખર્ચ		**500**	
	ચોખ્ખી ઊપજ કિંમત	**59,500**	
બાદ : પડતર કિંમત		**30,000**	
	(બ) કરપાત્ર ટૂંકાગાળાનો મૂડી નફો		**29,500**
	કુલ કરપાત્ર મૂડી નફો(અ) + (બ)		**1,79,700**

નોંધ : અંગત વપરાશ અંગેની મોટરકાર મૂડીમિલકત ગણાતી નથી માટે તેમાંથી મળતો નફો કરપાત્ર મૂડી નફો ગણાશે નહીં.

ઉદાહરણ : 10 તારીખ 31-3-2018 ના રોજ પૂરા થતા વર્ષ દરમિયાન જીગાએ કરેલા વ્યવહારો નીચે મુજબ છે. તેના પરથી કરપાત્ર મૂડી નફો શોધો.

મિલકત	ખરીદ કિંમત રુ.	વેચાણ કિંમત રુ.	ખરીદ તારીખ	1-4-81ની કિંમત રુ.	સંબંધિત સૂચક આંક
1. ખેતીની જમીન	1,00,000	3,00,000	10-6-07	-	129
2. શહેરી જમીન	32,000	5,30,000	10-1-97	1,20,000	100
3. શેરબજારમાં નહી નોંધાયેલ ડિબેંચર	55,000	1,85,000	10-1-13	-	200

નોંધ :

(1) બધી જ મિલકતો જાન્યુઆરી 2018માં વેચેલ છે.

(2) નાણાંકીય વર્ષ 2017-18નો સૂચકઆંક 272 છે.

(ગુજ. યુનિ. એપ્રિલ, 2013)

જવાબ : જીગાભાઈની મૂડી નફાની કરપાત્ર આવક દર્શાવતું પત્રક

પાછલું વર્ષ : 2017-18 આકારણી વર્ષ : 2018-19

વિગત	રૂ.	રૂ.
(1) ખેતીની જમીન :		
(મૂડી-મિલકત નથી તે ગ્રામ્ય વિસ્તારમાં આવેલ છે તેમ ધારેલ છે.)		
(2) શહેરી જમીન :		
વેચાણ કિંમત	5,30,000	
બાદ : સુધારેલ મૂડી પડતર : $\frac{1,20,000 \times 272}{100}$	3,26,400	**2,03,600**
(3) શેરબજારમાં નહી નોંધાયેલ ડિબેંચર :		
વેચાણ કિંમત	1,85,000	
બાદ : સુધારેલ મૂડી પડતર : $\frac{55,000 \times 272}{200}$	74,800	**1,10,200**
કુલ કરપાત્ર લાંબાગાળાનો મૂડી નફો		**3,13,800**

સ્વાધ્યાય

અ. સૈદ્ધાંતિક પ્રશ્નો

(1) મૂડી નફો એટલે શું ? (ગુ. યુનિ. એપ્રિલ, 2013)

(2) મૂડી મિલકતો એટલે શું ? તેમાં કઈ મિલકતોનો સમાવેશ થાય છે અને કઈ મિલકતોનો સમાવેશ થતો નથી ?

(3) 'મૂડી મિલકત' અને 'મૂડી નફો' બે પદો સમજાવો.

(4) મૂડીનફા અંગેના કરમુક્ત વ્યવહારો જણાવો.

(5) મૂડી ખોટ માંડી વાળવા કે આગળ ખેંચી જવાની જોગવાઈઓ જણાવો.

(6) મૂડી મિલકતની પડતર કિંમત અને સુધારેલ મૂડી પડતરનો અર્થ સમજાવો.

(7) ટૂંકનોંધ લખો.

1. મૂડી મિલકતો
2. મૂડી નફો
3. મૂડી નફાના પ્રકારો
4. કરમુક્ત મૂડી નફો
5. લાંબા અને ટૂંકાગાળાનો મૂડી નફો
6. ટૂંકાગાળાનો મૂડી નફો
7. લાંબાગાળાનો મૂડી નફો
8. કલમ-54 ઈસી મુજબ કરમુક્ત મૂડી નફા અંગેની જોગવાઈ

(8) નોંધ લખો :

1. રહેઠાણના મકાનની ફેરબદલીથી થતાં નફા અંગે કલમ-54 ની જોગવાઈ ચર્ચા કરો.

2. મૂડી નફાના હેતુ માટે બોનસ શેરની પડતરના નિયમો

(ગુજ. યુનિ., એપ્રિલ, 2013)

બ. વ્યવહારિક પ્રશ્નો

(1) શ્રી જગડુશાએ તા. 1-7-2012ના રોજ નીચેની મિલકતોનું વેચાણ કર્યુ.

વિગત	જમીન	સોનું	ઝવેરાત
ખરીદ તારીખ	1-5-94	10-6-03	2-11-14
વેચાણ કિંમત રુ.	16,00,000	5,90,000	3,50,000
ખરીદ કિંમત રુ.	2,00,000	50,000	2,70,000
તા. 1-4-01 ના રોજની બજાર કિંમત	4,00,000	-	-

તા. 30-8-2017 ના રોજ તેમણે રહેઠાણનું મકાન રુ. 12,00,000 ની કિંમતે ખરીદ્યું. ખરીદી અગાઉ તેઓ રહેઠાણનું મકાન ધરાવતા ન હતા.

વર્ષ	સૂચક આંક	વર્ષ	સૂચક આંક
2001-02	100	2014-15	240
2003-04	109	2012-13	272

આકારણી વર્ષ 2018-19 માટે તેમની કરપાત્ર મૂડી નફાની ગણતરી કરો.

2. શ્રીમતી સ્મિતા જોશી ભારતીય નાગરિક અને સામાન્ય રહીશનો દરજ્જો ધરાવે છે. નાણાંકીય વર્ષ 2017-18 દરમિયાન તેઓએ કેટલીક મિલકતો વેચી છે. જ્યારે કેટલીક મિલકતો મૂડી નફામાંથી રાહત મેળવવા ખરીદી છે. તમારે તેઓની મૂડી નફાના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર મૂડી નફાની ગણતરી કરવાની છે.

ક્રમ	મિલકતો	ખરીદ તારીખ	ખરીદ કિંમત રુ.	વેચાણ તારીખ.	1-4-01 ના રોજની વાજબી બજાર કિંમત	વેચાણ કિંમત	ફેરબદલી	સંબંધિત સૂચક આંક
(1)	અંગત રહેઠાણનું મકાન	1-1-95	50,000	1-9-17	1,00,000	8,92,000	5,000	100
(2)	ખેતીની જમીન	1-11-91	30,000	1-11-17	6,000	2,50,000	-	100
(3)	ડિબેંચર	16-8-11	99,500	20-12-17	-	3,50,000	6,000	184
(4)	ઝવેરાત	1-2-95	60,000	28-2-18	1,00,000	9,00,000	4,000	100
(5)	અંગત રહેઠાણનું મકાન(નવું)	31-12-17	2,50,000	-	-	-	-	-

ખેતીની જમીન 10,000 થી ઓછી વસ્તીવાળા ગામડામાં આવેલ છે. નાણાંકીય વર્ષ 2017-18નો સૂચકઆંક 272 છે.

3. શ્રી બ નીચેની વિગતો રજૂ કરે છે તેને આધારે આકારણી વર્ષ 2018-19 માટે કરપાત્ર મૂડી નફાની ગણતરી કરો.

મિલકતનું નામ	પ્રાપ્તિ તારીખ	પ્રાપ્તિ કિંમત રુ.	સુધારા-વધારાનો ખર્ચ રુ.	વેચાણ તારીખ	વેચાણ કિંમત
૧. ડિબેંચર	1-1-03	1,00,000	શૂન્ય	27-3-18	6,00,000
૨. મકાન	1-1-11	6,00,000	1,00,000 (1-1-12)	27-3-18	12,00,000

૧. મકાન વેચાણનો ખર્ચ રૂ. ૫૦,૦૦૦ થયો છે. જે પૈકી ૩૦% રકમ ખરીદનારે ભોગવેલ છે.

૨. સૂચક આંક નીચે મુજબ છે.

નાણાંકીય વર્ષ	2002-03	2003-04	2010-11	2011-12	2017-18
સૂચક આંક	105	109	167	184	272

4. મિ. રાહુલે તા. 10-06-2006 ના રોજ દલાલ પાસેથી ક્ષ કંપનીના બિનનોંધાયેલ રુ. 10નો એક એવા 1,000 ઈક્વિટી શેરો રુ. 120ની કિંમતે ખરીદ્યા. તેમણે દલાલીના રુ. 2,000 ચૂકવ્યા. તા. 10-5-2009 ના રોજ કંપની તરફથી તેમને બે શૅરદીઠ એક શૅર બોનસશૅર તરીકે મળ્યા. તેમજ તા. 10-5-2017ની તારીખે કંપનીએ તેમને એક શેરદીઠ એક શેર હક્કના ધોરણે શૅરદીઠ રુ. 100 ની કિંમતે ખરીદવાનો હક્ક આપ્યો. મિ. રાહુલે 50% હક્કના શેર તા. 20-5-2017 ના રોજ રુ. 15,000 માં વેચી દીધા.

તા. 20-03-2018 ના રોજ તેમણે પોતાના બધા જ શૅરો શૅરદીઠ રુ. 340ની કિંમતે વેચી દીધા. આકારણી વર્ષ 2018-19 માટે તેમનો કરપાત્ર મૂડી નફો શોધો. (2006-07, 2009-10 અને 2017-18નો સૂચકઆંક અનુક્રમે 122, 148 અને 272 છે.)

5. નીચે આપેલ માહિતી પરથી શ્રી યોગેશ પટેલની આકારણી વર્ષ 2018-19ની કરપાત્ર મૂડીનફાની ગણતરી કરો. નાણાંકીય વર્ષ 2017-18 નો સૂચકઆંક 272 છે. શ્રી યોગેશ નવા મકાન સિવાય તમામ મિલકતો નાણાંકીય વર્ષ 2017-18માં વેચી દીધી છે.

ક્રમ	ખરીદ તારીખ	વેચાણ કિંમત રુ.	વેચાણ ખર્ચ રુ.	ખરીદ કિંમત રુ.	મિલકત અંગેની માહિતી	સંબંધીત સૂચક આંક
૧.	1-1-88	13,69,000	10,000	3,50,000	અંગત રહેઠાણનું મકાન(એકમાત્ર)	100
૨.	1-5-17	2,00,000	-	1,60,000	રિલાયન્સ લિ. ના ડિબેંચર(નોંધાયેલ)	
૩.	1-3-13	1,39,700	4,000	53,200	અરવિંદ લિ. ના ડિબેંચર (નોંધાયેલ)	200
૪.	1-9-05	25,70,000	12,000	9,99,000	ઝવેરાત	117
૫.	1-1-18	-	-	3,80,000	અંગત રહેઠાણનું મકાન(નવું)	-

અંગત રહેઠાણના જૂના મકાનની તા.1-4-01 ના રોજની વ્યાજબી બજાર કિંમત રુ. 5,00,000 હતી. જ્યારે ઝવેરાતની તા.01-04-01 ના રોજની વ્યાજબી બજાર કિંમત રુ. 12,00,000 હતું.

6. શ્રી ઉજ્જ્વલ પાછલા વર્ષ 2017-18માં રુ. 30,00,000માં વેચેલ રહેઠાણના મકાનનું અંગે નીચેની વિગતો રજૂ કરે છે.

(1) મકાન 1977-78માં રુ. 80,000માં ખરીદેલ હતું. (2) 1988-99માં પ્રથમ માળનું બાંધકામ રુ. 1,00,000 ના ખર્ચથી કર્યું હતુ. (3) 2004-05ના વર્ષમાં બીજા માળનું બાંધકામ રુ. 2,00,000ના ખર્ચે કર્યુ હતું. (4) તા. 1-4-01 ના રોજની વાજબી બજાર કિંમત રુ. 4,70,000 હતી. (5) તેમણે ઉપરોક્ત મકાનના વેચાણ પછી તુરત જ નવું રહેઠાણનું મકાન રુ. 20,00,0000માં ખરીદ્યુ હતુ. (6) સૂચકઆંક નીચે મુજબ છે. 2001-02 : 100, 2004-05 : 113, 2017-18 : 272, આકારણી વર્ષ 2018-19 માટે કરપાત્ર મૂડી નફાની ગણતરી કરો.

13. હેતુલક્ષી પ્રશ્નો

નીચે આપેલ દરેક પેટાપ્રશ્નના એક કરતાં વધુ જવાબો આપેલા છે. પરંતુ, તે પૈકી ફક્ત એક જ જવાબ સાચો છે. તમારે સાચો જવાબ જણાવવાનો છે અને તે માટે જરૂરી ગણતરી કે સમજૂતી આપવાની છે.

(1) ભારતીય કંપનીના શૅર યુનિટ ટ્રસ્ટ ઑફ ઈન્ડિયાના યુનિટ મ્યુચ્યુઅલ ફંડના યુનિટ અને માન્ય શૅરબજારમાં નોંધાયેલ જામીનગીરીઓ સિવાયની મૂડી-મિલકતોને લાંબાગાળાની મૂડી-મિલકત ત્યારે જ કહેવાય કે જ્યારે કરદાતાએ તે મિલકત નીચે જણાવેલ સમય મર્યાદા કરતાં વધુ સમય માટે ધારણ કરી હોય.

(1) 24 માસ (2) 12 માસ (3) 36 માસ (4) 48 માસ

જવાબ : આથી, સાચો જવાબ (3) છે.

(2) શ્રી અ એ 1995માં ખરીદેલ રુ. 75,000 નું ઝવેરાત તા. 31-12-2017 ના રોજ રુ. 10,00,000 ની કિંમતે વેચાણ કર્યું છે. વેચાણ કિંમતના 5% લેખે ખર્ચ થયો છે. ઝવેરાતની તા.1-4-01 ના રોજની વ્યાજબી બજાર કિંમત રુ. 2,00,000 હતી. તા. 1-2-2018 ના રોજ રુ. 4,75,000નું રહેઠાણનું મકાન ખરીદ્યુ હોય તો તેમની કરપાત્ર મૂડી નફાની રકમ નીચે મુજબ રહેશે. 2001-02 અને 2017-18 ના સૂચક આંક અનુક્રમે 100 અને 272 છે.

(1) રુ. 9,50,000 (2) રુ. 98,000 (3) રુ. 2,03,500 (4) રુ. 4,75,000

ઝવેરાતની વેચાણ કિંમત	10,00,000
બાદ : વેચાણ ખર્ચ(5% લેખે)	50,000
ચોખ્ખી ઊપજ કિંમત	9,50,000
બાદ : સુધારેલ મૂડી પડતર : $\frac{2,00,000 \times 272}{100}$	5,44,000
લાંબાગાળાનો મૂડી નફો	**4,06,000**
બાદ : કલમ-54 એફ મુજબ કપાત : $\frac{4,06,000 \times 4,75,000}{9,50,000}$	2,03,000
કરપાત્ર મૂડી નફો	**2,03,000**

આથી સાચો જવાબ (3) છે.

(3) શ્રી ક્ષ એ 1984મા રુ. 75,000 રહેઠાણનું મકાન ખરીદેલ હતું અને 1987 માં તેનો સુધારા વધારાનો મૂડી ખર્ચ રુ. 5,000 થયો હતો. રૂા મકાન તા. 1-7-2017 ના રોજ રુ. 8,84,000 માં વેચ્યું. મકાનની તા.1-4-01 ના રોજની વાજબી બજાર કિંમત રુ. 2,00,000 હતી. વેચાણ ખર્ચ રુ. 28,000 થયો હતો. તેમણે તા. 1-1-2018 ના રોજ નવું રહેઠાણનું મકાન રુ. 4,00,000માં ખરીદ્યુ હતુ. 2001-02 અને 2017-18 ના સૂચકઆંક અનુક્રમે 100 અને 272 છે. તેમનો આકારણી વર્ષ 2018-19 નો કરપાત્ર મૂડી નફો નીચે મુજબ કેટલો હશે ?

(1) રુ. 8,000 (2) શૂન્ય (3) રુ. 8,56,000 (4) રુ. 4,000

મકાનની વેચાણ કિંમત	8,84,000
બાદ : ખેચાણ ખર્ચ	28,000
ચોખ્ખી ઉપજ કિંમત	8,56,000
બાદ : સુધારેલ મૂડી પડતર : $\frac{2,00,000 \times 272}{100}$	5,44,000
લાંબાગાળાનો મૂડી નફો	**3,12,000**
બાદ : કલમ-54એફ મુજબ કપાત(બધો જ નફો નવા મકાનમાં રોકાયેલ હોવાથી)	3,12,000
કરપાત્ર મૂડી નફો	**શૂન્ય**

આથી સાચો જવાબ(2) છે.

(4) શ્રી મહેશે 1996-97 ના વર્ષ દરમિયાન રુ. 75,000 નું ઝવેરાત ખરીદ્યુ હતુ. જેની તા. 1-4-01 ના રોજની વ્યાજબી બજાર કિંમત રુ. 3,00,000 હતી. શ્રી મહેશનું તા. 1-10-07 ના રોજ મૃત્યુ થયુ અને તેના વસિયતનામા મુજબ શ્રી મુકેશને ઝવેરાત મળ્યું. આ ઝવેરાત મુકેશે તા. 1-8-2017 ના રોજ રુ. 9,06,000માં વેચાણ કર્યુ. તો મુકેશનો કરપાત્ર મૂડી નફો નીચે પ્રમાણે થશે. 2001-02, 2007-08 અને 2017-18 નો સૂચક આંક અનુક્રમે 100; 129 અને 272 છે.

(1) રુ. 9,06,000 (2) રુ. 90,000 (3) કોઈ જવાબ નથી (4) શૂન્ય

જવાબ :

મૂડી નફાની ગણતરી	રુ.
ઝવેરાતની વેચાણ કિંમત	9,06,000
બાદ : સુધારેલ મૂડી પડતર : $\frac{3,00,000 \times 272}{100}$	8,16,000
(મહેશની ખરીદ કિંમત ધ્યાનમાં લેવાશે)	
લાંબાગાળાનો મૂડી નફો	**90,000**

આથી સાચો જવાબ (2) છે.

(5) શ્રી કલ્પેશ 2011-12 દરમિયાન એક કંપનીના 500 શેરો દરેક રુ. 10 નો રુ. 40ના ભાવે ખરીદેલ હતા અને ખરીદીનો ખર્ચ રુ. 400 થયો હતો. જૂન 2014માં કંપની તરફથી 100 બોનસ શૅર મળ્યા હતા. સપ્ટેમ્બર 2016 માં 100 હક્કના શૅર શૅરદીઠ રુ. 20 ના ભાવે મળ્યા હતા. તેમણે જૂન-2017 માં બોનસ શૅર દીઠ રુ. 100 ની કિંમતે અને જુલાઈ-2017 માં હક્કના શૅર શૅરદીઠ રુ. 110ના ભાવે વેચ્યાં હતા. આકારણી વર્ષ 2018-19 નો કરપાત્ર મૂડી નફો નીચેનામાંથી કેટલો હશે ?

(1) રુ. 10,000 (2) રુ. 9,000 (3) રુ. 20,000 (4) રુ. 19,000

જવાબ :

(અ) બોનસ શેરનો મૂડી નફો :	રુ.
બોનસ શેરની વેચાણ કિંમત (100 × રુ. 100)	10,000
બાદ : પડતર કિંમત (બોનસ શેર હોવાથી)	શૂન્ય
લાંબાગાળાનો મૂડી નફો(અ)	**10,000**
(બ) હક્કના શેરોનો મૂડી નફો :	
હક્ક શેરોની વેચાણ કિંમત (100 × રુ. 100)	11,000
બાદ : હક્ક શેરોની વેચાણ કિંમત (100 × રુ. 20)	2,000
ટૂંકાગાળાનો મૂડી નફો(બ)	**9,000**
કુલ મૂડી નફો (અ + બ)	**19,000**

આથી સાચો જવાબ (4) છે.

(6) આકારણી વર્ષ 2018-19 માટે લાંબાગાળાના મૂડી નફાની ગણતરી માટે કરદાતા ઈચ્છે તો મિલકતની

(1) તા. 1-4-81 (2) તા. 1-4-01

(3) તા. 1-4-74 (4) તા. 1-4-2012 ની વ્યાજબી બજારકિંમતનો આધાર લઈ શકે છે.

જવાબ : સાચો જવાબ (2) છે.

(7) શ્રી મેહુલ જે મકાનમાં છેલ્લા 25 વર્ષથી રહેતો હતો તે મકાન તા. 1-10-2017 ના રોજ રુ. 8,82,000 માં વેચાણ કર્યું. વેચાણ ખર્ચ રુ. 10,000 થયો હતો. આ મકાન તેમણે રુ. 70,000 માં ખરીદ્યું હતું અને તેની તા. 1-4-01 ના રોજની વાજબી બજારકિંમત રુ. 3,00,000 હતી. આકારણી વર્ષ 2001-02 અને 2017-18 નો સૂચક આંક 100 અને 272 છે. આકારણી વર્ષ 2018-19 નો તેમનો કરપાત્ર મૂડી નફો નીચે મુજબ હશે.

(1) રુ. 56,000 (2) રુ. 9,000 (3) રુ. 20,000 (4) રુ. 19,000

જવાબ :

મૂડી નફાની ગણતરી	રુ.
મકાનની વેચાણ કિંમત	8,82,000
બાદ : વેચાણ ખર્ચ	10,000
ચોખ્ખી ઉપજ કિંમત	8,72,000
બાદ : સુધારેલ મૂડી પડતર : $\frac{3,00,000 \times 272}{100}$	8,16,000
લાંબાગાળાનો મૂડી નફો	**56,000**

આથી, સાચો જવાબ(1) છે.

(8) જો કરદાતા લાંબાગાળાના મૂડી નફા ઉપર 10% આવકવેરો વત્તા સરચાર્જ ભરવા માંગે તો મિલકતની ગણતરી માટે (1) સુધારેલ મૂડી પડતરની ગણતરી કરી શકાય. (2) સુધારેલ મૂડી પડતર ગણતરી ન કરી શકાય (3) બે માંથી કોઈ નહીં.

જવાબ : આથી, સાચો જવાબ (2) છે.

(9) નીચેની મિલકતો પૈકી કઈ મિલકતો મૂડી-મિલકત નથી તે જણાવો (મૂડી નફાના હેતુ માટે)

(1) ધંધાનો સ્ટોક (2) પાઘડી

(3) અંગત વપરાશની મોટરકાર (4) શેર ખરીદવાનો હક્ક

(માર્ચ, 2010)

જવાબ : આથી, સાચો જવાબ (3) છે.

(10) નીચેના પૈકી કઈ મિલકત મૂડી-મિલકત ન ગણાય ?

(1) સોનું (2) અંગત કાર (3) શહેરી જમીન (4) પાઘડી

(માર્ચ, 2012)

જવાબ : આથી, સાચો જવાબ (2) છે.

(11) નીચેની મિલકતો મૂડી-મિલકત છે કે નહીં તે જણાવો.

(1) માલનો સ્ટોક (2) અંગત વાહન (3) ખેતીની જમીન (4) પાઘડી (5) ઝવેરાત (6) કોપી રાઈટ

(ગુ. યુનિ. એપ્રિલ, 2013)

જવાબ : (1) થી (3) મૂડી મિલકત નહીં ગણાય જ્યારે (4) થી (6) મૂડી મિલકત ગણાશે.

(12) તારીખ 1-4-01 પહેલા ખરીદેલ શૅરની સુધારેલ પડતર શોધવા માટે શેરની કઈ કિંમત ધ્યાનમાં લેવાય છે.

(અ) ખરીદ કિંમત (બ) 1-4-01 ની વ્યાજબી કિંમત

(ક) શૂન્ય (ગુ. યુનિ. એપ્રિલ, 2013)

(13) નીચેના પૈકી કઈ મિલકત મૂડી મિલકત ન ગણાય ?

(અ) શેર ખરીદવાનો હક્ક (બ) ખાણનો પરા હક્ક

(ક) અંગત કપડાં (ગુ. યુનિ. એપ્રિલ, 2013)

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर ओपन युनिवर्सिटी

ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર
ઓપન યુનિવર્સિટી
(ગુજરાત સરકાર દ્વારા સ્થાપિત)

દ્વિતિય વર્ષ બી.કોમ.
BCTAXN205
આવકવેરો અને GST

વિભાગ

3

એકમ-9 અન્ય સાધનોની આવક	3-19
એકમ-10 કપાતો અને રાહતો	20-33
એકમ-11 વ્યક્તિની કુલ આવકની ગણતરી	34-48
એકમ-12 આકારણીની કાર્યવાહી અને કરની વસૂલાત	49-66
એકમ-13 માલ અને સેવાકર – I (GST I)	67-81
એકમ-14 માલ અને સેવાકર – II (GST II)	82-106

લેખન :	પ્રો. (ડૉ.) મનોજ શાહ	પ્રોફેસર & નિયામક, સ્કૂલ ઓફ કોમર્સ એન્ડ મેનેજમેન્ટ, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
	CA ભાવિક ટાંક	આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, એલ. જે. ઇન્સ્ટીટયુટ ઓફ મેનેજમેન્ટ સ્ટડીઝ, અમદાવાદ.
	ડૉ. મનીષ ચુડાસમા	આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર. શ્રી એમ.પી.એન્ડ બી.એ.પટેલ ઉમિયા આર્ટસ એન્ડ કોમર્સ કોલેજ, અમદાવાદ.
	ડૉ. પાર્થ ભટ્ટ	આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, આર.સી.કોલેજ ઓફ કોમર્સ, અમદાવાદ.
	ડૉ. શૈલેજા પરમાર	આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, કડી સાર્વજનિક કોલેજ.
પરામર્શક(વિષય) :	પ્રો. (ડૉ.) મનોજ શાહ	પ્રોફેસર & નિયામક, સ્કૂલ ઓફ કોમર્સ એન્ડ મેનેજમેન્ટ, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
	ડૉ. મર્ઝુન જોખી	વાઈસ પ્રિન્સીપાલ, જી.એલ.એસ. યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
	ડૉ. શંકરસિંહ સોઢા	એસોસિયેટ પ્રોફેસર, ગુજરાત યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
પરામર્શક(ભાષા) :	શ્રી ધનશ્યામ કે ગઢવી	નિવૃત આચાર્ય, સાર્વજનિક કોલેજ, મહેસાણા.
	શ્રી દિવ્યેશ વ્યાસ	આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
	ડૉ. જિતલ રાઠોડ	આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર, (ગુજરાતી) ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.
સંપાદન :	પ્રો. (ડૉ.) મનોજ શાહ	પ્રોફેસર & નિયામક, સ્કૂલ ઓફ કોમર્સ એન્ડ મેનેજમેન્ટ, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.

પ્રકાશક :	ડૉ. ભાવિન ત્રિવેદી	કાર્યકારી કુલસચિવ, ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટી, અમદાવાદ.

આવૃત્તિ : જૂન 2021 સુધારેલ પુનઃ આવૃત્તિ (નવો અભ્યાસક્રમ)

ISBN : 978-93-5598-019-9

સર્વાધિકાર સુરક્ષિત

આ પાઠ્યપુસ્તક ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીના ઉપક્રમે વિદ્યાર્થીલક્ષી સ્વઅધ્યન હેતુથી; દૂરવર્તી શિક્ષણના ઉદ્દેશને કેન્દ્રમાં રાખી તૈયાર કરવામાં આવેલ છે. જેના સર્વાધિકાર સુરક્ષિત છે. આ અભ્યાસ-સામગ્રીનો કોઈપણ સ્વરૂપમાં ધંધાધારી ઉપયોગ કરતાં પહેલાં ડૉ. બાબાસાહેબ આંબેડકર ઓપન યુનિવર્સિટીની લેખિત પરવાનગી લેવાની રહેશે.

એકમ 9

અન્ય સાધનોની આવક

: રૂપરેખા :

9.1 અન્ય સાધનોની આવકના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર આવકો

9.2 મજરે આવતી કપાતો અને મજરે ન મળતી કપાતો

9.3 જામીનગીરીના વ્યાજની આવક

9.4 સંપૂર્ણ કરમુક્તજામીનગીરીઓ

9.5 જામીનગીરીના વ્યાજની આવક અંગે આવકવેરાની ચૂકવણી માટે જવાબદાર નહીં ગણાતી વ્યક્તિઓ

9.6 જામીનગીરીના વ્યાજની આવકની ગણતરી માટે મજરે મળતા ખર્ચાઓ

9.7 કરમુક્ત અને કરબાદજામીનગીરીઓ

9.8 ગ્રોસિંગ અપનો અર્થ અને તેના નિયમો

9.9 ઉદાહરણો

9.10 અભ્યાસ પ્રશ્નો

9.11 હેતુલક્ષી પ્રશ્નો

9.1 અન્ય સાધનોની શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર આવકો

આવકવેરાના હેતુથી કુલ આવક ગણવા માટે આપણે અગાઉ જોઈ ગયા છીએ તેમ કુલપાંચ શીર્ષકો પાડવામાં આવ્યાં છે અને તે દરેકની કેટલીક વિશિષ્ટ કપાતો તથા અગાઉ દર્શાવેલી સામાન્ય કપાતોને આધારે કરદાતાની કુલ આવક નક્કી થશે. આ હેતુ માટે અગાઉના ચાર શીર્ષકના ન સમાયેલ તમામ આવકો અન્ય સાધનોની આવકના શીર્ષક હેઠળ ધ્યાનમાં લેવાય છે.(કલમ-56(1))

અન્ય સાધનોની આવકના શીર્ષક હેઠળની આવકો : આ શીર્ષક હેઠળ આવકવેરાના કાયદાની કલમ-56(2)(i)મુજબ નીચેની આવકનો સમાવેશ થાય છે.

(1) એન્યુઈટી ડિપૉઝીટની મળેલી અથવા મળવાપાત્ર રકમ

(2) ધંધાની આવકમા સમાવેશ થતો ન હોય તે પ્લાન્ટ, યંત્રો, ફર્નિચરના ભાડાની આવક

(3) જો ધંધાની આવક તરીકે કરપાત્ર થતી ન હોય તે પ્લાન્ટ, યંત્રો, ફર્નિચર સાથે મકાનભાડાની આવક (મકાન ભાડે આપ્યા વિના આવી મિલકતો ભાડે આપી શકાય તેમ ન હોય તો)

(4) લૉટરી, વ્યૂહરચના, દોડ કે ઘોડાદોડ, પત્તાની રમતો, જુગાર કે અન્ય શરતોમાંથી મળતી આકસ્મિક આવક.

(5) સાહિત્ય કે કળાના કાર્ય અંગે મળેલ રોયલ્ટી

(6) નો-હાઉનો વિકાસ કરનારને મળેલ રકમ

(7) ખુલાસા વગરની રોકડ, રોકાણો અને અન્ય રકમ

(8) રોકાણ માટેની રાખવામાં આવેલી જામીનગીરી પરનું વ્યાજ, પરંતુ જો જામીનગીરી લે-વેચ દ્વારા નફો મેળવવા માટે રાખેલ હોય તો તેનું વ્યાજ ધંધા-વ્યવસાયની આવકના શીર્ષક નીચે કરપાત્ર બનશે.

(9) જામીનગીરીઓ સિવાયનું વ્યાજ દા.ત. બૅંક ખાતાનું વ્યાજ, ઉછીના આપેલ નાણાંનુ વ્યાજ, બાંધી મુદતની થાપણોનું વ્યાજ.

(10) ભારતબહાર આવેલી ખેતીની જમીનમાંથી થતી આવક

(11) પેટા ભાડે આપેલ મકાનનું ભાડું

(12) વ્યવસાયી વ્યક્તિઓને અન્ય કામો માટે મળતું મહેનતાણું, દા.ત. પરીક્ષા તરીકે મળતી ફી

(13) ડિરેક્ટરોની ફી

(14) ખુલ્લી જમીનનું ભાડું

(15) પરદેશી જામીનગીરીઓ પર મળતું વ્યાજ

(16) માલિક અને કર્મચારી વચ્ચે સંબંધ ન હોય તેવી વ્યક્તિઓને મળેલ, ફી વગેરે. દા.ત. શિક્ષકોને મળતી પ્રાઈવેટ ટયુશન ફી

(17) વીમા કંપની પાસેથી મળતું ઍજન્ટને કમિશન

(18) સંસદ સભ્ય કે વિધાનસભાના સભ્યને મળતો પગાર

(19) કલમ-60 થી 64 અનુસાર બીજી વ્યક્તિની આવકો કે જેનો એસીસીની આવકમાં સમાવેશ થાય છે.

(20) લેખકોને મળતી રોયલ્ટીની આવક

(21) વિદેશી સરકાર તરફથી મળેલ પગાર, કમિશન વગેરે

(22) કલમ-214 'એડવાન્સ ટેક્ષ' ઉપર મળેલું વ્યાજ

(23) નૅશનલ સેવિંગ્સ સ્કીમ (દ્વ.જી.જી.)હેઠળ ખોલાવેલ ખાતામાંથી કરેલ ઉપાડ

(24) નૅશનલ સેવિંગ્સ સર્ટિફિકેટ, કિસાન વિકાસપત્ર અને ઈન્દિરા વિકાસપત્રમાં કરેલ રોકાણ પર મળેલ, લેણું થયેલ વ્યાજ

(25) કંપનીનો ડિરેક્ટર જે કંપનીનો કર્મચારી ન હોય તેને મળતી ગ્રેજ્યુઈટીની રકમ

(26) ફેમીલી પૅન્શન મુજબ મળતું વ્યાજ.

(27) પાછલા વર્ષ દરમિયાન અવેજ ચૂકવ્યા વગર રોકડ કે મિલકત કુલરુ.50,000 થી વધુ મળી હોય તો મળેલ પૂરેપૂરી રકમ આ શીર્ષક નીચે કરપાત્ર ગણાશે. જો કે તેના કેટલાક અપવાદો અને નિયમો ધ્યાનમાં રાખવા.

9.2 મજરે મળતી કપાતો અને મજરે ન મળતી કપાતો

(અ) મજરે મળતી કપાતો : કલમ-57 અનુસાર નીચેની કપાતો મજરે મળે છે.

(1) નાણાં રોકાણ માટે લીધેલી રકમનું વ્યાજબી વ્યાજ (2) જો પ્લાન્ટ ભાડે આપ્યા હોય તો તેનો મરામત, ઘસારો, વીમાનો ખર્ચ (3) આવક કમાવા ખરેખર કરેલો ખર્ચ (4) જામીનગીરીનું વ્યાજ મેળવેલા અંગે કરેલ ખર્ચ (જેની ચર્ચા અલગ કરી છે.) (5) આ પ્રકારની આવક મેળવવા (આકસ્મિક આવક સિવાય) કરેલ વ્યાજબી ખર્ચ જે મૂડી ખર્ચ ન હોય તેમજ સંપૂર્ણપણે આવી આવક મેળવવા માટે કરેલ હોય.

(બ) મજરે ન મળતી રકમો : (1) કર ભરનારનો અંગત ખર્ચ (2) ભારત બહાર ચૂકવવાનું વ્યાજ (3) ભારત બહાર ચૂકવવાનો પગાર, જેના પર કર ભરાયો નથી કે પ્રાપ્તિ સ્થાનેથી કર કપાતો નથી. (4) કંપની બાબતમાં ડિરેક્ટર કે મહત્ત્વનું હિત ધરાવતી વ્યક્તિને કે તેમના સગાને લાભ મળે તેવો ખર્ચ (5) આકસ્મિક આવક મેળવવા થયેલખર્ચ

9.3 જામીનગીરીના વ્યાજની આવક

આકારણી વર્ષ 1989-90માં થયેલાં સુધારા અનુસાર જામીનગીરી પરના વ્યાજની આવકનું શીર્ષક રદથાય છે. તેને બદલે રોકાણના ઉદ્દેશથી જામીનગીરીઓમાં રોકાણ કર્યુ હોય તો તેનું વ્યાજ અન્ય સાધનોની આવકના શીર્ષક નીચે કરપાત્ર બનશે. જ્યારે નફાના ઉદ્દેશથી જામીનગીરીની લે-વેચ

કરવા માટે ખરીદી કરી હોય તો તેમાંથી પ્રાપ્ત થતું વ્યાજ ધંધા-વ્યવસાયની આવકના શીર્ષક નીચે કરપાત્ર બનશે. જામીનગીરીના વ્યાજનાં નીચેના વ્યાજનો સમાવેશથાય છે.

(1) મધ્યસ્થ સરકાર કે રાજ્યસરકારની જામીનગીરીઓ પરનું વ્યાજ (2) કોર્પોરેટર સંસ્થાઓ કે કોર્પોરેશનની જામીનગીરીઓ પરનું વ્યાજ (3) સ્થાનિક સંસ્થાનો જેવી કે પોર્ટ ટ્રસ્ટ ઑથોરીટીઝ, મ્યુનિ. કોર્પોરેશનની લૉન કે જામીનગીરીઓ પરનું વ્યાજ, જેમાં પ્રોમિસટી નોટ, ટ્રેઝરી બિલ્સ, શૅર સર્ટિફિકેટસ, બેરર બૉન્ડના વ્યાજનો સમાવેશ થાય છે. (5) કંપનીઓના બૉન્ડઝ, ડિબેન્ચર્સ વગેરે પરનું વ્યાજ.

આ ઉપરાંત કોઈ પણ વ્યાજ પણ અન્ય સાધનોની આવકના શીર્ષક નીચે કરપાત્ર બને છે.

જામીનગીરીના વ્યાજની ગણતરી માટે નીચેના મુદ્દાઓ પણ ધ્યાનમાં રાખવા જોઈએ.

(અ) લેણું થયેલ વ્યાજ જામીનગીરીઓ પરનું વ્યાજ જે વર્ષે લેણું થાય તે જ વર્ષની આવક ગણાશે પછી ભલે તે ગમે તે વર્ષ પ્રાપ્ત થાય. પરંતુ જો જામીનગીરીનું અગાઉના વર્ષનું વ્યાજ પાછલા વર્ષ દરમિયાન મળ્યું હોય અને તે વર્ષ દરમિયાન આવકમાં દર્શાવ્યું ન હોય તો તેનો પાછલા વર્ષની આવકમાં સમાવેશ કરવામાં આવશે.

(બ) લેણી તારીખ અને માલિકી હક્ક : જે તારીખે વ્યાજ લેણું થાય તે તારીખે જે વ્યક્તિ તે જામીનગીરીની માલિક હોય તો તેની આવકમાં તે વ્યાજનો સમાવેશ થાય છે એટલે કે વ્યાજ સાથે અને વ્યાજ બાદ ખરીદ-વેચાણ ધ્યાનમાં લેવાશે નહીં.

(ક) મૂળસ્થાને આવકવેરો : જામીનગીરીના વ્યાજ પર આવકવેરો મૂળસ્થાનેથી કાપી લેવામાં આવે છે. આથી વ્યાજની આવક જ્યારે કુલ આવકમાં ઉમેરવામાં આવે ત્યારે વ્યાજની મળેલી ચોખ્ખી આવકમાં કાપી લીધેલી આવકવેરો ઉમેરીને વ્યાજની કુલ આવકની ગણતરી થાય છે.

9.4 સંપૂર્ણ કરમુક્તજામીનગીરીઓ

કેટલીક જામીનગીરીઓનું વ્યાજ જામીનગીરીઓનું વ્યાજ ગણાય છે, પરંતુ તે આવકવેરા કાયદાની કલમ-10(15) હેઠળ સંપૂર્ણ કરમુક્ત છે. તે નીચે મુજબ છે.

(1) 15 વર્ષીય રાષ્ટ્રીય એન્યુઈટી સર્ટિફિકેટનું વ્યાજ (2) 1991ના સ્પેશિયલ બેરર બૉન્ડની ચૂકવણી વખતે મળનાર પ્રિમીયમ (3) ટ્રેઝરી સેવિંગ્સ ડિપોઝીટ સર્ટિફિકેટનું વ્યાજ (10 વર્ષના) (4) પોસ્ટ ઑફિસ કેશ સર્ટિફિકેટનું વ્યાજ (5 વર્ષના) (5) ખાસ ડિપોઝીટ યોજનાનું વ્યાજ (6) નૅશનલ ડિફેન્સ ગોલ્ડ 1980 પરનું વ્યાજ (7) 7 વર્ષના નેશનલ સેવિંગ્સ સર્ટિફિકેટસ અને પોસ્ટ ઑફિસ નૅશનલ સેવિંગ્સ સર્ટિફિકેટ્સનું વ્યાજ (8) પોસ્ટ ઑફિસ ક્યુમ્યુનીટી ટાઈમ ડિપોઝિટ ખાતા પરનું વ્યાજ (9) સેન્ટ્રલ બૅંક ઑ સીલોનના ઇસ્યુ વિભાગ પાસેની જામીનગીરીઓ (10) કોઈ પણ વિદેશી બેંક દ્વારા કોઈપણ અનુસૂચિત ભારતીય બેંકમાં મૂકેલ ડિપોઝિટનું વ્યાજ (11) સરકારે જાહેર કરેલ હોય તેવી પબ્લિક સેક્ટર કંપનીના ડિબેન્ચર પરનું વ્યાજ (12) 12 વર્ષીય નેશનલ પ્લાન બચત સર્ટિફિકેટ્સનું વ્યાજ અને 10 વર્ષના નેશનલ પ્લાન સર્ટિફિકેટ (13) પોસ્ટ ઑફિસ બચતબેંકનું વ્યાજ તથા બાંધી મુદતની થાપણનું વ્યાજ (12 વર્ષ 7 વર્ષ) (14) 7 ટકાના કેપિટલ ઈન્વેસ્ટમેન્ટ બૉન્ડનું વ્યાજ (15) સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાના NRI Bonds પરનું વ્યાજ (16) 9 ટકાના રિલિફ બોન્ડ પરનું વ્યાજ (વ્યક્તિ કે એચ.યુ.એફ. માટે જ) (17) સરકારે સ્પષ્ટપણે જાહેર કરેલી કરમુક્તજામીનગીરીઓનું વ્યાજ.

9.5 જામીનગીરીઓના વ્યાજની આવક અંગે આવકવેરાની ચૂકવણી માટે જવાબદાર નહીં ગણાતી વ્યક્તિઓ

આવકવેરા કાયદાની કલમ-10ની પેટા કલમ-20 થી 26માં જણાવ્યા મુજબનીચે જણાવેલ વ્યક્તિઓ જામીનગીરીઓના વ્યાજની આવક મળી હોવા છતાં તેના પર આવકવેરાની ચૂકવણી માટે જવાબદાર ગણાતી નથી.

(1) સ્થાનિક સ્વરાજ્ય સંસ્થા (2) હાઉસિંગબોર્ડ (3) વૈજ્ઞાનિક સંશાધન માટેની સંસ્થા (4) શૈક્ષણિક

સંસ્થાઓ કે યુનિવર્સિટી જે સંપૂર્ણપણે શિક્ષણના હેતુઓ માટે ચાલતી હોય (નફાના હેતુ માટે નહીં) (5) હૉસ્પિટલ કે અન્ય તબીબી સારવાર આપતી જાહેર સંસ્થાઓ કે જેનો હેતુ નફો કમાવવાનો ન હોય (6) માન્ય ક્રિકેટ, હોકી, ફુટબોલ કે બીજી કોઈ રમતનું સંચાલન કરતી સંસ્થાઓ (7) રજિસ્ટર્ડ ટ્રેડ (10) જાહેર સરખાવતી અને ધાર્મિક સંસ્થાઓ

9.6 જામીનગીરીઓના વ્યાજની આવકમાંથી મજરે મળતા ખર્ચાઓ

જામીનગીરીઓના વ્યાજની આવકમાંથી નીચે મુજબના ખર્ચા મજરે મળે છે.

(1) વ્યાજ વસૂલ કરવા કે ઉઘરાવવાનો ખર્ચ (2) વ્યાજ વસૂલ કરવા માટે બેંક ચાર્જિસ (3) જામીનગીરી ખરીદવા ઉછીની લીધેલ રકમનું વ્યાજ

નોંધ :

(1) જામીનગીરી ખરીદ વેચાણની દલાલી, કમિશન, સ્ટેમ્પ ખર્ચ, નુકશાન કે નફો આ શીર્ષક નીચે મજરે મળે નહીં.

(2) કરમુક્ત સરકારી જામીનગીરી ખરીદવા લૉન લેવામાં આવી હોય તો લૉનનું વ્યાજ તે જામીનગીરીના કરમુક્ત વ્યાજમાંથી બાદ કરવામાં આવે છે.

(3) જામીનગીરીઓના વ્યાજની આવક ખરેખર વસૂલાતના ધોરણે નહીં પરંતુ નક્કી કરેલી તારીખે લેણી થતી આવકના ધોરણે ગણાય છે. તેથી ચોક્કસ તારીખે વ્યાજ વસૂલ ન થયું હોય તેમ છતાં આવક ધ્યાનમાં લેવાશે.

9.7 કરમુક્ત અને કરબાદ જામીનગીરીઓ

વિગત	સરકારી જામીનગીરીઓ			વેપારી જામીનગીરીઓ	
	સંપૂર્ણ કરમુક્ત	અંશતઃ કરમુક્ત	કરબાદ	કરમુક્તિ	કરબાદ
(૧) મૂળસ્થાનેથી આવકવેરાની કપાત	કપાત થતી નથી	કપાત થતી નથી	કપાત થાય છે	કપાત થતી નથી	કપાત થાય છે
(૨) ગ્રોસિંગ અપ	થતું નથી	થતું નથી	થાય છે	થાય છે	થાય છે
(૩) કુલ આવકમાં સમાવેશ	સમાવેશ થતો નથી	સમાવેશથાય છે	કુલ આવકમાં સમાવેશ થાય છે.	કુલ આવકમાં સમાવેશ થાય છે.	કુલ આવકમાં સમાવેશ થાય છે.

નોંધ : નાણાંકીય વર્ષ 2012-13 દરમિયાન મૂળ સ્થાને આવકવેરાની કપાત નીચે મુજબ છે.

(1) સરકારી કોર્પોરેશનો અને સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓના ડિબેન્ચરો કે અન્ય જામીનગીરી અથવા શૅરબજારમાં નોંધાયેલ(કંપનીના) ડિબેન્ચરો ઉપર 10% જો આવક મેળવનાર PAN નંબર ન આપી શકે તો 20% લેખે TDS કપાશે. (2) અન્યવેપારી જામીનગીરી ઉપર 20% (3) જો આવક મેળવનાર બિનરહીશ હોય તો ઉપરના દરમાં સરચાર્જ, એજ્યુકેશનસેસ અને હાયર એજ્યુકેશનસેસ ઉમેરવામાં આવશે.

9.8 ગ્રોસિંગ અપનો અર્થ અને તેના નિયમો

આવકવેરા ધારા નીચે વ્યાજ ચૂકવનાર વ્યક્તિ ઉપર કેટલીક શરતોને આધીન કર કાપી લેવાની જવાબદારી નાંખવામાં આવી છે. વ્યાજની આવકમાંથી મૂળસ્થાનેથી આવકવેરો કાપી લેવામાં આવ્યો હોયતો જે આવક મળે તેમાં કાપી લીધેલો આવકવેરો ઉમેરીને વ્યાજની કુલ આવક ગણવામાં આવે છે. આવી રીતે વ્યાજને કરસહિત બનાવવાની પ્રક્રિયાની ગ્રોસિંગ અપ કહેવાય છે.

મળેલું વ્યાજ + સંસ્થાને કાપી લીધેલ કર = ગ્રોસ વ્યાજ. દા.ત. ધારો કે મૂળસ્થાનેથી કરપાતનો દર 10% છે, માટે રુ.100 વ્યાજ ચૂકવવાનું હોયતો રુ.10 કર કાપીને રુ.90 ચૂકવવા જોઈએ. એક કંપની 9% લેખે કરમુક્તવ્યાજ ચૂકવે છે. જો અ પાસે રુ. 10,000 ની જામીનગીરીઓ હોય તો તેને રુ.900 વ્યાજ મળશે.

રુ. ચોખ્ખું વ્યાજ		ગ્રોસ આવક
90	=	100
900	=	(?) રુ.1000 ગ્રોસિંગ અપ પછીની આવક ગણાશે.

નોંધ :

(1) આકારણી વર્ષ 2013-14 માટે કરકપાતના દર નીચે મુજબ છે : (કંપની સિવાયની વ્યક્તિ માટે)

(અ) કર બાદ સરકારી જામીનગીરીઓ, સરકારી કોર્પોરેશનો અને સ્થાનિક સ્વરાજ્ય સંસ્થાઓના ડિબેન્ચર વગેરે અને શૅરબજારમાં નોંધાયેલ(કંપનીઓના) ડિબેંચર પર 10%

(બ) અન્ય વેપારી જામીનગીરીઓ પર 20%

(ક) જો આવક મેળવનાર બિનરહીશ હોય તો ઉપર જણાવેલદરોમાં નિયમ મુજબ સરચાર્જ, એજ્યુકેશન સેસ અને હાયર એજ્યુકેશન સેસ ઉમેરવામાં આવશે.

(2) જો વ્યાજની આવક રુ.10,000 થી વધુ ન હોયતો મૂળસ્થાનેથી આવકવેરો કાપવો નહીં અને આ સંજોગોમાં ગ્રોસિંગ કરવામાં આવતું નથી.

(3) તા.1-6-97 થી અમલમાં આવેલ કલમ-193(iv)ની નવી જોગવાઈ મુજબ સરકાર કે રાજ્ય સરકારની કરપાત્ર સરકારી જામીનગીરી પર વ્યાજની કુલ રકમમાંથી 'મૂળસ્થાનેથી આવકવેરો'તારીખ 1-6-97 પછી કપાતો નથી.

ગ્રોસિંગ અપના નિયમો :

(1) કરમુક્ત સરકારી જામીનગીરીઓ અંગે વ્યાજનો દર કે વ્યાજની રકમ જણાવી હોય તો પણ તે ગ્રોસિંગ અપ થાય નહીં. (કારણ કે કરમુક્ત જામીનગીરીઓ પર મૂળસ્થાનેથી આવકવેરો કાપવામાં આવતો નથી.)

(2) કર બાદ સરકારી કે વેપારી જામીનગીરીઓ અંગે વ્યાજની મળેલ રકમ દર્શાવી હોય તો ગ્રોસિંગ અપ કરવું પડે.

(3) કર બાદ સરકારી જામીનગીરી કે વેપારી જામીનગીરી અંગે વ્યાજનો દર આપ્યો હોય તો ગ્રોસિંગ અપ કરવું નહીં.

(4) કર મુક્ત વેપારી જામીનગીરીઓ અંગે વ્યાજનો દર જણાવ્યો હોય કે મળેલ વ્યાજનો ઉલ્લેખ હોય તો ગ્રોસિંગ અપ કરવું પડે.

(5) જો કરભરનારની વાર્ષિક વ્યાજની આવક રુ.5,000 થી વધુ કોઈ પણ સંજોગોમાં ગ્રોસિંગ અપ કરવું નહીં.

9.9 ઉદાહરણો

ઉદાહરણો : 1

નીચેની આવકો કયાં શીર્ષક નીચે કરપાત્ર થાય છે તે જણાવો. (જવાબ કૌંસમાં આપ્યા છે)

(1) ધંધાના ચોખ્ખા નફા પર બે ટકા લેખે કર્મચારીને માલિક તરફથી મળેલ કમિશન(પગાર)

(2) જામીનગીરીના વેપારમાં માલ સ્ટોક તરીકે ધારણ કરેલ કરમુક્ત સરકારી જામીનગીરીઓ પર મળેલ વ્યાજ (ધંધા-વ્યવસાયની આવક)

(3) મકાન-મિલકત પેટા ભાડે આપવાથી થતી ભાડાની આવક (અન્ય સાધનોની આવક)

(4) અગાઉની બાદ ઘાલખાધ-વસૂલાત (ધંધાની આવક)

(5) વ્યવસાયી ચાર્ટર્ડ એકાઉન્ટન્ટને યુનિવર્સિટી તરફથી એકાઉન્ટન્સીનું પેપર કાઢવા માટે મળેલું મેહનતાણું (અન્ય સાધનોમાંથી આવક)

(6) ભારતમાં આવેલી ખેતીની જમીનના વેચાણમાંથી થયેલો નફો (કરમુક્ત : જો 10,000 થી ઓછી વસ્તીવાળા વિસ્તારમાં આવેલી ન હોય તો 'મૂડી નફાના શીર્ષક' હેઠળ કરપાત્ર)

(7) એન્યુઈટી ડિપોઝિટ યોજના હેઠળ મળવાપાત્ર અથવા મળેલી એન્યુઈટીની રકમ (અન્ય સાધનોમાંથી આવક)

(8) શિક્ષણ ખર્ચને પહોંચી વળવા મળેલ શિષ્યવૃત્તિની રકમ (કરમુક્ત)

(9) ફક્ત ધંધાની આવક મળેવતી ભાગીદારી પેઢીમાંથી મળતો નફાનો ભાગ (ધંધા કે વ્યવસાયની આવક)

ઉદાહરણ : 2 નીચેની આવકો કયાં શીર્ષક નીચે કરપાત્ર થાય છે તે જણાવો. (જવાબ કૌંસમાં આપ્યા છે.)

(1) એડવોકેટને મળેલ ફી (ધંધા વ્યવસાયની આવક)

(2) તાતા લોકોમોટિવના ડિબેન્ચરનું વ્યાજ (અન્ય સાધનની આવક)

(3) ઈન્વેસ્ટરના શૅર વેચાણ ઉપરનો નફો

(4) તાતા લોકોમોટિવમાં ફિક્ષસ્ડ ડિપોઝિટનું વ્યાજ (અન્ય સાધનોમાંથી આવક)

(5) સેવકને મળેલું બોનસ (પગાર)

(6) શૅરનો ધંધો કરતી વ્યક્તિને શૅરના વેચાણમાંથી મળતો નફો (ધંધા કે વ્યાવસાયમાંથી નફો)

(7) વાયદાના શૅરના વેપારમાંથી થતો નફો (ધંધા-વ્યવસાયમાંથી નફો)

(8) સેવકને નિવૃત્તિ વખતે આપવામાં આવેલી ગ્રેજ્યુઈટી (પગાર)

ઉદાહરણ : 3 શ્રી અ ને નાણાંકીય વર્ષ 2017-18ની નીચે મુજબની રકમો મળી છે. આવકવેરાના શીર્ષક હેઠળ તે આવક કરપાત્ર થશે તે દર્શાવો :

(1) નોંધાયેલી પેઢીમાંથી નફાનો ભાગ રુ.15,000/- અને મૂડીરોકાણ ઉપર વ્યાજ રુ.5,000/-

(2) તેઓ એક વખારના માલિક છે જે ભાડે આપેલી છે, જેનું વાર્ષિક ભાડું રુ.6,000/- પ્રાપ્ત થયું છે.

(3) તેમના રહેઠાણ માટે માલિકીનો બંગલો છે જેનું ભાડાનું મૂલ્ય રુ. 6,000/- છે.

(4) બૅંકની બાંધી મુદતની થાપણોનું વ્યાજ રુ.20,000/-

(5) ભારતીય કંપનીમાંથી ડિવિડન્ડની આવક રુ.8,000/-

(6) શૅરના સટ્ટાનો નફો રુ. 3,000/-

(7) ત્રણ વર્ષથી વધુ સમય માટે રોકાણ તરીકે રાખેલ શૅરના વેચાણનો નફો રુ.15,000/-

(8) કંપનીમાંથી ડિરેક્ટરની બેઠક રુ.1,200/-

(9) સફરજનના ખેતરની આવક રુ.5,000/-

(10) જૂના ઘરવપરાશની ફર્નિચર વેચાણની ઉપજ રુ.3,000/-

જવાબ : ધંધા વ્યવસાયની આવક (2) મકાન-મિલકતની આવક (3) મકાન-મિકલકતની આવક (4) અન્ય સાધનોની આવક (5) કરમુક્ત છે(6) ધંધા વ્યવસાયની આવક (7) મૂડીનફાની આવક (8) અન્ય સાધનોની આવક (9) કરમુક્ત છે (10) કરમુક્ત છે.

ઉદાહરણ : 4 નીચેની આવકો આવકના કયાં શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર થશે તે જણાવો. (માર્ચ, 2008)

જવાબ :	(1) લોટરીની આવક	અન્ય સાધનોની આવક
	(2) અગાઉ મજરે આવેલ ઘાલખાધની વસૂલાત	ધંધા વ્યવસાયની આવક
	(3) મકાન-મિલકતની આવક	પગારની આવક

ઉદાહરણ-5 : નીચેના પૈકી કઈ આવકો અન્ય સાધનના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર ગણાય ? (ગમે તે ચાર)

જવાબ : (1) મકાનનું પેટા ભાડું (2) જમીનનું ભાડું (3) લોટરીની આવક (4) જન્મદિવસની બક્ષિસ (5) આવકવેરાનું રિફંડ (6) ખેતીની આવક (ભારતમાં) (ગુ. યુનિ. એપ્રિલ 2013)

જવાબ : 1 થી 4 અન્ય સાધનના શીર્ષક નીચે આવક ગણાશે.

ઉદાહરણ : 6 શ્રી સહેવાલની નીચેની માહિતી ઉપરથી આકારણી વર્ષ 2018-19 માટે અન્ય સાધનોની આવકની ગણતરી કરો.

(1)	10% ના પૉર્ટ ટ્રસ્ટ બૉન્ડ	રુ. 2,50,000
(2)	12% ના અતુલ લિ. ના પ્રેફરન્સ શૅર	રુ.2,00,000
(3)	10% ના રિલાયન્સ એનર્જી લિ.ના કરમુક્ત ડિબેન્ચર (કરકપાતનો દર 20%)	રુ.2,00,000
(4)	8% ના અતુલ લિ.ના ડિબેંચર	રુ. 4,00,000
(5)	લોટરીની આવક (કરકપાતનો દર 30%)	રુ. 2,10,000
(6)	ભૂતપૂર્વ માલિક પાસેથી પેન્શન	રુ. 48,000

તા. 30-11-17ના રોજ અતુલ લિ.ના રુ.1,00,000ના ડિબેન્ચર વેચી દીધા. દલાલીના રુ.100 અને ઉઘરાણી ખર્ચના રુ.150 ચૂકવેલ છે. ઉપરોક્ત રોકાણો ઉપર વ્યાજ 30-6 અને 31-12ના રોજ મળેલ છે.

જવાબ : શ્રી સેહવાગની અન્ય સાધનોની કરપાત્ર આવક દર્શાવતુ પત્રક

પાછલું વર્ષ : 2017-18 | આકારણી વર્ષ : 2018-19

વિગત		રુ.
(1) 10%ના પોર્ટ ટ્રસ્ટ બોન્ડનું વ્યાજ		25,000
(2) અતુલ લિ. ના પ્રેફરન્સ શૅરનું ડિવિડન્ડ (કરમુક્ત)		-
(3) રિલાયન્સ એનર્જી લિ.ના ડિબેન્ચરનું વ્યાજ $2,00,000 \times \frac{10}{100} \times \frac{100}{80}$		
(4) અતુલના ડિબેંચરનું વ્યાજ(છ માસનું)		
(4,00,000નું 8% લેખે છ માસનું)	16,000	
(3,00,000નું 8% લેખે છ માસનું)	12,000	25,000
(5) લોટરીની આવક $2,10,000 \times \frac{100}{70}$		
		28,000
		3,00,000
કુલ આવક		3,78,000
બાદ : કપાતો ઉઘરાણીનો ખર્ચ		150
કરપાત્ર આવક		3,77,850

ઉદાહરણ 7 : નીચેની માહિતી ઉપરથી નિલેશની આકારણી વર્ષ 2018-19 માટે 'અન્ય સાધનોની આવક'ના શીર્ષક હેઠળ થતી કરપાત્ર આવકની ગણતરી કરો :

(1)	મળેલ ફેમિલી પેન્શન	રુ.60,000
(2)	ભારતીય કંપનીના શૅર ઉપર મળેલ ડિવિડન્ડ	રુ.12,000
(3)	બૅંક ફીક્સ્ડ ડિપોઝીટનું વ્યાજ	રુ. 2,100
(4)	મકાનના પેટા ભાડુઆત પાસેથી મળેલ ભાડુ	રુ. 9,000
(5)	આર.પી.લિ.ના ડિબેન્ચરનું વ્યાજ (કરકપાતનો દર 10%)	રુ. 2,700
(6)	પત્તાની રકમમાંથી મળેલ આવક (કરકપાતો દર 30%)	રુ. 17,500
(7)	કંપનીની બૉર્ડ મિટિંગમાં હાજર રહેવા બદલ મળેલ સિટીંગ ફી	રુ. 4,000
(8)	મકાન અને યંત્રોનું ભેગું ભાડુ	રુ. 32,000
(9)	ખુલાસા વગરના સાધનોમાંથી મળેલ આવક	રુ. 1,200
(10)	સંપૂર્ણ કરમુક્ત સરકારી જામીનગીરીઓનું વ્યાજ	રુ. 8,000

શ્રી નિલેશે ઉપરની આવકમાંથી નીચેની કપાતની માંગણી કરેલ છે :

(i)	ભારતીય કંપનીના શૅરમાં રોકાણ માટે લીધેલ લૉનનું વ્યાજ	રુ. 3,000
(ii)	આર.પી.લિ. ના ડિબેન્ચરમાં રોકાણ માટે લીધેલ લૉનનું વ્યાજ	રુ. 600
(iii)	પત્તાની રમતની આવક મેળવવા કરેલ ખર્ચ	રુ. 3,000

(માર્ચ, 2009)

જવાબ : શ્રી નિલેશની અન્ય સાધનોની કરપાત્ર આવક દર્શાવતું પત્રક

પાછલું વર્ષ : 2017-18 — આકારણી વર્ષ : 2018-19

વિગત		રુ.
(1) ફેમીલી પેન્શન	60,000	
- કપાત (1/3 અથવા રુ. 15,000 બે માંથી ઓછું હોય તે)	15,000	45,000
(2) ભારતીય કંપનીના શૅરો ઉપરનું ડિવડન્ડ (કરમુક્ત)		--
(3) બેંક ફિક્સ ડિપોઝિટનું વ્યાજ		2,100
(4) મકાનના પેટા ભાડુઆત પાસેથી મેળલ ભાડું		9,000
(5) આર.પી. લિમિટેડના ડિબેંચરનું વ્યાજ $(2,000 \times \frac{100}{80})$		3,000
(6) પત્તાની રમતમાંથી મળેલ આવક $(2,000 \times \frac{100}{80})$		25,000
(7) કંપનીની મિટિંગની હાજરી અંગેની સિટીંગ ફી		4,000
(8) મકાન અને યંત્રોનું ભેગું ભાડું		32,000
(9) ખુલાસા વગરના સાધનોમાંથી મળેલ આવક		12,000
(10) સંપૂર્ણ કરમુક્ત સરકારી જામીનગીરીનું વ્યાજ કરમુક્ત		--
કુલ આવક		1,32,100
બાદ : કપાતો : આર.પી.લિ. ના ડિબેંચર માટે લીધેલ લોનનું વ્યાજ		600
કરપાત્ર આવક		**1,31,500**

નોંધ :

(1) ભારતીય કંપનીના શેરમાં રોકાણ માટે લીધેલ લૉનનું વ્યાજ કપાતને પાત્ર નથી, કારણ કે તેની આવક કરમુક્ત છે.

(2) પત્તાની રમતની આવક મેળવવા કરેલ ખર્ચની રકમ કપાતને પાત્ર નથી.

ઉદાહરણ : 8 શ્રી નરેન્દ્ર શર્મા સન ફાર્મા કંપની લિ. ના સંચાલક છે. નાણાંકીય વર્ષ 2017-18 દરમિયાન કંપનીમાંથી સંચાલક તરીકે રુ. 6,000 ફીની આવક મળી હતી. વડોદરામાં તેમની માલિકીનું ફેક્ટરીનું મકાન વાર્ષિક રુ. 40,000 થી ભાડે આપેલ છે. જેમાં પ્લાન્ટ અને મશીનરીનું ભાડુ પણ સમાયેલું છે. મકાન અને પ્લાન્ટનું ભાડુ અલગ પાડી શકાય તેમ નથી. ફેક્ટરીના મકાન તથા પ્લાન્ટનો ઘસારો રુ. 8,000 છે. મરામત અને વીમાનો ખર્ચ રુ. 6,000 છે. ઘોડાદોડની નેટ આવક રુ. 10,500 મળેલ છે. (મૂળ સ્થાનેથી કપાતનો દર 30% છે.)

આકારણી વર્ષ 2018-19 માટે અન્ય સાધનોના શીર્ષક હેઠળ તેમની કરપાત્ર આવકની ગણતરી કરો :

(માર્ચ, 2010)

જવાબ : શ્રી નરેન્દ્ર શર્માની અન્ય સાધનોની કરપાત્ર આવક દર્શાવતું પત્રક

પાછલું વર્ષ : 2017-18 આકારણી વર્ષ : 2018-19

વિગત		રુ.	રુ.
(1) સંચાલક તરીકે ફી			6,000
(2) ભાડે આપેલ ફેક્ટરીના મકાન અને પ્લાન્ટનું ભાડું		40,000	
ભાડું : ઘસારો	8,000		
મરામતને વીમા ખર્ચ	6,000	14,000	26,000
(3) ઘોડા-દોડની આવક $(10{,}500 \times \frac{100}{70})$			15,000
		કુલ કરપાત્ર આવક	47,000

ઉદાહરણ : 9 શ્રી રોહિતની પાછલા વર્ષ 2017-18ની નીચેની માહિતી પરથી, તેઓની અન્ય સાધનોની આવકના શીર્ષક હેઠળની કરપાત્ર આવકની ગણતરી દર્શાવો :

(1)	બૅંક ફિક્સ્ડ ડિપોઝીટ પરનું વ્યાજ	રુ. 5,800
(2)	7% ના કેપિટલ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ બૉન્ડ પરનું વ્યાજ	રુ. 5,000
(3)	પૉર્ટ ટ્રસ્ટ બૉન્ડ પરનું વ્યાજ	રુ. 2,500
(4)	7.5 % ના ક્રિસ લિમિટેડના ડિબેન્ચરર્સ પરનું વ્યાક (TDS 10%)	રુ. 9,000
(5)	લોટરીની આવક (TDS 30%)	રુ. 17,500
(6)	8% ના કનક લિમિટેડ કરમુક્ત ડિબેન્ચરર્સ પરનું વ્યાજ (TDS 20%)	રુ. 12,000

(માર્ચ, 2011)

જવાબ : શ્રી રોહિતની અન્ય સાધનોની કરપાત્ર આવક દર્શાવતું પત્રક

પાછલું વર્ષ : 2017-18 આકારણી વર્ષ : 2018-19

વિગત	રુ.	રુ.
(1) બૅંક વ્યાજ (ગ્રોસ)		5,800
(2) 7% કેપિટલ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ બૅંકનું વ્યાજ (કરમુક્ત)		--
(3) પોર્ટ ટ્રસ્ટ બોન્ડનું વ્યાજ		2,500
(4) 7.5% ના ક્રિસ લિ. ના ડિબેંચરનું વ્યાજ $(9{,}000 \times \frac{100}{90})$		10,000
(5) લોટરીની આવક $(17{,}500 \times \frac{100}{70})$		25,000
(6) 8%ના કનક કંપની લિ. ના કરમુક્ત ડિબેંચરનું વ્યાજ $(12{,}000 \times \frac{100}{80})$		15,000
કુલ કરપાત્ર આવક		58,300

ઉદાહરણ : 10 કુમારી હિરલે તા. 31મી માર્ચ, 2017 ના રોજ પૂરા થતાં વર્ષ માટે તેની રોકાણોની વિગતો નીચે પ્રમાણે આપી છે.

(1) રુ. 10,000 ના 7% પૉર્ટ ટ્રસ્ટ બૉન્ડઝ (2) રુ. 27,000 ના 10%ના એચ.ડી.એફ.સી લિ.ના રિડીમેબલ ડિબેન્ચર (નોંધાયેલ) (ટી.ડી.એસનો દર 10%) (3) રુ. 45,000 ની 10%ની સરકારી લૉન, (4) રુ. 32,000ના 10%ના અંબુજા લિ.ના કરમુક્ત ડિબેંચર (બિનનોંધાયેલ) (ટી.ડી.એસનો દર 20%)

તા. 1-6-2017 ના રોજ 7%ના પૉર્ટ ટ્રસ્ટ બૉન્ડઝ રુ. 15,000માં વેચીને રાજમોતી લિ.ના રોકડેથી કરમુક્ત રુ. 20,000 ના 12% ના ડિબેંચર રુ. 22,000માં ખરીદ્યા હતા. (ટી.ડી.એસ. 20%)

તા. 1-8-2017 ના રોજ 10%ની સરકારી લૉન દાર્શિનક કિંમતે વેચી દીધી હતી.

રોકાણો પર દરેક વર્ષમાં 1 લી જુલાઈ અને 1 લી જાન્યુઆરીના રોજ વ્યાજની ચૂકવણી થાય છે.

તેમના વિવિધ રોકાણો પર વ્યાજ ઉઘરાવી આપવા બદલ બૅંકે રુ. 130 કમિશન વસૂલ કર્યું હતું તથા પૉર્ટ ટ્રસ્ટ બૉન્ડ્ઝનું વેચાણ તેમજ રાજમોતી લિ. ના ડિબેંચરેની ખરીદી અંગે રુ. 200 દલાલીના વસૂલ કર્યા હતા.

કુમારી હિરલની આકારણી વર્ષ 2018-19 માટે આવકના 'અન્ય સાધનોની આવક'ના શીર્ષક હેઠળની કરપાત્ર આવકની ગણતરી કરો :

જવાબ : શ્રી હિરલની અન્ય સાધનોની કરપાત્ર આવક દર્શાવતું પત્રક

પાછલું વર્ષ : 2017-18 આકારણી વર્ષ : 2018-19

વિગત	રુ.	રુ.
(1) 7%ના પોર્ટ ટ્રસ્ટ બોન્ડનું વ્યાજ (વ્યાજની તારીખ પહેલાં વેચી નાંખ્યા છે જેથી વ્યાજ મળે નહી.)		
(2) 10%ના એચ.ડી.એફ.સી. લિ.ના રિડીમેબલ ડિબેંચરનું વ્યાજ : (નોંધાયેલ) $(27,000 \times \frac{10}{100})$	2,700	
(3) 10%ની સરકારી લોન (છ માસનું) $(45,000 \times \frac{10}{100} \times \frac{6}{12})$	2,250	
(4) 10%ના અંબુજા લિ.ના કરમુકત ડિબેંચર $\left(32,000 \times \frac{10}{100} \times \frac{100}{80}\right)$	4,000	
(5) 12% ના રાજમોતી લિ. ના કરમુક્ત ડિબેંચર $(20,000 \times \frac{12}{100} \times \frac{100}{80})$	3,000	
કુલ ગ્રોસ આવક		11,950
બાદ : બેક કમિશન		130
કરપાત્ર વ્યાજની આવક		11,820

ઉદાહરણ : 11 શ્રી રામની તા. 31-3-2018 ના રોજ પૂરા થતાં વર્ષ માટેની તેમના રોકાણો અને વ્યાજની આવક અંગેની માહિતી નીચે મુજબ છે

(1) 9% ના ભારતીય રિઝર્વ બૅંકના કરમુક્ત રિલીફ બૉન્ડ્ઝ રુ. 50,000

(2) 10%ના કરમુક્ત કેન્દ્ર સરકારના બૉન્ડ્ઝ રુ. 1,00,000

(3) 14%ના આઈ.ડી.બી.આઈના બૉન્ડ્ઝ રુ. 1,00,000

(4) 14%ના એ.બી.સી. લિ. ના ડિબેન્ચર જે અમદાવાદ સ્ટોક એક્ષચેન્જમાં નોંધાયેલ છે તેના રુ. 100નો એક એવા રુ. 96ની કિંમતે ખરીદેલાં ડિબેન્ચર રુ. 48,000

(5) સ્ટોક એક્ષચેન્જમાં ટી.ડી.એસ.નો દર 10% નોંધાયેલ, ક્ષ લિ.ના ડિબેંચર ઉપર મળેલ વ્યાજની આવક રુ. 10,800

(6) સ્ટોક એક્ષચેન્જમાં નોંધાયેલ 'ય' લિ. ના ડિબેન્ચર ઉપર મળેલ વ્યાજ રુ. 14,000 ટી.ડી.એસ.નો દર 10%

(7) 'પી' લિ. ના શેરનું મળેલ ડિવિડન્ડ રુ. 2,500

(8) તા. 10-7-2017ના રોજ 'ક્યુ' લિ. તેમના રુ. 10 નો એક એવા 1,000 શેર જે શૅર દીઠ રુ. 60 ની કિંમતે ખરીદ્યા તેના ઉપર કંપનીએ 50% ડિવિડન્ડ જાહેર કર્યુ.

(9) રુ. 10 નો એક એવા 1,00,000 ના પ્રેફરન્સ શૅર ઉપર કંપની એ તા.31-3-2018ના રોજ આપેલ ડિવિડન્ડ 15%.

આકારણી વર્ષ 2018-19 માટે શ્રીમતી રામની 'અન્ય સાધનોની આવક'ના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર આવક શોધો.

જવાબ : શ્રી રામની અન્ય સાધનોની કરપાત્ર આવક દર્શાવતું પત્રક

પાછલું વર્ષ :2017-18 આકારણી વર્ષ : 2018-19

વિગત	રુ.
(1) 9%ના આર.બી.આઈ.ના બોન્ડનું વ્યાજ(કરમુક્ત)	--
(2) કેન્દ્ર સરકારના બોન્ડઝ	10,000
(3) આઈ.ડી.બી.આઈ.ના બોન્ડઝનું વ્યાજ :	14,000
(4) એ.બી.સી.ના ડિબેંચરનું વ્યાજ મૂળકિંમત રુ. 50,000 થશે. $\left(\frac{48,000 \times 100}{96}\right)$ ડિબેંચરનું વ્યાજ (50,000 નું 14% લેખે) $\left(50,000 \times \frac{14}{100}\right)$	7,000
(5) ક્ષ લિ.ના ડિબેંચર પર મળેલ વ્યાજ(ગ્રોસિંગ અપ કરીને) $\left(\frac{10,800 \times 100}{90}\right)$	12,000
(6) ય લિ. ના ડિબેંચરનું વ્યાજ $\left(\frac{14,400 \times 100}{90}\right)$	16,000
(7) પી.લિ. નું ડિવિડન્ડ કરમુક્ત ગણાશે.	--
(8) ક્ષ ય લિ. નું ડિવિડન્ડ	--
(9) પ્રેફરન્સ શેરનું ડિવિડન્ડ	--
કુલ કરપાત્ર આવક	**59,000**

ઉદાહરણ : 12 શ્રી દિનેશ મહેતાની તા. 31-3-2018 ના રોજ પૂરા થતાં વર્ષના રોકાણની વિગત નીચે પ્રમાણે છે.

(1) રુ. 40,000 ની 9% ની કરમુક્ત સરકારી જામીનગીરી

(2) રુ. 35,000 ની 12% ના અંબિકા લિ. ના ડિબેન્ચરો

(3) રુ. 20,000 ના 7.5% ના કંડલા પોર્ટ ટ્રસ્ટના બોન્ડઝ

(4) રુ. 15,000 ના 10% અ લિ.ના પ્રેફરન્સ શૅર વ્યાજ વસૂલ કરવા બૅંકે રુ. 200 કમિશન ગણ્યું છે. તેણે પોર્ટ ટ્રસ્ટ બોન્ડઝ ખરીદવા લીધેલ લૉનનું વ્યાજ રુ. 700 ચૂકવ્યું છે. વ્યાજ 1લી જાન્યુઆરી અને 1લી જુલાઈએ લેણું થાય છે.

આકારણી વર્ષ 2018-19ની અન્ય સાધનોની આવકના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર આવક શોધો.

જવાબ : શ્રી દિનેશ મહેતાની અન્ય સાધનોની કરપાત્ર આવક દર્શાવતું પત્રક

પાછલું વર્ષ : 2017-18 આકારણી વર્ષ : 2018-19

વિગત		રુ.
(1) 9%ના કરમુક્ત સરકારી જામીનગીરીનું વ્યાજ		3,600
(2) 12%ના અંબિકા લિ. ના ડિબેંચરનું વ્યાજ		4,200
(3) 7.5%ના કંડલા પોર્ટ ટ્રસ્ટના બોન્ડઝનું વ્યાજ		1,500
(4) 10%ના ક્ષ લિ. ના પ્રેફરન્સ શેરનું ડિવિડન્ડ (કરમુક્ત)		--
કુલઆવક		**9,300**
બાદ : કપાતો :		
(1) બેંક કમિશન	**200**	
(2) પોર્ટ ટ્રસ્ટ બોન્ડ ખરીદવા લીધેલ લોનનું વ્યાજ	**700**	**900**
અન્ય સાધનોની કરપાત્ર આવક		**8,400**

9.10 અભ્યાસ પ્રશ્નો

(અ) સૈદ્ધાંતિક પ્રશ્નો

1. અન્ય સાધનોની આવકના શીર્ષક નીચે કરપાત્ર આવકો દર્શાવો.
2. અન્ય સાધનોની આવકના શીર્ષક હેઠળ દર્શાવતી કોઈપણ ચાર આવકના ઉદાહરણો આપો. (ગુ. યુનિ. માર્ચ, 2010)
3. વ્યાજની આવકનું 'ગ્રોસિંગ-અપ' કરવાના નિયમો જણાવો. (ગુ. યુનિ. માર્ચ, 2008)
4. અન્ય સાધનોની આવકની ગણતરી માટે મજરે મળતી રકમો જણાવો. (ગુ. યુનિ. માર્ચ, 2008)
5. ટૂંકનોંધ લખો

(1) કરમુક્ત અને કરબાદ જામીનગીરીઓ

(2) સંપૂર્ણ કરમુક્ત જામીનગીરીઓ

(3) અન્ય સાધનોની આવક

(4) ગ્રોસિંગ-અપ

(5) બોન્ડ વોશિંગ વ્યવહારો

(6) જામીનગીરી વ્યાજની કરપાત્રતા

(બ) વ્યવહારિક પ્રશ્નો

1. શ્રી નયનકુમાર પાછલા વર્ષ 2017-18માં નીચે દર્શાવેલ આવકો મેળવે છે તેના પરથી અન્ય સાધનોની આવકના મથાળાં હેઠળ કરપાત્ર આવકની ગણતરી કરો.

(1)	પરત કરી શકાય તેવા (રીડિમેબલ) નોંધાયેલ ડિબેન્ચરનું વ્યાજ (ટી.ડી.એસ.નો દર 10%)	રુ. 2,700
(2)	ક્યુમ્યુલેટીવ પ્રેફ. શૅરપરનું ડિવિડન્ડ	રુ. 2,400
(3)	વિદેશી કંપનીના જામીનગીરી પર વ્યાજ	રુ. 2,000
(4)	અમદાવાદ મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશનના બોન્ડ પરનું વ્યાજ (ટી.ડી.એસ. નો દર 10%)	રુ. 2,700
(5)	વિદેશી સરકારની જામીનગીરી પર વ્યાજ	રુ. 5,600
(6)	યુનિટ ટ્રસ્ટ ઓફ ઈન્ડિયા પાસેથી મળેલ ડિવિડન્ડ	રુ. 600

(જવાબ : કુલ પાત્ર આવક રુ. 13,600, પ્રેફ. શૅર ડિવિડન્ડ કરમુક્ત આવક છે તેમજ યુ.ટી.આઈ.નું ડિવિડન્ડ પણ કરમુક્ત છે.)

2. શ્રી ખંડેરિયાની આવકની આવકની નીચેની વિગતો પરથી આકારણી વર્ષ 2018-19 માટે તેમની અન્ય સાધનોની આવકની ગણતરી કરો.

(1)	ભારતીય કંપનીઓ પાસેથી ગ્રોસ ડિવિડન્ડ	રુ. 15,000
(2)	બેંકોની થાપણોનું વ્યાજ	રુ. 8,000
(3)	ડિબેંચર પર મળેલ વ્યાજ (નેટ) (મૂળ સ્થાનેથી કપાતનો દર 10%)	રુ. 9,000
(4)	લોટરીનું ઈનામ (નેટ) (મૂળ સ્થાનેથી કપાતનો 30%)	રુ. 35,000
(5)	પત્તાની રમતમાં નુકશાન	રુ. 10,000
(6)	જુગારની રમતમાં આવક	રુ. 6,000
(7)	ધારાસભ્ય તરીકે મળેલ પગાર	રુ. 24,000
(8)	પી.પી.એફનું વ્યાજ	રુ. 10,000

(જવાબ : કુલ કરપાત્ર આવક રુ. 92,000, ભારતીય કંપનીનું ડિવિડન્ડ અને પી.પી.એફ.નું વ્યાજ કરમુક્ત આવક છે. પત્તાના નુકશાનમાંથી જુગારની આવક બાદ કર્યા પછીનું નુકશાન રુ. 4,000 આગળના વર્ષે લઈ જવાશે.)

3. શ્રી રાજન મોદી પાસે તા. 1-4-2017 ના રોજ નીચે મુજબ રોકાણો હતા.

(1) રુ. 30,000 ની 6%ની સરકારી લૉન

(2) રુ. 20,000 ના જીવન વીમા કોર્પોરેશનના 7.5%ના ડિબેંચરો

(3) રુ. 18,000 ના આયુષી લિ. ના 10%ના કરમુક્ત ડિબેંચર ટી.ડી.એસ. નો દર 10%

(4) રુ. 20,000 ના ટેલ્કો લિ. ના ઈક્વિટી શૅર વર્ષ દરમ્યાન ટેલ્કો લિ. ના ઈક્વિટી શૅર ઉપર રુ. 3,500 ડિવિડન્ડની આવક થઈ હતી.

6%ની સરકારી લૉન પર દરેક વર્ષમાં 1લી જુલાઈના રોજ અને બાકીના રોકાણો પર દરેક વર્ષમાં 1લી જુલાઈ અને 1લી જાન્યુઆરીના રોજ વ્યાજની ચૂકવણી થાય છે. વ્યાજ વસૂલ કરવા માટે બેંક રુ. 100 કમિશન ગણ્યું છે.

આકારણી વર્ષ 2018-19 માટે તેમની કરપાત્ર આવકની ગણતરી કરો.

(જવાબ : કુલ કરપાત્ર આવક રુ. 3,700, ગ્રોસ આવક રુ. 3,800 અને કપાત રુ. 100, એલ.આઈ.સી. ના ડિબેંચરનું વ્યાજ અને ટેલ્કોના ઈક્વિટી શૅરનું ડિવિડન્ડ કરમુક્ત ગણાશે.)

4. શ્રી કમલ ભારતીય નાગરિક અને સામાન્ય રહીશ છે. પાછલા વર્ષ 2017-18 દરમ્યાન તેમને મળેલ આવકોને નીચે આપેલી માહિતીના આધારે 'અન્ય સાધનોની આવક' શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર આવક ગણો.

(1) લોટરીમાં લાગેલ ઈનામ રુ. 50,000 (ગ્રોસ)

(2) ગુજ. યુનિ. તરફથી પરીક્ષાના પેપર્સ તપાસવાની મળેલ રકમ રુ. 4,000

(3) 7%ના કેપિટલ ઈન્વેસ્ટમેન્ટ બોન્ડઝ પર મળેલ રુ. 8,000 તથા વિદેશી કંપનીઓ પાસેથી મળેલ ડિવિડન્ડ રુ. 12,000.

(4) ભારતીય કંપનીઓ તરફથી મળેલ ડિવિડન્ડ રુ. 8,000 તથા વિદેશી કંપનીઓ પાસેથી મળેલ રુ. 12,000.

(5) કિસાન વિકાસ પત્ર તથા ઈન્દિરા વિકાસ પર લેણું થયેલ અને ચઢેલ વ્યાજ અનુક્રમે રુ. 7,100 અને રુ. 8,900.

(6) જાહેર ભવિષ્ય નિધિના ખાતામાં જમા થયેલ વ્યાજ રુ. 10,000.

(7) નોંધાયેલ કરમુક્ત ડિબેન્ચર પર મળેલ વ્યાજ (મૂળસ્થાનેથી કરકપાત 10%) રુ. 9,000

તેમણે ભારતીય કંપનીઓના શૅર અને વિદેશી કંપનીઓના શૅર ખરીદવા માટે લીધેલ લૉન પર વ્યાજ અનુક્રમે રુ. 1,000 અને રુ. 3,000 ચૂકવ્યા છે તથા જે કંપનીના શૅર પર ડિવિડન્ડ મળતું નથી તેની ખરીદ માટે લીધેલ લૉન પર રુ. 2,000 વ્યાજના ચૂકવેલા છે.

(જવાબ : કુલ કરપાત્ર આવક રુ. 89,000, કુલ ગ્રોસ આવક રુ. 92,000, કપાત રુ. 3,000 કેપિટલ ઈન્વે. બૉન્ડ, ભારતીય કંપનીનું ડિવિડન્ડ, પી.પી. એફ નું વ્યાજ કરમુક્ત છે. વિદેશી કંપનીના શૅર ખરીદવા લીધેલ લૉનનું વ્યાજ જ બાદ મળશે.)

5. નીચેની વિગતો પરથી આકારણી વર્ષ 2018-19 ની અન્ય સાધનોની કરપાત્ર આવક નક્કી કરો.

	વિગત	**રુ.**
(1)	લેખક તરીકે મળેલ રોયલ્ટી(નેટ)	15,000
(2)	ભારતીય કંપનીનું ડિવિડન્ડ	20,000
(3)	વિદેશી કંપનીનું ડિવિડન્ડ(ભારતમાં મળેલ છે.)	12,000
(4)	બાંધી મુદતનું વ્યાજ	16,000
(5)	શેરના સટ્ટાનો નફો	30,000
(6)	લોટરીની આવક(ગ્રોસ)	40,000
(7)	કિસાન વિકાસ પત્રનું વ્યાજ	5,000
(8)	પી.પી.એફ. નું વ્યાજ	20,000

(જવાબ : કુલ કરપાત્ર આવક રુ. 88,000 ભારતીય કંપનીનું ડિવિડન્ડ, પી.પી.એફ.નું વ્યાજ કરમુક્ત છે. શેર સટ્ટાની આવક ધંધા-વ્યવસાયની આવકના શીર્ષક નીચે કરપાત્ર છે.)

6. નીચે આપેલી માહિતી પરથી આકારણી વર્ષ 2018-19 માટે અન્ય સાધનોમાંથી આવકના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર આવકની ગણતરી કરો.

(1) રુ. 1,00,000 ના 9%ના કરમુક્ત રિલીફ બૉન્ડસ

(2) 16%ના રુ. 2,00,000 ના આઈ.ડી.બી.આઈ.ના બૉન્ડસ

(3) રુ. 96,000 ના 14% ના ડિબેંચર જેની દાર્શિનક કિંમત રુ. 1,00,000 છે.

(4) ક્ષ લિ.ના ડિબેન્ચરનું વ્યાજ રુ. 27,000 મળેલ છે. (ટી.ડી.એસ. નો દર 10%)

(5) રુ. 4,000 નું ડિવિડન્ડ અ લિ.ના શૅર પર મળેલ છે.

(જવાબ : કરપાત્ર આવક રુ. 85,000 ક્ષ લિ.ના ડિબેન્ચરનું વ્યાજ ગ્રોસિંગ અપ કરવું, જેથી તે રુ. 30,000 થશે. કંપનીનું ડિવિડન્ડ કરમુક્ત ગણાશે.)

7. શ્રી કપીલ એક ભાડાના મકાનમાં રહે છે. તેમણે પોતાના પેટા ભાડુઆત પાસેથી રુ. 24,000 ભાડુ વસૂલ કર્યુ છે. આ ભાડુઆત વતી રુ. 3,000 લાઈટ બીલ તથા 1,500 પાણીનાં ચૂકવ્યા છે. તેમને વર્ષ દરમિયાન રુ. 8,000 બેંકમાંથી વ્યાજ તથા 16,000 ડિવિડન્ડ મળ્યું છે. તેમનો પોતાનો ખાલી પ્લોટ ભાડે આપેલ જેનું ભાડું 30,000 મળેલ છે. વિદેશી બેંકમાંથી મૂકેલ

થાપણોનું રુ. 9,000 વ્યાજ મળેલ છે. આકારણી 2018-19 માટે અન્ય સાધનોની આવક નક્કી કરો.

(જવાબ : રુ. 66,000 પેટા ભાડાની ચોખ્ખી આવક રુ. 19,500 ગણાશે, ડિવિડન્ડ કરમુક્ત ગણાશે.)

8. તા. 1-4-2017 ના રોજ શ્રી વૈભવના રોકાણો નીચે મુજબ હતા.

(1) રુ. 60,000 ની 12% ગુજરાત સરકારની લૉન

(2) અશોક લિ. ના રુ. 20,000ના 10%ના કરમુક્ત ડિબેંચર (ટી.ડી.એસ. 20%) તા. 31-3-18 ના રોજ રુ. 40,000 ની ગુજરાત સરકારની લૉન વેચી દીધી અને રુ. 40,000ની મૂળ કિંમતના વધારાના અશોક લિ. ના 10% ના રુ. 102ના ભાવે કરમુક્ત ડિબેંચર ખરીદ્યા. આ જ દિવસે તે હેતુ રુ. 40,000ની બેંક લૉન 12%ના દરે લીધી.

(3) રીડિમેબલ નોંધાયેલ ડિબેંચરનું વ્યાજ રુ. 2,700 (ટી.ડી.એસ.નો દર 10%)

(4) અરુણ લિ. ના રુ. 1,35,000ના 10%ના કરમુક્ત ડિબેંચર (ટી.ડી.એસ.નો દર 10%)

(5) લોટરીનું ઈનામ રુ. 1,57,000 (ટી.ડી.એસ.નો દર 30%)

(6) સંજય લિ.ના રુ. 63,000ના 10% ના કર બાદ ડિબેંચર(ટી.ડી.એસ.નો દર 10%)

(7) ખુલાસા વગરની રોકડ રુ. 1,00,000

(8) બૅંકની બાંધી મુદત થાપણનું વ્યાજ રુ. 4,000

(9) 7%ના કેપિટલ ઈન્વેસ્ટમેન્ટ બોન્ડનું મળેલ વ્યાજ રુ. 7,000

બધી જ જામીનગીરીઓ ઉપર 30મી જૂન અને 31મી ડિસેમ્બરના રોજ વ્યાજ મળે છે. આકારણી વર્ષ 2018-19 માટે અન્ય સાધનોની કરપાત્ર આવક શોધો.

(જવાબ : અન્ય સાધનોની આવક રુ. 3,60,000 જેમાં ગુજરાત સરકારની લૉનનું વ્યાજ 3,600 + 1,200 = 4,800 અશોક લિ.ના ડિબેંચરનું વ્યાજ રુ. 5,000 રિડિમેબલ ડિબેંચરનું વ્યાજ રુ. 3,000 અરુણ લિ.નું વ્યાજ રુ. 15,000, લોટરીનું ઈનામ રુ. 2,25,000 સંજય લિ. ના ડિબેંચરનું વ્યાજ 6,400, ખેલાસા વગરની આવક રુ. 1,00,000 બૅંક વ્યાજ રુ. 4,000 જ્યારે કપાત તરીકે ચૂકવેલ વ્યાજ રુ. 3,200 7%ના કેપિટલ બૉન્ડનું વ્યાજ કરમુક્ત ગણાશે.)

9.11 હેતુલક્ષી પ્રશ્નો

નીચે આપેલ દરેક પેટાપ્રશ્નના એક કરતાં વધુ જવાબો આપેલા છે. પરંતુ તે પૈકી ફક્ત એક જ જવાબ સાચો છે. તમારે સાચો જવાબ જણાવવાનો છે અને તે માટે જરૂરી ગણતરી કે સમજૂતી આપવાની છે.

(1) શ્રી એચ. પી. કોલેજમાં ડાયરેક્ટર ઓફ ફિઝિકલ એજ્યુકેશન તરીકે નોકરી કરે છે. તેઓને વાર્ષિક રુ. 3,75,000 નો પગાર મળે છે. ઉપરાંત તેમને નીચેની વધારાની આવક પણ થાય છે.

(1) યુનિવર્સિટી દ્વારા આયોજિત રમતોત્સવમાં નિર્ણાયક તરીકે બજાવેલ ફરજો અંગે મળેલ મહેનતાણું રુ. 1,500

(2) પાનાની રમતમાં મળેલી આવક રુ. 1,500.

(3) જુગારમાં ગુમાવેલ રકમ રુ. 3,000

(4) પો.ઓ.સૅવિંગ્સ બૅંક ખાતામાં જમા મળેલ વ્યાજ રુ. 1,500 છે.

(5) ઘોડા-દોડમાંથી થયેલ આવક રુ. 10,000 (ગ્રોસ)

આકારણી વર્ષ 2018-19 માટે અન્ય સાધનોની આવકના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર આવક નીચે પ્રમાણેની થાય.

(1) રુ. 11,500 (2) રુ. 9,000 (3) રુ. 9,500 (4) રુ. 6,500

(ગુ. યુનિ. એપ્રિલ, 2006)

જવાબ : અન્ય સાધનોની આવક :

(1)	યુનિવર્સિટી દ્વારા નિર્ણાયક તરીકે મળેલ મહેનતાણું		1,500
(2)	પાનાની રમતમાં મળેલી આવક	1,500	
	- જુગારમાં ગુમાવેલ રકમ(વધુમાં વધુ જુગારની આવક સુધી)	1,500	--
(3)	ઘોડાદોડમાંથી મળેલ આવક		10,000
	અન્ય સાધનોની આવક		11,500

આથી સાચો જવાબ (1) છે.

(2) ખેતીવાડી કંપનીને ચૂકવેલ ડિવિડન્ડએ કઈ આવક ગણાય ?

(1) ખેતીની આવક (2) ધંધા વ્યવસાયની આવક

(3) અન્ય સાધનોની આવક (4) મકાન મિલકતની આવક (માર્ચ, 2007)

જવાબ : સાચો જવાબ (3) છે. અન્ય સાધનોની આવક ગણાય. જો કે ભારતીય કંપની હોય તો તે કરમુક્ત ગણાશે.

(3) શ્રી અતુલને નાણાંકીય વર્ષ 2017-18 દરમિયાન પેટા ભાડેઆત પાસેથી મળેલ ભાડાની આવક રુ. 10,000 છે અને પેટા ભાડુઆતને આપેલ સગવડો અંગે રુ. 1,000નો ખર્ચ કર્યો છે. શહેર વિસ્તારમાં આજેલ જમીનના પ્લોટ ભાડે આપવાથી મળેલ ભાડું રુ. 5,000 છે. ભારતીય કંપનીનું ડિવિડન્ડ રુ. 5,000 જ્યારે વિદેશી કંપનીનું મળેલ ડિવિડન્ડ રુ. 10,000 છે. તેમને નોકરી દરમિયાન ઓવર ટાઈમમાંથી રુ. 20,000 મળ્યા છે. આકારણી વર્ષ 2018-19 માટે અન્ય સાધનોની આવકના શીર્ષક નીચે તેમની કુલ કરપાત્ર આવક નીચે મુજબ નક્કી કરો.

(1) રુ. 44,000 (2) રુ. 29,000 (3) રુ. 24,000 (4) રુ. 25,000

જવાબ : અન્ય સાધનોની આવકની ગણતરી :

(1)	પેટા ભાડુઆત પાસેથી મળેલ આવક	10,000	
	બાદ : આ અંગે કરેલ ખર્ચ	1,000	9,000
(2)	જમીન પ્લોટનું ભાડું		5,000
(3)	વિદેશી કંપનીનું ડિવિડન્ડ		10,000
	અન્ય સાધનોની આવક		24,000

આથી, સાચો જવાબ (3) છે.

નોંધ : જમીન પ્લોટ ઉપર બાંધકામ થયેલ ન હોવાથી અન્ય સાધનોથી આવક ગણાશે. જ્યારે ઓવરટાઈમ પગારના શીર્ષક નીચે કરપાત્ર ગણાશે.

(4) શ્રી પ્રકાશ એક કંપનીના મેનેજર છે. તેઓને નાણાંકીય વર્ષ 2017-18 દરમિયાન પેટા ભાડાની આવક રુ. 8,000, કરવેરાનું પુસ્તક લખવા અંગે રોયલ્ટીના રુ. 10,000, કરવેરા અંગે આપેલ ભાષણો અંગે રુ. 25,000 અને તે માટે વાહનખર્ચના રુ. 1,000 મળ્યા છે. આ ઉપરાંત તેના પિતા પાસેથી બક્ષિસના રુ. 30,000 મળ્યા છે. તેમની ચકાસણી વર્ષ 2018-19ની અન્ય આવકના શીર્ષક અંગેની કરપાત્ર આવક નીચે પ્રમાણે નક્કી થશે.

(1) રુ. 73,000 (2) રુ. 48,000 (3) રુ. 42,000 (4) રુ. 43,000

જવાબ :		રુ.
(1)	પેટા ભાડુઆત પાસેથી મળેલ આવક	8,000
(2)	કરવેરા અંગે આપેલ ભાષણની આવક	25,000
(3)	કરવેરાના પુસ્તકની રોયલ્ટી	10,000
	અન્ય સાધનોની આવક	43,000

આથી સાચો જવાબ (4) છે.

નોંધ : વાહનખર્ચ આવક ગણાશે નહીં, જ્યારે પિતા પાસેથી મળેલ બક્ષિસ રુ. 25,000 થી વધુ હોવા છતાં તે સગા પાસેથી મળેલ હોવાથી કરપાત્ર આવક ગણાશે નહીં.

(4) શ્રી પરેશ પરમારની કુલ ગ્રોસ આવક હિસાબી વર્ષ 2017-18 માટે રુ. 2,90,000 છે. જેમાં સરકારી જમીનમાં વ્યાજના રુ. 30,000 તથા ભારતીય કંપનીના ઈક્વિટી શેર ઉપર મળેલ ડિવિડન્ડના રુ. 20,000 સમાયેલા છે. તેમણે રુ. 32,000 ની રકમ જવાહરલાલ નહેરુ મેમોરિયલ ફંડમાં દાન તરીકે આપેલ છે. આકારણી વર્ષ 2018-19 માટે તેમની કુલ કરપાત્ર આવક કેટલી થાય ?

(1) રુ. 2,61,000 (2) રુ. 2,54,000 (3) રુ. 2,38,000 (4) રુ. 2,75,000

(માર્ચ, 2010)

જવાબ : શ્રી પરેશ પરમારની કરપાત્ર આવકની ગણતરી :

વિગત	**રુ.**
કુલ ગ્રોસ આવક	2,90,000
બાદ : ભારતીય કંપનીનું ડિવિડન્ડ (કરમુક્ત આવક)	20,000
	2,70,000
બાદ : જવાહરલાલ નહેરુ મૅમોરિયલ ફંડમાં દાન (કલમ 80જી)	16,000
કરપાત્ર આવક	2,54,000

આથી સાચો જવાબ(2) છે.

(6) નીચેની માહિતી પરથી અન્ય સાધનની આવક શોધો.

(1) લોટરીનું ઈનામ(નેટ)(ટી.ડી.એસ. 30%) રુ. 70,000

(2) ડિરેક્ટર તરીકે મળેલ ફી રુ. 10,000

(1) રુ. 1,00,000 (2) રુ. 1,10,000 (3) રુ. 80,000 (4) રુ. 90,000

(માર્ચ, 2011)

જવાબ : લોટરીની આવક $70,000 \times \frac{100}{70}$ 1,00,000

\+ ડિરેક્ટરની ફી 10,000

કુલ કરપાત્ર આવક 1,10,000

આથી સાચો જવાબ (2) છે.

(7) આકસ્મિક આવક કયાં શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર ગણાય ?

(1) પગાર **(2) અન્ય સાધન**

(3) મૂડી નફો (4) ધંધા-વ્યવસાયની આવક

(માર્ચ, 2013)

(8) કોલેજના અધ્યાપકને યુનિ.ના પેપર તપાસવા અંગે મળેલ મહેનતાણું કયા શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર ગણાય ?

(1) પગાર **(2) અન્ય સાધન**

(3) ધંધા-વ્યવસાય (4) મૂડી નફો (માર્ચ, 2012)

(9) લોટરીના ઇનામની મળેલ ચોખ્ખી રકમ રુ. 17,500 છે. ટી.ડી.એસ.નો દર 30% છે. લોટરીની આવક નક્કી કરો.

(અ) રુ. 25,000 (બ) રુ. 17,500

(ક) રુ. 12,500

જવાબ : આથી સાચો જવાબ (અ) છે.

એકમ 10 કપાતો અને રાહતો

: રૂપરેખા :

10.1 પ્રસ્તાવના

10.2 અર્થ

10.3 ફાળા / ચુકવણી અંગેની કપાતો

- **10.3.1** કલમ **80 C**
- **10.3.2** કલમ **80 CCC**
- **10.3.3** કલમ **80 CCD**
- **10.3.4** કલમ **80 D**
- **10.3.5** કલમ **80 DD**
- **10.3.6** કલમ **80 DDB**
- **10.3.7** કલમ **80 E**
- **10.3.8** કલમ **80 EE**
- **10.3.9** કલમ **80 GG**

10.4 આવક અંગેની કપાતો

- **10.4.1** કલમ **80 QQB**
- **10.4.2** કલમ **80 RRB**
- **10.4.3** કલમ **80 TTA**

10.5 દાન અંગેની કપાતો

- **10.5.1** કલમ **80 G**
- **10.5.2** કલમ **80 U**

10.6 રાહતો

- **10.6.1** બાકી પગારની આવક અંગે રાહત
- **10.6.2** બેવડા કર અંગેની રાહત

- સ્વાધ્યાય

10.1 પ્રસ્તાવના

ભારતની ટેક્સ પ્રણાલીનું સૌથી સામાન્ય અને બહુચર્ચિત પાસું આવકવેરો છે. સામાન્યતઃ એવું માનવામાં આવે છે કે આવકવેરો વર્તમાન સમયની ઘટના છે, પરંતુ પ્રાચીન સમયમાં પણ ભારતમાં કરવેરા ઉઘરાવવામાં આવતા હતા. પ્રાચીન ગ્રંથો મનુસ્મૃતિ અને કૌટિલ્યના અર્થશાસ્ત્રમાં તેનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ જોવા મળે છે. કરવેરાના માધ્યમથી

સરકારને ખૂબ મોટા પ્રમાણમાં આવક મળે છે. દેશના આર્થિક વિકાસ માટે કરવેરાનો એક મહત્ત્વના સાધન તરીકે ઉપયોગ થાય છે. કરવેરા લાદવાથી

- સરકારની આવક વધારી શકાય.
- આર્થિક વિકાસને વેગ મળે છે.
- નિયંત્રણની કામગીરીમાં સુગમતા રહે છે.
- આવક અને સંપત્તિની અસમાનતા ઘટાડી શકાય છે.
- કિંમત - સ્થિરતાને જાળવી શકાય.

સામાન્યતઃ આવકવેરા જેવા કેન્દ્રીય કરવેરા અસરકારક ગણાય છે. હાલમાં આવકવેરા અંગે સમગ્ર ભારતમાં 'આવકવેરા ધારો, 1961' (Income Tax Act 1961) અમલમાં છે. ભારતના બંધારણની કલમ 270માં જણાવ્યું છે કે ખેતીની આવક સિવાયની આવક પર કર નાખવાની અને વસૂલ કરવાની સત્તા કેન્દ્ર સરકારને સોંપવામાં આવી છે.

10.2 અર્થ

આવકવેરા કાયદાની સૌથી વિસ્તૃત કલમ 80 હેઠળ કરદાતાઓની એકંદર ગ્રોસ આવકમાંથી કપાતો બાદ આપવાની જોગવાઈઓ કરવામાં આવેલી છે. આવી જોગવાઈઓ કલમ 80-C થી 80-U સુધી સમાવી લેવામાં આવી છે.

ઉપરોક્ત કલમો હેઠળ કપાત બાદ આપવા કેટલીક મહત્ત્વની બાબતો નીચે પ્રમાણે છે.

- કોઈપણ કલમ હેઠળની કપાત રકમ કોઈપણ સંજોગોમાં કરદાતાની કુલ ગ્રોસ આવક કરતાં વધી શકશે નહીં.
- આવકવેરા ધારામાં કુલ ગ્રોસ આવકમાંથી કેટલીક કપાતો બાદ આપવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. આવી કપાતો બે પ્રકારની છે.
  - → રોકાણો અંગે કપાત આપવામાં આવે છે. જેમકે પી.પી.એફ. ખાતામાં રકમ ભરી હોય કે કોઈ સંસ્થાને દાન કર્યું હોય તો તે ચુકવણી કહેવાય. અમુક ચુકવણી એસેસીએ ફરજિયાત કરવી પડે છે. તેથી તેને રાહત આપવા માટે આવી કપાતો આપવામાં આવે છે.
  - → બીજી કેટલીક કપાતો એસેસીની આવક અંગે મળે છે. ઉદાહરણ તરીકે સાહિત્ય કે વિજ્ઞાનનાં પુસ્તકોના લેખકોને મળતી રોયલ્ટીની આવક અંગે નિયત મર્યાદામાં કપાત તરીકે બાદ મળે છે. આમ, આવા લેખનકાર્યમાંથી મળતી આવક પર ઓછો આવકવેરો ભરવો પડે છે.

કરવેરા એ એક એવી બાબત છે કે જે ભરવાનું કોઈ પસંદ કરતું નથી. દરેક વ્યક્તિને લાગે છે કે પોતાની મહેનતનું ફળ સરકાર લઈ જાય છે. કોઈપણ પ્રામાણિક નાગરિકને કર ભરતાં પોતાને અન્યાય થતો હોય એમ લાગે છે. છતાં દરેક સરકારે કરવેરા તો ઉઘરાવવા જ પડે અને દરેક નાગરિકે કરવેરા ભરવા જ પડે છે.

10.3 ફાળો / ચુકવણી અંગેની કપાતો

10.3.1 કલમ 80 C : વીમા પ્રીમિયમ, પ્રોવિડન્ટ ફંડ, ડિફર્ડ એન્યુઈટી વગેરેની ચુકવણી સંબંધી કપાત :

કલમ 80 C હેઠળ અમુક ચુકવણીઓ / રોકાણો સંબંધી વ્યક્તિ તેમજ હિન્દુ અવિભક્ત કુટુંબનો દરજ્જો ધરાવનાર કરદાતાને તેમની ગ્રોસ આવકમાંથી સીધી કપાત બાદ આપવાની જોગવાઈ કરવામાં આવેલ છે. રોકાણો / ચુકવણીઓ કરપાત્ર આવકમાંથી થાય તે જરૂરી નથી. કલમ 80 C હેઠળ નીચેના મુદ્દાઓ ધ્યાનમાં લેવામાં આવે છે.

☞ **જીવન વીમા પોલિસીના પ્રીમિયમની ચુકવણી (L.I.P.) - વ્યક્તિ કરદાતાએ -**

A) પોતાની જીવન વીમા પોલિસી

B) પોતાના લગ્નસાથીની (પતિ કે પત્નીની) જીવન વીમા પોલિસી

C) પોતાના બાળકો (પુખ્ત કે સગીર)ની જીવન વીમા પોલિસીનું ભરેલ પ્રીમિયમ કલમ 88 હેઠળ રિબેટને પાત્ર ગણાય છે.

☞ **પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં રોકાણ :**

વ્યક્તિ કરદાતા કે જેઓ કર્મચારી હોય તેમણે પગારમાંથી માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડમાં કપાત કરાવીને તેમજ સુપર એન્યુએશન ફંડમાં જમા કરાવેલી ફાળાની રકમ કલમ 80 C હેઠળ કપાતને પાત્ર ગણાય છે.

☞ **ડિફર્ડ એન્યુઈટી** :

ડિફર્ડ એન્યુઈટીમાં કરાર હેઠળ એન્યુઈટીની જગ્યાએ રોકડ ચુકવણીનો વિકલ્પ આપવામાં આવતો નથી.

10.3.2 કલમ 80 CCC : અમુક ચોક્કસ પેન્શન ફંડ અંગેની ચુકવણી કપાત :

આકારણી વર્ષ 1997-98થી રજૂ કરવામાં આવેલી આ નવી કલમ અનુસાર જો કોઈ વ્યક્તિગત કરદાતા લાઈફ ઇન્શ્યોરન્સ કોર્પોરેશન દ્વારા સ્થાપિત થતાં સરકાર માન્ય પેન્શન ફંડમાં પોતાની કરપાત્ર આવકમાંથી ચુકવણી કરે તો આવી ચુકવણીની રકમ વધુમાં વધુ 1,50,000 સુધી આવકમાંથી બાદ મળે છે.

કરદાતાઓએ ધ્યાનમાં રાખવા જેવી બાબત એ છે કે પેન્શન ફંડમાં કરેલ ચુકવણીની રકમ જ્યારે પણ પાછી મેળવે (વ્યાજ તથા બોનસ સહિત) ત્યારે આવી સંપૂર્ણ રકમને કરદાતાના હાથમાં અથવા નોમિનીના હાથમાં આપવામાં આવે ત્યારે કરપાત્ર આવક તરીકે ઉમેરવામાં આવે છે. આ ઉપરાંત જો કુલ કરપાત્ર આવક શૂન્ય હોય તો કપાત બાદ માગી શકાય નહીં.

10.3.3 કલમ 80 CCD : કેન્દ્ર સરકારની પેન્શન સ્કીમમાં આપેલ ફાળા અંગે કપાત :

વર્ષ 2004થી નવી કલમ 80 CCD આવકવેરા કાયદામાં દાખલ કરવામાં આવેલી છે. કોઈપણ વ્યક્તિ એસેસી તેમજ નવા જોડાનાર કર્મચારીઓને આ નવી પેન્શન યોજનામાં દાખલ કરવામાં આવ્યા છે. અટલ પેન્શન યોજના સહિત આ પ્રકારની યોજનામાં રોકાણ કર્યા બાદ 10% સુધી જ કુલ ગ્રોસ આવકમાંથી કપાત તરીકે બાદ મળે છે. કપાતની મહત્તમ રકમ કર્મચારી (પગારદાર) કરદાતાના કેસમાં પગારના 10% લેખે અને અન્ય વ્યક્તિના કેસમાં તેમની કુલ ગ્રોસ આવકના 10% લેખે બાદ મળવાપાત્ર ગણાશે.

'પગાર'ના અર્થમાં મોંઘવારી ભથ્થું, જો નોકરીની શરતો માટે નક્કી કરેલ હોય તો ઉમેરાશે. પરંતુ બીજા તમામ ભથ્થાં તેમજ સવલતોનો પગારમાં સમાવેશ થશે નહીં.

નિવૃત્તિ વખતે કે સ્વેચ્છાએ આ યોજનમાંથી ઉપાડ વખતે કર્મચારીના પેન્શન ફંડની એકત્રિત રકમ એસેસીને પરત કરવામાં આવે ત્યારે નીચેની રકમ કરપાત્ર ગણીને કુલ ગ્રોસ આવકમાં ઉમેરવામાં આવે છે.

☞ આ પેન્શન ફંડમાં જમા થયેલ કુલ વ્યાજ

☞ અગાઉનાં વર્ષોમાં જમા થયેલ ફાળા પૈકી જે રકમ અંગે કપાત મંજૂર થઈ હતી તે રકમ

☞ એસેસીના અવસાનને પરિણામે તેના નોમિનીને મળતી રકમ નોમિનીની આવક ગણાય નહીં, તેથી તે કરમુક્ત ગણાશે.

10.3.4 કલમ 80 D : મેડીકલ ઇન્શ્યોરન્સ પ્રીમિયમની ચુકવણી (મેડીક્લેઈમ) :

કલમ 80 Dની કપાત વ્યક્તિ કે હિન્દુ અવિભક્ત કુટુંબ કરદાતાના કેસમાં બાદ કરવામાં આવે છે. આ કલમ અનુસાર વ્યક્તિ કરદાતાઓ પોતાના તેમજ પોતાના લગ્નસાથી તથા પોતાના માતા-પિતા તેમજ બાળકોના સ્વાસ્થ્ય માટે મેડીકલ ઇન્શ્યોરન્સ યોજના હેઠળ પોતાની કરપાત્ર આવકમાંથી ચુકવેલા પ્રીમિયમની રકમમાંથી પ્રીમિયમની રકમ બાદ મળે છે.

આ કપાત પાછલા વર્ષ દરમિયાન જનરલ ઇન્શ્યોરન્સ કોર્પોરેશન (GIC) કે અન્ય કોઈ સરકાર કે IRDAમાન્ય વીમા કંપનીને કરેલ ચુકવણી અંગે જ બાદ મળે છે. આવી ચુકવણી એસેસીની પોતાની તંદુરસ્તીના વીમા પ્રીમિયમ તરીકે અથવા કુટુંબ (પતિ / પત્ની, માતા-પિતા અને આશ્રિત સંતાન)ની તંદુરસ્તીના વીમા પ્રીમિયમ તરીકે કરેલી હોવી જોઈએ. પ્રીમિયમ એસેસીના કરપાત્ર આવકમાંથી જ ચુકવેલ હોવું જોઈએ. એસેસીનાં માતા-પિતા તેના પર આશ્રિત હોય તે જરૂરી નથી. આ પ્રકારની ચુકવણી રોકડ સિવાયના અન્ય કોઈપણ સાધન જેમકે ચેક, ડેબિટ કાર્ડ, ક્રેડિટ કાર્ડ, બેંક ટ્રાન્સફર વગેરે. પ્રિવેન્ટિવ હેલ્થ ચેક-અપ અંગે કોઈપણ માન્ય યોજના હેઠળ રોકડ સહિત કોઈપણ સાધન દ્વારા ચુકવણી કરવામાં આવી હોય તો જ માન્ય ગણવામાં આવશે. અનઇન્શ્યુર્ડ સુપર સિનિયર સિટિઝન કરદાતા કે તેવા તેમના કુટુંબના સભ્ય અથવા તેવા કરદાતાના માતા-પિતાના મેડિકલ ખર્ચની રકમ રૂ. 30,000ની મર્યાદામાં બાદ મળશે. આકારણી વર્ષ 2019-20 માટે રૂ. 30,000ની વરિષ્ઠ નાગરિક વ્યક્તિ બાબતની કપાતની મહત્તમ મર્યાદા રૂ. 30,000 થી વધારીને રૂ. 50,000 કરવામાં આવી છે.

10.3.5 કલમ 80 DD : દિવ્યાંગ આશ્રિતની તબીબી સારવાર અંગે મળતી કપાત :

આકારણી વર્ષ 2004-05થી નવી કલમ 80 DD દાખલ કરવામાં આવી છે. આ કલમ હેઠળ જો કોઈ રહીશ વ્યક્તિ અથવા H.U.F. પોતાની ઉપર નિર્ભર કે આશ્રિત એવા વ્યક્તિની શારીરિક ખામી માટે વૈદકીય સારવાર, તાલીમ તેમજ પુનર્વસવાટ સહિત માટે ખર્ચ કરે અથવા લાઈફ ઇન્શ્યોરન્સ કોર્પોરેશન કે તેવા કોઈ અન્ય ઇન્સ્યોરર કે નિર્દિષ્ટ કંપની અથવા એડમિનિસ્ટ્રેટર દ્વારા નક્કી કરેલ યોજના હેઠળ કોઈ રકમ ચુકવે કે ડિપોઝિટ કરે તો કરદાતાને પોતાની કુલ કરપાત્ર આવકમાંથી રૂ. 75,000ની નિશ્ચિત રકમની કપાત બાદ મળે. જો આવી વ્યક્તિ Severe disability (80% થી વધુ અપંગતા) વાળી હોય તો રૂ. 1,25,000ની કપાત બાદ મળશે. કલમ 80 DD હેઠળ કપાત મેળવવા માટે મેડીકલ ઓથોરિટીએ આપેલ પ્રમાણપત્ર પુરાવા તરીકે રજૂ કરવું જરૂરી છે.

10.3.6 કલમ 80 DDB : તબીબી સારવાર અંગે કરેલ ખર્ચની કપાત :

આ કલમમાં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે જો કોઈ રહીશ વ્યક્તિ પોતાના ઉપર નિર્ભર વ્યક્તિ માટે અને હિન્દુ અવિભક્ત કુટુંબના કેસમાં કોઈપણ સભ્ય માટે અમુક નિર્દિષ્ટ રોગોના ઉપચાર માટે વૈદકીય સારવારના હેતુસર ખર્ચ કરે તો તેઓને ખરેખર કરેલ ખર્ચ અથવા રૂ. 40,000, બેમાંથી ઓછી રકમ હોય તે કપાત તરીકે કુલ આવકમાંથી બાદ મળી શકે છે. જો 60 વર્ષ કે તેથી વધુ ઉંમરની વ્યક્તિ માટે તબીબી સારવાર અંગે નિયમ મુજબ ખર્ચ કર્યો હોય તો રૂ. 60,000ની નિશ્ચિત કપાત બાદ મળે છે. અતિ વરિષ્ઠ નાગરિક (80 વર્ષની ઉપર) વ્યક્તિ માટે આવો ખર્ચ કરેલ હોય તો રૂ. 80,000ની નિશ્ચિત કપાત બાદ મળી શકે છે. આ કપાત મેળવવા માટે એસેસીએ નિયત ફોર્મમાં યુરોલોજિસ્ટ, હેમેટોજિસ્ટ, ન્યુરોલોજિસ્ટ, ઓન્કોલોજિસ્ટ, ઇમ્યુનોલોજિસ્ટ જેવાં નિયત વિશેષજ્ઞ કે જેઓ સરકારી હોસ્પિટલમાં કાર્યરત હોય તેમનું પ્રમાણપત્ર પણ હોવું ખૂબ જ જરૂરી છે.

આવા નિર્દિષ્ટ રોગોમાં હેમોફેલિયા, કેન્સર, એઈડ્ઝ, મગજના રોગો, કિડની નિષ્ફળ જવી, થેલેસેમિયાનો સમાવેશ થાય છે.

10.3.7 કલમ 80 E : ઉચ્ચતર અભ્યાસક્રમ માટે લીધેલ લૉનની ચુકવણીની કપાત :

આકારણી વર્ષ 1995-96થી આવકવેરા કાયદામાં નવી ઉમેરવામાં આવેલી કલમ 80 E હેઠળ ઉચ્ચ શિક્ષણ જેમકે મેડીકલ, આર્કિટેક્ચર, એન્જિનિયરિંગ, મેનેજમેન્ટ અર્થે લીધેલી લૉનના વ્યાજની ચુકવણી કરી હોય તો તે રકમ કપાત તરીકે બાદ મળે છે. આ પ્રકારની કપાત જે વર્ષથી સૌપ્રથમ વખત વ્યાજની ચુકવણી કરી હોય તે સહિત કુલ આઠ આકારણી વર્ષ સુધી કે લૉન પરત થઈ જાય ત્યાં સુધી (જે સમય પહેલો હોય તે) દર વર્ષે કુલ ગ્રોસ આવકમાંથી બાદ મળી શકે છે. આ પ્રકારની કપાત મેળવવા માટે નીચે દર્શાવેલા મુદ્દાઓ ખાસ ધ્યાનમાં લેવા જરૂરી છે.

- ☞ આ કપાતનો લાભ માત્ર વ્યક્તિ એસેસીને જ મળે છે.
- ☞ એસેસીએ પાછલાં વર્ષ દરમિયાન વ્યાજની ચુકવણી કરી હોવી જોઈએ.
- ☞ આ પ્રકારની શૈક્ષણિક લૉનના અભ્યાસક્રમ જેવાકે, મેડિસિન, મેનેજમેન્ટ, એન્જિનિયરિંગ, આર્કિટેક્ચર એપ્લાઈડ સાયન્સ, પ્યોર સાયન્સ, મેથેમેટિક્સ અને સ્ટેટિસ્ટિકલ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.
- ☞ એસેસીએ કોઈપણ બેંક અથવા માન્ય સખાવતી સંસ્થા પાસેથી લૉન લીધી હોવી જોઈએ.
- ☞ આવી લૉન એસેસીનાં પોતાનાં બાળકો માટે જ હોવી જોઈએ. આ પ્રકારની લૉન એસેસી પોતાના સગાનાં બાળકો માટે પણ લઈ શકે છે. જો એસેસી પોતે જ કાયદેસરનો સંરક્ષક (Guardian) હોય.
- ☞ આ પ્રકારનું વ્યાજ એસેસીની કરપાત્ર આવકમાંથી ચુકવવામાં આવ્યું હોવું જરૂરી છે.

10.3.8 કલમ 80 EE : હાઉસિંગ લૉનના વ્યાજની કપાત :

આકારણી વર્ષ 2014-15થી કલમ 80 EE દાખલ કરવામાં આવી છે. આ કલમ મુજબ વ્યક્તિ કરદાતાએ હાઉસિંગ ફાઈનાન્સ કંપની અથવા બેંકમાંથી રહેણાકના મકાન માટે લીધેલી લૉનનું ચુકવેલ વ્યાજ એક લાખ રૂપિયા સુધી બાદ મળવાપાત્ર રહે છે.

હાઉસિંગ લૉનના વ્યાજની કપાત મેળવવા માટેની શરતો નીચે મુજબ છે :

☞ આ પ્રકારની લૉનની મહત્તમ રકમ રૂપિયા પચ્ચીસ લાખ સુધીની હોવી જોઈએ.

☞ હાઉસિંગ લૉન પાછલા વર્ષ 2013-14માં ફાઇનાન્શિયલ ઇન્સ્ટિટ્યૂશને (નાણાકીય સંસ્થા)એ મંજૂર કરેલ હોવી જરૂરી છે.

☞ જે તારીખે હાઉસિંગ લૉન મંજૂર થાય તે દિવસે કરદાતા કોઈ રહેણાકની મિલકતના માલિક ના હોવા જોઈએ.

☞ રહેણાંકની મિલકતની કિંમત રૂપિયા 40 લાખથી વધુ ન હોવી જોઈએ.

આ કલમ હેઠળ મળતી કપાત બાદ તેવા વ્યાજની અન્ય કોઈ કાયદાની જોગવાઈ હેઠળ કપાત મળશે નહીં.

10.3.9 કલમ 80 GG : ઘરભાડાં અંગેની ચુકવણીની કપાત :

કરદાતાએ રહેઠાણ માટે ભાડે રાખેલ મકાનનું મકાન ભાડું ચુકવેલ હોય, તો તેવા ભાડાની ચુકવેણી કુલ ગ્રોસ આવકમાંથી કપાત મળી શકે છે. એસેસીએ ભાડે રાખેલ મકાન Income Tax Rules, 1962ના નિયમ 11Bમાં જણાવેલ શહેર પૈકીના કોઈ શહેરમાં હોય તો જ કપાતનો લાભ મળે છે.

ચુકવેલ ઘરભાડા અંગેની કપાત માટેની શરત :

✍ એસેસીને ઘરભાડા ભથ્થું ન મળતું હોય.

✍ એસેસીએ આ હેતુ માટે નિયત કરેલ ફોર્મ 10 BAમાં તેણે ચુકવવાના ભાડાની તથા જેને ભાડું ચુકવ્યું છે, તેનું નામ તથા સરનામું જણાવવું જરૂરી છે.

✍ કરદાતા કર્મચારી હોય તો તેના માલિક પાસેથી તેને આવકવેરા કાયદાની કલમ 10 (13A) હેઠળ કરમુક્ત ઘરભાડા ભથ્થું મળતું હોવું જોઈએ નહીં.

✍ કર્મચારી કરદાતાની માલિકીનું કે તેના લગ્નસાથી, સગીર બાળક કે તેના હિન્દુ અવિભક્ત કુટુંબની માલિકીનું અન્ય કોઈ મકાન હોવું જોઈએ નહીં.

✍ અન્ય કોઈપણ સ્થળે એસેસીની માલિકીનું અંગત રહેઠાણનું એવું કોઈ મકાન ન હોવું જોઈએ કે જે અંગે તે કલમ 23 (2) (4) હેઠળ લાભ મેળવતો હોય.

✍ જે રહેઠાણના મકાન અંગે આ કલમ હેઠળ કપાત મેળવવી હોય તો તે મકાનનો તેણે પાછલા વર્ષ દરમિયાન પોતાના રહેઠાણ માટે ખરેખર ઉપયોગ થયો હોય તે જરૂરી છે.

આ કલમ હેઠળ મળતી કપાતની રકમ

✍ માસિક રૂ. 5,000 લેખે થતી રકમ

અથવા

'એડજસ્ટેડ કુલ આવક'ના 10%થી વધુ ચુકવેલ ભાડું

અથવા

'એડજસ્ટેડ કુલ આવક'ના 25% લેખે થતી રકમ

10.4 આવક અંગેની કપાત

આ પ્રકારની આવકનો સમાવેશ કોઈપણ શીર્ષક હેઠળ થાય છે. કરદાતાની કુલ ગ્રોસ આવકમાંથી બાદ કરી શકાય છે.

10.4.1 કલમ 80 QQB : લેખકોને મળતી રોયલ્ટીની આવકમાંથી મળતી કપાત

આ પ્રકારની કલમ હેઠળ સાહિત્યિક, કલા અને વિજ્ઞાન સંબંધિત પુસ્તકોના લેખકને રૂ. ત્રણ લાખ સુધીની કોપીરાઈટ / રોયલ્ટીની આવક કપાત તરીકે મળી શકે છે.

આ કલમ હેઠળ કપાત મેળવવાની શરત નીચે મુજબ છે.

- ⇨ આ પુસ્તક સાહિત્ય, કલા કે વિજ્ઞાનના ક્ષેત્રને લગતું હોવું જોઈએ.
- ⇨ પુસ્તકોનું લેખનકાર્ય કરનાર વ્યક્તિ ભારતના રહીશ હોવા જોઈએ.
- ⇨ જ્યારે કોપીરાઈટ / રોયલ્ટી ઉચ્ચક ધોરણે નહીં, પરંતુ વેચાણ કિંમતની ટકાવારી પ્રમાણે મળતી હોય ત્યારે 15%થી વધુ કોપીરાઈટ / રોયલ્ટીની આવક બાદ મળશે નહીં.
- ⇨ જ્યારે કોપીરાઈટ / રોયલ્ટીની આવક વિદેશમાંથી મળતી હોય ત્યારે તેટલી જ રકમની કપાત મળશે. પરદેશમાંથી મળતી રોયલ્ટીની આવકનો જેટલો ભાગ પાછલા વર્ષની છેલ્લી તારીખથી 6 માસના ગાળામાં કન્વર્ટિબલ ફોરેન એક્ષચેન્જના રૂપમાં ભારતમાં લાવે તો તે રકમ અંગે પણ કપાતનો લાભ મળશે.
- ⇨ લેખકની વ્યાવસાયિક કામગીરી આ સાથે મળતી હોવી જોઈએ.
- ⇨ રોયલ્ટી ચુકવનાર પાસેથી આ પ્રકારની આવક અંગેના નિયત ફોર્મમાં પ્રમાણપત્ર રજૂ કરવું જરૂરી છે.
- ⇨ રોયલ્ટીની આવકના 100% કે રૂ. 3,00,000 (ત્રણ લાખ) પૈકી જે રકમ ઓછી હોય તે કુલ ગ્રોસ આવકમાંથી કપાત તરીકે બાદ મળશે.
- ⇨ 'પુસ્તક'ની વ્યાખ્યામાં શાળા-કોલેજનાં પાઠ્યપુસ્તકો, ગાઈડ, મેગેઝિન્સ, જર્નલ્સ વગેરેનો સમાવેશ થતો નથી.

10.4.2 કલમ 80 RRB : પેટન્ટ્સ અંગે મળતી રોયલ્ટી માટે કપાત :

આ કલમ હેઠળ વર્ષ 01-04-2003 પછી નોંધાયેલ પેટન્ટ પરની રોયલ્ટીની આવક રૂ. ત્રણ લાખ સુધીની ફક્ત વ્યક્તિ - એસેસીને કપાત તરીકે બાદ મળી શકે છે. જેમની પાસે પેટન્ટ હક હોય તેવી વ્યક્તિ ભારતમાં રહીશ તરીકે હોવી જોઈએ. આ વ્યક્તિની પાછલા વર્ષની કુલ ગ્રોસ આવકમાં પેટન્ટને લગતી રોયલ્ટીનો સમાવેશ થયેલો હોવો જરૂરી છે. પેટન્ટ અંગે રોયલ્ટી ચુકવનાર પાસેથી આ આવક અંગેના નિયત ફોર્મમાં પ્રમાણપત્ર રજૂ કરવું આવશ્યક છે.

આ પ્રકારની રોયલ્ટીની આવકના 100 % કે રૂ. ત્રણ લાખ પૈકી જે રકમ ઓછી હોય તે કુલ ગ્રોસ આવકમાંથી કપાત તરીકે બાદ મળી શકે છે. આ પ્રકારના પેટન્ટ ધારા હેઠળ પેટન્ટ અંગે ફરજિયાત લાઈસન્સ આપવામાં આવ્યું હોવું ખૂબ જ જરૂરી છે. લાઈસન્સની શરતો મુજબ થતી રોયલ્ટીની રકમ કરતાં વધુ મળેલ રોયલ્ટી અંગે કપાત બાદ મળશે નહીં. વિદેશમાંથી મળતી પેટન્ટની રોયલ્ટી અંગેની આવક 6 માસના ગાળામાં કન્વર્ટિબલ ફોરેન એક્ષચેન્જના રૂપમાં ભારતમાં લાવે તો તે રકમ અંગે પણ કપાતનો લાભ મળી શકે છે.

10.4.3 કલમ 80 TTA : સેવિંગ્સ ખાતાની ડિપોઝિટના વ્યાજ અંગે કપાત :

આકારણી વર્ષ 2013-14થી વ્યક્તિ તેમજ H.U.F. કરદાતાને બેન્કિંગ કંપની, સહકારી મંડળી, સહકારી લેન્ડ મોર્ગેજ બેંક અને સહકારી લેન્ડ ડેવલપમેન્ટ બેંક તેમજ પોસ્ટ ઓફિસમાંથી બચતખાતા ઉપર મળેલ વ્યાજની (ટર્મ ડિપોઝિટ નહીં) કપાત બાદ આપવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. આ કપાતનો લાભ નીચે દર્શાવેલી સેવિંગ્સ ખાતાની ડિપોઝિટ પરના વ્યાજ અંગે બાદ મળશે.

⇨ પોસ્ટ ઓફિસ એક્ટ 1898 હેઠળ આવતી પોસ્ટ ઓફિસ

⇨ બેન્કિંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ, 1949 હેઠળ સ્થાપવામાં આવેલી બેંકો

⇨ કો-ઓપરેટિવ બેંક અથવા કો-ઓપરેટિવ ડેવલપમેન્ટ બેંક સહિત.

આ કલમ હેઠળ ખરેખર વ્યાજની રકમ અથવા રૂ. 10,000 પૈકી જે રકમ ઓછી હોય તે વ્યક્તિ / એચ. યુ. એફ. ની કુલ ગ્રોસ આવકમાંથી કપાત તરીકે બાદ મળી શકે છે. જો કોઈ બચતખાતું પેઢી, AOPકે BOIના નામે હોય તો પેઢીના ભાગીદારોની કે AOP / BOIના સભ્યની કુલ આવકની ગણતરી વખતે આ અંગે કપાત બાદ મળે નહીં. પોસ્ટ ઓફિસ સેવિંગ્સ ખાતાનું વ્યાજ એક જ વ્યક્તિના નામે હોય તો રૂ. 3,500 સુધીનું વ્યાજ અને જો સંયુક્ત નામે હોય તો રૂ. 7,000 સુધીનું વ્યાજ કલમ 10 (15) (i) હેઠળ કરમુક્ત હોવાથી તેનો કુલ ગ્રોસ આવકમાં પણ સમાવેશ થાય નહીં. આ કલમ હેઠળ મહત્તમ કપાત રૂપિયા દસ હજાર જેટલી બાદ મળશે.

10.5 દાન અંગેની કપાતો

10.5.1 કલમ 80 G : દાનમાં આપેલી રકમ અંગેની કપાત :

આ કલમ હેઠળ કરદાતાએ પાછલા વર્ષ દરમિયાન નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવેલ સરકાર, સ્થાનિક સંસ્થા અથવા કોઈ માન્ય ધર્માદા કે સખાવતી સંસ્થા કે ફંડ, યુનિવર્સિટી, શૈક્ષણિક સંસ્થા, હોસ્પિટલ તથા માન્ય રમત-ગમત માટેના મંડળને કરેલા દાનની રકમ શરતોને આધીન બાદ મળી શકે છે. દાન આપ્યું છે તે અંગેનો પુરાવો આપવાની જવાબદારી એસેસીની છે. દાન માન્ય સંસ્થા કે ફંડને આપેલું હોવું જોઈએ. રૂ. 2,000થી વધુ દાનમાં આપેલી રકમ રોકડ સિવાય અન્ય કોઈપણ રીતે થઈ હોવી જોઈએ. નહીં તો તે અંગે આ કલમ હેઠળ કપાતનો લાભ મળશે નહીં.

☞ દાનની 'કપાતને પાત્ર' રકમ આ હેતુ માટેની એડજસ્ટેડ કુલ આવકના 10%થી વધુ ન હોવી જોઈએ.

☞ નીચે મુજબની દાનની રકમો અંગે ઉપર જણાવેલી મહત્તમ મર્યાદા લાગુ પડતી નથી.

(i) ખરેખર કપાતનો દર દાનની પૂરેપૂરી રકમના 100%

1] નેશનલ ડિફેન્સ ફંડમાં દાન

2] રાષ્ટ્રીય મહત્ત્વ ધરાવતી માન્ય શૈક્ષણિક સંસ્થા / માન્ય યુનિવર્સિટીને દાન

3] ડિસ્ટ્રિક્ટ કલેક્ટરના પ્રમુખપદે સ્થપાયેલ જિલ્લા સાક્ષરતા સમિતિને આપેલ દાન

4] વડાપ્રધાન રાષ્ટ્રીય રાહત ફંડમાં દાન

5] ‘નેશનલ ફાઉન્ડેશન ફોર કોમ્યૂનલ હાર્મની’ને દાન

6] ગંગા શુદ્ધિકરણ ફંડમાં આપેલ દાન

7] મહારાષ્ટ્ર ચીફ મિનિસ્ટર રિલિફ ફંડમાં દાન

8] સ્વચ્છ ભારત કોષમાં આપેલ દાન

9] કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા સ્થાપિત નેશનલ સ્પોર્ટ્સ ફંડ

10] નેશનલ ઈલનેસ આસિસ્ટન્સ ફંડમાં આપેલ દાન

11] ચીફ મિનિસ્ટર રિલિફ ફંડ અથવા કોઈપણ રાજ્ય કે યુનિયન ટેરીટરીના લેફ્ટેનન્ટ ગવર્નર્સ રિલિફ ફંડમાં આપેલ દાન. (કોઈપણ રાજ્ય કે યુનિયન માટે ફક્ત એક જ ફંડમાં આપેલ દાન અંગે કપાત મળશે.)

12] વડાપ્રધાન આર્મેનિયા ધરતીકંપ રાહત ફંડમાં દાન

13] આફ્રિકા (પબ્લિક કોન્ટ્રીબ્યૂશન - ઇન્ડિયા) ફંડમાં દાન

14] ગુજરાતમાં આવેલ ધરતીકંપથી અસરગ્રસ્ત લોકોને રાહત આપવા માટે ગુજરાત રાજ્ય સરકારે સ્થાપેલ કોઈપણ ફંડમાં આપેલ દાન

15] અમુક ખાસ રોગથી ત્રસ્ત જેમકે, ઓટિઝમ, સેરીબ્રલ પાલ્સી (મગજનો લકવો), મેન્ટલ રિટાર્ડેશન અને મલ્ટિપલ ડિસેબિલિટીઝ જેવા રોગોથી પીડાતા લોકોના કલ્યાણ માટેના રાષ્ટ્રીય ટ્રસ્ટમાં દાન

16] આંધ્રપ્રદેશ ચીફ મિનિસ્ટર્સ સાઈક્લોન રિલિફ ફંડમાં આપેલ દાન

17] થળ સેના (Army), વાયુસેના (Air force) અને નૌસેના (Navy) દ્વારા સ્થાપિત સેન્ટ્રલ વેલફેર ફંડમાં દાન

18] રાજ્ય સરકાર દ્વારા ગરીબોને તબીબી સહાય માટે સ્થપાતા ફંડમાં આપેલ દાન તથા સંરક્ષણ કલ્યાણ ફંડમાં દાન

19] નેશનલ કે સ્ટેટ બ્લડ ટ્રાન્સફ્યુશન કાઉન્સિલને આપેલ દાન

20] કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા સ્થાપિત ટેક્નોલૉજી અને એપ્લિકેશન માટેના ફંડમાં આપેલ દાન

21] રાષ્ટ્રીય બાળ ભંડોળમાં આપેલ દાન

22] નેશનલ કલ્ચરલ ફંડ કે ફંડ ફોર ટેક્નોલૉજી ડેવલપમેન્ટ એન્ડ એપ્લિકેશનમાં આપેલ દાન

(ii) ખરેખર કપાતનો દર દાનની પૂરેપૂરી રકમના 50%

1] વડાપ્રધાન દુષ્કાળ રાહત ફંડમાં આપેલ દાન

2] જવાહરલાલ નેહરુ મેમોરિયલ ફંડમાં આપેલ દાન

3] ઇન્દિરા ગાંધી મેમોરિયલ ટ્રસ્ટમાં આપેલ દાન

4] રાજીવ ગાંધી ફાઉન્ડેશનમાં આપેલ દાન

દાનની રકમ નાણા સ્વરૂપે હોવી જરૂરી છે. એટલે કે વસ્તુના સ્વરૂપના દાન સંબંધી કપાત બાદ મળશે નહીં.

નીચે મુજબની દાનની રકમો અંગે અગાઉ જણાવેલી મહત્તમ મર્યાદા (કુલ આવકના 10%ની મર્યાદા) લાગુ થાય છે.

ખરેખર કપાતનો દર 'દાનની સુધારેલી રકમ'ના 100% :

- ઇન્ડિયન ઓલિમ્પિક એસોસિયેશન કે અન્ય માન્ય સંસ્થાને આપેલ દાન કે જેનો ઉદ્દેશ રમત-ગમત માટે જરૂરી માળખાકીય સવલતો ઊભી કરવાનો હોય અથવા રમત-ગમતને પ્રોત્સાહન પૂરું પાડવાનો હોય.
- સરકાર કે માન્ય સ્થાનિક સ્વરાજ્ય સત્તા કુટુંબ નિયોજનના પ્રચારના હેતુ માટે આપેલ દાન

ખરેખર કપાતનો દર 'દાનની સુધારેલી રકમ'ના 50% :

- કોઈ મંદિર, મસ્જિદ, દેવળ, ગુરુદ્વારા અથવા ઐતિહાસિક કળાના મહત્ત્વનાં સ્થળોના પુનરોદ્ધાર અથવા સમારકામ માટે આપવામાં આવેલ દાન
- સખાવતી હેતુઓ માટે ભારતમાં સ્થાપેલ અને નક્કી કરેલ શરતોનું પાલન કરનાર ફંડ કે સંસ્થાઓને આપેલ દાન
- કેન્દ્ર સરકાર કે રાજ્ય સરકાર દ્વારા સ્થાપિત કોઈપણ કોર્પોરેશનને આપેલ દાન
- ભારતમાં વસવાટની સગવડ પૂરી પાડવા માટે સ્થપાયેલ સત્તા મંડળને આપેલ દાન

નોંધ : જો દાન બીજા વર્ષની આવકમાંથી આપવામાં આવ્યું હોય અથવા તો એવી આવકમાંથી કરવામાં આવ્યું હોય જે ચાલુ વર્ષની આકારણીમાંથી ન હોય તો પણ કરદાતાને કલમ 80 G હેઠળ દાન જે આપેલ હોય તે બાદ મળી શકે.

10.5.2 કલમ 80 U : કાયમી શારીરિક અશક્ત કે અંધ વ્યક્તિની બાબતમાં કપાત :

આવકવેરા કાયદાની કલમ 80 U હેઠળ અંધ, અપંગ તથા મંદબુદ્ધિના કરદાતાને એવી ભારતીય રહીશ વ્યક્તિને કુલ ગ્રોસ આવકમાંથી નાણાકીય ધારા, 2003થી આ કલમમાં થયેલ સુધારા અનુસાર શારીરિક ખોડખાપણ ધરાવતી વ્યક્તિને તેની આવકમાંથી રૂ. 70,000ની કપાત મળશે. (આકારણી વર્ષ 2016-17થી રૂ. 75,000ની કપાત મળે છે.)

- ⇨ આવી વ્યક્તિ ભારતની રહીશ હોવી જોઈએ.
- ⇨ આવી વ્યક્તિ ભારતીય નાગરિક ન હોય તો પણ કપાત બાદ મેળવી શકે.
- ⇨ આવી વ્યક્તિ સંપૂર્ણ અંધ કે શારીરિક અશક્ત હોવી જોઈએ, તે સંપૂર્ણ અંધ કે શારીરિક અશક્ત છે એવા મતલબનું મેડીકલ પ્રેક્ટિશનર પાસેથી સર્ટિફિકેટ આવકવેરા અધિકારી સમક્ષ રજૂ કરવું જરૂરી છે.

'પર્સન્સ વિથ ડિસેબિલિટી એક્ટ' હેઠળ નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે.

1] મગજનો લકવો

2] ઓટિઝમ

3] બહુવિધ અપંગતા

4] માનસિક રોગ

5] અંગ સંચાલનની મર્યાદા

6] મંદબુદ્ધિ

7] કાયમી બહેરાશ

8] કોઢ

9] અલ્પ દૃષ્ટિ

10] અંધત્વ

આવી વ્યક્તિઓને કુલ ગ્રોસ આવકમાંથી રૂ. 75,000ની કપાત બાદ મળશે. પરંતુ જ્યારે વ્યક્તિ વધુ અપંગતાવાળી એટલે કે કોઈપણ એક કે વધુ અંગમાં 80% કે વધુ અપંગતા હોય તો તેમને રૂ. 1,25,000ની સામાન્ય કપાત બાદ આપવામાં આવશે.

10.6 રાહતો

કરદાતા કે કર ભરનાર વ્યક્તિ પર કરનો બોજો વધી ન જાય તે માટે કરદાતાને નીચે દર્શાવેલા સંજોગોમાં રાહત આપવામાં આવે છે.

(1) બાકી પગારની આવક અંગે રાહત

(2) બેવડા કર અંગેની રાહત

10.6.1 બાકી પગારની આવક અંગે રાહત :

ઘણીવાર કર્મચારીને ચાલુ વર્ષ દરમિયાન પાછલા કેટલાંક વર્ષો સંબંધી પગાર તફાવત એટલે કે એરિયર્સ પગાર મળતો હોય છે. પગાર વધારાનો તફાવત એક સામટો ચાલુ વર્ષમાં કરપાત્ર થાય તો કર્મચારીને આવકવેરાનું ભારણ વધી જાય છે. આ પ્રકારના સંજોગોમાં કલમ 89 (1) અને નિયમ 21-A હેઠળ રાહતદાયક જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.

આ પ્રકારના કિસ્સામાં કરદાતાએ આવકના પત્રક સાથે કલમ 89 (1)ની રાહત મેળવવા અરજીપત્રક સામેલ કરવું આવશ્યક છે. સરકારી કર્મચારી, કંપની, સહકારી મંડળી, યુનિવર્સિટી સંસ્થા અથવા મંડળીના કર્મચારીઓ નિયમ અનુસાર એરિયર્સની વિગત ફોર્મ નં. 10-Eમાં ભરીને માલિકને આપે તો તેમના કેસમાં કલમ 89 (1) મુજબ મળવાપાત્ર રાહતની ગણતરી તેમના પગારમાંથી અધિકૃત વ્યક્તિ ધ્યાનમાં લઈને રાહત આપી શકે છે. જેથી તેમનો વેરો રાહત ધ્યાનમાં લઈને કાપવામાં આવે છે. તેમને આવકવેરા અધિકારીને કલમ 89 (1)ની અલગ અરજી કરવી પડતી નથી.

નિયમ 21-A હેઠળ એરિયર્સ કે અગાઉથી મળતા પગાર સંબંધી રાહતની ગણતરી દર્શાવેલી છે. C.B.D.T. દ્વારા નિયમ 26-C હેઠળ ફોર્મ નં. 12 BB દાખલ કરેલ છે. જે અનુસાર કર્મચારીએ માલિકને પગારમાંથી ટેક્ષ કપાતો સંબંધી જે કપાતો દર્શાવી છે તેના આધાર (પુરાવા) પૂરા પાડવાના હોય છે.

10.6.2 બેવડા કર અંગેની રાહત : (કલમ 90, 90 A અને 91)

ડબલ ટેક્સેશન રિલિફ (બેવડા કર નિવારણ કરાર હેઠળ રાહત) - આ પ્રકારની રાહતમાં 'સામાન્ય રહીશ'ના કેસમાં ભારતમાં મેળવેલી ઉપજ તેમજ પરદેશમાં મેળવેલી ઉપજ કરપાત્ર થાય. આવા સામાન્ય રહીશ કરદાતાએ પરદેશમાં મેળવેલ આવક ઉપર તે દેશમાં આવકવેરો ભર્યો હોય તો પણ તેને ભારતમાં ફરીવાર તે આવક ઉપર આવકવેરો ના ભરવો પડે તે માટે કલમ 90 અને 91 હેઠળ આ પ્રકારના 'બેવડા કરની ઉપર રાહત' આપવામાં આવે છે.

આ કલમ અનુસાર ભારત સરકારે જુદા-જુદા દેશની સરકાર સાથે સમજૂતી કરાર કર્યા છે. આ કરારોની શરત અનુસાર જે દેશ સાથે સમજૂતી કરવામાં આવી હોય તો તે મુજબ ત્યાં જે આવકવેરો કરદાતાને ભરાવવામાં આવ્યો હોય કે ભરવાનો થતો હોય તેની ઉપર રાહત આપવામાં આવે છે. પરિણામે એક જ કરદાતાને તેની એક જ આવક ઉપર બે દેશમાં બે વાર ટેક્સ ભરવાનો ન થાય.

પરંતુ ભારત દેશે અન્ય દેશો સાથે કર અંગે સમજૂતી ન કરેલી હોય તેવા કેસમાં પણ જો કરદાતાએ તે દેશમાં ફરીવાર ભારતમાં એમ બેવડો કર ભર્યો હોય તો કલમ 91 હેઠળ બે દેશમાં જે દેશમાં ઓછો કર ભરવાનો થતો હોય તે રકમની મર્યાદામાં ડબલ ટેક્સેશન રિલિફનો લાભ આપવામાં આવે છે.

સ્વાધ્યાય

નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ આપો.

1. કલમ 80 G હેઠળ કપાતને સમજાવો.
2. તબીબી વીમા પ્રીમિયમ અંગેની કપાત કલમ 80 D સમજાવો.
3. એસેસીને મળતી રાહતો વિશે સમજાવો.
4. બેંક બચત ખાતાના વ્યાજની આવક અંગેની કલમ 80 TTA હેઠળની કપાત સમજાવો.
5. આશ્રિત દિવ્યાંગ વ્યક્તિની સારવાર માટેના ખર્ચની જોગવાઈ સમજાવો.
6. ઉચ્ચ શૈક્ષણિક અભ્યાસ માટે લીધેલી લૉનના વ્યાજની ચુકવણી સમજાવો.
7. રહેઠાણના મકાન અંગે લીધેલી લૉનના વ્યાજ માટેની કલમ 80 EE વિશે સમજાવો.
8. પેટન્ટ્સ અંગે મળતી કલમ 80 RRB વિશે સમજાવો.
9. કલમ 80 C હેઠળ અંગે કપાત બાદ મળી શકે છે. - તે વિશે સમજાવો.
10. અશક્ત / દિવ્યાંગ વ્યક્તિને મળતી કપાત કલમ 80 U સમજાવો.

ટૂંકનોંધ લખો.

1. કલમ 80 DDB સમજાવો.
2. કલમ 80 G સમજાવો.
3. કલમ 80 U સમજાવો.
4. કલમ 80 RRB સમજાવો.
5. કલમ 80 CCB સમજાવો.
6. કલમ 80 EE સમજાવો.

7. કલમ 80 D સમજાવો.
8. કલમ 80 CCC સમજાવો.
9. કલમ 80 DD સમજાવો.
10. બેવડા કર અંગેની રાહત સમજાવો.
11. કલમ 80 TTA સમજાવો.
12. બાકી પગારની આવક અંગે રાહત સમજાવો.

નીચે જણાવેલ બાબતો અંગે એસેસીને મળવાપાત્ર કપાતોની જોગવાઈ જણાવો.

1. ખરેખર કપાતનો દર દાનની પૂરેપૂરી રકમના 100% કલમ 80 G હેઠળ
2. ખરેખર કપાતનો દર દાનની સુધારેલી રકમના 50% કલમ 80 G હેઠળ
3. આવક અંગેની કપાતો કલમ 80 QQB હેઠળ અને કલમ 80 RRB હેઠળ
4. સેવિંગ્સ ખાતાની ડિપોઝિટના વ્યાજ અંગે કપાત કલમ 80 TTA હેઠળ
5. ચુકવેલ ઘરભાડા અંગેની કપાત કલમ 80 GG હેઠળ
6. રહેઠાણના મકાનની લૉનના વ્યાજ અંગે કપાત કલમ 80 EE હેઠળ
7. ઉચ્ચ શિક્ષણ માટે લીધેલી લૉનના વ્યાજની ચુકવણી અંગે કપાત કલમ 80 E હેઠળ
8. વિશિષ્ટ રોગની સારવાર માટે કરેલ ખર્ચ અંગે મળતી કપાત કલમ 80 DDB હેઠળ
9. દિવ્યાંગ - આશ્રિતની તબીબી સારવાર અંગે મળતી કપાત કલમ 80 DD હેઠળ
10. તબીબી સારવારના ખર્ચ અંગે લીધેલ વીમા પોલિસીના પ્રીમિયમ અંગે કપાત કલમ 80 D હેઠળ
11. કેન્દ્ર સરકારની પેન્શન સ્કીમમાં આપેલ ફાળા અંગે કપાત કલમ 80 CCD હેઠળ
12. જિંદગીના વીમા પ્રીમિયમ, પ્રોવિડન્ટ ફંડ ફાળા વગેરે અંગે કપાત કલમ 80 C હેઠળ

નીચે આપેલ પ્રશ્નોના બહુવિકલ્પમાંથી યોગ્ય વિકલ્પ પસંદ કરી તેનો ક્રમ લખો.

1. ભારતના બંધારણની .... કલમમાં દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે ખેતી સિવાયની કોઈપણ આવક પર કર નાખી શકાય છે ?

    (અ) કલમ 270 (બ) કલમ 271

    (ક) કલમ 272 (ડ) કલમ 273

2. વીમા પ્રીમિયમ, પ્રોવિડન્ટ ફંડ, ડિફર્ડ એન્યુઈટી વગેરેની ચુકવણી અંગેનો સંબંધ .... કલમ હેઠળ દર્શાવવામાં આવે છે.

    (અ) કલમ 80 U (બ) કલમ 80 CCC

    (ક) કલમ 80 C (ડ) કલમ 80 D

3. પોતાનાં બાળકો (સગીર કે પુખ્ત)ની જીવન વીમા પોલિસીનું ભરેલ પ્રીમિયમ .... હેઠળ રીબેટને પાત્ર ગણાય છે.

    (અ) કલમ 78 (બ) કલમ 88

    (ક) કલમ 88 B (ડ) કલમ 88 D

4. દિવ્યાંગ આશ્રિતની તબીબી સારવાર અંગે મળતી કપાતની જોગવાઈ માટેની કલમ .... છે.

(અ) કલમ 80 D (બ) કલમ 80 C

(ક) કલમ 80 U (ડ) કલમ 80 DD

5. ઉચ્ચતર અભ્યાસક્રમ માટે લીધેલ લૉનની ચુકવણીની કપાત અંગેની જોગવાઈ .... કલમમાં દર્શાવવામાં આવી છે.

(અ) કલમ 80 C (બ) કલમ 80 E

(ક) કલમ 80 EE (ડ) કલમ 80 D

6. કલમ 80 DDB હેઠળ નિર્દિષ્ટ રોગોમાં નિયમ મુજબ અતિ વરિષ્ઠ નાગરિક માટે .... નિશ્ચિત કપાત બાદ મળી શકે છે.

(અ) રૂ. 90,000 (બ) રૂ. 80,000

(ક) રૂ. 85,000 (ડ) રૂ. 95,000

7. જ્યારે કોપીરાઈટ / રોયલ્ટી ઉચ્ચક ધોરણે નહીં પરંતુ વેચાણ કિંમતની ટકાવારી પ્રમાણે મળતી હોય ત્યારે .... થી વધુ કોપીરાઈટ / રોયલ્ટીની આવક બાદ મળી શકશે નહીં.

(અ) 10 % (બ) 15 %

(ક) 20 % (ડ) 25 %

8. સેવિંગ્સ ખાતાની ડિપોઝિટના વ્યાજ અંગેની કપાત માટેની જોગવાઈ .... કલમમાં દર્શાવવામાં આવે છે.

(અ) કલમ 80 TTA (બ) કલમ 80 BBA

(ક) કલમ 80 DDA (ડ) કલમ 80 CCA

9. વડાપ્રધાન રાષ્ટ્રીય રાહત ફંડમાં આપેલ દાન .... કલમ હેઠળ દર્શાવવામાં આવે છે.

(અ) કલમ 80 B (બ) કલમ 80 G

(ક) કલમ 80 U (ડ) કલમ 80 D

10. બેવડા કર અંગેની રાહત હેઠળ .... કલમોનો સમાવેશ થાય છે.

(અ) કલમ 90 (બ) કલમ 90 A

(ક) કલમ 91 (ડ) ઉપર્યુક્ત બધા જ

વૈકલ્પિક પ્રશ્નોના જવાબો

1. (અ) 2. (ક) 3. (બ) 4. (ડ) 5. (બ) 6. (બ) 7. (બ)

8. (અ) 9. (બ) 10. (ડ)

❖ ❖ ❖

એકમ 11 વ્યક્તિની કુલ આવકની ગણતરી

-: રૂપરેખા :-

11.1 પ્રસ્તાવના

11.2 કુલ આવકની ગણતરી

11.3 વ્યક્તિની કુલ આવકમાં સમાવેશ

11.4 ચુકવણી અંગેની કપાતો

11.5 આવકો અંગેની કપાતો

11.6 દાન વગેરે અંગે કપાતો

11.7 અન્ય વ્યક્તિઓની આવકો

11.8 છૂપી કે ખુલાસા વગરની આવક

11.9 નુકસાન માંડી વાળવું અને આગળ ખેંચી જવું

11.10 સભ્ય તરીકે મળતી આવક

11.11 વ્યક્તિની કુલ કરપાત્ર આવક પર આવકવેરાના દર

11.12 સ્વાધ્યાય

11.1 પ્રસ્તાવના

કર ભરનારના રહેઠાણ ના દરજ્જાના આધારે ''કુલ આવકની ગણતરી'' કરવામાં આવે છે. તે માટે સંપૂર્ણ કરમુકત આવકો ધ્યાનમાં લેવાતી નથી. આ પાઠમાં કુલ આવકની ગણતરીની વિગતવાર ચર્ચા કરવામાં આવેલ છે. જોછેવટે ખોટ રહેતી હોય તો મોટા ભાગના કિસ્સાઓમાં તે ખોટ આગળ ખેચી લેવામાં એટલે કે ખેંચી લેવા જવામાં આવે છે અને ભવિષ્યમાં થનાર આવક અથવા નફા સામે તેની માંડવાળની છૂટ લેવામાં આવે છે.

જયારે પણ કુલ આવકની ગણતરી કરવામાં આવે છે ત્યારે અને કરવાપાત્રતાની ગણતરી કરવામાં આવે છે ત્યારે ઘણી બાબતો ધ્યાનમાં લેવી પડે એમ અનેક મુદ્દા ઓનું અનુસરણ કરવું પડે છે. તે વિગતવાર સમજવા બહુ જરૂરી છે.

11.2 નીચે આપેલ મુદ્દાઓ કુલ આવકની ગણતરી માટે ધ્યાનમાં લેવી જરૂરી છે.

1. રહેઠાણના દરજ્જાનું નિર્ધારણ
2. આવકની પાંચ શીર્ષક હેઠળ આવકનું વર્ગીકરણ
3. આવકવેરા ધારા મુજબ દરેક આવકના શીર્ષક હેઠળ આવકની ગણતરી
4. જે આવક કરપાત્રના હોય એવી આવકનો સમાવેશ ના કરવો
5. પતિ/પત્ની, સગીર સંતાન વગેરેની આવકનો એસેસીની આવકમાં સમાવેશ કરવો
6. નુકસાન માંડવાળ કરવી અથવા ભવિષ્યમાં માંડવાળ ના હેતુથી નુકસાન આગળ ખેંચી જવું
7. કુલ આવકની ગણતરી (જી.ટી આઈ.)
8. કુલ ગ્રોસ આવકમાંથી કપાતો બાદ કરવી

9. કુલ આવક કે કુલ કરપાત્ર આવક નક્કી કરવી
10. આવકવેરા મુજબ કુલ આવક પર નિર્ધારિત દરે આવકવેરાની ગણતરી કરવી.
11. વળતર તથા રાહત ની રકમો અગર હોય તો બાદ કરવી
12. સરચાર્જની ગણતરી કરીને એ કર માં ઉમેરવો
13. શિક્ષણ ઉપકાર અને સેકન્ડરી તથા હાયર એજ્યુકેશન વેરો ગણવો અને ઉમેરવો
14. અગાઉથી ચૂકવેલ કર અને મૂળ સ્થાને કપાયેલ કર અગર હોય તો એ બાદ કરવો
15. આવકનું વિગતવાર પત્રક તૈયાર કરવું

11.3 નીચે બતાવેલ આવક વ્યક્તિની કુલ આવકમાં સમાવેશ કરે છે.

1. વ્યક્તિ પોતે જે આવક કમાય છે
2. અન્ય વ્યક્તિની આવકનો વ્યક્તિની કુલ આવકમાં સમાવેશ થાય છે.
3. હિન્દુ અવિભક્ત કુટુંબની આવકમાં વ્યક્તિનો ભાગ
4. પેઢીના ભાગીદાર તરીકે મળેલ આવક
5. વ્યક્તિઓના સમૂહ તથા શખસોના મંડળ ના સભ્ય તરીકે એને મળેલ આવક

આકારણી વર્ષ 2020-21 માટે વ્યક્તિ એસેસી માટે નીચે આપેલ કપાતો તેની કુલ ગ્રોસ આવકમાંથી મેળવવાને પાત્ર ગણાય છે.

11.4 ચુકવણી અંગેની કપાતો

1. 80સીઃ
   - કલમની વિગતઃ પાછલા વર્ષ દરમિયાન ભરેલ જિંદગીના વીમાના પ્રીમિયમ, પ્રોવિડન્ટ ફંડ માં આપેલ ફાળા તેમજ અન્ય માન્ય રોકાણો અને કપાત
   - કપાતની રકમઃ વધુમાં વધુ ₹ 1,50,000
2. 80 સીસીસી :
   - કલમની વિગતઃ પાછલા વર્ષ દરમિયાન ભરેલ એન્યુઈટી પ્લાન હેઠળ ભરેલ પ્રીમિયમ અંગે કપાત
   - કપાતની રકમઃ વધુમાં વધુ ₹ 1,50,000
3. 80 સીસીડી :
   - કલમની વિગતઃ કેન્દ્ર સરકારની પેન્શન સ્કીમમાં આપેલ ફાળા અંગે કપાત
   - કપાતની રકમઃ પોતાના પગારના 10% સુધીનો + માલિકનો ફાળો પગારના 20% સુધીનો કુલ ગ્રોસ આવકમાંથી બાદ મળશે
4. 80ડી :
   - કલમની વિગતઃ તબીબી સારવાર અંગે લીધેલ વીમા પ્રીમિયમની કપાત (મેડીક્લેમ)
   - કપાતની રકમઃ ₹ 25,000 સુધીનું પ્રીમિયમ પૂરેપૂરું કપાત તરીકે બાદ મળે. પ્રીમિયમ એસેસીની પોતાની, પતિ કે પત્ની કે આશ્રિત સંતાનોની વીમા પોલીસી

પર ચૂકવેલ હોવું જોઈએ. આવી કોઈ પણ વ્યક્તિ પાછલા વર્ષ માટે રહીશ અને વરિષ્ઠ નાગરિક હોય તો વધુમાં વધુ ₹ 50,000 સુધીનું પ્રીમિયમ બાદ મળે. આ ઉપરાંત માતા પિતાની વીમા પોલીસી પર ચૂકવેલ પ્રીમિયમ અંગે વધારાની ₹ 25,000 ની કપાત બાદ મળે.

5. 80 ડીડી

- કલમની વિગતઃ અપંગ આશ્રિતની તબીબી સારવાર અંગે મળતી કપાત
- કપાતની રકમઃ ₹ 75,000 ની નિર્ધારિત રકમની કપાત બાદ મળે. વ્યક્તિ કે એચ યુ એફ એ તેમના પર આશ્રિત કાયમી અપંગ કે અંધ વ્યક્તિની તબીબી સારવાર જે ખર્ચ કર્યો હોય તે અંગે ₹ 75,000 ની નિર્ધારિત બાદ મળે છે.આવી વ્યક્તિની સારવાર માટે એલ.આઈ.સી. આપવા યુ.ટી.આઈ. ની માન્ય યોજના હેઠળ રકમ ભરી હોય તો પણ આ નિર્ધારિત કપાત બાદ મળે છે.વધુ અપંગત્વ ધરાવતી વ્યક્તિની સારવાર અંગે આવો ખર્ચ કર્યો હોય તો ₹ 1,25,000 ની સામાન્ય કપાત બાદ મળે છે.

6. 80 ડીડીબી

- કલમની વિગતઃ એસેસીના પોતાના માટે કે આશ્રિત સગા માટે કરેલ તબીબી ખર્ચ અંગે આ વાત કરે છે.
- કપાતની રકમઃ ₹75,000 ની નિર્ધારિત રકમની કપાત બાદ મળે. વ્યક્તિ કે એચ યુ એફ એ તેમના પર આશ્રિત કાયમી અપંગ કે અંધ વ્યક્તિની તબીબી સારવાર માટે જે ખર્ચ કર્યો હોય તે અંગે ₹75,000 ની નિર્ધારિત બાદ મળે છે.આવી વ્યક્તિની સારવાર માટે એલ.આઈ.સી. આપવા યુ.ટી.આઈ. ની માન્ય યોજના હેઠળ રકમ ભરી હોય તો પણ આ નિર્ધારિત કપાત બાદ મળે છે.વધુ અપંગત્વ ધરાવતી વ્યક્તિની સારવાર અંગે આવો ખર્ચ કર્યો હોય તો ₹1,25,000 ની સામાન્ય કપાત બાદ મળે છે.

7. 80 ઈ

- કલમની વિગતઃ એસેસીના પોતાના કે પત્ની કે બાળકોના અભ્યાસ અંગે લીધેલી લોનનું પાછલા, વર્ષ દરમિયાન ચૂકવેલ વ્યાજ કપાત તરીકે બાદ મળે.
- કપાતની રકમઃ આ કપાત શરૂઆતના આકારણીવર્ષ અને ત્યાર પછીના સાત આકારણી વર્ષ સુધી કુલ આવકની ગણતરી વખતે બાદ મળે છે. જો વ્યાજની ચૂકવણી વહેલી પૂરી થાય તો પછીથી કપાત બાદ મળશે નહિ.

8. 80 ઈઈ

- કલમની વિગતઃ રહેઠાણના મકાન માટે લીધેલી લોનના વ્યાજ અંગે
- કપાતની રકમઃ વધુમાં વધુ ₹ 50,000 સુધીની કપાત બાદ મળે; આ કપાત આ.વ- 2017-18 અને ત્યાર પછીના વર્ષમાં બાદ મળશે; મંજૂર થયેલ લોન ₹ 35 લાખથી વધુ ન હોવી જોઈએ તથા મકાનનું ભાડાખરીદ મૂલ્ય ₹ 50 લાખથી વધુ ન હોવું જોઈએ તથા સેક્શન તારીખે તેની માલિકીનું અન્ય કોઈ રહેઠાણનું મકાન ન હોવું જોઈએ.

9. 80જીજી

- કલમની વિગતઃ ચૂકવેલ ભાડા અંગે કપાત (ઘરભાડા ભથ્થુ ન મળતું હોય તો જ)

- કપાતની રકમઃ નીચેની ત્રણ રકમો પૈકી સૌથી ઓછી રકમ કપાત તરીકે બાદ થાય : માસિક ₹ 5,000 લેખે થતી રકમ અથવા /Adjusted કુલ આવકના 10% થી વધુ ચૂકવેલ ભાડું અથવા /Adjusted કુલ આવકના 25% લેખે થતી રકમ

11.5 આવકો અંગેની કપાતો

1) 80 (કયુ ક્યુબી)

- કલમની વિગતઃ સાહિત્ય, કળા કે વિજ્ઞાનને લગતાં પુસ્તક (પાઠયપુસ્તકો સિવાય)ના લેખન કાર્યમાંથી મળતી એકસામટી કે બીજી કોઈ રીતે મળતી રોયલ્ટીની આવક અંગે કપાત.
- કપાતની રકમઃ રોયલ્ટીની રકમના 100% કે ₹ 3,00,000 પૈકી ઓછી રકમ કુલ ગ્રોસ આવકમાંથી બાદ મળશે. (એકસાથે નહિ મળેલ રોયલ્ટીની પાછલા વર્ષની આવક પુસ્તકની વેચાણ કિંમતના 15% થી વધુ હોય તો વધારાની રકમ અંગે કપાત મળશે નહિ.

૨) 80 (આરઆરબી)

- કલમની વિગતઃ 1970ના પેટન્ટ એકટ હેઠળ તા. 1-4-2003 કે ત્યાર પછી રજિસ્ટર થયેલ પેટન્ટની રોયલ્ટીની આવક અંગે કપાત .
- કપાતની રકમઃ પેટન્ટની રોયલ્ટીની રકમના 100% કે ₹ 3,00,000 પૈકી ઓછી રકમ કુલ ગ્રોસ આવકમાં ઓછી રકમ આવકમાંથી બાદ મળશે

(3) 80 (ટીટીએ)

- કલમની વિગતઃ અમુક સેવિંગ્સ ખાતાના વ્યાજ અંગે કપાત.
- કપાતની રકમઃ વ્યાજની ખરેખર આવક અથવા વધુમાં વધુ ₹ 10,000 સુધીની કપાત બાદ મળશે.

(4) 80 (ટીટીબી)

- કલમની વિગતઃ વરિષ્ટ નાગરિકને મળતી બેંક / કો- ઓપરેટિવ બેંક/ પોસ્ટ ઓફિસમાં મૂકેલી ડિપોઝિટ (ફિક્સ ડિપોઝિટ , અને અન્ય ડિપોઝિટ સહિત) પર મળતી વ્યાજની આવક અંગે.
- કપાતની રકમઃ ખરેખર વ્યાજની આવક અથવા ₹ 50,000 પૈકી જે રકમ ઓછી હોય તેટલી રકમ કપાત તરીકે બાદ મળશે.

નોંધ : કલમ 80ટીટીએ હેઠળની મળતી વ્યાજની આવક અંગે અલગથી કપાતનો લાભ વરિષ્ઠ નાગરિકોને મળશે નહી.

11.6 દાન વગેરે અંગે કપાતો

(1) 80 (જી)

- કલમની વિગતઃ દાન (સખાવત) અંગે આપેલી રકમ અંગેની કપાત
- કપાતની રકમઃ આપેલ દાનના 50% કપાત બાદ મળે. કુટુંબ નિયોજન, શૈક્ષણિક સંસ્થા, વડાપ્રધાન રાષ્ટ્રીય રાહત ભંડોળ, નેશનલ ફાઉન્ડેશન ફોર કૉમ્યુનલ હારમની વગેરેને આપેલ દાન અંગે 100 ટકા કપાત બાદ મળે.સામાન્ય રીતે

કપાત માટે દાનની રકમ સુધારેલી કુલ ગ્રોસ આવકના 10% કરતાં વધવી ન જોઈએ. પરંતુ કેટલાંક ફંડ માટે આ મર્યાદા લાગુ પડતી નથી.

(2) 80 (યુ)

- કલમની વિગતઃ કાયમી શારીરિક અશક્ત (વિકલાંગ), મંદબુદ્ધિ અથવા અંધ
- કપાતની રકમઃ વાર્ષિક ર. 75,000 કપાત બાદ મળે. એસેસી કાયમી ખોડખાંપણવાળી કે અંધ હોવી જોઈએ. વધુ નિર્બળતા (Severe disability) વાળા એસેસીને આ કપાત ₹ 1,25,000 લેખે બાદ મળે.

11.7 અન્ય વ્યક્તિઓની આવકો જેનો કર ભરનાર શખ્સની કુલ આવકમાં સમાવેશ થાય છે. (Clubbing of income) (કલમ 60 થી 65)

(1) ફક્ત આવકની ફેરબદલી (કલમ 60) :

જે કોઈ વ્યક્તિએ પોતાની મિલકતની બીજી વ્યક્તિની તરફેણમાં ફેરબદલી કરી ન હોય, પરતુ ફક્ત તેની આવકની જ ફેરબદલી કરી હોય તો તે આવક ફેરબદલી કરનાર ની કુલ ગ્રોસ આવકમાં ગણી તેના પર કર વસૂલ કરવામાં આવશે. દા.ત કોઈ પિતા પોતાના પુત્રને મકાનની માલિકીના હકની ફેરબદલી કર્યા વગર તેમાંથી મળતી આવક મળવાનો હક તેને આપે તો તે ભાડાની આવક પિતાની આવક ગણાશે.

કલમ 60 નો સારઃ

(1) એસેસી જે તે મિલકતનો માલિક હોવો જોઈએ.

(2) એસેસી જે તે મિલકતનો માલિકી હક પોતાની પાસે જ ચાલુ રાખે છે.

(3) એસેસીએ જે તે મિલકતમાંથી થતી આવક મેળવવાનો હક તબદીલ કરેલ છે.

(4) આવી ફેરબદલી રદ થવાને પાત્ર ફેરબદલી પણ હોઈ શકે.

(5) આવી ફેરબદલી ગમે તે સમયે કરી શકાય છે.

(2) રદ થવા પાત્ર ફેરબદલી (કલમ 61):

જો કોઈ વ્યક્તિ બીજી વ્યક્તિની તરફેણમાં પોતાની મિલકતની ફેરબદલી કરે, પરતું તે ફેરબદલી રદ થવાને પાત્ર હોય તો તે મિલકતમાંથી ઊપજતી આવક ફેરબદલી કરનાર પ્રથમ વ્યક્તિની આવક ગણાશે રદ થવાને પાત્ર ફેરબદલીના સંજોગો :

(1) ટ્રસ્ટ કરીને મિલકતની ફેરબદલી કરી હોય અથવા

(2) લાભ મેળવનારા (Beneficiary)ના જીવનકાળ દરમિયાન તે ફેરબદલી રદ થવાને પાત્ર હોય અથવા

(3) આવી ફેરબદલી તા. 1-4-1961 પહેલા કરી હોય અને તે ફેરબદલી 6 વર્ષ દરમિયાન રદ થવાને પાત્ર હોય અથવા

(4) જો તે મિલક્તની ફેરબદલીની જોગવાઈ મુજબ પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે અથવા સંપૂર્ણપણે કે અંશતઃ) તેની પુનઃ ફેરબદલી કે તેની આવકની પુનઃફેરબદલી થઈ શકે તેમ હોય અથવા

(5) જો ફેરબદલી કરનારે (પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીત અથવા સંપૂણપણે કે અંશત :) તે મિલકતપર (કે તેમાંથી થતી આવક પર) ફરી અધિકાર સ્થાપિત કરવાનો હક રાખ્યો હોય.

(3) પત્ની કે સગીર સંતાનની આવકનો ઉમેરો (કલમ 64) :

કોઈ પણ વ્યક્તિની કુલ ગ્રોસ આવક ગણતા તેમાં નીચેના સંજોગોમાં તેની પત્ની (કે પતિની) તેમજ સંતાનની આવક પણ ઉમેરાય છે.

(i) પેઢીમાંથી મળતી અમુક આવક : જે પેઢી કંપની વ્યક્તિનું સંગીન હિત હોય (ઓછામાં ઓછો 20% નફો કે 20% મતાધિકાર હોય) તે પેઢીમાંથી પત્ની (કે પતિ) ને મળતો પગાર, કમિશન. ફી કે બીજુ કોઈ પણ મહેનતાણું (રોકડમાં કે અન્ય કોઈ પણ સ્વરૂપે) તે વ્યક્તિની કુલ, આવકમાં ઉમેરાશે. પરતુ આવું મહેનતાણું પત્ની (કે પતિ)ની ટેક્નિકલ વ્યવસાયિક સેવાઓ મેળવવા ચુક્વેલ હોય તો તે વ્યક્તિની આવકમાં ઉમેરાશે નહિ.

અપવાદઃ પરંતુ જો કોઈ વ્યાવસાયિક પેઢીમાં (દા.ત. ચાર્ટડ એકાઉન્ટન્ટ, ડોક્ટર વગેરે)પતિ-પત્ની બંને ભાગીદાર હોય તો દરેકની આવક જુદી આકારવામાં આવશે. કલમ 64 (1) (ii) મુજબ ઉમેરવાપાત્ર આવક પતિ કે પત્ની પૈકી જેની અન્ય આવકો વધુ હોય તેની આવકમાં ઉમેરાશે.

(ii) પત્નીની તરફેણમાં મિલકતની ફેરબદલી : તે વ્યક્તિએ પોતાની પત્નીને (કે પતિને પૂરતા અવેજ વગર (પ્રેમ કે લાગણી પૂરતો અવેજ નથી) કે અલગ રહેવા માટેના કરાર સિવાય મિલક્તની ફેરબદલી કરી હોય તો તે મિલકતની આવક [કલમ 64 (1) (5)]

નીચે જણાવેલ સંજોગોમાં કલમ 64 (1) (5) ની જોગવાઈનો અમલ થઈ શકશે નહિ :

(અ) જો લગ્ન પહેલા મિલકતની ફેરબદલી થઈ હોય

(બ) જો પૂરતો અવેજ લઈને મિલકતની ફેરબદલી થઈ હોય

(ક) જો અલગ રહેવાના કાયદેસરના કરાર હેઠળ મિલકતની ફેરબદલી થઈ હોય

(ડ) જો આવક લેણી થયા તારીખે મિલકત મેળવનાર વ્યક્તિ મિલકતની તબદીલી કરનાર વ્યક્તિની પત્ની (કે પતિ) ન હોય

(ઈ) જો આવી મિલક્ત ઘર ખર્ચ માટે મળેલી રકમમાંથી બચત કરીને ખરીદવામાં આવી હોય

(ફ) હિન્દુ અવિભક્ત કુટુંબના કર્તા દ્વારા તેની પત્નીને સહિયારી (Co-Parcenary મિલકતોની બક્ષિસ કરવામાં આવેલી હોય.

(iii) પુત્રવધૂને (મિલકતની ફેરબદલી : તા. 1-6-1973 કે ત્યાર પછી જે કોઈ વ્યક્તિ પુત્રવધૂના નામે. પુરતો અવેજ લીધા વગર, પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે મિલકતની કેરબદલી કરે તો તે મિલકતમાંથી ઉદ્દભવતી આવક ફેરબદલી કરનારની આવકમાં જ ઉમેરાશે, (કલમ 64(1) (૫))

અપવાદઃ ટ્રાન્સફરની તારીખે તેમ જ આવક લેણી થાય તે તારીખે એટલે કે બંને તારીખોએ પુત્રવધૂ અને સાસુ/સસરાનું સગપણ હોવું જરૂરી છે. એનો અર્થ એમ થયો કે પુત્રના લગ્ન અગાઉ ભાવી પુત્રવધૂના નામે મિલકતની ફેરબદલીને આ જોગવાઇ લાગુ પાડી શકાય નહિ.

(iv) પત્ની કે પુત્રવધૂના લાભ માટે ફેરબદલીઃ જો કોઈ વ્યક્તિ અન્ય કોઈ શખ્સને કે શખ્સોના મંડળને, પુરતો અવેજ લીધા વગર, પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે મિલકતની ફેરબદલી કરે અને તે મિલકતની આવકનો તે વ્યક્તિની પત્ની (કે પતિ) કે પૂત્રવધૂના તાત્કાલિક (કે પ્રસારિત) લાભ માટે ઉપયોગ થવાનો હોય તો પણ તે મિલકતની આવક ફેરબદલી કરનારની આવકમાં ઉમેરાશે, (કલમ 641) (vii) અને (viiii).

(v) સગીર સંતાનને મળતી આવક : વ્યક્તિની કુલ આવકમાં સગીર સંતાન અને અપરિણીત સગીર પુત્રી, સાવકા સંતાન કે એડોપ્ટેડ સંતાન સહિત ની તમામ આવકોનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે.

પરંતુ તેમાં -

(1) સગીર સંતાને પોતે શારીરિક શ્રમ દ્વારા કમાયેલ આવક

(2) સગીર સંતાને પોતાની બુદ્ધિ કોશલ્ય કે વિશિષ્ટ અનુભવ દ્વારા કમાયેલ આવકનો સમાવેશ થશે નહિ તથા .

(3) જે સગીર સંતાન કલમ 80Uમાં જણાવેલ અપંગતા પૈકીની કોઈ એક અથવા વધુ અપંગતાથી પીડિત હોય તો તેની આવક પણ તેનાં માતા-પિતાની આવકમાં ઉમેરાશે નહિ.

સગીરની જે આવકોનો સમાવેશ કરવાનો છે તે તેના માતા-પિતા પૈકી જેની અન્ય આવકો વધુ હોય તેની આવકમાં ઉમેરાશે. પરતુ માતા-પિતા અલગ રહેતાં હોય તો જેની સાથે સગીર સંતાન હોય તેની આવકમાં ઉમેરાશે, [કલમ 64 (1A)] જ્યારે કોઈ વ્યક્તિની આવકમાં સગીર, સંતાનની (કલમ 80યુમાં જણાવેલ કાયમી શારીરિક અપંગતા ધરાવનાર સંતાન સિવાય) આવકનો પણ સમાવેશ થતો હોય ત્યારે તે પૈકી ₹ 1,500 સુધીની રકમ (સગીરદીઠ) કલમ 10(3ર) હેઠળ કરમુક્ત ગણાય.

(vi) પોતાની મિલકતનું HUF માં રૂપાંતર : કોઈ હિન્દુ અવિભક્ત કુટુંબનો સભ્ય તા. 31-12- 1969 પછી પોતાની માલિકીનો મિલકત H.U.F. માં ફેરવી દે તો તે HUFની સંપૂર્ણ આવક તેની આવકમાં ઉમેરાશે. (કલમ 64 [2])

અપવાદ : જે કોઈ વ્યક્તિએ સગીર પરણિત પુત્રીના નામે મકાન-મિલક્તોની ફેરબદલી કરી હોય તો તે મકાન મિલકતની આવક તેનાં માતા-પિતાની આવકમાં ઉમેરાશે નહિ.

બીજાનો કર પોતે ભરવા : ઉપર જણાવ્યા મુજબ કોઈ મિલકતમાંથી કે ભાગીદારી પેઢીના સભ્યપદમાંથી જે વ્યક્તિને આવક મળતી હોય અને તેની આવક બીજા કર ભરનાર શખ્સની આવકમાં આવી હોય તો ઈન્કમટેક્ષ ઓફિસર માંગણી કરે ત્યારે તે વ્યક્તિએ પોતાની આવકને લગતો કર જે ''કર ભરનાર શખ્સે' ભરવાનો હતો , તે પોતે ભરવો પડશે (કલમ 65)

નોંધ : (અ) આવી અન્ય વ્યક્તિઓની આવકને બદલે નુકસાન હોય તો તે નુકસાન પણ એસેસીની આવક્માંથી બાદ થાય.

(બ) અન્ય વ્યક્તિની જે આવકો એસેસીની આવકમાં સમાવેશને પાત્ર છે. તેવી આવકો સૌ પ્રથમ આવક મેળવનારી દ્રષ્ટિએ કયા શીર્ષક હેઠળ આકારણીને પાત્ર થતી તે નક્કી થશે અને તે અંગે જે કપાતો, કરમુક્તિઓ કે અન્ય લાભ મળ્યા હોય તે પણ બાદ થશે, છેવટે જે રકમ ખરેખર આવક મેળવનારી દ્રષ્ટિએ કરપાત્ર રહે તે જ રકમ એસેસીની કુલ આવકની ગણતરી વખતે જે તે શીર્ષક હેઠળ જ દર્શાવવામાં આવશે.

11.8 પત્ની કે ખુલાસા વગરની આવક

(અ) ખુલાસા વગરની જમા રકમ (કલમ 68) : જ્યારે કર ભરનાર શખ્સના પાછલા વર્ષના હિસાબી ચોપડામાં કોઈ રકમ જમા હોય અને તે અંગે ખુલાસો કરી ન શકે અથવા તે રકમ કેવી અને ક્યાંથી મળી છે. તે અંગેનો ખુલાસો સંતોષકારક ન હોય તો તે રકમ તેની આવક ગણાશે અને કરપાત્ર બનશે.

(બ) **ખુલાસા વગરના રોકાણો કલમ 69 :** જો કર ભરનાર શખ્સે પાછલા વર્ષમાં રોકાણો કર્યા હોય અને

(i) તેની નોધ તેના હિસાબી ચોપડામાં ન હોય

(ii) તેમજ તે અંગે કોઈ ખુલાસો ન કરે અથવા

(iii) ઈન્કમટેક્ષ ઓફિસરના મત પ્રમાણે તે ખુલાસો સંતોષકારક ન હોય તો તે રોકાણોની કિંમત કર ભરનાર શખ્સની પાછલા વર્ષની આવક ગણાશે.

(ક) **ખુલાસા વગરના નાણા (કલમ 69 અ) :** જ્યારે કર ભરનાર શખ્સ નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન

(i) કોઈ નાણાં સોના-ચાંદી ઝવેરાત કે બીજી કિમતી વસ્તુનો માલિક જણાય અને (ii) તેની નોંધ હિસાબી ચોપડામાં ન હોય.

(ii) તેમ જકર ભરનાર તે અંગે કોઈ ખુલાસો ન કરે કે તેનો ખુલાસો સંતોષકારક ન હોય તો તે નાણું તેની તે નાણાકીય વર્ષની આવક ગણાશે.

(ડ) **ચોપડે પૂરી કિંમત ન દર્શાવી હોય તેવાં રોકાણો (કલમ 69 બ) :** જો કોઈ એસેસીએ પાછલાવર્ષમાં :

(i) કોઈ રોકાણો કર્યા હોય કે સોના-ચાંદી જેવી કિંમતી વસ્તુઓની માલિકી ધરાવે છે તેવું માલૂમ પડ્યું હોય અને

(ii) આવકવેરા અધિકારીને એમ જણાય કે આવી વસ્તુઓ / રોકાણો અંગે ચોપડે નોંધેલ રકમ કરતાં વધુ ખર્ચ કર્યો હોય અથવા

(iii) એસેસી આવા વધારાના ખર્ચ અંગે કોઈ ખુલાસો ન આપે અથવા.

(iv) એસેસીએ આપેલ ખુલાસો સંતાષકારક ન જણાય તો આવી ખુલાસા વગરની વધારાની રકમ જે તે નાણાકીય વર્ષની આવકમાં ઉમેરાશે.

(ઈ) **ખુલાસો ન થયો હોય તેવા ખર્ચા (કલમ 69 ક) :** જ્યારે કર ભરનાર શખ્સ કોઈ નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન (i) તેણે કરેલ ખર્ચ અંગે (ii) રકમ ક્યાંથી મેળવી તેનો સંતોષકારક ખુલાસો ન કરી શકે અથવા (iii) તેણે આપેલ ખુલાસો સંતોષકારક ન હોય તો તે ખર્ચની બધી રકમ કે-તેનો ભાગ તે વર્ષની કરપાત્ર આવક ગણાશે.

(ઈ) **હૂંડી દ્વારા નાણાંની લેવડદેવડ (કલમ 69 ડ) :** જ્યારે કોઈ એસેસીએ એકાઉન્ટ-પેઈના ક્રોસિંગવાળા ચેક સિવાય હૂંડી દ્વારા લેવડદેવડ કરી હોય તો તેના પર વ્યાજ સહિતની તમામ રકમ નાણાં ઉછીનાં લેનારની આવકમાં ઉમેરાશે,

નોંધ : ઉપર જણાવેલી રકમો એસેસીના કુલ આવકની ગણતરી વખતે ''અન્ય સાધનોની આવકના'' શીર્ષક હેઠળ આકરવામાં આવશે.

11.9 નુકસાન માંડી વાળવું અને આગળ ખેંચી જવું

નુકસાનની માંડવાળ અને તે આગળ ખેંચી જવા અંગેની જોગવાઈઓ આવકવેરા ધારાની કલમ 70 થી 80માં જણાવવામાં આવી છે. આ જોગવાઈઓ ત્રણ પ્રકારની છે :

(i) એક જ શીર્ષક હેઠળની આવક સામે (આંતર-સ્રોત) માંડવાળ

(ii) અન્ય શીર્ષક હેઠળની આવક સામે માંડવાળ

(iii) ભવિષ્યમાં માંડવાળના હેતુથી પછીના આકારણી વર્ષમાં નુક્સાન આગળ ખેંચી જવું (જો ચાલુ વર્ષની આવકો સામે તે પૂરી રીતે માંડી વાળવાનું શક્ય ન થયું હોય તો જ).

(અ) નુક્સાન માંડી વાળવું

(1) **એક જ શીર્ષક હેઠળ માંડવાળ (કલમ 70) :** આવક વેરો કર ભરનાર શખ્સની કુલ આવક પર વસૂલ કરવામાં આવે છે. મૂડીનફા સિવાયના કોઈ પણ એક જ શીર્ષક હેઠળ એક સાધન(સ્રોત)માં ગયેલી ખોટ બીજા સાધન (સ્રોત)ની આવક સામે માંડી વાળી શકાય.

અપવાદ : (i) સટ્ટાના ધંધાની ખોટ અન્ય કોઈ પણ બિન-સટ્ટાકીય ધંધાની આવક સામે માંડી વાળવાની છૂટ નથી, આવી ખોટ ફક્ત સટ્ટાના ધંધાના નફા સામે જ માંડી વાળી શકાય.

(ii) વિશિષ્ટ ધંધાની ખોટ : વિશિષ્ટ ધંધાની ખોટ અન્ય કોઈ પણ ધંધાની આવક સામે માંડી વાળવાની છૂટ નથી આવી ખોટ ફક્ત અન્ય કોઈ પણ વિશિષ્ટ ધંધા ની આવક સામે માંડી વાળવાની છૂટ છે.

(iii) ઘોડાદોડ માટેના ઘોડાના માલિકોને તે ધંધામાં થતું નુકસાન અન્ય સાધનોની આવકના શીર્ષક હેઠળની બીજી કોઈ પણ આવક સામે માંડી વાળવાની છૂટ નથી.

(iv) લોટરીના ઈનામ, શબ્દ-રચના હરીફાઈના ઈનામ, પત્તાની રમતની આવક વગેરે સામે કોઈ પણ ખર્ચ માંડી વાળવાની કે અન્ય સાધનોની આવકના શીર્ષક હેઠળની કોઈ પણ ખોટ માંડી વાળવાની છૂટ નથી.

(v) જો કોઈ એક સ્રોત હેઠળ એસેસીને નુકસાન થયું હોય (કે જે સ્રોત આવક કરમુક્ત ગણાય છે) તો તે નુકસાન અન્ય કોઈ પણ સ્રોતની આવક સામે માંડી વાળવાની છૂટ નથી.

(vi) મૂડીનફાના શીર્ષક હેઠળ ટૂંકા ગાળાની મૂડીખોટ હોય તો તે ખોટ લાંબા ગાળાના મૂડી નફા સામે માંડી વાળવાની છૂટ છે. પરંતુ લાંબા ગાળાની મૂડીખોટ ટૂંકા ગાળાના મૂડીનફા સામે માંડી વાળવાની છૂટ નથી.

(2) અન્ય શીર્ષક હેઠળની આવક સામે માંડવાળ (Inter-head adjustment) (કલમ 71): કોઈ શીર્ષક હેઠળ નુક્સાન હોય તો બીજા શીર્ષક હેઠળની તે જ વર્ષની આવકમાંથી તે માંડી વાળી શકાય.

અપવાદ : (i) મૂડીનફાના શીર્ષક હેઠળનું નુકસાન અન્ય કોઈ પણ શીર્ષક હેઠળની આવક સામે માંડી વાળવાની છૂટ નથી. પરંતુ અન્ય શીર્ષક હેઠળની ખોટ મૂડીનફાના શીર્ષક હેઠળની આવક સામે વાળવાની છૂટ છે.

(ii) મકાન-મિલકતની આવકના શીર્ષક હેઠળની ખોટ (કલમ 71બ) : ₹ 2,00,000 સુધીનું અંગત રહેઠાણ માટે ઉપયોગમાં લેવાતા મકાન સહિતની મકાન-મિલકતોની આવકની ગણતરીને પરિણામે છેવટે રહેતું નુક્સાન તે જ વર્ષની અન્ય કોઈ પણ શીર્ષક હેઠળની આવક સામે માંડી વાળવાની છૂટ છે. જો અન્ય શીર્ષકો હેઠળ પૂરતી આવક ન હોય તો આવું બાકી રહેતું નુકસાન-વધુમાં વધુ આગામી 8 વર્ષ સુધી આગળ ખેંચી જવાની

અને તે સમય દરમિયાન ફક્ત મકાન-મિલક્તોની આવક સામે જ માંડી વાળવાની છૂટ છે.

ટૂંકમાં સમજ:

1. **નુકસાનનો પ્રકાર : સટ્ટા ધંધાની ખોટ**

   એ જ શીર્ષક હેઠળની અન્ય આવક સામે માંડવાળ થઈ શકે ? : બિનસટ્ટાકીય ધંધાના નફા સામે માંડવાળ થઈ શકે નહિ. ફક્ત સટ્ટાના ધંધાના નફા સામે જ માંડી વાળી શકાય.

   અન્ય શીર્ષક હેઠળની આવક સામે માંડવાળ થઈ શકે ? : બીજી આવકો સામે માંડવાળ થઈ શકે નહિ

2. **નુકસાનનો પ્રકાર : બિનસટ્ટાકીય ધંધાની ખોટ**

   એ જ શીર્ષક હેઠળની અન્ય આવક સામે માંડવાળ થઈ શકે ? : સટ્ટાના ધંધાના નફા સામે પણ માંડી વાળવાની છૂટ છે.

   અન્ય શીર્ષક હેઠળની આવક સામે માંડવાળ થઈ શકે ? : બીજી આવકો સામે (પગારની આવક સિવાય) માંડી વાળવાની છૂટ છે.

3. **નુકસાનનો પ્રકાર : વિશિષ્ટ ધંધાની ખોટ**

   એ જ શીર્ષક હેઠળની અન્ય આવક સામે માંડવાળ થઈ શકે ? : ફક્ત અન્ય કોઈ વિશિષ્ટ ધંધા સામે જ માંડી વાળવાની છૂટ છે.

   અન્ય શીર્ષક હેઠળની આવક સામે માંડવાળ થઈ શકે ? : બીજા કોઈ પણ ધંધાના નફા સામે કે અન્ય કોઈ પણ આવક સામે માંડી વાળવાની છૂટ નથી.

4. **નુકસાનનો પ્રકાર : મૂડી ખોટ :** (i) ટૂંકા ગાળાની મૂડી ખોટ (ii) લાંબા ગાળાની મૂડી ખોટ એ જ શીર્ષક હેઠળની અન્ય આવક સામે માંડવાળ થઈ શકે ? : લાંબા ગાળાના મૂડીનફા સામે પણ માંડી વાળવાની છૂટ છે. ટૂંકા ગાળાના મૂડીનફા સામે માંડી વાળવાની છૂટ નથી.

   અન્ય શીર્ષક હેઠળની આવક સામે માંડવાળ થઈ શકે ? : અન્ય શીર્ષક હેઠળની આવકો સામે માંડી વાળવાની છૂટ નથી.

5. **નુકસાનનો પ્રકાર : રેસ માટેના ઘોડાના માલિકોને તે પ્રવૃત્તિમાંથી થતી ખોટ**

   એ જ શીર્ષક હેઠળની અન્ય આવક સામે માંડવાળ થઈ શકે ? : ''અન્ય સાધનોની આવક''ના શીર્ષક હેઠળની બીજી કોઈ પણ આવક સામે માંડી વાળવાની છૂટ નથી.

   અન્ય શીર્ષક હેઠળની આવક સામે માંડવાળ થઈ શકે ? : બીજી આવકો સામે માંડી વાળવાની છૂટ નથી.

6. **નુકસાનનો પ્રકાર :** મકાન-મિલકતો ની આવકના શીર્ષક હેઠળની ખોટ(અંગત રહેઠાણના મકાન સહિત).

   એ જ શીર્ષક હેઠળની અન્ય આવક સામે માંડવાળ થઈ શકે ? : એ જ શીર્ષક હેઠળ અન્ય મકાનોની આવક સામે માંડવાળની છૂટ છે.

   અન્ય શીર્ષક હેઠળની આવક સામે માંડવાળ થઈ શકે ? : બીજી આવકો સામેપણ માંડી વાળવાની છૂટ છે.

નોંધ: આ. વ. 2018-19થી અમલમાં આવેલ સુધારા મુજબ જો આ શીર્ષક હેઠળની ખોટ ₹ 2 લાખથી વધુ હોય તો ફક્ત ₹ 2 લાખની ખોટ અન્ય આવકો સામે માંડી વાળવાની છૂટ છે અને બાકીની ખોટ આગળ ખેંચી જવામાં આવશે.

<u>નુકસાન આગળ ખેંચી જવું:</u>

(1) **ધંધાની ખોટ (કલમ 72) :** કોઈ પણ આકારણી વર્ષમાં ''ધંધા કે વ્યવસાયનો નફો કે લાભ''ના શીર્ષક હેઠળ આવકની ગણતરી કરતાં નુકસાન માલૂમ પડે (સટ્ટાના ધંધાની ખોટ સિવાય) અને આ નુકસાન બીજા બધાં શીર્ષક હેઠળની આવક સામે માંડી વાળતાં પૂરું થતું ન હોય, તો બાકી નુકસાન બીજા વર્ષોમાં આગળ ખેંચી જઈ શકાશે. આવું નુક્સાન વધુમાં વધુ 8 વર્ષ સુધી આગળ ખેંચી જવાની છૂટ છે. આવું આગળ ખેચેલું નુકસાન જે ધંધાને લગતું હોય તે ધંધો બંધ કરી દેવામાં આવ્યો હોય તો પણ અન્ય કોઈ પણ ધંધાની આવક સામે માંડી વાળવાની છૂટ છે.

(૨) **આ રીતે થતું ધંધાનું નુકસાન ત્યાર પછીનાં આઠ વર્ષ સુધી આગળ ખેંચી જઈ શકાય. [કલમ 72 (3)]**

સટ્ટાના વેપારમાં ગયેલું નુકસાન સટ્ટાના નફા સામે જ માંડી વાળી શકાય. જો કોઈ આકારણી વર્ષમાં આવું નુક્સાન માંડી વાળી શકાય એમ ન હોય તો તે આકારણી વર્ષ પછીનાં તરતનાં ચાર વર્ષ સુધી જ આગળ ખેંચી જઈ શકાશે. (કલમ 73)

(3) **મૂડીનફાના શીર્ષક હેઠળનું છેવટનું નુકસાન અન્ય કોઈ પણ શીર્ષક હેઠળની આવક સામે માંડી વાળવાની છૂટ નથી :** લાંબા ગાળાની મૂડી ખોટ પછીનાં 8 વર્ષ સુધી આગળ ખેંચી જવાની છૂટ છે અને આ રીતે આગળ ખેંચેલી લાંબા ગાળાની મૂડી ખોટ ભવિષ્યમાં ફક્ત લાંબા ગાળાના મૂડીનફા સામે માંડી વાળવાની છૂટ રહેશે. ટૂંકા ગાળાની મૂડીખોટ પણ વધુમાં વધુ 8 વર્ષ સુધી આગળ ખેંચી જવાની છૂટ છે. આગળ ખેંચેલી ટૂંકા ગાળાની મૂડીખોટ ભવિષ્યમાં થનાર કોઈ પણ પ્રકારના મૂડીનફા સામે માંડી વાળવાની છૂટ રહેશે.

(4) **મકાન-મિલકતોની આવકના શીર્ષક** હેઠળની આગળ ખેંચેલી ખોટ વધુમાં વધુ 8 વર્ષ સુધી આગળ ખેંચી જવાની અને ભવિષ્યમાં થનાર મકાન-મિલકતોની આવક સામે જ માંડી વાળવાની છૂટ છે.

(5) **અન્ય સાધનોની આવકના શીર્ષક** હેઠળ આવરી લેવાયેલ કેટલીક વિશિષ્ટ આવકો અંગે નુકસાન થતું હોય તો તે અન્ય કોઈ પણ આવકના સાધન સામે માંડી વાળવાની કે આગળ ખેંચી જવાની છૂટ નથી. આવી વિશિષ્ટ આવકોનાં સાધનો નીચે મુજબ છે :

(i) લોટરીની આવક, (ii) શબ્દ-રચના હરીફાઈનું ઇનામ, (iii) દોડ અને ઘોડદોડની આવક (iv) પત્તાની રમતો અને અન્ય કોઈ પણ રમત, (v) જુગાર, દાવ વગેરે.

વિવિધ પ્રકારના નુકસાન આગળ ખેંચી જવા અંગેની જોગવાઈ.

નુકસાનનો પ્રકાર	**કેટલા વર્ષ સુધી આગળ ખેંચી જઈ શકાય ?**	**પછીના વર્ષની કઈ આવક સામે માંડવાળ થઈ શકે ?**
1. ધંધાનુ નુકસાન (બિન સટ્ટાકીય) (1) નહિ સમાયેલ ઘસારો વૈજ્ઞાનિક સંશોધન અંગેનો મૂડીખર્ચ અને કુટુંબ નિયોજન અંગેનો ખર્ચ (2) નહિ સમાયેલ રોકાણ ભથ્થુ વિકાસ ભથ્થુ (3) બાકીની ધંધાકીય ખોટ (1) અને (2) સિવાય	અનિશ્ચિત મુદ્દત સુધી 8 વર્ષ સુધી 8 વર્ષ સુધી	કોઈ પણ આવક સામે (પગારની આવક સિવાય) ફક્ત ધંધાના નફા સામે ફક્ત ધંધાના નફા સામે (સટ્ટાકીય નફા સામે)
2. સટ્ટાના ધંધાનું નુકસાન	4 વર્ષ સુધી	ફક્ત સટ્ટાના ધંધાના નફા સામે
3. મૂડી નફાના શીર્ષક હેઠળની ખોટ		ભવિષ્યમાં મળનાર કોઈ પણ 8 વર્ષ સુધી મૂડી નફા સામે
(1) ટૂંકા ગાળાની છેવટની મૂડી ખોટ	8 વર્ષ સુધી	ભવિષ્યમાં મળનાર ફક્ત લાંબા ગાળાની મૂડી નફા સામે
(2) લાંબા ગાળાની છેવટની મૂડી ખોટ	8 વર્ષ સુધી	ભવિષ્યમાં મળનાર ફક્ત લાંબા ગાળાની મૂડી નફા સામે
4. ઘોડાદોડ માટેના ઘોડાના માલિકને તે પ્રવૃત્તિમાંથી થયેલ ખોટ	4 વર્ષ સુધી	ફક્ત તે પ્રવૃત્તિમાંથી થનાર આવક સામે
5. મકાન મિલકતોની આવકના શીર્ષક હેઠળનું નુકસાન	8 વર્ષ સુધી	ફક્ત મકાન મિલકતોની આવક સામે.

11.10 સભ્ય તરીકે મળતી આવક

(1) **હિન્દુ વિભક્ત (HUF) કુટુંબના સભ્ય તરીકે મળતો હિસ્સો :** હિન્દુ અવિભક્ત કુટુંબના સભ્ય તરીકે કુટુંબની આવકમાંથી એસેસીને મળતો ભાગ તેની દૃષ્ટિએ કરપાત્ર ગણાય નહિ. તેમ છતાં જો તેણે તા. 31મી ડિસેમ્બર, 1969 પછી સ્વપાર્જિત મિલકતો HUF ના નામે તબદીલ કરી આપી હોય તો તેવી મિલકતોની આવકમાંથી તેને મળેલ ભાગ તેની દૃષ્ટિએ કરપાત્ર ગણાશે. જો આવા HUF માં અન્ય સભ્યો HUFના વિભાજનનો હક્ક ન ધરાવતા હોય તો HUF ની આવકો એસેસીની દૃષ્ટિએ વ્યક્તિની આવક તરીકે આકારણીને પાત્ર ગણાય.

(2) **ભાગીદારી પેઢીમાંથી મળતું વ્યાજ, નફામાં ભાગ વગેરે :** પેઢીમાંથી ભાગીદારને મળતું વ્યાજ, પગાર, બોનસ, કમિશન વગેરે તે વ્યક્તિની "ધંધા કે વ્યવસાયની આવક" તરીકે કરપાત્ર ગણાય. પેઢીના નફામાંથી મળતો ભાગ તેની આવકમાં ઉમેરાશે નહિ, સિવાય કે પેઢીએ તેના નફા પર ટેક્સ ચૂકવવાનો થતો ન હોય."

(3) **વ્યક્તિઓના મંડળ (AOP)ની આવકમાંથી મળતો ભાગ :** કેટલીક શરતોને આધીન વ્યક્તિઓના મંડળમાંથી સભ્ય તરીકે મળતો હિસ્સો તે વ્યક્તિની ''ધંધા કે વ્યવસાયની આવક''ના શીર્ષક હેઠળ કરપાત્ર ગણાય.

11.11 આકારણી વર્ષ 2020-21 માટે ''વ્યક્તિની કુલ કરપાત્ર આવક પર આવકવેરાના દર નીચે મુજબ છે''

સામાન્ય કરદાતા માટે કે જેમની ઉંમર <u>60 વર્ષથી ઓછી હોય</u> (જેમાં સ્ત્રી એસેસીનો પણ સમાવેશ થાય છે)		વરિષ્ઠ નાગરિક માટે (કે જેમની ઉંમર <u>60 વર્ષ કે વધુની હોય પરંતુ 80 વર્ષથી ઓછી</u> હોય)		વિશિષ્ટ વરિષ્ઠ નાગરિક માટે (કે જેમની ઉંમર <u>80 વર્ષ કે</u> તેથી વધુ હોય.)	
આવકનો સ્લેબ	**આવક વેરાનો; દર**	**આવકનો સ્લેબ**	**આવક વેરાનો દર**	**આવકનો સ્લેબ**	**આવક વેરાનો દર**
પ્રથમ ₹2,50,000 સુધી	શૂન્ય	પ્રથમ ₹3,00,000 સુધી	શૂન્ય	પ્રથમ ₹ 5,00,000 સુધી	શૂન્ય
રૂ 2,50,001 થી ₹ 5,00,000 સુધી	5%	₹ 3,00,001 થી રૂ 5,00,000 સુધી	5%		
રૂ 5,00,001 થી રૂ 10,00,000 સુધી	20%	રૂ 5,00,001 થી રૂ 10,00,000 સુધી	20%	₹ 5,00,001 થી રૂ 10,00,000 સુધી	20%
રૂ 10,00,000 થી વધારાની આવક પર	30%	રૂ 10,00,000 થી વધારાની આવક પર	30%	રૂ 10,00,000 થી વધારાની આવક પર	30%

ખાસ નોંધ:

(1) વરિષ્ઠ નાગરિકઃ વ્યક્તિ જો ભારતમાં રહીશ હોય તો. ₹ 3,00,000 સુધીની આવક સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત છે. જે રહીશ વ્યક્તિની તા. 1-4-2019 થી તા. 31-3-2020 દરમિયાન કોઈ પણ તારીખે 60 વર્ષની ઉંમર પૂરી થઈ હોય પરંતુ 80 વર્ષ કે તેથી વધુ ઉંમર ન થઈ હોય તે વ્યક્તિ આવકવેરા ધારા મુજબ વરિષ્ઠ નાગરિક ગણાય છે.

(2) વિશિષ્ટ વરિષ્ઠ નાગરિકઃ વ્યક્તિ જો ભારતમાં રહીશ હોય તો ₹ 5,00,000 સુધીની આવક સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત છે. જે રહીશ વ્યક્તિની તા. 1-4-2019 થી તા. 31-3-2020 દરમિયાન કોઈ પણ તારીખે 80 વર્ષની ઉંમર પૂરી થઈ હોય તે વ્યક્તિ આવકવેરા ધારા મુજબ વિશિષ્ટ વરિષ્ઠ નાગરિક ગણાય છે.

(3) ઉપર જણાવ્યા સિવાયની અન્ય કોઈ પણ વ્યક્તિની (સ્ત્રી એસેસી સહિત) ₹ 2,50,000 સુધીની આવક સંપૂર્ણપણે કરમુક્ત છે.

સરચાર્જ : ઉપર જણાવેલ કરવેરાના દરના આધારે ગણેલ આવકવેરો અને કલમ 111A હેઠળ (માન્ય શેરબજારમાં વેચેલ શેરોમાંથી ઉદ્ભવતા ટૂંકા ગાળાના મૂડીનફા અંગે) તેમજ કલમ 112 હેઠળ (લાંબા ગાળાના મૂડી નફા અંગે) ગણેલ આવકવેરાની કુલ રકમના 15% લેખે સરચાર્જ ઉમેરાશે.

ક્રમ	આવક	દર
1	કુલ આવક ₹50 લાખથી વધુ હોય તો	શૂન્ય
2	કુલ આવક ₹50 લાખથી વધુ હોય પરંતુ ₹1 કરોડથી વધુ ન હોય તો	10%
3	કુલ આવક ₹1 કરોડથી થી વધુ હોય પરંતુ ₹2 કરોડથી વધુ ન હોય તો	15%
4	કુલ આવક ₹2 કરોડથી થી વધુ હોય પરંતુ ₹5 કરોડથી વધુ ન હોય તો	25%
5	કુલ આવક ₹5 કરોડથી થી વધુ તો	37%

(3) સરચાર્જ (જો હોય તો) સહિતની આવકવેરાની કુલ રકમના 4% લેખે હેલ્થ અને શિક્ષણ ઉપકર (Health and Education Cess) ઉમેરાશે.

11.12 સ્વાધ્યાય

1. ટૂંક નોંધ લખો

1. મૂડી નુક્સાન આગળ ખેંચવાના નિયમો
2. મૂડી ખોટ મજરે લેવી અને આગળ ખેંચવા અંગેની જોગવાઈ
3. નુકસાન માંડી વાળવા અંગે અને આગળ ખેંચી જવા અંગે આવકવેરાની જોગવાઈઓ
4. વ્યક્તિ એસેસી માટેની ચુકવણી અંગેની કપાતો
5. વ્યક્તિ એસેસી માટેની આવકો અંગેની કપાતો
6. છૂપી કે ખુલાસા વગરની આવક
7. વરિષ્ઠ નાગરિક અને વિશિષ્ટ વરિષ્ઠ નાગરિક

2. નીચે આપેલ પ્રશ્નોના જવાબ લખો

1. ‘‘આવકના એક શીર્ષક હેઠળની ખોટ આવકના બીજા કોઈ પણ શીર્ષક હેઠળની આવક સામે માંડી વાળી શકાય.’’ આ વિધાન સમજાવો અને અપવાદો જણાવો.
2. વ્યક્તિની આવકની આકારણી અંગે ક્યા મુદ્દાઓ ધ્યાનમાં રાખવા જોઈએ ?
3. આકારણી વર્ષ 2020-21 માટે ‘‘વ્યક્તિની કુલ કરપાત્ર આવક પર આવકવેરાના દર જણાવો.
4. વિવિધ પ્રકારના નુકસાન આગળ ખેંચી જવા અંગેની જોગવાઈ સમજાવો.

3. નીચે આપેલ વિધાન સાચા કે ખોટા એ જણાવો

1. સટ્ટા ધંધાની ખોટ બિનસટ્ટાકીય ધંધાના નફા સામે માંડવાળ થઈ શકે નહિ. ફક્ત સટ્ટાના ધંધાના નફા સામે જ માંડી વાળી શકાય.
2. બિનસટ્ટાકીય ધંધાની ખોટ સટ્ટાના ધંધાના નફા સામે પણ માંડી વાળવાની છૂટ છે.
3. બિનસટ્ટાકીય ધંધાની ખોટ બીજી આવકો સામે (પગારની આવક સિવાય) માંડી વાળવાની છૂટ છે.
4. વિશિષ્ટ ધંધાની ખોટ ફક્ત અન્ય કોઈ વિશિષ્ટ ધંધા સામે જ માંડી વાળવાની છૂટ છે.

5. વિશિષ્ટ ધંધાની ખોટ બીજા કોઈ પણ ધંધાના નફા સામે કે અન્ય કોઈ પણ આવક સામે માંડી વાળવાની છૂટ છે.

6. ''રેસ માટેના ઘોડાના માલિકોને તે પ્રવૃત્તિમાંથી થતી ખોટ અન્ય સાધનોની આવક''ના શીર્ષક હેઠળની બીજી કોઈ પણ આવક સામે માંડી વાળવાની છૂટ નથી.

7. ''મકાન-મિલકતો ની આવકના શીર્ષક હેઠળની ખોટ''(અંગત રહેઠાણના મકાન સહિત) એ જ શીર્ષક હેઠળ અન્ય મકાનોની આવક સામે માંડવાળની છૂટ છે.

8. ''મકાન-મિલકતો ની આવકના શીર્ષક હેઠળની ખોટ''(અંગત રહેઠાણના મકાન સહિત) બીજી આવકો સામેપણ માંડી વાળવાની છૂટ છે.

9. મૂડી ખોટ : (1) ટૂંકા ગાળાની મૂડી ખોટ (2) લાંબા ગાળાની મૂડી ખોટ અન્ય શીર્ષક હેઠળની આવકો સામે માંડી વાળવાની છૂટ નથી.

જવાબ : (1) સાચું (2) સાચું (3) સાચું (4) સાચું (5) સાચું (6) સાચું (7) સાચું (8) સાચું (9) સાચું

------------×------------

એકમ 12

આકારણીની કાર્યવાહી અને કરની વસૂલાત

: રૂપરેખા :

12.1 પ્રસ્તાવના

12.2 આકારણી એટલે શું ?

12.3 આવકનું પત્રક

12.4 આવકના પત્રકના પ્રકાર

12.5 કાયમી ખાતા નંબર

12.6 આકારણીના પ્રકાર

12.7 કરની વસૂલાત

12.8 ઉદાહરણો

12.9 ચૂકવવાપાત્ર વ્યાજ

12.10 આકારણીની કાર્યવાહી અને કરની વસૂલાતના સંદર્ભમાં અગત્યની કલમો

● સ્વાધ્યાય

12.1 પ્રસ્તાવના

આકારણી કાર્યવાહી અને કરની વસૂલાતના સંદર્ભમાં જાણકારી રાખવી મહત્ત્વની બાબત છે. કરની આકારણીની કાર્યવાહીની જાણકારી ખૂબ મહત્ત્વની છે. આવકવેરાનું રિટર્ન ક્યારે અને કેવી રીતે ભરવું ?, તેના પર કોણ સહી કરે ?, કાયમી ખાતા નંબર શું છે?, આકારણીની કાર્યવાહી તથા ચૂકવણી કેવી રીતે થાય છે ? અને એડવાન્સ ટેક્ષ, સ્વયં આકારણી ટેક્ષ વગેરે વિગતોની માહિતી પૂરી પાડવાના ઉદ્દેશ સાથે આ પ્રકરણ રજૂ થયેલ છે.

12.2 આકારણી એટલે શું ?

કર ભરનારે પાછલા વર્ષની આવકને આધારે ભરેલા આવકવેરા પત્રકના આધારે આવકવેરા અધિકારી તેની કુલ આવક નક્કી કરે છે. આ ક્રિયાને આકારણી કહેવામાં આવે છે. આકારણી ઈન્કમટેક્ષ ઓફિસર કરે છે, પરંતુ આવક અંગેનું રિટર્ન (પત્રક) ભરવાની જવાબદારી કર ભરનાર શખસની છે. જે વ્યક્તિની પાછલા વર્ષની આવક કરને પાત્ર નહિ એવી વધુમાં વધુ મર્યાદાથી વધે તેણે પોતે જ પોતાની આવકનું પત્રક ભરીને આવકવેરા અધિકારીને મોકલી આપવું જોઈએ.

આકારણી એટલે કર ભરનાર શખસની કુલ આવક નક્કી કરવી, તેમજ તેણે ભરવાની કરની રકમ નક્કી કરવા અથવા તો તેને આપવાના રિફંડની રકમ નક્કી કરવી. આ રીતે કુલ આવક, તેના ભરવાપાત્ર કર, પાછી આપવા યોગ્ય રકમ વગેરે નક્કી કરવાની ક્રિયાને આકારણીની કાર્યવાહી કહેવાય છે.

12.3 આવકનું પત્રક

એવી દરેક વ્યક્તિની (જે કંપની કે પેઢી હોય અથવા કંપની કે પેઢી સિવાયની અન્ય કોઈ વ્યક્તિ હોય) પોતાની વાર્ષિક આવક અથવા અન્ય કોઈપણ વ્યક્તિ વતી તે પોતે આવકવેરો

ભરવા માટે જવાબદાર હોય, તેની આવક લઘુત્તમ કરમુક્ત મર્યાદા કરતાં વધુ થાય તો તેણે કાયદામાં નિયત કરેલ પત્રકમાં આવકની વિગતો ભરીને આવકવેરા અધિકારી સમક્ષ રજૂ કરવી પડે છે. જો કોઈ વ્યક્તિ કે એચ.યુ.એફ.ની કુલ આવક (કલમ 10A, 10B, 10BA, 10C, 80C થી 80U અને 10 (38) હેઠળની કપાતો બાદ કર્યા પહેલાંની) મહત્તમ કરમુક્ત મર્યાદાથી વધુ હોય તો તેણે આવકવેરાનું રિટર્ન ભરવું જરૂરી છે.

આવકવેરાના પત્રક માટેનાં ફોર્મ્સ :

આકારણી વર્ષ 2020-21 માટેના નિયત થયેલા નવા ફોર્મ્સની વિગતો :

ફોર્મ નં.	વિગત
ITR 1 (SAHAJ)	પગાર મેળવનાર વ્યક્તિ એસસી (કુલ આવક રૂ. 50 લાખથી વધુ ન હોય) કે જેમની અન્ય આવકોમાં એક મકાન મિલકત (અગાઉના પાછલા વર્ષની આગળ ખેંચેલી તે ખોટ સિવાય) તથા ફક્ત "અન્ય સાધનો" શીર્ષક હેઠળ લૉટરી તથા ઘોડદોડ સિવાયની આવક હોય અને રૂ. 5,000 સુધીની ખેતીની આવક
ITR 2	વ્યક્તિ કે હિન્દુ અવિભક્ત કુટુંબ કે જેઓ "ધંધા કે વ્યવસાયની આવક"ના શીર્ષક હેઠળ કોઈ આવક ન મેળવતા હોય
ITR 3	વ્યક્તિ કે હિન્દુ અવિભક્ત કુટુંબ કે જેઓ ધંધો કે વ્યવસાયની આવક મેળવતા હોય
ITR 4 (SUGAM)	વ્યક્તિ કે હિન્દુ અવિભક્ત કુટુંબ કે મર્યાદિત જવાબદારીવાળી ભાગીદારી પેઢી સિવાયની પેઢી કે જેમની રૂ. 50 લાખ સુધીની કુલ આવક હોય અને જેમની ધંધા કે વ્યવસાયની આવકની કલમ 44 AD, 44 ADA કે 44 AE ની ખાસ જોગવાઈઓ હેઠળ ગણતરી કરવામાં આવી હોય
ITR 5	પેઢી, હિન્દુ અવિભક્ત કુટુંબ, કંપની અને અન્ય શખ્સ કે જેઓ ITR - 7 નું ફોર્મ ભરવાપાત્ર છે તેમના સિવાયની અન્ય વ્યક્તિ માટેનું ફોર્મ
ITR 6	કલમ 11 હેઠળ કરમુક્તિ મેળવતી કંપની સિવાયની કંપનીઓની આવક માટેનું ફોર્મ
ITR 7	કંપની સહિત તમામ શખ્સો કે જેઓ કલમ 139 (4 A) થી (D) સુધીની કોઈપણ કલમ હેઠળ આવકનું પત્રક ભરવા માટે જવાબદાર ગણાય તેમના માટે આવકનું ફોર્મ
ITR V	આવકવેરાનું રિટર્ન કે જે ડિજિટલ હસ્તાક્ષર વગર ઇલેક્ટ્રોનિક્લી ભર્યું છે તેની સ્વીકૃતિનું ફોર્મ (Acknowledgement)

જો એસેસીના પાછલા વર્ષ 2019-20ની કુલ ગ્રોસ આવક કરમુક્ત મર્યાદાથી વધુ હોય તો તેણે નીચે મુજબની નિયત મુદતમાં રિટર્ન ભરવું જરૂરી છે.

આવકનું પત્રક ભરવાની સમય મર્યાદા કલમ 139 (1)

કંપની એસેસી માટે			
1)	(i)	જો કોઈ કંપનીએ આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યવહારો અંગે કલમ 92 E હેઠળ અહેવાલ રજૂ કરવાનો હોય	આકારણી વર્ષની નવેમ્બર 30 સુધીમાં
	(ii)	અન્ય કોઈપણ કંપનીએ (કે જેણે કોઈ આંતરરાષ્ટ્રીય કે નિર્દિષ્ટ ડોમેસ્ટિક વ્યવહાર ના કર્યો હોય)	આકારણી વર્ષની નવેમ્બર 30 સુધીમાં
જ્યારે એસેસી કંપની સિવાયના અન્ય કોઈપણ શખ્સ હોય			
2)	(A)	જેના હિસાબોનું કાયદા હેઠળ ઓડિટ કરાવવું જરૂરી હોય એવા શખ્સો માટે	આકારણી વર્ષની નવેમ્બર 30 સુધીમાં
	(B)	એવી પેઢીનો વર્કિંગ પાર્ટનર જેના હિસાબો કાયદા મુજબ ઓડિટ કરાવવા જરૂરી હોય	આકારણી વર્ષની નવેમ્બર 30 સુધીમાં
	(C)	અન્ય કોઈપણ એસેસી માટે	આકારણી વર્ષની નવેમ્બર 30 સુધીમાં

આવકનું પત્રક ભરવામાં થયેલ વિલંબ અંગેની ફી :

આકારણી વર્ષ 2018-19થી અમલમાં આવેલ કલમ 234 Fની જોગવાઈ નીચે મુજબ છે.

1) જો કોઈ એસેસી કલમ 139 હેઠળ આવકનું પત્રક ભરવા માટે જવાબદાર હોય અને તે કલમ 139 (1)માં જણાવેલ સમય મર્યાદામાં તેનું પત્રક ભરવામાં વિલંબ કરે તો તેણે આકારણી વર્ષ 2020-21ની 31મી ડિસેમ્બર, 2020 કે તે પહેલાં રૂ. 5,000ની ફી સાથે આવકનું પત્રક ભરવાનું રહેશે.

2) અન્ય કોઈપણ કિસ્સામાં આ ફી રૂ. 10,000ની છે. પરંતુ જે શખસની કુલ આવક રૂ. પાંચ લાખથી વધુ ન હોય તે વ્યક્તિએ ચૂકવવા પાત્ર ફી રૂ. 1,000થી વધશે નહિ.

3) આકારણી વર્ષ 2018-19 કે ત્યાર પછીના કોઈપણ આકારણી વર્ષ માટેનું આવકનું પત્રક તેની છેલ્લી તારીખ પછી પરંતુ જે-તે આકારણી વર્ષની આખર તારીખ સુધીમાં ભરવામાં આવ્યું હશે. તો કોઈ પેનલ્ટી ફી ચૂકવવાની રહેશે નહિ, પરંતુ બાકી ટેક્ષ અંગે વ્યાજ ચૂકવવાનું રહેશે.

4) જાણી જોઈને રિટર્ન ન ભર્યું હોય તો તે અંગે સજાની પણ જોગવાઈ છે. (કલમ 276 CC)

12.4 આવકના પત્રકના પ્રકાર

1) ખોટનું રિટર્ન (Return of Loss) :

જો કોઈ એસેસીને પાછલા વર્ષ દરમિયાન (i) ધંધા કે વ્યવસાયની આવક કે (ii) "મૂડી નફા"ના શીર્ષક હેઠળ ખોટ થઈ હોય કે (iii) દોડ માટેના ઘોડા રાખવાની પ્રવૃત્તિમાંથી ખોટ થઈ હોય અને તે નુકસાન પછીનાં વર્ષોમાં માંડી વાળવા (set-off) માટે આગળ ખેંચી જવું (carry forward) હોય તો તેણે કલમ 139 (3) મુજબ રિટર્ન ભરવું જોઈએ.

2) વિલંબિત રિટર્ન (Belated Return)

ઉપર જણાવેલ મુદ્દત દરમિયાન જો કોઈએ રિટર્ન ભર્યું ન હોય અને તેની આકારણી થઈ ન હોય તો કોઈપણ આકારણી વર્ષને લગતું વિલંબિત રિટર્ન (Belated Return) તે આકારણી વર્ષની આખર તારીખ સુધી અથવા તેની આવકવેરા આકારણી પૂરી થાય તે પહેલાં બે માંથી જે તારીખ વહેલી હોય ત્યાં સુધીમાં ભરી શકશે. (કલમ 139 (4))

3) સુધારેલું રિટર્ન (Revised Return)

(1) ફક્ત કલમ 13 (1) હેઠળ રજૂ કરેલ રિટર્ન અંગે સુધારેલું રિટર્ન ભરી શકાય.

(2) ક્ષતિ કે ખોટા નિવેદનની સુધારણા માટે : જો રિટર્ન ભર્યા પછી તે ભરનાર શખસને એમ લાગે કે તેમાં કંઈ ભરવાનું રહી ગયું છે અથવા ખોટું નિવેદન થઈ ગયું છે તો આકારણી વર્ષના અંત સુધી અથવા તેની આવકવેરા આકારણી પૂરી થાય તે પહેલાં બેમાંથી જે તારીખ વહેલી હોય ત્યાં સુધીમાં ફરીથી સુધારેલું રિટર્ન ભરી શકે છે. દા.ત. આકારણી વર્ષ 2018-19 માટે એસેસીએ તા. 2-9-2018ના રોજ આવકનું પત્રક ભર્યું હોય અને પછીથી તેને તેમાં કોઈ ખામી લાગે તો તે એસેસી સુધારેલું રિટર્ન ભરી શકે છે અને તે માટેની મુદ્દત તા. 31-3-2019 અથવા તેની આવકની આકારણી પૂરી થતાં પહેલાં બેમાંથી જે તારીખ વહેલી હોય) સુધીની છે. (કલમ 139 (5))

4) ખામીવાળું કે અધૂરું રિટર્ન (Defective or Incomplete Return)

જ્યારે આવકવેરા અધિકારીને એમ લાગે કે એસેસીએ રજૂ કરેલ આવકનું પત્રક ખામીવાળું છે. ત્યારે તે આ ક્ષતિ દૂર કરી આપવા માટે એસેસીને જાણ કરી શકે છે અને એસેસીએ આવી નોટિસ મળ્યા તારીખથી 15 દિવસમાં અથવા આવકવેરા અધિકારીએ લંબાવી આપેલી મુદ્દતમાં તે ક્ષતિ સુધારી આપવી જોઈએ. જો આમ કરવામાં કસૂર થાય તો આવકવેરા અધિકારી એમ માનીને જરૂરી કાર્યવાહી કરવાની સત્તા ધરાવે છે કે એસેસીએ કોઈ રિટર્ન ભર્યું નથી એટલે કે તે અમાન્ય (invalid) રિટર્ન છે. (કલમ 139 (9))

આવકવેરાના નવા રિટર્નના ફોર્મ સાથે કોઈપણ પ્રમાણપત્ર, સ્ટેટમેન્ટ્સ, એકાઉન્ટસ વગેરે રજૂ કરવાનું શક્ય નથી તેથી એસેસીએ આવા તમામ દસ્તાવેજી પુરાવા સાચવવા જરૂરી છે કે જેથી જ્યારે પણ આકારણીની કાર્યવાહી દરમિયાન કે અન્યથા આવકવેરા અધિકારી તરફથી તેની ચકાસણી કરવાની જરૂર ઊભી થાય ત્યારે તે રજૂ કરી શકાય.

12.5 કાયમી ખાતા નંબર (Permanent Account Number - PAN)

કલમ 139 (A) હેઠળ દરેક એસેસીની ઓળખ (identity) માટે આ નંબર આપવામાં આવે છે. કરદાતાની ઓળખના હેતુસર અપાનાર કાયમી ખાતા નંબર દસ આલ્ફાન્યુમેરિક કેરેક્ટર ધરાવે છે. અગાઉ જેમને કાયમી ખાતા નંબર આપવામાં આવ્યા હોય તેવા એસેસીએ પણ નવી શ્રેણીનો નંબર મેળવવા માટે અરજી કરવી જરૂરી છે. અરજી અંગેની અગત્યની જોગવાઈઓ નીચે જણાવેલ છે :

1) એવા દરેક શખસ કે જે કોઈપણ પાછલા વર્ષમાં પોતાની કે અન્ય શખસની કરપાત્ર

આવક અંગે આકારણીને પાત્ર છે, પરંતુ કાયમી ખાતા નંબર મળેલ નથી, તેણે આવકવેરા અધિકારીને આવો નંબર મેળવવા માટે સંબંધિત આકારણી વર્ષની 31મી મે સુધીમાં ફોર્મ નં. 49માં અરજી કરવી જોઈએ.

2) એવા દરેક શખસ કે જેના ધંધાના પાછલા વર્ષની કુલ વેચાણ કે કુલ પ્રાપ્તિ રૂ. 5,00,000થી વધી જવાની શક્યતા હોય તેણે પણ કાયમી ખાતા નંબર મેળવવા માટે આવકવેરા અધિકારીને અરજી કરવી પડે છે. (ધંધાની આવક કરપાત્ર મર્યાદા કરતાં ઓછી હોય તો પણ અરજી કરવી પડે.)

3) એવા દરેક શખસ કે જે કલમ 139ની પેટા કલમ 48 હેઠળ આવકનું પત્રક ભરવા માટે જવાબદાર છે. ચેરિટેબલ ટ્રસ્ટને પણ કાયમી ખાતા નંબર મેળવવા માટે અરજી કરવી જરૂરી છે.

4) એવી દરેક શખસ કે જે માલિક તરીકે fringe benefits અંગે રિટર્ન ભરવા માટે જવાબદાર હોય

5) એવો દરેક શખસ કે જે નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન કોઈપણ રકમ કે આવક મેળવવા માટે અધિકૃત હોય કે જે અંગે મૂળ સ્થાને આવકવેરો કાપવો ફરજિયાત હોય તેણે નાણાકીય વર્ષની આખર તારીખ પહેલાં કાયમી ખાતા નંબરની ફાળવણી માટે અરજી કરવી જરૂરી છે.

6) એવો દરેક શખસ (કે જે રહીશ છે પરંતુ વ્યક્તિ નથી કે જેણે નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન એકંદરે રૂ. 2,50,000થી વધુ રકમના નાણાકીય વ્યવહારો કર્યા હોય

7) કેન્દ્ર સરકારે નીચે જણાવેલ શખસોની યાદી નક્કી કરેલી છે કે જેમણે કાયમી ખાતા નંબરની ફાળવણી માટે અરજી કરવી જરૂરી છે.

   (i) આયાતકાર અને નિકાસકાર

   (ii) કેન્દ્રીય આબકારી (excise) નિયમ હેઠળ રજિસ્ટ્રેશન મેળવવા માટે

   (iii) 1994ના સેવા કર નિયમો હેઠળ રજિસ્ટ્રેશન મેળવવા માટે

   (iv) કેન્દ્રીય વેચાણવેરા અધિનિયમ, રાજ્યોના વેચાણવેરાના કાયદાઓ હેઠળ રજિસ્ટ્રેશન મેળવવા માટે

8) કોઈપણ શખસને તેણે અરજી ન કરી હોય તો પણ આવકવેરા અધિકારી દ્વારા કાયમી ખાતા નંબરની ફાળવણી થઈ શકે છે.

નોંધ : જે વ્યક્તિની કુલ આવક કરપાત્ર નથી અથવા જે વ્યક્તિ કલમ 139 A હેઠળ કાયમી ખાતા નંબર મેળવવા માટે જવાબદાર નથી તે વ્યક્તિએ ફોર્મ 156 કે 15 H ભરીને આવક ચૂકવનાર સમક્ષ રજૂ કરવાનું જરૂરી છે.

દરેક શખસ કે જેને કાયમી ખાતા નંબર ફાળવવામાં આવેલ હોય તેને માટે આવકવેરાના સત્તાવાળાઓ સાથે પત્રવ્યવહારમાં કે રિટર્ન ભરતી વખતે આ નંબર લખવો જરૂરી છે.

1લી સપ્ટેમ્બર, 2019ના રોજથી અમલમાં આવેલા સુધારા મુજબ એવી દરેક વ્યક્તિ કે જેણે PAN જણાવવો જરૂરી છે, પરંતુ તેને હજી સુધી PANની ફાળવણી થઈ નથી તેવી વ્યક્તિ PANને બદલે આધાર નંબર જણાવી શકે છે. આ ઉપરાંત એવી દરેક વ્યક્તિ કે જેણે પ્રત્યેક ડોક્યુમેન્ટની સાથે છે.

વ્યવહારો કે જેમાં એસેસીએ તેનો કાયમી ખાતા નંબર જણાવવો જરૂરી છે.

1) રૂ. 10 લાખથી વધુ કિંમતની અથવા સ્ટેમ્પ ડ્યુટીના હેતુ માટે જેનું મૂલ્યાંકન રૂ. 10 લાખથી વધુ હોય તેવી સ્થાવર મિલકતની ખરીદી વખતે.

2) દ્વિચક્રી વાહનો (સાઈડ કાર હોય કે ન હોય) સિવાયનાં જે વાહનોનું આર.ટી.ઓ.-માં Motor Vehicles Act, 1988 હેઠળ રજિસ્ટ્રેશન કરાવવું ફરજિયાત હોય તેવા કોઈપણ વાહનની ખરીદી કે વેચાણ વખતે.

3) કોઈપણ બેન્કમાં કે પોસ્ટ સેવિંગ્સ બેન્કમાં (કો. ઑ. બેન્ક સહિત) એકંદરે કુલ રૂ. 50,000 થી વધુ રકમની અથવા નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન એકંદરે કુલ રૂ. પાંચ લાખથી વધુ રકમ થતી હોય તેવી ડિપોઝીટ મૂકતી વખતે.

4) Securities Contract (Regulation) Act, 1956માં જણાવ્યા મુજબની જામીનગીરીઓની રૂ. 1,00,000 થી વધુ રકમની ખરીદી કે વેચાણના કરાર વખતે.

5) બેન્કિંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ લાગુ પડતો હોય તેવી કો. ઑ. બેન્ક સહિતની બેન્કમાં (ટાઈમ ડિપોઝીટ ખાતા સિવાય) ખાતું ખોલાવતી વખતે સગીરનું ખાતું ખોલાવવા માટે માતા-પિતાનો PAN જણાવવો પડે.

6) ડિમેટ એકાઉન્ટ ખોલાવતી વખતે

7) કોઈપણ સમયે રૂ. 50,000થી વધુ રકમનું હોટલ / રેસ્ટોરન્ટનું બિલ ચૂકવતી વખતે.

8) કોઈપણ એક દિવસમાં રોકડ ચૂકવીને કુલ રૂ. 50,000 કે તેથી વધુ રકમનો બેન્ક ડ્રાફ્ટ / પે ઓર્ડર / બેન્કર્સ ચેક કઢાવતી વખતે.

9) કોઈપણ દિવસે રૂ. 50,000 કે વધુ રોકડ રકમ (વિદેશી ચલણ સહિત) બેન્કમાં ભરતી વખતે.

10) કોઈપણ એક વખતે રૂ. 50,000 થી વધુ રોકડ રકમના વિદેશ પ્રવાસ ખર્ચ (અમુક અપવાદ સિવાય) માટે ચૂકવણી વખતે.

11) કોઈપણ બેન્ક (કો. ઑ. બેન્ક સહિત) કે અન્ય કંપની કે સંસ્થાના ક્રેડિટ કે ડેબિટ કાર્ડ માટેના જૂના અરજી કરતી વખતે.

12) નીચેની બાબતો અંગે રૂ. 50,000 કે વધુ રકમની ચૂકવણી અંગે :

   (i) મ્યુચ્યુઅલ ફંડના યુનિટ્સની ખરીદી

   (ii) કંપની કે અન્ય કોઈ સંસ્થાએ બહાર પાડેલ ડિબેન્ચરના ભરણા અંગે

   (iii) RBI દ્વારા બહાર પાડેલ બોન્ડમાં રોકાણ અંગે

   (iv) કોઈ એક વર્ષમાં રૂ. 50,000 કે તેથી વધુ જીવન વીમા પ્રીમિયમની ચૂકવણી

13) શૅરબજારમાં નહિ નોંધાયેલ કંપનીના શૅરોની ખરીદી કે વેચાણની કિંમત જો રૂ. 1,00,000 થી વધુ હોય તે અંગે

14) બેન્ક / કો. ઑ. બેન્ક / અન્ય કોઈ કંપની કે સંસ્થાને Pre-paid payment instruments ક્રમ અંગે રોકડમાં કે બેન્ક ચેક / પે ઓર્ડર / બેન્કર્સ ચેકથી નાણાકીય

વર્ષ દરમિયાન રૂ. 50,000 થી વધુ રકમની ચૂકવણી થઈ હોય.

15) ઉપર્યુક્ત વ્યવહારો સિવાયના માલ કે સેવાઓની ખરીદ / વેચાણના વ્યવહારો કે જે અંગે વ્યવહાર દીઠ મૂલ્ય રૂ. 2,00,000 થી વધુ હોય.

કાયમી ખાતા નંબર ફાળવવામાં આવેલ હોય અને ત્યાર પછી સરનામામાં, ધંધાના નામમાં કે ધાની પ્રકૃતિમાં કોઈ પરિવર્તન થાય તો તે અંગે આવકવેરા અધિકારીને જાણ કરવી જરૂરી છે.

કાયમી ખાતા નંબર મેળવવા માટે અરજી કરવામાં કસૂર થાય કે નિયત વ્યવહારોમાં તેનો ઉલ્લેખ ન કર્યો હોય તો દરેક કસર માટે રૂ. 10,000ના દંડની જોગવાઈ છે.

આવક પત્રક પર કોણ ચકાસણી અંગે સહી કરી શકે :

કલમ 139 હેઠળ આવકનું પત્રક (કલમ 115 WD હેઠળ Fringe Benefits અંગેના રિટર્ન સહિત) સહી કરીને પ્રમાણિત કરવા માટે નીચેની વ્યક્તિઓ અધિકૃત ગણાય છે.

1) વ્યક્તિ એસેસીનું આવકનું પત્રક હોય ત્યારે

   (i) વ્યક્તિ પોતે અથવા

   (ii) તેણે અધિકૃત કરેલ અન્ય કોઈ વ્યક્તિ જ્યારે વ્યક્તિ એસેસી પરદેશમાં હોય અથવા

   (iii) વાલી અથવા અન્ય કોઈ સક્ષમ વ્યક્તિ જ્યારે વ્યક્તિ એમેસી માનસિક રીતે અયોગ્ય હોય અથવા

   (iv) તેણે અધિકૃત કરેલ અન્ય કોઈ વ્યક્તિ જ્યારે અન્ય કોઈ કારણસર વ્યક્તિ એસેસી પોતે સહી ન કરી શકે તેમ હોય.

2) હિન્દુ અવિભક્ત કુટુંબ એસેસી વતી તેના કર્તા અથવા તેમની ગેરહાજરીમાં કુટુંબના કોઈપણ વયસ્ક સભ્ય (જ્યારે કર્તા અનિવાર્ય સંજોગોને લીધે સહી કરી શકે તેમ ન હોય.)

3) કંપની એસેસીનું આવકનું પત્રક તેના મેનેજિંગ ડાયરેક્ટર દ્વારા અથવા અનિવાર્ય સંજોગોને લીધે તેઓ સહી ન કરી શકે તેમ હોય તો અન્ય કોઈપણ ડાયરેક્ટર દ્વારા અથવા અન્ય કોઈપણ અધિકૃત કરેલ વ્યક્તિ હોય.

4) પેઢીની આવકનું પત્રક તેના મેનેજિંગ ભાગીદાર દ્વારા અથવા અનિવાર્ય સંજોગોને લીધે તેઓ સહી ન કરી શકે તેમ હોય તો અન્ય કોઈપણ ભાગીદાર દ્વારા

5) મર્યાદિત જવાબદારીવાળી ભાગીદારી પેઢી વતી તેના નિયુક્ત કરેલ ભાગીદાર દ્વારા

6) સ્થાનિક સ્વરાજ્ય સંસ્થાની આવકનું પત્રક તેના મુખ્ય અધિકારી દ્વારા

7) રાજકીય પક્ષની આવકનું પત્રક તેના મુખ્ય વહીવટી અધિકારી દ્વારા

8) અન્ય કોઈપણ એસોસિયેશન : કોઈપણ સભ્ય કે મુખ્ય અધિકારી દ્વારા

9) અન્ય કોઈપણ શખસ તે શખસ અથવા અન્ય અધિકૃત શખસ દ્વારા

12.6 આકારણીના પ્રકાર

એસેસીની આવકની આકારણી નીચેના પૈકી કોઈપણ એક રીતે થઈ શકે :

1) જ્યારે કોઈ એસેસી કલમ 139 (1) હેઠળ પોતાની આવક અંગેનું રિટર્ન (અને પોતે ગણેલા ટેક્ષ) ભરીને મોકલી આપે ત્યારે તેને સ્વયં-આકારણી (Self-assessment) કહેવાય.

2) નિયમિત આકારણીમાં (Regular assessment) -

   (i) એસેસીને રૂબરૂ બોલાવ્યા વગર તેની આવકની આકારણી

   (ii) એસેસીને રૂબરૂ બોલાવીને થતી તેની આવકની આકારણી અને

   (iii) ઉત્તમ ન્યાયબુદ્ધિથી થતી આકારણીનો સમાવેશ થાય છે.

સ્વયં આકારણી :

કલમ 140 A મુજબ એસેસીએ પોતાની આવક પર જે કરની રકમ થતી હોય તે રકમ રિટર્ન ભરતાં પહેલાં જ ભરી દેવી પડશે. આવી ગણતરી કરતી વખતે તેણે ભરવાપાત્ર કુલ આવકવેરામાંથી ટી.ડી.એસ. અને એડવાન્સ ટેક્ષની રકમ બાદ કરતાં જે રકમ ખૂટે તે વ્યાજ સાથે ભરવાની હોય છે. આ માટે દરેક માસ દીઠ બાકી કરના 1% લેખે વ્યાજ ચૂકવવું પડશે. એસેસી દ્વારા કરની ચૂકવણી કરીને આવકનું પત્રક ભરવાની આ એક સાદી રીત છે. આવકવેરા વિભાગ આ અંગે કલમ 143 (1) મુજબ તેની સ્વીકૃતિ આપે છે. સ્વયં-આકારણીની રીત મુજબ એસેસી કલમ 139 હેઠળ નિયત મુદ્દત સુધીમાં અથવા વિલંબિત મુદ્દતમાં કે ખોટ અંગે આવકનું પત્રક અથવા કલમ 141 (1) હેઠળ નોટિસના અમલરૂપે કે કલમ 148 કે 153 હેઠળ રિટર્ન ITR ફાઈલ કરી શકે છે. સ્વયં-આકારણી હેઠળ કર વ્યાજ સહિત સંપૂર્ણપણે કે અંશતઃ બાકી હોય તો પણ તે અંગે વધુમાં વધુ બાકી કર અને વ્યાજની રકમ જેટલો દંડ થઈ શકે છે.

કલમ 142 (1) કે 148 કે 153 A હેઠળ આવકવેરા અધિકારી કોઈપણ વ્યક્તિને નીચે જણાવેલ આકારણીના હેતુથી નોટિસ બજાવી શકે છે :

1) આવકનું પત્રક રજૂ કરવા માટે (અગાઉ રજૂ ન કર્યું હોય તો) હિસાબો, દસ્તાવેજો વગેરે રજૂ કરવા માટે

2) કોઈપણ તપાસ / પૃચ્છા માટે, પરંતુ આ માટે એસેસીને પૂરતો સમય આપવામાં આવશે.

3) એસેસીને તેના હિસાબો ઓડિટ કરાવવા માટે નિર્દેશ આપવા માટે

4) વેલ્યુએશન અધિકારી પાસેથી અંદાજિત મૂલ્ય મેળવવા માટે

નિયમિત આકારણી :

1) એસેસીને રૂબરૂ બોલાવ્યા વગર આવકની આકારણી (કલમ 143 (1))

કલમ 139 હેઠળ અથવા કલમ 141 (1) હેઠળ મોકલેલ નોટિસના જવાબમાં એસેસીએ ભરેલું રિટર્ન જો આવકવેરા અધિકારીને બરાબર લાગે તો તે શખસને બોલાવશે નહિ કે હિસાબના ચોપડા અથવા બીજા દસ્તાવેજ જોવા માગશે નહિ. રિટર્નને આધારે જ તેમાં યોગ્ય ફેરફાર કરીને ગાણિતિક ભૂલો સુધારવી કે એસેસીએ રજૂ કરેલ પરંતુ દેખીતી રીતે જમા ન થાય તેવો દાવો વગેરે આકારણી કરી મોકલી આપશે.

આવી આકારણી (Summary assessment) ના મુખ્ય મુદ્દા નીચે મુજબ છે :

(i) એસેસીએ રજૂ કરેલ આવકના પત્રકના આધારે આકારણીનું કામ પૂરુ

કરવામાં આવે છે. આ અંગે નીચે મુજબ ફેરફારો (adjustment) કરવામાં આવે છે.

⇨ ગાણિતિક ભૂલો સુધારવામાં આવે છે.

⇨ એસેસીએ કરેલ ખોટા દાવાઓ નામંજૂર રાખવામાં આવે છે.

⇨ પાછલા વર્ષનું આવકનું પત્રક મોડું ભર્યું હોય તો નુકસાનની માંડવાળ ધ્યાનમાં લેવાશે નહિ.

⇨ જો રિટર્ન તેની નિયત તારીખથી મોડું ભરવામાં આવ્યું હોય તો કલમ 10 AA, 80 IA, 80 IB, 80 IC, 80 ID અથવા 80 IE હેઠળની કપાતો મજરે રાખવામાં આવશે નહિ.

⇨ જે આવકો ફોર્મ નંબર 16, 16A કે 26ASમાં દર્શાવેલ હોય પરંતુ આવકનું પત્રક ભરતી વખતે ધ્યાનમાં ન લીધી હોય તેવી આવકો ઉમેરવામાં આવશે. આ ઉપર્યુક્ત ફેરફારો કર્યા પછી જે સુધારેલી આવક નક્કી થાય તેને આધારે ટેક્ષ અને વ્યાજની ગણતરી થશે.

(ii) જો એસેસી પાસે કર વ્યાજની રકમ લેવાની નીકળતી હોય તો તે અંગે તેને લેખિત જાણ કરવામાં આવે છે. આ આવકવેરા અધિકારી દ્વારા સૂચિત ફેરફારો અંગે 30 દિવસની અંદર એસેસીને ખુલાસો આપવાની, સુધારવાની તક પૂરી પાડવામાં આવશે. એસેસી દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલ ખુલાસા ધ્યાનમાં લઈને પછી જ આવકની ગણતરીમાં સુધારા-વધારા અમલમાં મૂકાય છે. જો એસેસી કોઈપણ ખુલાસો ન કરે તો આવકવેરા અધિકારી સૂચિત સુધારા-વધારાનો અમલ કરીને કરપાત્રતા નક્કી કરી શકશે.

(iii) જો એસેસીને તેણે વધુ ભરેલ કરની રકમ પરત કરવાની થતી હોય તો પણ તે અંગે તેને લેખિત જાણ કરવામાં આવે છે.

(iv) જો એસેસી પાસે કર વ્યાજની રકમ લેવાની નીકળતી ન હોય તેમજ તેને રિફંડ પણ આપવાનું થતું ન હોય તો તે અંગે જે નાણાકીય વર્ષમાં પત્રક ભર્યું હોય તેની આખર તારીખથી 1 વર્ષનો સમય પૂરો થઈ ગયા પછી તેને કોઈ લેખિત જાણ કરવામાં આવશે નહિ. આવકના પત્રકની સ્વીકૃતિ જ તેની આવકની આકારણી પૂરી થઈ ગઈ છે એમ માનવામાં આવશે.

2) એસેસીને લેખિત કે રૂબરૂ સાંભળીને ખુલાસો મેળવ્યા પછી આવકની આકારણી (કલમ 143 (3)):

પરંતુ જો આકારણી અધિકારીને નીચેની બાબતો અંગે સંતોષ ન થાય તો કલમ 143 (2) હેઠળ નોટિસ દ્વારા તે કર ભરનાર શખસને બોલાવી શકશે અને પુરાવાઓ રજૂ કરવાનું જણાવી શકશે. (1) એસેસીએ કોઈ આવક ઓછી બતાવી નથી કે (2) વધુ ખોટની ગણતરી કરી નથી કે (3) ઓછો ટેક્ષ ભર્યો નથી - એવી બધી બાબતો ધ્યાનમાં લઈ ઇન્કમટેક્ષ ઓફિસર હુકમ દ્વારા તેની આવક કે નુકસાન નક્કી કરશે અને એ આકારણીને આધારે લેણી રકમ કે રિફંડની રકમ નક્કી કરશે. પરંતુ આવી આકારણી સામે એસેસીને અપીલનો હક છે. આવી નોટિસ જે નાણાકીય વર્ષમાં રિટર્ન ભર્યું હોય તેની આખર તારીખ થી છ માસમાં બજાવી શકાય.

3) ઉત્તમ ન્યાયબુદ્ધિથી આવકની આકારણી (કલમ 144) :

(i) જો કોઈ શખસ કલમ 139 (1) હેઠળ કે 139 (G) કે 139 (5)હેઠળ જરૂરી નોટિસ મળી હોવા છતાં રિટર્ન કે સુધારેલું રિટર્ન કે વિલંબિત રિટર્ન નહિ ભરે અથવા

(ii) ઓડિટ કરેલ હિસાબો રજૂ ન કરી શકે અથવા

(iii) જો કોઈ શખસ હિસાબો ઓડિટ કરાવવાની સૂચનાનું પાલન કરે અથવા

(iv) કલમ 143 (2) હેઠળ નોટિસ બજાવી હોવા છતાં જાતે હાજર થવાનું કે વધુ પુરાવાઓ આપવાનો અમલ નહિ કરે અથવા

(v) આવકવેરા અધિકારીને રજૂ કરેલ હિસાબો અધૂરા કે અસંતોષજનક લાગે તો આવકવેરા અધિકારી મળી શકતી બધી માહિતી ધ્યાનમાં લઈ કર ભરનાર શખસની આવક કે નુકસાન વિશે ઉત્તમ ન્યાયબુદ્ધિથી આકારણી (Best Judgement Assessment) કરશે. આને એકપક્ષીય આકારણી (Ex-parte assessment) પણ કહેવાય છે. જો કે આમ કરતાં તે ન્યાયી રીતે અને પ્રામાણિકપણે વર્તશે. (કલમ 144) આ અંગે એસેસીને Show cause notice મોકલવામાં આવે છે. અને એસેસીને રજૂઆત કરવાની તક પણ આપવામાં આવે છે.

ભૂલ સુધારણા (કલમ 154) :

આ કલમની જોગવાઈ મુજબ એવી ભૂલો સુધારી શકાય છે કે જે દેખીતી રીતે ભૂલ હોય, અસ્પષ્ટ હોય અને જે દલીલો પર આધારિત ન હોય. રેકોર્ડ પરથી દેખીતી રીતે જ ભૂલ હોય તો આવકવેરા કાયદાની કોઈપણ કલમ હેઠળ કરેલ ઓર્ડર કે કલમ 143 (1) હેઠળ મોકલેલ કે મોકલાવેલ છે એમ ધારી લીધેલ ઇન્ટીમેશન (મોકલેલ માહિતી)માં સુધારો કરવાની આવકવેરા અધિકારીની સત્તા છે. જે ઓર્ડર અંગે અપીલ થઈ ચૂકી હોય અને તેની પ્રક્રિયા ચાલુ હોય તે સુધારવાની આવકવેરાના અધિકારીને કોઈ સત્તા નથી. ભૂલ સુધારણા અંગેનો ઓર્ડર લેખિત હોવો જરૂરી છે. ભૂલ સુધારણાને પરિણામે ટેક્ષની જવાબદારીમાં વધારો થતો હોય કે રિફંડની રકમમાં ઘટાડો થતો હોય તો તે અંગે સૌ પ્રથમ નોટિસ બજાવીને એસેસીને રજૂઆત કરવા માટેની તક આપવી જરૂરી છે. ભૂલ સુધારણાનો ઓર્ડર મંજૂર કર્યા પછી આવકવેરા અધિકારી એસેસીને ડિમાન્ડ નોટિસ મોકલાવશે. જો કોઈ આવકવેરા સત્તાધીશે આકારણીનો હુકમ મંજૂર કરતી વખતે કે અપીલ અથવા ફેર વિચારણાની અરજી અંગે ઓર્ડર આપવામાં કોઈ ભૂલ કરી હોય તો આવી ભૂલ તે પોતે અથવા એસેસીની રજૂઆતના આધારે સુધારવાની સત્તા ધરાવે છે. કોઈપણ આવકવેરા સત્તાધીશ બીજા કોઈ આવકવેરા સત્તાધીશે કરેલી ભૂલ સુધારી શકશે નહિ.

12.7 કરની વસૂલાત (Recovery of Tax)

પ્રાપ્તિ સ્થાનેથી કપાયેલો આવકવેરો : (Deduction of Tax at source) :

નીચેના કિસ્સાઓમાં જ કર ભરનાર શખસોને નાણા ચૂકવતી વખતે કરની રકમ કાપી લેવામાં આવે છે.

1) પગાર

2) જામીનગીરીઓ પર વ્યાજ

3) અન્ય વ્યાજની આવક

4) લોટરી કે શબ્દ રચના હરીફાઈના ઇનામની આવક

5) ભારતમાં રહીશ હોય તેના કોન્ટ્રાક્ટર અને સબ-કોન્ટ્રાક્ટર ચૂકવણી

6) ઘોડ દોડમાં ઇનામની આવક

7) વીમા કમિશન

8) બિનરહીશને ચૂકવણી

9) નેશનલ સેવિંગ્સ સ્કીમ હેઠળ જમા રકમની ચૂકવણી

1) જે વ્યક્તિ ‘પગાર’ શીર્ષક હેઠળ ગણાતી રકમ ચૂકવવાને જવાબદાર છે તેણે પગાર ચૂકવતી વખતે કલમ 192ની જોગવાઈ મુજબ સરેરાશ દરે ઇન્કમટેક્ષની રકમ કાપી લેવી જોઈએ. જે નાણાકીય વર્ષમાં પગાર ચૂકવવામાં આવે ત્યારે અમલમાં હોય તે દરે કરની રકમ કાપી લેવી જોઈએ. આ માટેની નીચેની બાબતો ધ્યાનમાં લેવી.

   a) મૂળસ્થાને કર કપાતના હેતુથી પગારની આવકને નજીકના રૂ. 10ના આંકમાં ફેરવવામાં આવે છે.

   b) પગારની રકમમાંથી આવકવેરો કાપવાની જવાબદારી માલિકની જ ગણાય. તેથી જો કોઈ કિસ્સામાં કર્મચારીઓને કર ચૂકવવાની બીજી કોઈ વ્યવસ્થા કરી છે એવી ખાતરી મેળવ્યા પછી માલિક મૂળ સ્થાને કર કાપવામાં કસૂર કરે તો કાયદાની દૃષ્ટિએ માલિક જ કસૂરવાર ગણાય.

   c) પગારમાંથી કાપવાની કરની રકમ વધારવાનો કે ઘટાડવાનો માલિકને હક છે કે જેથી અગાઉ ઓછો ગણેલ કે વધુ કાપેલ કર એડજસ્ટ કરી શકાય.

   d) આમ કરતી વખતે માલિકે કલમ 80C, 80 CCC, 80 CCD, 8OD, 80DD, 80 CCB, 8OE, 80, 80 GG અને 80 U હેઠળ મળવાપાત્ર કપાતો પણ ધ્યાનમાં રાખવી જરૂરી છે. માલિકે કર્મચારી પાસેથી નિયત ફોર્મમાં જરૂરી પુરાવા સાથે માહિતી મેળવ્યા પછી જ કપાતોની રકમ બાદ કરવાની હોય છે.

   e) માન્ય પ્રોવિડન્ટ ફંડના ટ્રસ્ટીએ જ્યારે કર્મચારીને તેનું ભેગું કરેલું ફંડ ચૂકવે ત્યારે જો એ કરમુક્ત ન હોય તો તેમાંથી 10% ના દરે (જો ચૂકવણીની રકમ રૂ. 50,000 કે તેથી વધુ હોય તો જ) કર કાપી લેવો જોઈએ. તે જ પ્રમાણે માન્ય નિવૃત્તિ ફંડમાં માલિકે આપેલો ફાળો અને તેના પરનું વ્યાજ ચૂકવતી વખતે જો એ કરમુક્ત ન હોય તો તેમાંથી કર કાપી લેવો જોઈએ.

   f) કર્મચારીએ સ્વૈચ્છિક રીતે જાહેર કરેલ પગાર સિવાયની અન્ય આવકો અંગે પણ માલિક મૂળ સ્થાને કર કાપી શકે છે.

   g) સરકાર સિવાયના અન્ય માલિકો જેઓ પગારની આવકમાંથી કર કાપી લે છે, તેમણે આવકવેરા અધિકારીને ફોર્મ નં. 21માં કરની કપાત અંગેના માસિક પત્રકો મોકલવાં પડે છે. આ ઉપરાંત કર્મચારીને ફોર્મ નં. 16 કે 16 AAમાં કર કપાતની વિગતો દર્શાવીને આપવી જરૂરી છે.

2) કલમ 193ની જોગવાઈ મુજબ જામીનગીરીઓ પર વ્યાજની આવકમાંથી મૂળ

સ્થાને 10% લેખે આવકવેરો કાપી લેવો ફરજિયાત છે. તે જોગવાઈ કેટલીક માન્ય ડિપોઝીટ અને સરકારી જામીનગીરીઓને લાગુ થતી નથી. જેમાં નોંધાયેલ ડિમેટ ફોર્મમાં મૂકેલી જામીનગીરીઓ, ગોલ્ડ બોન્ડ, નેશનલ સેવિંગ્સ સર્ટિફિકેટ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. જે વ્યક્તિ જામીનગીરીનું વ્યાજ ચૂકવવાને જવાબદાર છે તેણે વ્યાજની રકમ પર રૂ. 10,000 કે તેથી વધુ હોય તો અમલમાં હોય તે દરે ઈન્કમટેક્ષ કાપી લેવો જોઈએ. પરંતુ ડિબેન્ચર હોલ્ડરને ચૂકવવાપાત્ર વાર્ષિક વ્યાજ રૂ. 5,000થી વધુ ન હોય તો મૂળસ્થાને ટેક્ષ કપાશે નહિ.

3) અન્ય વ્યાજની આવક (કલમ 1947) : જામીનગીરીના વ્યાજ સિવાય અન્ય રીતે ચૂકવેલ વ્યાજની રકમ ચૂકવનારે વ્યાજ પર 10% ના દરે આવકવેરો કાપી લેવો જોઈએ. વ્યાજ પર નીચે મુજબની શરતોએ આવકવેરો કાપી લેવાનો છે.

a) વ્યાજ આપનાર વ્યક્તિ કે હિન્દુ સંયુક્ત કુટુંબ હોય તો તેને આ જોગવાઈ લાગુ પડતી નથી.

b) કંપની કે પેઢી સિવાયની વ્યક્તિ જેને આ વ્યાજ મળવાનું હોય છે તે એમ જણાવે કે તેની આવક કરપાત્ર મર્યાદા કરતાં ઓછી છે તે અંગે સોગંદનામું આપે અથવા કોઈ ગેઝેટેડ ઓફિસર સમક્ષ આવા જાહેરનામા પર સહી કરે ગેઝેટેડ ઓફિસરે તેમાં જણાવવાનું હોય છે કે એસેસીને તે ઓળખે છે તો વ્યાજની આવક પર મૂળસ્થાનેથી આવકવેરો કાપી લેવાનો રહેશે નહિ.

c) જો વ્યાજની વાર્ષિક આવક રૂ. 40,000 કે તેથી ઓછી હોય તો પણ આ રીતે મૂળ-સ્થાનેથી આવકવેરો કાપવાનો રહેશે નહિ. વરિષ્ઠ નાગરિકો અંગે એવી જોગવાઈ છે કે તેમણે મૂકેલ બેન્ક ડિપોઝીટ (કો. ઑ. બેન્ક સહિત) અને પોસ્ટ ઓફિસમાં મૂકેલ ડિપોઝીટનું વ્યાજ રૂ. 5,000 થી વધુ થતું હોય તો જ 10% લેખે મૂળસ્થાને આવકવેરો કાપવામાં આવે છે.

d) વળી નીચે મુજબની સંસ્થાને ચૂકવાતા વ્યાજની આવક પર આ રીતે મૂળસ્થાનેથી આવકવેરો કાપવાનો રહેશે નહિ. બેન્કિંગનો ધંધો કરતી સહકારી મંડળી, કાયદા મુજબ સ્થાપેલ નાણા કોર્પોરેશનો, જીવન વીમા કોર્પોરેશન, યુનિટ ટ્રસ્ટ ઓફ ઇન્ડિયા, વીમા કંપની કે સહકારી મંડળી વગેરે.

e) આ રીતે વ્યાજની આવક પર મૂળસ્થાનેથી કાપી લેવાનો આવકવેરો આ મુજબ છે. વ્યક્તિઓ માટે આવકના 10%, જ્યારે ડોમેસ્ટિક કંપનીઓ માટે દર 20% રહેશે.

f) કોઈપણ રહીશ કોન્ટ્રાક્ટરને તેણે કરેલ કામ અંગે એક વખતમાં રૂ. 30,000 અથવા એકંદરે કુલ રૂ. 1,000થી વધુ રકમની ચૂકવણી કરવાની હોય તો 1%ના દરે (જાહેરાત સંબંધિત કામ હોય તો) અથવા 2%ના દરે અન્ય કોઈ કામ હોય તો, મૂળસ્થાને આવકવેરો કાપી લેવાનો હોય છે.

4) લોટરીની આવક : લોટરી, ક્રોસવર્ડ પઝલ, પત્તાની રમત વગેરેના ઇનામની રકમ રૂ. 10,000થી વધુ હોય તો ઇનામની કુલ રકમના 30% લેખે મૂળસ્થાને

આવકવેરો કાપી લેવામાં આવે છે. ઘોડ દોડનું ઈનામ પણ રૂ. 10,000થી વધુ હોય તો ઉપર જણાવેલ દરે ટી.ડી.એસ. જરૂરી છે.

5) બિનરહીશને ચૂકવણી : બિનરહીશ વિદેશી નાગરિક ખેલાડીઓને ચૂકવેલ રકમમાંથી 10% લેખે મૂળસ્થાને આવકવેરો કાપી લેવામાં આવે છે. આવી જ જોગવાઈ બિનરહીશ સ્પોર્ટ્સ એસોસિયેશન સંસ્થાને પણ લાગુ પડે છે.

અગાઉથી કર ચૂકવવો : (Advance payment of Tax) :

અમુક સંજોગોમાં ઈન્કમટેક્ષ ઓફિસર આકારણી વર્ષના અગાઉના વર્ષમાં કરની વસૂલાત હપ્તેથી કરી શકે છે. આ અંગે નીચે મુજબ જોગવાઈ છે. (કલમ 208 થી 209) :

1) જ્યારે કોઈ કર ભરનાર શખસે ચાલુ નાણાકીય વર્ષની આવકના પોતાના અંદાજ મુજબ (મૂડી-નફા અને આકસ્મિક આવક સહિત) તેણે ભરવાનો આવકવેરો રૂ. 10,000 કે તેથી વધુ થતો હોય ત્યારે તેણે એડવાન્સ ટેક્ષ ભરવો ફરજિયાત છે.

2) 60 વર્ષ કે વધુ ઉંમરના વરિષ્ઠ નાગરિકને (કે જેની ધંધા કે વ્યવસાયની આવકના શીર્ષક હેઠળ કોઈ કરપાત્ર આવક નથી) એડવાન્સ ટેક્ષ ભરવામાંથી મુક્તિ આપવામાં આવે છે.

3) દરેક એસેસીએ એડવાન્સ ટેક્ષની રકમ 15મી જૂન, 15મી સપ્ટેમ્બર, 15મી ડિસેમ્બર અને 15મી માર્ચના રોજ ચાર હપ્તાઓમાં ભરવાની હોય છે.

4) ચૂકવણી માટેની છેલ્લી તારીખ અને ભરવાપાત્ર રકમની ટકાવારી

સંબંધિત પાછલા વર્ષમાં ભરવાની હપ્તાની છેલ્લી તારીખ	તમામ પ્રકારના એસેસીએ ભરવાપાત્ર ઓછામાં ઓછી રકમ
15 મી જૂન કે તે પહેલાં	ચૂકવવાપાત્ર કુલ એડવાન્સ ટેક્ષના 15%
15 મી સપ્ટેમ્બર કે તે પહેલાં	ચૂકવવાપાત્ર કુલ એડવાન્સ ટેક્ષના 45% (એટલે કે બીજા 30%)
15 મી ડિસેમ્બર કે તે પહેલાં	ચૂકવવાપાત્ર કુલ એડવાન્સ ટેક્ષના 75% (એટલે કે બીજા 30%)
15 મી માર્ચ કે તે પહેલાં	ચૂકવવાપાત્ર કુલ એડવાન્સ ટેક્ષના 100% (એટલે કે બાકીના 25%)

5) તા. 15મી માર્ચ પછી પરંતુ 31મી માર્ચ સુધીમાં એડવાન્સ ટેક્ષ અંગે ચૂકવેલ રકમ સંબંધિત પાછલા વર્ષ માટે એડવાન્સ ટેક્ષ ગણી લેવાશે.

6) એડવાન્સ ટેક્ષ ભરવાની છેલ્લી તારીખે બેન્ક હોલિડે હોય તો ત્યાર પછી જે સૌ પ્રથમ વર્કિંગ ડે હોય તે દિવસ એડવાન્સ ટેક્ષ ભરવા માટેની છેલ્લી તારીખ ગણાશે.

7) રહીશ એસેસીએ જાતે જ ગણતરી કરીને એડવાન્સ ટેક્ષ ભરવાનો હોય છે અને તે એસેસી કોઈપણ આગળનો હપ્તો ચૂકવતી વખતે પોતાની અંદાજિત ચાલુ આવકની ફેર ગણતરી કરી શકે છે.

12.8 ઉદાહરણો

ઉદા.1 શ્રી નારાયણ સ્વામીની આકારણી વર્ષ 2020-21 માટે જેઓ રહીશ વરિષ્ઠ નાગરિક નથી. કુલ કરપાત્ર આવક રૂ. 9,90,000 છે. પગારની આવક અંગે રૂ. 14,920ની મૂળસ્થાને આવકવેરાની કપાત (TDS) થયેલી છે. એમની એડવાન્સ ટેક્ષના હપ્તાની રકમો ગણતરી કરી આપો.

જવાબ :

પ્રથમ રૂ. 2,50,000 પર શૂન્ય દરે	રૂ.	-
પછીના રૂ. 2,50,000 પર 5%ના દરે	રૂ.	12,500
બાકીના રૂ. 4,90,000 પર 20%ના દરે	રૂ.	98,000
	રૂ.	1,10,500
+ હેલ્થ એન્ડ એજ્યુકેશન (રૂ. 1,10,500 ના 4%)	રૂ.	4,420
ભરવાપાત્ર કુલ આવકવેરો	રૂ.	1,14,920
બાદ : પગારમાંથી મૂળસ્થાને કપાયેલ આવકવેરો	રૂ.	14,920
ચૂકવવાપાત્ર કુલ એડવાન્સ ટેક્ષ	**રૂ.**	**1,00,000**

તા. 15-6-2019ના રોજ કે તે પહેલાં ચૂકવવાપાત્ર પ્રથમ હપ્તો (15%) =	રૂ.	15,000
તા. 15-9-2019ના રોજ કે તે પહેલાં ચૂકવવાપાત્ર દ્વિતીય હપ્તો (30%) =	રૂ.	30,000
તા. 15-12-2019ના રોજ કે તે પહેલાં ચૂકવવાપાત્ર તૃતીય હપ્તો (30%) =	રૂ.	30,000
તા. 15-3-2020ના રોજ કે તે પહેલાં ચૂકવવાપાત્ર અંતિમ હપ્તો (25%) =	રૂ.	25,000
કુલ	**રૂ.**	**1,00,000**

ઉદા.2 આકારણી વર્ષ 2020-21 માટે શ્રી મનજીભાઈ બાબરિયા કે જે ભારતના રહીશ નાગરિક છે અને એમની કુલ કરપાત્ર આવક રૂ. 58,65,000 છે. આ અંગે મૂળસ્થાને કપાયેલ આવકવેરો રૂ. 1,98,170 હતો. એમની આવકવેરાના દર મુજબ એડવાન્સ ટેક્ષના હપ્તાની રકમો અને છેલ્લી તારીખો નક્કી કરો.

જવાબ :

રૂ. 2,50,000 સુધીની આવક પર આવકવેરાનો દર	શૂન્ય
રૂ. 2,50,001 થી રૂ. 5,00,000 સુધીની આવક પર આવકવેરાનો દર	5%
રૂ. 5,00,001 થી રૂ. 10,00,000 સુધીની આવક પર આવકવેરાનો દર	20%
રૂ. 10,00,000થી વધારાની આવક પર આવકવેરાનો દર	30%

જો એસેસીની કુલ આવક રૂ. 50 લાખથી વધુ હોય, પરંતુ રૂ. 1 કરોડથી વધુ ન હોય તો ઉપર ગણ્યા મુજબના કુલ આવકવેરાના 10% લેખે સરચાર્જ ઉમેરાય છે અને હેલ્થ એન્ડ એજ્યુકેશન સેસનો દર સરચાર્જ સહિતના આવકવેરાની રકમના 4%

કુલ આવકવેરાની ગણતરી :

પ્રથમ રૂ. 2,50,000 પર શૂન્ય દરે	રૂ. -
પછીના રૂ. 2,50,000 પર 5%ના દરે	રૂ. 12,500
પછીના રૂ. 5,00,000 પર 20%ના દરે	રૂ. 1,00,000
બાકીના રૂ. 48,65,000 પર 30%ના દરે	રૂ.14,59,500
	રૂ.15,72,000
+ સરચાર્જ (રૂ. 15,72,000ના 10%)	રૂ. 1,57,200
	રૂ.17,29,200
+ હેલ્થ એન્ડ એજ્યુકેશન સેસ (રૂ. 17,29,200ના 4%)	રૂ. 69,168
ચૂકવવાપાત્ર કુલ આવકવેરો (નજીકના રૂ. 10 સુધી)	રૂ.17,98,368
બાદ : મૂળસ્થાને કપાયેલ આવકવેરો (TDS)	રૂ. 1,98,170
ચૂકવવાપાત્ર કુલ એડવાન્સ ટેક્ષ	**રૂ.16,00,198**

એડવાન્સ ટેક્ષના હપ્તા :

i)	તા. 15-6-2019 સુધી (15%) =	રૂ. 2,40,000
ii)	તા. 15-9-2019 સુધી (30%) =	રૂ. 4,80,000
iii)	તા. 15-12-2019 સુધી (30%) =	રૂ. 4,80,000
iv)	તા. 15-3-2020 સુધી (25%) =	રૂ. 4,00,000
	કુલ	**રૂ. 16,00,000**

12.9 ચૂકવવાપાત્ર વ્યાજ (Levy of Interest)

- જો ઉપર્યુક્ત તારીખોએ ચૂકવવાપાત્ર એડવાન્સ ટેક્ષની રકમ ન ભરાય કે ઓછી રકમ ભરાય તો તફાવતની રકમ પર પ્રતિ માસ કે કોઈ માસના ભાગ માટે 1% લેખે સાદું વ્યાજ ઉમેરાશે. (કલમ 234 B) પરંતુ જો કર ભરનારે પોતાના અંદાજ મુજબ અગાઉથી કર ચૂકવ્યો હોય અને તે રકમ નિયમિત આકારણી વખતે જે કર ભરવાનો થાય તે તેના 90થી ઓછો હોય તો એડવાન્સ ટેક્ષ ભરવાની તારીખોએ ઓછો ભરેલ ટેક્ષ ધ્યાનમાં લઈ તેના પર માસિક 1%ના દરે (આકારણી વર્ષની 1લી એપ્રિલથી શરૂ કરીને તેની કુલ આવકની આકારણી થાય ત્યાં સુધીના સમય માટે અધૂરા મહિનાને પણ આખો મહિનો ગણીને) વ્યાજ વસૂલ કરવામાં આવશે.

- કલમ 234 C હેઠળ એડવાન્સ ટેક્ષના હપ્તા ચૂકવવામાં વિલંબ થાય તો નીચે મુજબ વ્યાજ ચૂકવવાપાત્ર છે.

  (i) જો 15મી જૂન સુધીમાં ચૂકવવાપાત્ર પ્રથમ હપ્તા અંગે ચૂકવેલ રકમ કુલ એડવાન્સ ટેક્ષના 12%થી ઓછી હોય તો માસિક 1%ના દરે સાદું વ્યાજ ચૂકવવાનું રહેશે.

(ii) જો 15મી સપ્ટેમ્બર સુધીમાં ચૂકવવાપાત્ર બીજા હપ્તા અંગે ચૂકવેલ રકમ કુલ એડવાન્સ ટેક્ષના 36%થી ઓછી હોય તો માસિક 1%ના દરે સાદું વ્યાજ ચૂકવવાનું રહેશે.

(iii) જો 15મી ડિસેમ્બર સુધીમાં ચૂકવવાપાત્ર ત્રીજા હપ્તા અંગે ચૂકવેલ રકમ કુલ એડવાન્સ ટેક્ષના 75%થી ઓછી હોય તો માસિક 1%ના દરે સાદું વ્યાજ ચૂકવવાનું રહેશે.

(iv) જો 15મી માર્ચ સુધીમાં કુલ એડવાન્સ ટેક્ષના 100%થી ઓછી રકમ ચૂકવી હોય તો માસિક 1%ના દરે સાદું વ્યાજ ચૂકવવાનું રહેશે.

જો એસેસીએ આ રીતે અગાઉથી ભરેલો કર નિયમિત આકારણી વખતે નક્કી થયેલ રકમથી વધુ હોય તો આકારણી વર્ષની શરૂઆતથી રિફંડ મંજૂર કરવાની તારીખ સુધી સરકાર માસિક 0.5% (= વાર્ષિક 6%) લેખે સાદું વ્યાજ આપશે.

➮ આવકનું પત્રક ભરવામાં થયેલ વિલંબન અંગેની ફી :

જો કોઈ એસેસી, કે જેણે કલમ 139ની જોગવાઈ મુજબ, નિયત સમય મર્યાદામાં તેની આવકનું પત્રક ભરવામાં વિલંબ કરે તો તેણે નીચે મુજબ ફી ચૂકવવાની રહેશે.

(a) જો તે જ આકારણી વર્ષની 31મી ડિસેમ્બર સુધીમાં રિટર્ન ભરી દીધું હોય તો રૂ. ...... ની ફી ચૂકવવાની રહેશે.

(b) અન્ય કોઈપણ સંજોગોમાં રૂ. 10,000ની ફી ચૂકવવાની રહેશે. પરંતુ જો કસુરવાર એસેસીની કુલ કરપાત્ર આવક રૂ. પાંચ લાખથી વધુ ન થતી હોય તો તેણે ચૂકવવાની ફી રૂ. 1,000થી વધશે નહિ.

12.10 આકારણીની કાર્યવાહી અને કરની વસૂલાતના સંદર્ભમાં અગત્યની કલમો

- કલમ 139 : આવકનુ પત્રક
- કલમ 139 A : કાયમી ખાતા નંબર
- કલમ 139 AA : કાયમી ખાતા નંબરની ફરજિયાત જાણ
- કલમ 140 : આવકના પત્રક પર કોણ ચકાસણી કરી શકે
- કલમ 140 A : સ્વયં-આકારણી
- કલમ 142 : આકારણી પહેલાં પૂછપરછ
- કલમ 143 : આકારણી
- કલમ 144 : ઉત્તમ ન્યાયબુદ્ધિથી આકારણી
- કલમ 145 : હિસાબી પદ્ધતિ
- કલમ 147 : આકારણીમાંથી છટકી ગયેલ આવક
- કલમ 148 : આકારણીમાંથી છટકી ગયેલ આવક અંગેની નોટિસની બજવણી

- કલમ 149 : નોટિસ માટેની સમય મર્યાદા
- કલમ 153 : આકારણી, પુનઃ આકારણી અને પુનઃ ગણનાની સમય મર્યાદા
- કલમ 154 : ભૂલ સુધારણા
- કલમ 156 : ડિમાન્ડ નોટિસ
- કલમ 190 : મૂળસ્થાને આવકવેરાની કપાત તથા ફક્ત રહીશ વ્યક્તિ એસેસીની દૃષ્ટિએ આવકવેરાની અગાઉથી ચૂકવણીને લગતી સંબંધિત કલમો.

સ્વાધ્યાય

ટૂંકનોંધ લખો.

1. આકારણી
2. કાયમી ખાતા નંબર
3. મૂળ સ્થાનેથી કપાયેલ આવકવેરો
4. અગાઉથી ચૂકવાયેલ આવકવેરો
5. સ્વયં આકારણી
6. નિયમિત આકારણી
7. ઉત્તમ ન્યાયબુદ્ધિથી આકારણી
8. છટકી ગયેલ આવકની આકારણી
9. કાનૂની વસૂલાત
10. આવકવેરાનું પત્રક ભરવાની સમય મર્યાદા
11. વિલંબિત રિટર્ન

નીચે આપેલા પ્રશ્નોના જવાબ લખો.

1. આવકનું પત્રક ભરવાની કંપની એસેસીની સમય મર્યાદા જણાવો.
2. કાયમી ખાતા નંબર એટલે શું ? - એ વિસ્તારમાં સમજાવો.
3. આવકના પત્રકના પ્રકારો સમજાવો.
4. આકારણી વર્ષ માટે અગાઉથી કર ચૂકવણી માટેની છેલ્લી તારીખ અને ભરવાપાત્ર રકમની ટકાવારી જણાવો.
5. પ્રાપ્તિસ્થાનેથી કપાયેલો આવકવેરો એટલે શું ? - એ ટૂંકમાં જણાવો.

નીચે આપેલ વિધાન સાચું છે કે ખોટું તે જણાવો.

1. ઉત્તમ ન્યાય બુદ્ધિથી આકારણીને એકપક્ષીય આકારણી પણ કહેવાય છે.
2. આકારણીની કાર્યવાહી અને કરની વસૂલાતના સંદર્ભમાં જાણકારી રાખવી મહત્ત્વની બાબત છે.

3. જેના હિસાબોનું કાયદા હેઠળ ઓડિટ કરાવવું જરૂરી હોય એવા શખસો માટે આકારણી વર્ષની નવેમ્બર 30 સુધીમાં રિટર્ન ભરવું જરૂરી છે.
4. ફક્ત કલમ 13 (1) હેઠળ રજૂ કરેલ રિટર્ન અંગે સુધારેલું રિટર્ન ભરી શકાય.
5. કાયમી ખાતા નંબર દસ આલ્ફાન્યુમેરિક કેરેક્ટર ધરાવે છે.
6. કોઈપણ બેન્ક (કો. ઑ. બેન્ક સહિત) કે અન્ય કંપની કે સંસ્થાના ક્રેડિટ કે ડેબિટ કાર્ડ માટે જૂના અરજી અરજી કરતી વખતે કાયમી ખાતા નંબર જણાવવો જરૂરી છે.

નીચેના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપો.

1. શ્રીમતી લક્ષ્મી નંદાની આકારણી વર્ષ 2020-21 માટે જેઓ કે જે ભારતના રહીશ નાગરિક છે અને વરિષ્ઠ નાગરિક નથી. એમની કુલ કરપાત્ર આવક રૂ. 10,00,000 છે. પગારની આવક અંગે રૂ. 10,000ની મૂળ સ્થાને આવકવેરાની કપાત (TDS) થયેલી છે. એમની એડવાન્સ ટેક્ષના હપ્તાની રકમો ગણતરી કરી આપો.

❖ ❖ ❖

એકમ 13 માલ અને સેવાકર – I (GST I)

: રૂપરેખા :

◆ પ્રસ્તાવના

13.1 પરોક્ષ કરવેરાની લાક્ષણિકતાઓ

13.2 પરોક્ષ કરવેરાની બંધારણીય વેધતા

13.3 માલ અને સેવાકર (GST)

13.4 માલ અને સેવાકર (GST)નું માળખું

13.5 માલ અને સેવાકર (GST) કાયદાઓનું અવલોકન અને તેનો વ્યાપ

13.6 GST ના ફાયદાઓ, પડકારો અને મર્યાદાઓ

13.7 પૂર્વકાલીન પરોક્ષ કર અને માલ અને સેવા કરના માળખાનો તફાવત

13.8 માલ અને સેવા કરની પરિષદ (GST Council)

13.9 રાજ્ય નુકસાન ભરપાઈ માળખું

13.10 નોંધણી (રજીસ્ટ્રેશન)

◆ સ્વાધ્યાય

◆ પ્રસ્તાવના

માલ અને સેવાકર (ગુડ્સ અને સર્વિસીઝ ટેક્સ-GST) એ માલ અને સેવાઓની સપ્લાય પર લાગતા પરોક્ષ કર (અથવા વપરાશ કર) છે. સપ્લાય પ્રક્રિયામાં દરેક પગલા પર જીએસટી લાગુ પડે છે, પરંતુ અંતિમ ગ્રાહક સિવાયના સપ્લાયના વિવિધ તબક્કામાં તમામ પક્ષોને આવેલલ શાખ (ક્રેડીટ) મળે છે. ગુડ્સ અને સેવાઓ કરના સપ્લાયના વેરાની પાંચ ટેક્સ સ્લેબમાં વહેંચાયેલી છે. 0%, 0.25%,3%, 5%, 12%, 18% અને દર 28%. જો કે, માનવ વપરાશનો આલ્કોહોલિક બીકર, જીએસટી હેઠળ કરપાત્ર નથી અને તેના બદલે અગાઉના કરમાળખા મુજબ, જે તે સરકારો દ્વારા અલગ કર લેવામાં આવે છે. જીએસટીના દરો ઉપરાંત એરેટેડ પીણાં, વૈભવી કાર, પાન મસાલા અને તમાકું ઉત્પાદનો જેવી કેલીક વસ્તુઓ પર સેસ પણ લાગુ થાય છે.

GST ભારત સરકાર દ્વારા ભારતના બંધારણના 101મા સુધારાના અમલીકરણ દ્વારા 1 જુલાઈ, 2017 થી લાગુ થયો છે. 12 એપ્રિલ 2017 ના રોજ કેન્દ્ર સરકારે ચાર જીએસટીને લગતા કાયદા ઘડ્યાઃ

- સેન્ટ્રલ જીએસટી (Central GST-CGST) ધારો, 2017
- સંકલિત જીએસટી (Integrated GST-IGST) ધારો, 2017
- યુનિયન ટેરિટરી જીએસટી (Union Territory GST-UTGST) ધારો, 2017
- જીએસટી (રાજ્યો માટે વળતર - Compensation to States) ધારો, 2017

રાજધાની વિધાનસભાઓ SGST એક્ટ અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોએ UTGST એક્ટ ઘડ્યા છે.

13.1 પરોક્ષ કરની લાક્ષણિકતાઓ :

1 કરનો ભાર એક વ્યકિતથી બીજા વ્યક્તિમાં ખસેડી શકાય

2 તે ગુડ્સ અને સેવા પર લાદવામાં આવે છે

3 તે માલના કે સેવાના ભાવમાં વધારો કરે છે.

4 આ કરનો બીજો માલ કે સેવાના વપરાશ કર્તા પર પડે છે.

13.2 પરોક્ષ કરવેરાની બંધારણીય વેધતા

ભારતમાં કોઈપણ કાનૂન કાયદેસર રીતે લાગુ પાડવા માટે, તે પ્રથમ બંધારણીય હોવું જરૂરી છે જેની માટે ભારતના બંધારણમાં આવા કાયદાની જોગવાઈ હોવી આવશ્યક છે.

ભારતના બંધારણની કલમ 265 મુજબ, ''કોઈપણ કર કાયદાની સત્તા સિવાય વસૂલી શકાય નહીં''

ભારતના બંધારણની કલમ 246-શિડ્યુલ 7 મુજબ સરકારને પરોક્ષ કરવેરા વસુલવાની સત્તા આપવામાં આવી છે.

ભારતના બંધારણની કલમ 246 A માં માલ અને સેવાઓના કર અંગેની ખાસ જોગવાઈઓ કરવામાં આવી છે.

13.3 માલ અને સેવા કર (GST) : અર્થ

જુના કર માળખામાં કેટલીક મર્યાદાઓ હતી. આ મર્યાદાઓ દૂર કરવી જરૂરી હતી આ બધી મર્યાદાઓને જીએસટી ના અમલથી દૂર કરવામાં આવી. અગાઉના પરોક્ષ કર માળખાની મર્યાદા નીચે મુજબ હતી.

- જટિલ વહીવટીકરણ
- રાજ્યો વચ્ચે ટેક્સની એકરૂપતાનો અભાવ
- ડબલ ટેક્સની પદ્ધતિ
- ગુડ્ઝ અને સર્વિસ વચ્ચેના વિવાદ

GST ના અમલથી કયાં કેન્દ્રિય કરવેરા નાબૂદ થશે ?

- સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ ડયુટી
- એક્સાઈઝ અને કસ્ટમની વધારાની ડયુટીઝ
- સ્પેશિયલ એડિશનલ ડયુટી ઓફ કસ્ટમ્સ
- સર્વિસ ટેક્સ
- સેવાઓ અને વસ્તુઓ પર લાગુ પડતા સેસ અને સરચાર્જ

જીએસટીના અમલથી રાજ્ય સરકારના કરવેરા નાબૂદ થશે ?

- વેટ
- સેલ્સ ટેક્સ
- લક્ઝરી ટેક્સ
- એન્ટ્રી ટેક્સ
- એન્ટરટેઇનમેન્ટ ટેક્સ
- લોટરી, એડવર્ટાઈઝ, સટ્ટા, ગેમ્બ્લિગ પર લાગુ પડતા ટેક્સ
- સેસ અને સરચાર્જ

હાલના કયા ટેક્સ જી.એસ.ટી પછી પણ રહેશે ?

(1) Toll Taxes (ટોલ ટેક્સ)

(2) Tax on Alcohol (આલ્કોહોલ પર ટેક્સ)

(3) Stamp Duty (સ્ટેમ્પ ડ્યુટી)

(4) Professional Tax (પ્રોફેશનલ ટેક્સ)

(5) Basic Custom Duty (બેઝિક કસ્ટમ ડ્યુટી)

(6) Electricity Duty (ઈલેક્ટ્રીક ડ્યુટી)

(7) Export Duty (એક્સપોર્ટ ડ્યુટી)

જી.એસ.ટી. માંથી શું બહાર રહેશે ?

- પેટ્રોલિયમ ક્રૂડ
- હાઈસ્પીડ ડીઝલ
- મોટર સ્પિરીટ (જેને સામાન્યરીતે પેટ્રોલ કહેવાય છે)
- કુદરતી ગૅસ
- એલએશન ટર્બાઈન ફ્યુલ
- માનવ વપરાશ માટેનો આલ્કોહોલીક લીકર

ઉપરની વસ્તુઓ પર ટેક્સ લગાડવા માટે જે તે રાજ્ય સરકાર સ્વતંત્ર રહેશે.

અર્થ :

સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ કાયદા અન્વયે માલના ઉત્પાદન તબક્કે એક્સાઈઝ ડયુટી ભરવાની થતી હતી. સેવા પૂરી પાડવામાં સર્વિસ ટેક્ષ ભરવાનો થતો હતો. માલના વેચાણ તબક્કે વેટ ભરવાનો થતો હતો. આ ઉપરાંત રાજ્ય બહારથી માલના રાજ્યમાં પ્રવેશ તબક્કે એન્ટ્રી ટેક્ષ કેટલાક સંજોગોમાં ખરીદ વેરો ભરવાનો થતો હતો. આવા બધા જ પરોક્ષ વેરાના સ્થાને માલ અથવા સેવા અથવા બન્નેની સપ્લાયના તબક્કે ઉઘરાવવાનો થતો એક વેરો એટલે જી.એસ.ટી.

ભારત એક સમવાયતંત્ર દેશ હોઈ જેમાં કેન્દ્ર સરકાર અને જે તે રાજ્ય સરકારને બંધારણની જોગવાઈ પ્રમાણે વેરા ઉઘરાવવાની સત્તા પ્રાપ્ત થતી હોઈ જી.એસ.ટી.ની વેરા પદ્ધતિમાં પણ દ્વિસ્તરીય વેરો ઉઘરાવવાનો થશે. માલ અથવા સેવા અથવા બંનેની સપ્લાયના ઇન્ટ્રા સ્ટેટ એટલે કે રાજ્યની અંદર થતા વ્યવહારો ઉપર સેન્ટ્રલ ગુડઝ એન્ડ સર્વિસ ટેક્ષ એક્ટ અન્વયે સેન્ટ્રલ ટેક્ષ અને ગુજરાત ગુડઝ એન્ડ સર્વિસ ટેક્ષ અન્વયે સ્ટેટ ટેક્ષ ઉઘરાવવાનો થશે. માલ અથવા સેવા અથવા બંનેની સપ્લાયના આંતર રાજ્ય વ્યવહારો ઉપર ધી ઈન્ટિગ્રેટેડ ગુડઝ એન્ડ સર્વિસ ટેક્ષ એક્ટની જોગવાઈ અન્વયે ઈન્ટિગ્રેટેડ ટેક્ષ ઉઘરાવવાનો થશે

આમ, જી.એસ.ટી. વેરા પદ્ધતિ એટલે એક દેશ – કોઈપણ ચીજવસ્તુ અથવા સેવા ઉપર એક ટેક્ષ (1 Tax, 1 Market, 1 Nation)

13.4 માલ અને સેવાકર (GST)નું માળખું

કેન્દ્ર સરકારે અને રાજ્ય સરકારે જી.એસ.ટી. કાયદો પસાર કરેલ મુજબ જી.એસ.ટી. ત્રણ ભાગમાં વહેંચાયેલ છે.

(1) એસ.જી.એસ.ટી. (રાજ્ય સરકાર હેઠળ આવશે)

એસ.જી.એસ.ટી.માં હાલના તબક્કે વેટ, મનોરંજન વેરો, લક્ઝરી ટેક્ષ, લોટરી વગેરે પરનો વેરો રાજ્યના લગતા ટેક્ષ અને સરચાર્જ તેમજ એન્ટ્રી ટેક્ષ આ કાયદામાં મર્જ કરી રાજ્ય ગુડઝ એન્ડ સર્વિસ ટેક્ષ(એસ.જી.એસ.ટી.) નામ આપવામાં આવેલ છે.

(2) સી.જી.એસ.ટી. (કેન્દ્ર સરકાર હેઠળ આવશે)

સી.જી.એસ.ટી. કેન્દ્ર સરકારને મળવાપાત્ર વેરો જેવા કે એક્સાઈઝ ડયુટી, વધારાની એક્સાઈઝ ડયુટી તથા અન્ય કાયદા હેઠળ લાગતી સ્પેશિયલ એક્સાઈઝ ડયુટી, સર્વિસ ટેક્ષ, વધારાની કસ્ટમ, સેસ અને સરચાર્જ નો સમાવેશ આ કાયદામાં કરેલ છે.

(3) આઈ.જી.એસ.ટી. (ઇન્ટિગ્રેટેડ જી.એસ.ટી.)

આઈ.જી.એસ.ટી. માલ અને સેવાઓના આંતર રાજ્યના વ્યવહારો પર લાગુ પડશે એટલે કે રાજ્ય બહાર સપ્લાય કે સેવાઓ કરવામાં આવશે તેના ઉપર વેરો લેવામાં આવશે. આ વેરો કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા લેવામાં આવશે.

આઈ.જી.એસ.ટી. નો દર (સી.જી.એસ.ટી. અને એસ.જી.એસ.ટી. ના કુલ દર બરાબર હશે.)

જી.એસ.ટી. કાયદાનો અમલ ત્રણ વિભિન્ન કાયદા થકી કરવામાં આવશે.

સી.જી.એસ.ટી. એક્ટ, 2017

એસ.જી.એસ.ટી. એક્ટ, 2017

આઈ.જી.એસ.ટી. એક્ટ, 2017

આ ઉપરાંત જી.એસ.ટી (Compensation to States) એક્ટ 2017 હેઠળ અમુક સપ્લાય ઉપર સેસ પણ વસૂલ થશે. યુનિયન ટેરી ટરીમાં થતી સપ્લાય ઉપર એસ.જી.એસ.ટી એક્ટના બદલે યુનિયન ટેરીટરી જી.એસ.ટી એક્ટ 2017 અનુસાર વેરો વસૂલ કરવામાં આવે અને તેને UTGST કહી શકાય.

ઉદાહરણ :

- ગુજરાતના વેપારી “A” એ રુ. 10,000/- તો માલ ગુજરાતના વેપારી “B” ને વેચ્યો.
- ગુજરાતનો વેપારી “B” એ માલ રુ. 20,000/- માં રાજસ્થાનના વેપારી “C” ને વેચ્યો.
- અને એ જ રાજસ્થાનના વેપારીએ એ જ માલ રાજસ્થાનના ગ્રાહકને (End User ને) રુ. 30,000/- માં વેચ્યો.
- જી.એસ.ટી. નો કુલ દર 18% છે. આ અંગેની ગણતરી નીચે મુજબ થશે.

વિગત	A to B ને ગુજરાતથી ગુજરાત	B to C ને ગુજરાતથી રાજસ્થાન	End User ને રાજસ્થાનથી ગ્રાહક
માલની કિંમત	રુ. 10,000/-	રુ. 20,000/-	રુ. 30,000/-
CGST	રુ. 700/-	-	રુ. 2,700/-
SGST	રુ. 700/-	-	રુ. 2,700/-
IGST	-	રુ. 3,600/-	-

જી.એસ.ટી. ના દરો :-

- EXEMPTED :- એજ્યુકેશન, સ્વાસ્થ્ય સેવાઓ (Health Care) , ખેતી અને કૃષિ, જાહેર પરિવહન સેવાઓ, વગેરે
- ZERO “0” :- જીવન જરૂરિયાતની વસ્તુઓ જેમ કે ફૂડ ગેઈતસ, તાજા શાકભાજી, વગેરે
- 5% :- ખાદ્યતેલ, ખાંડ, મસાલા, ચા, વગેરે
- 12% :- દંતમંજન, મીણબતી વગેરે.
- 18% :- મોટાભાગની વસ્તુઓ અને સેવાઓ પર [STANDARD RATE]
- 28% :- લક્ઝરી વસ્તુઓ ઉપર જેમકે નાનીકાર, પ્રિમીયમ કાર, સિગારેટ્સ, એ.સી, રેફ્રિજરેટર વગેરે..
- 28% + CESS :- લક્ઝરી કાર, તમાકુ અને સિગારેટ જેવી વસ્તુઓ.

13.5 માલ અને સેવા કર (GST) કાયદાઓનું અવલોકન અને તેનો વ્યાપ

a) નવું GST કાયદો કેન્દ્રના 3 કાયદા અને રાજ્યના 29 કાયદા દ્વારા સંચાલિત છે. સીજીએસટી એક્ટની કલમ 9 ચાર્જીંગ સેક્શન છે અને તે ગુડ્સ અને સર્વિસીસના વિવિધ આંતરરાજ્ય વ્યવહારો પર ટેક્સ વસૂલ કરવા કેન્દ્રને સત્તા આપે છે. જેમાંથી નીચે જણાવેલ 4 કાયદા 12 મી એપ્રિલ, 2017 ના રોજ સંસદ દ્વારા પસાર કરવામાં આવ્યા છેઃ

- સેન્ટ્રલ જીએસટી (Central GST - CGST) એક્ટ, 2017

- સંકલિત જીએસટી (Integrated GST - IGST) એક્ટ, 2017

- યુનિયન ટેરિટરી જીએસટી (Union GST - UGST) એક્ટ, 2017

- જીએસટી (રાજ્યો માટે વળતર- Compensation to States) એક્ટ 2017

CGST કાયદામાં 174 કલમ, 21 પ્રકરણો, 3 શેડ્યુલ્સ છે.

GST એક્ટ જમ્મુ અને કાશ્મીર રાજ્ય સહિત સમગ્ર ભારતમાં વિસ્તરે છે.

b) તમામ રાજ્યોના SGST કાયદાઓ CGST કાયદા જેવા જ છે જે માલ અને સેવા કરની વસૂલાતને લગતા થોડા ફેરફારો સાથે છે કારણ કે રાજ્યો આંતરરાજ્ય વ્યવહારો પર કર વસૂલ કરવા માટે અધિકૃત નથી. તે વિવિધ સંબંધિત મુદ્દાઓ જેમકે માલ અને સેવાઓની સપ્લાય, રજિસ્ટ્રેશન, પુરવઠાની જગ્યા, વળતર, રિફંડ વગેરે નક્કી કરે છે.

c) કેન્દ્ર દ્વારા IGST વસૂલવામાં આવે છે અને એકત્રિત કરવામાં આવે છે. IGST, CGST વત્તા SGST છે અને માલ અને સેવાઓની આંતર-રાજ્ય કરપાત્ર પુરવઠો પર લાગુ થાય છે. ઈન્ટર-સ્ટેટ સપ્લાયરને IGST, CGST અને SGST ની ખરીદી પર ક્રેડિટ એડજસ્ટ કર્યા પછી વેલ્યૂ એડિશન પર ચૂકવણી કરવી પડશે. સંબંધિત માહિતી સેન્ટ્રલ એજન્સીને સુપરત કરવામાં આવે છે જે ક્લિયરિંગ હાઉસ મિકેનિઝમ તરીકે કાર્ય કરે છે, દાવાને ચકાસે છે અને સંબંધિત સરકારોને ભંડોળ સ્થાનાંતરિત કરે છે.

IGST કાયદામાં 25 કલમ, 9 પ્રકરણો છે.

d) કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ જીએસટી (UTGST) ઈન્ટરસ્ટેટ ગુડ્સ અને સર્વિસીસની સપ્લાય ઉપરનો કરવેરો છે. આ કાયદો ભારતના તમામ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને લાગુ પડશે, જેમ કે :

આંદામાન અને નિકોબાર ટાપૂ, લક્ષદ્વીપ, દાદરા અને નગર હવેલી, દમણ અને દિવ, ચંદીગઢ અને આવા અન્ય સ્પષ્ટ પ્રદેશો, કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો પર UTGST ની વસુલાત SGST ની સમકક્ષ રહેશે. UTGST માટે ઈનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટ ઉપયોગિતા નિયમો SGST જેટલા જ રહેશે. આનાથી અનુક્રમે SGST અથવા તેના વિરુદ્ધ તેની પ્રથમ સેટ-ઑફની મંજૂરી મળે છે. નીચેના ઉદાહરણો પરથી પણ IGST, SGST, CGST અને UTGST કઈ રીતે લાગુ પડે છે તે સમજી શકાય.

વિગત	આ બંને અંતર-રાજ્ય (Intra-State) ગુજરાતમાં સપ્લાય કરે ત્યારે	આ બંને આંતર-રાજ્ય (Inter-State) સપ્લાય કરે ત્યારે	આ બંને યુનિયન ટેરીટરીમાં જ Intra State સપ્લાય કરે ત્યારે
માલની કિંમત	10,000	10,000	10,000
9% CGST	900	-	900
9% SGST	900	-	-
9% CGST	-	-	900
18% IGST	-	1,800	-
કુલ રકમ	11,800	11,800	11,800

13.6 GST ના ફાયદાઓ, પડકારો અને મર્યાદાઓ

- દેશમાં એકસમાન ટેક્સ માળખું લાગુ થશે. વેટ, ઓક્ટ્રોય, એન્ટ્ર ટેક્સ, પરચેઝ ટેક્સ, લક્ઝરી ટેક્સ, સર્વિસ ટેક્સ, સેસ, એન્ટરટેઈનમેન્ટ ટેક્સ, એક્સાઈઝ ડયુટી વગેરે તમામ ટેક્સ નીકળી જશે. નાગરિકો હાલ 30 થી 35% ટેક્સ ભરે છે.
- જી.એસ.ટી. લાગુ થવાથી સૌથી વધુ ફાયદો સામાન્ય નાગરિકને મળશે. કારણ કે, આખા દેશમાં દરેક વસ્તુ એક સરખી કિંમત પર જ મળશે. પછી તે દેશના કોઈપણ રાજ્યમાંથી કેમ ના ખરીદે. હાલ સામાન ખરીદતી વખતે લાગી રહેલા 30-35% ટેક્સમાં 10% નો ઘટાડો થવાની સંભાવના છે.
- જી.એસ.ટી. ના કારણે પેપર વર્ક ઓછું થશે અને ટેક્સની અવધિ વધારવાથી વધશે.
- વિશ્વના 160 કરતા વધુ દેશોમાં આ કરપ્રણાલી લાગુ રે. અનુમાન છે કે ભારતમાં તેનાથી જીડીપી માં 1 થી 2% સુધીની વૃદ્ધિ થશે.
- જી.એસ.ટી. લાગુ થવા પર કંપનીઓને માથાફૂટ અને ખર્ચ પણ ઓછો થશે. વ્યાપારીઓનો સામાન એક સ્થળેથી બીજા સ્થળે લઈ જવામાં કોઈ મુશ્કેલી નહીં નડે.
- હવે એક એવી વ્યવસ્થા વિકસિત થઈ રહી છે. જે વ્યવસ્થાના કારણે ભ્રષ્ટાચારની આખી ઉઘરાણી પ્રક્રિયા ઝીરો તરફ જશે અને તેના કારણે દેશને ભ્રષ્ટાચાર મુક્ત બનાવવાની દિશામાં આપણને તક મળશે.

જી.એસ.ટી.થી રાજ્યોને થતા ફાયદા :-

- રાજ્યને માલના ખરીદ વેચાણ ઉપરાંતના વિવિધ વ્યવહારો પર વેરો લેવાનો અધિકાર ચાલુ રહેશે.
- સેવાકીય ક્ષેત્રોમાં વેરો લેવાનો અધિકાર રાજ્યને મળશે.
- રાજ્યોને જે નુકશાન થશે તેનું વળતર પાંચ વર્ષ સુધીમાં કેન્દ્ર સરકાર ચૂકવશે.

પડકારો :-

- કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકાર એક વિચારસરણીથી ચાલશે નહીં તો કરદાતાઓની તકલીફ વધશે.
- કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકાર બંને વેપારીઓ પર વર્ચસ્વ જમાવવાનો પ્રયત્ન કરશે તો વેપારીઓને સમાન કર વ્યવસ્થાનો ફાયદો થવાના બદલે મુશ્કેલીઓ વધશે.
- જીએસટી નેટવર્ક કરદાતાઓની મુશ્કેલીઓનો યોગ્ય અને તાત્કાલીક નિકાલ નહીં કરે તો નવી કરપ્રણાલીમાં વેપારીનો વિશ્વાસ રહેશે નહીં.

જી.એસ.ટી.ની મર્યાદાઓ :-

- આખી દુનિયામાં જી.એસ.ટી. લાગુ કરનારા દેશોમાં યોજાયેલી ચૂંટણીમાં જે તે દેશના કોઈપણ સરકાર ફરીથી ચૂંટાઈને સત્તા પર આવી નથી. કારણ કે જી.એસ.ટી.ના લાગુ થવાને કારણે પ્રારંભિક તબક્કામાં મોંઘવારી વધવાનું રાજકીય નુકશાન સત્તાધારી પક્ષ ભોગવવું પડે છે.
- અમુક વસ્તુ કે સેવાઓ મોંઘી થશે જેમ કે રોજબરોજની સેવા પર 15% સેવા કર હતો, જે 18% થશે એટલે કે 3% મોંઘવારી વધશે.

13.7 પૂર્વકાલીન પરોક્ષ કર અને માલ અને સેવા કરના માળખાનો તફાવત

નં	મુદ્દા	પૂર્વકાલીન પરોક્ષ કરવેરા	માલ અને (GST) સેવાના કર
1	યોજના	માલ અને સેવાઓ માટે અલગ અલગ કાયદાઓ છે. દા.તઃ સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એક્ટ, 1944, દરેક રાજ્યનાં અલગ અલગ VAT કાયદાઓ.	માલ અને સેવાઓનાં કર માટે એક જ કાયદો છે.
2	કર દર	માલ અને સેવાઓ પર લાગતાં કરના દર અલગ-અલગ હોય છે. દા.તઃ એક્સાઈઝ - 12.36% સર્વિસ ટેક્ષ - 15%	માલ અને સેવા બંને માટે એક જ કર દર છે
3	કાસ્કેડિંગ ઈફેક્ટ	આ સમસ્યા ઉદ્‌ભવે છે, કારણ કે CST અને બીજા ઘણાં કરની વેરાશાખ નથી.	IGST આવવાથી આ સમસ્યા ઊભી થશે નહીં અને પૂરી વેરાશાખ મળશે.
4	અનુપાલન	અનુપાલન કરવું જટિલ છે કેમ કે વિવિધ જોગવાઈઓ અને નિયમો છે.	અનુપાલન કરવું સરળ છે, કેમ કે માલ અને સેવા માટે એક જ કાયદો છે.
5	પારદર્શક કર વહીવટ	કર બે તબક્કામાં લાગુ પડે છે. 1) જ્યારે ઉત્પાદન ફેક્ટરીમાંથી બહાર આવે છે. 2) જ્યારે માલ રીટેલ આઉટલેટ પર મળે ત્યારે	GST વપરાશના અંતિમ તબક્કા સુધી લાગુ પડે છે, જેથી કર વહીવટ પારદર્શક રીતે થઈ શકે છે.

13.8 માલ અને સેવા કરની પરિષદ (GST Council)

ગુડ્સ એન્ડ સર્વિસીઝ ટેક્સ કાઉન્સિલ (જીએસટી કાઉન્સિલ) સપ્ટેમ્બર 2016 માં ભારતના બંધારણની કલમ 279 A હેઠળ બનાવવામાં આવી છે. જીએસટીનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય માલસામાન અને સેવાઓના એકરૂપ રાષ્ટ્રીય બજારનો વિકાસ કરવાનો છે.

<u>જીએસટી પરિષદની રચના :</u>

1 કેન્દ્રીય નાણાં પ્રધાન (ચૅરમેન તરીકે)

2 મહેસૂલ અથવા નાણાં મંત્રાલયના રાજ્યના કેન્દ્રીય પ્રધાન

3 દરેક રાજ્ય સરકાર દ્વારા નિયુક્ત નાણાં અથવા કરવેરા અથવા અન્ય કોઈ મંત્રીના હવાલોના પ્રધાન.

ઉપરોક્ત ઉપરાંત :

1 સચિવ (મહેસૂલ) જીએસટી કાઉન્સિલના કાર્યકારી સચિવ તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવશે.

2 ચૅરપર્સન, સેન્ટ્રલ બોર્ડ ઑફ ઈન્ડાયરેક ટેક્ષિસ એન્ડ કસ્ટમ્સ (સીબીઆઈસી) ને જીએસટી કાઉન્સિલની તમામ કાર્યવાહીમાં એક કાયમી આમંત્રિત (બિન-મતદાન) તરીકે સમાવવામાં આવશે.

3 જીએસી કાઉન્સિલ સચિવાલયમાં (જી.એસ.ટી. કાઉન્સિલ સચિવાલયમાં જી.એસ.ટી કાઉન્સિલના વધારાના સચિવના સ્તરે) બનાવવામાં આવશે.

4 જીએસી કાઉન્સિલ સચિવાલયમાં (કમિશનર ભારતના સંયુક્ત સચિવના સ્તરે) કમિશનરની જગ્યાઓ પણ બનાવવામાં આવશે.

<u>જીએસટી પરિષદના કાર્યો :</u>

બંધારણની કલમ 279A એ (4) મુજબ, કાઉન્સિલ, જીએસટીને લગતા મહત્ત્વના મુદ્દાઓ પર સંઘ અને રાજ્યોને નીચેના ઉપર ભલામણો કરશેઃ

1 કયાં કર, સેસ, અને સરચાર્જને નાબુદ કરી જીએસટીમાં સમાવવા ?

2 કયાં ગુડ્સ અને સેવાઓ જીએસટીથી આધીન હોઈ શકે છે અથવા તેમાંથી મુક્ત રાખવા ?

3 જીએસટી અરજી માટે ટર્નઓવરની થ્રેશોલ્ડ મર્યાદા;

4 જીએસટીના દરો;

5 મોડેલ જીએસટી કાયદાઓ, સિદ્ધાંતો, આઈજીએસટીનું વિભાજન અને પુરવઠાની જગ્યાએ સંબંધિત સિદ્ધાંતો

6 આઠ ઉત્તર પૂર્વી રાજ્યો, હિમાચલ પ્રદેશ, જમ્મુ અને કાશ્મીર અને ઉત્તરાખંડના સંદર્ભમાં વિશેષ જોગવાઈઓ;

7 અન્ય જીએસટી સંબંધિત બાબતો.

13.9 રાજ્ય નુકસાન ભરપાઈ માળખું

ગુડ્સ અને સર્વિસીસ ટેક્સ (જીએસટી) ના અમલીકરણના કારણે સરકારે આવક ખાદ્ય માટે રાજ્ય/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને વળતર આપવાનું છે. જીએસટી (રાજ્યોને વળતર માટેના) ધારો, 2017 ની જોગવાઈઓ મુજબ ગુડ્સ અને સર્વિસીસ ટેક્સના અમલીકરણને કારણે રાજ્યોને મહેસૂલ ગુમાવવાની થાય તો 5 વર્ષના સંક્રમણ સમયગાળા દરમિયાન વળતર ચૂકવવાપાત્ર રહેશે અને રાજ્યને ચૂકવવાપાત્ર વળતરની જોગવાઈ તાત્કાલિક ગણતરી કરી દર બે મહિનાના અંતે રિલીઝ કરવામાં આવશે.

સંક્રમણ સમયગાળા દરમિયાન આવક ગુમાવવા માટે રાજ્યોને ચૂકવવાપાત્ર વળતરની રકમની ગણતરી માટે બેઝ વર્ષ તરીકે નાણાંકીય વર્ષ 2015-16 લેવામાં આવ્યું છે. પરિવર્તન સમયગાળા દરમિયાન રાજ્ય માટે આવકની અંદાજિત વૃદ્ધિ દર વાર્ષિક 14% હશે.

13.10 રજીસ્ટ્રેશન (નોંધણી)

જે વ્યક્તિનો માલ તથા સેવા અથવા બંને તો સપ્લાય કોઈ એક નાણાંકીય વર્ષમાં રુ. 20 લાખથી વધુ હશે તેવા વ્યક્તિ એ જે રાજ્યમાંથી વેરાપાત્ર માલ તથા સેવા કે બંને સપ્લાય કરશે તેવા રાજ્યમાં ફરજિયાત નોંધણી નંબર મેળવવો પડશે.

અરુણાચલ પ્રદેશ, આસામ, મણિપુર, મેઘાલય, મિઝોરમ, નાગાલેન્ડ તથા સિક્કીમ, ત્રિપુરા, હિમાચલ પ્રદેશ, ઉત્તરાખંડ જેવા ઉત્તર પૂર્વીય રાજ્ય માટે એગ્રીગેટ ટર્નઓવર રુ. 10 લાખનું ગણવું.

એગ્રીગેટ ટર્નઓવર એટલે કોઈ વ્યક્તિએ એક પાન નંબરથી કરેલ વેરાપાત્ર કે વેરામુક્ત ભારત કે ભારત બહાર કરેલ માલ કે સેવા જે બંનેનો કરેલ સપ્લાયનું મૂલ્ય.

એગ્રીગેટ ટર્નઓવરમાં રિવર્સ ચાર્જ હેઠળ ભરવાપાત્ર ઈનવર્ડ સપ્લાય તથા જી.એસ.ટી., એસ.જી.એસ.ટી., આઈ.જી.એસ.ટી., યુ.જી.એસ.ટી તથા સેસ તરીકે ભરેલ વેરાનો સમાવેશ થશે નહીં.

નીચે જણાવેલ કિસ્સામાં વ્યક્તિએ ફરજિયાત નોંધણી નંબર એગ્રીગેટ ટર્નઓવરની મર્યાદા ધ્યાને લીધા સિવાય મેળવવો જોઈશે.

(1) હાલના પ્રવર્તમાન કાયદા જેવા કે વેટ, સર્વિસ ટેક્ષ તથા એક્સાઈઝ એક્ટ હેઠળના નોંધાયેલ વ્યક્તિ.

(2) ટ્રાન્સફરી અથવા સક્સેસર (ઉત્તરાધિકારી) કોઈ ધંધો તબદીલીથી અથવા સેક્સેશનથી મેળવેલ હોય.

(3) હાઈકોર્ટના આદેશથી કે ડીમર્જર કે અમાલગમેશન કિસ્સામાં આર.ઓ.સી. માંથી સર્ટિફિકેટ ઓફ ઈનકોર્પોરેશન મળે ત્યારથી.

(4) જો કોઈ વ્યક્તિ વેરાપાત્ર આંતરરાજ્ય સપ્લાય કરે.

(5) જો કોઈ વ્યક્તિ કેજ્યુઅલ ટેક્ષેબલ વ્યક્તિ તરીકે ટેક્ષેબલ સપ્લાય કરે.

(6) જો કોઈ વ્યક્તિ રિવર્સ ચાર્જ હેઠળ ટેક્ષ ભરવા જવાબદાર થાય.

(7) જો કોઈ વ્યક્તિ કલમ-9(5) હેઠળ એગ્રીગેટર તરીકે વેરા ભરવા જવાબદાર થાય.

(8) નોન રેસિડન્ટ ટેક્ષેબલ પર્સન વેરાપાત્ર સપ્લાય કરે.

(9) જો કોઈ વ્યક્તિ એજન્ટ તરીકે વેરાપાત્ર સપ્લાય કરે.

(10) કોઈ વ્યક્તિ ઈનપુટ સર્વિસ ડિસ્ટ્રીબ્યુટર

(11) કોઈ વ્યક્તિ ઈ-કોમર્સ, ઓપરેટર દ્વારા માલ કે સેવા કે બંનેનો સપ્લાય કરે.

(12) બધા જ ઈ-કોમર્સ ઓપરેટર.

(13) બધા જ વ્યક્તિ કે જેઓ ઓનલાઈન ડેટા અને ઈન્ફોર્મેશન ભારત બહારથી ભારતમાં નોંધણી નંબર ધરાવતા ન હોય તેવા વ્યક્તિને સપ્લાય કરે.

(14) અન્ય એવા વ્યક્તિ કે વ્યક્તિઓના પ્રકાર જેનો સમાવેશ મહોનામું બહાર પાડી સમાવેશ કરવામાં આવે.

નોંધણી નંબર મેળવવા જવાબદાર નથી તેવા વ્યક્તિઓ :-

- કોઈપણ વ્યક્તિ કે જે ફક્ત વેરામુક્ત માળ કે સેવા આપવા બંનેનો સપ્લાય કરતાં હોય અથવા વેરાને પાત્ર નથી તેવો સપ્લાય કરતાં હોય.
- ખેડૂત જે જમીનની ખેતીમાંથી ઉગાડેલ ખેત પેદાશનો સપ્લાય કરે.
- જી.એસ.ટી. કાઉન્સિલ સૂચન કરે તેવા વ્યક્તિ કે વ્યક્તિઓના પ્રકાર
- જે વ્યવહાર અનુસૂચિ-3 મુજબ સેવા કે માલના સપ્લાયના નથી તેવા વ્યક્તિઓ.

ફરજિયાત નોંધણી નંબર મેળવવા માટેની અરજી વ્યક્તિ નોંધણી નંબર લેવા માટે જે રાજ્યમાંથી જવાબદાર થાય તેવા દરેક રાજ્યમાં 30 દિવસની અંદર કરવી જોઈશે.

કેજ્યુઅલ ટેક્ષેબલ પર્સન અને નોન રેસિડન્ટ ટેક્ષેબલ પર્સનને ધંધો શરુ કરતાં પહેલા દિવસ અગાઉ નોંધણી નંબર મેળવવા માટે અરજી કરવી જોઈએ.

નોંધણી નંબર મેળવવા માટેના અગત્યના પુરાવા :

- ફોટોગ્રાફ્સ – માલિક, ઑથોરાઈઝ્ડ વ્યકિત, ડિરેક્ટર્સ કર્તા વગેરેના
- વ્યક્તિના બંધારણનો પુરાવો
- ધંધાની મુખ્ય જગ્યા તથા વધારાની જગ્યાના માલિકીના પુરાવા તથા જો જગ્યા માલિકીની ન હોય તો અન્ય પુરાવા.
- બેંક ખાતાની વિગત
- ઓથોરાઈઝેશન ફોર્મ

- નોંધણી નંબર મેળવવા માટેને અરજી નંબર મેળવવા જવાબદાર થાય ત્યારથી 30 દિવસમાં કરવી જોઈએ.
- નોંધણી નંબર માટે કોણે કયાં નમૂનામાં અરજી કરવી જોઈએ ? તે નીચે મુજબ છે.

  નોંધણી નંબર મેળવવા માટે દરેક વ્યક્તિ એ ફોર્મ જી.એસ.ટી. REG.-1 ના પાર્ટ-એ અને પાર્ટ-બી મુજબની માહિતી પૂરી પાડવી જોઈશે. જેની પ્રક્રિયા નીચે મુજબ છે.

ભાગ-એ માં ચકાસણીની પ્રક્રિયા :-

- REG-1 ના પાર્ટ એ માં પાન નંબર, મોબાઈલ નંબર તથા ઈ-મેઈલ આઈ-ડી આપવાના રહેશે.
- પાન નંબરની ખરાઈ CBDT ની વેબસાઈટથી થશે.
- ઈ-મેઈલ આઈ-ડી અને મોબાઈલ નંબરની ખરાઈ One Time Password(OTP) થી થશે.
- ખરાઈ પૂર્ણ થયા બાદ Application Reference No. (ARN) થી જનરેટ થશે જે અરજદારને તેના મોબાઈલ તથા ઈ-મેઈલ પણ જણાવવામાં આવશે.

ભાગ-બી ની પ્રક્રિયા :-

- પાર્ટ-બી માં અગાઉ જણાવ્યા તે મુજબ બધા જ પુરાવા અને માહિતી સોફ્ટ કોપીમાં આપવા જોઈએ.
- નોંધણી નંબરની અરજી કરી સહી સાથેની જોઈશે. જેમાં ડિજીટલ સિગ્નેચરનો ઉપયોગ કરી શકાશે.
- બધી જ વિગતો ઈલેક્ટ્રોનિકલ અપલોડ થયા પછી Reg-2 માં એક્નોલેજમેન્ટ જનરેટ થશે.

અરજીની ચકાસણી :-

- નોંધણી નંબર માટેની અરજી ઓનલાઈન કર્યા બાદ જે તે અધિકારી સદર અરજીની ચકાસણી કરશે.
- અરજી જો યોગ્ય લાગશે તો સ્ટેટ તથા સેન્ટ્રલ ગવર્મેન્ટ ચાલુ કામકાજના દિવસમાં ઓનલાઈન નોંધણીનું પ્રમાણપત્ર આપવામાં આવશે.
- જો અરજીમાં પુરાવા ઓછાં હશે અથવા વધુ માહિતીની જરૂર હશે તો અરજી કર્યાના 3 દિવસમાં જે તે અધિકારી જી.એસ.ટી REG.-3 માં ઓનલાઈન નોટિસ આપશે.
- વ્યક્તિએ જી.એસ.ટી. REG-4 માં નોટીસ આપ્યાના 7 દિવસમાં પ્રત્યુત્તર આપવાનો રહેશે.
- જો પ્રત્યુત્તર યોગ્ય હશે તો જ તે અધિકારી REG-4 માં કરેલ ખુલાસો મંજૂર કરી ખુલાસો અથવા વધારાના પુરાવાના આધારે સદર ખુલાસો મળ્યાના દિવસમાં નોંધણી નંબર આપશે.
- જો માંગેલ માહિતી અયોગ્ય અથવા અપૂરતી હશે તો નોંધણી નંબર મેળવવા કરેલ અરજી રિજેક્ટ કરતો આદેશ જી.એસ.ટી. REG-5 માં કરશે.
- અરજી કર્યાના દિવસમાં જો કોઈ પણ કાર્યવાહી અધિકારી દ્વારા કરવામાં નહીં આવે તો જી.એસ.ટી REG-6 માં નોંધણી પ્રમાણપત્ર મળી જશે.
- તેવી જ રીતે જી.એસ.ટી REG-4 માં પુરાવા અને માહિતી આપ્યા પછી દિવસમાં કોઈ કાર્યવાહી અધિકારી તરફથી કરવામાં નહીં આવી તો પણ જી.એસ.ટી REG-6માં ફાઈનલ નોંધણી નંબર મળવાપાત્ર થશે.

  જ્યારે કોઈ વ્યકિત નોંધણી નંબર મેળવવા જવાબદાર હશે અને જ્યારથી નોંધણી નંબર માટે જવાબદાર થાય ત્યારથી 30 દિવસમાં સમયસર અરજી કરશે તો જે દિવસથી નોંધણી નંબર લેવા જવાબદાર હશે તે દિવસથી અમલી બનતો નોંધણી નંબર સદર વ્યકિત ને મળશે. પરંતુ

જ્યારે અરજી મોડી કરેલ હશે તેવા કિસ્સામાં નોંધણીનું પ્રમાણપત્ર અરજી આપ્યા તારીખથી નોંધણી દાખલો આપવામાં આવશે.

નોંધણી દાખલામાં સુધારો :-

નોંધણી દાખલામાં સુધારાને બે ભાગમાં વહેંચવામાં આવેલ છે. એ મુખ્ય સુધારો જેવા કે, ધંધાનું નામ, ધંધાની મુખ્ય જગ્યા તથા ધંધાના માલિકનો સુધારો અને અન્ય સુધારો જેવા કે ધંધાની માત્ર કે સેવાના પ્રકારમાં વધારો કે ઘટાડો કરવો, ધંધાની વધારાની જગ્યાની માહિતી વગેરે.

નોંધણી નંબરમાં મુખ્ય અને મહત્ત્વના સુધારા માટેની અરજી ઓનલાઈન કરવી જોઈએ. તેની સંલગ્ન માહિતી અને પુરાવા પણ આપવા જોઈશે અને ત્યાર પછી જો અધિકારી આદેશ પસાર કરે ત્યારથી તે સુધારો અમલી બનશે. જો માહિતી અપૂરતી અને અયોગ્ય હશે તો જે તે અધિકારી અરજી નામંજૂર કરી શકે છે. અન્ય સુધારા કરવા ફક્ત ઓનલાઈન અરજી કર્યેથી સદર સુધારા નોંધણી પ્રમાણપત્રમાં થઈ ગયેલા ગણાશે.

કોઈપણ વ્યક્તિનો નોંધણી નંબર દરેક રાજ્યમાં 15 ડીજીટનો રહેશે. જે મુખ્યત્ત્વે તેના પાન નંબર આધારિત હશે. 15 ડીજીટના પાન નંબરમાં નીચેની વિગતોનો સમાવેશ થશે.

(1) પહેલા બે ડીજીટ સ્ટેટનો કોડ

(2) 10 આંકડાનો પાન નંબર

(3) 13મો ડીજીટ એ એક રાજ્યમાં કેટલા રજીસ્ટ્રેશન છે તેની સંખ્યા દર્શાવે છે.

(4) 14મો ડીજીટ 'Z' રહેશે

(5) 15મો ડીજીટ ચેક ડીજીટ

નિયમ-20 મુજબ GSTIN સર્ટિફીકેટ ધંધાની દરેક જગ્યાઓ ડીસપ્લે થાય તે રીતે મુકવું જોઈશે તથા GSTIN ધંધાના દરેક પ્રવેશ દ્વારા પર લખવો જોઈએ.

કોઈપણ રજીસ્ટર્ડ વ્યક્તિની નીચેના સંજોગોમાં જાતે પોતે અરજી કરી નોંધણી દાખલો રદ્દ કરાવી શકાશે.

(1) ધંધો બંધ થાય ત્યારે

(2) ગ્રોસ લિમિટથી ટર્નઓવર ઓછું થાય ત્યારે.

(3) ધંધાની તબદીલી અથવા મર્જર અને અમાગમેશનના કિસ્સામાં

(4) પાન નંબર બદલાય ત્યારે

(5) નિયત સમય મર્યાદામાં ધંધો શરૂ કરે નહીં ત્યારે

(6) નોંધણી નંબર લીધા પછી વેરાની જવાબદારી થતી ન હોય ત્યારે

(7) માલિકી ધોરણે ધંધો કરતાં માલિકનું અવસાન થાય ત્યારે.

નીચેના કિસ્સામાં જે તે અધિકારી શો-કોઝ નોટિસ આપી નોંધાયેલ વેપારીનો નોંધણી દાખલો રદ્દ કરી શકશે.

(1) રજીસ્ટર્ડ વ્યકિત દ્વારા જી.એસ.ટી. દાયદાની જોગવાઈઓ કે નિયમનું કોન્ટ્રાવેશન યાને કે ભંગ થાય ત્યારે

(2) લમસમ વેરાનો વિકલ્પ ધરાવનાર નોંધાયેલી વ્યક્તિ સળંગ ત્રણ પત્રક નહીં ભરે ત્યારે

(3) લમસમ વેરાનો વિકલ્પ ધરાવતો ન હોય તેવા તમામ નોંધાયેલ વ્યક્તિ છ માસ સુધી પત્રક નહીં ભરે ત્યારે

(4) જો નોંધણી નંબર છેતરપીડી, ખોટી માહિતી તથા માહિતી છૂપાવીને મેળવવામાં આવ્યો હોય ત્યારે.

જો કોઈ પણ રજીસ્ટર્ડ પર્સનનો નોંધણી નંબર CGST Act. હેઠળ રદ્દ થાય ત્યારે એસ.જી.એસ.ટી. એક્ટ હેઠળ આપમેળે રદ્દ થયેલ ગણાશે. જ્યારે નોંધણી નંબર રદ્દ થાય ત્યારે આખર સ્ટોકમાં રહેલ માલ ઉપર તુરંત જ વેરો ભરવાની જવાબદારી તે વ્યક્તિની ઉપસ્થિત થશે.

સ્વાધ્યાય

- **નીચેના પ્રશ્નોના એક વાક્યમાં જવાબ આપો.**

(1) પરોક્ષ કર એટલે શું ?

(2) નોંધણી નંબર મેળવવા માટેની લિમિટ કેટલી છે ?

(3) GST પરિષદ ના ચેરમેન તરીકે કોણ કામ કરે છે ?

- **તફાવત લખો :**

(1) પૂર્વકાલીન પરોક્ષકર અને GST

- **નીચેના પ્રશ્નોના સાચો વિકલ્પ જણાવો. (MCQ)**

(1) GSTના અમલ પછી નીચેનામાંથી કયો કેન્દ્રીય કરવેરો નાબૂદ થશે નહીં ?

(a) બેઝિક કસ્ટમ ડ્યુટી (b) એક્સાઈઝ અને કસ્ટમની વધારાની ડ્યુટી

(c) સર્વિસ ટેક્સ (d) વેટ

(2) GSTમાંથી શું બહાર રહેશે નહીં ?

(a) કુદરતી ગેસ (b) પેટ્રોલ

(c) સ્ટીલ (d) હાઈસ્પીડ ડીઝલ

(3) નીચેનામાંથી કયો GST નો પ્રકાર નથી ?

(a) MGST (b) CGST

(c) SGST (d) IGST

(4) નીચેનામાંથી કઈ વસ્તુ ઉપર 0% GST લાગુ પડે છે ?

(a) લોખંડ (b) કમ્પ્યુટર

(c) કાર (d) તાજા શાકભાજી

(5) નીચેનામાંથી કઈ વસ્તુ ઉપર GST સેસ (CESS) લાગુ પડતી નથી ?

(a) લક્ઝરી કાર (b) ખાંડ

(c) તમાકુ (d) સિગારેટ

(6) ઉત્તરપૂર્વીય રાજ્યમાટે નોંધણી નંબર મેળવવા એગ્રગેટ ટર્નઓવર ની લિમિટ કેટલી છે ?

(a) 5 લાખ (b) 10 લાખ

(c) 15 લાખ (d) 20 લાખ

(7) GST પરિષદના ચેરમેન તરીકે કોણે હોય છે ?

(a) કેન્દ્રિય ઉદ્યોગ પ્રધાન (b) સચિવ શ્રી (મહેસૂલ)

(c) કેન્દ્રિય નાણાંપ્રધાન (d) કમિશનર

(8) GST નોંધણી નંબર કેટલા ડીજીટનો હોય છે ?

(a) 7 (b) 15

(c) 18 (d) 20

(9) નીચેનામાંથી કઈ સેવા GST હેઠળ કરમુક્ત નથી ?

(a) શૈક્ષણિક (b) સ્વાસ્થ્ય

(c) ઈ-કોમર્સ (d) ખેતી

(10) કોને GST નો સ્ટાન્ડર્ડ રેટ કહેવામાં આવે છે ?

(a) 5% (b) 12%

(c) 0% (d) 18%

(11) માલ અને સેવા કર એ............કરવેરો છે.

(a) પ્રત્યક્ષ (b) પરોક્ષ

(c) ઉપરનામાંથી એકપણ નહીં

(12) માલ અને સેવા કર સૌપ્રથમ .... દ્વારા અમલમાં મુકવામાં આવ્યો.

(a) ભારત (b) યુકે

(c) ફ્રાન્સ (d) કેનેડા

(13) માલ અને સેવા કર .... આધારે વસૂલ થાય છે.

(a) માલ અને સેવાના ઉપભોગ (b) માલનાં ઉત્પાદનનાં આધારે

(c) સેવા પૂરી પાડવાના આધારે (d) ઉપરનામાંથી એકપણ નહીં

(14) માલ અને સેવા કર .... સિદ્ધાંત આધારિત છે.

(a) ઉપભોગ આધારિત (b) ઉદ્ભવ આધારિત

(c) ઉપરનામાંથી એકપણ નહીં (d) ઉપરનાં બન્ને

(15) માલ અને સેવા કર બધાને લાગુ પડે છે સિવાય કે ....

(a) આલ્કોહોલ (b) મીઠું

(c) ખાંડ (d) વાહનો

(16) CGST અને SGST નાં કાયદાની કરમુક્તિ મર્યાદા

(a) Rs.20 લાખ (b) Rs.1 કરોડ

(c) Rs.50 લાખ (d) Rs.75 લાખ

(17) સમાધાન વેરાની ટર્નઓવર મર્યાદા ?

(a) Rs.75 લાખ (b) Rs.1 કરોડ

(c) Rs.50 લાખ (d) Rs.25 લાખ

(18) નીચેનામાંથી કયો માલ અને સેવા કરનો દર નથી ?

(a) Nil (b) 12%

(c) 15% (d) 28%

(19) માલ અને સેવા કરની પરિષદના ચેરમેન કોણ હોય?

(a) કેન્દ્રિય નાણાં મંત્રી (b) પ્રધાન મંત્રી

(c) રાષ્ટ્રપતિ (d) મુખ્યમંત્રી

(20) ભારત સિવાય બીજા કયાં દેશે બેવડા માલ અને સેવા કરને અપનાવ્યો છે ?

(a) અમેરિકા (b) યુકે

(c) કેનેડા (d) યુએઈ

MCQ ના જવાબો

1. (a)	2. (c)	3. (a)	4. (d)	5. (b)	6. (b)	7. (c)
8. (b)	9. (c)	10. (d)	11. (b)	12. (c)	13. (a)	14. (a)
15. (a)	16. (a)	17. (b)	18. (c)	19. (a)	20. (c)	

ટૂંકમાં જવાબ આપો.

1. માલ અને સેવા કર એટલે શું

જવાબ : માલ અને સેવા કર દ્વારા ભારતમાં પરોક્ષ કરવેરાના સંદર્ભમાં નવા યુગનો પ્રારંભ થઈ રહ્યો છે. GST દ્વારા વિવિધ પ્રકારના પરોક્ષ કરવેરાનું એકત્રીકરણ થાય છે અને માલ અને સેવાઓ અંગે ઈનપુ વેરા શાખ (Tax Credit) આપવાની જોગવાઈ છે. માલ અને સેવા કર દરેક તબક્કે લેવામાં આવે છે એટલે કે ઉત્પાદકથી શરૂ કરીને તેના છેવટના વપરાશ સુધીના અરેક તબક્કે વસૂલ કરવામાં આવે છે, પરંતુ અગાઉના તબક્કા અંગે ચૂકવેલ વેરાની માંડવાળ (Set-off) કે વસૂલાતની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.

2. મોડેલ માલ અને સેવા કર માં કુલ કેટલાં કાયદાનો સમાવેશ થાય છે?

જવાબ : પાંચ

3. ઈનપુટ શાખ એટલે શું?

જવાબ : ઉપર જણાવ્યા મુજબ કોઈ પણ રજિસ્ટર્ડ શખસે ખરીદેલ માલ કે મેળવેલ સેવાઓ અથવા તે બંને અંગે જે કેન્દ્રિય માલ અને સેવા કર (CGST), રાજ્ય કે કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ માલ અને સેવા કર (SGST/UGST) કે સંકલિત માલ અને સેવા કર (IGST)ની ચૂકવણી કરી હોય તો તે રકમ ઈનપુટ શાખ કહેવાય છે.

4. IGST નું આખું નામ શું છે?

જવાબ : ઈન્ટિગ્રેટેડ માલ અને સેવા કર

5 રાજ્યની અંદર માલની ફેરબદલ માટે કયા કાયદા લાગુ પડે છે?

જવાબ : કેન્દ્રિય માલ અને સેવા કર (CGST) and રાજ્ય માલ અને સેવા કર (SGST)

6 કયા કેન્દ્રિય કરવેરા માલ અને સેવા કર દ્વારા તબદીલ કરવામાં આવ્યા?

જવાબ : કેન્દ્ર આબકારી જકાત, આબકારી જકાત (ઔષધીય અને ટૉયલેટ-પ્રસાધનો), વધારાની આબકારી જકાત (ખાસ મહત્ત્વનો માલ), વધારાની આબકારી જકાત (કાપડ અને કાપડ ઉત્પાદનો), વધારાની કસ્ટમ ડ્યૂટી (CVD), વધારાની ખાસ કસ્ટમ ડ્યૂટી (SAD), સેવા કર (Service Tax), માલ અને સેવાઓના પૂરવઠા સાથે સંકળાયેલ સરચાર્જ અને ઉપકર (Cess)

7 વિપરિત ચાર્જ એટલે શું?

જવાબ : સામાન્ય : માલ અને સેવાઓનો પુરવઠો આપનાર પક્ષા જ સરકારને 'માલ અને સેવા કર' ચૂકવવા માટે જવાબદાર ગણાય છે. તેમ છતાં કેટલાક વિશિષ્ટ સંજોગોમાં જેવા કે, માલ અને સેવાઓના આયાત થઈ હોય તેમજ અમુક સૂચિત પૂરવઠાઓના કિસ્સાઓમાં 'માલ અને સેવા કર' ચૂકવવાની જવાબદારી પૂરવઠો મેળવનાર પર લાદવામાં આવે છે. જેને વિપરિત ચાર્જ કહેવાય છે.

8. સમાધાન વેરો એટલે શું?

જવાબ : આ અધિનિયમ (Act) માં આપેલી જોગવાઈઓની વિરૂદ્ધમાં ન હોય અને કલમ 9ની પેટા કલમ (3) અને (4)ની જોગવાઈઓને આધીન રહીને, અગાઉના નાણાંકીય વર્ષમાં જેનું એકંદર ટર્ન ઓવર રૂ.1 કરોડ કરતાં વધુ ન રહ્યાં હોય તેવી રજિસ્ટર થયેલી વ્યક્તિ પોતે ભરવાપાત્ર

વેરા ને બદલે, ઠરાવવામાં આવે તેવા દરે તેણે ખરેખર ચૂકવવાપાત્ર લેવીને બદલે નીચે મુજબ થતો વેરો ભરવાનો વિકલ્પ પસંદ કરી શકે છે :

(અ) ઉત્પાદક હોય તેવા કિસ્સામાં રાજ્ય કે યુનિયન ટેરિટરીઝ વિસ્તારમાં પૂરવઠા (turnover) ના 1% થી વધુ ન હોય તેટલો વેરો.

(બ) અનુસૂચિ-2 (Schedule-II) ના પરિચ્છેદ 6 ના ખંડ (બ)માં ઉલ્લેખાયેલ પુરવઠો મોકલવામાં રોકાયેલી વ્યક્તિના કિસ્સામાં રાજ્ય કે યુનિયન ટેરિટરીઝમાં ટર્નઓવરના 2.5% થી વધુ ન હોય તેટલો વેરો.

(ક) બીજા પૂરવઠાકાર (વેપારીઓ)ના કિસ્સામાં રાજ્યમાં કે યુનિયન ટેરિટરીઝમાં ટર્નઓવરના 0.5%થી વધુ ન હોય તેટલો વેરો.

પરંતુ સરકાર જાહેરનામામાંથી ઉપરોક્ત રૂ.1 કરોડની મહત્તમ મર્યાદાને કાઉન્સિલ દ્વારા નક્કી કરેલ છે.

9. માલ અને સેવા કરનાં કાયદા હેઠળ કરપાત્ર વ્યકિત એટલે શું?

જવાબ : 'માલ એ સેવા કર' ના કાયદા હેઠળ 'વેરાપાત્ર શખસ' એટલે કે એવો શખસ કે જે ભારતમાં કોઈ પણ સ્થળે ધંધો ચલાવતો હોય અને જેણે આ કાયદા હેઠળ રજિસ્ટ્રેશન કરાવ્યું હોય કે જેણે આવું રજિસ્ટ્રેશન કરાવવું જરૂરી હોય. કોઈ પણ શખસ કે જે કોઈ પણ પ્રકારની આર્થિક પ્રવૃત્તિ કરે છે (કે જેમાં વેપારવાણિજ્યનો સમાવે પણ થાય છે) તે કરપાત્ર શખસ ગણાય છે.

10. એકત્રિત ટર્નઓવર એટલે શું?

જવાબ : એકત્રિત ટર્નઓવર (વેચાણ) એટલે (પરંતુ કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા જેના પર Reverse Charge ને આધારે વેરો ભરવાપાત્ર થતો હોય તેવા ઈનવર્ડ પૂરવઠાનું મૂલ્ય ધ્યાનમાં લીધા સિવાય) તમામ વેરાપાત્ર પૂરવઠાનું મુક્તિ મળેલ પૂરવઠા (exempted supplies) નું, માલ અથવા સેવા અથવા તે બંનેની નિકાસનું અને સરખા કાયમી ખાતા નંબર ધરાવતી વ્યક્તિઓના રાજ્યની અંદરના પૂરવઠાનું, અખિલ ભારત ધોરણે ગણતરી કરવાનું એકંદર મૂલ્ય, પરંતુ તેમાં કેન્દ્રિય વેરા (IGST) રાજ્ય વેરા (SGST), યુનિયન રાજ્યક્ષેત્ર વેરા (USGST), સંકલિત વેરા (IGST) અને ઉપકારનો સમાવેશ થતો નથી.

એકમ 14

માલ અને સેવાકર – II (GST II)

: રૂપરેખા :

14.1 માલ

14.2 સેવાઓ

14.3 શખસ

14.4 એકંદર વેચાણ અથવા કુલ વેચાણ (Aggregate Turnover)

14.5 કરપાત્ર શખસ

14.6 ધંધો

14.7 ધંધાનું સ્થળ

14.8 પરવઠો, કરપાત્ર બનાવ, પૂરવઠાનું સ્થળ, પૂરવઠાનો સમય

14.9 કરપાત્ર પ્રદેશ અને બિનકરપાત્ર પ્રદેશ

14.10 વિપરિત ચાર્જ

14.11 પતાવટ કે સમાધાન વેરો (ઉચ્ચક વેરો)

14.12 કરમુક્તિઓ

14.13 માલ અને સેવા કરના દર

14.14 ઈનપુટ વેરા અને ઈનપુટ વેરાશાખનો ખ્યાલ

14.15 વેરાભરતિયું

14.16 જમા અને ઉધાર નોંધ

14.17 માલ અને સેવા કર અંતર્ગત વિવિધ રિટર્ન

14.18 ઈ-વે બિલ

14.19 માલ અને સેવા કરનું ઓડિટ માળખું

14.20 આકારણી (ગુનો, દંડ, લેઈટ ફી)

14.21 સ્વયં આકારણી

14.22 ઈ-કૉમર્સ વ્યવહારોની કરપાત્રતા

14.23 શૂન્યદરનો પુરવઠો

◆ સ્વાધ્યાય

14.1 માલ કલમ 2 (52), GST એક્ટ

'માલ' એટલે મની અને સિક્ટોરિટીઝ સિવાયની દરેક પ્રકારની જંગમ (Movable) મિલકત અને તેમાં કાર્યવાહીપાત્ર દાવાઓ, વધતા પાકો, ઘાસ અને જમીનના ભાગ સાથે જોડાયેલા અથવા બનેલા વસ્તુઓનો સમાવેશ થાય છે જે પૂરવઠો પૂરો પાડતા પહેલાં કરવા માટે સંમતિ થયેલ થે.

માલમાં શામેલ છે :

– દરેક પ્રકારની જંગમ મિલકત

– કાર્યવાહીપાત્ર દાવાઓ (Actionable Claims)

વધતાં જતા પાક, ઘાસ અને જમીનના ભાગ સાથે જોડાયેલા અથવા બનેલાં વસ્તુઓ જે પૂરવઠો પૂરો પાડતાં પહેલાં અથવા પૂરવઠાના કરાર હેઠળ જુદા પાડવા માટે સંમતિ થયેલ છે.

માલમાં શામેલ નથી :

મની અને સિક્યુરિટીઝ

જમીન પર પાક, ઘાસ, લાકડું વગેરે ઊગે છે અને તેથી તેઓ પૃથ્વી સાથે જોડાયેલા છે અને તે સ્થાવર મિલકત તરીકે માનવામાં આવે છે. ક્યારેક માલિક દ્વારા ખરીદદારને પાક, ઘાસ, લાકડાં વગેરે વેચવા માટે કરાર દાખલ કરવામાં આવે છે. જ્યાં સુધી આ વસ્તુઓ પૃથ્વીથી અલગ ના થાય ત્યાં સુધી તે જંગમ મિલકત હોઈ શકતી નથી અને તેથી તેને માલ તરીકે વર્ગીકૃત કરી શકાતી નથી.

જી.એસ.ટી. અધિનિયમની કલમ 2 (1) જણાવે છે કે કાર્યવાહીપાત્ર દાવાઓનો સંપત્તિના સ્થાનાંતરણ અધિનિયમ 1882ની કલમ 3 માં જણાવ્યા મુજબ રહેશે.

14.2 સેવાઓ કલમ-2 (102), CGST એક્ટ

સેવાઓનો અર્થ માલ, નાણાં અને સિક્ટોરિટીઝ સિવાયની કોઇપણ પ્રવૃત્તિ છે, પરંતુ તેમાં પૈસાના ઉપયોગ અથવા તેની રોકડ અથવા તેના રૂપાંતરણને રોકડ દ્વારા અથવા અન્ય કોઇ મોડ દ્વારા, એક સ્વરૂપમાંથી બીજા સ્વરૂપમાં રૂપાંતરણ કરવામાં આવે, જેની માટે અલગ ચાર્જ કરવામાં આવે છે, તો તેનો સમાવેશ થાય છે.

સમજૂતી 1 : સેવાઓમાં નાણાંમાં ટ્રાન્ઝેક્શન શામેલ છે પરંતુ તેમાં પૈસા અને સિક્યોરિટીઝ શામેલ નથી. એનો અર્થ એ કે જો કોઇ અલગ ચાર્જ વગર સોદા કર્યા હોય તો ધ્યાનમાં લેવું નહીં.

ઉદાહરણ : એક વ્યક્તિ રૂ. 2,000 નોટના વિનિમય માટે બૅંકમાં જાય છે. બૅંક એ તેના બદલામાં રૂ. 100 ની નોટ આપી. આને પૈસામાં ટ્રાન્ઝેક્શન તરીકે માનવામાં આવતું નથી કારણ કે પૈસામાં ટ્રાન્ઝેક્શન માટે અથવા તેના રૂપાંતરણ માટે કંઇ પણ શુલ્ક નથી અને તેથી સેવા નથી.

સમજૂતી 2 : પૈસાના ઉપયોગ અથવા તેની રોકડ અથવા તેના રૂપાંતરણને રોકડ દ્વારા અથવા અન્ય કોઇ મોડ દ્વારા, એક સ્વરૂપમાંથી બીજા સ્વરૂપમાં રૂપાંતરણ કરવામાં આવે, જેની માટે અલગ ચાર્જ કરવામાં આવે છે, તો તેનો સમાવેશ થાય છે.

ઉદાહરણ : રોકડની ડિપોઝિટ પર બેન્ક દ્વારા ડિમાન્ડ ડ્રાફ્ટ (DD) જારી કરવામાં આવી છે. આ પૈસામાં વ્યવહાર છે. આ જીએસટીને આધીન નથી. પરંતુ જો આવા રૂપાંતરણ માટે કોઈ કમિશન વસૂલવામાં આવે તો તેને 'રૂપાંતરણ ચાર્જ' ગણવામાં આવશે અને ઉપરોક્ત સ્પષ્ટતા 2 મુજબ જી.એસ.ટી.ને જવાબદાર રહેશે.

14.3 શખસ (Person) કલમ-2 (84), CGST એક્ટ

શખસમાં નીચે પ્રમાણેનો સમાવેશ થાય છે :

(1) વ્યક્તિ ;

(2) હિન્દુ અવિભાજ્ય કુટુંબ (HUF);

(3) કંપની ;

(4) પેઢી ;

(5) મર્યાદિત જવાબદારી ભાગીદારી

(6) વ્યક્તિઓ અથવા વ્યક્તિઓના જૂથનું જોડાણ

(7) સેન્ટ્રલ એક્ટ, સ્ટેટ એક્ટ અથવા પ્રોવિન્સિયલ એક્ટ હેઠળ સ્થાપિત કોઇપણ કોર્પોરેશ અથવા કંપની એક્ટ, 2013ની કલમ 2 (45)માં વ્યાખ્યાયિત કોઇપણ સરકારી કંપની ;

(8) ભારત બહારના દેશના કાયદા દ્વારા અથવા તેના હેઠળ સ્થપાયેલ કોઇપણ સંસ્થા કોર્પોરેટ ;

(9) સહકારી સોસાયટીથી સંબંધિત કોઈપણ કાયદા હેઠળ નોંધાયેલ સહકારી સોસાયટી ;

(10) સ્થાનિક સત્તા ;

(11) કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય સરકાર ;

(12) સોસાયટી નોંધણી અધિનિયમ, 1860 હેઠળ વ્યાખ્યાયિત સોસાયટી ;

(13) ટ્રસ્ટ ;

(14) દરેક કૃત્રિમ ન્યાયિક વ્યક્તિ જેનો ઉપરના કોઈપણમાં સમાવેશ થતો નથી ;

14.4 એકંદર વેચાણ અથવા કુલ વેચાણ (Aggregate Turnover) કલમ-2 (6), CGST એક્ટ

એકંદર વેચાણ એટલે એક જ PAN ધરાવતી વ્યક્તિનો કરપાત્ર અને કરમુક્ત માલ પુરવઠો અને માલ અને સેવાઓની નિકાસ મૂલ્યનો સરવાળો, જે ભારતના તમામ ધોરણે ગણવામાં આવે છે. તેમાં જી.એસ.ટી. એક્ટ હેઠળ જો કોઈ ટેક્સ ગણવામાં આવે તો તેને બાકાત રાખે છે.

14.5 કરપાત્ર શખસ (Taxable person) કલમ-2 (107), CGST એક્ટ

કરપાત્ર શખસ એટલે જે જી.એસ.ટી. એક્ટ હેઠળ નોંધાયેલ કે કલમ 22 અથવા કલમ 24 હેઠળ નોંધણી કરવા માટે જવાબદાર હોય.

14.6 ધંધો - કલમ-2 (17), CGST એક્ટ

ધંધામાં નીચે પ્રમાણેનો સમાવેશ થાય છે :

1. કોઈપણ વેપાર, વાણિજ્ય, ઉત્પાદન, વ્યવસાય અથવા કોઈપણ અન્ય સમાન પ્રવૃત્તિ, તે નાણાંકીય લાભ માટે હોય કે નહીં તે;
2. ઉપરોક્ત (a) અથવા તેના અનુસંધાનમાં કોઈપણ પ્રવૃત્તિ અથવા વ્યવહાર;
3. ઉપરોક્ત (a)ની સ્વભાવમાં કોઈપણ પ્રવૃત્તિ અથવા ટ્રાન્ઝેક્શન, તે ટ્રાન્ઝેક્શનમાં જથ્થો, આવર્તન, સાતત્યતા અથવા નિયમિતતા હોય કે નહીં;
4. ધંધાની શરૂઆત અથવા બંધ થવાના સંબંધમાં મૂડી માલ સહિતના માલ સેવાઓ સપ્લાય અથવા સંપાદન;
5. ક્લબ, ઍસોસિએશન, સોસાયટી, અથવા આવા કોઈપણ સંસ્થા (સબસ્ક્રિપ્શન અથવા અન્ય કોઈપણ અવેજ માટે) દ્વારા તેના સભ્યોને અપાતી સુવિધાઓ અથવા લાભો;
6. કોઈપણ વ્યક્તિનો કોઈપણ સ્થળે પ્રવેશ, કોઈપણ અવેજ માટે;
7. કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા ઑફિસના ધારક તરીકે પૂરી પાડવામાં આવતી સેવાઓ, જે તેના વેપાર, વ્યવસાય અથવા વ્યવસાયના કોર્સ અથવા આગળના ભાગમાં સ્વીકારવામાં આવી છે.
8. રેઈસ ક્લબની પ્રવૃત્તિઓ જેમાં તેના દ્વારા ટોટલાઈઝેટર તરીકે કે તે ક્લબના બુકમેકરને લાઈસન્સની સેવા.
9. કેન્દ્ર સરકાર, રાજ્ય સરકાર કે સ્થાનિક સત્તા દ્વારા કરવામાં આવતા કોઈપણ પ્રવૃત્તિ કે વ્યવહાર કે જેમાં તે જાહેર સત્તાઓ તરીકે પ્રવૃત્ત હોય.

14.7 ધંધાનું સ્થળ - કલમ-2 (85), CGST એક્ટ

ધંધાના સ્થળમાં નીચેનાંનો સમાવેશ થાય છે.

1. જ્યાંથી સામાન્ય રીતે વ્યવસાય હાથ ધરવામાં આવે છે તે સ્થળ, અને વેરહાઈસ, ગોડાઉન અથવા અન્ય કોઈ સ્થળ સામેલ હોય છે જ્યાં કરપાત્ર વ્યક્તિ તેનો માલસંગ્રહ કરે છે, પૂરવઠો આપે છે અથવા માલ કે સેવાઓ મેળવે છે અથવા બન્ને;
2. એવી જગ્યા જ્યાં કરપાત્ર વ્યક્તિ તેના હિસાબી ચોપડા રાખે છે;
3. એવું સ્થળ જ્યાં કરપાત્ર વ્યક્તિ એજન્ટ દ્વારા વ્યવસાયમાં રોકાયેલો હોય.

14.8 પુરવઠો (સપ્લાય), કરપાત્ર બનાવ, પુરવઠાનું સ્થળ, પુરવઠાનો સમય

મહત્ત્વ :

- વેટના કાયદામાં ખરીદ અને વેચાણના વ્યવહાર પર વેરો લાગે અને એક્સાઈઝ ડ્યુટી ઉત્પાદન પર લાગે છે. જ્યારે જી.એસ.ટી. માલ/સેવાઓના 'સપ્લાય' પર વેરો લાગે.
- જી.એસ.ટી.માં સપ્લાય એ મહત્ત્વનો ભાગ ભજવશે.
- રૂ. 50,000/- થી ઉપરની સપ્લાય ઉપર ઈ-વે (E-Way) બીલની આવશ્યકતા રહેશે.

સપ્લાયની વ્યાખ્યા (CGST એક્ટ, 2017 ની કલમ 7) :

- માલ કે સેવાની તબદીલી કરતા વ્યવહારો ઉપરાંત તેમાં જણાવેલ અન્ય ઘણી પ્રવૃત્તિઓનો પણ સપ્લાયમાં સમાવેશ થશે.
- સામાન્ય રીતે અવેજ લઇને જે માલનો કે સેવાનો પૂરવઠો આપવામાં આવે તેનો સમાવેશ સપ્લાયમાં થતો હોય છે. પરંતુ આ વ્યાખ્યા મુજબ પરિશિષ્ટ-1 માં આપેલ પ્રવૃત્તિઓ માટે અવેજ ન હોય તો પણ તેને સપ્લાય ગણવાની છે. સેવાની આયાત અવેજ આપીને કરેલ હોય તો તે ધંધા માટે હોય કે ન હોય તો પણ તેને સપ્લાય ગણવામાં આવશે. પરિશિષ્ટ-2 મુજબ જણાવેલ પ્રવૃત્તિઓ માલ કે સેવાની સપ્લાય ગણવામાં આવશે. આમ છતાં સપ્લાયમાં પરિશિષ્ટ-3 માં જણાવેલ પ્રવૃત્તિઓનો સમાવેશ થતો નથી. આ ઉપરાંત કેન્દ્ર સરકાર, રાજ્ય સરકાર અને સ્થાનિક સત્તામંડળો દ્વારા કરવામાં આવતી અમુક નિર્ધારિત પ્રવૃત્તિઓ કે વ્યવહારને પણ માલ કે સેવાની સપ્લાય ગણવામાં આવશે નહીં.
- વેચાણ, ટ્રાન્સફર, બાર્ટર, લાયસન્સ, લીઝ ભાડે આપવું કે કોઈપણ રીતે માલ કે સેવાનો ધંધા અવેજના બદલામાં ધંધા કે ધંધાના વિકાસ માટે નિકાલ કરવો તેનો પણ સપ્લાયમાં સમાવેશ થાય છે.
- સપ્લાય માટે માલિકીની તબદીલ કે બે ધંધાકારનું હોવું જરૂરી નથી.
- દા.ત. એક જ કંપનીની એક રાજ્યની એક બ્રાંચમાંથી બીજી રાજ્યની બીજી બ્રાંચમાં માલ કે સેવાની તબદીલીને સપ્લાય ગણાશે તેથી તેના ઉપર GST લાગુ પડશે.

નીચે મુજબના વ્યવહારોનો સપ્લાયની પરિભાષામાં સમાવેશ થશે :-

- મફતમાં માલ અથવા સેવા આપવી.
- ભાડાની આવક
- માલની આયાત (ઈમ્પોર્ટ ઓફ ગુડઝ)
- વિદેશથી સેવા લીધી હોય (ઈમ્પોર્ટ ઓફ સર્વિસ)
- બ્રાંચ અથવા એજન્ટ તે માલ મોકલવો.
- જોબવર્કર તે જોબવર્ક માટે માલ મોકલવો હોય તો તેના પર.
- ધંધાની કોઈપણ મિલકતનો અંગત વપરાશ કર્યો હોય તો તેના પર.
- બાર્ટર સિસ્ટમ હેઠળ માલની અદલા-બદલી કરવી.

સપ્લાયનો સમય :

1. માલ સપ્લાયનો સમય (કલમ 12, CGST એક્ટ, 2017) :

(a) માલ સપ્લાયનો સમય નીચેની તારીખોમાંથી જે વહેલી હશે તે ગણાશે.

◆ ઈન્વોઇસ તારીખ અથવા કલમ 31(1) પ્રમાણે ઈન્વોઇસ ઇસ્યુ કરવાની છેલ્લી તારીખ

◆ ચૂકવણીની તારીખ

(b) રિવર્સ ચાર્જના કિસ્સામાં, સપ્લાયનો સમય નીચેની તારીખોમાંથી જે વહેલી હશે તે ગણાશે.

◆ માલ મળવાની તારીખ

◆ ચૂકવણીની તારીખ

◆ સપ્લાયર દ્વારા ઇન્વોઇસ ઇશ્યુ કર્યાના 30 દિવસ પછીની તારીખ

જો માલ સપ્લાયનો સમય નક્કી કરવાનો શક્ય ન હોય તો, સપ્લાય મેળવનારનો ચોપડે એન્ટ્રીની તારીખ ગણવી.

દા.ત. માલ મળ્યાંની તારીખ	15/5/2018
ઇન્વોઇસ તારીખ	01/6/2018
ચોપડામાં એન્ટ્રી તારીખ	18/5/2018

આ કિસ્સામાં સપ્લાયનો સમય 15/5/2018 ગણાશે.

2. સેવા સપ્લાયનો સમય (કલમ-13, CGST એક્ટ, 2017)

(a) સેવા સપ્લાયનો સમય નીચેની તારીખોમાંથી જે વહેલી હશે તે ગણાશે.

◆ ઇન્વોઇસ તારીખ અથવા કલમ 31(1) પ્રમાણે ઇન્વોઇસ ઇસ્યુ કરવાની છેલ્લી તારીખ

◆ સેવાનું પેમેન્ટ જે તારીખે કરવામાં આવે.

◆ સેવા મળ્યાનું જે તારીખે ચોપડે નોંધવામાં આવે.

(b) રિવર્સ ચાર્જના કિસ્સામાં, સપ્લાયનો સમય નીચેની તારીખોમાંથી જે વહેલી હશે તે ગણાશે.

◆ ચૂકવણીની તારીખ

◆ સપ્લાયર દ્વારા ઇન્વોઇસ ઇશ્યુ કર્યાના 60 દિવસ પછીની તારીખ

દા.ત. ચૂકવણીની તારીખ	15/7/2018
ઇન્વોઇસ તારીખ	15/5/2018
ચોપડામાં એન્ટ્રી તારીખ	18/7/2018

આ કિસ્સામાં સપ્લાયનો સમય 15/5/2018 ગણાશે.

સપ્લાય કર્યાનો સમય ક્યારે ગણવામાં આવશે :

નીચેના પૈકી સૌથી પહેલા જે થાય તેને સપ્લાય કર્યાનો સમય ગણવામાં આવશે.

- માલ/સેવાઓ મળ્યાની તારીખ
- સપ્લાયનું બીલ જે તારીખ મળેલ હોય.
- સપ્લાયનું પેમેન્ટ જે તારીખે કરવામાં આવેલ હોય.
- માલ લેનારના ચોપડામાં જે તારીખે એન્ટ્રી થયેલ હોય.

<u>જ્યારે માલ જાંગડ (Approval) પર મોકલેલ હોય.</u>

- માલ અપ્રૂવ થયાની તારીખ
- જે માલ 6 મહિનાની અંદર પાછો આવે તો ટેક્ષ નહીં લાગે.
- 6 માસ બાદ જી.એસ.ટી લાગશે.

<u>જ્યારે માલ ખસેડી શકાય તેમ ન હોય.</u>

- ત્યારે જ્યારે માલ પ્રાપ્ત કરનારને માલ હવાલે કરવામાં આવે તે દિવસે.

રિવર્સ ચાર્જ(સર્વિસ અથવા માલ લેનાર ને ભરવો પડતો ટેક્ષ)

સપ્લાયની કિંમત શું ગણાશે ? (કલમ-15, CGST એક્ટ, 2017)

- માલ/સેવાઓ ના બીલના જણાવેલ રકમ
- સપ્લાય કરનારને જેરકમ ચૂકવવી જોઈતી હતી, પરંતુ માલ કે સેવા મેળવનારે તે ચૂકવી હોય અને તેનો સમાવેશ સપ્લાયની કિંમતમાં ન થયો હોય તેવી રકમ ઉપર ટેક્ષ ભરવાનો રહેશે.
- કોઈને વિના મૂલ્યે માલ આપવામાં આવે છે કે ઘટાડેલી કિંમતે પણ આપેલ હોય તો પણ તે માલની મૂળકિંમત ઉપર જ જી.એસ.ટી. ભરવો પડશે.
- રોયલ્ટી અને લાયસન્સ ફી ઉપર પણ વેરો ભરવાનો થશે.
- સપ્લાયને લગતા ખર્ચાઓ જેવા કે પેકિંગ, ટ્રાન્સપોર્ટ, રોયલ્ટી કમિશન જેવા ખર્ચાનો માલની કિંમતમાં સમાવેશ કર્યો હશે તો તેના પર ટેક્ષ લાગશે.
- સપ્લાય સાથે સંકળાયેલ કોઈપણ પ્રકારની સબસીડીની રકમ પર જી.એસ.ટી. લાગશે પરંતુ કેન્દ્ર કે રાજ્ય સરકાર દ્વારા આપવામાં આવેલ સબસિડીનો સમાવેશ મૂલ્યમાં થશે નહી.
- સપ્લાય પછી ડિસ્કાઉન્ટ આપેલ હોય (કેશ ડીસ્કાઉન્ટ) એટલે કે બીલ માં તેનો સમાવેશ કરવામાં ન આવેલ હોય તો તેવા ડિસ્કાઉન્ટ બાદ નહીં મળે.
- સપ્લાયરે કરેલા કોઈપણ ખર્ચાઓનું રિઈનબર્સમેન્ટ જ્યારે કરવામાં આવે તો તે રિઈનબર્સમેન્ટની રકમ ઉપર જી.એસ.ટી લાગશે.

14.9 કરપાત્ર પ્રદેશ અને બિનકરપાત્ર પ્રદેશ [કલમ ૨ (૧૦૯), કલમ ૨ (૭૯)], CGST એક્ટ

વેરાપાત્ર કે કરપાત્ર પ્રદેશ એટલે આ અધિનિયમની જોગવાઈઓ લાગુ પડતી હોય તેવો પ્રદેશ અને બિનકરપાત્ર પ્રદેશ એટલે વેરાપાત્ર પ્રદેશની બહાર આવેલો પ્રદેશ.

14.10 વિપરિત ચાર્જ (રિવર્સ ચાર્જ - RCM)

– રિવર્સ ચાર્જ એટલે ટેક્સ ચૂકવવાની જવાબદારી માલ અથવા સેવાના સપ્લાયરને બદલે માલ અથવા સેવા પ્રાપ્ત કરનારની હોય છે.

– કાયદાની જોવગાઈ પ્રમાણે નીચેની ત્રણ પરિસ્થિતિમાં RCM આવે છે.

1. જો રજીસ્ટર્ડ વ્યક્તિ અનરજીસ્ટર્ડ વ્યક્તિ પાસેથી માલ અથવા સેવાઓ ખરીદતા હોય, તો તેવી પરિસ્થિતિમાં રજીસ્ટર્ડ વ્યક્તિ (માલ અથવા સેવા પ્રાપ્ત કરનાર વ્યક્તિ) જી.એસ.ટી. ચૂકવવા જવાબદાર રહેશે.
2. કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય સરકાર દ્વારા સૂચિત કરવામાં આવેલ તમામ પ્રકારના માલ અથવા સેવાના સપ્લાય ઉપર RCM લાગું પડશે.

   કલમ 9(3) - CGST / SGST Act, 2017

   કલમ 5(3) - IGST Act, 2017
3. જો કોઈ ઈ-કૉમર્સ ઓપરેટર મારફત સેવાઓ પૂરી પાડવામાં આવે તો આવા ઈ-કૉમર્સ ઓપરેટર રિવર્સ ચાર્જ પ્રમાણે GST ચૂકવવા જવાબદાર થશે.

   ઉદાહરણ તરીકે, Urbanclap એક ઈ-કૉમર્સ ઓપરેટર છે, જે પ્લમ્બર, ઈલેક્ટ્રિશિયન, શિક્ષકો વગેરેની સેવાઓ પૂરી પાડે છે. આ કિસ્સામાં જી.એસ.ટી. ચૂકવવા માટે Urbanclap જવાબદાર છે.

14.11 પતાવટ કે સમાધાન વેરો (ઉચ્ચક વેરો) (કલમ ૧૦, CGST એક્ટ)

1. જે વ્યક્તિનું વાર્ષિક વેચાણ રૂ. 1 કરોડ સુધીનું હોય તેઓને 1% થી ઓછા નહિ તેવા દરે ઉચ્ચક વેરો ભરવાનો વિકલ્પ આપવામાં આવે છે. (આ વેચાણની મર્યાદા રૂ. 1.50 કરોડ કરવાની ભલામણ છે.)

2. આંતરરાજ્ય માલ કે સેવાઓ પૂરી પાડતી વ્યક્તિને અમુક અપવાદો સિવાય ઉચ્ચકવેરાનો વિકલ્પ આપવામાં આવતો નથી.
3. જે વ્યક્તિએ ઉચ્ચકવેરાનો વિકાસ સ્વીકારેલ હોય તે વેરો ઉઘરાવી શકશે નહિ.
4. જે વ્યક્તિ આ વિકલ્પ સ્વીકારશે તેને ઇનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટ મળશે નહિ.
5. જો કોઇ વ્યક્તિને ખોટી રીતે આ વિકલ્પ આપવામાં આવ્યો હોય તો કાયદા મુજબની ભરવાપાત્ર વેરાની રકમ ઉપરાંત વેરાની રકમ જેટલો દંડ ભરવા જવાબદાર રહેશે. દંડ કરતા પહેલાં તે વ્યક્તિને સાંભળવાની વ્યાજબી તક આપવામાં આવે છે.

14.12 કરમુક્તિઓ

જી.એસ.ટી.માંથી કરમુક્તિ આપેલ ઘણાં પ્રકારનાં માલ કે પ્રોડક્ટ્સ છે. જેમ કે, પ્રાણીઓનો ખોરાક, જળચર પ્રાણીઓનો ખોરાક, દૂધ, પાન, નાળિયેર, બ્રેડ, છાશ, દહીં, લસ્સી, ઇંડા, ગોળ, નાના છોકરાઓની કલરફૂલ ચોપડીઓ, ગર્ભનિરોધક, માટીના ઘડા, શૈક્ષણિક સેવા, જલાઉ લાકડાં, માછલી, ફળ, શાકભાજી, ખાદીની વસ્તુઓ, સાંભળવાના ઉપકરણો, લોહી, માણસના વાળ, ભારતીય ધ્વજ, સ્વદેશી હેન્ડક્રાફ્ટ સંગીતના સાધનો, ન્યાયિક અને બિનવ્યવસાયિક સ્ટેમ્પ પેપર, કોર્ટ ફી સ્ટેમ્પ, કુમકુમ, બિંદુ, સિંદુર, જીવંત પ્રાણીઓ, વૃક્ષ અને છોડ, તબીબી સારવાર, મ્યુનિસિપલ વેસ્ટ, ક્લિનિકલ વેસ્ટ, કાર્બનિક ખાતર, પ્લાસ્ટિક બંગડીઓ, મરઘાંઓનો ખોરાક, પ્રસાદ, બ્રેઇલ ચોપડીઓ, પૂજા સામગ્રી, મીઠું, સ્લેટ, પેન્સિલ, ચોક, નાળિયેર પાણી અન્ય બ્રાન્ડેડ લોટ, મેંદો અનબ્રાન્ડેડ બેસન, અનબ્રાન્ડેડ કુદરતી મધ, છૂટક અનાજ, છૂટક, પનીર પાણી (સિવાય કે વાયુયુક્ત, મિનરલ, શુદ્ધ) લાકડાનું ચારકોલ, વગેરે.

કેટલીક સેવાઓને પણ જી.એસ.ટી.માંથી કરમુક્તિ આપવામાં આવી છે, જેમ કે રહેઠાણના ઉપયોગ માટે ભાડેથી આપેલ રહેણાંક મકાનો, માર્ગદ્વારો, માલ પરિવહનની સેવાઓ, સિવાય કે માલપરિવહન એજન્સીની સેવાઓ અને કુરિયર એજન્સીની સેવાઓ.

14.13 માલ અને સેવાકરના દર

જી.એસ.ટી. પરિષદ દ્વારા તારીખ ૧ જુલાઈ ૨૦૧૭ થી અમલમાં આવેલ કર અંગે વિવિધ દર નક્કી કરેલ છે. કેટલીક વસ્તુઓ અને સેવાઓના દરનો ખ્યાલ નીચે મુજબ છે, પરંતુ તે વખતોવખત ફેરફારને પાત્ર છે.

- **'શૂન્ય' ટેક્સનો દર :**

  માલ : દૂધ, ફળ, શાકભાજી, બ્રેડ, મીઠું, દહીં, સિંદુર, કુદરતી મધ, બંગડીઓ, હેન્ડલૂમ, બેસન, ઈંડા, છાપેલાં પુસ્તકો, જ્યુડિશિયલ પેપર્સ અને સમાચારપત્રો

  સેવાઓ : એવી તમામ હોટલો અને ગેસ્ટહાઉસ કે જ્યાં ભાડું રૂ. ૧,૦૦૦ થી ઓછું હોય તેમને માલ અને સેવાકર ભરવાનો રહેતો નથી.

- **5% ટેક્સનો દર :**

  માલ : મલાઈ કાઢી લીધેલ દૂધનો પાઉડર, ફ્રોઝન શાકભાજી, કૉફી, કોલસો, ખાતર, ચા, મસાલા, કેરોસીન, આયુર્વેદિક દવાઓ, કાજુ, લાઈફ બોટ વગેરે.

  સેવાઓ : રેલવે અને એરલાઇન્સ સાથેના નાનાં રેસ્ટોરન્ટ, નોન એસી રેસ્ટોરન્ટ અને જે દારૂ, ટેક-અવે ભોજન પૂરું પાડતી હોય તેવી તમામ રેસ્ટોરન્ટ કે જે કોઇ હોટલમાં હોય કે જે હોટલમાં રૂમનું ભાડું રૂ. 7,500 થી ઓછું હોય.

- **12% ટેક્સનો દર :**

  માલ : ફ્રોઝન મીટ પ્રોડક્ટ્સ, બટર, ચીઝ, ઘી, અથાણાં, ફળોનો રસ, નમકીન, છત્રીઓ, દવાઓ, માનવનિર્મિત કાપડ વગેરે.

  સેવાઓ : વિમાનની બિઝનેસ ક્લાસની ટિકિટ

- **18% ટેક્સનો દર :**

  માલ : મોટાભાગની વસ્તુઓ અને સેવાઓનો આ સ્લેબમાં સમાવેશ થાય છે. કેટલાંક માલ અને સેવાઓની યાદી નીચે મુજબ છે :

  સુગંધિત શુદ્ધ ખાંડ, પાસ્તા, કેક, ડિટર્જન્ટ, વોશિંગ પાઉડર, આઇસક્રિમ, ખનીજ જળ, સ્ટીલ પ્રોડક્ટ્સ, કેમેરા, સ્પીકર્સ, સી.સી.ટી.વી., ઓપ્ટિકલ ફાઇબર, સફેદ ચોકલેટ, કસ્ટર્ડ પાઉડર, ઇલેક્ટ્રિકલ બોર્ડ, પેનલ્સ, વાયર, દરવાજાં, એલ્યુમિનિયમ ફ્રેમ વગેરે.

  સેવાઓ : રૂ. 7,500 કે તેથી વધુ રૂમ ભાડાવાળી હોટલમાં રેસ્ટોરન્ટ, ટેલિકોમ સેવાઓ, આઈ.ટી. સેવાઓ, બ્રાન્ડેડ વસ્ત્રો વગેરે.

- **28% ટેક્સનો દર :**

  માલ : વ્યક્તિગત વપરાશ માટે બીડી, ગોળ, પાન-મસાલા, પેઇન્ટ, સનસ્ક્રીન, વૉલપેપર, સિરામિક ટાઇલ્સ, વૉટર હિટર, વૉશિંગ મશીન, વેક્યુમ ક્લિનર, મૉટરસાઇકલ્સ, એરક્રાફ્ટ, વજનનું મશીન વગેરે.

  સેવાઓ : રાજ્ય દ્વારા અધિકૃત ખાનગી રન લોટરી રેસ, ક્લબ સટ્ટાબાજી, સિનેમા વગેરે.

14.14 ઈનપુટ વેરા અને ઈનપુટ વેરાશાખનો ખ્યાલ

વેરાશાખા રજીસ્ટર્ડ પર્સન યાને કે નોંધણી નંબર ધરાવતી વ્યક્તિને મળવાપાત્ર થાય છે. રજીસ્ર્ટડ પર્સનની કલમ-2(94)માં આપેલ વ્યાખ્યા પ્રમાણે તેમાં યુનિક આઈડેન્ટીટી નંબર ધરાવતા (1) યુનાઈટેડ નેશન્સ ઓર્ગેનાઈઝેશનની કોઈ સંસ્થા (2) કોઈ મલ્ટિલેટરલ નાણાંકીય સંસ્થા (3) યુનાઈટેડ નેશન્સ(પ્રિવીલેઝ એન્ડ ઇમ્યુનિટીઝ) એક્ટ, 1947 અન્વયે નોંધાયેલ સંસ્થા અને (4) ફોરેન કન્ટ્રિઝની કોન્સ્યુલેટ અથવા એમ્બેસીનો સમાવેશ થતો નથી.

વેરાશાખનો દાવો નીચે પ્રમાણે મજરે મળવાપાત્ર થશે : કલમ-49(3) :-

(1) ઈન્ટિગ્રેટેડ ટેક્ષની વેરાશાખ પ્રથમ ભરવાના થતા ઈન્ટિગ્રેટેડ ટેક્ષ સામે ત્યારબાદ જમા રહેતી રકમ સેન્ટ્રલ ટેક્ષ સામે અને બાકી રહેતી વેરાશાખની રકમ સ્ટેટ ટેક્ષ/યુનિયન ટેરેટરી ટેક્ષ સામે મજરે મળવાપાત્ર થશે.

(2) સેન્ટ્રલ ટેક્ષની વેરાશાખ પ્રથમ સેન્ટ્રલ ટેક્ષ સામે અને વધતી વેરાશાખ ભરવાના થતા ઈન્ટિગ્રેટેડ ટેક્ષની સામે બાદ આપવામાં આવશે. સેન્ટ્રલ ટેક્ષની વેરાશાખ કોઈપણ સંજોગોમાં સ્ટેટ ટેક્ષ અન્વયે ભરવાના વેરા સામે બાદ મળવાપાત્ર થશે નહીં.

(3) સ્ટેટ ટેક્ષની વેરાશાખ પ્રથમ સ્ટેટ ટેક્ષ સામે અને વધતી વેરાશાખ ભરવાના થતા ઈન્ટિગ્રેટેડ ટેક્ષ સામે બાદ આપવામાં આવશે. સ્ટેટ ટેક્ષની વેરાશાખ કોઈપણ સંજોગોમાં સેન્ટ્રલ ટેક્ષ અન્વયે ભરવાના થતા વેરા સામે બાદ મળવાપાત્ર થશે નહીં.

કઈ રકમની વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે :-

- માલ અથવા સેવા અથવા બંનેની સપ્લાયમાં લાગેલ વેરાની રકમની વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે.
- કલમ-2(52)માં માલનો અને કલમ-2(102)માં સેવાનો અર્થ આપેલ છે તેવા માલ અથવા સેવાની સપ્લાયમાં લાગેલ વેરાની રકમની વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે.
- કલમ-2(19)માં સમાવેશ થતા કેપિટલ ગુડ્ઝ એટલે કે મશીનરી કે જેની રકમ હિસાબોમાં કેપિટલાઈઝ કરવામાં આવેલ હશે અને જેનો ઉપયોગ ધંધા અથવા ધંધાના વિકાસમાં કરવામાં આવતો હશે તેને મળવાપાત્ર થશે.
- ધંધા અથવા ધંધાના વિકાસમાં ઉપયોગમાં આવતી મશીનરીમાં સેવા પૂરી પાડવા માટે જે કેપિટલ ગુડ્ઝ વપરાશે તેને વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે.

- કેટલાક સંજોગો અને વ્યવહારોને બાદ કરતા મળવાપાત્ર વેરાશાખનો વ્યાપ ઘણો જ વિશાળ કરવામાં આવ્યો હોઈ કોઈપણ માલ અથવા સેવા અથવા કેપિટલ ગુડ્ઝની વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે.

કયાં માલ અને કયાં સંજોગોમાં વેરાશાખ મળવાપાત્ર થતી નથી ? :-

કેટલાક વ્યવહારોમાં માલ અથવા સેવા અથવા બંનેની સપ્લાયમાં તેના સપ્લાયના બદલે રિસીવ કરનારે રિવર્સ ચાર્જ ધોરણે વેરો ભરવાનો થાય છે.

કલમ-2(62)માં આપવામાં આવેલ ઈનપુટ ટેક્ષની વ્યાખ્યા પ્રમાણે માલ અથવા સેવા અથવા બંનેની આયાત તબક્કે આઈ.જી.એસ.ટી. કાયદાની કલમ-7(2) અને 7(4) અન્વયે ભરેલ સી.જી.એસ.ટી કાયદાની કલમ-9(3) અને 9(4) અન્વયે ભરેલ, આઈ.જી.એસ.ટી. કાયદાની કલમ 5(3) અને 5(4) અન્વયે ભરેલ તથા એસ.જી.એસ.ટી. કાયદાની કલમ-9(3) અને 9(4) અન્વયે અને યુ.જી.એસ.ટી. કાયદાની કલમ 7(3) અને 7(4) અન્વયે રિવર્સ ચાર્જ ધોરણો ભરેલ વેરાની રકમની વેરાશાખ પણ મળવાપાત્ર થશે.

વેરાશાખ ક્યારે મળવાપાત્ર થશે :-

વેરાશાખનો દાવો ત્યારે જ મળવાપાત્ર થશે કે જ્યારે માલ અથવા સેવા અથવા બંનેની ખરીદીનો ઉપયોગ ધંધા અથવા ધંધાના વિકાસમાં ઉપયોગમાં લેવાનો ઈરાદો ધરાવતા હશે અથવા ઉપયોગમાં લેવામાં આવેલ હશે.

જે ધંધો વ્યાપાર અને રોજગાર કાયમી ધોરણે ચલાવવામાં આવતો હોય તે ઉપરાંત કલમ-2(17)માં આપેલ ધંધાના અર્થને ધ્યાનમાં લેતા જે માલ અથવા સેવા અથવા બંને ધંધા અથવા ધંધાના વિકાસ માટે હોય અથવા જરૂરી હોય તેવા દરેક માલ અથવા સેવા અથવા બંનેની વેરાશાખ મળવાપાત્ર થાય.

મેડિકલ સ્ટોરના ધંધામાં કેટલીક દવાઓ, ઈન્જેક્શન ને અમુક તાપમાનમાં સંગ્રહ કરવા જરૂરી હોય તેના માટે ફ્રીઝની ખરીદી કરવામાં આવેલ હોય તો તેની વેરાશાખ પણ મળવાપાત્ર થાય.

આઈસ્ક્રીમના ધંધામાં રોકાયેલ વ્યક્તિઓ આઈસ્ક્રીમને જાળવવા માટે ફ્રીઝરની ખરીદી કરેલ હોય તો તેવી ખરીદી ધંધા અથવા, ધંધાના વિકાસ માટેની ખરીદી ગણાય તેમજ વેરાશાખ પણ મળવાપાત્ર થાય.

આર્કિટેક એન્જિનીયર અને ઈન્ટિરિયર ડેકોરેટરની સેવા પૂરી પાડનાર વ્યક્તિ દ્વારા ડ્રોઈંગ તથા ડિઝાઈન માટે કમ્પ્યુટર અને સોફ્ટવેરની ખરીદી કરવામાં આવે તો તેવી ખરીદી ધંધા અથવા ધંધાના વિકાસ માટેની ગણાય અને વેરાશાખ મળવાપાત્ર થાય.

આમ, કોઈપણ માલ અથવા સેવા અથવા સપ્લાયની વેરાશાખના દાવા માટે તેનો ઉપયોગ ધંધા અથવા ધંધાના વિકાસ માટે થતો હોવો જોઈશે. તે પ્રાથમિક શરતને ધ્યાનમાં લઈ વેરાશાખ મળવાપાત્ર છે કે કેમ કે નક્કી કરવાનું રહેશે. વેરાશાખ ઈલેક્ટ્રોનિક ક્રેડિટ લેજરમાં આપવામાં આવશે.

જી.એસ.ટી. એન. પોર્ટલ ઉપર દરેક રજીસ્ટર્ડ વ્યક્તિના બે અલગ-અલગ લેજર નિભાવવામાં આવશે. ઈલેક્ટ્રોનિક ક્રેડિટ લેજર અને ઈલેક્ટ્રોનિક કેશ લેજર.

રજીસ્ટર્ડ વ્યક્તિને મળવાપાત્ર વેરાશાખની રકમ તેના ઈલેક્ટ્રોનિક ક્રેડિટ લેજરમાં જમાં આપવામાં આવશે. જ્યારે રજિસ્ટર્ડ વ્યક્તિ દ્વારા RTGS-NEFT અથવા અન્ય કોઈપણ માધ્યમથી ભરેલ વેરા – વ્યાજ – દંડ, ફી અથવા અનય કોઈપણ રકમ તેના કલમ-49(1) પ્રમાણે નિભાવવામાં આવતા ઈલેક્ટ્રોનિક કેશ લેજરમાં આવવામાં આવશે.

આમ રજિસ્ટર્ડ વ્યક્તિને મળવાપાત્ર વેરાશાખની રકમ તેના ઈલેક્ટ્રોનિક ક્રેડિટ લેજરમાં જમાં આપવામાં આવશે.

વેરાશાખ ક્યારે મળવાપાત્ર થશે નહીં : કલમ-16(2) :-

(1) જ્યારે રજિસ્ટર્ડ વ્યક્તિ જે માલ અથવા સેવા અથવા બંનેની સપ્લાયની વેરાશાખનો દાવો કર્યો હશે તેવા માલ અથવા સેવા અથવા સપ્લાયનું બીલ-ડેબિટનોટ અથવા ટેક્ષ ભર્યાના દસ્તાવેજી પુરાવા ધરાવતા હશે નહીં ત્યારે વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે નહીં. માલ આયાત ખરીદમાં ભરેલ ઈન્ટિગ્રેટેડ ટેક્ષની વેરાશાખ માટે બિલ ઓફ એન્ટ્રી ધરાવતા હોવા જોઈએ. માલ અથવા સેવા અથવા બંનેની ખરીદી બિન નોંધાયેલ વ્યક્તિ પાસેથી કરેલ હશે ત્યારે રજિસ્ટર્ડ વ્યક્તિએ તેવા માલની સપ્લાય માટે કલમ-31(3) એફમાં ઠરાવ્યા પ્રમાણે સપ્લાયનું બિલ બનાવવાનું રહેશે.

(2) ઈનપુટ ટેક્ષ ક્રેડિટ માંગનાર ને માલ કે સેવા મળેલ હોવા જોઈએ. જો માલ કે સેવા સપ્લાયરે માલ કે સેવા પ્રાપ્ત કરનાર અથવા તેની સૂચનાથી અન્ય કોઈ વ્યક્તિને માલ કે સેવા પૂરી પાડી હશે પછી સપ્લાયરે એજન્ટ તરીકે કામ કરેલ હોય કે ન હોય, આવી તબદીલી હેરફેર શરૂ થાય તે પહેલા કે દરમ્યાન માલની માલિકીના દસ્તાવેજ તબદીલ કરીને કે અન્ય રીતે કરેલ હશે તો પણ ઈનપુટ ટેક્ષ ક્રેડિટ માંગનાર તે માલ કે સેવા મળ્યાનું માનવામાં આવશે.

જ્યારે માલ અથવા સેવાની સપ્લાય એક કરતા વધારે હપ્તાથી ટુકડે ટુકડે કરવામાં આવતી હશે ત્યારે તેવા સંજોગોમાં માલ અથવા સેવાનાં છેલ્લો હપ્તો મળ્યા બાદ તેવી સપ્લાયની વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે.

દા.ત. એક ભરતિયા હેઠળ 100 ટન લોખંડની ખરીદી કરેલ હોય અને માલની ડિલીવરી 10 ટ્રકમાં અલગ-અલગ દિવસે કરવામાં આવે ત્યારે છેલ્લી ટ્રકનો માલ મળે ત્યારે વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે.

(3) માલ અથવા સેવા અથવા બંનેની સપ્લાયમાં ચાર્જ કરવામાં આવેલ વેરાની રકમ સપ્લાયર દ્વારા સરકારમાં જમા થયેલી હોવી જોઈએ. આવી રજિસ્ટર્ડ વ્યક્તિએ એટલે કે સપ્લાયર દ્વારા પોતે સરકારમાં જમાં કરાવેલ હશે અથવા તેને મળવાપાત્ર વેરાશાખ સામે એડજસ્ટ કરેલ હશે તો પણ સરકારમાં ભરાયેલ હોવાનું ગણાશે અને વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે.

(4) રજિસ્ટર્ડ વ્યક્તિ તે કલમ-39 અન્વયે રીટર્ન ભરવાના થાય છે. આમ રજિસ્ટર્ડ વ્યક્તિએ કલમ-39 પ્રમાણેના રીટર્ન ભરેલ હોવા જોઈશે. જો રીટર્ન ભરેલ હશે નહીં તો પણ વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે નહીં.

(5) જ્યારે રજિસ્ટર્ડ વ્યક્તિ દ્વારા માલ અથવા સેવા અથવા બંનેની સપ્લાયને બીલની તારીખથી 180 દિવસમાં વેરાની રકમ સહિતની રકમનું પેમેન્ટ કરવામાં આવેલ હશે નહીં ત્યારે પણ વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે નહીં.

- માલ અથવા સેવાની સપ્લાયનું પેમેન્ટ 180 દિવસમાં કરેલ ન હોવાની માહિતી કરાવેલ નમૂનામાં જી.એસ.ટી. એન પૉર્ટલ ઉપર મોકલવાની થશે.
- જ્યારે 180 દિવસમાં પેમેન્ટ ન કરવાના કારણે વેરાશાખ નામંજુર કરવાની થતી હશે ત્યારે વેરાશાખનો દાવો કરનાર રજિસ્ટર્ડ પર્સનની આઉટપુટ ટેક્ષની જવાબદારી વ્યાજ સાથે ઉમેરવામાં આવશે.
- ભવિષ્યમાં સપ્લાયરને વેરા સાથેની માલ અથવા સેવાનું પેમેન્ટ કરવામાં આવશે ત્યારે અગાઉ નામંજુર કરવામાં આવેલ વેરાશાખનો દાવો ગ્રાહ્ય રાખવામાં આવશે પરંતુ, વેરાશાખ નામંજુર કરતા સમયે ભરવાની ઠરાવેલ વ્યાજની રકમ બાદ મળવાપાત્ર થશે નહીં.

(6) જ્યારે કેપિટલ ગુડ્ઝ યાને કે પ્લાન્ટ એન્ડ મશિનરીની કિંમત ઉપર લાગેલા જી.એસ.ટી.ની રકમની ઉપર આવકવેરા ધારાની જોગવાઈ પ્રમાણે ઘસારાનો દાવો કરવામાં આવેલ હશે ત્યારે તેવી કેપિટલ ગુડ્ઝ અથવા પ્લાન્ટ એન્ડ મશિનરીના ખરીદ બીલમાં લાગેલ વેરાના જેટલી રકમની વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે નહીં.

(7) માલ અથવા સેવાની સપ્લાય ઉપરની વેરાશાખનો દાવો જે વર્ષનો હશે તે વર્ષ પછીના સપ્ટેમ્બર માસનું રિર્ટન રજૂ કરવાની અંતિમ તારીખ પછી અથવા જે તે વર્ષનું વાર્ષિક રિર્ટન રજૂ કર્યાની તારીખ પૈકી જે વહેલી તારીખ હોય ત્યારબાદ મળવાપાત્ર થશે નહીં.

દા.ત. 1-7-17 થી જી.એસ.ટી. નો દાયદો અમલમાં આવે ત્યારે માર્ચ-2018 માં સપ્લાય થયેલ માલ અથવા સેવા અથવા બંનેના બિલની વેરાશાખનો દાવો સપ્ટેમ્બર-2018નું રિટર્ન રજૂ કરવાની અંતિમ તા.20-10-2018 અથવા 2017-18 ના વર્ષનું વાર્ષિક રિટર્ન રજૂ કર્યાની તારીખ બાદ મળવાપાત્ર થશે નહીં. 2017-18 નું વાર્ષિક રિટર્ન રજૂ કરવાની અંતિમ તારીખ 31-12-2018 હોવા છતાં જો કોઈ રજિસ્ટર્ડ વ્યક્તિ દ્વારા તેવું વાર્ષિક રિટર્ન તા.15-09-2018 પહેલા રજૂ કરેલ હશે તો વેરાશાખનો દાવો 15-09-2018 પછી મળવાપાત્ર થશે નહીં ભલે સપ્ટેમ્બર-2018 નું રીટર્ન રજૂ કરવાની તારીખ બાકી હોય તો પણ 15-09-2018 પછી માર્ચ-2018 ના ખરીદ બિલની વેરાશાખ બાદ મળવાપાત્ર થશે નહીં. રિટર્ન ભરવાની સમયમર્યાદા વધારવામાં આવે ત્યારે તે તારીખ ધ્યાનમાં લેવાશે.

વેરાશાખમાં ઘટાડો અથવા પ્રમાણસર વેરાશાખ બાદ આપવામાં આવશે :- કલમ-17

(1) રજિસ્ટર્ડ વ્યક્તિ દ્વારા જે માલ અથવા સેવા અથવા બંનેની સપ્લાયની વેરાશાખ બાદ લેવામાં આવેલ હશે અને તેનો અંશતઃ ઉપયોગ ધંધા માટે અને અંશતઃ ધંધા સિવાયના હેતુ માટે કરવામાં આવેલ હશે ત્યારે તેવા માલ અથવા સેવા અથવા બંનેનો ધંધાના હેતુ માટે થયેલ ઉપયોગ પૂરતી વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે. એટલે કે ધંધા સિવાયના હેતુ માટે થયેલ ઉપયોગની વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે નહીં.

(2) જ્યારે માલ અથવા સેવા અથવા બંનેની વેરાશાખ મેળવવામાં આવેલ હશે અને તેનો અંશતઃ ઉપયોગ વેરાપાત્ર સપ્લાયમાં અને અંશતઃ ઉપયોગ વેરામુક્ત સપ્લાયમાં થયેલ હશે ત્યારે જેટલા પ્રમાણમાં વેરાપાત્ર સપ્લાય થયેલ હશે તેટલી વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે.

ઝીરોરેટેડ સપ્લાયની પણ વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે.

કલમ 2(47)માં વેરામુક્ત સપ્લાયની અને કલમ-2(108)માં ટેક્ષેબલ સપ્લાયની વ્યાખ્યા આપવામાં આવેલ છે.

આઈ.જી.એસ.ટી. કાયદાની કલમ-16માં જણાવ્યા પ્રમાણે ઝીરો રેટેડ સપ્લાય એટલે એવા સપ્લાયના વ્યવહાર કે જેમાં માલ અથવા સેવા અથવા બંનેની નિકાસ થતી હોય તેમજ સેઝ ડેવલપર અથવા સેઝ યુનિટને કરવામાં આવતા માલ અથવા સેવા અથવા બંનેની સપ્લાયના વ્યવહાર આવા સેઝ ડેવલપર અને સેઝ યુનિટને કરવામાં આવતા વ્યવહારો ઝીરોરેટેડ એટલે કે વેરાને પાત્ર થતા ન હોવા છતાં તેને લગતી ખરીદી પરના જી.એસ.ટી.ની વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે.

(3) બૅંક અને નોન બેન્કિગ કંપની સહિતની નાણાંકીય સંસ્થાઓ કે જે ડિપોઝીટ સ્વીકારવાની, લૉન અથવા એડવાન્સ ધિરાણ કરવાની સેવા પૂરી પાડે છે. અને તેમને ઈનપુટ, કેપિટલ દાવા માટે બે વિકલ્પ કરવામાં આવેલ છે.

A. પૂરી પાડેલ વેરાપાત્ર સેવાના પ્રમાણસર વેરાશાખનો દાવો કરી શકે અથવા

B. તેમણે રિસીવ કરેલ ઈનપુટ કેપિટલ ગુડ્ઝ અને ઈનપુટ સર્વિસમાં મળવાપાત્ર થતી વેરાશાખમાંથી 50% વેરાશાખ દર માહિતી બાદ મેળવી બાકીની 50% વેરાશાખ જતી કરવાની રહે.

14.15 વેરાભરતિયું (ટેક્ષ ઈનવોઈસ)

સામાન્ય સમજમાં ઈનવોઈસ એ એક એવુ ડોક્યુમેન્ટ છે જેમાં સપ્લાયર/વેચનાર કોઈ માલ કે સેવા સ્વીકારનાર ને તેવા માલ/સેવા પૂરી પાડયાની વિગત, તેનું મૂલ્ય કે જે તેણે મેળવવાનું છે અને આવો સપ્લાય તે કેવી રીતે મોકલશે વગેરેની માહિતી આપે છે.

ટેક્ષ ઈનબોક્સ ક્યારે બનાવવું :-

જ્યારે વેરાપાત્ર "માલ" સપ્લાય થતો હોય ત્યારે માલના રેસિપિએન્ટે માલ લેનારને ડિલવરી માટે કે સ્વીકારવા માટે માલ ખસેડવામાં આવે તેની હેરફેર કરવામાં આવે તે પહેલા કે તે સમયે ટેક્ષ ઈનવોઈસ બનાવવાનું રહેશે.

એપ્રુવલ માટે મોકલેલ માલનું ઈનવોઈસઃ-

જો કોઈ માલ સપ્લાય પહેલા એપ્રુવલ માટે મોકલેલ હોય ત્યારે તેવા કેસમાં સપ્લાય થાય ત્યારે અથવા માલ એપ્રુવલ માટે મોકલવાની તારીખથી 6 માસમાં જે વહેલું હોય તે તારીખે ઈનવોઈસ બનાવવાનું રહેશે. જ્યારે વેરાપાત્ર "સર્વિસ" સપ્લાય હોય ત્યારે તે સર્વિસ પૂરી પાડતા પહેલાં કે તે પછી પણ નિર્ધારિત સમયની અંદર ટેક્ષ ઈનવોઈસ બતાવવાનું રહશે. નિયમો મુજબ સેવા આપ્યાની તારીખથી 30 દિવસમાં ઇનવોઈસ બનાવવાનું ફરજીયાત છે.

ટેક્ષ ઈનવોઈસ કેટલી નકલમાં બનાવશો :-

વેરાપાત્ર માલના સપ્લાયના કિસ્સામાં :-

ટેક્ષ ઈનવોઈસની ટ્રીપ્લિકેટ નકલો - ત્રણ નકલ બનાવવી અને જે તે ઉપર ઓરિજનલ, ડુપ્લિકટ તથા ટ્રીપ્લિકેટ લખેલ હોવું જોઈએ. આ પૈકી 'ઓરિજનલ' લખેલ નકલ રેસિપિઅન્ટ માલ-લેનાર(ખરીદનારને) અને 'ડુપ્લિકેટ' લખેલ નકલ માલ વહન કરનાર/ટ્રાન્સપોર્ટરને આપવાની રહેશે ટ્રીપ્લિકેટ લખેલ નકલ સપ્લાયરે(વેચનારે) પોતાની પાસે રાખવાની રહેશે.

વેરાપાત્ર સેવા પૂરી પાડતા સપ્લાયના કિસ્સામાં :-

(સપ્લાય ઓફ ટેક્ષેબલ સર્વિસ) ઈનવોઈસની બે(2) નકલો 'ઓરિજનલ' તથા 'ડુપ્લિકેટ' લખેલ બનાવી 'ઓરિજનલ' સેવા સ્વીકારનારને આપવાની અને 'ડુપ્લિકેટ' લખેલ સપ્લાય/સર્વિસ પૂરી પાડનારે પોતે રાખવાની રહેશે.

ટેક્ષ ઈનવોઈસ બનાવવા બાબતે અપવાદ :-

કાઉન્સિલ ભલામણ થી સરકાર શરતોને આધિન ઠરાવી શકશે કે તેવા જણાવેલ સેવા માટે દસ્તાવેજ ટેક્ષ ઈનવોઈસ ગણાશે અથવા ઠરાવેલ સેવાઓ માટે ટેક્ષ ઈનવોઈસ આપવું જરૂરી નહીં રહે. આમ છતાં, આવા બંને કિસ્સામાં બતાવેલ ડોક્યુમેન્ટ ટેક્ષ ઈનવોઈસ સમાન જ ગણાશે.

કયા માલ અથવા સેવા અથવા બંનેની વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે નહીં : કલમ-17(5)

(1) એવા મોટર વાહન કે જ્યારે રજિસ્ટર્ડ વ્યક્તિ દ્વારા મોટર વાહન સપ્લાયનો ધંધો કરવામાં આવતો હોય, મોટર વાહનનો ઉપયોગ માલ અથવા પેસેન્જરની હેરફેર માટે કરવામાં આવતો હોય અથવા ડ્રાઈવિંગ સ્કૂલ ચલાવવામાં કરવામાં આવતો હોય, તે સિવાયના મોટર વાહનની વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે નહીં.

મોટર વાહન કોને કહેવાય તેની વ્યાખ્યા કલમ-2(76)માં આપવામાં આવ્યા પ્રમાણે મોટરવાહન એટલે મોટર વાહન એક્ટ, 1988 ની કલમ-2(28)માં જે મોટરવાહન આપવામાં આવેલ છે તેવા મોટરવાહન કરવાતો રહેશે.

આમ, અંગત વપરાશ માટેના મોટર વાહનની વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે નહીં.

કોઈ કંપની દ્વારા ઉત્પાદિત માલની ડિલીવરી માટે રાખવામાં આવેલ ડિલીવરી વાનની – ટ્રાવેલ કંપની દ્વારા પેસેન્જરની હેરફેર માટે ખરીદ કરવામાં આવેલ ટેક્સી અથવા મોટર બસની વેરાશાખ મળવાપાત્ર થાય.

ડ્રાઈવિંગ સ્કૂલનો ધંધો ચલાવતી વ્યક્તિ દ્વારા ખરીદ કરવામાં આવેલ મોટરકારની પણ વેરાશાખ મળવાપાત્ર થાય.

(2) ખાદ્ય ખોરાક અને ઠંડાપીણા, આઉટ ડોર કેટરિંગ, બ્યુટી ટ્રીટમેન્ટ, આરોગ્ય વિષયક સર્વિસ, કોસ્મેટિક અને પ્લાસ્ટિક સર્જરીની સેવાની વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે નહીં. પરંતુ જ્યારે તેનો ઉપયોગ રજિસ્ટર્ડ વ્યક્તિ દ્વારા આવી જ વેરાપાત્ર આઉટવર્ડ સેવા પૂરી પાડવા કરવામાં આવે તો વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે.

(3) ક્લબની મેમ્બરશીપ અથવા હેલ્પ અથવા ફિટનેસ સેન્ટરની સર્વિસ વેરાશાખ મળવાપાત્ર નથી.

(4) નોકરીદાતા દ્વારા કર્મચારીને વેકેશનમાં રજા અથવા હોમ ટ્રાવેલ કન્સેશન તરીકે આપવામાં આવતા ટ્રાવેલ બેનિફીટની સેવાની વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે નહીં.

(5) રેન્ટ એ કેબ, જીવનવીમો અને આરોગ્ય વિષયક વીમાની સર્વિસની વેરાશાખ મળવાપાત્ર નથી. આમ, છતાં તેવી સેવા પૂરી પાડવા કાયદાથી જરૂરી થતું હોય તો તે સરકાર દ્વારા જાહેરનામું બહાર પાડી તેવી સેવાની ક્રેડિટ આપવામાં ઠરાવવામાં આવે તેવા સંજોગોમાં મળવાપાત્ર થશે.

આવી સેવા રજિસ્ટર્ડ વ્યક્તિ દ્વારા થતી હશે તો વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે.

(6) વર્કસ કોન્ટ્રાક્ટરના કામમાં પૂરી પાડવામાં આવતી હોય તે સિવાયની સ્થાવર મિલકતના બાંધકામમાં પૂરી પાડવામાં આવતી વર્કસ કોન્ટ્રાક્ટ સર્વિસની વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે નહીં એટલે કે જ્યારે કોઈ રજિસ્ટર્ડ વ્યક્તિ દ્વારા પોતાની ફેક્ટરીના અથવા રહેઠાણના બંગલાના બાંધકામ માટે સબકોન્ટ્રાક્ટ અથવા લેબર કોન્ટ્રાક્ટની સેવા મેળવવામાં આવતી હોય ત્યારે આવી સેવા સ્થાવર મિલકતના બાંધકામ માટે મેળવવામાં આવેલ હોવાનું ગણાય અને તેની વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે નહીં.

પરંતુ જ્યારે કોઈ કોમર્શિયલ સેન્ટર અથવા ફ્લેટના બાંધકામ માટે રોકવામાં આવેલ કોન્ટ્રાક્ટર દ્વારા સબ કોન્ટ્રાક્ટર અથવા લેબર કોન્ટ્રાક્ટરની સેવા મેળવવામાં આવેલ હશે ત્યારે તેવી સેવા For Further Supply of Service ગણવામાં આવશે અને તેવી મેળવેલ સેવા માટે વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે. વેરાશાખ ન મળવાની આ જોગવાઈ પ્લાન એન્ડ મશિનરીને લાગુ પડશે નહીં.

(7) કલમ-10 અન્વયે કમ્પોઝિશન લેવી ભરેલ હોય તેવા માલ અથવા સેવા અથવા બંનેની સપ્લાયની વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે નહીં.

(8) કોઈ રજિસ્ટર્ડ વ્યક્તિ દ્વારા ખરીદવામાં આવેલ એટલે કે મેળવેલ માલ અથવા સેવા અથવા બંનેની સપ્લાય કે જેનો ઉપયોગ પોતાના માટે બાંધકામ કરવામાં આવતી સ્થાવર મિલકતના બાંધકામમાં અથવા ધંધા અથવા ધંધાના વિકાસ માટેની સ્થાવર મિલકતના બાંધકામમાં થતો હશે ત્યારે તેવા માલ અથવા સેવા અથવા બંનેની સપ્લાયની વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે નહીં.

દા.ત. કોઈ ડોક્ટર દ્વારા પોતાની હૉસ્પિટલના બાંધકામ માટે, ઉદ્યોગપતિ દ્વારા તેમની ફેક્ટરીના બાંધકામ માટે, હોટલ દ્વારા હોટલના બિલ્ડિંગના બાંધકામ માટે ખરીદવામાં મેળવવામાં આવેલ માલ અથવા સેવા અથવા બંનેની સપ્લાય For Construction of Immovable Property ગણાય. તેવી સ્થાવર મિલકતનાં બાંધકામ માટે વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે નહીં.

(9) કલમ-2(77)માં સમાવેશ થતા નોન રેસિડેન્ટ ટેક્ષેબલ પર્સન દ્વારા આયાત કરેલ માલ સિવાય મેળવેલ માલ અથવા સેવા અથવા બંનેની સપ્લાયની વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે નહીં.

(10) રજિસ્ટર્ડ વ્યક્તિ દ્વારા ખરીદ કરેલ માલ અથવા સેવા અથવા બંનેનો અંગત વપરાશ થતો હશે ત્યારે તેવા અંગત વપરાશ થયેલ માલ અથવા સેવા અથવા બંનેની વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે નહીં.

(11) જ્યારે માલ નાશ પામે, ચોરાઈ જાય, હિસાબોમાં માંડવાળ કરવામાં આવે અથવા ગિફ્ટ અથવા ફ્રી સેમ્પલ તરીકે આપવામાં આવે ત્યારે તેવા માલની વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે નહીં.

(12) કલમ-73, 129 અને 130 અન્વયે ભરવામાં આવેલ વેરાની રકમની વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે નહીં.

(13) જમીન મકાન અને અન્ય સિવિલ સ્ટ્રક્ચરની વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે નહીં.

(14) ટેલિકોમ્યુનિકેશન ટાવર

(15) ફેક્ટરીની જગ્યાની બહાર લગાવવામાં આવેલ પાઈપ લાઈનની વેરાશાખ મળવાપાત્ર થશે નહીં.

આમ, ઉપર મુજબ વેરાશાખ મળવાપાત્ર થતી નથી અથવા પ્રમાણસર મળવાપાત્ર થાય છે.

14.16 જમા અને ઉધાર નોંધ

જ્યારે પૂરા પાડવામાં આવેલ માલ પરત કરવામાં આવે છે અથવા જ્યારે પૂરા પાડવામાં આવેલ વસ્તુઓ (અથવા સેવાઓ) ગુણવત્તામાં ન હોવાથી ઈન્વોઇસ મૂલ્યમાં પુનરાવર્તન થાય અથવા વધારાનો માલ પૂરો પાડવામાં આવે છે ત્યારે જમા નોંધ કે ઉધાર નોંધ સપ્લાયર દ્વારા જારી કરવામાં આવે છે.

જમા નોંધ કે ઉધાર નોંધ 2 પરિસ્થિતિઓમાં જારી કરી શકાય છે.

1. જ્યારે ખરીદનાર દ્વારા વેચનારને ચૂકવવાપાત્ર રકમ ઘટશે.

2. જ્યારે ખરીદનાર દ્વારા વેચનાર ચૂકવવાપાત્ર રકમ વધશે.

જમા નોંધ કે ઉધાર નોંધમાં નીચેની વિગતો શામેલ હશે;

1. સપ્લાયરનું નામ, સરનામું અને જી.એસ.ટી. આઈ.એન.
2. દસ્તાવેજની પ્રકૃતિ,
3. એક સતત સિરિયલ નંબર જેમાં ફક્ત મૂળાક્ષરો અને અથવા આંકડાઓ હોય છે, જે નાણાંકીય વર્ષ માટે અનન્ય છે.
4. દસ્તાવેજની તારીખ,
5. નામ, સરનામું અને પ્રાપ્તિ કર્તાના જીએસટીઆઈએન/યુનિક આઇડી નંબર, જો નોંધાયેલ હોય,
6. પ્રાપ્ત કર્તાનું નામ અને સરનામું અને ડિલીવરીનું સરનામું, રાજ્ય અને તેના કોડના નામ સાથે, જો આવા પ્રાપ્તકર્તાને નોંધણી ન હોય,
7. સિરીયલ નંબર અને સંબંધિત કર ઈન્વોઇસની તારીખ અથવા સપ્લાયનો બિલ,
8. માલ અથવા સેવાઓના કરપાત્ર મૂલ્ય, કરનો દર અને કરની રકમ,
9. સપ્લાયર અથવા તેના અધિકૃત પ્રતિનિધિની સહી અથવા ડિજીટલ હસ્તાક્ષર.

14.17 માલ અને સેવા કર અંતર્ગત વિવિધ રિટર્ન

નમૂનો	કોણ ભરશે	દર્શાવવાની વિગત	પત્રક ભરવાની તારીખ
GSTR-1	નોંધાયેલ સપ્લાયર	માસ દરમ્યાન કરેલ આઉટવર્ડ સપ્લાય(માલ કે સેવા કે બંને)ની માહિતી	માસ પૂરો થયા પછીના 10 દિવસમાં
GSTR-2	નોંધાયેલ રેસીપીયન્ટ	માસ દરમ્યાન માલ કે સેવા કે બંને સ્વરૂપે મેળવેલ સપ્લાયની માહિતી	માસ પૂરો થયા પછીના 15 દિવસમાં
GSTR-2A	Auto Populated	માસ પૂરો થયા પછીના દિવસ 10માં ભરેલ GSTR-1 ને આધારે રીસીપીયન્ટ ને જોવા મળશે.	-
GSTR-1A	Auto Populated	GSTR-2 માં જે વ્યવહાર સપ્લાયરે દર્શાવ્યા ન હોય અને રીસીપીયન્ટે દર્શાવ્યા હોય તેવા વ્યવહાર	-
GSTR-3	નોંધાયેલ સપ્લાયર	GSTR-1 અને GSTR-2 ના આધારે બનતું પત્રક	માસ પુરો થયા પછીના 20 દિવસમાં
GSTR-4	ઉચ્ચક વેરો ભરનાર નોંધાયેલ વ્યક્તિ	ઉચ્ચક વેરા અંગેની વિગતો	ત્રિમાસ પૂરો થયાના 18 દિવસ
GSTR-4A	Auto Populated	ઉચ્ચક વેરો ભરવાની પરવાનગી ધરાવતા વ્યક્તિએ મેળવેલ ઈનવર્ડ સપ્લાયની વિગત	-
GSTR-5	નોન-રેસીડન્ટ ટેક્ષેબલ પર્સન	નોન રેસીડન્ટ ટેક્ષેબલ પર્સને ભરવાની વિગત	માસ પૂરો થયા પછીના 20 દિવસમાં
GSTR-6	ઈનપુટ સર્વિસ ડીસ્ટ્રીબ્યુટર	જે નોંધાયેલ વ્યક્તિઓ સેવા મેળવી મેળવેલ સેવા પર ચૂકવેલ વેરાની વહેંચણી ISD તરીકે કરે ત્યારે	માસ પૂરો થયા પછીના 13 દિવસમાં
GSTR-6A	Auto Populated	ISD એ મેળવેલ ઈનવર્ડ સપ્લાયની વિગત	-
GSTR-7	TDS કાપનારે ભરવાનું પત્રક	મૂળ સ્થળે વેરાની કપાત કરેલ વિગત	માસ પૂરો થયા પછીના 10 દિવસમાં
GSTR-7A	-	TDS કાપનારે આપવાનું સર્ટીફીકેટ	-
GSTR-8	ઈ-કોમર્સ ઓપરેટર તથા ટેક્ષ કલેક્ટર	ઈ-કોમર્સ ઓપરેટરે તથા TCS કાપનારે આપવાની માહિતી	માસ પૂરો થયા પછીના 10 દિવસમાં
GSTR-9	નોંધાયેલ વ્યક્તિઓ	વાર્ષિક પત્રક	ફાયનાન્સીયલ વર્ષ પુરુ થયા પછી 31મી ડિસે. સુધીમાં
GSTR-9 A	ઉચ્ચક વેરો ભરનારે	વાર્ષિક પત્રક	ફાયનાન્સીયલ વર્ષ પુરુ થયા પછી 31મી ડિસે. સુધીમાં
GSTR-10	જે નોંધાયેલ વ્યક્તિનો નંબર રદ્દ કરેલ હોય કરે કરાવેલ હોય	ફાયનલ પત્રક	ત્રણ માસની અંદર રદ્દ કર્યાની તારીખથી કે ઓર્ડરની તારીખથી.
GSTR-10	UIN ધરાવનાર રિફંડ માંગે ત્યારે	ઈનવર્ડ સપ્લાયની આપવાની થતી માહિતી (UIN ધરાવતા નોંધાયેલ વ્યક્તિ દ્વારા)	માલ પૂરો થયા પછીના 28 દિવસમાં

14.18 ઈ-વે બિલ

નિયમો :-

ગુજરાત મૂલ્યવર્ધિત કાયદામાં જેમ માલનું વહન થતી વેળા ફોર્મ 402/403 માર્ગસ્થ માલના વહન સાથે રાખવાની જોગવાઈ હતી, એવા જ પ્રકારની જોગવાઈ જી.એસ.ટી. કાયદામાં પણ રાખવામાં આવી છે જે નિયમોથી સમજાવવા પ્રયત્ન કરેલ છે.

(1) માલના વહન થતા અગાઉ આપવાની માહિતી અને ઈ-વે બીલ જનરેટ કરવા અંગે.

જ્યારે નોંધાયેલ વ્યક્તિ રુ.50,000 થી વધુ માલનું વહન કરે ત્યારે,

- માલના સપ્લાય અંગે
- સપ્લાય સિવાયના અન્ય કારણસર અને
- બિન નોંધાયેલ વ્યક્તિ પાસેથી આવક સપ્લાય થાય ત્યારે માલની હેરાફેરી શરૂ થયા અગાઉ નોંધાયેલ વ્યક્તિએ કોમન પોર્ટલ ઉપર માલ મોકલનાર અથવા મેળવનારે પોતાના વાહનમાં અથવા ભાડાના વાહનમાં માલ અંગે ઈ-વે બિલ જનરેટ કરવાનું રહેશે.

(2) ઈ-વે બિલ કોમન પોર્ટલ ઉપર જનરેટ થયા બાદ માલ મોકલનારને, મેળવનારને યુનિક ઈ-વે બિલ નંબર આપવામાં આવશે.

કોઈપણ ટ્રાન્સપોર્ટર એક વાહનમાંથી બીજા વાહનમાં વહન દરમ્યાન માલ તબદીલ કરી તેને આગળ વહન માટે લઈ જાય તો કોમન પોર્ટલ ઉપર જરૂરી વિગતો દર્શાવી ઈ-વે બિલ જનરેટ કરવાનું રહેશે.

(3) જ્યારે એક કરતા વધુ કન્સાઈનમેન્ટ એક જ વાહનમાં લઈ જવાનો આશય હોય તો ટ્રાન્સપોર્ટરે દરેક કન્સાઈનમેન્ટ માટે અલગ ઈ-વે બિલ દર્શાવી કોમન પોર્ટલ ઉપરથી ઈ-વે બીલ અગાઉથી કાઢવાનું રહશે.

(4) ઇ-વે બિલ ફોર્મ GST-EWB-01 માં હોય છે.

(5) આ નિયમ મુજબ ઈ વે-બીલ જનરેટ થાય પરંતુ માલ વહન ન થઈ શકે તો કોમન પોર્ટલ ઉપર અથવા ફેસિલીટેશન સેન્ટર દ્વારા 24 કલાકમાં રદ કરવાનું રહેશે.

જો વહન દરમ્યાન ઈ-વે બિલની ચકાસણી થયેલ હશે તો ઈ વે-બિલ કેન્સલ નહીં થઈ શકે

(6) કોઈપણ ઈ-વે બિલ અથવા સંયુક્ત ઈ-વે બિલ જનરેટ કર્યાની રીલેવન્ટ તારીખથી નીચે દર્શાવેલ ટેબલ મુજબના સમય માટે માન્ય રહેશે.

અંતર	**સમય**
100 કી.મી સુધી	એક દિવસ
વધારાના દર 100 કિ.મી. અથવા તેના ભાગ માટે	એક વધારાનો દિવસ

ઉક્ત સમય મર્યાદાની વેલિડીટી તારીખ નોટિફિકેશનથી કોઈ ખાસ વર્ગ માટે લંબાવી શકાશે. વળી આ વેલિડીટી મર્યાદા ફોર્મ જનરેટ કર્યાની તારીખથી ગણતરીમાં લેવાશે.

(7) નોંધાયેલ માલ મેળવનાર વ્યક્તિ કોમન પોર્ટલ ઉપર ઈ વે-બીલની માહિતી મેળવી શકશે અને તેની સ્વીકાર અથવા અસ્વીકારની જાણ કરી શકશે.

આવી જાણ 72 કલાકમાં નહીં થાય તો ઈ વે-બીલની માહિતી સ્વીકારેલ ગણાશે.

(8) આ ઈ વે-બિલ જે જનરેટ થાય તેને સી.જી.એસ.ટીના નિયમ અથવા જી.એસ.ટી.ના જે તે રાજ્યના નિયમ માટે અમલમાં રહશે.

ઈ વે-બિલ જનરેટ થયાની અને કેન્સલેશનની માહિતી એસ.એમ.એસ. દ્વારા પણ મેળવી શકાશે.

વાહનના પર્સન-ઈન-ચાર્જ રાખવાના ડોક્યુમેન્ટસ તથા ડિવાઈસ :-

(અ) ઈનવોઈસ અથવા સપ્લાયનું બિલ અથવા ડીલીવરી ચલણ

(બ) ઈ વે-બિલની કોપી અથવા ઈ વે-બિલ નંબર ફિઝીકલી અથવા નકશાકીય રેડિઓ ફ્રિકવન્સી આઈડેન્ટિફિકેશન ડિવાઈસ વાહન પર ચોંટાડેલ અથવા કમિશનર નોટિફાઈ કરે તે પ્રકારે

વાહન અને ડોક્યુમેન્ટસ ચકાસણી :-

(1) કમિશનર અથવા અધિકૃત યોગ્ય ઑફિસર અધવેચથી રોકીને કોઈપણ વાહનની ઈ વે-બીલ અથવા ઈ વે-બિલ નંબર સ્વરૂપે દરેક આંતરરાજ્ય અને રાજ્યમાં માલની હેરફેર માટે ચકાસણી કરી શકાશે.

(2) જ્યાં ઈ વે-બિલ ઈલેક્ટ્રોનીક માધ્યમથી વેરિફાય કરવાનું છે તેવા સ્થળે માલનું વહન જ્યારે રેડીયો ફ્રિકવન્સી આઈડેન્ટિટી ડિવાઈસ લગાવેલ વાહન પસાર થાય ત્યાં આવાના રિડર્સ ઈ વે-બિલના વેરિફિકેશન માટે લગાવશે.

(3) વાહનની ફીઝીકલ ચકાસણી કમિશનર દ્વારા સત્તા ધરાવતા અધિકારી કરી શકશે.

વેરો છુપાવ્યા અંગેની ચોક્કસ માહિતી મેળવેલ હોય તો કમિશનર દ્વારા ધરાવતા અધિકારી વાહનની ચકાસણી કરી શકશે.

માલનું નિરીક્ષણ અને ચકાસણી :-

(1) વહન દરમ્યાન માલની ચકાસણી કર્યાનો સમટી રિપોર્ટ યોગ્ય ઓફિસર દ્વારા તપાસ ઈન્સપેક્શન કર્યાના ચોવીસ કલાકમાં ઓનલાઈન મુકશે અને તેનો ફાઈનલ રિપોર્ટ ત્રણ દિવસમાં કરશે.

(2) જ્યારે માર્ગસ્થ માલનું વહન ફિઝિકલ વેરીફીકેશન રાજ્યમાં કરવામાં આવે કે અન્ય રાજ્યમાં કરવામાં આવે તો ફરીથી આવી ફિઝિકલ વેરિફિકેશન કરવામાં નહીં આવે, સિવાય કે કોઈ ખાસ વેરો છુપાવ્યાની માહિતી પછીથી આવી હોય.

(3) રોકેલ માલની માહિતી અપલોડ કરવાની સગવડ જ્યારે વાહનને ત્રીસ મિનિટ વધુ રોકવામાં આવે ત્યારે ટ્રાન્સપોર્ટરે કોમન પોર્ટલ ઉપર તેની માહિતી અપલોડ કરવાની રહેશે.

14.19 માલ અને સેવા કરનું ઓડિટ માળખું

જીએસટી હેઠળ ઓડિટ દ્વારા રજિસ્ટર્ડ ડિલર દ્વારા સંચાલિત રેકોર્ડની ચકાસણી કરવામાં આવે છે. તેનો હેતુ જાહેર કરવામાં આવેલી માહિતીની ચોકસાઇ, ચૂકવેલા કર અને જીએસટી કાયદાના પાલનનું મૂલ્યાંકન કરવાનું છે.

તેમાં બે પ્રકારે ઓડિટ થઇ શકે છે.

(1) રજિસ્ટર્ડ ડિલર દ્વારા ઓડિટ

(2) ટેક્સ ઓથોરિટી દ્વારા ઓડિટ

(1) રજિસ્ટર્ડ ડિલર દ્વારા ઓડિટ :

દરેક રજિસ્ટર્ડ ડિલર જેનું વેચાણ એક નાણાંકીય વર્ષમાં રૂ. 2 કરોડથી વધારે હોય, તેને કોઇ C.A કે C.M.A. પાસે ઓડિટ કરાવવું ફરજિયાત છે.

(2) ટેક્સ ઓથોરિટી દ્વારા ઓડિટ :

(A) જનરલ ઓડિટ : (કમિશ્નરના ઓર્ડરથી)

કમિશ્નર અથવા તેના ઓર્ડર પર અધિકારી કોઇપણ રજિસ્ટર્ડ ડિલરનું ઓડિટ કરી શકે છે.

(B) સ્પેશિયલ ઓડિટ (ડેપ્યુટી/આસિસ્ટન્ટ કમિશ્નરના ઓર્ડરથી અથવા તેનાથી ઉપરના અધિકારીના ઓર્ડરથી)

જીએસટી શાખા કેસની જટિલતા અને આવકના હિતને ધ્યાનમાં લઇને સ્પેશિયલ ઓડિટ કરી શકે છે જેની માટે C.A અથવા C.M.A. ની નિમણૂંક કરવામાં આવે છે.

14.20 આકારણી (ગુનો, દંડ, લેઇટ ફી)

દંડ અને ગુનાઓ (કલમ-122 થી કલમ-138)

દરેક વેરાકીય સરકારી કાયદાઓમાં વેરો કર ભરવાને પાત્ર કરદાતાઓ પર કાયદાની વિવિધ જોગવાઈનું પાલન કરવાની જવાબદારી હોય છે. આવી જવાબદારી નોંધણી નંબર લેવાની જવાબદારીથી શરૂ થઈ વેરો ઉઘરાવવાની, ઉઘરાવીને ભરવાની, રિટર્ન ભરવાની, વેરાશાખ (આઈ.ટી.સી.) મેળવવાની, હિસાબો સાચા યોગ્ય રાખી, જાળવવા કે સાચવવા વગેરે જેવી જવાબદારી પણ નિશ્ચિત કરી તેનું ઠરાવેલ સમયમાં પાલન કરવાની છે.

કાયદાની આ જોગવાઈઓનું પાલન ન થાય તો તે ગુનો ગણાશે અને ગુના અનુસાર તેની શિક્ષા એટલે કે દંડની જોગવાઈ વેરાકીય સરકારી કાયદામાં કરવામાં આવેલ હોય છે, તેમ જી.એસ.ટી કાયદામાં પણ આવી ગુનાઓ દંડ ઉપરાંત માલ-મિલકતની જપ્તી વગેરે અંગેની જોગવાઈ કરદાતા ઉપરાંત કોઈ મદદગાર વ્યક્તિ ને જવાબદાર ઠરાવી તેના ઉપર લાદી શકાય તે રીતે કરવામાં આવેલ છે.

દંડ લાદવા અંગેના સિદ્ધાંતો સુપ્રીમ કોર્ટ સુધીની કોર્ટના ચૂકાદા દ્વારા નક્કી કરેલ છે, જે ધ્યાનમાં લેવાતા રહે છે. આવા જી.એસ.ટી. કાયદો નવો અને વિશિષ્ટ પ્રકારે ઘણાં બધા કાયદાઓને સમાવીને બનાવેલ હોવા છતાં આવા કાયદાઓની કોર્ટોઓ આપેલ ચૂકાદાઓથી પ્રતિપાદિત થયેલ સિદ્ધાંતો, દંડ કે તેની શિક્ષા માટેની માત્ર, ઈરાદા વગેરે નક્કી કરવા માટે પણ પ્રસ્તુત જ ગણાશે.

કેટલા પ્રકારના ગુના અને તેના દંડ (કલમ-122) :-

જી.એસ.ટી. કાયદામાં જુદા જુદા 21 પ્રકારના સંજોગો દર્શાવી તેને ગુના ગણેલ છે અને તે માટે દંડની જોગવાઈ ઠરાવેલ છે.

આ કાયદા નીચે વેરો ભરવા જવાબદાર છે તે વ્યક્તિ જુદા જુદા પ્રકારની જોગવાઈનો ભંગ કરે ત્યારે દંડ લગાવવાની જોગવાઈ છે.

ઈનવોઈસ અંગે ગુના :-

ઈનવોઈસ ન બનાવે, અથવા ખોટું ઈનવોઈસ બનાવે.

છળકપટ કે વેરો ટાળવા માટે જાણી જોઈને ખોટી રજૂઆત કે હકીકત છુપાવવા જેવા કારણે સિવાયના હોય ત્યારે રુ. 10,000/- નોં દંડ અથવા આવી વ્યક્તિ એ ચૂકવવા પાત્ર વેરાના 10% રકમ બે માંથી જે વધુ હોય તેટલી રકમના દંડને પાત્ર રહેશે.

(બ) ગુનાનું કૃત્ય છળપકપટવાળું કે જાણી જોઈને ખોટી રજૂઆત કે હકીકત છૂપાવી વેરો ટાળવા માટેનું હોય ત્યારે રુ. 10,000/- નો દંડ અથવા વ્યક્તિ એ ચૂકવવાપાત્ર વેરો-બેમાંથી જે વધુ હશે તેટલી રકમના દંડને પાત્ર થશે.

ગુનામાં મદદગારી કરનાર વ્યક્તિ પણ દંડપાત્ર : (કલમ-122(3))

- જો વ્યક્તિ અગાઉ વર્ણવેલ વિવિધ ગુનાઓ પૈકી કોઈપણ ગુનો કરવામાં સહાય કે મદદગારી કરશે,
- તે જાણતો હોય તે તેની માન્યતા હોય કે, કાયદેસર રીતે કોઈ માલ જપ્તી પાત્ર હોય છતાં તેનો કબજો લે, અથવા કોઈ માલની હેરફેર કરવામાં તેને દૂર કરવામાં અનામત કરવામાં રાખી લેવામાં, છૂપાવવામાં, પૂરો પાડવામાં કે ખરીદવામાં પોતે સંડોવાય કે બીજી રીતે તેની તજવીજ કરે,

- કાયદેસર નથી કે કાયદાનું ઉલ્લંઘન થવાનું છે તેની જાણમાં હોય કે તેવુ માનતો હોય છતાં તેવી કોઈ સેવાનો સપ્લાય કરે કે પ્રાપ્ત કરે,
- વેરા અધિકારી સમક્ષ હાજર થવા સમાન હોય અને હાજર ન રહી તપાસમાં કે પુરાવા આપવામાં નિષ્ફળ જાય.
- કાયદા અનુસારના ઈનવોઈસ ન કાઢી અથવા તેનો હિસાબી ચોપડી નોંધ ન રાખે, ત્યારે આવા સંજોગોમાં કોઈપણ વ્યક્તિ રુ. 25,000/- સુધીના દંડને પાત્ર બનશે.

માહિતી પત્રક પૂરુ ન પડે તો ગુનો (કલમ-123):-

કાયદા મુજબ જેને માહિતી પત્રક પૂરી પાડવા નોટિસ આપી બોલાવેલ હોય તેવી વ્યક્તિ નોટિસમાં આપેલ સમયમાં માહિતી પત્રક માંગેલ માહિતીની વિગત આપવામાં નિષ્ફળ જાય તો તે માહિતી પૂરી ન પાડવાના સમયગાળાના દરેક દિવસ માટે રુ. 100/-નો પરંતુ રુ. 5000/- થી વધુ નહીં તેટલો દંડ ભરવાપાત્ર થશે.

વેરા અંગે ગુના :-

કોઈ સપ્લાય કર્યા વગર માત્ર ઈનવોઈસ જ બનાવે એટલે કે બોગસ બિલીગ કરે, ઈનવોઈસમાં પોતાના નોંધણી નંબર ને બદલે અન્યનો નોંધણી નંબર દર્શાવે, ટર્ન ઓવર છુપાવી વેરો ભરવાનું ટાળે.

- વેરાની કોઈ રકમ ઉઘરાવીને કે કાયદાનું ઉલ્લંઘન કરીને વેરો ઉઘરાવી તેને ઠરાવેલ મર્યાદા દરમ્યાન ન ભરે,
- મૂળ સ્થાને વસુલવાનો વેરો(ટી.ડી.એસ.)ની કપાત કરવાનું ચૂકે કે કપાત ઓછી કરે કે કરેલ કપાતનો વેરો ન ભરે.
- ઈલેક્ટ્રોનિક કોમર્સ ઓપરેટર પણ વેરો ઉઘરાવવાનો છે તે પણ જો વેરો ઓછો ઉઘરાવશે કે ઉઘરાવેલ વેરો ન ભરે.

આઈ.ટી.સી. અંગે ગુના :-

- માલ, સેવા કે બંને ખરેખર સ્વીકાર્ય વગર જ કાયદાનું ઉલ્લંઘન કરી પૂર્ણ કે અંશતઃ ઈનપુટ ટેક્ષ ક્રેડિટનો દાવો કરે.
- જેણે ઈનપુટ ટેક્ષ ક્રેડિટનું વિતરણ કરવાનું છે તેવા આઈ.એસ.ડી. ઠરાવેલ રીતનો ભંગ કરી ઈનપુટ ટેક્ષ ક્રેડિટ મેળવે કે વિતરણ કરે.

રિફંડ અંગે ગુના :-

વેરાનું છળકપટથી રીફંડ મેળવે.

હિસાબી સાહિત્ય દસ્તાવેજ ને લગતા ગુના :-

- ભરવાપાત્ર વેરાની ચૂકવણી ટાળવાના હેતુથી હિસાબી રેકોર્ડમાં છેડછાડ કરે, બદલે, ખોટાં હિસાબો દસ્તાવેજો રજૂ કરે અથવા ખોટી માહિતી અથવા પત્રકો રજૂ કરે.
- કાયદા કે નિયમો અન્વયે રાખવા જરૂરી હોય તેવા હિસાબી ચોપડા કે દસ્તાવેજો રાખવા, નિભાવવા કે પોતાની પાસે રાખવામાંથી નિષ્ફળ થાય.
- કાયદા કે નિયમો અનુસાર કે તે અન્વયેની કાર્યવાહી સારુ સત્તાધીશે માંગેલ માહિતી, દસ્તાવેજ પુરા ન પાડે ખોટા પૂરા પાડે કે તે માટે નિષ્ફળ જાય કે,
- કોઈ મહત્ત્વના પુરાવા કે દસ્તાવેજ સાથે છેડછાડ કરવો કે તેનો નાશ કરવો.

નોંધણી રજિસ્ટ્રેશન સાથે સંકળાયેલ ગુના :-

- નોંધણી નંબર મેળવવો જરૂરી હોય છતાં ન મેળવે.

- નોંધણી નંબર માટેની અરજી કરીને કે તે પછી તેમાં નોંધણી બાબતેથી વિગત ખોટી જણાવે.

માલની હેરફેર અંગેના ગુના :-

- કોઈ વેરાપાત્ર અંગે કરાવવામાં આવેલ હોય તેવા દસ્તાવેજ સામેલ રાખ્યા વગર તેની હેરફેર કરે.
- આ કાયદા નીચે જપ્તીને પાત્ર છે તેવું તે માનતો હોય તેવા માલનો સપ્લાય હેરફેર કે સંગ્રહ કરે.
- આ કાયદા અન્વયે જે માલ અટકાવ્યો હોય જપ્ત કરેલ હોય કે ટાંચમાં લીધેલ હોય તેવા માલનો નિકાલ કે છેડછાડ કરે.

સત્તા સામે અવરોધનો ગુના :-

આ કાયદા નીચે ફરજ બનાવતા અધિકારી ને તેમની ફરજ બજાવતા રોકવા કે અટકાવવામાં આવે.

આ ઉપરોક્ત ગુનાઓની જોગવાઈ વેરો ભરવાની જવાબદાર તમામ વ્યક્તિને ભલે તે નોંધાયેલ હોય કે બિન નોંધાયેલ, લાગુ પડે છે.

આ ગુના માટે કાયદામાં રુ. 10,000/- નો અથવા છુપાવેલ વેરો કે ટી.ડી.એસ. નહીં કરેલ કે ઓછો કરેલ કે ટી.ડી.એસ. કરીને નહીં ભરેલ વેરો વગેરે જેવા ઉપરના સંજોગોના વેરા અંગેની જવાબદારી અથવા આઈ.ટી.સી અંગેની ખોટી રકમ કે ખોટા દંડની રકમ જે ગુનામાં સંડોવાયેલ રકમ જેટલો દંડ પરંતુ રુ. 10,000 થી વધુ હોય તેટલો દંડ લાગશે.

કલમ-122(2) પ્રમાણે માલ, સેવા કે બંને પૂરી પાડતી નોંધાયેલ વ્યક્તિએ ઉપરોક્ત દર્શાવેલ ગુનાઓ ઉપરાંત જ્યારે તેણે વેરો ન ભર્યો હોય, ઓછો ભર્યો હોય, ભૂલથી પરત (રિફંડ) કર્યો હોય, વેરાશાખ (આઈ.ટી.સી.)નો ખોટો દાવો કર્યો હોય કે આઈ.ટી.સી. ખોટી રીતે વાપરી હોય તો તે વ્યક્તિ, રુ. 10,000 અથવા આવા વ્યક્તિ પાસેથી ઉઘરાવવાના થતા કરના 10%, બન્ને પૈકી જે વધારે હશે તેટલા દંડને પાત્ર થશે.

આવી માહિતી પૂરી ન પાડનાર વ્યક્તિને ફાઈન પણ થઈ શકે : (કલમ-124)

આગળ જોયું તેમ જે વ્યક્તિઓને કલમ-150માં જણાવી છે તેણે માહિતી કે પત્રકો પૂરા પાડવાના રહેશે અને તેમ ન કરતા ગુનો બનશે અને દંડ થશે.

આ ઉપરાંત કલમ-151 થી એવું પણ ઠરાવ્યુ છે કે આ કાયદા નીચે જ તજબીજ કરેલી કે સંકળાયેલી બાબત આંકડા એકઠા કરવા તે બાબતે જાહેરનામું બહાર પાડી શકશે અને તેના નમૂના કે તેની રીત મુજબ માહિતી અથવા પત્રકો રજૂ કરવા.

આ માહિતી કે તેનું પત્રક કોઈ વ્યક્તિ : કોઈ કારણ વગર રજૂ કરવામાં નિષ્ફળ જાય અથવા જાણી બુઝીને તે ખોટી આપે તો રુ. 10000 દંડે પાત્ર થશે જો ગુનો ચાલુ રહેવાના દરેક દિવસ માટે આ દંડ રુ. 100 જે વધીને રુ. 25000 સુધી હોઈ શકે.

કાયદામાં કોઈ ગુના નીચે દંડ ઠરાવેલ ન હોય ત્યારે સામાન્ય દંડ (જનરલ પેનલ્ટી) (કલમ-125):-

વ્યક્તિ કાયદાનો ભંગ કરે જે માટે કોઈ અલગ દંડની જોગવાઈ કાયદામાં ન હોય ત્યાં રુ. 25000 સુધીના દંડ લગાવી શકશે.

દંડ અંગે નિયમ બદ્ધતા – આચાર સંહિતા : (કલમ-126)

આ કાયદાની કાર્યરીતિ અને પાલન નિયમની આવશ્યકતા પાળવા જતાં નાના એવા ભંગ બદલ જે ખાસ કરીને સુધારી શકાય તેમ હોય અને કપટના ઉદ્દેશ વગર કે વિના બેદરકારીથી થયેલ હોય, કોઈ લખાણ કરવામાં શરતચૂક- ભૂલ થઈ હોય તેવા સંજોગોમાં દંડ નાખવો નહીં તેવો અભિગમ આ કાયદામાં સમાવેલ છે.

નાના ગુના કોને ગણવા તે બાબત પણ સ્પષ્ટીકરણથી જોગવાઈ કરી છે. આ જોગવાઈના હેતુ સારુ,

- જ્યારે વેરાની રકમ રુ. 5000 થી ઓછી હોય,
- લખાણમાં ભૂલ-ચૂક રેકોર્ડ ઉપરથી દેખતી જ હોય જે સહેલાઈથી સુધારી શકાય તેવી હોય તેને નાના ગુના ગણાશે.
- ગુના અંગે દંડ લાદવા માટે કેસની હકીકતો સંજોગો, ભંગની માત્રા અને ગંભીરતા આધારિત પ્રમાણસર હોવાનું જોવાશે.
- ગુના માટે દંડ નાખતા પહેલા સુનાવણીની વાજબી તક આપવામાં આવશે.
- કાયદા નિયમ પ્રોસિજર અને તેના પાલનની આવશ્યકતાના ચોક્કસ ભંગ, તેનો પ્રકાર, લાગુ પડતી જોગવાઈ નિર્દિષ્ટ કરવાની રહેશે.
- નિયમ-કાયદાની જોગવાઈનો ભંગ સ્વેચ્છાએ ધ્યાને લાવે તો દંડ-શિક્ષાની માત્રાને હળવી કરવા સારુ ધ્યાને લેવાશે.
- આવા સંજોગોમાં કાયદાએ નિર્દિષ્ટ કરેલ ફંડની જ રકમ કે ટકાવારી લાગુ નહીં કરવામાં આવે.

કેટલાંક કિસ્સામાં દંડ લેવાની જોગવાઈ : (કલમ-127)

જો કે જુદા-જુદા ગુના માટે દંડની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે છતાં કોઈ વ્યક્તિ દંડને પાત્ર છે છતાં તે કલમ-62 કે કલમ-63 કે કલમ-64 કે કલમ-73 કે કલમ-74 કે કલમ-129 કે કલમ-130 અન્વયેની કાર્યવાહીમાં સમાવિષ્ટ નથી તો તેવી વ્યક્તિને સાંભળવાની તક આપીને દંડ નાખી શકાશે.

આ અંગે આ કલમોની જોગવાઈ ટૂંકમાં જોતા :-

કલમ-62 : પત્રકો ન ભર્યા હોય ત્યારે બેસ્ટ જજમેન્ટ ધોરણો આકારણીની કાર્યવાહી બાબત છે.

કલમ-63 : બીન નોંધાયેલ વેપારીની આકારણીની કાર્યવાહી બાબતે છે.

કલમ-64 : સંક્ષિપ્ત આકારણી કરવા અંગેની કાર્યવાહી બાબતે છે.

કલમ-129 : અન્વયે માર્ગસ્થ માલની ઝડતી કે જપ્તી કરવા અંગેની કાર્યવાહી કરવા બાબતે છે/

કલમ-130 : માલ કે વાહનની જપ્તી તેના દંડ અંગેની કાર્યવાહી બાબતે છે.

આવી ઉપરની કાર્યવાહી દરમ્યાન પણ દંડ લગાવવું જરૂરી જણાય ત્યારે દંડ લગાવી શકાશે.

લેઈટ ફી : (કલમ-47)

ઈનપુટ સર્વિસ ડિસ્ટ્રિબ્યુટર્સ ઉચ્ચક વેરો ભરવાનો વિકલ્પ સ્વીકારનાર, નોન-રેસિડેન્ટ વેરાપાત્ર વ્યક્તિ, કેન્દ્ર કે રાજ્ય સરકાર કે લોકલ ઓથોરીટી, સરકારી એજન્ટસ વગેરે જેવા ડિરેક્ટર, ઈ-કૉમર્સ ઓપરેટરને બાદ કરતા નોંધાયેલ વ્યક્તિ જ્યારે તેણે કરેલ માલ કે સેવા કે બંનેની આવક-જાવક સપ્લાયની વિગતો 10 દિવસમાં ઈલેક્ટ્રોનિકલ પૂરી પાડી તેની જાણ ચોક્કસ ઠરાવેલ સમયમાં સપ્લાય સ્વીકારનાર તે પણ આપવાની છે. વધુમાં આવી જ માહિતી ઉપરાંત ઈનપુટ ટેક્ષ ક્રેડિટ જે મેળવેલ છે તેની ભરવાપાત્ર ભરેલ વેરા વગેરેની તેણે રિટર્ન દ્વારા ઈલેક્ટ્રોનિકલ દર માસ માટે 20 દિવસમાં પૂરી પાડવાની છે.

આ જ રીતે જેનો નોંધણી નંબર રદ્દ થયેલ છે તેણે નંબર રદ્દ થયાના તારીખથી છ માસમાં ફાઈનલ રિટર્ન ભરવાનું છે તેઓ તેમ કરવામાં ચૂકે તો ગુનો ચાલુ હોય તે સમય દરમ્યાન રોજના રુ. 100/- અથવા વધુમાં વધુ રુ. 5000 સુધીની રકમની લેટ ફીનો પાત્ર થશે.

જે નોંધાયેલ વેપારીઓ વાર્ષિક રિટર્ન ભરવાનું છે તેણે દરેક નાણાંકીય વર્ષનું રિટર્ન વર્ષ પૂરુ થયા પછીના વર્ષની 31 ડિસેમ્બર પહેલા ભરવાનું છે જેમાં ચૂક થયેલ વિલંબના દરેક દિવસ માટે ગુનો ચાલુ રહે તે માટે રુ. 100 અથવા તેણે રાજ્યમાં કરેલ ટર્ન ઓવરના 0.25 ટકા બે માંથી જે વધુ હોય તેટલી લેટ ફી ભરવાપાત્ર થશે.

દંડ કે લેટ ફી જતી કરવાની સત્તા : (કલમ-128)

ઉપર જણાવેલ બધા જ પ્રકારના દંડ કે લેટ ફી, સરકાર કોઈ એવા પ્રકારના કરદાતા વર્ગને કે જેને કાઉન્સિલની ભલામણોને આધારે જાહેરનામામાંથી નિર્દિષ્ટ કરેલ હોય તેમણે અંશતઃ કે પૂર્ણતઃ માફ/જતા કરી રહેશે.

14.21 સ્વયં આકારણી (કલમ-59)

કલમ-59 મુજબ દરેક રજિસ્ટર્ડ વ્યક્તિ GST કાયદા હેઠળ ચૂકવવાપાત્ર કરનું સ્વમૂલ્યાંકન કરી રિટર્ન ભરી શકે છે. દરેક કરપાત્ર વ્યક્તિ એ સ્વયં આકારણીના આધારે કર ચૂકવવાનો હોય છે તેથી તમામ GST રિટર્ન કરદાતા દ્વારા સ્વમૂલ્યાંકન પર આધારિત હોય છે.

14.22 ઈ-કોમર્સ વ્યવહારોની કરપાત્રતા

કલમ 2 (44) 'ઇલેક્ટ્રોનિક કોમર્સ' નો અર્થ ડિજિટલ અથવા ઇલેક્ટ્રોનિક નેટવર્ક પર ડિજિટલ ઉત્પાદનો સહિત માલ અથવા સેવાઓ અથવા બંનેની સપ્લાય

કલમ 2 (45) 'ઇલેક્ટ્રોનિક કોમર્સ ઓપરેટર' (ECO) નો અર્થ એ છે કે કોઈપણ વ્યક્તિ જે ઇલેક્ટ્રોનિક વાણિજ્ય માટે ડિજિટલ અથવા ઇલેક્ટ્રોનિક સુવિધા અથવા પ્લેટફોર્મનું સંચાલન કરે છે -

ઈ-કોમર્સ ટ્રાન્ઝેક્શનમાં ત્રણ પક્ષો શામેલ છે :

1. વિક્રેતા (Seller)
2. ખરીદનાર (Buyer)
3. ECO (E-Commerce Operator)

ઈ-કોમર્સ ટ્રાન્ઝેક્શનમાં બે પ્રકારના વ્યવહારો શામેલ છે.

1. વિક્રેતા અને ખરીદનાર વચ્ચે
2. વિક્રેતા અને ECO વચ્ચે

GST બંને વ્યવહારો પર લાદવામાં આવશે :

1. વિક્રેતા અને ખરીદનાર વચ્ચે : પૂરી પાડવામાં આવેલ માલ/સેવાઓના સંપૂર્ણ મૂલ્ય પર GST (GST સપ્લાયર દ્વારા ચૂકવવામાં આવશે સિવાય કે કલમ 9(5) ઉલ્લેખિત સેવાઓના કિસ્સામાં)

2. વિક્રેતા અને ECO : વેચનારને માર્કેટ પ્લેટફોર્મ પૂરું પાડવા માટે ECO દ્વારા કમાણી મૂલ્ય/અન્ય શુલ્ક પર GST. (GST ECO દ્વારા ચૂકવવામાં આવશે.)

જ્યાં ECO પાસે ટેક્સપાત્ર પ્રદેશમાં કોઈ શારીરિક હાજરી હોતી નથી. તો પ્રતિનિધિ વ્યક્તિ ટેક્સ ચૂકવવા માટે જવાબદાર રહેશે અને જો તેની પાસે પણ કહેવાતા પ્રદેશમાં અથવા ટેક્સપાત્ર પ્રદેશમાં ભૌતિક હાજરી હોતી નથી. આવા સંજોગોમાં ECO ટેક્સ ચૂકવવાના હેતુસર કરપાત્ર પ્રદેશમાં પ્રતિનિધિની નિમણૂંક કરશે અને આવા વ્યક્તિ કર ચૂકવવા માટે જવાબદાર રહેશે.

દરેક ECO અન્ય સપ્લાયર્સ દ્વારા કરાયેલી કરપાત્ર પૂરવઠાના ચોખ્ખા મૂલ્યના 1% (1% CGST + 1% SGST) કરતાં વધુ ન હોય તેવા TCS એકત્રિત કરશે.

14.23 શૂન્યદરનો પુરવઠો (ઝીરો-રેટેડ સપ્લાય)

રજિસ્ટર્ડ ડીલર દ્વારા નિકાસ (માલ અથવા સેવાઓ બંને) અથવા સેઝ (SEZ)ને સપ્લાય કરવામાં આવતો કોઈ પણ પૂરવઠો GSTમાં શૂન્ય દરનો પૂરવઠો માટે લાયક ઠરે છે. આ પૂરવઠો પર કરનો દર 'ઝીરો' છે. અથવા આપણે કહી શકીએ કે પૂરવઠો કરમુક્ત છે. GSTમાં શૂન્ય દરનો પૂરવઠો હેઠળ SEZ ના વિકાસકર્તાને પૂરવઠો પણ આવરી લેવાયો છે કારણ કે આ પૂરવઠો પર કોઈ ટેક્સ લાગુ પડતો નથી.

શૂન્ય દરનો પૂરવઠો સપ્લાયર્સ રિફંડનો દાવો કરવા માટે હકદાર છે. રિફંડ એવા માલ અને

સેવાઓ પર ચૂકવેલ ઈનપુટ ટેક્સ માટે છે જેનો ઉપયોગ શૂન્ય દરનો કરેલ પૂરવઠા માટે કરવામાં આવે છે. (નોન ટેક્સપાત્ર અને મુક્તિની સામગ્રી સહિત).

ઉદાહરણ તરીકે, એક નિકાસકાર દુબઈને જુતા પૂરા પાડે છે. નિકાસકાર પાસે જૂના સંબંધિત સામગ્રી ખરીદી પર ચૂકવેલ GSTના ઈનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટનો રિફંડ દાવો કરવાનો વિકલ્પ છે.

રિફંડનો દાવો કરવા માટે ડીલર સાથે બે વિકલ્પો ઉપલબ્ધ છે :

1. ડીલર બોન્ડ અથવા એલ્યુટી (LUT) (અંડરટેકિંગનો પત્ર) હેઠળ નિકાસ કરી શકે છે અને કરની સંચિત ઈનપુટ ક્રેડિટની રિફંડનો દાવો કરી શકે છે ; અથવા

2. સપ્લાય કરતી વખતે ડીલર આઈજીએસટી ચૂકવી શકે છે અને તેની રિફંડનો દાવો કરી શખે છે. તેથી ડીલરોને તેમની અનુકૂળતા મુજબ કોઈપણ બે વિકલ્પો પૈકી એક વિકલ્પ આપવામાં આવે છે.

સ્વાધ્યાય

નીચેના પ્રશ્નોના મુદ્દાસર જવાબ લખો.

(1) ઈનપુટ વેરાશાખ વિશે ખ્યાલ આપો.

(2) વેરા ભરતિયાં વિશે સમજાવો.

(3) માલ અને સેવા કરનું ઓડિટ માળખું સમજાવો.

નીચે આપેલા પ્રશ્નોના ટૂંકમાં જવાબ લખો.

(1) માલ અને સેવાકર (GST) હેઠળ 'માલ' અને 'સેવા' નો અર્થ સમજાવો.

(2) શૂન્ય દરના પૂરવઠા વિશે સમજ આપો.

(3) માલ અને સેવાકર (GST) હેઠળ ઈલેક્ટ્રોનિક કોમર્સ (E-Commerce) વ્યવહારનો અર્થ અને તેની કરપાત્રતા સમજાવો.

નીચે આપેલા પ્રશ્નોના એક વાક્યમાં જવાબ લખો.

(1) એકંદર વેચાણનો અર્થ આપો.

(2) કરપાત્ર શખસ એટલે શું ?

(3) GSTR-3 પત્રક ભરવાની તારીખ કઈ હોય છે ?

(4) ઈ-કોમર્સમાં કયા પક્ષકારોનો સમાવેશ થાય છે ?

ટૂંકનોંધ લખો :

(1) પૂરવઠો

(2) વિપરીત ચાર્જ

(3) ઇ-વે બિલ

(4) જમા નોંધ અને ઉધાર નોંધ

(5) ઉચ્ચક વેરો

નીચેના પ્રશ્નોનો સાચો વિકલ્પ જણાવો :

(1) નીચેના વિકલ્પોમાંથી શેનો સમાવેશ 'માલ'માં થતો નથી ?

(a) કમ્પ્યૂટર (b) સિક્યુરિટિઝ

(c) મોબાઈલ ફોન (d) કેલ્ક્યુલેટર

(2) ઈ-કોમર્સ ટ્રાન્ઝેક્શનમાં નીચેનામાંથી સામાન્ય રીતે કયા પક્ષનો સમાવેશ થતો નથી ?

(a) વિક્રેતા (b) ખરીદનાર

(c) ઇ-કોમર્સ ઓપરેટર (d) સરકાર

(3) રજિસ્ટર્ડ ડીલર દ્વારા SEZ માં કરવામાં આવતા પુરવઠાને કયો પૂરવઠો કહેવામાં આવે છે ?

(a) શૂન્યદરનો પૂરવઠો (b) 5%

(c) 18% (d) 28%

(4) કરપાત્ર શખસનું વાર્ષિક વેચાણ રૂ. .... સુધીનું હોય, તેને ઉચ્ચક વેરાનો વિકલ્પ આપવામાં આવે છે.

(a) 30 લાખ (b) 50 લાખ

(c) 1 કરોડ (d) 2 કરોડ

(5) નીચેનામાંથી કઇ પ્રોડક્ટને GST માંથી કરમુક્તિ આપવામાં આવે છે ?

(a) દૂધ (b) મોબાઇલ

(c) બેટરી (d) કમ્પ્યૂટર

(6) GST હેઠળ ઓડિટ કરાવવાની લિમિટ કેટલી છે ?

(a) વાર્ષિક રૂ. 50 લાખથી વધારે વેચાણ

(b) વાર્ષિક રૂ. 1 કરોડથી વધારે વેચાણ

(c) વાર્ષિક રૂ. 1.50 કરોડથી વધારે વેચાણ

(d) વાર્ષિક રૂ. 2 કરોડથી વધારે વેચાણ

(7) સ્પેશિયલ ઓડિટ કોના ઓર્ડરથી કરવામાં આવે છે ?

(a) રાજ્યમંત્રી (b) નાણાંમંત્રી

(c) આસિસ્ટન્ટ કમિશ્નર અથવા તેનાથી ઉપરના અધિકારી (d) વડાપ્રધાન

(8) ઉચ્ચક વેરાનો લઘુત્તમ દર કેટલો છે ?

(a) 1% (b) 1.5%

(c) 2% (d) 2.5%

(9) રૂ. .... થી ઉપરની સપ્લાય પર ઇ-વે બિલની આવશ્યકતા રહે છે ?

(a) 25,000 (b) 50,000

(c) 20,000 (d) 10,000

(10) સેવાના પૂરવઠા માટેના વેરા ભરતિયાંની કેટલી નકલો બનાવવામાં આવે છે ?

(a) 1 (b) 2

(c) 3 (d) 4

(11) GSTR-1 પત્રક ભરવાની તારીખ માસ પૂરો થયા પછીના .... દિવસમાં છે.

(a) 10 (b) 25

(c) 19 (d) 30

(12) ઈનપુટ સર્વિસ ડિસ્ટ્રિબ્યુટર એ કયું માસિક રિટર્ન ભરવાનું હોય છે ?

(a) GSTR-1 (b) GSTR-2

(c) GSTR-4 (d) GSTR-6

(13) ઉચ્ચક વેરો ભરનારે કયું ત્રિમાસિક રિટર્ન ભરવાનું હોય છે ?

(a) GSTR-1 (b) GSTR-2

(c) GSTR-4 (d) GSTR-6

(14) TDS કાપનાર વ્યક્તિએ માસિક કયું રિટર્ન ભરવાનું હોય છે ?

(a) GSTR-5 (b) GSTR-6

(c) GSTR-7 (d) GSTR-8

(15) નોંધાયેલ વ્યક્તિઓએ કયું વાર્ષિક રિટર્ન ભરવાનું હોય છે ?

(a) GSTR-1 (b) GSTR-9

(c) GSTR-5 (d) GSTR-2

MCQ ના જવાબો

1. (b) 2. (d) 3. (a) 4. (c) 5. (a) 6. (d) 7. (c)
8. (a) 9. (b) 10. (c) 11. (a) 12. (d) 13. (c) 14. (c)
15. (b)